วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

Journal of Social Science and Cultural

P-ISSN: 2697-6269 ปีที่ 10 ฉบับที่ 10 (ตุลาคม 2569)

E-ISSN: 2730-1362 Vol.10 No.10 (October 2026)

วัตถุประสงค์

วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นวารสารวิชาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าและเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิตนักศึกษา และคณะครู โดยเน้นสาขาวิชาในด้านพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ บริหารการศึกษา การศึกษาการสอนเชิงประยุกต์ เศรษฐศาสตร์ เศรษฐมิติและการเงิน บริหารธุรกิจ รวมถึงสหวิทยาการอื่น ๆ อาทิ วิทยาศาสตร์สุขภาพ หรือ การพยาบาล

บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น มิใช่ความคิดของคณะผู้จัดทำ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ ทั้งนี้กองบรรณาธิการไม่สงวนลิขสิทธิ์ในการคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแสดงที่มา

กำหนดออกวารสารปีละ 12 ฉบับ (รายเดือน)

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม ฉบับที่ 2 เดือนกุมภาพันธ์ ฉบับที่ 3 เดือนมีนาคม
ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน ฉบับที่ 5 เดือนพฤษภาคม ฉบับที่ 6 เดือนมิถุนายน
ฉบับที่ 7 เดือนกรกฎาคม ฉบับที่ 8 เดือนสิงหาคม ฉบับที่ 9 เดือนกันยายน
ฉบับที่ 10 เดือนตุลาคม ฉบับที่ 11 เดือนพฤศจิกายน ฉบับที่ 12 เดือนธันวาคม

เจ้าของ

โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง

572 ถนนราชดำเนิน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000

โทร. 061-5262919 โทรสาร. 075-340-042 E-mail : suriya.sur@mcu.ac.th

บรรณาธิการบริหาร

ดร.ปุญญาดา จงละเอียด

ผู้อำนวยการส่วนงานสนับสนุนวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

นายธีรวัฒน์ ทองบุญชู

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

กองบรรณาธิการ

พระวัชรพุทธิบัณฑิต, รศ., ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พระสาโรจน์ ธมฺมสโร, ดร.

โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง

ศาสตราจารย์ ดร. ครองชัย หัตถา

นักวิชาการอิสระ

รองศาสตราจารย์ ดร. ประเวศ อินทองปาน

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร. สืบพงษ์ ธรรมชาติ

มหาวิทยาลัยทักษิณ

รองศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ บุญโท

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

รองศาสตราจารย์ ฟื้น ดอกบัว

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วาสนา แก้วหล้า

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณิศ์ภาพรรณ คูวิเศษแสง
มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนิศร ยืนยง
มหาวิทยาลัยปทุมธานี
ดร.มะลิวัลย์ โยธารักษ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ สมเขาใหญ่
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิโชค ปาณะศรี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระศิลป์ บุญทอง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ดร.มุกดาวรรณ พลเดช
วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้
ดร.อุทัย เอกสะพัง
มหาวิทยาลัยทักษิณ
ดร.รื่นฤทัย รอดสุวรรณ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
ดร.วงษ์สิริ เรืองศรี
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
นางอำภาพันธ์ พรหมรา
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช
นายเอกพร เอียดจุ้ย
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ

นายอนุชิต ปราบพาล
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
นายศักดิ์ดา หารเทศ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
นายอภินันท์ คำหารพล
โรงเรียนนาจานซับสมบูรณ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 2

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

พระณัฐพงษ์ ญาณเมธี

วัดศาลามีชัย

นายบุญญฤทธิ์ ชูราศี

ฝ่ายกฎหมาย

อาจารย์ จรวยพร เหมรังสี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

ออกแบบปก

นายวินัย ธีระพิบูลย์วัฒนา

จัดรูปเล่ม

นางสาวศุภิสรา ณ สุวรรณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด กรีนโซน อินเตอร์ 2001

155/2 ถนนปากนคร ตำบลท่าซัก อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000

โทรศัพท์. 075-466-031 โทรสาร. 075-446-676

บทบรรณาธิการ

วารสารฉบับนี้เป็นฉบับที่ **10** ประจำปีพุทธศักราช **2569** บทความที่ได้รับการคัดเลือกให้เผยแพร่ในวารสารฉบับนี้ จำนวน 30 เรื่อง ประกอบด้วย บทความวิจัย จำนวน 29 เรื่อง และบทความวิชาการ จำนวน 1 เรื่อง เล่มนี้เป็นปีที่ **10** ของการปรับปรุงรูปแบบ และประเด็นหลักเพื่อเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินคุณภาพวารสารในฐานข้อมูล TCI เพื่อรองรับการประเมินจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index - TCI) และเพื่อให้คุณภาพของบทความเป็นไปตามเงื่อนไข และกติกาสากล จึงเปิดโอกาสให้นักวิชาการ นักวิจัย นักศึกษา คณาจารย์ ครูอาจารย์ ได้เผยแพร่บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัย ซึ่งกองบรรณาธิการได้ดำเนินการตามกระบวนการ เชิงหลักการเผยแพร่บทความตามเกณฑ์สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษาทุกประการ

กองบรรณาธิการวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม ขอขอบคุณท่านผู้เขียน ท่านสมาชิกและท่านผู้อ่านที่ให้ความสนใจและไว้วางใจวารสารของเราเป็นอย่างดีตลอดมาและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความที่ได้เลือกสรรมาตีพิมพ์มีประโยชน์ต่อผู้อ่านทุกท่าน บรรณาธิการขอขอบพระคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ให้ความกรุณาอ่านและแนะนำการปรับแก้บทความวิจัยให้มีคุณภาพทางวิชาการยิ่งขึ้น

สุดท้ายนี้กองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่าเนื้อหาในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านบ้างตามสมควร หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการขอน้อมรับไว้ด้วยความยินดียิ่ง

นางสาวปุญญาดา จงละเอียด

บรรณาธิการ

สารบัญ

บรรณาธิการ (ก)

บทบรรณาธิการ (จ)

ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการเชิงรุกข้ามกลุ่มสาระโดยใช้คู่มือผลิตภัณฑ์ถั่วเคลือบน้ำตาลชุมชนเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 1

EFFECTS OF CROSS-CURRICULAR ACTIVE LEARNING ACTIVITIES USING A COMMUNITY SUGAR-COATED PEANUT PRODUCT MANUAL TO PROMOTE THE CREATIVE ECONOMY AMONG GRADE 3 PRIMARY SCHOOL STUDENTS

สายหยุด ภูปุย, วรนุช นิลเขต, ศศิกร สุรมณี และปิยนุช เทือกเทพ

การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาเฉพาะทางด้านพาณิชย์นาวีสู่ความเป็นเลิศตามมาตรฐานสากลโดยใช้กลไกเครือข่ายความร่วมมือ 14

DEVELOPMENT OF A MANAGEMENT MODEL FOR SPECIALIZED MARITIME EDUCATIONAL INSTITUTIONS TOWARD EXCELLENCE IN ACCORDANCE WITH INTERNATIONAL STANDARDS THROUGH A COLLABORATIVE NETWORK MECHANISM

ไชยเชษฐ์ ย้อยยางทอง

สถานะของสัตว์ในฐานะสิ่งทรงสร้างกับสุขภาวะองค์รวม: การสังเคราะห์กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ 30

THE STATUS OF ANIMALS AS CREATURES AND HOLISTIC WELL-BEING: A SYNTHESIS OF A CHRISTIAN ETHICAL FRAMEWORK FOR HUMAN-ANIMAL RELATIONS

ยุทธภัณฑ์ พินิจ, พงษ์ศักดิ์ ลิ่มทองวิรัตน์, มนทิรา จุณณวัตต์ และทวีศักดิ์ ชาติมนตรี

ความสัมพันธ์ระหว่างความจำระยะสั้นกับสมรรถภาพทางกายของผู้สูงอายุในจังหวัดนครสวรรค์ 46

RELATIONSHIP BETWEEN SHORT-TERM MEMORY WITH PHYSICAL FITNESS AMONG THE ELDERLY IN NAKHON SAWAN PROVINCE

สยาม ทองใบ, ทินกร ชอัมพงษ์ และธนสิริ โชคทวีพาณิชย์

MA-KE Model: รูปแบบการจัดการเรียนรู้เมกเกอร์สเปซทางสังคมศึกษา เพื่อส่งเสริมสมรรถนะนักศึกษาครูสังคมศึกษาในห้องเรียนวิถีถัดไป 60

THE MA-KE MODEL: A SOCIAL STUDIES MAKERSPACE INSTRUCTIONAL MODEL TO ENHANCE PRE-SERVICE SOCIAL STUDIES TEACHERS' COMPETENCIES IN THE NEXT NORMAL CLASSROOM

ชญานิตย์ ยิ้มสวัสดิ์, จตุรนต์ อุปถัมภ์ และอุทัยวรรณ ปิ่นวัฒนากุล

สารบัญ (ต่อ)

การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในภาษาไทย โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดานของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเทศบาลท่าโขลง 1 จังหวัดปทุมธานี 79

DEVELOPING LEARNING ACHIEVEMENT ON PALI AND SANSKRIT LOANWORDS IN THAI LANGUAGE THROUGH COOPERATIVE LEARNING WITH THE LEARNING TOGETHER (LT) TECHNIQUE AND BOARD GAME-BASED LEARNING SET OF GRADE 8 STUDENTS THAKHLONG MUNICIPALITY SCHOOL 1 PATHUM THANI PROVINCE

มณฑา วิริยางกูร และจริยา คุณหาร

การพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน 91

DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURIAL LEADERSHIP INDICATORS FOR PRIVATE VOCATIONAL EDUCATION ADMINISTRATORS

ศิริชัย เมืองโคตร, ทรัพย์หิรัญ จันทรักษ์ และนวพร วรรณทอง

การพัฒนารูปแบบการบริหารสหกิจศึกษาเพื่อยกระดับสมรรถนะบัณฑิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี 106

DEVELOPMENT OF A COOPERATIVE EDUCATION MANAGEMENT MODEL FOR ADVANCING GRADUATE COMPETENCIES AT PRINCE OF SONGKLA UNIVERSITY, SURAT THANI CAMPUS

กรรณิการ์ ธรรมบำรุง และพิเชฐวุฒิ นิลลออ

ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา 122

EFFICIENCY AND EFFECTIVENESS OF COMMUNITY-BASED TOURISM NETWORK MANAGEMENT: A CASE STUDY OF KO YAI SUB-DISTRICT, KRASAE SIN DISTRICT, SONGKHLA PROVINCE

พิฑูรย์ ทองฉิม และเทิดชาย ช่วยบำรุง

องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนสุจริต 137

COMPONENTS OF ETHICAL LEADERSHIP OF INTEGRITY SCHOOL ADMINISTRATORS

นฤมล สุพล, พรเทพ เสถียรนพเก้า และบุญมี ก่อบุญ

ปัจจัยการจัดการองค์กรที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคารในประเทศไทย 152

ORGANIZATIONAL MANAGEMENT FACTORS AFFECTING THE COMPETITIVENESS OF BUILDING INSPECTION SERVICE BUSINESSES IN THAILAND

วิเชียร บุษยบัณฑูร, เกียรติชัย วีระญาณนนท์ และพิศมัย จารุจิตติพันธ์

การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันรูปแบบระบบขนส่งสาธารณะที่มีคุณภาพตามความต้องการของประชาชน 168

CONFIRMATORY FACTOR ANALYSIS OF A QUALITY PUBLIC TRANSPORTATION SYSTEM MODEL BASED ON CITIZENS' NEEDS

ณฐา เศวตนรากุล และรุ่งโรจน์ สุบรรณจุ้ย

สารบัญ (ต่อ)

คุณภาพการบริการของร้านอาหารท้องถิ่นในมุมมองของนักท่องเที่ยว ที่ส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำและการแนะนำบอกต่อกรณีศึกษาอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง 179

SERVICE QUALITY OF LOCAL RESTAURANTS FROM TOURISTS' PERSPECTIVES AFFECTING REVISIT INTENTION AND WORD-OF-MOUTH RECOMMENDATION: A CASE STUDY OF MUEANG TRANG DISTRICT, TRANG PROVINCE

อมรรัตน์ สุทธิธรรมานนท์, นัยนา คำกันศิลป์, ระริน เครือวรพันธุ์, ฉมพร มีชนะ และธรรมจักร เล็กบรรจง

การพัฒนารูปแบบการนิเทศเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 191

DEVELOPMENT OF A SUPERVISION Model TO ENHANCE CAPACITY IN ACTIVE LEARNING MANAGEMENT FOR PROMOTING MEDIA LITERACY UNDER THE SUPHAN BURI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 3

กรองทิพย์ พึ่งสุข, อุบลวรรณ ส่งเสริม, ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม และศิริวรรณ วณิชวัฒนวรชัย

กลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียน วิทยาลัยเทคนิคสารภี 203

STRATEGIES FOR MANAGEMENT OF INTEGRATED COLLABORATIVE NETWORKS TO ENHANCE PROFESSIONAL COMPETENCIES OF STUDENTS AT SARAPHI TECHNICAL COLLEGE

นิพนธ์ หย่งกิจ

ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา: การทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนโมเดลการวัดตามขนาดโรงเรียน 218

ADAPTIVE LEADERSHIP INDICATORS FOR SECONDARY SCHOOL ADMINISTRATORS: TEST OF MEASUREMENT MODEL INVARIANCE CLASSIFIED BY SCHOOL SIZE

ณรงค์ชัย บุตรวัง, กรรณิกา ไวโสภา และพิมพ์อร สดเอี่ยม

การพัฒนาเครื่องมือวัดและวิเคราะห์โปรไฟล์แฝงกรอบความคิดด้านการวิจัยของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษา 230

DEVELOPMENT OF MEASUREMENT INSTRUMENTS AND LATENT PROFILES ANALYSIS OF RESEARCH MINDSET FOR GRADUATE STUDENT TEACHERS

ณัฐกานต์ ประจัญบาน และญาดา ม่วงแก้ว

การสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร 244

COMMUNICATION OF COMMUNITY ENTERPRISE LEADERS TO PROMOTE WELLNESS TOURISM, THAI WISDOM, AND HERBS

วีนัส เข้งนุเคราะห์, สุภาภรณ์ ศรีดี, หฤทัย ปัญญาวุธตระกูล และกุลธิดา ธรรมวิภัชน์

สารบัญ (ต่อ)

ประสิทธิผลของชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมความสามารถ ในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน 259

THE EFFECTIVENESS OF A SELF-DIRECTED LEARNING TRAINING PACKAGE TO ENHANCE THE EXPERIENTIAL PROVISION ABILITIES OF EARLY CHILDHOOD TEACHERS IN SCHOOLS UNDER THE BORDER PATROL POLICE SUB-DIVISION

ฉัตรชยา รอดระหงษ์, กิตติชัย สุธาสิโนบล และศุภวรรณ สัจจพิบูล

อิทธิพลของคุณภาพการให้บริการ ความรู้ความเข้าใจด้านภาษีที่มีผลต่อพฤติกรรมการชำระภาษีของผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดน่าน 274

THE INFLUENCE OF SERVICE QUALITY AND TAX KNOWLEDGE ON TAX COMPLIANCE BEHAVIOR OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES (SMES) IN NAN PROVINCE

เจนนภนต์ ภาคภูมิ และพลกฤต รักจุล

การสังเคราะห์กรอบธรรมาภิบาลเชิงพุทธสำหรับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามแนวคิด ESG 288

A SYNTHESIS OF A BUDDHIST GOOD GOVERNANCE FRAMEWORK FOR COMMUNITY ENTERPRISE DEVELOPMENT BASED ON ESG PRINCIPLES

ภาณุพงษ์ ณาภูมิ

การพัฒนาตลาดวัฒนธรรมเพื่อยกระดับเศรษฐกิจและการมีส่วนร่วมของชุมชนย่านวัฒนธรรมชุมชนคุ้งสำเภา อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท 303

DEVELOPMENT OF A CULTURAL MARKET TO ENHANCE THE ECONOMY AND COMMUNITY ENGAGEMENT IN THE CULTURAL DISTRICT OF KHUNG SAMPHAO, MANOROM DISTRICT, CHAI NAT PROVINCE

ภัทรมน กล้าอาษา, วิศิษย์ ปิ่นทองวิชัยกุล, สุรชาติ บัวชุม, ฐิตาภา บำรุงศิลป์, อำพร จินดารัตน์, ภูเนศ จันทร์จิต และสุดารัตน์ จิณฤทธิ์

การพัฒนารูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 320

DEVELOPMENT OF A MULTI-CAMPUS UNIVERSITY MANAGEMENT MODEL TOWARD EXCELLENCE: A CASE STUDY OF KASETSART UNIVERSITY

สมบุญ ศิลป์รุ่งธรรม, ชนันภรณ์ อารีกุล และจตุพล ยงศร

อิทธิพลของความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่มีต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในเขตกรุงเทพมหานคร 338

THE EFFECTS OF CULTURAL DIFFERENCES ON THE STREET FOOD CONSUMPTION BEHAVIOR OF FOREIGN TOURISTS IN BANGKOK

ประภากร สีทา

สารบัญ (ต่อ)

ปัจจัยเชิงสาเหตุของผลการดำเนินงานธุรกิจเวลเนสสปาในกรุงเทพมหานคร: บทบาทการส่งผ่านของความสามารถทางนวัตกรรมการบริการ 357

CAUSAL ANTECEDENTS OF BUSINESS PERFORMANCE AMONG WELLNESS SPA BUSINESSES IN BANGKOK: THE MEDIATING ROLE OF SERVICE INNOVATION CAPABILITY

ปรียนันท์ ประยูรศักดิ์ และอนงค์นาถ ทนันชัย

ถอดรหัสคำสอนผ่านบทคำพรัดโนราตามมุมมองทางพระพุทธศาสนา 371

DECODING TEACHINGS THROUGH NORA'S "KAM PHRAT" FROM A BUDDHIST PERSPECTIVE

สุพัฒน์ นาคเสน, เสรี ปานทน และโชติกา ชนะสิทธิ์

รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการเผชิญปัญหา คุณลักษณะทางจิตเชิงบวกที่มีต่อความฉลาดทางดิจิทัล และพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 385

CAUSAL RELATIONSHIP MODEL OF COPING, POSITIVE PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS ON DIGITAL INTELLIGENCE, AND DIGITAL LIFE ADAPTATION BEHAVIORS AMONG GRADE 10 STUDENTS

กุลริศา พลฉวี, อังศินันท์ อินทรกำแหง และสุดารัตน์ ตันติวิวัทน์

การวิเคราะห์องค์ประกอบในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว 401

AN ANALYSIS OF COMPONENTS IN ASSESSING TOURISM SITE POTENTIAL

อัศวิน แสงพิกุล

การจัดการการสื่อความหมาย การรับรู้ และผลลัพธ์การเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว ในการท่องเที่ยวเชิงพุทธ: หลักฐานจากวัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร 415

INTERPRETATION MANAGEMENT, TOURIST PERCEPTION, AND LEARNING OUTCOMES IN BUDDHIST TOURISM: EVIDENCE FROM WAT PA SUTTHAWAT, SAKON NAKHON PROVINCE

วิศิษย์ศักดิ์ อุดมมาลา และเทิดชาย ช่วยบำรุง

บทเรียนจากหลักสูตรพัฒนานักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย: กลไกการเปลี่ยนผ่านบทบาทนักบริการวิชาการสู่การร่วมสร้างสรรค์ ชุมชนตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 431

LESSONS FROM THE AREA-BASED ACADEMIC SERVICE DEVELOPER PROGRAM AT CHIANG RAI RAJABHAT UNIVERSITY: TRANSFORMING ACADEMIC ROLES TOWARDS COMMUNITY CO-CREATION IN BAN DU SUB-DISTRICT, MUEANG DISTRICT, CHIANG RAI PROVINCE

จามรี พระสุนิล, กฤติณา นิวรัตน์, นารีรัตน์ เมืองสุวรรณ, จงกลพรรณ ศรีคำ, ธันวา เอี่ยมงาม, เพ็ญพรรณ โกมลมิศร์, สุภินันท์ สุธนาธิชาพงษ์, จันทราวรรณ พ่อนาแสนธง และภูบดินทร์ รำไพ

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน 449

บทความวิจัย

ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการเชิงรุกข้ามกลุ่มสาระโดยใช้คู่มือผลิตภัณฑ์ถั่วเคลือบน้ำตาลชุมชนเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3*

EFFECTS OF CROSS-CURRICULAR ACTIVE LEARNING ACTIVITIES USING A COMMUNITY SUGAR-COATED PEANUT PRODUCT MANUAL TO PROMOTE THE CREATIVE ECONOMY AMONG GRADE 3 PRIMARY SCHOOL STUDENTS

สายหยุด ภูปุย[1*], วรนุช นิลเขต[1], ศศิกร สุรมณี[1], ปิยนุช เทือกเทพ[2]

Saiyut Phupuy[1*], Voranuch Ninkhet[1], Sasikorn Suramanee[1], Piyanuch Thueakthep[2]

[1]คณะศึกษาศาสตร์และนวัตกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ กาฬสินธุ์ ประเทศไทย

[1]Faculty of Education and Educational Innovation, Kalasin University, Kalasin, Thailand

[2]คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ กาฬสินธุ์ ประเทศไทย

[2]Faculty of Administration, Kalasin University, Kalasin, Thailand

[*]Corresponding author E-mail: Saiyutton@gmail.com

[*]Tel: 061-959-8512

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง มีรูปแบบการทดลองกลุ่มเดียววัดก่อนและหลังการทดลอง วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกข้ามกลุ่มสาระโดยใช้คู่มือผลิตภัณฑ์ถั่วเคลือบน้ำตาลชุมชน เปรียบเทียบองค์ความรู้เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ประเมินทักษะการแปรรูปผลิตภัณฑ์และศึกษาเจตคติ กลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านกลาง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 20 คน เป็นประชากรทั้งหมดของห้องเรียน เครื่องมือ ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้บูรณาการเชิงรุก 10 แผน แบบทดสอบองค์ความรู้ มีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.67 ถึง 1.00 แบบประเมินทักษะมีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 และแบบวัดเจตคติมีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.67 ถึง 1.00 พร้อมทั้งมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.70 สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าทีแบบกลุ่มสัมพันธ์ ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกข้ามกลุ่มสาระนักเรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมตามแผนการจัดการเรียนรู้ครบถ้วนทั้ง 10 แผน 2) คะแนนเฉลี่ยองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์หลังเรียนของนักเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) ผลการประเมินทักษะการแปรรูปผลิตภัณฑ์โดยภาพรวมอยู่ในระดับคุณภาพดีมาก ซึ่งนักเรียนสามารถปฏิบัติการคัดแยกเมล็ดถั่วและออกแบบตราสินค้าผ่านการใช้ซอฟต์แวร์ประยุกต์และแอปพลิเคชัน

* Received 23 July 2026; Revised 22 August 2026; Accepted 19 September 2026

สำหรับการออกแบบกราฟิกและการวาดภาพอย่างง่าย คือ โปรแกรม Canva และโปรแกรมวาดภาพอยู่ในระดับคุณภาพดีมาก และ 4) ผลการศึกษาเจตคติต่ออาชีพสุจริตของนักเรียนในภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้เชิงรุก, คู่มือผลิตภัณฑ์ถั่วเคลือบน้ำตาลชุมชน, เศรษฐกิจสร้างสรรค์, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, นักเรียนประถมศึกษา

Abstract

This experimental study employed a one-group pretest-posttest design to investigate the effects of cross-curricular active learning activities using a community sugar-coated peanut product manual. The objectives were to examine the effectiveness of the learning activities, compare students' knowledge of the creative economy before and after the intervention, evaluate students' product processing skills, and investigate their attitudes toward honest occupations. The target population consisted of 20 Grade 3 students at Banklang School, Kuchinarai District, Kalasin Province, Thailand, representing the entire classroom population. The research instruments included 10 cross-curricular active learning lesson plans, a creative economy knowledge test with an Index of Item-Objective Congruence (IOC) ranging from 0.67 to 1.00, a product processing skills assessment with an IOC of 1.00, and an attitude questionnaire with IOC values ranging from 0.67 to 1.00 and a reliability coefficient of 0.70. Data were analyzed using mean, standard deviation, and the paired-samples t-test. The findings revealed that: 1) The students actively participated in all learning activities as specified in the ten lesson plans. 2) The students' posttest scores on creative economy knowledge were significantly higher than their pretest scores at the .05 level of statistical significance. 3) The overall assessment of students' product processing skills was at the excellent level. Students successfully performed peanut seed sorting and designed product logos using Canva and a basic drawing application It is at a very good quality level. and 4) The students demonstrated very positive attitudes toward honest occupations, with the overall attitude score at the strongly agree level. The findings suggest that cross-curricular active learning integrated with community-based learning resources effectively enhances students' knowledge of the creative economy, practical product processing skills, and positive attitudes toward honest occupations while promoting local wisdom and creative economy education at the primary school level.

Keywords: Active Learning, Community Sugar-Coated Peanut Product Manual, Creative Economy, Local Wisdom, Primary School Students

บทนำ

การจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ สอดคล้องกับกรอบนโยบายการปฏิรูปการศึกษาตามแนวทางหลักสูตรฐานสมรรถนะ ซึ่งให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะ และเจตคติไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ผ่านการจัด หลักสูตรสถานศึกษาที่ยืดหยุ่นและเชื่อมโยงกับบริบทท้องถิ่น ขับเคลื่อนสถานศึกษาให้เป็นแหล่งบ่มเพาะผู้เรียนที่มีความคิดสร้างสรรค์และทักษะการเป็นผู้ประกอบการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551); (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2566) การทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ร่วมกับการพัฒนาหลักสูตรบนฐานเศรษฐกิจชุมชน มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการยกระดับสมรรถนะหลักและทักษะอาชีพของผู้เรียน (เกียรติศักดิ์ ชัยยาณะ, 2566); (มารุต พัฒผล, 2567); (ใจทิพย์ ณ สงขลา, 2565)

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลและสำรวจบริบทชุมชน ณ ชุมชนบ้านกลาง หมู่ 6 และโรงเรียนบ้านกลาง ตำบลเหล่าไฮงาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ช่วงเดือน มีนาคม 2569 พบสภาพปัญหาสำคัญว่าแม้ท้องถิ่นจะมีศักยภาพสูงด้านการผลิตถั่วลิสงที่มีคุณภาพดีจากลักษณะดินร่วนปนทรายที่เป็นเอกลักษณ์และมีภูมิปัญญาการทำถั่วลิสงเคลือบน้ำตาลตกทอดมาจากบรรพบุรุษซึ่งเป็นวัฒนธรรมชาวผู้ไทย แต่นักเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้นยังขาดพื้นที่การเรียนรู้แบบบูรณาการเชิงรุก (Active Learning) ที่เชื่อมโยงสู่วิถีเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ส่งผลให้ผู้เรียนยังขาดทักษะสำคัญที่จำเป็นหลายประการ เช่น นักเรียนยังขาดทักษะด้านการคำนวณต้นทุนการผลิตและการคำนวณกำไรสุทธิจากการทำผลิตภัณฑ์ชุมชน ขาดทักษะในการออกแบบตราสินค้า (Logo) หรือบรรจุภัณฑ์ผ่านสื่อดิจิทัลหรือซอฟต์แวร์ประยุกต์ และขาดความตระหนักรู้เชิงลึกเกี่ยวกับมาตรฐานสุขาภิบาลอาหาร เช่น การคัดแยกสารปนเปื้อนจากเชื้อราแอฟลาทอกซินในขั้นตอนการแปรรูป ประเด็นปัญหาดังกล่าวสอดคล้องกับรายงานของ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ระบุว่า ผู้เรียนในระดับประถมศึกษายังขาดสมรรถนะการจัดการตนเองและการเป็นผู้ประกอบการ อันเนื่องมาจากการขาดโอกาสในการเรียนรู้ผ่านกระบวนการบูรณาการเชิงรุกจากบริบทจริงของชุมชน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2566) หากไม่มีการพัฒนาหลักสูตรหรือการจัดการเรียนรู้เฉพาะทาง จะทำให้นักเรียนสูญเสียโอกาสในการพัฒนาไปสู่การเป็น “นวัตกรน้อย” ตลอดจนขาดความภาคภูมิใจในทรัพยากรบ้านเกิดของตนเองอย่างยั่งยืน แม้จะมีงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ท้องถิ่นและการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ รวมถึงแนวคิดการออกแบบคู่มือการเรียนรู้ตามสภาพจริง แต่ยังขาดรูปแบบการจัดการเรียนรู้และคู่มือรายวิชาที่ออกแบบเฉพาะสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น ซึ่งบูรณาการข้ามกลุ่มสาระเข้ากับมิติด้านความปลอดภัยอาหาร ทักษะดิจิทัล และการพัฒนาผู้เรียนไปสู่การเป็น “นวัตกรน้อย” ที่มีความสามารถครอบคลุม 3 มิติ ได้แก่ ความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) การแก้ปัญหาเชิงพาณิชย์ (Commercial Problem Solving) และ การกำกับตนเอง (Self-Regulation) การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับกระบวนการคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม มีส่วนสำคัญในการยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและตอบสนองต่อตลาดยุคใหม่ ผ่านการใช้โมเดลการเรียนรู้เชิงพื้นที่ความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา ปราชญ์ชุมชน และองค์ความรู้ด้านเศรษฐศาสตร์สร้างสรรค์ การพัฒนาคู่มือการจัดการเรียนรู้ยังมีรากฐานจากแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งต้องยึดโยงกับบริบทจริงของชุมชนเพื่อให้ครูผู้สอนใช้เป็นเครื่องมือถ่ายทอดจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติอย่างเป็นลำดับขั้นตอน อีกทั้งยังต้องมีการจัดลำดับเนื้อหา

ให้เหมาะสมกับพัฒนาการของผู้เรียน และมีโครงสร้างกิจกรรมที่กระตุ้นให้ลงมือทำร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (กวิน ประตูมรีชัย และคณะ, 2568); (มารุต พัฒผล, 2567); (ใจทิพย์ ณ สงขลา, 2565) การสร้างคู่มือรายวิชาผลิตภัณฑ์ถั่วเคลือบน้ำตาลชุมชนจึงเป็นการผสานแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรตามสภาพจริงและการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อให้ได้นวัตกรรมทางการศึกษาที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเป็นระบบและมีมาตรฐาน

ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงได้พัฒนาและสร้างสรรค์คู่มือรายวิชาผลิตภัณฑ์ถั่วเคลือบน้ำตาลชุมชน เรื่อง “ถั่วลิสงเคลือบน้ำตาลกุฉินารายณ์” ขึ้นเพื่อใช้เป็นนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ในการขับเคลื่อนหลักสูตรสถานศึกษาฐานสมรรถนะ ซึ่งไม่เพียงช่วยให้นักเรียนเกิดทักษะการแปรรูปที่ได้มาตรฐาน มีความคิดสร้างสรรค์ เข้าใจกลไกทางเศรษฐศาสตร์ และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริตเท่านั้น แต่ยังเป็นต้นแบบการยกระดับเศรษฐกิจฐานรากและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการเชิงรุกข้ามกลุ่มสาระโดยใช้คู่มือผลิตภัณฑ์ถั่วเคลือบน้ำตาลชุมชนส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3
2. เพื่อเปรียบเทียบองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของนักเรียนก่อนและหลังการเรียนรู้ด้วยคู่มือผลิตภัณฑ์ถั่วเคลือบน้ำตาลชุมชน
3. เพื่อประเมินทักษะการปฏิบัติการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนของนักเรียนที่เรียนด้วยคู่มือผลิตภัณฑ์ถั่วเคลือบน้ำตาลชุมชน
4. เพื่อศึกษาเจตคติต่ออาชีพสุจริตของนักเรียนหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกข้ามกลุ่มสาระ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการเชิงรุกข้ามกลุ่มสาระโดยใช้คู่มือผลิตภัณฑ์ถั่วเคลือบน้ำตาลชุมชนเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 คณะผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยตามหัวข้อหลัก ดังต่อไปนี้

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) แบ่งขั้นตอนการดำเนินงานออกเป็น 3 ระยะหลัก ได้แก่

ระยะที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน(Research - R1) โดยศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 ปรับปรุง 2560 และหลักสูตรนำร่องพุทธศักราช 2568 แนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และวิเคราะห์บริบทภูมิปัญญาท้องถิ่นถั่วลิสงเคลือบน้ำตาลอำเภอกุฉินารายณ์และบริบทโรงเรียนบ้านกลาง

ระยะที่ 2 การพัฒนาและสร้างนวัตกรรม (Development - D1) โดยพัฒนาคู่มือรายวิชาและแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกข้ามกลุ่มสาระ จำนวน 10 แผน รวมเวลา 20 ชั่วโมง พร้อมทั้งสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัยโดยผู้เชี่ยวชาญ

ระยะที่ 3 การทดลองใช้นวัตกรรมและประเมินผล (Research - R2) นำคู่มือรายวิชาและแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้จริงกับกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้รูปแบบการทดลองแบบกลุ่มเดียววัดก่อนและหลังการทดลอง (One-group Pretest-Posttest Design) ควบคู่กับการประเมินทักษะปฏิบัติและเจตคติตามสภาพจริง

2. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ประชากร ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านกลาง ตำบลเหล่าไฮงาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 20 คน 1 ห้องเรียน

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านกลาง ตำบลเหล่าไฮงาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 1 ห้องเรียน รวมทั้งสิ้น 20 คน โดยเป็นประชากรทั้งหมดของห้องเรียน เหตุผลของการเลือกแบบเจาะจง เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวเป็นห้องเรียนนำร่องในการทดลองใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2568 ตามนโยบายของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3 อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ตั้งของแหล่งภูมิปัญญาการทำถั่วลิสงเคลือบน้ำตาล ซึ่งมีความสอดคล้องโดยตรงกับวัตถุประสงค์และเนื้อหาของคู่มือรายวิชาที่พัฒนาขึ้น

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและคุณภาพของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก พร้อมรายละเอียดและการตรวจสอบคุณภาพ ดังนี้

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง ประกอบด้วย คู่มือรายวิชาและแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกข้ามกลุ่มสาระเรื่องผลิตภัณฑ์ถั่วเคลือบน้ำตาลชุมชน จำนวน 10 แผน รวมเวลา 20 ชั่วโมง ผ่านการตรวจสอบความสอดคล้องเชิงโครงสร้าง เนื้อหา และกิจกรรมจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

3.2.1 แบบทดสอบวัดองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นแบบทดสอบชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ คะแนนเต็ม 20 คะแนน ผ่านการตรวจสอบค่า IOC จากผู้เชี่ยวชาญตั้งแต่ 0.67 ขึ้นไปทุกข้อ

3.2.2 แบบประเมินทักษะปฏิบัติการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นเกณฑ์การให้คะแนนแบบมาตรวัดจำแนกพฤติกรรม (Rubric Score) ครอบคลุม 3 ด้าน คือ การคัดเลือกวัตถุดิบและสุขาภิบาลอาหาร กระบวนการคั่วและเคลือบน้ำตาล และทักษะดิจิทัลในการออกแบบฉลากหีบห่อผ่านโปรแกรม Canva) ได้ค่า IOC เท่ากับ 1.00 ทุกประเด็น

3.2.3 แบบวัดเจตคติต่ออาชีพสุจริต เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ จำนวนข้อคำถามครอบคลุมความรับผิดชอบในการทำงาน ความซื่อสัตย์ และความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ค่า IOC ระหว่าง 0.67 - 1.00 และผ่านการนำไปทดลองใช้ (Try-out) เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป

4. แผนการทดลองและการควบคุมตัวแปรแทรกซ้อน

แผนการทดลองใช้รูปแบบ One-group Pretest-Posttest Design โดยมีการวัดผลก่อนเรียน (Pretest) ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ครบทั้ง 10 แผน และทำการวัดผลหลังเรียน (Posttest) โดยการควบคุมตัวแปรแทรกซ้อน กำหนดดระยะเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กระชับต่อเนื่อง จำนวน 10 แผน รวม 20 ชั่วโมง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านพัฒนาการตามวัยของผู้เรียนที่มีผลต่อคะแนนทดสอบ และการควบคุมผลจากเครื่องมือวัด (Testing Effect) การใช้แบบทดสอบฉบับเดิมทั้งก่อนเรียนและหลังเรียน ได้มีการเว้นระยะเวลาและสลับข้อคำถามบางส่วนตามความเหมาะสม รวมถึงการสร้างความคุ้นเคยกับรูปแบบเครื่องมือ เพื่อลดผลกระทบจากการเรียนรู้จำข้อสอบของผู้เรียน

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอน ดังนี้

5.1 ผู้วิจัยทำหนังสือขอความอนุเคราะห์จากต้นสังกัดไปยังสถานศึกษา เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย และขออนุญาตดำเนินการทดลองใช้นวัตกรรมกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 20 คน

5.2 ก่อนการทดลองนำแบบทดสอบวัดองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์มาทดสอบกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อเป็นคะแนนก่อนเรียน (Pre-test)

5.3 ระหว่างการดำเนินการทดลอง ดำเนินการสอนตามคู่มือรายวิชาและแผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 20 ชั่วโมง พร้อมทั้งประเมินทักษะปฏิบัติการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนตามสภาพจริง (Rubric Score) ในระหว่างที่นักเรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรม และบันทึกข้อมูลเชิงคุณภาพผ่านอนุทินการเรียนรู้และการสะท้อนคิดของผู้เรียน

5.4 หลังการสิ้นสุดการทดลองให้นักเรียนทำแบบทดสอบวัดองค์ความรู้หลังเรียน (Post-test) ด้วยแบบทดสอบฉบับเดิม และให้ทำแบบวัดเจตคติต่ออาชีพสุจริต

6. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลและเกณฑ์การแปลผล แบ่งออกตามเครื่องมือและวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

6.1 ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และเปรียบเทียบความแตกต่างก่อนและหลังเรียนด้วยสถิติทดสอบทีแบบกลุ่มสัมพันธ์ (Dependent Samples t-test) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

6.2 ข้อมูลทักษะปฏิบัติ (Rubric Score) วิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยกำหนดเกณฑ์การแปลผลระดับคุณภาพเป็น 4 ระดับ (ดีมาก, ดี, พอใช้, และปรับปรุง) และกำหนดเกณฑ์ผ่าน คือ ผู้เรียนต้องได้ระดับคุณภาพตั้งแต่ “ดี” ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 75 ขึ้นไปของกลุ่ม

6.3 ข้อมูลเจตคติ (Rating Scale 5 ระดับ) วิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้เกณฑ์การแปลผลค่าเฉลี่ยเป็นช่วงระดับความรู้สึก ระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง, เห็นด้วย, ปานกลาง, น้อย, และน้อยที่สุด เพื่อสรุปผลเจตคติภาพรวม

6.4 ข้อมูลเชิงคุณภาพบันทึกสะท้อนคิดและบันทึกหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ วิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามขั้นตอนการจัดระเบียบข้อมูล ตีความ และตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยวิธีสามเส้าด้านวิธีข้อมูล (Methodological Triangulation)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “การจัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการเชิงรุกข้ามกลุ่มสาระโดยใช้คู่มือผลิตภัณฑ์ถั่วเคลือบน้ำตาลชุมชนเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3” นำเสนอตามลำดับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกข้ามกลุ่มสาระตามคู่มือรายวิชาผลิตภัณฑ์ถั่วเคลือบน้ำตาลชุมชน สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 จากการนำคู่มือรายวิชาและแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกข้ามกลุ่มสาระจำนวน 10 แผน ซึ่งบูรณาการข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ได้แก่ วิทยาศาสตร์ เรื่องการละลาย การตกผลึก และสุขาภิบาลอาหารในการป้องกันสารปนเปื้อนจากเชื้อราแอฟลาทอกซิน คณิตศาสตร์ เรื่องการชั่ง ตวง วัด และการคำนวณต้นทุน กำไรเบื้องต้น สังคมศึกษาฯ สาระเศรษฐศาสตร์ การเงิน บทบาทหน้าที่ภาษาไทย การเขียนเล่าเรื่องราวผลิตภัณฑ์เพื่อการสื่อสาร และศิลปะ การออกแบบตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ผ่านโปรแกรมซอฟต์แวร์ประยุกต์ Canva รวมเวลา 20 ชั่วโมง ไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 20 คน พบว่า นักเรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ครบถ้วนทุกแผน โดยผลจากการบันทึกหลังการ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูและการสังเกตพฤติกรรมระบุว่า นักเรียนสามารถปฏิบัติกิจกรรมการคัดแยกเมล็ดถั่ว การคำนวณต้นทุน กำไร และการใช้โปรแกรมซอฟต์แวร์ Canva ออกแบบตราสินค้าได้ตามขั้นตอนที่กำหนดในคู่มือ

2. ผลการเปรียบเทียบองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ก่อนและหลังเรียน สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ก่อนและหลังการเรียนรู้

การทดสอบ	คะแนนเต็ม	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ค่าสถิติทดสอบ t	ระดับนัยสำคัญทางสถิติ (p)
ก่อนเรียน	20	10.44	2.16	-14.85*	.000
หลังเรียน	20	16.88	1.42		

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 1 พบว่า คะแนนเฉลี่ยองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 หลังเรียน ($\bar{x}$ = 16.88, S.D. = 1.42) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{x}$ = 10.44, S.D. = 2.16) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีขนาดอิทธิพล Effect Size หรือ Cohen’s d เท่ากับ 3.32 ซึ่งแสดงว่าการจัดการเรียนรู้มีผลทำให้คะแนนองค์ความรู้สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญและมีขนาดผลลัพธ์ในระดับสูงมาก

3. ผลการประเมินทักษะปฏิบัติการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 3

ผลการประเมินทักษะการปฏิบัติการแปรรูปผลิตภัณฑ์ถั่วลิสงเคลือบน้ำตาลชุมชน ผ่านการสังเกตพฤติกรรมและการตรวจชิ้นงานตามเกณฑ์การให้คะแนนแบบ Rubric Score ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการคัดเลือกวัตถุดิบและสุขาภิบาล ป้องกันเชื้อรา ด้านทักษะการแปรรูป และด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์ ครอบคลุมกระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบ สามารถแสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลพร้อมค่าสถิติค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รายด้านและในภาพรวมดังแสดงในตาราง

ตารางที่ 2 ผลการประเมินทักษะการปฏิบัติการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนของนักเรียนรายด้านและในภาพรวม (n = 20)

รายการประเมินทักษะปฏิบัติ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับการแปลผล
1. การคัดเลือกวัตถุดิบและสุขาภิบาลอาหาร	2.85	0.37	ดีมาก
2. กระบวนการคั่วและเคลือบน้ำตาล	2.68	0.48	ดี
3. ทักษะดิจิทัลในการออกแบบฉลากหีบห่อ (Canva)	2.75	0.44	ดีมาก
ภาพรวม	**2.76**	**0.43**	**ดีมาก**

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการประเมินทักษะการปฏิบัติการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนในภาพรวม อยู่ในระดับคุณภาพดีมาก ($\bar{x}$ = 2.76, S.D. = 0.43) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการคัดเลือกวัตถุดิบและสุขาภิบาลอาหารมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x}$ = 2.85, S.D. = 0.37) รองลงมา คือ ด้านทักษะดิจิทัลในการออกแบบฉลากหีบห่อ ($\bar{x}$ = 2.75, S.D. = 0.44) และด้านกระบวนการคั่วและเคลือบน้ำตาล ($\bar{x}$ = 2.68, S.D. = 0.48) ตามลำดับ ทั้งนี้ เมื่อวิเคราะห์สัดส่วนนักเรียนที่ผ่านเกณฑ์การประเมิน พบว่า มีนักเรียนผ่านเกณฑ์ระดับคุณภาพตั้งแต่ “ดี” ขึ้นไป จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 90.00 ของนักเรียนทั้งหมด ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนดไว้ที่ร้อยละ 75.00

4. ผลการศึกษาเจตคติต่ออาชีพสุจริต สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 4

ตารางที่ 3 ผลการศึกษาเจตคติต่ออาชีพสุจริตของนักเรียนหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ในภาพรวมและรายข้อ (n = 20)

รายการประเมินเจตคติ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับการแปลผล
1. ความรับผิดชอบและความซื่อสัตย์ในการปฏิบัติงาน	4.75	0.44	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
2. ความตระหนักรู้และคุณค่าในแรงงานการประกอบอาชีพ	4.65	0.49	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
3. ความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน	4.80	0.41	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
ภาพรวม	**4.73**	**0.45**	**เห็นด้วยอย่างยิ่ง**

จากตารางที่ 3 พบว่า เจตคติต่ออาชีพสุจริตของนักเรียนหลังเรียนในภาพรวมอยู่ในระดับ เห็นด้วยอย่างยิ่ง ($\bar{x}$ = 4.73, S.D. = 0.45) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x}$ = 4.80, S.D. = 0.41) รองลงมา คือ ด้านความรับผิดชอบและความซื่อสัตย์ในการปฏิบัติงาน ($\bar{x}$ = 4.75, S.D. = 0.44) และด้านความตระหนักรู้และคุณค่าในแรงงานการประกอบอาชีพ ($\bar{x}$ = 4.65, S.D. = 0.49) ตามลำดับ

5. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสะท้อนคิดและบันทึกหลังการจัดกิจกรรม

จากการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ของอนุทินการเรียนรู้ บันทึกสะท้อนคิดของผู้เรียน และบันทึกหลังการสอนของครู สามารถจำแนกประเด็นหลัก (Themes) ออกได้เป็น 3 ด้าน ดังนี้

ประเด็นที่ 1 การพัฒนาทักษะกระบวนการคิดและการปฏิบัติงานร่วมกัน ข้อมูลจากบันทึกสะท้อนคิดของผู้เรียน พบว่า “นักเรียนระบุว่า การได้ร่วมกันชั่งตวงส่วนผสมและช่วยกันตรวจสอบเมล็ดถั่วเสีย

ทำให้เข้าใจวิธีการทำที่ถูกต้องและช่วยกันแก้ปัญหาเวลาไฟแรงเกินไปในการเคี่ยวน้ำตาล” ข้อมูลจากบันทึกหลังการสอนของครู พบว่า “ผู้เรียนแสดงออกถึงความร่วมมือในการแบ่งหน้าที่กันทำความสะอาดอุปกรณ์และการสลับกันใช้โปรแกรม Canva ออกแบบฉลากผลิตภัณฑ์”

ประเด็นที่ 2 ความเข้าใจด้านต้นทุนและมูลค่าทางเศรษฐกิจ ข้อมูลจากบันทึกสะท้อนคิดของผู้เรียน พบว่า “นักเรียนเข้าใจวิธีการคำนวณราคาขายและต้นทุนวัตถุดิบถั่วลิสงกับน้ำตาลว่ามีส่วนต่างกำไรอย่างไร และรู้ว่าการคัดแยกเมล็ดถั่วขึ้นราออกช่วยเพิ่มความปลอดภัยให้ผู้บริโภค”

ประเด็นที่ 3 ทัศนคติและความตระหนักต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น ข้อมูลจากบันทึกสะท้อนคิดของผู้เรียน พบว่า “นักเรียนระบุความรู้สึกภูมิใจที่ได้เรียนรู้การทำถั่วเคลือบน้ำตาล ซึ่งเป็นสินค้าขึ้นชื่อของอำเภอกุฉินารายณ์ และต้องการนำความรู้นี้ไปทดลองทำในครอบครัว”

อภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่อง ผลการใช้คู่มือรายวิชาผลิตภัณฑ์ถั่วเคลือบน้ำตาลชุมชน เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 สามารถนำมาอภิปรายแบบประมวลผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงเหตุผลและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้ดังนี้

1. การพัฒนาองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์และความเหมาะสมกับระดับพัฒนาการ จากการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พบว่า คะแนนหลังเรียนของนักเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ประเด็นนี้อธิบายได้ว่า แม้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการคำนวณต้นทุนธุรกิจจะเป็นนามธรรมสำหรับนักเรียน แต่ด้วยการออกแบบคู่มือรายวิชาที่มีการย่อยองค์ความรู้ให้มีความเหมาะสมกับระดับพัฒนาการของผู้เรียนวัย 8 - 9 ขวบ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ผ่านกระบวนการชี้แนะ (Scaffolding) จากครูและปราชญ์ชุมชน ทำให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้เข้ากับประสบการณ์รูปธรรมรอบตัวได้ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของ Piaget, J. ที่ระบุว่าเด็กวัยนี้อยู่ในช่วงการคิดแบบรูปธรรม การใช้สื่อและกิจกรรมที่จับต้องได้จึงช่วยให้ผู้เรียนเกิดการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองตามแนวคิด Constructivism (Piaget, J., 1964) แนวคิดนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ เกียรติศักดิ์ ชัยยาณะ ที่ระบุว่าหลักสูตรบนฐานเศรษฐกิจชุมชนส่งเสริมสมรรถนะหลักของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพเมื่อปรับเนื้อหาให้สอดรับกับวัย (เกียรติศักดิ์ ชัยยาณะ, 2566) อีกทั้งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Bhattacharya, A. ที่ยืนยันว่าการบูรณาการมรดกทางวัฒนธรรมเข้าสู่บทเรียนช่วยยกระดับความเข้าใจด้านการเป็นผู้ประกอบการสร้างสรรค์ของผู้เรียนระดับประถมศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม (Bhattacharya, A., 2020)

2. ผลการประเมินทักษะปฏิบัติการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน ภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก โดยมีนักเรียนผ่านเกณฑ์คิดเป็นร้อยละ 90.00 ซึ่งสะท้อนถึงประสิทธิภาพของคู่มือรายวิชาที่มีการจัดลำดับขั้นตอนการเรียนรู้จากง่ายไปสู่ความซับซ้อนและการเปิดโอกาสให้ปฏิบัติจริง เหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนวัย 8 - 9 ขวบ เกิดทักษะที่เป็นระบบ อธิบายได้ด้วยทฤษฎีการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential Learning Theory) ของ Kolb, D. A. ซึ่งเน้นกระบวนการที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์รูปธรรม สะท้อนความคิด สู่การสร้างแนวคิดนามธรรมและการทดลองปฏิบัติจริง ประกอบกับการมีผู้ชี้แนะคอยประคับประคองในขั้นตอนที่ยาก (Kolb, D. A., 2015) สอดคล้องกับข้อค้นพบ

ของ Garzon, P. & Inga, E. ที่ระบุว่าการประยุกต์ใช้ซอฟต์แวร์ประยุกต์และสื่อดิจิทัลร่วมกับกิจกรรมการเรียนรู้ในระดับประถมศึกษา ช่วยกระตุ้นกระบวนการคิดขั้นสูงและเพิ่มความสามารถทางเทคโนโลยีที่สอดรับกับทักษะวิชาชีพในยุคปัจจุบัน (Garzon, P. & Inga, E., 2023)

3. เจตคติต่ออาชีพสุจริตและความภาคภูมิใจในท้องถิ่น ผลการศึกษาเจตคติต่ออาชีพสุจริตอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการออกแบบกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนวัย 8 - 9 ขวบ ได้สัมผัสคุณค่าของแรงงานและการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติในสถานการณ์จริงภายใต้การชี้แนะที่เหมาะสม มีส่วนช่วยขัดเกลาและหล่อหลอมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน สอดคล้องกับแนวคิดของ Ridwan, I. et al. ที่สรุปว่าการเรียนรู้บนฐานชุมชนที่ผสานมิติด้านสังคมและเศรษฐกิจพอเพียง ช่วยพัฒนาเจตคติที่ดีต่องานอาชีพและความตระหนักรู้ในความรับผิดชอบต่อสังคมให้แก่ผู้เรียนระดับประถมศึกษาได้อย่างยั่งยืน (Ridwan, I. et al., 2026)

4. การสังเคราะห์กรอบแนวคิด PEANUT Model จากผลการวิจัยดังกล่าว นำไปสู่การประมวลผลและสังเคราะห์เป็นนวัตกรรมการออกแบบการจัดการเรียนรู้ PEANUT Model ที่ครอบคลุมทั้ง 6 องค์ประกอบ ได้แก่ บริบทเป้าหมาย (Purposeful Context) การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) การคิดวิเคราะห์ (Analytical Thinking) ทักษะดิจิทัลประยุกต์ (Nuanced Digital Skill) จรรยาบรรณในการทำงาน (Utmost Work Ethic) และผลสัมฤทธิ์ที่จับต้องได้ (Tangible Success) ซึ่งโมเดลนี้ทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงทฤษฎีในการขับเคลื่อนการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนระดับประถมศึกษาให้มีความสอดคล้องกับหลักสูตรฐานสมรรถนะอย่างเป็นระบบ

5. ข้อจำกัดของการวิจัย แม้ผลการวิจัยจะแสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของคู่มือรายวิชา แต่ในเชิงระเบียบวิธีวิจัยยังมีข้อจำกัดที่ควรนำมาพิจารณา ได้แก่ ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ที่มีจำนวน 20 คน การศึกษาในบริบทของโรงเรียนขนาดเดียว และการใช้รูปแบบการทดลองแบบกลุ่มเดียววัดก่อน หลังการทดลองโดยไม่มีกลุ่มควบคุม ซึ่งข้อจำกัดเหล่านี้ทำให้การสรุปผลเชิงอ้างอิงไปยังประชากรกลุ่มอื่นต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง และเป็นประเด็นที่ควรได้รับการพัฒนาต่อยอดในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อค้นพบออกมาเป็นโมเดลนวัตกรรมทางการเรียนรู้เชิงพื้นที่ ซึ่งอธิบายโครงสร้างการเปลี่ยนผ่านผู้เรียนสู่การเป็นนวัตกรน้อย ที่มีสมรรถนะ โดยมีความเชื่อมโยงกับผลการวิจัยเชิงประจักษ์ในแต่ละมิติ ดังนี้

P - Purposeful Context หมายถึง บริบทเป้าหมายการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน นำทุนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรเด่นของชุมชน คือ ถั่วลิสงดินร่วนปนทรายและภูมิปัญญาชาวผู้ไทย มาเป็นแกนกลางในการจัดกิจกรรมบูรณาการข้าม 5 กลุ่มสาระ วิทยาศาสตร์, คณิตศาสตร์, สังคมศึกษา, ภาษาไทย และศิลปะเชื่อมโยงเนื้อหาเข้ากับวิถีชีวิตจริงและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สอดคล้องกับผลการวิจัยข้อที่ 1 และแผนการจัดการเรียนรู้ 10 แผน (20 ชั่วโมง) ที่ช่วยกระตุ้นความตระหนักรู้และการเรียนรู้อย่างมีความหมาย

E - Experiential Learning หมายถึง การเรียนรู้จากประสบการณ์และการลงมือปฏิบัติจริง เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง สอดคล้องกับผลการวิจัยข้อที่ 1 และ 3 ผ่านกระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์ 20 ชั่วโมง ตั้งแต่การทดลองทางวิทยาศาสตร์ การละลายและการตกผลึก การคั่วถั่ว และการกวนเคลือบน้ำตาลสูตรชุมชน ผลสะท้อนคิดระบุว่าผู้เรียนพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีมและการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

A - Analytical & Application หมายถึง การประยุกต์ใช้การคิดวิเคราะห์ การคำนวณ และการแก้ปัญหาเชิงธุรกิจ ผ่านการวิเคราะห์ความเสี่ยงด้านสุขาภิบาลอาหารและการคำนวณทางเศรษฐศาสตร์ สอดคล้องกับผลการวิจัยข้อที่ 2 และ 3 โดยคะแนนเฉลี่ยองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 ควบคู่กับทักษะการคัดเลือกวัตถุดิบ ป้องกันสารแอฟลาทอกซิน ตลอดจนการคำนวณต้นทุนและกำไรสุทธิ

N - New Skill Sets หมายถึง การประยุกต์ทักษะดิจิทัลเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ สอดคล้องกับผลการวิจัยข้อที่ 3 ซึ่งประเมินด้วยเกณฑ์ Rubrics อยู่ในระดับดีถึงดีมากโดยนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่3 สามารถใช้โปรแกรม Canva ออกแบบตราสินค้า ฉลากบรรจุภัณฑ์ และถ่ายทอดเรื่องราวสะท้อนอัตลักษณ์ชุมชนกุฉินารายณ์ได้อย่างสวยงาม

U - Uplifting Value หมายถึง การยกระดับคุณค่าผลิตภัณฑ์และจิตสำนึกรักษ์ถิ่น มุ่งเน้นการสร้างมูลค่าเพิ่มผ่านเรื่องราว (Storytelling) ของผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อปลูกฝังความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นและเจตคติที่ดีต่อการประกอบอาชีพในภูมิลำเนา

T - Transformative Innovation หมายถึง การเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นนวัตกรน้อยอย่างยั่งยืน ผู้เรียนสามารถนำองค์ความรู้แบบองค์รวมไปต่อยอดในการแก้ไขปัญหาหรือสร้างนวัตกรรมใหม่ในอนาคต แสดงถึงความสำเร็จในการพัฒนาทักษะชีวิตที่ปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคดิจิทัลได้อย่างเท่าทัน

ข้อค้นพบและการสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้สรุปเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงระบบขององค์ความรู้ใหม่ PEANUT MODEL ดังแสดงในภาพที่ 1

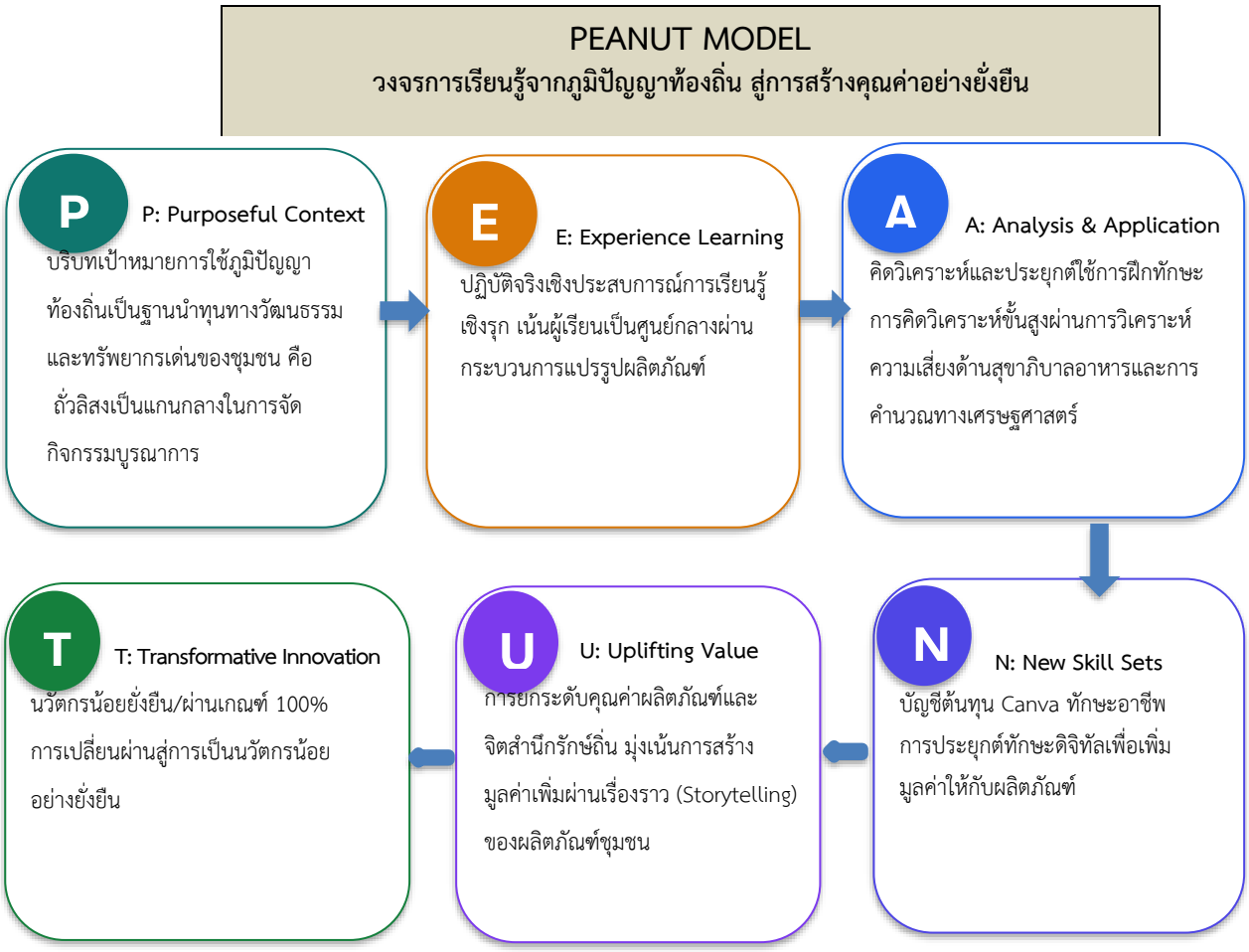

ภาพที่ 1 องค์ความรู้การบูรณาการเชิงรุกข้ามกลุ่มสาระโดยใช้คู่มือผลิตภัณฑ์ถั่วเคลือบน้ำตาลชุมชนเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์

สรุปและข้อเสนอแนะ

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนด้วยคู่มือรายวิชาผลิตภัณฑ์ถั่วเคลือบน้ำตาลชุมชน มีคะแนนเฉลี่ยองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มีผลการประเมินทักษะปฏิบัติทั้ง 3 ด้าน คือ การคัดเลือกวัตถุดิบและสุขาภิบาล การแปรรูป และการออกแบบบรรจุภัณฑ์ ภาพรวมระดับดีมาก และมีเจตคติต่ออาชีพสุจริตและความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมทั้งได้กรอบแนวคิด PEANUT Model เป็นนวัตกรรมขับเคลื่อนการเรียนรู้ อย่างไรก็ตามเนื่องจากข้อจำกัดด้านรูปแบบการวิจัยแบบกลุ่มเดียว การนำไปขยายผลจึงต้องคำนึงถึงบริบทของแต่ละพื้นที่ โดยผู้บริหารและครูผู้สอนควรนำคู่มือนี้ไปประยุกต์ใช้เป็นต้นแบบหลักสูตรท้องถิ่น ปรับให้สอดคล้องกับทรัพยากรในพื้นที่ และจัดเตรียมอุปกรณ์พร้อมกำกับดูแลความปลอดภัยอย่างใกล้ชิดเนื่องจากผู้เรียนยังมีอายุน้อย สำหรับข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเชิงทดลองโดยใช้กลุ่มควบคุมเพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของนวัตกรรม พร้อมทั้งติดตามผลในระยะยาวเพื่อประเมินความยั่งยืนของทักษะการเป็นผู้ประกอบการและผลกระทบต่อเศรษฐกิจฐานรากอย่างเป็นรูปธรรม

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้รับทุนสนับสนุนงานมูลฐาน (Fundamental Fund: FF) ประจำปี พ.ศ. 2569 จาก กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ดำเนินงานโดยคณะศึกษาศาสตร์และนวัตกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณการสนับสนุนดังกล่าวมา ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ปรับปรุง พ.ศ. 2560). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กวิน ประตูมรีชัย และคณะ. (2568). การบูรณาการองค์ ความรู้เพื่อเพิ่มคุณค่ามรดกเกษตรและวัฒนธรรมชุมชนเกาะลัดอีแท่น: ยุทธศาสตร์การพัฒนาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดนครปฐม. วารสารสถาปัตยกรรม การออกแบบและการก่อสร้าง, 7(3), 131-147.

เกียรติศักดิ์ ชัยยาณะ. (2566). การใช้หลักสูตรบนฐานเศรษฐกิจชุมชนเพื่อส่งเสริมสมรรถนะหลัก ทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. วารสารมหามกุฏวิชาการ, 1(1), 486-496.

ใจทิพย์ ณ สงขลา. (2565). การออกแบบนวัตกรรมการเรียนรู้. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มารุต พัฒผล. (2567). แนวคิดหลักการพัฒนาหลักสูตร. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ผู้นำนวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2566). รายงานการติดตามและประเมินผลการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เพื่อพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: เซ็นจูรี่.

Bhattacharya, A. (2020). Art for life: Intangible cultural heritage as a tool for entrepreneurial development in India. In Indian Entrepreneurship: A Nation Evolving. (pp. 65-94). Singapore: Springer Singapore.

Garzon, P. & Inga, E. (2023). Advancing primary education through active teaching methods and ICT for increasing knowledge. Sustainability, 15(12), 9551. https://doi.org/10.3390/su15129551.

Kolb, D. A. (2015). Experiential learning: Experience as the source of learning and development. (2nd ed.). New Jersey: Pearson FT Press.

Piaget, J. (1964). Part I: Cognitive development in children: Piaget development and learning. Journal of Research in Science Teaching, 2(3), 176-186. https://doi.org/10.1002/tea.3660020306.

Ridwan, I. et al. (2026). Beyond Classrooms: Community-Based Learning for Personal, Social, and Vocational Empowerment. F1000Research, 14, 1274. https://doi.org/10.12688/f1000research.171496.3.

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาเฉพาะทางด้านพาณิชย์นาวี สู่ความเป็นเลิศตามมาตรฐานสากลโดยใช้กลไกเครือข่ายความร่วมมือ*

DEVELOPMENT OF A MANAGEMENT MODEL FOR SPECIALIZED MARITIME EDUCATIONAL INSTITUTIONS TOWARD EXCELLENCE IN ACCORDANCE WITH INTERNATIONAL STANDARDS THROUGH A COLLABORATIVE NETWORK MECHANISM

ไชยเชษฐ์ ย้อยยางทอง
Chaiyachat Yoiyangthong
วิทยาลัยการพาณิชย์นาวีนครศรีธรรมราช สถาบันการอาชีวศึกษาภาคใต้ 1 นครศรีธรรมราช ประเทศไทย
Nakhon Si Thammarat Maritime College, Institute of Vocational Education: Southern Region 1, Nakhon Si Thammarat, Thailand
Corresponding author E-mail: ChaichetYoyangthong1976@gmail.com
Tel: 081-894-0054

บทคัดย่อ

บทความวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการจำเป็นในการบริหารสถานศึกษาอาชีวศึกษาทางเรือตามมาตรฐานสากล 2) พัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาเฉพาะทางด้านพาณิชย์นาวีสู่ความเป็นเลิศตามมาตรฐานสากลโดยใช้กลไกเครือข่ายความร่วมมือ 3) ทดลองใช้รูปแบบในสถานศึกษา และ 4) ประเมินประสิทธิผลและความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา 4 ระยะ กลุ่มเป้าหมาย ระยะที่ 1 บุคลากรภายใน 82 คน สถานประกอบการ 128 แห่ง ระยะที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 22 คน ผู้ทรงคุณวุฒิ 9 คน ระยะที่ 3 และ 4 กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง 114 คน เลือกแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบบประเมิน สัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน PNI $_{modified}$ สถิติ t-test for dependent samples และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันต้องการมีส่วนร่วมแบบร่วมสร้างระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.59, S.D. = 0.54) เพื่อแก้ปัญหาขาดแคลนครุภัณฑ์จำลอง 2) รูปแบบขับเคลื่อนด้วยยุทธศาสตร์ 4 ด้าน ได้แก่ ร่วมออกแบบหลักสูตร บริหารทรัพยากรร่วมกัน พัฒนาบุคลากร และรับรองสมรรถนะ มีความเหมาะสมมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.79, S.D. = 0.41) 3) การทดลองใช้สำเร็จด้านการแบ่งปันเครื่องจำลองสถานการณ์มากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.79, S.D. = 0.41) และ 4) ประสิทธิผลหลังใช้รูปแบบ พบว่า สมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนสูงกว่าก่อนใช้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($\bar{X}_{ก่อน}$= 3.24, S.D. = 0.42); ($\bar{X}_{หลัง}$= 4.68, S.D. = 0.38); (t = 28.45, df = 113, p < .001) มีอัตรามีงานทำตรงสายงานร้อยละ 91.23 ลดงบลงทุนจัดซื้อครุภัณฑ์ได้ร้อยละ 31.25 จากการใช้ทรัพยากรร่วมกับเครือข่าย และความพึงพอใจภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.85, S.D. = 0.35)

คำสำคัญ: รูปแบบการบริหารสถานศึกษา, พาณิชย์นาวี, เครือข่ายความร่วมมือ, มาตรฐานสากล, ความเป็นเลิศเฉพาะทาง

* Received 17 July 2026; Revised 26 August 2026; Accepted 8 September 2026

Abstract

This research aimed to 1) Study the problems and priority needs in managing maritime vocational educational institutions under international standards, 2) Develop a management model for specialized maritime educational institutions toward excellence in accordance with international standards through a collaborative network mechanism, 3) Implement the model in an educational institution, and 4) Evaluate the effectiveness and stakeholder satisfaction. The study employed a four-phase research and development (R&D) methodology. Target groups included: Phase 1, 82 internal personnel and 128 enterprises; Phase 2, 22 key informants and 9 experts; and Phases 3 and 4, 114 relevant participants, selected via purposive sampling. Research instruments comprised questionnaires, evaluation forms, in-depth interviews, and focus group discussions. Data were analyzed using mean, standard deviation, modified Priority Needs Index (PNI modified), t-test for dependent samples, and content analysis. The findings revealed that 1) The current state indicated the highest need for co-creation participation ($\bar{X}$ = 4.59, S.D. = 0.54) to address the simulator shortage, 2) The model driven by four strategies-co-designing curriculum, co-resourcing, personnel development, and competency certification-demonstrated suitability at the highest level ($\bar{X}$ = 4.79, S.D. = 0.41), 3) Model implementation achieved the highest success in simulator sharing ($\bar{X}$ = 4.79, S.D. = 0.41), and 4) Post-implementation effectiveness revealed that learners' professional competencies were significantly higher than before at the .05 statistical level ($\bar{X}_{pre}$ = 3.24, S.D. = 0.42); ($\bar{X}_{post}$ = 4.68, S.D. = 0.38); (t = 28.45, df = 113, p < .001), with a direct employment rate of 91.23 percent, an equipment procurement budget reduction of 31.25 percent through network resource sharing, and overall stakeholder satisfaction at the highest level ($\bar{X}$ = 4.85, S.D. = 0.35).

Keywords: Educational Management Model, Maritime Commerce, Collaborative Network, International Standards, Specialized Excellence

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจโลกในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาได้กดดันให้ประเทศไทยต้องปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่การขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยีขั้นสูง รัฐบาลจึงได้กำหนดยุทธศาสตร์ชาติที่มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเป้าหมายแห่งอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรมโลจิสติกส์และพาณิชย์นาวี ซึ่งถูกระบุไว้ในหมุดหมายสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) ที่มีวัตถุประสงค์เชิงยุทธศาสตร์ในการยกระดับประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการคมนาคมขนส่งและโลจิสติกส์ของภูมิภาคอาเซียน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) การขยายตัวของโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ส่งผลให้ความต้องการกำลังคนเปลี่ยนไปสู่ความต้องการกำลังคนสมรรถนะสูงที่มีความรู้เชิงเทคนิค

ทักษะการใช้เทคโนโลยีเดินเรือสมัยใหม่ และความสามารถในการสื่อสารภาษาอังกฤษในระดับสากลเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2563)

อย่างไรก็ตาม การพัฒนากำลังคนในสาขาวิชาชีพพาณิชย์นาวีและอุตสาหกรรมต่อเรือนั้น มีบริบทที่ซับซ้อนและมีความท้าทายสูงกว่าสาขาวิชาชีพช่างอุตสาหกรรมทั่วไปอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากเป็นวิชาชีพที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อความปลอดภัยในชีวิต ทรัพย์สิน และสิ่งแวดล้อมทางทะเลระดับโลก จึงจำเป็นต้องดำเนินการภายใต้กรอบการกำกับดูแลที่เข้มงวดที่สุดในระดับนานาชาติ คือ อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยมาตรฐานการฝึกอบรม การออกประกาศนียบัตร และการเข้ายามสำหรับคนประจำเรือ ค.ศ. 1978 แก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. 2010 (STCW 2010) ซึ่งเป็นมาตรฐานบังคับที่กำหนดโดยองค์การทางทะเลระหว่างประเทศ (IMO) เพื่อสร้างความปลอดภัยในอุตสาหกรรมการขนส่งทางทะเลระดับสากล สถาบันการศึกษายังต้องปฏิบัติตามข้อบังคับและระเบียบของกรมเจ้าท่า ซึ่งเป็นหน่วยงานกำกับดูแลภายในประเทศอย่างเคร่งครัดเพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษามีสิทธิ์ขอรับประกาศนียบัตรแสดงความรู้ความสามารถและสามารถปฏิบัติงานบนเรือเดินระหว่างประเทศได้จริง สภาวการณ์ภายใต้มาตรฐานบังคับดังกล่าวได้สร้างแรงกดดันอย่างหนักต่อสถานศึกษาอาชีวศึกษาของรัฐที่เปิดสอนในสาขานี้ เนื่องจากข้อกำหนดตามอนุสัญญา STCW และหลักสูตรต้นแบบของ IMO บังคับให้สถาบันการศึกษาต้องมีความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานและครุภัณฑ์ฝึกอบรมที่มีราคาสูง และต้องทันสมัยอยู่เสมอเพื่อจำลองสถานการณ์จริงให้ใกล้เคียงที่สุด ส่งผลให้ต้นทุนต่อหัวในการผลิตผู้เรียนสาขาพาณิชย์นาวีสูงกว่าสาขาช่างอุตสาหกรรมทั่วไปถึงประมาณ 3 - 5 เท่า (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2563) ข้อมูลข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและระดับต้นทุนครุภัณฑ์ฝึกพาณิชย์นาวีราคาสูงเหล่านี้มีความเชื่อมโยงโดยตรงกับสภาพปัญหาขาดแคลนงบประมาณแผ่นดิน ซึ่งสะท้อนประเด็นความไม่สอดคล้องระหว่างปริมาณข้อตกลงและระดับการแลกเปลี่ยนทรัพยากรในสถานศึกษาเฉพาะทางอย่างชัดเจน

จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในของวิทยาลัยการพาณิชย์นาวีนครศรีธรรมราช โดยอาศัยฐานข้อมูลจากรายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา ประจำปีการศึกษา 2566 พบว่า ผลการประเมินคุณภาพภายในตามมาตรฐานที่ 1 อยู่ในระดับยอดเยี่ยม โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ 87.47 (งานประกันคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา, 2567) สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการจัดการเรียนการสอนในสภาวะปกติสามารถผลิตกำลังคนที่มีสมรรถนะเป็นที่พึงพอใจของตลาดแรงงานในระดับสูง แต่เมื่อต้องเผชิญกับการประเมินสมรรถนะตามมาตรฐานสากลใหม่ กลับพบว่า สถานศึกษาไม่สามารถแบกรับภาระค่าครุภัณฑ์จำลองได้ด้วยงบประมาณแผ่นดินแบบเดิม ซึ่งสัดส่วนงบลงทุนหมวดครุภัณฑ์มีจำกัดไม่เพียงพอต่อการจัดซื้อครุภัณฑ์หลักที่จำเป็นเร่งด่วนตามข้อกำหนด STCW ได้ในทันที ซึ่งสอดคล้องกับรายงานสภาวการณ์ทางการศึกษาของ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ที่ระบุข้อเสนอเชิงนโยบายว่าโครงสร้างการจัดสรรงบประมาณอุดหนุนรายหัวในระบบการศึกษาไทยปัจจุบันจำเป็นต้องปรับปรุงสัดส่วนให้สะท้อนภาระต้นทุนสาขาวิชาชีพที่แท้จริง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2565)

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาเฉพาะทางและการกำกับดูแลเครือข่าย (Network Governance) พบว่า โมเดลความร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชนในสถานศึกษาอาชีวศึกษาทั่วไปในอดีตยังไม่สามารถตอบโจทย์การบริหารสถานศึกษาเฉพาะทางที่มีมาตรฐานสากลควบคุมอย่างเข้มงวดแบบพาณิชย์นาวีได้ เนื่องจากกลไกการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเดิมยังขาดประสิทธิภาพ ขาดความเชื่อมโยงเชิงระบบ และขาดการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรร่วมกับภาคเอกชน จึงเกิดช่องว่างทางการวิจัยที่จำเป็นต้องพัฒนารูปแบบนวัตกรรม

การบริหารจัดการศึกษาเฉพาะทางแนวใหม่ภายใต้รูปแบบ NMC-Partnership Model เพื่อเข้ามาเติมเต็มช่องว่างเชิงระบบในการลดต้นทุนจัดซื้อครุภัณฑ์ราคาสูง และยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาเฉพาะทางสู่มาตรฐานสากลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการณ์ปัจจุบัน ปัญหา อุปสรรค และความต้องการจำเป็นในการบริหารจัดการสถานศึกษาอาชีวศึกษาทางเรือภายใต้บริบทมาตรฐานสากล

2. เพื่อพัฒนารูปแบบนวัตกรรมการบริหารสถานศึกษาเฉพาะทางด้านพาณิชย์นาวีสู่ความเป็นเลิศตามมาตรฐานสากลโดยใช้กลไกเครือข่ายความร่วมมือ

3. เพื่อนำรูปแบบการบริหารที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้จริงในบริบทการปฏิบัติงานของวิทยาลัยการพาณิชย์นาวีนครศรีธรรมราช

4. เพื่อประเมินประสิทธิผลเชิงประจักษ์และความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีต่อการใช้รูปแบบการบริหารจัดการโดยใช้กลไกเครือข่ายความร่วมมือ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยประยุกต์ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แบ่งขั้นตอนการดำเนินงานออกเป็น 4 ระยะ เพื่อพัฒนาและตรวจสอบประสิทธิผลของรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเฉพาะทางด้านพาณิชย์นาวีสู่ความเป็นเลิศตามมาตรฐานสากลโดยใช้กลไกเครือข่ายความร่วมมือ โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานที่ละเอียดและเป็นระบบ ดังนี้

1. กำหนดกรอบแนวคิดการศึกษา การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สังเคราะห์กรอบแนวคิดตามทฤษฎีระบบซึ่งบูรณาการแนวคิดโครงสร้างเชิงระบบของการบริหารจัดการองค์กร (Bertalanffy, L. V., 1968) ร่วมกับแนวคิดการกำกับดูแลเครือข่ายที่เน้นกลไกความสัมพันธ์แนวราบและการแลกเปลี่ยนทรัพยากร (Rhodes, R. A. W., 1997) โดยมีรายละเอียดกรอบแนวคิด ดังนี้

1.1 กรอบแนวคิดเชิงปัจจัยนำเข้า (Input) ผู้วิจัยนำองค์ความรู้เกี่ยวกับนโยบายอาชีวศึกษาคุณภาพสูง ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน และมาตรฐานสากล ได้แก่ อนุสัญญา STCW 2010 และหลักสูตรต้นแบบ IMO (International Maritime Organization, 2011) รวมถึงระบบบริหารงานคุณภาพ ISO 9001:2015 (International Organization for Standardization, 2015) มาเป็นฐานข้อมูลหลักในการกำหนดทิศทางการออกแบบนวัตกรรมการบริหารจัดการ

1.2 กรอบแนวคิดเชิงกระบวนการ (Process / ตัวแปรอิสระ) ใช้รูปแบบการบริหารสถานศึกษาเฉพาะทางด้านพาณิชย์นาวีสู่ความเป็นเลิศตามมาตรฐานสากลโดยใช้กลไกเครือข่ายความร่วมมือ (NMC-Partnership Model) ขับเคลื่อนผ่านยุทธศาสตร์ 4C ทำหน้าที่เป็นตัวแปรอิสระหลักในการวิจัย ได้แก่ 1) การร่วมออกแบบและพัฒนาหลักสูตร (Co-designing) 2) การบริหารและจัดสรรทรัพยากรร่วมกัน (Co-resourcing) 3) การพัฒนาบุคลากรและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Co-developing) และ 4) การรับรองสมรรถนะวิชาชีพร่วมกัน (Co-certifying) เป็นกลไกในการเปลี่ยนบทบาทของสถานประกอบการสู่การเป็นผู้ร่วมผลิตกำลังคน

1.3 กรอบแนวคิดเชิงผลผลิตและผลลัพธ์ (Output and Outcome/ตัวแปรตาม) ผู้วิจัยกำหนดสมมติฐานเป้าหมายปลายทางว่ากระบวนการขับเคลื่อน 4C จะส่งผลต่อตัวแปรตาม 3 ด้าน ได้แก่ 1) คุณภาพและสมรรถนะวิชาชีพของผู้เรียนตามมาตรฐานสากล รวมถึงอัตราการมีงานทำตรงสายงาน 2) ประสิทธิภาพการบริหารจัดการในการลดงบลงทุนจัดซื้อครุภัณฑ์ และ 3) ความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการใช้รูปแบบ เพื่อนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นความครอบคลุมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระบบการจัดการอาชีวศึกษาทางเรือ โดยแบ่งออกตามระยะการวิจัย ดังนี้ ระยะที่ 1 กลุ่มประชากรบุคลากรภายในวิทยาลัย มีจำนวน 104 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างได้ จำนวน 82 คน โดยใช้ตารางสำเร็จรูป (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970) ใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ และกลุ่มประชากรสถานประกอบการเครือข่าย มีจำนวน 190 แห่ง คำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างได้ จำนวน 128 แห่ง โดยใช้สูตรทางสถิติ (Yamane, T., 1973) ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย ระยะที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสร้างและพัฒนารูปแบบ จำนวน 22 คน และผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบรับรองคุณภาพรูปแบบ จำนวน 9 คน (กลุ่มผู้เชี่ยวชาญพาณิชย์นาวีและด้านบริหารการศึกษา) ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Creswell, J. W., 2014) ระยะที่ 3 และ 4 กลุ่มผู้เกี่ยวข้องในการนำรูปแบบไปทดลองใช้จริงและประเมินผล มีจำนวนทั้งสิ้น 114 คน ประกอบด้วย นักศึกษาสาขาพาณิชย์นาวี 82 คน ครูผู้สอนและผู้ควบคุมการฝึกจากสถานประกอบการ 32 คน ซึ่งใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงเข้าร่วมการทดลองตลอด 1 ปีการศึกษา

3. ตัวแปรที่ศึกษา ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา เพื่อวัดประสิทธิผลของรูปแบบการบริหารจัดการและวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จ ดังนี้

3.1 ตัวแปรอิสระ คือ รูปแบบการบริหารสถานศึกษาเฉพาะทางด้านพาณิชย์นาวีสู่ความเป็นเลิศตามมาตรฐานสากลโดยใช้กลไกเครือข่ายความร่วมมือ (NMC-Partnership Model) ซึ่งขับเคลื่อนด้วยยุทธศาสตร์ 4C ประกอบด้วย 1) การร่วมออกแบบและพัฒนาหลักสูตร (Co-designing) 2) การบริหารและจัดสรรทรัพยากรร่วมกัน (Co-resourcing) 3) การพัฒนาบุคลากรและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Co-developing) และ 4) การรับรองสมรรถนะวิชาชีพร่วมกัน (Co-certifying)

3.2 ตัวแปรตาม ประกอบด้วย 3 มิติหลัก ได้แก่

3.2.1 คุณภาพผู้เรียนและผู้สำเร็จการศึกษาตามสมรรถนะมาตรฐานสากล ระดับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนและอัตราการมีงานทำตรงสายงาน

3.2.2 ความยั่งยืนของเครือข่ายความร่วมมือและความคุ้มค่าของการลงทุนในการลดงบลงทุนจัดซื้อครุภัณฑ์ราคาสูง

3.2.3 ความเป็นเลิศของสถานศึกษาตามเกณฑ์การประเมินคุณภาพและความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการใช้รูปแบบ

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างและพัฒนาเครื่องมือแบ่งออกเป็น 3 ประเภทหลัก ดังนี้

4.1 แบบสอบถามและแบบประเมิน ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามสภาพและปัญหา (จำนวน 35 ข้อ) แบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (จำนวน 20 ข้อ) และแบบประเมินความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (จำนวน 15 ข้อ) ลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert, R., 1932)

โดยกำหนดเกณฑ์การแปลผลตามช่วงคะแนนเฉลี่ย 5 ระดับ ได้แก่ 4.50 - 5.00 หมายถึง มากที่สุด 3.50 - 4.49 หมายถึง มาก 2.50 - 3.49 หมายถึง ปานกลาง 1.50 - 2.49 หมายถึง น้อย และ 1.00 - 1.49 หมายถึง น้อยที่สุด การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ได้ค่าดรรชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00 ทุกรายการ และนำไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน จำนวน 30 คน เพื่อคำนวณหาค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับโดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach, L. J., 1951) พบว่า แบบสอบถามสภาพและปัญหามีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.92 แบบประเมินความเหมาะสมมีค่าเท่ากับ 0.94 และแบบประเมินความพึงพอใจมีค่าเท่ากับ 0.91

4.2 เครื่องมือเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยสร้างประเด็นการสนทนากลุ่มและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับการร่างรูปแบบ ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและเกณฑ์ชุดคำถามจากผู้เชี่ยวชาญ รวมถึงแบบบันทึกการปฏิบัติงาน แบบสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และบันทึกรายงานการประชุมเพื่อใช้ในขั้นตอนการกำกับติดตามการปฏิบัติงานจริง

4.3 แบบบันทึกข้อมูลเชิงสถิติ เป็นเครื่องมือรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิเพื่อใช้เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ ได้แก่ ข้อมูลสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน ข้อมูลความสำเร็จในวิชาชีพ โดยพิจารณาจากสัดส่วนผู้สำเร็จการศึกษาที่มีงานทำตรงตามสาขาวิชาเฉพาะทาง และข้อมูลประสิทธิภาพการบริหารเพื่อวัดมูลค่าต้นทุนที่ประหยัดได้ จากการคำนวณส่วนต่างงบลงทุนจัดซื้อครุภัณฑ์จำลองสถานการณ์ราคาสูงผ่านการแบ่งปันทรัพยากรร่วมกับเครือข่าย

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองตามลำดับขั้นตอนกระบวนการวิจัยและพัฒนา แบ่งออกเป็น 4 ระยะ ดังนี้

5.1 ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการ ดำเนินการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์เพื่อนำไปคำนวณค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI modified) จากกลุ่มตัวอย่างบุคลากรภายใน จำนวน 82 คน และผู้แทนสถานประกอบการ จำนวน 128 แห่ง (รวม 210 คน/แห่ง) โดยใช้แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ พร้อมทั้งวิเคราะห์เอกสารรายงานการประเมินตนเอง (SAR) และแผนปฏิบัติราชการของวิทยาลัย

5.2 ระยะที่ 2 การสร้างและพัฒนารูปแบบ ดำเนินการจัดประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 22 คน เพื่อสังเคราะห์ยกร่างรูปแบบ และส่งให้คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน พิจารณาตรวจสอบคุณภาพและความเหมาะสมของรูปแบบ ตามเกณฑ์มาตรฐานการประเมิน

5.3 ระยะที่ 3 การทดลองใช้รูปแบบ นำรูปแบบการบริหารจัดการไปทดลองใช้จริงในสถานการณ์และบริบทการเรียนการสอนของวิทยาลัยตลอด 1 ปีการศึกษา กับกลุ่มผู้เข้าร่วมการทดลอง จำนวน 114 คน (นักศึกษาสาขาพาณิชย์นาวี 82 คน และครูผู้สอน/ผู้ควบคุมการฝึก 32 คน) พร้อมทั้งมีการนิเทศกำกับติดตามจัดเวทีสะท้อนผลการปฏิบัติงาน และบันทึกข้อมูลการใช้ทรัพยากร/เครื่องจำลองสถานการณ์ร่วมกัน

5.4 ระยะที่ 4 การประเมินผลและปรับปรุงรูปแบบ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ประเมินสมรรถนะวิชาชีพของผู้เรียนก่อนและหลังการทดลองใช้รูปแบบ (Pre-test & Post-test) รวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์ด้านอัตราการมีงานทำตรงสายงาน มูลค่าการลดงบลงทุนจัดซื้อครุภัณฑ์ และสัดส่วนการได้รับใบรับรองคู่ขนาน พร้อมทั้งประเมินความพึงพอใจ จากกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง จำนวน 114 คน และนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงเพื่อจัดทำคู่มือปฏิบัติงานฉบับสมบูรณ์

6. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติและระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ ดังนี้

6.1 สถิติพื้นฐาน วิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อสรุประดับสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ ความเหมาะสม และความพึงพอใจ โดยใช้เกณฑ์การแปลผลคะแนนเฉลี่ย 5 ระดับ ได้แก่ 4.50 - 5.00 หมายถึง มากที่สุด 3.50 - 4.49 หมายถึง มาก 2.50 - 3.49 หมายถึง ปานกลาง 1.50 - 2.49 หมายถึง น้อย และ 1.00 - 1.49 หมายถึง น้อยที่สุด รวมถึงการใช้ค่าร้อยละนำเสนอข้อมูลคุณลักษณะกลุ่มตัวอย่าง อัตราการมีงานทำตรงสายงาน และสัดส่วนผู้ได้รับใบรับรองคู่ขนาน

6.2 สถิติเปรียบเทียบ ดำเนินการตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นเรื่องการกระจายตัวของข้อมูลเป็นโค้งปกติด้วย Shapiro-Wilk Test ก่อนเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ด้านสมรรถนะวิชาชีพของผู้เรียน ก่อนและหลังการทดลองใช้รูปแบบโดยใช้การทดสอบค่าทีแบบกลุ่มตัวอย่างไม่เป็นอิสระต่อกัน (t-test for Dependent Samples) เพื่อทดสอบความเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (Creswell, J. W., 2014) โดยรายงานค่าเฉลี่ย S.D. ค่า t df และ p-value

6.3 สถิติเพื่อการจัดลำดับและวิเคราะห์เชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลจัดลำดับความต้องการจำเป็นเร่งด่วนโดยใช้เทคนิคดัชนีความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง ($PNI_{modified}$ = (I-D) / D) (สุวิมล วงศ์วานิช, 2550) และการคำนวณมูลค่าความประหยัดของงบลงทุนจัดซื้อครุภัณฑ์จำลองสถานการณ์จากการใช้ทรัพยากรร่วมกับเครือข่ายเทียบกับงบประมาณเต็มจำนวน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการตรวจสอบสามเส้า (Data Triangulation) เพื่อจัดหมวดหมู่และยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูล ทั้งนี้ได้ตัดการวิเคราะห์การถดถอยออก เนื่องจากไม่ได้กำหนดเป็นสมมติฐานการวิเคราะห์ในการวิจัยครั้งนี้

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาเฉพาะทางด้านพาณิชย์นาวีสู่ความเป็นเลิศตามมาตรฐานสากลโดยใช้กลไกเครือข่ายความร่วมมือ” ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับวัตถุประสงค์การวิจัย 4 ระยะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ตอนที่ 1 ผลการศึกษาสภาพการณ์ปัจจุบัน ปัญหา อุปสรรค และความต้องการเชิงลึก

ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งครอบคลุมทั้งบุคลากรภายในสถานศึกษาและเครือข่ายความร่วมมือภายนอก เพื่อประเมินสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นเชิงลึก ในการแก้ไขข้อจำกัดและทลายสภาวะการทำงานแบบแยกส่วน ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน (D) สภาพที่พึงประสงค์ (I) และดัชนีความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง ($PNI_{modified}$) ในวงจรการจัดการศึกษาแบบร่วมสร้าง (Co-creation) ปรากฏดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า PNI modified และลำดับความต้องการจำเป็นในวงจรการจัดการศึกษาแบบร่วมสร้าง (N = 210)

รายการความต้องการการมีส่วนร่วมแบบร่วมสร้าง	สภาพปัจจุบัน (D) $\bar{X}$ (S.D.)	สภาพที่พึงประสงค์ (I) $\bar{X}$ (S.D.)	PNI modified	ลำดับความต้องการจำเป็น
1. การร่วมออกแบบและพัฒนาหลักสูตรให้ก้าวทันเทคโนโลยีเรือสมัยใหม่	3.10 (0.50)	4.72 (0.45)	0.523	1
2. การร่วมจัดการเรียนการสอนในรายวิชาชีพเฉพาะทางร่วมกับครูประจำการ	3.15 (0.48)	4.60 (0.52)	0.46	2
3. การร่วมประเมินสมรรถนะวิชาชีพตามเกณฑ์มาตรฐานอุตสาหกรรมก่อนจบการศึกษา	3.16 (0.45)	4.55 (0.58)	0.44	3
4. การร่วมวางแผนและนิเทศการฝึกประสบการณ์วิชาชีพบนเรือสินค้า	3.18 (0.46)	4.48 (0.62)	0.409	4
รวมเฉลี่ย	**3.15 (0.48)**	**4.59 (0.54)**	**0.457**	

จากตารางที่ 1 พบว่า สภาพปัจจุบันของการมีส่วนร่วมในวงจรการจัดการศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.15, S.D. = 0.48) ขณะที่สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.59, S.D. = 0.54) เมื่อพิจารณาค่าดัชนีความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง ($PNI_{modified}$) พบว่า รายการที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุด ลำดับที่ 1 คือ การร่วมออกแบบและพัฒนาหลักสูตรให้ก้าวทันเทคโนโลยีเรือสมัยใหม่ ($PNI_{modified}$ = 0.523) รองลงมา คือ การร่วมจัดการเรียนการสอนในรายวิชาชีพเฉพาะทางร่วมกับครูประจำการ ($PNI_{modified}$ = 0.460) แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นและความต้องการที่ชัดเจนของภาคีเครือข่ายในการเข้ามาเป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้เรียนสู่มาตรฐานสากล

2. ตอนที่ 2 ผลการสร้างและพัฒนารูปแบบนวัตกรรมการบริหารสถานศึกษา

ผู้วิจัยนำข้อมูลความต้องการเชิงลึกมาสังเคราะห์ร่วมกับทฤษฎีการกำกับดูแลเครือข่าย (Network Governance) อนุสัญญา STCW 2010 และระบบบริหารงานคุณภาพ ISO 9001:2015 เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเฉพาะทางด้านพาณิชย์นาวีสู่ความเป็นเลิศตามมาตรฐานสากลโดยใช้กลไกเครือข่ายความร่วมมือ (NMC-Partnership Model) โดยรูปแบบประกอบด้วย 3 โครงสร้างหลัก ได้แก่ 1) ฐานทุนทรัพยากรและมาตรฐานสากล 2) กลไกขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ 4C ประกอบด้วย การร่วมออกแบบหลักสูตร (Co-designing) การบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกัน (Co-resourcing) การพัฒนาบุคลากรและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Co-developing) และการรับรองสมรรถนะวิชาชีพร่วมกัน (Co-certifying) และ 3) ผลลัพธ์ความเป็นเลิศเฉพาะทางระดับสากล จากนั้นนำรูปแบบเข้าสู่กระบวนการตรวจสอบคุณภาพและความเหมาะสมจากคณะผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คนข้อ ผลการวิเคราะห์ความเหมาะสมของนวัตกรรมปรากฏดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ระดับความเหมาะสมของรูปแบบนวัตกรรมการบริหารจัดการ (N = 9)

รายการประเมินความเหมาะสม	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความเหมาะสม	ลำดับที่
1. ด้านโครงสร้างและองค์ประกอบหลักของรูปแบบ	4.88	0.33	มากที่สุด	1
2. ด้านกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือ	4.82	0.39	มากที่สุด	2
3. ด้านระบบการกำกับดูแลคุณภาพตามมาตรฐานสากล	4.76	0.44	มากที่สุด	3
4. ด้านการจัดสรรทรัพยากรและการบริหารข้อมูล	4.71	0.47	มากที่สุด	4
รวมเฉลี่ย	**4.79**	**0.41**	**มากที่สุด**	

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเฉพาะทางด้านพาณิชย์นาวีสู่ความเป็นเลิศตามมาตรฐานสากลโดยใช้กลไกเครือข่ายความร่วมมือ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.79, S.D. = 0.41) โดยด้านโครงสร้างและองค์ประกอบหลักของรูปแบบมีความเหมาะสมสูงสุด ($\bar{x}$ = 4.88, S.D. = 0.33) รองลงมา คือ ด้านกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือ ($\bar{x}$ = 4.82, S.D. = 0.39) ค่าสถิติดังกล่าวยืนยันว่ารูปแบบการบริหารที่สร้างขึ้นมีความสมบูรณ์ตามหลักวิชาการและพร้อมสำหรับการนำไปทดลองใช้ในสถานการณ์จริง

3. ตอนที่ 3 ผลการทดลองใช้รูปแบบนวัตกรรมการบริหารสถานศึกษา

ผู้วิจัยนำรูปแบบนวัตกรรมไปขับเคลื่อนจริงในสถานศึกษา โดยจัดกระบวนการทำงานตามยุทธศาสตร์ 4C ตลอด 1 ปีการศึกษา ได้แก่ การใช้หลักสูตรฐานสมรรถนะที่ออกแบบร่วมกัน การจัดตารางหมุนเวียนเข้าใช้เครื่องจำลองสถานการณ์ การแลกเปลี่ยนครูฝึกผู้เชี่ยวชาญ และการทดสอบสมรรถนะร่วมกับภาคอุตสาหกรรม เพื่อประเมินผลการดำเนินงานเชิงประจักษ์ด้านการจัดสรรทรัพยากรร่วมกัน (Co-Resourcing) ระหว่างวิทยาลัยและสถานประกอบการเครือข่าย ผลการวิเคราะห์ความสำเร็จในการแบ่งปันโครงสร้างพื้นฐาน ปรากฏดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ระดับความสำเร็จในการใช้ทรัพยากรและเทคโนโลยีจำลองสถานการณ์ร่วมกัน (N = 114 ประกอบด้วย นักศึกษาสาขาพาณิชย์นาวี 82 คน และครูผู้สอน/ผู้ควบคุมการฝึกจากสถานประกอบการ 32 คน)

รายการประเมินความสำเร็จด้านทรัพยากร	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความสำเร็จ	ลำดับที่
1. ระดับความทั่วถึงในการเข้าถึงเครื่องจำลองสถานการณ์	4.88	0.33	มากที่สุด	1
2. คุณภาพและความทันสมัยของวัสดุอุปกรณ์ที่ได้รับสนับสนุน	4.82	0.39	มากที่สุด	2
3. การลดความซ้ำซ้อนในการจัดซื้อครุภัณฑ์ราคาสูง	4.76	0.44	มากที่สุด	3
4. ความเพียงพอของชั่วโมงการฝึกปฏิบัติในสถานประกอบการ	4.71	0.47	มากที่สุด	4
รวมเฉลี่ย	**4.79**	**0.41**	**มากที่สุด**	

จากตารางที่ 3 พบว่า ระดับความสำเร็จในการใช้ทรัพยากรและเทคโนโลยีจำลองสถานการณ์ร่วมกันในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.79, S.D. = 0.41) โดยระดับความทั่วถึงในการเข้าถึงเครื่องจำลองสถานการณ์มีความสำเร็จสูงสุด ($\bar{x}$ = 4.88, S.D. = 0.33) รองลงมา คือ คุณภาพและความทันสมัยของวัสดุอุปกรณ์ที่ได้รับสนับสนุน ($\bar{x}$ = 4.82, S.D. = 0.39) นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาผลการดำเนินงานเชิงประจักษ์ด้านการบริหารงบประมาณ พบว่า

วิทยาลัยสามารถลดภาระงบลงทุนจัดซื้อครุภัณฑ์จำลองสถานการณ์ราคาสูงลงได้ร้อยละ 31.25 (คิดเป็นมูลค่าประหยัดได้ 15.0 ล้านบาท จากประมาณการงบประมาณจัดซื้อเต็ม จำนวน 48.0 ล้านบาท) ผ่านการจัดตารางเวลาเข้าใช้เครื่องจำลองสถานการณ์ห้องเครื่องและอู่ต่อเรือจริงของภาคเอกชน ข้อมูลเชิงประจักษ์นี้ชี้ให้เห็นว่ารูปแบบดังกล่าวสามารถแก้ไขวิกฤตด้านงบประมาณ และเสริมสร้างขีดความสามารถทางการศึกษาของสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ตอนที่ 4 ผลการประเมินประสิทธิผลและความพึงพอใจต่อการใช้รูปแบบการบริหาร

ผู้วิจัยดำเนินการประเมินผลสัมฤทธิ์ปลายทางที่เกิดจากการนำนวัตกรรมไปปฏิบัติจริง โดยพิจารณาตัวชี้วัดความสำเร็จด้านการผลิตกำลังคนสมรรถนะสูงที่ตอบสนองต่อตลาดแรงงานสากล ซึ่งวิเคราะห์ผลออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ การเปรียบเทียบสมรรถนะวิชาชีพของผู้เรียนก่อนและหลังการใช้นวัตกรรม ผลสัมฤทธิ์เชิงประจักษ์ด้านตลาดแรงงานและการลดงบประมาณ และระดับความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผลการเปรียบเทียบสมรรถนะวิชาชีพภาคปฏิบัติของผู้เรียนก่อนและหลังการทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการ ปรากฏดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลการเปรียบเทียบสมรรถนะวิชาชีพของผู้เรียนก่อนและหลังการใช้รูปแบบการบริหารจัดการ (N = 114)

การประเมินสมรรถนะวิชาชีพ	$\bar{x}$	S.D.	Mean Diff.	t	df	p-value
ก่อนการทดลองใช้รูปแบบ	3.24	0.42	1.44	28.45*	113	<.001
หลังการทดลองใช้รูปแบบ	4.68	0.38				

* p < .01

จากตารางที่ 4 พบว่า สมรรถนะวิชาชีพของผู้เรียนหลังการทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการ ($\bar{x}$ = 4.68, S.D. = 0.38) สูงกว่าก่อนการทดลองใช้รูปแบบ ($\bar{x}$ = 3.24, S.D. = 0.42) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (t = 28.45, df = 113, p < .001) สำหรับผลการติดตามประเมินผลเชิงประจักษ์จากฐานข้อมูลการติดตามผู้สำเร็จการศึกษาและรายงานสรุปงบประมาณของวิทยาลัย พบว่า 1) อัตราการมีงานทำตรงตามสาขาวิชาเฉพาะทางของผู้สำเร็จการศึกษาคิดเป็นร้อยละ 91.23 (จำนวน 104 คน จากผู้สำเร็จการศึกษาทั้งหมด 114 คน) 2) ผู้สำเร็จการศึกษาร้อยละ 100 ได้รับใบรับรองสมรรถนะคู่ขนาน (Dual Certification) ทั้งประกาศนียบัตรวิชาชีพและประกาศนียบัตร STCW จากกรมเจ้าท่า และ 3) สามารถลดภาระงบลงทุนจัดซื้อครุภัณฑ์จำลองสถานการณ์ลงได้ร้อยละ 31.25 จากการแบ่งปันทรัพยากรร่วมกับภาคเอกชน ผลการวิเคราะห์ระดับความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีต่อการใช้รูปแบบการบริหารจัดการ ปรากฏดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์ระดับความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการใช้รูปแบบการบริหารจัดการ (N = 114)

รายการประเมินความพึงพอใจ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ	ลำดับที่
1. ด้านการยกระดับสมรรถนะและอัตราการมีงานทำตรงสายงาน	4.91	0.29	มากที่สุด	1
2. ด้านระดับรายได้เริ่มต้นที่เหมาะสมกับสมรรถนะวิชาชีพ	4.85	0.36	มากที่สุด	2
3. ด้านโอกาสความก้าวหน้าในสายอาชีพและการเลื่อนตำแหน่ง	4.79	0.41	มากที่สุด	3
รวมเฉลี่ย	**4.85**	**0.35**	**มากที่สุด**	

จากตารางที่ 5 พบว่า ความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการใช้รูปแบบการบริหารจัดการในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.85, S.D. = 0.35) โดยด้านการยกระดับสมรรถนะและอัตราการมีงานทำตรงสายงานมีความพึงพอใจสูงสุด ($\bar{X}$ = 4.91, S.D. = 0.29) รองลงมา คือ ด้านระดับรายได้เริ่มต้นที่เหมาะสมกับสมรรถนะวิชาชีพ ($\bar{X}$ = 4.85, S.D. = 0.36) ผลประเมินดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่ารูปแบบการบริหาร NMC-Partnership Model มีความสำเร็จในการผลิตกำลังคนคุณภาพสูงที่เป็นยอมรับจากอุตสาหกรรมพาณิชย์นาวีระดับสากล

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาเฉพาะทางด้านพาณิชย์นาวีสู่ความเป็นเลิศตามมาตรฐานสากลโดยใช้กลไกเครือข่ายความร่วมมือ” ผู้วิจัยได้นำเสนอประเด็นอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ประเด็นที่ 1 สภาพการณ์ปัจจุบัน ปัญหา อุปสรรค และความต้องการจำเป็นในการบริหารจัดการสถานศึกษาอาชีวศึกษาทางเรือภายใต้บริบทมาตรฐานสากล ผลการวิจัยพบว่า สถานศึกษาเผชิญวิกฤตการณ์ช่องว่างระหว่างงบประมาณภาครัฐกับมาตรฐานสากลเนื่องจากโครงสร้างงบประมาณที่แข็งตัวโดยมีสัดส่วนงบลงทุนเพียงร้อยละ 20 ซึ่งไม่เพียงพอต่อการจัดหาครุภัณฑ์จำลองสถานการณ์ที่มีราคาสูงตามข้อบังคับขององค์การทางทะเลระหว่างประเทศโดยเฉพาะการเข้าถึงเครื่องจำลองสถานการณ์ซึ่งมีความต้องการจำเป็นสูงสุด (PNI modified = 0.523) นำไปสู่ความต้องการเชิงลึกในการเข้าถึงเรือสินค้าจริงและอุปกรณ์เฉพาะทางของภาคเอกชนเพื่อใช้เป็นฐานการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าการบริหารจัดการแบบเดิม ไม่สามารถตอบสนองต่อต้นทุนที่แท้จริงของการจัดการศึกษาเฉพาะทางได้ ซึ่งสอดคล้องกับข้อสังเกตของ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาที่ระบุว่า สถาบันการศึกษาเฉพาะทางจะต้องเผชิญหน้ากับความกดดันด้านต้นทุนการจัดการศึกษาที่สูงขึ้นและการเปลี่ยนแปลงข้อบังคับระเบียบสากลพาณิชย์นาวีที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง การระบุปัญหาดังกล่าวจึงเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการแสวงหากลไกการแบ่งปันทรัพยากรเพื่อทะลวงข้อจำกัดทางการเงิน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2563)

2. ประเด็นที่ 2 การสร้างและพัฒนารูปแบบนวัตกรรมการบริหารสถานศึกษาเฉพาะทางด้านพาณิชย์นาวีโดยใช้กลไกเครือข่ายความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารจัดการ NMC-Partnership Model ที่พัฒนาขึ้นผ่านยุทธศาสตร์ 4C ได้รับคะแนนประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้จากผู้ทรงคุณวุฒิในระดับมากที่สุด ผลลัพธ์นี้เกิดจากการอธิบายองค์ประกอบของยุทธศาสตร์ 4C ได้แก่ การร่วมออกแบบหลักสูตร (Co-designing) การบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกัน (Co-resourcing) การพัฒนาบุคลากร (Co-developing) และการรับรองสมรรถนะร่วมกัน (Co-certifying) ซึ่งเป็นตัวแปรอิสระหลักที่นำมาจัดระบบงาน ผสมผสานระบบบริหารงานคุณภาพ ISO 9001:2015 เข้ากับข้อกำหนดบังคับของอนุสัญญา STCW 2010 ทำให้เกิดโครงสร้างระบบงานที่ชัดเจนและมีกลไกกำกับติดตามที่ตรวจสอบย้อนกลับได้ การสร้างความสัมพันธ์แนวราบเพื่อแลกเปลี่ยนทรัพยากรนี้สอดคล้องกับทฤษฎีการกำกับดูแลเครือข่ายของ Rhodes, R. A. W. ที่เน้นการทำงานร่วมกันบนพื้นฐานของความพึ่งพาอาศัยกัน (Rhodes, R. A. W., 1997) และสนับสนุนแนวคิดของ วุฒิชัย รักชาติ ที่ยืนยันว่าองค์ประกอบความสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาไปสู่ความเป็นเลิศเฉพาะทางจำเป็นต้องอาศัยโครงสร้างระบบงานที่รัดกุมและมีระบบการกำกับติดตามประเมินผลสัมฤทธิ์ที่มีประสิทธิภาพสูง (วุฒิชัย รักชาติ, 2567)

3. ประเด็นที่ 3 การนำรูปแบบการบริหารที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้จริงในบริบทการปฏิบัติงานของวิทยาลัยการพาณิชย์นาวีนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่า การนำรูปแบบไปขับเคลื่อนจริงสามารถเปลี่ยนผ่านบทบาทของสถานประกอบการเอกชนจากการเป็นเพียงผู้รับนักศึกษาฝึกงานเชิงรับมาเป็นหุ้นส่วนยุทธศาสตร์ผู้ร่วมรังสรรค์คุณค่าเชิงรุกในทุกมิติของการจัดการศึกษา โดยยุทธศาสตร์การบริหารทรัพยากรร่วมกัน (Co-resourcing) และการร่วมออกแบบหลักสูตร (Co-designing) เชื่อมโยงโดยตรงกับการเพิ่มโอกาสเข้าถึงเครื่องจำลองสถานการณ์และช่วยลดสัดส่วนภาระงบลงทุนจัดซื้อครุภัณฑ์ของภาครัฐลงได้ร้อยละ 31.25 ผ่านการจัดตารางเวลาเข้าใช้เครื่องจำลองสถานการณ์ห้องเครื่องและอู่ต่อเรือจริงของภาคเอกชน ปรากฏการณ์ความสำเร็จในการแบ่งปันและใช้ประโยชน์จากเครื่องจำลองสถานการณ์ร่วมกับภาคเอกชนนี้ สอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานสากลว่าด้วยการฝึกอบรม การออกประกาศนียบัตร และการปฏิบัติหน้าที่ของคนประจำเรือ ซึ่งสนับสนุนให้สถาบันการศึกษาใช้เทคโนโลยีเครื่องจำลองสถานการณ์ที่ได้มาตรฐานผ่านความร่วมมือกับภาคอุตสาหกรรมเพื่อยกระดับสมรรถนะภาคปฏิบัติของผู้เรียนให้ตรงตามมาตรฐานข้อกำหนดระดับสากล (International Maritime Organization, 2011) อย่างไรก็ตาม การนำรูปแบบไปใช้ปฏิบัติจริงยังคงเผชิญปัจจัยความท้าทายสำคัญหลายประการ ได้แก่ การรักษาความต่อเนื่องของเครือข่ายความร่วมมือในระยะยาว การบริหารจัดการข้อตกลงระดับบริการ (Service Level Agreement: SLA) ในการจัดสรรชั่วโมงใช้เครื่องจำลองสถานการณ์ร่วมกันให้เกิดความคล่องตัว และการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กรของภาครัฐจากการทำงานแบบแยกส่วนไปสู่การบริหารงานแบบเครือข่าย

4. ประเด็นที่ 4 การประเมินประสิทธิผลเชิงประจักษ์และความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีต่อการใช้รูปแบบการบริหารจัดการโดยใช้กลไกเครือข่ายความร่วมมือ (Effectiveness and Satisfaction Evaluation) ผลการวิจัยพบว่า คะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการประเมินสมรรถนะวิชาชีพของผู้เรียนหลังการใช้รูปแบบนวัตกรรมสูงกว่าก่อนการใช้รูปแบบนวัตกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($t = 28.45$, $p < .001$) โดยยุทธศาสตร์การพัฒนาบุคลากร (Co-developing) และการรับรองสมรรถนะร่วมกัน (Co-certifying) เชื่อมโยงส่งผลให้พัฒนาการด้านสมรรถนะภาคปฏิบัติของผู้เรียนเพิ่มสูงขึ้น ผู้สำเร็จการศึกษาร้อยละ 100 ได้รับระบบใบรับรองคู่ขนานทำให้อัตราการมีงานทำตรงสายงานสูงถึงร้อยละ 91.23 และความพึงพอใจของสถานประกอบการอยู่ในเกณฑ์สูงสุดที่ค่าเฉลี่ย 4.85 ผลสัมฤทธิ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงด้านสมรรถนะของผู้เรียนจากช่างฝีมือทักษะเดี่ยวทั่วไปสู่การเป็นนักเทคโนโลยีอาชีพที่ตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงานสากล ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการสร้างกำลังคนสมรรถนะสูงตอบโจทย์พื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษภาคใต้ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ทั้งนี้ ผลการวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดจากการทดลองใช้ในบริบทของวิทยาลัยการพาณิชย์นาวีนครศรีธรรมราชเพียงสถานศึกษาเดียว การนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้ในบริบทอื่นจึงจำเป็นต้องพิจารณาปรับให้สอดคล้องกับปัจจัยแวดล้อมเฉพาะพื้นที่

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาเฉพาะทางด้านพาณิชย์นาวีสู่ความเป็นเลิศตามมาตรฐานสากลโดยใช้กลไกเครือข่ายความร่วมมือ” ซึ่งได้สังเคราะห์ยกร่างเป็นกรอบแนวคิดในเบื้องต้น และเมื่อผ่านกระบวนการวิจัยและพัฒนา (R&D) จนได้รับการยืนยันผลเชิงประจักษ์ นำไปสู่การเกิดองค์ความรู้ใหม่

ที่เป็นนวัตกรรมการบริหารจัดการอาชีวศึกษาเฉพาะทางที่มีข้อจำกัดด้านต้นทุนสูง ซึ่งเรียกว่า “โมเดลเครือข่ายความร่วมมือเพื่อความเป็นเลิศทางพาณิชย์นาวี” (NMC-Partnership Model) องค์ความรู้ใหม่นี้แตกต่างจากแนวคิดการบริหารเครือข่ายแบบเดิม โดยไม่ได้เป็นเพียงการนำสถานประกอบการมารับนักศึกษาฝึกงานเชิงรับ แต่เป็นการสร้างกลไกการเปลี่ยนผ่าน (Transformation Mechanism) ที่สำคัญในการยกระดับโครงสร้างการบริหารงานราชการแบบดั้งเดิมสู่การเป็นศูนย์ความเป็นเลิศเฉพาะทางระดับสากล โดยมีรายละเอียด ดังนี้ 1) โครงสร้างของโมเดลองค์ความรู้ใหม่ (NMC-Partnership Model Structure) โมเดลที่พัฒนาขึ้นมีโครงสร้างการทำงานที่เป็นระบบ 3 องค์ประกอบหลัก ที่ขับเคลื่อนด้วยเครือข่ายความร่วมมือแนวราบ ดังนี้ องค์ประกอบที่ 1 ฐานทุนทรัพยากรและมาตรฐานสากล (Resource and Standard Capital Base) คือ องค์ความรู้จากข้อกำหนดอนุสัญญา STCW 2010 และครุภัณฑ์เทคโนโลยีขั้นสูงของภาคเอกชน ซึ่งทำหน้าที่เป็นปัจจัยนำเข้า (Input) ที่มีมูลค่าสูงและเป็นเกณฑ์บังคับระดับโลก องค์ประกอบที่ 2 กลไกขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ 4C (4C Strategy Driving Mechanism) คือ กระบวนการทำงานร่วมกันผ่านการร่วมออกแบบหลักสูตร การบริหารทรัพยากรร่วมกัน การพัฒนาบุคลากร และการรับรองสมรรถนะร่วมกัน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญขององค์ความรู้ใหม่นี้ โดยเปลี่ยนบทบาทของสถานประกอบการเอกชนจากผู้รับบริการเชิงรับเป็นหุ้นส่วนผู้ร่วมรังสรรค์คุณค่าเชิงรุก (Active Co-Creator) ผ่านการทำงานบนพื้นฐานความไว้วางใจและการแบ่งปันทรัพยากร (Shared Facilities) เพื่อรื้อสร้างระบบแยกส่วนและประกอบสร้างใหม่เป็นระบบนิเวศการเรียนรู้ร่วมกัน องค์ประกอบที่ 3 ผลลัพธ์ความเป็นเลิศเฉพาะทางระดับสากล (International Excellence Outcome) คือ คุณภาพผู้เรียนที่ได้รับใบรับรองคู่ขนาน (Dual Certification) ยกระดับสมรรถนะวิชาชีพภาคปฏิบัติอย่างมีนัยสำคัญ รวมถึงอัตราการมีงานทำตรงสายงานในระดับสูง ซึ่งเป็นผลผลิตปลายทางที่แสดงถึงความสำเร็จในการผลิตกำลังคนสมรรถนะสูง และ 2) ข้อค้นพบเชิงทฤษฎีจากกลไกการทำงานของโมเดล (Theoretical Insight) องค์ความรู้สำคัญจากการวิเคราะห์ข้อมูล ชี้ให้เห็นว่า ในกระบวนการสร้างความเป็นเลิศเฉพาะทางภายใต้ข้อจำกัดด้านงบประมาณแผ่นดินนั้น การสร้างประสิทธิภาพกลไกเครือข่ายความร่วมมือและการจัดสรรทรัพยากรร่วมกันอย่างเป็นระบบสามารถท้าทายแนวคิดการบริหารแบบเดิม โดยชี้ให้เห็นว่า ลำพังเพียงการมีงบประมาณหรือครุภัณฑ์ที่ทันสมัย (Physical Resources) ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้สถานศึกษาก้าวสู่ความเป็นเลิศได้ แต่จำเป็นต้องมีทักษะกระบวนการบริหารจัดการ (Management Process Skill) ในรูปแบบของการกำกับดูแลเครือข่ายแนวราบ (Network Governance) เข้ามาทำหน้าที่เป็นตัวเร่งปฏิกิริยา (Catalyst) เพื่อเปลี่ยนทรัพยากรที่ขาดแคลนให้กลายเป็นการใช้ประโยชน์ร่วมกันผ่านความไว้วางใจเชิงอัตลักษณ์ (Identification-based Trust) และช่วยลดต้นทุนการทำธุรกรรม (Transaction Costs) ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด สรุปองค์ความรู้ใหม่ การบริหารสถานศึกษาความเป็นเลิศเฉพาะทางด้านพาณิชย์นาวีจำเป็นต้องเปลี่ยนโครงสร้างคิดจากการบริหารแบบตั้งรับและแยกส่วน (Silo Mentality) ไปสู่การบริหารแบบหุ้นส่วนยุทธศาสตร์ร่วมสร้างสรรค์ (Strategic Co-creation Management) โมเดล NMC-Partnership ที่ค้นพบนี้จึงเป็นแนวทางใหม่ในการบริหารจัดการศึกษาที่ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า สามารถเชื่อมโยงทุนทางสังคมและเทคโนโลยีอุตสาหกรรมเข้าด้วยกันเพื่อยกระดับกำลังคนอาชีวศึกษาสู่มาตรฐานโลกในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

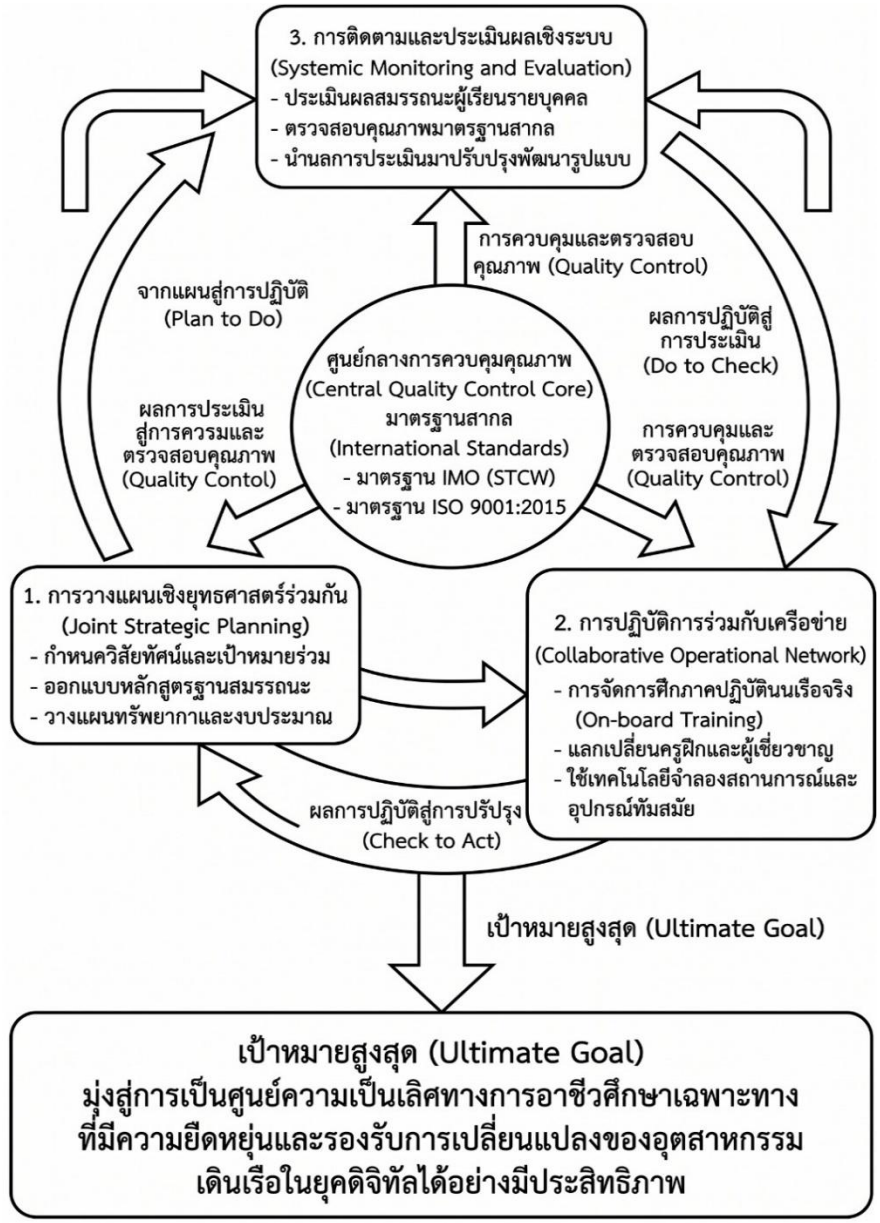

ภาพที่ 1 โมเดลการบริหารสถานศึกษาความเป็นเลิศเฉพาะทางด้านพาณิชย์นาวีสู่มาตรฐานสากล โดยใช้กลไกเครือข่ายความร่วมมือ (NMC-Partnership Model)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้สรุปผลตามวัตถุประสงค์ได้ว่า สภาพปัจจุบันด้านการบริหารจัดการสถานศึกษาอยู่ในระดับปานกลางขณะที่สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีความต้องการจำเป็นสูงสุดด้านการเข้าถึงเครื่องจำลองสถานการณ์ซึ่งมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$) เท่ากับ 0.523 นำไปสู่การพัฒนารูปแบบ การบริหารสถานศึกษาเฉพาะทางด้านพาณิชย์นาวีสู่ความเป็นเลิศตามมาตรฐานสากลโดยใช้กลไกเครือข่ายความร่วมมือ (NMC-Partnership Model) ผ่านการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ 4C ที่มีความเหมาะสมในภาพรวมระดับ มากที่สุดมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.79 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.41 ซึ่งเมื่อนำรูปแบบไปทดลองใช้จริง พบว่า ประสบความสำเร็จ

ในการใช้ทรัพยากรและเครื่องจำลองสถานการณ์ร่วมกันในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.79 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.41 พร้อมทั้งสามารถลดภาระงบลงทุนจัดซื้อครุภัณฑ์ของภาครัฐลงได้ถึงร้อยละ 31.25 ตลอดจนผลการประเมินประสิทธิผลหลังการใช้รูปแบบยังชี้ให้เห็นว่า ผู้เรียนมีสมรรถนะวิชาชีพหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($t = 28.45$, $p < .001$) โดยผู้สำเร็จการศึกษาร้อยละ 100 ได้รับใบรับรองสมรรถนะคู่ขนาน มีอัตราการมีงานทำตรงสายงานสูงถึงร้อยละ 91.23 และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความพึงพอใจในภาพรวมระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.85 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.35 ซึ่งผลการวิจัยนี้สะท้อนถึงประสิทธิผลของรูปแบบในบริบทสถานศึกษาที่ทำการทดลองได้อย่างชัดเจน สำหรับข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ในเชิงนโยบาย สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาควรสนับสนุนให้สถานศึกษาเฉพาะทางจัดตั้งคณะอนุกรรมการเทียบเคียงสมรรถนะประจำสถานศึกษาเพื่อปรับปรุงหลักสูตรให้เท่าทันเทคโนโลยี พร้อมทั้งปรับปรุงระเบียบและแนวปฏิบัติการจัดทำข้อตกลงระดับการให้บริการ (Service Level Agreement: SLA) เพื่อรองรับการแบ่งปันทรัพยากรร่วมกับภาคเอกชนอย่างเป็นระบบ ขณะที่ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติการของสถานศึกษา ผู้บริหารควรจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนเพื่อการปรับปรุงและซ่อมบำรุงครุภัณฑ์จากการจัดทำแผนบัญชีต้นทุนต่อหน่วย (Unit Cost) ควบคู่กับการยกระดับสมุดประวัติการฝึกปฏิบัติภาคสนามสู่ระบบดิจิทัล (E-TRB) และจัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้ครูผู้สอนไปฝังตัวปฏิบัติงานจริงบนเรือสินค้า (Industrial Immersion) ในส่วนของภาคีเครือข่ายสถานประกอบการควรร่วมวางแผนจัดสรรเวลาการใช้เครื่องจำลองสถานการณ์และอุปกรณ์เฉพาะทางนอกเวลาปฏิบัติงานหลักเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าฝึกทักษะได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนร่วมเป็นคณะกรรมการทดสอบประเมินสมรรถนะวิชาชีพก่อนสำเร็จการศึกษา นอกจากนี้ ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไปควรดำเนินการวิจัยเชิงทดลองแบบมีกลุ่มเปรียบเทียบ (Control Group) เพื่อเพิ่มน้ำหนักความน่าเชื่อถือทางสถิติและยืนยันประสิทธิผลของรูปแบบการบริหารอย่างรัดกุมยิ่งขึ้น ควบคู่กับการวิจัยติดตามผลระยะยาว (Longitudinal Study) ในช่วง 1 ถึง 3 ปี เพื่อประเมินความก้าวหน้าในเส้นทางอาชีพและอัตราการคงอยู่ในวิชาชีพพาณิชย์นาวีของผู้สำเร็จการศึกษา ตลอดจนควรขยายผลการศึกษาเชิงปฏิบัติการของรูปแบบนี้ไปยังสถานศึกษาอาชีวศึกษาเฉพาะทางประเภทอื่นที่มีต้นทุนสูงเช่นเดียวกัน เช่น ช่างอากาศยาน ระบบราง หรือการประมง และควรมีการวิจัยเชิงประเมินผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์การศึกษาทั้งผลตอบแทนจากการลงทุน (ROI) และผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) เพื่อยืนยันมูลค่าการลดความซ้ำซ้อนของการลงทุนภาครัฐในระดับมหภาคให้มีความชัดเจนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

งานประกันคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา. (2567). รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา ประจำปีการศึกษา 2566. นครศรีธรรมราช: วิทยาลัยการพาณิชย์นาวีนครศรีธรรมราช.

วุฒิชัย รักชาติ. (2567). การบริหารศูนย์ความเป็นเลิศทางการอาชีวศึกษา. วารสารการอาชีวศึกษาภาคกลาง, 8(2), 139-150.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2563). รายงานฉบับสมบูรณ์ “ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand: มิติที่ 4 สิ่งแวดล้อมและพลังงาน”. เรียกใช้เมื่อ 1 กรกฎาคม 2569 จาก https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2025/02/2021_08_NRE_430138.pdf

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2563). สภาพการจัดการศึกษาเฉพาะทางในประเทศไทย ปี 2560-2561: การผลิตบุคลากร. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

_____. (2565). รายงานสภาวะการศึกษาไทยปี 2565. กรุงเทพมหานคร: กระทรวง ศึกษาธิการ.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570). กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.

สุวิมล วงศ์วานิช. (2550). การวิจัยการประเมินความต้องการจำเป็น. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Bertalanffy, L. V. (1968). General System Theory: Foundations, Development, Applications. New York: George Braziller.

Creswell, J. W. (2014). Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches. (4th ed.). Thousand Oaks: SAGE Publications.

Cronbach, L. J. (1951). Coefficient Alpha and the Internal Structure of Tests. Psychometrika, 16(3), 297-334.

International Maritime Organization. (2011). STCW Including 2010 Manila Amendments. London: IMO Publishing.

International Organization for Standardization. (2015). ISO 9001:2015 Quality Management Systems - Requirements. Geneva: International Organization for Standardization.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610.

Likert, R. (1932). A technique for the measurement of attitudes. Archives of Psychology, 22(140), 5-55.

Rhodes, R. A. W. (1997). Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability. Buckingham: Open University Press.

Yamane, T. (1973). Statistics: An Introductory Analysis. (3rd ed.). New York: Harper and Row.

บทความวิจัย

สถานะของสัตว์ในฐานะสิ่งทรงสร้างกับสุขภาวะองค์รวม: การสังเคราะห์กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์*

THE STATUS OF ANIMALS AS CREATURES AND HOLISTIC WELL-BEING: A SYNTHESIS OF A CHRISTIAN ETHICAL FRAMEWORK FOR HUMAN-ANIMAL RELATIONS

ยุทธภัณฑ์ พินิจ*, พงษ์ศักดิ์ ลิ่มทองวิรัตน์, มนทิรา จุณณวัตต์, ทวีศักดิ์ ชาติมนตรี

Yutthapan Pinich*, Pongsak Limthongviratn, Montira Junnawatt, Thaweesak Chatmontree

คณะคริสตศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยคริสเตียน นครปฐม ประเทศไทย

College of Christian Theology, Christian University, Nakhon Pathom, Thailand

*Corresponding author E-mail: girmkrub@gmail.com

*Tel: 092-554-7171

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์สถานะและคุณค่าของสัตว์ในฐานะสิ่งทรงสร้างตามกรอบพระคริสตธรรมคัมภีร์และคริสตศาสนศาสตร์ 2) สังเคราะห์กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ โดยเชื่อมโยงกับหลักการทรงสร้าง ความรับผิดชอบของมนุษย์ ความเมตตา ความยุติธรรม การคืนดี และความหวังของสรรพสิ่ง 3) เสนอแนวทางประยุกต์ใช้กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของมนุษย์ ชุมชน และสิ่งแวดล้อมในบริบทร่วมสมัย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิเคราะห์เอกสาร คัดเลือกเอกสารรวม 54 รายการหลัก ได้แก่ ข้อความพระคริสตธรรมคัมภีร์ อรรถาธิบายพระคัมภีร์ คริสตศาสนศาสตร์ งานวิชาการด้านสุขภาวะและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความเชิงอรรถาธิบาย สังเคราะห์เชิงศาสนศาสตร์และจริยศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า สัตว์ไม่ควรถูกเข้าใจเพียงฐานะทรัพยากร ทรัพย์สิน หรือเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของมนุษย์ แต่เป็นสิ่งทรงสร้างที่มีคุณค่าในความสัมพันธ์กับพระผู้สร้าง และดำรงอยู่ในพันธสัญญา การดูแล ความยุติธรรม การคืนดี และความหวังของสรรพสิ่ง ผลการสังเคราะห์พบกรอบจริยศาสตร์คริสเตียน 5 มิติ ได้แก่ คุณค่าของสิ่งทรงสร้าง มนุษย์ในฐานะผู้พิทักษ์สิ่งทรงสร้าง ความเมตตาและความยุติธรรมต่อทุกชีวิต การใช้ประโยชน์อย่างจำกัดและรับผิดชอบ และสุขภาวะเชิงความสัมพันธ์ โดยประยุกต์ในระดับปัจเจก ครอบครัวและชุมชน สถาบันการศึกษา วัฒนธรรมและระบบนิเวศเพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของมนุษย์ ชุมชน สัตว์และสิ่งแวดล้อม ข้อค้นพบนี้นำไปสู่ฐานคิดการพัฒนาหลักสูตร การอภิบาล และขยายความรู้ทางเทววิทยาสิ่งแวดล้อมเพื่อเสนอยกร่างนโยบายสวัสดิภาพสัตว์และความยั่งยืนเชิงนิเวศในระดับสถาบัน

คำสำคัญ: จริยศาสตร์คริสเตียน, สัตว์ศึกษา, สิ่งทรงสร้าง, สุขภาวะองค์รวม, ความสัมพันธ์มนุษย์กับสัตว์

* Received 21 July 2026; Revised 26 August 2026; Accepted 20 September 2026

Abstract

This research article aims to: 1) Analyze the status and value of animals as creatures within biblical and Christian theological frameworks; 2) Synthesize a Christian ethical framework for human-animal relations by engaging the principles of creation, human responsibility, compassion, justice, reconciliation, and the hope of all creation; and 3) Propose practical applications of this framework for promoting the holistic well-being of humans, communities, and the environment in contemporary contexts. The study employed a qualitative documentary research design. A total of 54 core documents were purposively selected, including biblical texts, biblical commentaries, Christian theological literature, scholarly literature on well-being and human-animal relations, and other relevant documents. The data were analyzed through exegetical interpretation and synthesized through theological and Christian ethical analysis. The findings revealed that animals should not be understood merely as resources, property, or instruments for human benefit. Rather, they should be regarded as creatures whose value is grounded in their relationship with the Creator and whose place within creation is related to covenant, care, justice, reconciliation, and the hope of all creation. The theological and ethical synthesis resulted in a five-dimensional Christian ethical framework comprising: the intrinsic value of creatures, human beings as stewards of creation, compassion and justice toward all life, limited and responsible use, and relational well-being. This framework may be applied at the individual, familial, communal, educational, cultural, and ecological levels to promote the holistic well-being of human beings, communities, animals, and the environment. The findings also provide a conceptual basis for curriculum development, pastoral care, and further theological reflection on environmental responsibility, as well as for the formulation of institutional policies on animal welfare and ecological sustainability.

Keywords: Christian Ethics, Animal Studies, Creatures, Holistic Well-Being, Human-Animal Relations

บทนำ

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ไม่ได้เป็นเพียงประเด็นส่วนบุคคลหรือเรื่องความเมตตาต่อสัตว์เลี้ยงเท่านั้น แต่เป็นประเด็นทางสังคม จริยธรรม สุขภาวะ และสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏชัดขึ้นในสังคมไทยร่วมสมัย ภายหลังวิกฤตโควิด - 19 ปัญหาสัตว์เลี้ยงถูกทอดทิ้งและสัตว์ไร้บ้านถูกกล่าวถึงมากขึ้นในฐานะผลกระทบร่วมระหว่างความเปราะบางทางเศรษฐกิจของมนุษย์กับสวัสดิภาพของสัตว์ เช่นพบปัญหาสุนัขและแมวจรจัดเชื่อมโยงกับสุขภาพชุมชน โรคติดต่อจากสัตว์สู่คน และการจัดการเชิงนโยบาย ขณะที่ข้อมูลสุนัขจรจัดจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปี 2566 อยู่ที่ประมาณ 160,000 ตัว โดยยังไม่รวมพื้นที่กรุงเทพมหานครและพัทยา รายงานปี 2567 ระบุว่า ประเทศไทยพบโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ ส่วนใหญ่เป็นสุนัข ขณะที่กรุงเทพมหานครได้กำหนดกิจกรรมการรับอุปการะสุนัข

จากศูนย์ควบคุมสุนัขกรุงเทพมหานครไว้ในแผนปฏิบัติราชการปี 2568 สะท้อนว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์เป็นปัญหาร่วมของชุมชน สถาบัน และระบบนิเวศ ไม่ใช่เพียงเรื่องของเจ้าของสัตว์หรือครัวเรือนใดครัวเรือนหนึ่ง (ไทยพีบีเอส, 2567); (สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร, 2568) กรณีดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์จำเป็นต้องได้รับการพิจารณาในฐานะความสัมพันธ์เชิงจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะของมนุษย์ ชุมชน สัตว์ และสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์เป็นประเด็นสำคัญที่สะท้อนท่าทีและความเข้าใจของมนุษย์ต่อชีวิตอื่นและความรับผิดชอบทางจริยธรรมในสังคมร่วมสมัย ปัจจุบันสุขภาวะของมนุษย์ไม่อาจอธิบายแยกขาดจากสัตว์ สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศได้อีกต่อไป กรอบ One Health ชี้ให้เห็นว่าสุขภาพของมนุษย์ สัตว์ พืช และสิ่งแวดล้อมเชื่อมโยงกันในระดับระบบ ขณะที่แนวคิดทางการศึกษา การพัฒนาร่วมสมัยเน้นการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกและอนาคตร่วมกัน (UNESCO, 2021); (WHO, 2022) ด้วยเหตุนี้ ประเด็นเรื่องสัตว์จึงไม่ใช่เพียงเรื่องความเมตตาส่วนบุคคลหรือรสนิยมการเลี้ยงสัตว์ แต่เป็นประเด็นทางจริยธรรม ศาสนา วัฒนธรรม และสุขภาวะองค์รวมที่ต้องการกรอบอธิบายอย่างเป็นระบบ ในทางคริสตศาสนศาสตร์สัตว์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีคุณค่าและดำรงอยู่ภายในลำดับแห่งการทรงสร้าง การดูแล พันธสัญญา การคืนดี และความหวังของสรรพสิ่ง แนวคิดศาสนศาสตร์เรื่องสัตว์ได้ขยายความเข้าใจโดยเริ่มจากการมองสัตว์ในฐานะสิ่งมีชีวิตที่อยู่ภายใต้การครอบครองของมนุษย์ เพื่อขยายความหมายไปสู่การมองสัตว์ในฐานะสิ่งทรงสร้างที่มีคุณค่าในสายพระเนตรของพระเจ้า และนิเวศเทววิทยาร่วมสมัยจึงได้ขยายความเข้าใจจากการมองสัตว์ในฐานะสิ่งมีชีวิตที่อยู่ใต้การครอบครองของมนุษย์ไปสู่การมองสัตว์ในฐานะสิ่งทรงสร้างร่วมที่มีคุณค่าต่อพระเจ้า (Linzey, A., 1995); (Clough, D. L., 2012) และในขณะที่นิเวศเทววิทยาร่วมสมัยได้ขยายความเข้าใจเพิ่มว่ามนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ภายในความสัมพันธ์ของสิ่งทรงสร้าง เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนแห่งการสร้างสร้างที่ควรตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อชีวิตอื่นอย่างซื่อสัตย์ (Deane-Drummond, C. E., 2017); (Edwards, D., 2019) มุมมองดังกล่าวจึงมีความสำคัญต่อการตีความบทบาทของมนุษย์ในฐานะผู้ดูแลสิ่งทรงสร้าง การมองสัตว์จากฐานะสิ่งมีชีวิตที่อยู่ใต้การครอบครองของมนุษย์ไปสู่การมองสัตว์ในฐานะสิ่งทรงสร้างร่วม ที่มนุษย์ไม่ใช่เจ้าของอย่างเบ็ดเสร็จ และนำไปสู่การปฏิบัติด้วยความรับผิดชอบ ความเมตตา และความยุติธรรม

ในสังคมร่วมสมัย ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์มีลักษณะย้อนแย้งอย่างชัดเจน ด้านหนึ่ง สัตว์จำนวนมากยังถูกจัดวางอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมอาหาร การทดลอง การค้า ความบันเทิง และการบริโภคที่มุ่งตอบสนองประโยชน์ของมนุษย์เป็นหลัก ท่าทีดังกล่าวสัมพันธ์กับแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางและภาวะเผ่าพันธุ์นิยม ซึ่งทำให้สัตว์ถูกลดสถานะเป็นเครื่องมือหรือทรัพยากรของมนุษย์ (Singer, P., 2009); (สุภาพรรณ ไกรเดช และวรรณวิสาข์ ไชยโย, 2563) แต่อีกด้านหนึ่ง สัตว์เลี้ยงกลับได้รับความหมายใหม่ในฐานะเพื่อนสมาชิกครอบครัว และผู้มีส่วนในการเยียวยาทางอารมณ์ งานวิจัยด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ พบว่าสัตว์เลี้ยงมีบทบาทต่อความมั่นคงทางอารมณ์ การลดความโดดเดี่ยว การสนับสนุนสุขภาวะทางจิตใจของมนุษย์ (Beetz, A. et al., 2012); (Brooks, H. L. et al., 2018) และพบว่า ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสัตว์เลี้ยงยังเกี่ยวข้องกับการรับมือต่อความสูญเสีย ความผูกพัน และการสร้างความหมายในชีวิตของสังคมมนุษย์ (Cleary, M. et al., 2022)

แม้งานวิชาการเกี่ยวกับมนุษย์กับสัตว์ในบริบทไทยจะเริ่มปรากฏมากขึ้น แต่งานเหล่านี้ยังมีลักษณะกระจัดกระจายตามกรอบสาขาวิชา งานด้านปรัชญาจริยศาสตร์มักมุ่งวิพากษ์การใช้สัตว์ผ่านแนวคิดสิทธิสัตว์ เผ่าพันธุ์นิยม โดยเฉพาะข้อเสนอของ พนา กันธา ที่ชี้ให้เห็นว่าแนวคิดสิทธิสัตว์ยังอาจไม่เพียงพอต่อการทำลายเส้นแบ่งระหว่างมนุษย์กับสัตว์และเสนอให้คิดเรื่องการอยู่ร่วมกันผ่านภววิทยาที่เส้นขอบระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์มีลักษณะรูพรุนมากกว่าตายตัว (พนา กันธา, 2565) งานด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาให้ความสำคัญกับประสบการณ์ของผู้เลี้ยงสัตว์ และความหมายของสัตว์เลี้ยงในชีวิตประจำวัน ขณะที่งานด้านสัตว์ศึกษาและนิเวศวิจารณ์ในวรรณกรรมไทยช่วยเปิดพื้นที่ให้พิจารณาตัวตน อัตลักษณ์ และระดับชั้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ เช่น การศึกษานวนิยายเรื่อง พนมนาคา ที่ชี้ให้เห็นว่าสัตว์ถูกจัดวางสถานะต่างกันตามกรอบความหมายทางวัฒนธรรม และนำไปสู่รูปแบบการปฏิบัติที่แตกต่างกันต่อสัตว์ (ภูมินทร์ ภู่กัน และคณะ, 2566) ขณะที่งานด้านพหุภววิทยาช่วยทบทวนสถานะของสัตว์ในฐานะสิ่งมีชีวิตที่มีภาวะการเป็นของตนเอง ที่ไม่ใช่เป็นเพียงวัตถุภายใต้การควบคุมของมนุษย์ (พนา กันธา, 2568) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เลี้ยงกับสุนัขยังชี้ให้เห็นว่าสัตว์เลี้ยงมีส่วนสร้างความรู้สึกเป็นบ้าน ยืนยันคุณค่าและตัวตนของผู้เลี้ยง และก่อรูปความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยมากกว่าการครอบงำฝ่ายเดียว (ธนพร ฉายสุวรรณ, 2562) อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญ คือ แม้สังคมร่วมสมัยจะให้ความสำคัญกับสัตว์มากขึ้นทั้งในฐานะสัตว์เลี้ยง ทรัพยากรทางเศรษฐกิจ และองค์ประกอบของระบบนิเวศ แต่ความเข้าใจต่อสัตว์ยังอยู่ระหว่างการมองสัตว์เป็นทรัพย์สินหรือเครื่องมือของมนุษย์ กับการมองสัตว์ผ่านกรอบสิทธิสัตว์หรือความเมตตาส่วนบุคคล ขณะที่ในบริบทคริสเตียนยังขาดกรอบจริยธรรมทางศาสนาที่สังเคราะห์อย่างเป็นระบบว่า มนุษย์ควรปฏิบัติต่อสัตว์อย่างเป็นธรรม รับผิดชอบและเกื้อกูลสุขภาวะองค์รวมอย่างไร ดังนั้น ปัญหาวิจัยนี้จึงต้องการทราบว่า กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนที่เหมาะสมต่อความสัมพันธ์นี้ควรมีองค์ประกอบอย่างไร และกรอบดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของมนุษย์ ชุมชน สัตว์ และสิ่งแวดล้อมได้อย่างไร

บทความวิจัยนี้จึงเสนอว่า การทำความเข้าใจสัตว์ในฐานะสิ่งทรงสร้างไม่ใช่เพียงการเพิ่มมิติความเมตตาต่อสัตว์ในจริยธรรมส่วนบุคคล แต่เป็นการปรับฐานคิดเชิงศาสนศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่น โดยเฉพาะบทบาทของมนุษย์ในฐานะผู้ดูแลสิ่งทรงสร้าง งานวิจัยนี้จึงมุ่งวิเคราะห์สถานะและคุณค่าของสัตว์ตามกรอบพระคริสตธรรมคัมภีร์และคริสตศาสนศาสตร์ สังเคราะห์กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ และเสนอแนวทางประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมในบริบทร่วมสมัย หากไม่มีการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในบริบทคริสเตียนอาจยังคงถูกอธิบายอย่างกระจัดกระจายระหว่างความเมตตาส่วนบุคคล สิทธิสัตว์ หรือประโยชน์ด้านสุขภาพจิตของมนุษย์ โดยยังขาดกรอบจริยศาสตร์ที่เชื่อมโยงสถานะของสัตว์ ความรับผิดชอบของมนุษย์ และสุขภาวะของชุมชนกับสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ องค์ความรู้ที่ได้จึงคาดว่าเป็นฐานให้สถาบันการศึกษาคริสเตียน คริสตจักร ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพัฒนาท่าที การเรียนรู้และแนวปฏิบัติต่อสัตว์และสิ่งแวดล้อมอย่างรับผิดชอบ เมตตา และยุติธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สถานะและคุณค่าของสัตว์ในฐานะสิ่งทรงสร้างตามกรอบพระคริสตธรรมคัมภีร์และคริสตศาสนศาสตร์

2. เพื่อสังเคราะห์กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ โดยเชื่อมโยงกับหลักการทรงสร้าง ความรับผิดชอบของมนุษย์ ความเมตตา ความยุติธรรม การคืนดี และความหวังของสรรพสิ่ง

3. เพื่อเสนอแนวทางประยุกต์ใช้กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนต่อความสัมพันธ์มนุษย์และสัตว์ในการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของมนุษย์ ชุมชน และสิ่งแวดล้อมในบริบทร่วมสมัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิเคราะห์เอกสาร ภายใต้กระบวนทัศน์เชิงตีความและการสังเคราะห์องค์ความรู้เชิงจริยศาสตร์ โดยคัดเลือกเอกสารแบบแบบเจาะจง รวมเอกสาร จำนวน 54 รายการหลัก แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) ข้อความพระคริสตธรรมคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับการทรงสร้าง พันธสัญญา ความเมตตาต่อสิ่งมีชีวิต และความหวังของสรรพสิ่ง จำนวน 24 ข้อความ 2) งานด้านคัมภีร์ศึกษา ศาสนศาสตร์ระบบ และประวัติศาสตร์ศาสนศาสตร์ จำนวน 20 ชิ้น 3) เอกสารด้านสุขภาวะองค์รวมและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ จำนวน 6 ชิ้น และ 4) เอกสารเชิงนโยบายและการประยุกต์ใช้ด้านการศึกษา จำนวน 4 ชิ้น

เกณฑ์การคัดเลือกเอกสาร แบ่งออกเป็น เกณฑ์การคัดเข้า ได้แก่ 1) เป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสถานะของสัตว์ในคริสตศาสนา จริยศาสตร์คริสเตียน สุขภาวะองค์รวม หรือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ 2) เป็นเอกสารที่มีแหล่งที่มาชัดเจนและตรวจสอบย้อนกลับได้ เช่น พระคริสตธรรมคัมภีร์ อรรถาธิบายพระคัมภีร์ หนังสือวิชาการ บทความวารสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หรือเอกสารจากองค์การระหว่างประเทศ 3) เป็นเอกสารที่มีบทบาทต่อการตอบวัตถุประสงค์การวิจัยหรือข้อถกเถียงทางวิชาการ และ 4) สำหรับเอกสารด้านสุขภาวะ นโยบาย และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ให้ความสำคัญกับเอกสารร่วมสมัย โดยเฉพาะงานที่ตีพิมพ์ในช่วง พ.ศ. 2555 - 2569 ส่วนเอกสารพระคัมภีร์ คัมภีร์ศึกษา และศาสนศาสตร์ที่เป็นงานคลาสสิกหรือมีอิทธิพลต่องานวิชาการ ไม่ได้จำกัดด้วยปีพิมพ์เพียงอย่างเดียว แต่พิจารณาจากความสำคัญเชิงแนวคิดและการถูกอ้างอิงอย่างต่อเนื่อง ส่วนเกณฑ์การคัดออก ได้แก่ เอกสารที่ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัย 2) เอกสารที่ไม่สามารถตรวจสอบผู้แต่ง ปีพิมพ์ แหล่งพิมพ์ หรือหน่วยงานเผยแพร่ได้ 3) เอกสารที่เป็นความเห็นทั่วไปโดยไม่มีฐานอ้างอิงทางวิชาการ และ 4) เอกสารที่กล่าวถึงสัตว์ สุขภาวะ หรือสิ่งแวดล้อมเพียงผิวเผิน จนไม่สามารถนำมาใช้วิเคราะห์หรือสังเคราะห์กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนได้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกและตารางวิเคราะห์เอกสาร ซึ่งใช้สำหรับบันทึกรายการบรรณานุกรม ประเภทเอกสาร ประเด็นสำคัญ แนวคิดหลัก บริบทของเอกสาร และข้อสังเคราะห์เบื้องต้น พร้อมจัดหมวดหมู่เอกสาร การตรวจสอบคุณภาพข้อมูลใช้การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล โดยเปรียบเทียบข้อค้นพบจากเอกสารหลายประเภท เพื่อป้องกันการสรุปจากแหล่งข้อมูลประเภทเดียว ทั้งนี้ ผู้วิจัยจัดทำร่องรอยการวิเคราะห์ แยกข้อความหลักฐานออกจากข้อสังเคราะห์ และตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์ วิธีวิเคราะห์ ผลการวิจัย และกรอบจริยศาสตร์ที่สังเคราะห์ขึ้น

กระบวนการจัดการข้อมูล เริ่มจากการจัดทำ ดรรชนีเอกสาร โดยกำหนดรหัสเอกสารตามประเภทของแหล่งข้อมูล เช่น ข้อความพระคริสตธรรมคัมภีร์ อรรถาธิบายพระคัมภีร์ เอกสารศาสนศาสตร์ งานด้านสุขภาวะ และเอกสารเชิงนโยบาย จากนั้นผู้วิจัยอ่านเอกสารอย่างละเอียดและบันทึกข้อมูลลงในตารางวิเคราะห์เอกสาร

โดยแยกข้อมูลออกเป็นข้อความหลักฐาน แนวคิดสำคัญ ประเด็นตีความ และข้อสังเคราะห์เบื้องต้น ต่อมาจึงดำเนินการลงรหัสเชิงประเด็น ตามแกนการวิเคราะห์ ได้แก่ การทรงสร้าง ความรับผิดชอบของมนุษย์ ความเมตตา ความยุติธรรม การคืนดี ความหวังของสรรพสิ่ง และสุขภาวะองค์รวม ก่อนนำประเด็นที่ได้ไปเปรียบเทียบและสังเคราะห์เป็นกรอบจริยศาสตร์คริสเตียนต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์

การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการ 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ข้อความพระคริสตธรรมคัมภีร์เชิงตีความ โดยพิจารณาบริบทของข้อความ ประเภทวรรณกรรม คำสำคัญและความสัมพันธ์กับข้อความอื่น 2) การวิเคราะห์เอกสารเชิงศาสนศาสตร์ เพื่อพิจารณาการพัฒนาการของแนวคิดเกี่ยวกับสัตว์ การทรงสร้างและบทบาทของมนุษย์ 3) การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงแนวคิดจากเอกสารด้านจริยศาสตร์สัตว์ สุขภาวะองค์รวม และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ 4) การเปรียบเทียบข้อถกเถียงระหว่างจริยศาสตร์สัตว์ร่วมสมัย การศึกษาเรื่องสัตว์ และคริสตศาสนศาสตร์ เพื่อค้นหาจุดร่วม จุดต่างและช่องว่างของการอธิบาย และ 5) การสังเคราะห์กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ เพื่อใช้เป็นรากฐานในการเสนอแนวทางส่งเสริมสุขภาวะองค์รวม

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์เอกสารและสังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์วิจัย จึงสรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. สถานะและคุณค่าของสัตว์ในฐานะสิ่งทรงสร้างตามกรอบพระคัมภีร์และคริสตศาสนศาสตร์

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 มิติด้านทัศนะต่อสัตว์ในเทววิทยาคริสเตียน: ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบและการตีความเชิงคัมภีร์เผยให้เห็นว่า สัตว์มิได้มีสถานะเป็นเพียงทรัพยากร ทรัพย์สิน หรือเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ของมนุษย์ หากแต่เป็น “สิ่งทรงสร้างที่มีคุณค่าในตัวเอง” ผ่านความสัมพันธ์กับพระผู้สร้าง โดยดำรงอยู่นัยบริบทแห่งพันธสัญญา การเอาใจใส่ การอำนวยความยุติธรรม การคืนดี และความหวังร่วมกันของสิ่งทรงสร้างทั้งหมด การวิเคราะห์ข้อความพระคริสตธรรมคัมภีร์และเอกสารคริสตศาสนศาสตร์ชี้ให้เห็นว่า สัตว์ดำรงอยู่ภายในลำดับแห่งการทรงสร้างที่พระเจ้าทรงเห็นว่าดี และมีคุณค่าในความสัมพันธ์กับพระผู้สร้างและลำดับการทรงสร้างก่อนที่จะถูกพิจารณาในเชิงประโยชน์ใช้สอยต่อมนุษย์ ข้อค้นพบจากการวิเคราะห์สามารถสรุปได้เป็น 4 มิติสำคัญ ได้แก่ มิติแรก สัตว์เป็นส่วนหนึ่งของลำดับการทรงสร้างที่พระเจ้าทรงเห็นว่าดี จึงมีคุณค่าในฐานะชีวิตที่ถูกสร้างและค้ำจุนโดยพระผู้สร้าง มิติที่สอง สัตว์ปรากฏอยู่ในความสัมพันธ์เชิงพันธสัญญาและการดูแลของพระผู้สร้าง ซึ่งทำให้สัตว์ไม่ได้อยู่นอกขอบเขตแห่งพระเมตตา มิติที่สาม ข้อความจากพระคริสตธรรมคัมภีร์หลายตอนสะท้อนหลักความเมตตาและความยุติธรรมต่อสัตว์ โดยชี้ให้เห็นว่า การปฏิบัติต่อสัตว์ควรถูกกำกับด้วยความรับผิดชอบไม่ใช่เพียงเพื่อความสะดวกหรือผลประโยชน์ของมนุษย์เท่านั้น และมิติที่สี่ สัตว์ถูกนับรวมให้อยู่ในความหวังของการคืนดีและการฟื้นฟูสรรพสิ่ง ซึ่งมุมมองว่า สัตว์เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนแห่งสิ่งทรงสร้าง โดยไม่ใช่องค์ประกอบรองในโลกของมนุษย์เท่านั้น

ผลการวิเคราะห์ยังพบว่า การตีความบทบาทของมนุษย์ต่อสัตว์จำเป็นต้องก้าวพ้นความเข้าใจเรื่องการครอบครองในความหมายของอำนาจเหนือสิ่งสร้างอย่างไร้ขอบเขต ไปสู่ความเข้าใจเรื่องการดูแลที่ได้รับมอบหมาย มนุษย์ในฐานะผู้ถูกสร้างตามพระฉายาของพระเจ้า จึงไม่ได้มีสิทธิ์ใช้สัตว์อย่างไร้ขอบเขต หากแต่มีหน้าที่สะท้อนพระลักษณะของพระผู้สร้างด้วยความรับผิดชอบ ความเมตตา และความยุติธรรม

กล่าวโดยสรุป สถานะของสัตว์ในกรอบคริสตศาสนศาสตร์สามารถอธิบายได้ว่าเป็น “คุณค่าแห่งสิ่งทรงสร้าง” กล่าวคือ สัตว์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความหมายต่อพระผู้สร้าง เป็นส่วนหนึ่งของลำดับในการทรงสร้าง และเป็นชีวิตที่มนุษย์ควรปฏิบัติด้วยความเคารพ รับผิดชอบ และเมตตา ข้อค้นพบนี้เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการสังเคราะห์กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในลำดับต่อไป อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์ยังชี้ให้เห็นความท้าทายสำคัญของการตีความคริสเตียนดั้งเดิมบางแนวทาง คือ การเน้นบทบาทมนุษย์ในฐานะผู้ “ครอบครอง” สิ่งทรงสร้างจนเสี่ยงต่อการรองรับท่าทีแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ข้อค้นพบของงานวิจัยนี้จึงเสนอให้ตีความบทบาทดังกล่าวใหม่ในฐานะ “การดูแลที่ได้รับมอบหมาย” ซึ่งอำนาจของมนุษย์ต้องถูกกำกับด้วยความรับผิดชอบ ความเมตตา ความยุติธรรม และความเคารพต่อชีวิตในฐานะสิ่งทรงสร้างร่วม

2. กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 กรอบจริยธรรมคริสเตียน 5 มิติ: งานวิจัยได้สังเคราะห์กรอบจริยธรรมคริสเตียนว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ประกอบด้วย 5 มิติสำคัญ ได้แก่ 1) คุณค่าอันแท้จริงของสิ่งทรงสร้าง (The Value of Creatures) 2) บทบาทมนุษย์ในฐานะผู้ดูแลด้วยความรับผิดชอบ (Humans as Stewards) 3) ความเมตตากรุณาและความยุติธรรมต่อสิ่งมีชีวิต (Compassion and Justice Toward Life) 4) การใช้ประโยชน์อย่างรับผิดชอบและมีขอบเขต (Responsible and Limited Use) 5) สุขภาวะเชิงความสัมพันธ์ (Relational Well-being) กรอบจริยธรรมดังกล่าวเรียกร้องให้เกิดการปรับเปลี่ยนกระทัศน์ (Paradigm Shift) จากการใช้อำนาจครอบครองและการถือสิทธิ์เป็นเจ้าของ ไปสู่การดูแลด้วยความรับผิดชอบที่สูงขึ้นความเมตตา และความยุติธรรม โดยกรอบเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า จริยศาสตร์คริสเตียนไม่ได้เริ่มต้นจากการตั้งคำถามว่า สัตว์มีประโยชน์ต่อมนุษย์เพียงใด แต่เริ่มจากคำถาม มนุษย์ควรดำรงอยู่ต่อพระพักตร์พระเจ้าและสัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตอื่นอย่างไร เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนการครอบงำ การใช้ประโยชน์อย่างไร้ขอบเขต หรือการลดทอนสัตว์เป็นวัตถุ แต่ตั้งอยู่บนความรับผิดชอบเชิงศีลธรรมของมนุษย์ในฐานะผู้ดูแลสิ่งทรงสร้าง

ผลการสังเคราะห์ยังชี้ให้เห็นว่า กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนสามารถกล่าวได้ว่า มิติแรก คุณค่าของสิ่งทรงสร้าง ชี้ว่า สัตว์มีคุณค่าเพราะเป็นชีวิตที่มีผู้สร้างและทรงค้ำจุน โดยไม่ได้มีคุณค่าเฉพาะเมื่อเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ มิติที่สอง มนุษย์ในฐานะผู้ดูแล เน้นว่า บทบาทเฉพาะของมนุษย์ไม่ใช่สิทธิในการครอบงำ แต่เป็นความรับผิดชอบในการดูแลสิ่งทรงสร้างอย่างซื่อสัตย์ มิติที่สาม ความเมตตาและความยุติธรรมต่อชีวิต ชี้ว่า การปฏิบัติต่อสัตว์ควรถูกกำกับด้วยการลดทอนความทุกข์ การหลีกเลี่ยงความรุนแรง และการไม่เอารัดเอาเปรียบชีวิตอื่น มิติที่สี่ การใช้ประโยชน์อย่างมีขอบเขตและรับผิดชอบ เสนอว่า การใช้สัตว์หรือทรัพยากรจากสัตว์ควรอยู่ภายใต้หลักความจำเป็น ความรับผิดชอบและความเคารพต่อชีวิต และมิติที่ห้า สุขภาวะเชิงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สัตว์ ชุมชน และสิ่งแวดล้อม เน้นว่าสิ่งเหล่านี้เชื่อมโยงต่อกันในฐานะเครือข่ายชีวิตเดียวกันในระบบ

กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนดังกล่าวจึงช่วยเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์จากการครอบครองเชิงอำนาจไปสู่การดูแลเชิงความรับผิดชอบ และจากการมองสัตว์เป็นวัตถุหรือทรัพยากรไปสู่การมองสัตว์เป็นสิ่งทรงสร้างร่วมที่มนุษย์ควรปฏิบัติและตอบสนองด้วยความเคารพ เมตตา และยุติธรรม กรอบแนวคิดนี้ยังเป็นรากฐานสำหรับการประยุกต์ใช้ทั้งในระดับปัจเจกชน ชุมชน สถาบัน และระบบนิเวศ เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมในบริบทร่วมสมัย สามารถสรุปกรอบจริยศาสตร์คริสเตียนต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ได้ดัง ตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์

มิติของกรอบจริยศาสตร์	ความหมายหลัก	นัยต่อความสัมพันธ์มนุษย์และสัตว์
1. คุณค่าแห่งสิ่งทรงสร้าง	สัตว์มีคุณค่าเพราะเป็นสิ่งมีชีวิตที่พระเจ้าทรงสร้างและทรงค้ำจุน	มนุษย์ไม่ควรลดทอนสัตว์เป็นเพียงทรัพยากร ทรัพย์สิน หรือเครื่องมือเพื่อประโยชนของมนุษย์
2. มนุษย์ในฐานะผู้ดูแล	มนุษย์ได้รับมอบหมายให้ดูแลสิ่งทรงสร้าง ไม่ใช่ครอบงำอย่างไร้ขอบเขต	อำนาจของมนุษย์ต้องถูกกำกับด้วยความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ และความเคารพต่อชีวิต
3. ความเมตตาและความยุติธรรมต่อชีวิต	การปฏิบัติต่อสัตว์ควรสะท้อนพระเมตตาและความยุติธรรม	มนุษย์ควรลดการใช้ความรุนแรง การเอารัดเอาเปรียบ และการสร้างความทุกข์แก่สัตว์
4. การใช้ประโยชน์อย่างมีขอบเขต	การใช้สัตว์ต้องอยู่ภายใต้หลักความจำเป็น ความรับผิดชอบ และความเคารพต่อชีวิต	มนุษย์ควรปฏิเสธการใช้สัตว์อย่างฟุ่มเฟือย โหดร้าย หรือมุ่งประโยชน์มนุษย์ฝ่ายเดียว
5. สุขภาวะเชิงความสัมพันธ์	สุขภาวะของมนุษย์ สัตว์ ชุมชน และสิ่งแวดล้อมเชื่อมโยงกัน	มนุษย์ควรส่งเสริมความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลชีวิตทั้งระบบ ไม่ใช่สุขภาวะของมนุษย์เพียงลำพัง

จากตารางที่ 1 พบว่า กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ เน้นการมองสัตว์ในฐานะสิ่งทรงสร้างที่มีคุณค่า ไม่ใช่เพียงทรัพยากรหรือเครื่องมือของมนุษย์ มนุษย์จึงมีบทบาทในฐานะผู้ดูแลสิ่งทรงสร้างด้วยความรับผิดชอบ ความเมตตา ความยุติธรรม และการใช้ประโยชน์อย่างมีขอบเขต เพื่อส่งเสริมสุขภาวะเชิงความสัมพันธ์ของมนุษย์ สัตว์ ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

3. แนวทางประยุกต์ใช้กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนเพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์รวม

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 แนวทางการประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์รวม: กรอบจริยธรรม 5 มิตินี้สามารถนำไปบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนใน 5 ระดับ ได้แก่ ระดับส่วนบุคคล, ระดับครอบครัวและชุมชน, ระดับการศึกษา, ระดับวัฒนธรรม และระดับระบบนิเวศ ซึ่งส่งผลต่อการยกระดับสุขภาวะองค์รวมของมนุษย์ สัตว์ ชุมชน และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยแนวทางประยุกต์ดังกล่าวตั้งอยู่บนหลักการสำคัญว่า สุขภาวะของมนุษย์ไม่อาจแยกขาดจากความสัมพันธ์กับชีวิตอื่น ชุมชน และสิ่งแวดล้อมได้ กล่าวคือ

ในระดับปัจเจก ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์สามารถเป็นพื้นที่ของการเรียนรู้คุณธรรมและท่าทีทางจิตวิญญาณ เช่น ความเมตตากรุณา ความเห็นอกเห็นใจ ความรับผิดชอบ การดูแลและตระหนักถึงความเปราะบางของชีวิต โดยไม่มองว่าเป็นเพียงกิจกรรมส่วนตัวที่ตั้งอยู่บนความพึงพอใจของคนเลี้ยง แต่สามารถเป็นกระบวนการหล่อหลอมมนุษย์ให้เรียนรู้การดูแลรักษาสิ่งมีชีวิตอื่น การลดการใช้ความรุนแรงต่อสัตว์ และการตระหนักถึงผลกระทบของการบริโภคต่อชีวิตอื่น

ในระดับครอบครัวและชุมชน สัตว์เลี้ยงเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความสัมพันธ์ หรือมีบทบาทต่อความรู้สึกเป็นสมาชิกครอบครัว การสนับสนุนทางอารมณ์ และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันโดยเฉพาะสัตว์เลี้ยง ผลการวิจัยชี้ว่าการเชื่อมโยงสัตว์กับสุขภาวะของมนุษย์ต้องระมัดระวังไม่ให้สัตว์ถูกลดทอนเป็นเพียงเครื่องมือ เยียวยาหรือบำบัดมนุษย์เท่านั้น แต่ควรคำนึงถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวในลักษณะเกื้อกูลกัน สวัสดิภาพและคุณค่าภายใต้ความรับผิดชอบต่อชีวิตของสัตว์ด้วย

ในระดับการศึกษา สถาบันการศึกษาคริสเตียนหรือคริสตจักรสามารถบูรณาการกรอบจริยศาสตร์เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาหลักสูตร การเรียนการสอนพระคัมภีร์ คริสตจริยศาสตร์ การอภิบาล สุขภาวะและกิจกรรมอาสา การเรียนรู้เรื่องสวัสดิภาพของสัตว์ และนโยบายสถานศึกษาที่ส่งเสริมสิ่งแวดล้อม การประยุกต์ใช้ที่ดำเนินการผ่านพันธกิจคริสเตียนและสุขภาวะองค์รวม เพื่อให้การศึกษาและการอภิบาลไม่ได้จำกัดแต่ในการดูแลมนุษย์เท่านั้น แต่เป็นการขยายองค์ความรู้ไปสู่การดูแลชีวิตและสรรพสิ่งทั้งระบบได้

ในระดับวัฒนธรรม กรอบนี้ช่วยวิพากษ์วัฒนธรรมการบริโภค ความบันเทิง หรือกิจกรรมสาธารณะที่ใช้สัตว์โดยมุ่งประโยชน์ของมนุษย์หรือมนุษย์เป็นศูนย์กลางฝ่ายเดียว กลไกที่เป็นไปได้ คือ การสร้างวาทกรรมสาธารณะเรื่องความเมตตาต่อชีวิต การสื่อสารเชิงจริยธรรม และการรณรงค์ลดการใช้สัตว์อย่างฟุ่มเฟือยหรือโหดร้ายต่อสัตว์

และในระบบนิเวศ กรอบจริยศาสตร์สิ่งทรงสร้างสามารถเชื่อมกับนโยบายสาธารณะด้านสุขภาวะ สิ่งแวดล้อม และสวัสดิภาพสัตว์ เช่น การจัดการสัตว์จรอย่างมีมนุษยธรรม การส่งเสริมสุขภาวะแบบ One Health และการพัฒนาความร่วมมือระหว่างสถาบันศาสนา ชุมชน หน่วยงานสุขภาวะ และหน่วยงานสิ่งแวดล้อม ตัวชี้วัดอาจพิจารณาจากการมีนโยบายหรือกิจกรรมที่เชื่อมโยงมนุษย์ สัตว์ ชุมชน และสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ

กล่าวโดยสรุป การประยุกต์ใช้กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนเพื่อช่วยส่งเสริมสุขภาวะองค์รวม การเข้าใจสัตว์ในฐานะสิ่งทรงสร้าง สามารถปรับเปลี่ยนกรอบความสัมพันธ์มนุษย์กับสัตว์ใหม่ จากการครอบครองเชิงอำนาจไปสู่การดูแลเชิงพันธกิจ และจากการมองสัตว์เป็นทรัพยากรหรือเป็นกิจกรรมไปสู่การมองสัตว์เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนหรือสถาบัน จากการใช้ประโยชน์ข้างเดียวไปสู่ความรับผิดชอบ และจากสุขภาวะของมนุษย์เพียงลำพังไปสู่สุขภาวะแบบองค์ร่วมของสิ่งมีชีวิต

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า สัตว์มีสถานะและคุณค่าในฐานะสิ่งทรงสร้างของผู้ทรงสร้าง ช่วยเพิ่มพูนความเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ให้กว้างกว่าแนวคิดที่เน้นประโยชน์ใช้สอยของมนุษย์ สิ่งครอบครอง หรือเครื่องมือเพื่อมนุษย์เท่านั้น ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับพื้นฐานคำสอนพระคริสตธรรมคัมภีร์ที่นำเสนอภาพของสัตว์ในฐานะส่วนหนึ่งของลำดับของการทรงสร้างที่พระเจ้าทรงเห็นว่า ดี เช่นพระธรรมปฐมกาล 1 - 2 กล่าวถึง การทรงสร้างสิ่งมีชีวิต ปฐมกาล 9:9 - 17 นับรวมสัตว์ไว้ในพันธสัญญาหลังน้ำท่วม สดุดี 104 สะท้อนการเลี้ยงดูของพระเจ้าต่อสิ่งทรงสร้าง พระธรรมโรม 8:19 - 23 และโคโลสี 1:15 - 20 เปิดมุมมองหรือขยายความเข้าใจเรื่องความทุกข์ ความหวังและการคืนดีของสิ่งทั้งปวง (สมาคมพระคริสตธรรมไทย, 2554) คุณค่าของสัตว์จึงไม่ได้เกิดภายหลังจากที่มนุษย์ให้ความหมายหรือใช้ประโยชน์จากสัตว์ หากแต่เป็นการยืนอยู่บนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ดั่งเดิมตามพระคัมภีร์ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ Linzey, A. ที่เสนอว่าสัตว์ควรถูกพิจารณาในฐานะสิ่งมีชีวิตที่อยู่ภายใต้พระเมตตาและพระประสงค์ของพระเจ้า มากกว่าถูกใช้ตามความต้องการของมนุษย์ฝ่ายเดียว (Linzey, A., 1995) และแนวคิดที่มองโลกทั้งระบบในฐานะชุมชนแห่งสิ่งทรงสร้างที่มนุษย์เป็นสมาชิก โดยไม่ได้จัดวางมนุษย์ให้เป็นศูนย์กลางของคุณค่าทั้งหมด (Bauckham, R., 2010)

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับ Clough, D. L. ที่เสนอว่าประเด็นเรื่องสัตว์ในคริสตศาสนศาสตร์ไม่ควรถูกจำกัดอยู่ที่เรื่องจริยธรรมการปฏิบัติต่อสัตว์ของมนุษย์เท่านั้น แต่ควรเชื่อมโยงกับหลักคำสอนหลักสำคัญ ได้แก่ การทรงสร้าง การตกต่ำ การคืนดี และการไถ่กู้ (Clough, D. L., 2012) มุมมองดังกล่าวจึงสนับสนุนผลการวิจัยครั้งนี้ที่ชี้ว่า สัตว์ปรากฏอยู่ในเรื่องราวการทรงสร้างไปจนถึงความหวังของสรรพสิ่ง โดยเข้าใจเรื่องสิ่งทรงสร้างในแนวนิเวศเทววิทยาร่วมสมัยที่มองมนุษย์ สัตว์ และโลกในฐานะเครือข่ายความสัมพันธ์ทางจริยธรรม ที่ไม่ได้แยกขาดจากสิ่งมีชีวิตอื่นได้ (Deane-Drummond, C. E., 2017); (Edwards, D., 2019)

อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบนี้มีลักษณะโต้แย้งกับการตีความแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยเฉพาะความเข้าใจคำว่า “ครอบครอง” ในปฐมกาล 1:26 - 28 ซึ่งมุ่งความหมายของสิทธิอำนาจเหนือสัตว์และธรรมชาติอย่างไร้ขอบเขต แนวคิดดังกล่าวเคยถูกวิพากษ์โดย White, L. J. ว่าเป็นรากฐานทางความคิดที่ส่งผลต่อวิกฤตความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ (White, L. J., 1967) แม้ข้อวิพากษ์นี้เป็นที่ถกเถียงในทางศาสนศาสตร์ แต่ได้ช่วยเปิดมุมมองความเข้าใจให้คริสตศาสนศาสตร์ร่วมสมัยทบทวนความหมายของมนุษย์ในฐานะผู้ถูกสร้างตามพระฉายาของพระเจ้า ผลการวิจัยนี้จึงเสนอว่า ความพิเศษของมนุษย์ไม่ควรถูกใช้เป็นเหตุผลรองรับการครอบงำสัตว์ หากแต่ควรถูกตีความเป็นเรื่องความรับผิดชอบที่ได้รับมอบหมายให้ดูแลสิ่งมีชีวิตอื่นด้วยความซื่อสัตย์ เมตตาและยุติธรรม

ประเด็นที่ 2 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า จากการสังเคราะห์ข้อมูลนำไปสู่การนำเสนอกรอบจริยศาสตร์คริสเตียนเป็น 5 มิติ ประกอบด้วย 1) คุณค่าของสิ่งทรงสร้าง 2) มนุษย์ในฐานะอภิบาลผู้รับผิดชอบ (Stewards) 3) ความเมตตาและความยุติธรรมต่อทุกชีวิต 4) การใช้ประโยชน์อย่างจำกัดและรับผิดชอบ และ 5) สุขภาวะเชิงความสัมพันธ์ การสังเคราะห์นี้ เน้นย้ำถึงการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) จากการปกครองและครอบครองไปสู่การดูแลด้วยความรับผิดชอบ ความเมตตา และความยุติธรรม ข้อค้นพบนี้สะท้อนกรอบคิดที่วางอยู่ระหว่างจริยศาสตร์สัตว์ร่วมสมัยกับคริสตศาสนศาสตร์ จริยศาสตร์คริสเตียนที่ไม่ได้เริ่มจากคำถามว่า สัตว์มีประโยชน์ต่อมนุษย์เพียงใด แต่เริ่มจากคำถามว่า มนุษย์ควรดำรงอยู่ต่อพระผู้สร้าง ต่อสิ่งทรงสร้างอื่นและต่อโลกอย่างไร กรอบคิดนี้จึงปรับมุมมองจากการปฏิบัติต่อสัตว์อย่างเหมาะสมไปสู่การตีความความเป็นมนุษย์ในฐานะผู้ดูแลสิ่งมีชีวิตอื่นด้วย

เมื่อเปรียบเทียบกับจริยศาสตร์สัตว์ร่วมสมัย ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับข้อวิพากษ์ของ Singer, P. ที่ชี้ว่าปัญหาสำคัญของความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสัตว์ คือ ภาวะเผ่าพันธุ์นิยม มนุษย์ให้คุณค่ากับประโยชน์ของตนเองเหนือความทุกข์ของสัตว์ และนำไปสู่การใช้สัตว์ในอุตสาหกรรมอาหาร การทดลอง และกิจกรรมอื่น ๆ โดยขาดการพิจารณาทางจริยธรรมอย่างเพียงพอ ในบริบทไทยข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ สุภาพรรณ ไกรเดช และวรรณวิสาข์ ไชยโย ได้อธิบายแนวคิดของ Singer, P. ว่า การลดทอนสัตว์ให้มีสถานะต่ำกว่ามนุษย์เป็นรากฐานหนึ่งของความไม่เป็นธรรมต่อสัตว์ ผลการวิจัยนี้จึงสอดคล้องกับงานดังกล่าวในประเด็นการวิพากษ์การเอารัดเอาเปรียบสัตว์และการปฏิเสธการใช้สัตว์เป็นเพียงเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนที่ได้จากการวิจัยนี้มีฐานคิดแตกต่างจากจริยศาสตร์แบบประโยชน์นิยมของ Singer, P. กล่าวคือ Singer, P. ให้ความสำคัญกับความสามารถในการรับรู้ความเจ็บปวดและผลประโยชน์ของสิ่งมีชีวิตที่ควรถูกนำมาพิจารณาอย่างเท่าเทียม (สุภาพรรณ ไกรเดช และวรรณวิสาข์ ไชยโย, 2563); (Singer, P., 2009) งานของ เอนก สุวรรณบัณฑิต เรื่องจริยธรรมแห่งการดูแลสำหรับสัตว์ในสวนสัตว์ ช่วยขยายประเด็นจากสิทธิสัตว์ไปสู่ความรับผิดชอบของมนุษย์ต่อสัตว์ในพื้นที่สาธารณะ

โดยชี้ว่า การดูแลสัตว์ควรคำนึงถึงคุณค่า สวัสดิภาพ และความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ประเด็นนี้สอดคล้องกับกรอบจริยศาสตร์คริสเตียนของงานวิจัยนี้ ซึ่งเสนอให้การใช้ประโยชน์จากสัตว์อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบ ความเมตตา ความยุติธรรม และการเคารพชีวิตในฐานะสิ่งทรงสร้างร่วม (เอนก สุวรรณบัณฑิต, 2567) จุดที่ผลการวิจัยครั้งนี้แตกต่างจากกรอบสิทธิสัตว์ร่วมสมัยอยู่ที่ฐานคิดเรื่องคุณค่าและความสัมพันธ์ กรอบสิทธิสัตว์โดยเฉพาะในแนวทางของ Singer ให้ความสำคัญกับความสามารถของสัตว์ในการรับรู้ความเจ็บปวดและผลประโยชน์ที่ควรถูกนำมาพิจารณาอย่างเท่าเทียม ซึ่งมีพลังอย่างยิ่งในการวิพากษ์การเอารัดเอาเปรียบสัตว์ในระบบอุตสาหกรรมและวัฒนธรรมบริโภคนิยม อย่างไรก็ตาม กรอบดังกล่าวยังตั้งอยู่บนคำถามว่า “สัตว์ควรได้รับการคุ้มครองในฐานะผู้มีผลประโยชน์หรือสิทธิเพียงใด” ขณะที่ผลการวิจัยนี้เสนอให้ขยายคำถามไปสู่ระดับที่ลึกกว่า คือ “มนุษย์ควรดำรงอยู่ต่อชีวิตอื่นอย่างไรภายใต้ความรับผิดชอบต่อสิ่งทรงสร้าง” การเปลี่ยนคำถามเช่นนี้ทำให้สัตว์มิได้ถูกมองเพียงในฐานะผู้รับสิทธิหรือผู้ได้รับความคุ้มครองจากมนุษย์ แต่ถูกมองในฐานะสิ่งทรงสร้างร่วมที่มีคุณค่าในความสัมพันธ์กับพระผู้สร้าง และมีสถานะที่เรียกร้องให้มนุษย์ทบทวนอำนาจ ความต้องการ และรูปแบบชีวิตของตนเอง และเมื่อเทียบกับ Clough ซึ่งเสนอให้ประเด็นสัตว์เชื่อมโยงกับหลักคำสอนหลักของคริสตศาสนศาสตร์ งานวิจัยนี้ต่อยอดโดยนำฐานคิดดังกล่าวมาสังเคราะห์เป็นกรอบจริยศาสตร์เชิงประยุกต์ 5 มิติที่สามารถนำไปเชื่อมกับสุขภาวะองค์รวมและบริบทสถาบันได้ชัดเจนขึ้น กล่าวคือ ผลการวิจัยยืนยันว่า ความเข้าใจดังกล่าวควรนำไปสู่การจัดวางความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างมนุษย์ สัตว์ ชุมชน และสิ่งแวดล้อมในเชิงปฏิบัติ จุดเด่นของกรอบความรับผิดชอบเชิงสิ่งทรงสร้าง จึงอยู่ที่การไม่ลดทอนสัตว์เป็นเพียงวัตถุแห่งสิทธิหรือเครื่องมือเยียวยามนุษย์ แต่เสนอให้มนุษย์เปลี่ยนตนเองจากผู้ครอบครองเป็นผู้ดูแล จากผู้ใช้ประโยชน์เป็นผู้รับผิดชอบ และจากผู้แสวงหาสุขภาวะฝ่ายเดียวเป็นผู้ร่วมสร้างสุขภาวะของชีวิตทั้งระบบ

ขณะที่กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนวางฐานคุณค่าของสัตว์ไว้ในฐานะสิ่งทรงสร้างของพระเจ้า และการอยู่ภายใต้พระเมตตาของพระเจ้า ผลการวิจัยจึงปรับฐานคิดดังกล่าวเข้าสู่กรอบศาสนศาสตร์ที่มองความสัมพันธ์เป็นส่วนหนึ่งของความรับผิดชอบ ในอีกด้านหนึ่ง สัมพันธ์กับแนวคิดพหุภาววิทยาและสัตว์ศึกษา ซึ่งตั้งคำถามต่อกรอบคิดสมัยใหม่ที่แบ่งแยกมนุษย์ออกจากสัตว์อย่างเด็ดขาด จึงทำให้สัตว์กลายเป็นวัตถุภายใต้การควบคุมและการบริโภคของมนุษย์ พนา กันธา ชี้ให้เห็นว่า การทำความเข้าใจสัตว์จำเป็นต้องเปิดพื้นที่ให้เห็นภาวะการเป็นของสัตว์ในฐานะสิ่งมีชีวิตที่มีวิถีและบทบาทของตนเอง ไม่ใช่เพียงสิ่งที่มนุษย์นิยามจากประโยชน์หรือความหมายที่มนุษย์มอบให้ (พนา กันธา, 2568) ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับทิศทางดังกล่าวในแง่ที่พยายามก้าวพ้นความสัมพันธ์แบบครอบงำ และเพิ่มเติมมิติคริสตศาสนศาสตร์ โดยเสนอว่าสัตว์ไม่ได้เป็นเพียงสิ่งมีชีวิตอื่นในเชิงภววิทยาเท่านั้น แต่เป็นสิ่งทรงสร้างร่วม ที่มนุษย์ต้องปฏิบัติด้วยความเมตตาและความยุติธรรม ประเด็นที่ควรเน้น คือ กรอบจริยศาสตร์คริสเตียน 5 มิติ ที่ได้จากการวิจัยนี้ไม่ได้ปฏิเสธความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์ แต่ปฏิเสธการใช้ความแตกต่างนั้นเป็นเหตุผลรองรับการครอบงำอย่างไร้ขอบเขต หรือความพิเศษของมนุษย์ในกรอบคริสตศาสนศาสตร์ไม่ได้หมายถึงสิทธิในการใช้ประโยชน์จากชีวิตอื่นตามอำเภอใจ แต่หมายถึงความรับผิดชอบที่สูงขึ้นในการดูแลสิ่งทรงสร้าง มุมมองนี้ทำให้จริยศาสตร์คริสเตียนสามารถวางตัวอยู่ระหว่างสองขั้ว คือ ไม่ลดทอนสัตว์ และไม่จำเป็นต้องละทิ้งความเข้าใจเรื่องบทบาทเฉพาะของมนุษย์ในฐานะผู้ดูแล

นอกจากนี้ กรอบทั้ง 5 มิติยังช่วยขยายจริยศาสตร์สัตว์จากประเด็นสิทธิหรือความทุกข์ของสัตว์ ไปสู่การพิจารณาคุณธรรมและรูปแบบชีวิตของมนุษย์ กล่าวคือ ความสัมพันธ์นี้กลายเป็นพื้นที่ฝึกฝนความเมตตา ความถ่อมใจ ความยุติธรรม และความรับผิดชอบต่อชีวิตอื่น การใช้ประโยชน์จากสัตว์จึงต้องถูกกำกับด้วยขอบเขตทางคุณธรรม ไม่ใช่จากความสะดวก ความคุ้มค่า หรือผลประโยชน์เพียงฝ่ายเดียว การปฏิบัติต่อสัตว์ไม่ใช่เรื่องรองหรือเรื่องส่วนตัว แต่เป็นส่วนหนึ่งของการสะท้อนพระลักษณะของพระเจ้าในการดำเนินชีวิตประจำวัน กล่าวโดยสรุป กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนเชื่อมจริยศาสตร์สัตว์ร่วมสมัย งานสัตว์ศึกษา และคริสตศาสนศาสตร์เข้าด้วยกัน จุดเด่นของกรอบนี้ คือ การเปลี่ยนคำถามจากมนุษย์ใช้สัตว์ได้เพียงใดไปสู่มนุษย์ควรดูแลชีวิตอื่นอย่างไรต่อพระพักตร์พระเจ้า” การเปลี่ยนคำถามดังกล่าวเป็นฐานสำคัญของการเคลื่อนจากความสัมพันธ์แบบครอบครองไปสู่ความสัมพันธ์แบบดูแล และนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในมิติสุขภาวะองค์รวมตามวัตถุประสงค์ข้อถัดไป

ประเด็นที่ 3 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า แนวทางการประยุกต์ใช้กรอบจริยศาสตร์ดังกล่าวสามารถนำไปปฏิบัติตามลำดับชั้น ได้แก่ ระดับบุคคล ระดับครอบครัวและชุมชน ระดับสถานศึกษา ระดับมิติทางวัฒนธรรมและระดับระบบนิเวศ เพื่อส่งเสริมสุภาวะองค์รวม (Holistic Well-being) ของมนุษย์ ชุมชน สัตว์ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ข้อค้นพบนี้ชี้ว่า สุขภาวะไม่จำกัดเฉพาะสุขภาพกายหรือสุขภาพจิตของมนุษย์เท่านั้น แต่ครอบคลุมมิติทางอารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ ความสัมพันธ์ และสิ่งแวดล้อม กรอบคิดนี้จึงเน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ที่เป็นมากกว่าเรื่องส่วนตัวหรือกิจกรรมการเลี้ยงสัตว์เพียงลำพัง แต่เป็นพื้นที่เรียนรู้ความเมตตา ความรับผิดชอบ ความเปราะบาง การสูญเสีย การเยียวยา และอยู่ร่วมกับชีวิตอื่นอย่างมีความหมาย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ที่พบว่า สัตว์เลี้ยงมีบทบาทต่อสุขภาพจิต ความมั่นคงทางอารมณ์ การลดความโดดเดี่ยว และการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมหรือการอยู่ร่วมกับชีวิตอื่นอย่างมีความหมายของมนุษย์ (Beetz, A. et al., 2012); (Brooks, H. L. et al., 2018) นอกจากนี้ ยังพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ยังเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ความผูกพัน การรับมือกับความสูญเสีย และกระบวนการเยียวยาทางอารมณ์ของมนุษย์ด้วย (Cleary, M. et al., 2022) โดยเฉพาะในบริบทร่วมสมัยที่มนุษย์จำนวนมากเผชิญความเครียด ความโดดเดี่ยว และความเปราะบางทางความสัมพันธ์ สัตว์เลี้ยงจึงอาจมีบทบาทในฐานะเพื่อน ผู้ร่วมชีวิต และส่วนหนึ่งของระบบสนับสนุนทางอารมณ์ ตามที่ ธนพร ฉายสุวรรณ อธิบายว่า สุนัขไม่ได้เป็นเพียงสัตว์เลี้ยงหรือทรัพย์ของผู้เลี้ยง แต่มีส่วนสร้างความรู้สึกเป็นบ้าน ยืนยันคุณค่าของผู้เลี้ยง และก่อรูปความสัมพันธ์ทางสังคมในชีวิต (ธนพร ฉายสุวรรณ, 2562)

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้เสนอให้จำเป็นต้องระมัดระวังไม่นำสัตว์มาเชื่อมกับสุขภาวะองค์รวมให้กลายเป็นการลดทอนสัตว์เป็นเพียงเครื่องมือเยียวยามนุษย์เท่านั้น เพราะหากสัตว์ถูกมองเพียงในฐานะแหล่งสนับสนุนทางอารมณ์หรือสุขภาพจิตของมนุษย์ อาจย้อนกลับไปสู่กรอบคิดเชิงประโยชน์นิยมที่ลดคุณค่าของสัตว์ลงเหลือเพียงบทบาทต่อมนุษย์เท่านั้น ฉะนั้น สุขภาวะในกรอบจริยศาสตร์คริสเตียนจึงควรมองมนุษย์ สัตว์ ชุมชน และสิ่งแวดล้อมในลักษณะเชิงสัมพันธ์และเชิงระบบ กล่าวคือ สุขภาวะของมนุษย์ไม่ควรถูกสร้างขึ้นบนความทุกข์ การเอารัดเอาเปรียบหรือการลดทอนคุณค่าของชีวิตอื่น ผลการวิจัยสอดคล้องกับกรอบ One Health ที่มองสุขภาพของมนุษย์ สัตว์ พืช และสิ่งแวดล้อมว่าเชื่อมโยงกันในระดับระบบ (WHO, 2022) และสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างอนาคตร่วมกัน

ผ่านการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลก (UNESCO, 2021) กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนมีลักษณะเฉพาะตรงที่ตีความเรื่องสุขภาวะองค์รวมในฐานะพันธกิจแห่งการดูแลสิ่งทรงสร้างอย่างรับผิดชอบ โดยการดูแลสัตว์จึงมีความสัมพันธ์กับการดูแลโลก การดูแลชุมชน และการหล่อหลอมจิตวิญญาณของมนุษย์ไปพร้อมกันอย่างสมดุล

กล่าวโดยสรุป ผลการวิจัยทั้งสามประเด็นชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์มนุษย์และสัตว์สามารถขยายความเข้าใจเรื่องสุขภาวะองค์รวมจากมิติส่วนบุคคลไปสู่มิติสัมพันธ์และมิติระบบ จุดเด่นของกรอบนี้ คือ การหลีกเลี่ยงการมองสัตว์เป็นเพียงเครื่องมือส่งเสริมสุขภาวะของมนุษย์ ปัญหาสิทธิสัตว์ ความเมตตาส่วนบุคคล หรือความผูกพันระหว่างผู้เลี้ยงกับสัตว์เลี้ยงเท่านั้น แต่เป็นพื้นที่สำคัญในการทบทวนความเป็นมนุษย์ ความรับผิดชอบต่อชีวิตอื่น และพันธกิจการดูแลสิ่งทรงสร้างในบริบทร่วมสมัย กรอบจริยศาสตร์คริสเตียนที่สังเคราะห์ขึ้นจึงเสนอให้เปลี่ยนความสัมพันธ์จากการครอบครองไปสู่การดูแล จากการใช้ประโยชน์ไปสู่ความรับผิดชอบ และจากสุขภาวะของมนุษย์เพียงฝ่ายเดียวไปสู่สุขภาวะองค์รวมของชีวิตทั้งระบบ และมองสัตว์ในฐานะสิ่งทรงสร้างร่วมที่มีคุณค่าในตัวเอง รวมทั้งช่วยให้ทบทวนพันธกิจแห่งการดูแลสิ่งทรงสร้างในปัจจุบันอย่างลุ่มลึกและรับผิดชอบมากยิ่งขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยสามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ ดังนี้ กรอบจริยศาสตร์สิ่งทรงสร้างเพื่อสุขภาวะองค์รวม ซึ่งเป็นกรอบสังเคราะห์ที่เชื่อมฐานพระคริสตธรรมคัมภีร์ คริสตศาสนศาสตร์ จริยศาสตร์คริสเตียน และแนวคิดสุขภาวะองค์รวมเข้าด้วยกัน เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในฐานะความสัมพันธ์เชิงจริยธรรมศาสนศาสตร์ และสุขภาวะ ที่ไม่ใช่เพียงความสัมพันธ์เชิงประโยชน์ใช้สอยหรือความผูกพันส่วนบุคคล

กรอบดังกล่าว ประกอบด้วย 5 มิติ ได้แก่ คุณค่าแห่งสิ่งทรงสร้าง มนุษย์ในฐานะผู้พิทักษ์สิ่งทรงสร้างความเมตตาและความยุติธรรมต่อชีวิต การใช้ประโยชน์อย่างมีขอบเขต และสุขภาวะเชิงความสัมพันธ์ ซึ่งช่วยเปลี่ยนความเข้าใจจากการมองสัตว์เป็นทรัพยากรหรือเครื่องมือของมนุษย์ ไปสู่การมองสัตว์เป็นสิ่งทรงสร้างร่วมที่ควรได้รับการปฏิบัติด้วยความรับผิดชอบ ความเมตตา และความยุติธรรม

กล่าวโดยสรุป กรอบจริยศาสตร์สิ่งทรงสร้างเพื่อสุขภาวะองค์รวมช่วยขยายคำถามจากมนุษย์ใช้สัตว์ได้เพียงใดไปสู่มนุษย์ควรดูแลชีวิตอื่นอย่างไรเพื่อเกื้อกูลสุขภาวะของมนุษย์ ชุมชน สัตว์ และสิ่งแวดล้อม จึงสามารถใช้เป็นฐานคิดสำหรับการศึกษา การอภิบาล และการสร้างวัฒนธรรมความรับผิดชอบต่อสิ่งทรงสร้างในบริบทร่วมสมัย ดังภาพที่ 1

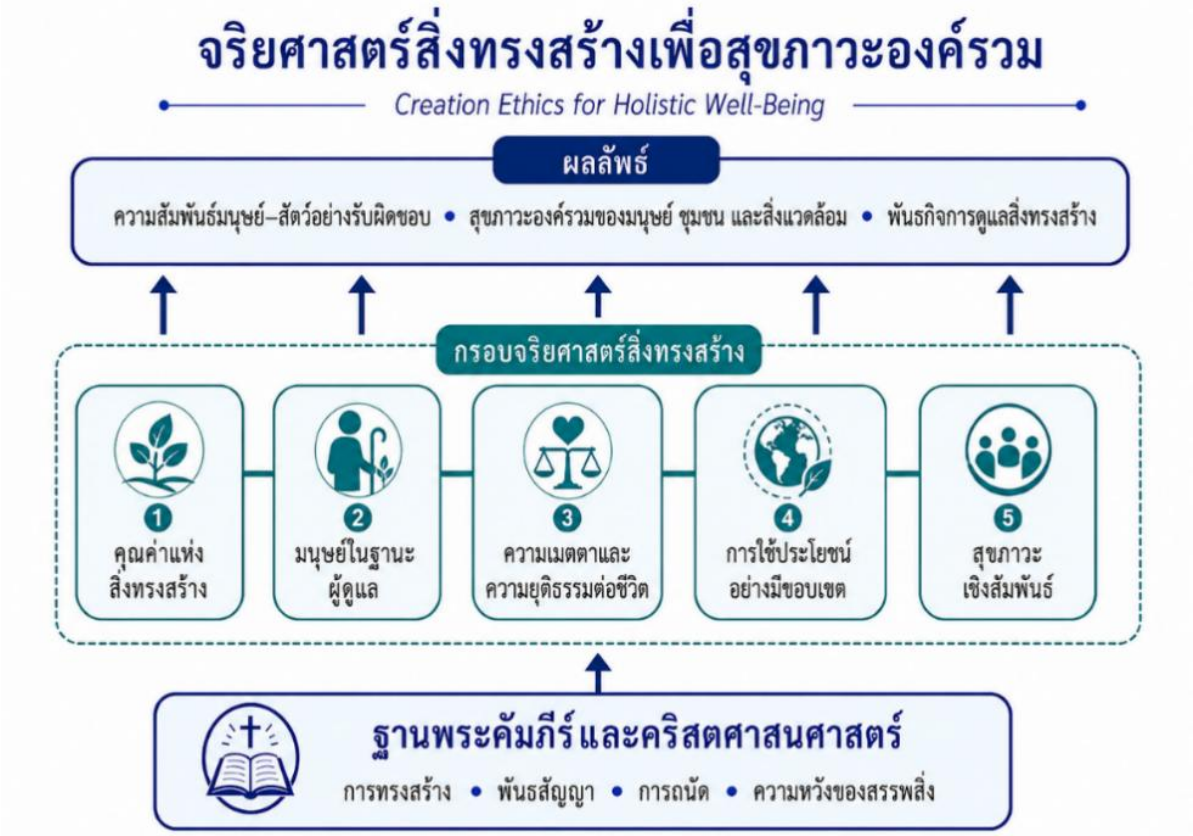

ภาพที่ 1 จริยศาสตร์สิ่งทรงสร้างเพื่อสุขภาวะองค์รวม

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้สรุปได้ว่า สัตว์มีสถานะและคุณค่าในฐานะสิ่งทรงสร้างของผู้ทรงสร้าง ไม่ใช่เป็นเพียงทรัพยากร ทรัพย์สิน หรือเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของมนุษย์ แต่เป็นสิ่งสร้างที่มีคุณค่าในตนเองและมีความสัมพันธ์กับพระผู้สร้าง การวิเคราะห์พระคริสตธรรมคัมภีร์และคริสตศาสนศาสตร์ชี้ให้เห็นว่าสัตว์ดำรงอยู่ภายในความสัมพันธ์แห่งการทรงสร้าง พันธสัญญา การดูแล ความยุติธรรม การคืนดี และความหวังของสรรพสิ่ง ขณะที่มนุษย์มีบทบาทในฐานะผู้ดูแลสิ่งทรงสร้าง ซึ่งต้องใช้อำนาจภายใต้ความรับผิดชอบ ความเมตตา และความยุติธรรม ผลการสังเคราะห์นำไปสู่กรอบจริยธรรมคริสเตียน 5 มิติ ได้แก่ 1) คุณค่าของสิ่งทรงสร้าง 2) มนุษย์ในฐานะผู้พิทักษ์สิ่งทรงสร้าง 3) ความเมตตาและความยุติธรรมต่อทุกชีวิต 4) การใช้ประโยชน์อย่างจำกัดและรับผิดชอบ และ 5) สุขภาวะเชิงความสัมพันธ์ กรอบแนวคิดดังกล่าวช่วยปรับเปลี่ยนความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ จากการครอบครองเชิงอำนาจไปสู่การดูแลอย่างรับผิดชอบ และจากการมองสัตว์เป็นทรัพยากรไปสู่การมองสัตว์เป็นสิ่งทรงสร้างร่วมที่สัมพันธ์กับสุขภาวะของมนุษย์ ชุมชน สัตว์ และสิ่งแวดล้อม และมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1) ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ คือ สามารถประยุกต์ใช้เพื่อปรับเปลี่ยนเจตคติต่อสัตว์ในระดับบุคคล ครอบครัว/ชุมชน การศึกษา วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์รวม นอกจากนี้ หน่วยงานที่ดูแลพื้นที่สาธารณะหรือสถาบันที่มีความเกี่ยวข้องกับสัตว์ เช่น สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานส่งเสริมสุขภาวะ

หน่วยงานสิ่งแวดล้อม ศูนย์พักพิงสัตว์ หรือสวนสัตว์ สามารถนำหลักจริยธรรมแห่งการดูแลมาบูรณาการกับกรอบจริยศาสตร์สิ่งทรงสร้าง เพื่อพัฒนานโยบายและกิจกรรมที่คำนึงถึงสวัสดิภาพสัตว์ การใช้สัตว์อย่างมีขอบเขต และความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลระหว่างมนุษย์ สัตว์ ชุมชน และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล และ 2) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป คือ ควรมุ่งเน้นการศึกษาเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในบริบทสังคมจริง หรือศึกษานโยบายสาธารณะและกฎหมายคุ้มครองสัตว์ตามกรอบจริยธรรมนี้ ควรศึกษาเชิงประจักษ์เกี่ยวกับทัศนะและประสบการณ์ของคริสตชนหรือบุคลากรในสถาบันการศึกษาคริสเตียน รวมถึงชุมชน หรือหน่วยงานที่ทำงานด้านสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์และการดูแลสิ่งทรงสร้าง นอกจากนี้ ควรพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ กิจกรรมอภิบาล หรือแนวทางส่งเสริมสุขภาวะเชิงความสัมพันธ์ที่นำกรอบจริยศาสตร์สิ่งทรงสร้างไปทดลองใช้และประเมินความเหมาะสมในบริบทจริง

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การสร้างสมดุลทางสุขภาวะองค์รวมผ่านความเข้าใจเทววิทยาเรื่องสัตว์: การวิเคราะห์เอกสารเชิงประวัติศาสตร์และการสังเคราะห์เชิงนโยบายสำหรับสถาบันการศึกษาคริสเตียน” ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนจาก Grace Lao Luteran Church, USA. ผ่านคณะคริสตศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยคริสเตียน จึงขอขอบคุณที่สนับสนุนทุนการวิจัยจนงานวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

ไทยพีบีเอส. (2567). “สุนัขชุมชน” ทางออก “แก๊งมะหมา 4 ขาจรจัด” อยู่ร่วมสังคมไทย. เรียกใช้เมื่อ 19 สิงหาคม 2569 จาก https://www.thaipbs.or.th/news/content/340561

ธนพร ฉายสุวรรณ. (2562). สัตว์เลี้ยงในชีวิตคน คนในชีวิตสัตว์เลี้ยง: กรณีศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้เลี้ยงและสุนัขชิวาว่า. ใน วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยทางสังคม. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พนา กันธา. (2565). รูพรุนของเส้นขอบ: เงื่อนไขทางจริยศาสตร์ของการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสัตว์ท่ามกลางวิกฤตสิ่งแวดล้อม. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 18(2), 1-37.

_____. (2568). บทนำ: จุดเปลี่ยนทางภววิทยากับสถานะของสัตว์. ใน พิพัฒน์ พสุธารชาติ (บรรณาธิการ), ปรัชญาหมา และสัตว์ศึกษาที่มี (ห) ม (า) นุษย์เป็นศูนย์กลาง (หน้า 267-326). กรุงเทพมหานคร: Illuminations Editions.

ภูมินทร์ ภู่กัน และคณะ. (2566). พนมนาคา: ตัวตนและอัตลักษณ์ของสัตว์ในมุมมองการวิจารณ์เชิงนิเวศ. วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเก่า สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 10(1), 39-51.

สมาคมพระคริสตธรรมไทย. (2554). พระคริสตธรรมคัมภีร์ ฉบับมาตรฐาน 2011. กรุงเทพมหานคร: สมาคมพระคริสตธรรมไทย.

สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร. (2568). ข้อมูลโครงการ: กิจกรรมการรับอุปการะสุนัขจากศูนย์ควบคุมสุนัขกรุงเทพมหานคร. เรียกใช้เมื่อ 19 สิงหาคม 2569 จาก https://policy.bangkok.go.th/tracking/frontend/web/index.php?ID=21483&r=site%2Fprojectview

สุภาพรรณ ไกรเดช และวรรณวิสาข์ ไชยโย. (2563). ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในทัศนะของปีเตอร์ ซิงเกอร์. วารสารปณิธาน, 16(2), 85-110.

เอนก สุวรรณบัณฑิต. (2567). จริยธรรมแห่งการดูแลสำหรับสัตว์ในสวนสัตว์. วารสารวิจัยธรรมศึกษา, 7(1), 249-262.

Bauckham, R. (2010). Bible and ecology: Rediscovering the community of creation. Waco: Baylor University Press.

Beetz, A. et al. (2012). Psychosocial and psychophysiological effects of human-animal interactions: The possible role of oxytocin. Frontiers in Psychology, 3, 234. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2012.00234.

Brooks, H. L. et al. (2018). The power of support from companion animals for people living with mental health problems: A systematic review and narrative synthesis of the evidence. BMC Psychiatry, 18, 31. https://doi.org/10.1186/s12888-018-1613-2.

Cleary, M. et al. (2022). Grieving the loss of a pet: A qualitative systematic review. Death Studies, 46(9), 2167-2178.

Clough, D. L. (2012). On animals: Volume I: Systematic theology. London: T&T Clark.

Deane-Drummond, C. E. (2017). A primer in ecotheology: Theology for a fragile earth. Eugene: Cascade Books.

Edwards, D. (2019). Deep incarnation: God's redemptive suffering with creatures. Maryknoll: Orbis Books.

Linzey, A. (1995). Animal theology. Urbana: University of Illinois Press.

Singer, P. (2009). Animal liberation. New York: HarperCollins.

UNESCO. (2021). Reimagining our futures together: A new social contract for education. Paris: UNESCO Publishing.

White, L. J. (1967). The historical roots of our ecologic crisis. Science, 155(3767), 1203-1207.

WHO. (2022). One Health Joint Plan of Action (2022-2026). Rome: Working together for the health of people, animals, plants, and the environment.

บทความวิจัย

ความสัมพันธ์ระหว่างความจำระยะสั้นกับสมรรถภาพทางกายของผู้สูงอายุในจังหวัดนครสวรรค์*

RELATIONSHIP BETWEEN SHORT-TERM MEMORY WITH PHYSICAL FITNESS AMONG THE ELDERLY IN NAKHON SAWAN PROVINCE

สยาม ทองใบ*, ทินกร ชอัมพงษ์, ธนสิริ โชคทวีพาณิชย์

Siam Thongbai*, Thinnakorn Cha-umpong, Thanasiri Chokthaweepanich

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ นครสวรรค์ ประเทศไทย

Faculty of Education, Nakhon Sawan Rajabhat University, Nakhon Sawan, Thailand

*Corresponding author E-mail: Saim.t@nsru.ac.th

*Tel: 099-256-3654

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความจำระยะสั้นกับสมรรถภาพทางกายของผู้สูงอายุในจังหวัดนครสวรรค์ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้สูงอายุในจังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 390 คน เลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยสัดส่วนจากตารางของเครจซี่และมอร์แกน โดยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกจากอำเภอที่มีผู้สูงอายุ ไม่ต่ำกว่า 9,000 คน หลังจากนั้นทำการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยการจับสลาก จำนวน 3 อำเภอ แล้วทำการเก็บข้อมูลตามสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ อำเภอเมืองฯ อำเภอตาคลี และอำเภอพยุหะคีรี โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มตัวอย่างเป็นประชาชนอยู่ในจังหวัดนครสวรรค์ มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เป็นผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมของชมรม หรือสมาคมผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ ไม่เป็นผู้ป่วยติดเตียง ไม่มีปัญหาการป่วยหรือบาดเจ็บใด ๆ ที่จะเป็นอุปสรรคในการทำวิจัย และมีความสมัครใจในการเข้าร่วมโครงการ เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบทดสอบความจำระยะสั้นที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยประยุกต์จากแบบทดสอบสภาพสมองเบื้องต้นของ MMSE Thai 2002 และแบบประเมินพุทธิปัญญาฉบับภาษาไทย โดยตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (IOC) ได้ค่าความเที่ยงตรง เท่ากับ 0.96 และทำการทดสอบสมรรถภาพทางกาย วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันของความจำระยะสั้น และสมรรถภาพทางกาย พบว่า ความจำระยะสั้นในกลุ่มผู้สูงอายุ มีความสัมพันธ์กับสมรรถภาพทางกายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ได้แก่ ความจำระยะสั้นมีความสัมพันธ์กับความอดทนของระบบไหลเวียนโลหิตและหายใจ ($r = .695$, $p < .001$) ความอดทนของกล้ามเนื้อ ($r = .621$, $p < .001$) และ ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ($r = .292$, $p < .001$)

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์, ความจำระยะสั้น, สมรรถภาพทางกาย, ผู้สูงอายุ

* Received 17 July 2026; Revised 17 August 2026; Accepted 3 September 2026

Abstract

This research aimed to examine the relationship between short-term memory and physical fitness among the elderly in Nakhon Sawan Province. The sample consisted of 390 elderly individuals residing in Nakhon Sawan Province, determined using Krejcie and Morgan's formula. Selection criteria were applied to target districts with an elderly population of no less than 9,000. Subsequently, cluster random sampling was performed via drawing lots to select three districts: Mueang Nakhon Sawan, Takhli, and Phayuha Khiri, with data collected proportionally. The inclusion criteria were residents of Nakhon Sawan Province aged 60 years or older who participated in local elderly club or association activities, were not bedridden, had no medical conditions or injuries that would hinder participation, and voluntarily consented to join the study. Data were collected using a short-term memory test developed by the researcher, adapted from the MMSE-Thai 2002 and the Montreal Cognitive Assessment Thai Version (MoCA-Thai). Content validity was verified using the Index of Item-Objective Congruence (IOC), yielding a score of 0.96. Physical fitness was also evaluated. Data were analyzed using descriptive statistics, including mean and standard deviation, and Pearson's correlation coefficient to determine the relationship between short-term memory and physical fitness. Results: Short-term memory showed a statistically significant positive correlation with physical fitness at the .01 level. Specifically, short-term memory was positively correlated with cardiorespiratory endurance ($r = .695$, $p < .001$), muscular endurance ($r = .621$, $p < .001$), and muscular strength ($r = .292$, $p < .001$).

Keywords: Relationship, Short-Term Memory, Physical Fitness, Elderly

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงวัย (Aging Society) เป็นปรากฏการณ์ระดับโลกที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยองค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 2011) ระบุว่า ประมาณร้อยละ 15 ของประชากรโลกกำลังเผชิญกับภาวะการลดลงของความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวัน (Activities of Daily Living: ADL) ซึ่งรวมถึงกิจกรรมการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน ได้แก่ การรับประทานอาหาร การแต่งกาย การเคลื่อนย้ายตัว การใช้ห้องน้ำ และการอาบน้ำ (Katz, S. et al., 1963) สำหรับประเทศไทย ได้ก้าวเข้าสู่ "สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์" (Complete Aged Society) เรียบร้อยแล้ว โดยมีสัดส่วนประชากรสูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรรวมทั้งประเทศ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) ข้อมูลเชิงประจักษ์ชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปมีอัตราการลดลงของความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวันสูงถึงร้อยละ 46.1 และสัดส่วนนี้จะยิ่งเพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญตามกลุ่มอายุที่เพิ่มขึ้น (Wei, L. et al., 2019) การสูญเสียความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวันไม่เพียงแต่นำไปสู่ภาวะทุพพลภาพและการต้องพึ่งพิงผู้อื่นเท่านั้น แต่ยังเป็นปัจจัยทำลายคุณภาพชีวิตและเพิ่มอัตราการเสียชีวิตอย่างมีนัยสำคัญ (Wang, D. X. M. et al., 2020) สถานการณ์การเพิ่มขึ้นของประชากรสูงวัย

ส่งผลกระทบโดยตรงต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และระบบสาธารณสุขของประเทศไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ รัฐบาลไทยจึงได้กำหนดกรอบทิศทางการพัฒนาประเทศให้สอดรับกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยปรากฏอยู่ในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ที่มุ่งเน้นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นพลังในการขับเคลื่อนประเทศ (Active Aging) มีสุขภาพดี ชะลอภาวะพึ่งพิง และมีคุณภาพชีวิตที่ดี นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) หมุดหมายที่ 9 ที่มุ่งเน้นให้ประเทศไทยมีกำลังคนที่มีสมรรถนะสูงและสังคมที่พร้อมรับมือกับสังคมสูงวัย ตลอดจนตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals: SDGs) โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 3: การมีสุขภาพและความความเป็นอยู่ที่ดี (Good Health and Well-being) การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุให้มีความพร้อมทั้งทางด้านร่างกายและสติปัญญาจึงเป็นวาระสำคัญในการพัฒนาประเทศ เพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายทางการแพทย์และสร้างความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

การถดถอยของความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวันมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการทำงานของสมองที่บกพร่อง โดยเฉพาะความสามารถในการทำงานของสมองส่วนหน้า (Executive function) (Li, S. C. et al., 2008); (Mansbach, W. E. & Mace, R. A., 2019) ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของการเริ่มต้นภาวะสมองเสื่อม (Dementia) ในผู้สูงอายุ ความเสี่ยงต่อภาวะสมองเสื่อมของผู้สูงอายุในประเทศไทยกำลังเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยรายงานจากกรมการแพทย์ ระบุว่าผู้สูงอายุไทยมีความเสี่ยงต่อภาวะสมองเสื่อมเพิ่มขึ้นตามช่วงอายุที่มากขึ้น โดยมีอัตราความกุมโรค (Prevalence) อยู่ที่ประมาณร้อยละ 5 - 8 ในผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป และเพิ่มสูงขึ้นเกินกว่าร้อยละ 15 - 20 ในผู้สูงอายุที่มีอายุ 80 ปีขึ้นไป ภาวะสมองเสื่อมเกิดได้จากหลายสาเหตุ โดยสาเหตุหลักเกิดจากการฝ่อตัวของเซลล์สมองตามกระบวนการชรา ทำให้เกิดความผิดปกติของเปลือกสมอง (Cerebral cortex) หรือวิถีประสาทที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง (American Psychiatric Association, 1994); (กัมมันต์ พันธุมจินดา, 2543) ส่งผลให้เกิดความบกพร่องทางสติปัญญาและความจำ โดยมักเริ่มต้นจากการสูญเสีย ความจำระยะสั้น (Short-term memory) ก่อนแล้วจึงลามไปสู่ความจำระยะยาว (สถาบันเวชศาสตร์สมเด็จพระสังฆราชญาณสังวรเพื่อผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, 2567); (ศิริพันธุ์ สาสัตย์, 2551); (สุวิทย์ เจริญศักดิ์, 2556) นอกจากนี้ ยังเกิดจากภาวะหลอดเลือดสมองเสื่อม (Vascular dementia) ที่หลอดเลือดเกิดการหนาตัว แข็งตัว หรือตีบตัน ทำให้เลือดและออกซิเจนไปเลี้ยงเนื้อสมองไม่เพียงพอจนเซลล์สมองตาย (ประเสริฐ อัสสันตชัย, 2556); (สถาบันประสาทวิทยา กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, 2557); (Muangpaisan, W. et al., 2012)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าเซลล์สมองสามารถเสื่อมสลายได้ เกิดจากการกระบวนการฝ่อตัวของเซลล์สมองซึ่งเป็นไปตามกระบวนการชรา ผลจากการฝ่อตัวทำให้เซลล์สมองเริ่มมีการสูญเสียหน้าที่ไปอย่างช้า ๆ จะเริ่มจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งของสมอง ซึ่งเราเรียกว่า ภาวะสมองเสื่อม (Dementia) จึงพบมากในกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งมักพบความผิดปกติของเปลือกสมอง (Cerebral Cortex) หรือวิถีประสาทที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องเป็นมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้เกิดความผิดปกติทางด้านสติปัญญา ความคิด ความจำบกพร่อง หลงลืม ทั้งความจำระยะสั้นและระยะยาว ฯลฯ (กัมมันต์ พันธุมจินดา, 2543); (American Psychiatric Association, 1994) ความเปลี่ยนแปลงของสมองและระบบประสาทส่วนกลาง เนื่องจากความชราทำให้เกิดความบกพร่องในด้านประสาทการรับรู้และการตอบสนองในทางเคลื่อนไหวจนทำให้การประสานสัมพันธ์ของอวัยวะลดลง ส่งผลต่อพฤติกรรมของคนสูงอายุ

ในการเคลื่อนไหวจะน้อยลง (Hypokinetic) ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพของความสามารถในการทำงานของกล้ามเนื้อและระบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในร่างกาย หรือ สมรรถภาพทางกาย มีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการออกกำลังกายกับหน้าที่บริหารจัดการของสมอง พบว่า การมีสมรรถภาพทางกายที่ดี (Physical Fitness) โดยเฉพาะสมรรถภาพของหัวใจและการหายใจที่ดี (Cardiorespiratory Fitness) มีความสัมพันธ์ทางบวกกับหน้าที่บริหารจัดการของสมอง (Hillman, C. H. et al., 2003); (Themanson, J. R. & Hillman, C. H., 2006); (Kamijo, K. & Takeda, Y., 2010) เพราะการออกกำลังกายช่วยเพิ่มความสามารถในการบีบตัวของกล้ามเนื้อหัวใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้อัตราการไหลของเลือดไปเลี้ยงสมองมากขึ้น เซลล์สมองได้รับสารอาหารโดยเฉพาะออกซิเจนที่จำเป็นต่อกระบวนการเมตาบอลิซึมของเซลล์เพิ่มขึ้น (ลัดดา เหลืองรัตนมาศ และเสรี ชัดแช้ม, 2556) นอกจากนี้ หากเราทำกิจกรรมที่ช่วยกระตุ้นการทำงานของเซลล์ประสาทในสมอง (neurons) ก็จะเป็นช่วยให้เซลล์ประสาทถูกกระตุ้น และทำให้เกิดการผลิตสร้างขึ้นมาใหม่เรื่อย ๆ ตลอดเวลาไม่มีหยุด เมื่อถูกกระตุ้นมาก ๆ จะส่งผลให้เซลล์ประสาทนั้นแข็งแรงและไม่เสื่อมสภาพลงไปได้ง่าย

จังหวัดนครสวรรค์ถือเป็นจังหวัดศูนย์กลางเศรษฐกิจและประตูสู่ภาคเหนือ ซึ่งกำลังประสบกับภาวะการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์เช่นเดียวกับภาพรวมของประเทศ จากข้อมูลการสำรวจประชากร พบว่า จังหวัดนครสวรรค์มีสัดส่วนประชากรสูงอายุสูงกว่าค่าเฉลี่ยของระดับประเทศ และมีหลายอำเภอที่มีประชากรสูงอายุหนาแน่นเกินกว่า 9,000 คน เช่น อำเภอเมืองนครสวรรค์ อำเภอตาคลี และอำเภอพยุหะคีรี (สำนักงานสถิติจังหวัดนครสวรรค์, 2566) อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลรายงานสถานการณ์ทางสังคมจังหวัดนครสวรรค์ พบปัญหาโรคเสื่อมของสมองในวัยชราเป็นหนึ่งในสาเหตุสำคัญของการเจ็บป่วยและเสียชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่ รวมถึงการลดลงของสมรรถภาพทางกายทำให้ สัดส่วนผู้สูงอายุภาวะพึ่งพิง (ติดบ้าน/ติดเตียง) มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องตามการเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดนครสวรรค์, 2565) สอดคล้องกับรายงานสาธารณสุขและการศึกษาในเขตอำเภอเมืองนครสวรรค์ที่พบว่า ผู้สูงอายุจำนวนมากเริ่มประสบปัญหาภาวะถดถอยของสมรรถภาพทางกายและการทำงานของสมอง (Mild Cognitive Impairment) นำไปสู่ภาวะพึ่งพิง (ติดบ้าน/ติดเตียง) และสร้างภาระค่าใช้จ่ายในระบบการดูแลระยะยาว (Long-Term Care) ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยบริการสาธารณสุขในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง (ไอลดา มาเม่น และคณะ, 2565); (อุฬาริน พรกระแส, 2568) จากปัญหาและความสำคัญดังกล่าว นำไปสู่ความจำเป็นในการศึกษา “ความสัมพันธ์ระหว่างความจำระยะสั้นกับสมรรถภาพทางกายของผู้สูงอายุในจังหวัดนครสวรรค์” เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับระดับความสัมพันธ์เชิงสถิติระหว่างความจำระยะสั้นกับองค์ประกอบสมรรถภาพทางกายในด้านต่าง ๆ ของผู้สูงอายุในบริบทพื้นที่จริง และนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ไปใช้เป็นองค์ความรู้ฐาน (Baseline Data) ในการพัฒนานวัตกรรมโปรแกรมการออกกำลังกาย เพื่อพัฒนาความจำระยะสั้นในการป้องกันภาวะสมองเสื่อมสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุในจังหวัดนครสวรรค์ในการวิจัยครั้งต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของความจำระยะสั้นกับสมรรถภาพทางกายของผู้สูงอายุในจังหวัดนครสวรรค์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัย ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้รูปแบบการศึกษาแบบตัดขวาง (Cross-sectional Study) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของความจำระยะสั้นกับสมรรถภาพทางกายของผู้สูงอายุในจังหวัดนครสวรรค์

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้สูงอายุในจังหวัดนครสวรรค์ จำนวนประมาณ 100,000 คน คำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จากตารางของ Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 390 คน การสุ่มตัวอย่างโดยคัดเลือกจากอำเภอในจังหวัดนครสวรรค์ที่มีผู้สูงอายุ ไม่ต่ำกว่า 9,000 คน ได้จำนวนทั้งสิ้น 7 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองฯ ลาดยาว ไพศาลี พยุหะคีรี ตาคลี ชุมแสง และบรรพตพิสัย หลังจากนั้นทำใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster random sampling) โดยการจับสลากเลือกกลุ่มตัวอย่างให้เหลือเพียง 3 อำเภอ แล้วทำการเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ อำเภอเมืองฯ จำนวน 224 คน (57.44%) อำเภอตาคลี จำนวน 89 คน (22.82%) และอำเภอพยุหะคีรี จำนวน 77 คน (19.74%) (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกตัวอย่างเข้าร่วมโครงการ (Inclusion criteria) ได้แก่ กลุ่มตัวอย่างเป็นประชาชนอยู่ในจังหวัดนครสวรรค์ มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เป็นผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมของชมรม หรือสมาคมผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ ไม่เป็นผู้ป่วยติดเตียง ไม่มีปัญหาการป่วย หรือบาดเจ็บใด ๆ ที่จะเป็นอุปสรรคในการทำวิจัย และมีความสมัครใจในการเข้าร่วมโครงการ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้ 1) แบบทดสอบความจำระยะสั้นที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยประยุกต์จากแบบทดสอบสภาพสมองเบื้องต้นของ MMSE Thai 2002 (สถาบันเวชศาสตร์สมเด็จพระสังฆราชญาณสังวรเพื่อผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, 2567) และแบบประเมินพุทธิปัญญาฉบับภาษาไทยโดยมีลำดับขั้นตอนในการสร้างและประยุกต์ใช้ดังต่อไปนี้ 1) ศึกษาเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความจำระยะสั้น ในด้านความจำเนื้อเรื่องความจำภาพ และความจำสัญลักษณ์สำหรับผู้สูงอายุ เพื่อนำมาเป็นแนวคิดในการสร้างแบบทดสอบความจำระยะสั้นสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุจังหวัดนครสวรรค์ 2) ทำการออกแบบแบบทดสอบความจำระยะสั้นโดยประยุกต์จากแบบทดสอบสภาพสมองเบื้องต้นของ MMSE Thai 2002 (สถาบันเวชศาสตร์สมเด็จพระสังฆราชญาณสังวรเพื่อผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, 2567) และแบบประเมินพุทธิปัญญาฉบับภาษาไทย และ 3) นำแบบทดสอบความจำระยะสั้นสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุจังหวัดนครสวรรค์ ที่สร้างขึ้นไปหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (IOC) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้เกี่ยวกับแบบทดสอบความจำระยะสั้นสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของแบบทดสอบ ได้ค่าความเที่ยงตรง เท่ากับ 0.96

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอน ดังนี้ 1) ทำหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ถึงประธานชมรม หรือนายกสมาคมผู้สูงอายุ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และขออนุญาตใช้สถานที่ อุปกรณ์ และอาสาสมัคร 2) ทีมผู้วิจัยดำเนินการให้ข้อมูลแก่กลุ่มอาสาสมัครหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย และขอความยินยอมจากอาสาสมัครโดยตรง โดยจะตรวจสอบว่าอาสาสมัครเข้าใจข้อมูลครบถ้วนก่อนลงนามในเอกสาร โดยใช้วิธีอธิบายแบบตัวต่อตัวหรือกลุ่มย่อยและเปิดโอกาสให้ซักถามข้อสงสัยได้อย่างเต็มที่ สำหรับผู้สูงอายุที่อ่านเขียนไม่ได้ จะมีพยานที่เป็นกลาง เช่น อสม. หรือผู้นำชุมชนเข้าร่วมรับฟังและยืนยันว่าอาสาสมัครได้รับข้อมูลอย่างครบถ้วน และลงนามเป็นพยานยืนยันร่วมกับอาสาสมัคร

3) อาสาสมัครที่ยินยิมเข้าร่วมโครงการในฐานะกลุ่มตัวอย่างจะได้รับเชิญให้มาพบทีมผู้วิจัยตามวันเวลาที่ทีมผู้วิจัยนัดหมาย ณ ชมรม หรือสมาคมผู้สูงอายุในอำเภอของท่าน โดยแบ่งเป็นกลุ่ม ๆ ละ ไม่เกิน 50 คนต่อวัน จนครบตามจำนวนของกลุ่มตัวอย่างในเขตอำเภอนั้น 4) การนัดหมายเพื่อเป็นเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการทดสอบความจำระยะสั้น และสมรรถภาพทางกายของกลุ่มตัวอย่าง และ 5) วิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างและนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของความจำระยะสั้นและสมรรถภาพทางกายของผู้สูงอายุ

5. สถิติที่ใช้ในการวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูล ได้ดำเนินการ ดังนี้ 1) หาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนนความจำระยะสั้น และสมรรถภาพทางกายของกลุ่มตัวอย่าง และ 2) หาความสัมพันธ์ของความจำระยะสั้น และสมรรถภาพทางกายโดยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Correlation Coefficient)

เอกสารจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง การพัฒนานวัตกรรมโปรแกรมการออกกำลังกาย เพื่อพัฒนาความจำระยะสั้นในการป้องกันภาวะสมองเสื่อมสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุในจังหวัดนครสวรรค์ โดยได้รับการอนุมัติและดำเนินการตามหลักการที่กำหนดโดย คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา หมายเลขการวิจัย HE-215-2568

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย ความสัมพันธ์ระหว่างความจำระยะสั้นกับสมรรถภาพทางกายของผู้สูงอายุในจังหวัดนครสวรรค์ สามารถแสดงผลการวิจัย ตามตารางที่ 1 - 3

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ปัจจัย	จำนวน (ร้อยละ) (n = 390)
เพศ	
ชาย	125 (32.10)
หญิง	265 (67.90)
อายุ (ปี)	
ช่วงอายุ 60 - 65 ปี จำนวน (ร้อยละ)	168 (43.08)
ช่วงอายุ 66 - 70 ปี จำนวน (ร้อยละ)	134 (34.36)
ช่วงอายุ 71 - 75 ปี จำนวน (ร้อยละ)	88 (22.56)
ค่าเฉลี่ย (ส่วนเบี่ยงเบนมาตราฐาน)	66.64 (4.34)
อายุต่ำสุด	60
อายุสูงสุด	75
โรคประจำตัว	
มีโรคประจำตัว	246 (63.10)
ไม่มีโรคประจำตัว	144 (36.90)

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ มีจำนวนทั้งหมด 390 คน เป็นเพศชาย 125 คน (ร้อยละ 32.10) และเป็นเพศหญิง 265 คน (ร้อยละ 67.90) โดยช่วงอายุ 60 - 65 ปี มี 168 คน (ร้อยละ 43.08) ช่วงอายุ 66 - 70 ปี มี 134 คน (ร้อยละ 34.36) และช่วงอายุ 71 - 75 ปี มี 88 คน (ร้อยละ 22.56) ซึ่งมีค่าเฉลี่ยของอายุ 66.64 ปี ($\pm$ 4.34) มีโรคประจำตัว จำนวน 246 คน (ร้อยละ 63.10) และไม่มีโรคประจำตัว จำนวน 144 คน (ร้อยละ 36.90)

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความจำระยะสั้น และสมรรถภาพทางกาย

รายการทดสอบ	$\bar{x}$	S.D.
ความจำระยะสั้น (คะแนน)	35.19	4.04
ดัชนีมวลกาย (ก.ก./ม.^{2})	25.75	3.95
ความอ่อนตัว (ซ.ม.)	4.62	9.06
ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ (ครั้ง)	22.27	5.90
ความอดทนของกล้ามเนื้อ (ครั้ง)	23.75	5.78
ความอดทนของระบบไหลเวียนโลหิตและระบบหายใจ (ครั้ง)	63.22	17.37

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ยของความจำระยะสั้น และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 35.19 $\pm$ 4.04 คะแนน และผลการทดสอบสมรรถภาพทางกาย ประกอบด้วย ค่าเฉลี่ยของดัชนีมวลกาย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 25.75 $\pm$ 3.95 ก.ก./ม.^{2} ค่าเฉลี่ยของความอ่อนตัว และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 4.62 $\pm$ 9.06 เซนติเมตร ค่าเฉลี่ยของความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 22.27 $\pm$ 5.90 ครั้ง ค่าเฉลี่ยของความอดทนของกล้ามเนื้อ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 23.75 $\pm$ 5.78 ครั้ง และค่าเฉลี่ยของความอดทนของระบบไหลเวียนโลหิตและระบบหายใจ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 63..22 $\pm$ 17.37 ครั้ง

ตารางที่ 3 แสดงค่าความสัมพันธ์ของคะแนนเฉลี่ยความจำระยะสั้นกับสมรรถภาพทางกายของกลุ่มตัวอย่าง (Correlation Matrix)

		ความจำระยะสั้น	ดัชนีมวลกาย	ความอ่อนตัว	ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ	ความอดทนของกล้ามเนื้อ	ความอดทนของระบบไหลเวียนโลหิตและหายใจ
ความจำระยะสั้น	Pearson Correlation	1	-.031	-.064	.292**	.621**	.695**
	Sig. (2-tailed)		.541	.211	.000	.000	.000
ดัชนีมวลกาย	Pearson Correlation		1	-.042	.031	-.014	-.051
	Sig. (2-tailed)			.410	.546	.786	.318
ความอ่อนตัว	Pearson Correlation			1	.010	-.054	-.036
	Sig. (2-tailed)				.850	.291	.480
ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ	Pearson Correlation				1	.216**	.527**
	Sig. (2-tailed)					.000	.000
ความอดทนของกล้ามเนื้อ	Pearson Correlation					1	.667**
	Sig. (2-tailed)						.000

ตารางที่ 3 แสดงค่าความสัมพันธ์ของคะแนนเฉลี่ยความจำระยะสั้นกับสมรรถภาพทางกายของกลุ่มตัวอย่าง (Correlation Matrix) (ต่อ)

		ความจำระยะสั้น	ดัชนีมวลกาย	ความอ่อนตัว	ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ	ความอดทนของกล้ามเนื้อ	ความอดทนของระบบไหลเวียนโลหิตและหายใจ
ความอดทนของระบบไหลเวียนโลหิตและหายใจ	Pearson Correlation						1
	Sig. (2-tailed)						

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนเฉลี่ยความจำระยะสั้นมีความสัมพันธ์ในทางบวกสมรรถภาพทางกาย 3 ด้าน ซึ่งมีค่าความสัมพันธ์ดังต่อไปนี้ ความจำระยะสั้นมีความสัมพันธ์กับความอดทนของระบบไหลเวียนโลหิตและหายใจ ($r = .695$, $p < .001$), ความอดทนของกล้ามเนื้อ ($r = .621$, $p < .001$) และความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ($r = .292$, $p < .001$)

อภิปรายผล

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงให้เห็นว่า คะแนนเฉลี่ยความจำระยะสั้นมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับสมรรถภาพทางกายทั้ง 3 ด้านของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

1. ความจำระยะสั้นกับความอดทนของระบบไหลเวียนโลหิตและหายใจ (Cardiorespiratory Endurance) พบว่า ความอดทนของระบบไหลเวียนโลหิตและหายใจมีค่าความสัมพันธ์ในทางบวกกับความจำระยะสั้นสูงที่สุด ($r = .695$, $p < .001$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงให้เห็นถึงระบบไหลเวียนเลือดและการหายใจ ได้แก่ หัวใจ ปอด และหลอดเลือด ซึ่งเกี่ยวข้องกับระดับความสามารถเชิงแอโรบิก (Aerobic performance) เป็นปัจจัยหลักที่มีความเชื่อมโยงกับความจำระยะสั้นของผู้สูงอายุในจังหวัดนครสวรรค์ เพราะสมองต้องทำงานในการประมวลผลหรือจดจำ (Cognitive load) จะกระตุ้นให้เมตาบอลิซึมสูงขึ้น (Buxton, R. B. et al., 2004) ร่างกายจึงเกิดการตอบสนองให้เลือดไหลเวียนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะที่บริเวณหลอดเลือดสมอง (Meng, X. et al., 2026) ดังนั้น ระบบไหลเวียนโลหิตและหายใจจึงมีอิทธิพลต่อการไหลเวียนของเลือดไปเลี้ยงสมอง (Cerebral Blood Flow) ส่งผลต่อออกซิเจนที่เซลล์สมองต้องการใช้ในการบันทึกความจำ สมรรถนะของการรู้คิด และยังมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการสังเคราะห์และกระจายนิวโรโทรฟิน (Neurotrophins) ซึ่งเป็นกลุ่มของโปรตีนที่มีหน้าที่สำคัญในการควบคุมการพัฒนา การบำรุงรักษา และการเพิ่มการทำงานของเซลล์ประสาท ช่วยทำให้เซลล์ประสาทในสมองเพิ่มขึ้น ส่งผลต่อการเรียนรู้ ความจำ และการคิดที่สูงขึ้น (Di Liegro, C. M. et al., 2019) นอกจากนี้ หนึ่งในสารนิวโรโทรฟินที่ถูกสังเคราะห์ขึ้น คือ BDNF (Brain Derived Neurotropic Factor) (Erickson, K. I. et al., 2011) ซึ่งทำหน้าที่เหมือนเป็นอาหารของเซลล์ประสาทสมองมีฤทธิ์ในการกระตุ้นเซลล์ประสาทให้เกิดการแตกกิ่งก้านสาขา และมีการเชื่อมโยงกันระหว่างเซลล์ประสาท รวมถึงช่วยในการสร้างเซลล์ประสาทใหม่ (Neurogenesis) (Ross, C. et al., 2006) เมื่อเซลล์เจริญเติบโตและแข็งแรงจะทำให้เกิดพุทธปัญญา ซึ่งก็คือ ความจำ สมาธิ การรับรู้ที่ทำให้เกิดพฤติกรรมการแสดงออก

และการทำงานของ สมองระดับสูง ก็คือ การคิดแก้ปัญหาหรือการตัดสินใจและการ วางแผนที่ดีขึ้น (ไอลดา มาเม่น และคณะ, 2565) นอกจากนี้ การที่ความอดทนของระบบไหลเวียนเลือดและการหายใจมีประสิทธิภาพ ย่อมเกี่ยวข้องกับการที่เรามีกิจกรรมทางกายอย่างต่อเนื่อง สิ่งนี้เองที่มีผลไปช่วยกระตุ้นระบบประสาทให้ทำงาน โดยการส่งสารสื่อประสาทซ้ำ ๆ ส่งเสริมให้ Synapses มีประสิทธิภาพมากขึ้น และกระตุ้นการสร้างเซลล์ประสาทใหม่ (Neurogenesis) ในสมองส่วนฮิปโปแคมปัส (Hippocampus) ทำให้สมองเกิดการส่งข้อมูลเพื่อเข้าสู่ความจำระยะยาว (Long-term memory) (Greenberg, M. E. et al., 2009); (Bramham, C. R. & Messaoudi, E., 2005); (Kang, J. I. et al., 2010) ดังที่ Redondo-Flórez, L. et al. พบว่า ผลการเรียนของนักศึกษามหาวิทยาลัยมีความสัมพันธ์กับความสามารถในการใช้ออกซิเจนสูงสุด (VO_2 max) ความดันโลหิตขณะหัวใจคลายตัว (Diastolic) และอาการนอนไม่หลับที่เกิดจากปัญหาการหายใจ โดยพบว่า กลุ่มที่มีผลการเรียนต่ำมีระดับความดันโลหิตช่วงล่างและอาการ นอนไม่หลับสูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญ รวมถึงมีค่า VO_2 max ต่ำกว่าอย่างมีนัยสำคัญ (Redondo-Flórez, L. et al., 2022) สอดคล้องกับการศึกษาของ Suwabe. K. et al. ที่พบว่า การออกกำลังกายแบบแอโรบิกความเข้มข้นปานกลางช่วยเพิ่มความจำเชิงแยกแยะ (Mnemonic Discrimination) อย่างชัดเจน (Suwabe, K. et al., 2017) และสอดคล้องกับการวิจัยของ Sujatha, B. et al. ที่แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมเชิงแอโรบิก ช่วยเพิ่มฟังก์ชันการทำงานของสมองด้านความจำระยะสั้นและการคงความสนใจ (Sustained Attention) ได้อย่างมีนัยสำคัญ (Sujatha, B. et al., 2020) นอกจากนี้ยังมีการศึกษาในประเทศไทยที่พบผลการวิจัยที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ได้แก่ ลัดดา เหลืองรัตนมาศ และเสรี ชัดแช้ม ได้ทำการศึกษาผลของการออกกำลังกายบนลู่วิ่งไฟฟ้าที่มีต่อหน้าที่บริหารจัดการของสมองในวัยผู้ใหญ่ตอนต้น โดยอาศัยแนวคิดการเสริมสร้างสมรรถภาพของหัวใจและการหายใจ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า กลุ่มทดลองหลังออกกำลังกายบนลู่วิ่งไฟฟ้า มีค่า VO_2 max มากขึ้น หน้าที่บริหารจัดการของสมองเพิ่มขึ้น มีค่าเฉลี่ยความถูกต้องในการตอบจากการทำกิจกรรมทดสอบหน้าที่บริหารจัดการของสมอง (Madrid Card Sorting Test: MCST) เพิ่มขึ้น จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การออกกำลังกายบนลู่วิ่งไฟฟ้าอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 2 เดือน ทำให้ประสิทธิภาพการทำงานของหัวใจและการหายใจดีขึ้น ส่งผลให้หน้าที่บริหารจัดการของสมองเพิ่มขึ้น (ลัดดา เหลืองรัตนมาศ และเสรี ชัดแช้ม, 2556) และ อัญชลี ชุ่มบัวทอง และคณะ ได้ทำการศึกษาผลของการออกกำลังกายแบบแอโรบิคต่อเวลาปฏิกิริยาตอบสนองและความจำระยะสั้นในผู้สูงอายุ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา เป็นผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 - 74 ปี ผลการศึกษาพบว่า ผลของการออกกำลังกายแบบแอโรบิคต่อค่าคะแนนความจำ การเปรียบเทียบค่าคะแนนความจำระหว่างกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง พบว่า คะแนนการคำนวณ ภาษา และค่าคะแนนความจำรวม กลุ่มทดลองจะสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p<0.001$ (อัญชลี ชุ่มบัวทอง และคณะ, 2558)

2. ความจำระยะสั้นและความอดทนของกล้ามเนื้อ (Muscle Endurance) ในส่วนของความอดทนของกล้ามเนื้อ ผลการวิจัยพบว่า มีความสัมพันธ์ในทางบวกในระดับปานกลางค่อนข้างสูงกับความจำระยะสั้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ชี้ให้เห็นว่าความสามารถของกล้ามเนื้อในการหดตัวซ้ำ ๆ เพื่อทำงานติดต่อกันเป็นเวลานานโดยปราศจากความเหนื่อยล้ามีความเกี่ยวพันอย่างแน่นแฟ้นกับความสามารถด้านความจำระยะสั้น ข้อค้นพบนี้ สอดคล้องกับ Ottoboni, G. et al. ที่พบว่า การออกกำลังกายแบบมีโครงสร้าง (Structured Exercise) ส่งผลเชิงบวกต่อระบบที่เกี่ยวข้องกับความจำระยะสั้นอย่างมีนัยสำคัญ (Ottoboni, G. et al., 2021) เมื่อพิจารณาจากการที่ภาวะสมองเสื่อม

นำไปสู่ความผิดปกติทางด้านสติปัญญา ความคิด และความจำที่บกพร่องอันเนื่องจากการฝ่อตัวของวิถีประสาท (Cerebral Cortex) การที่ผู้สูงอายุสามารถคงระดับของความอดทนของกล้ามเนื้อให้สูงได้ โดยเกิดจากการมีพฤติกรรมการเคลื่อนไหวและการทำกิจกรรมทางกายอย่างต่อเนื่องในชีวิตประจำวัน ซึ่งกิจกรรมทางกายเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นตัวกระตุ้นให้วงจรประสาทเกิดความยืดหยุ่น (Neuroplasticity) ในรูปแบบภายหลังจากการได้รับประสบการณ์ (Experience-dependent plasticity) ทำให้โครงสร้างสมองและระบบประสาทส่วนกลางถูกกระตุ้นให้เกิดการปรับตัวและทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การมีความอดทนของกล้ามเนื้อที่ดีช่วยชะลอความเหนื่อยล้าของร่างกาย ส่งผลให้ผู้สูงอายุสามารถคงระดับการจดจ่อและการประมวลผลข้อมูลระยะสั้นได้ดีขึ้น และช่วยสนับสนุนความสามารถในการประกอบกิจกรรมในแต่ละวัน ซึ่งมีความสัมพันธ์ร่วมกับการรักษาฟังก์ชั่นความจำขณะทำงานของผู้สูงอายุ ดังที่ Kao, S. C. et al. ได้พบว่า ความอดทนของกล้ามเนื้อมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับคลื่น P3 หรือ คลื่นที่มีศักย์ไฟฟ้าเป็นบวกที่เกิดขึ้นเป็นลำดับที่ 3 (P3 amplitude) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการทำงานของสมองในด้านของการมีสมาธิ จดจ่อของวัยเด็กตอนต้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการยับยั้งทางระบบประสาท (Neural Inhibition Process) ที่เป็นความสามารถของสมองในการ “หักห้ามใจ” หรือตัดสิ่งรบกวนรอบตัวออกไป เพื่อให้โฟกัสกับสิ่งที่อยู่ตรงหน้าได้ เช่น การที่เด็กพยายามไม่หันไปมองของเล่นชิ้นอื่นในขณะที่กำลังต่อบล็อกไม้ (Kao, S. C. et al., 2022)

3. ความจำระยะสั้นกับความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ (Muscle Strength) พบว่า มีความสัมพันธ์ในทางบวกมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = .292$, $p < .001$) แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุที่มีความแข็งแรงของกล้ามเนื้อมากกว่ามีแนวโน้มที่จะมีความสามารถในการจำระยะสั้นที่ดีกว่า สอดคล้องกับการศึกษาของ Meng, X. et al., Liao, J. et al. ที่ระบุว่าความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ เช่น แรงบีบมือ หรือความแข็งแรงลุก - ยืนจากเก้าอี้ มีความสัมพันธ์เชิงบวกและสามารถทำนายประสิทธิภาพของความจำขณะทำงาน (Working Memory) และความจำระยะสั้นในผู้สูงอายุได้ โดยผู้สูงอายุที่มีความแข็งแรงมากกว่ามีอัตราความถูกต้องแม่นยำในการทดสอบระบบความจำที่สูงกว่ากลุ่มที่มีความแข็งแรงต่ำอย่างมีนัยสำคัญ (Meng, X. et al., 2026); (Liao, J. et al., 2024) เนื่องจากความแข็งแรงของกล้ามเนื้อเกี่ยวข้องกับการหดตัวของกล้ามเนื้ออย่างเป็นจังหวะ (Muscle Pump) ทำให้กล้ามเนื้อเกิดการบีบหลอดเลือดเพื่อกระตุ้นให้เลือดดำกลับเข้าสู่หัวใจ (Venous Return) ส่งผลต่อปริมาณของเลือดที่สูบฉีดออกจากหัวใจในแต่ละครั้ง (Stroke Volume) ทำให้โอกาสในการไหลเวียนเลือดไปยังหลอดเลือดฝอยในสมองมีปริมาณเพิ่มขึ้น (Meng, X. et al., 2026) นอกจากนี้ในกลุ่มคนที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีโอกาสที่เกิดภาวะมวลกล้ามเนื้อที่ลดลง และภาวะมวลกล้ามเนื้อน้อย (Sarcopenia) มีผลต่อความแข็งแรงที่อาจจะลดลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อไมโอไคน์ (Myokine) ที่ปล่อยออกมาจากกล้ามเนื้อซึ่งทำหน้าที่ในการสื่อสารระหว่างกล้ามเนื้อและอวัยวะอื่น ๆ รวมถึงสมอง และปล่อยสารเมตาโบไลต์ (Metabolite) เข้าสู่ระบบไหลเวียนของร่างกาย โดยโมเลกุลเหล่านี้สามารถส่งผ่านไปยังสมองที่ระดับเส้นเลือดฝอยในสมอง และส่งผลทำให้มีการทำงานของเซลล์ประสาทเพิ่มขึ้น จึงทำให้ความจำดีขึ้น (Rodriguez-Ayllon, M. et al., 2019); (Schmidt-Kassow, M. et al., 2014); (Suwabe, K. et al., 2017) กระบวนการเสื่อมถอยของกล้ามเนื้อและความแข็งแรงดังกล่าวยังมีความสัมพันธ์กับปริมาตรของสมองที่ลดลงในส่วนของกลีบสมองส่วนหน้า (Frontal lobes), cingulate gyrus, insula และ hippocampus (Tajimi, T. et al., 2024) และความแข็งแรงของกล้ามเนื้อยังมีความสัมพันธ์กับการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของปริมาณเนื้อสมองและการกระตุ้นการทำงานในสมองส่วนหน้า (Prefrontal Cortex)

โดยเฉพาะสมองส่วนหน้าด้านข้าง (Dorsolateral Prefrontal Cortex: DLPFC) ซึ่งเป็นบริเวณที่ทำหน้าที่ควบคุมและประมวลผลความจำระยะสั้นและการควบคุมทางปัญญา (Cognitive Control) (Meng, X. et al., 2026); (Cai, Z. et al., 2023) สอดคล้องกับ Meng, X. et al. ได้ทำการศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างความแข็งแรงของกล้ามเนื้อและหน่วยความจำในการทำงานในผู้สูงอายุ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อในการจับมือที่ปรับตามน้ำหนักตัว (Normalized grip strength) มีความสัมพันธ์กับระดับการกระตุ้นการไหลเวียนโลหิตในสมองส่วนหน้าขณะทำการทดสอบความจำขณะทำงานในผู้สูงอายุ (Meng, X. et al., 2026) สอดคล้องกับ Liao, J. et al ค้นพบว่า มีความสัมพันธ์ระหว่างความแข็งแรงของกล้ามเนื้อกับ ความจำขณะทำงาน ซึ่งการเพิ่มขึ้นของความแข็งแรงของกล้ามเนื้อส่งผลต่อการพัฒนางานของความจำขณะทำงาน (Liao, J. et al., 2024)

สรุปและข้อเสนอแนะ

สมรรถภาพทางกาย ได้แก่ ความอดทนของระบบไหลเวียนเลือดและการหายใจ ความอดทนของกล้ามเนื้อและความแข็งแรงของกล้ามเนื้อมีความสัมพันธ์กับความจำระยะสั้นในกลุ่มผู้สูงอายุ จังหวัดนครสวรรค์ ดังนั้น หากผู้สูงอายุยังคงมีพฤติกรรมในชีวิตประจำวันที่ยังคงมีการเคลื่อนไหวเพื่อให้กล้ามเนื้อได้เกิดการยืดหดตัวเพื่อออกแรงต้าน และกระตุ้นการทำงานของระบบไหลเวียนโลหิตและการหายใจ ย่อมส่งผลดีต่อความจำระยะสั้น นอกจากนี้ หากมีการออกกำลังกายควบคู่ไปด้วย ในรูปแบบของการออกกำลังกายแบบแอโรบิก (Aerobic Exercise) เพื่อรักษา หรือเสริมสร้างระดับความสามารถของระบบไหลเวียนเลือดและการหายใจ ประกอบกับการออกกำลังกายด้วยแรงต้าน (Resistance Training) เพื่อรักษา หรือเสริมสร้างความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความแข็งแรงแบบอดทนของกล้ามเนื้อ ปริมาณเซลล์กล้ามเนื้อ และความสามารถในการยืด - หดตัวของกล้ามเนื้อ สิ่งเหล่านี้นอกจากส่งผลต่อสมรรถภาพทางกาย และประสิทธิภาพในการเคลื่อนไหวแล้ว ยังส่งผลดีต่อความจำระยะสั้นของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นหนึ่งในสาเหตุเริ่มต้นของภาวะสมองเสื่อมอันเกิดจากการเสื่อมถอยตามอายุได้ จึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุ ได้เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในการออกกำลังกายที่ถูกต้อง เพื่อทำให้เกิดความตระหนักรู้ถึงความสำคัญในการดูแลผู้สูงอายุให้สามารถดูแลช่วยเหลือตนเองได้อย่างแท้จริง รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดความรับผิดชอบ และมีความกระตือรือร้นในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของตนเอง ให้เกิดการเคลื่อนไหวที่มากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ปีงบประมาณ 2568

เอกสารอ้างอิง

กัมมันต์ พันธุมจินดา. (2543). สมองเสื่อมโรคเรื้อรัง. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

ประเสริฐ อัสสันตชัย. (2556). ปัญหาสุขภาพที่พบบ่อยในผู้สูงอายุและการป้องกัน. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: บริษัท ยูเนี่ยนครีเอชั่น จำกัด.

ลัดดา เหลืองรัตนมาศ และเสรี ชัดแช้ม. (2556). ผลของการออกกำลังกายบนลู่วิ่งไฟฟ้าที่มีต่อหน้าที่บริหารจัดการของสมองในวัยผู้ใหญ่ตอนต้น การศึกษาคลื่นไฟฟ้าสมองที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์. วารสารวิทยาลัยวิทยาการวิจัยและวิทยาการปัญญา, 10(2), 17-34.

ศิริพันธุ์ สาสัตย์. (2551). การพยาบาลผู้สูงอายุ ปัญหาที่พบบ่อยและแนวทางการดูแล. กรุงเทพมหานคร: บริษัท แอคทีฟพริ้นท์ จำกัด.

สถาบันประสาทวิทยา กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. (2557). แนวทางเวชปฏิบัติภาวะสมองเสื่อม. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด.

สถาบันเวชศาสตร์สมเด็จพระสังฆราชญาณสังวรเพื่อผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. (2567). แนวทางการจัดการดูแลผู้สูงอายุภาวะสมองเสื่อมแบบครบวงจร สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สินทวีการพิมพ์ จำกัด.

สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดนครสวรรค์. (2565). รายงานสถานการณ์ทางสังคมจังหวัดนครสวรรค์ ประจำปี 2565. นครสวรรค์: สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดนครสวรรค์.

สำนักงานสถิติจังหวัดนครสวรรค์. (2566). รายงานสถิติจังหวัดนครสวรรค์ พ.ศ. 2566. นครสวรรค์: สำนักงานสถิติจังหวัดนครสวรรค์.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2566). การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2566. กรุงเทพมหานคร: กรมสถิติ.

สุวิทย์ เจริญศักดิ์. (2556). การดูแลผู้ป่วยสมองเสื่อมที่มีปัญหาด้านพฤติกรรมและอารมณ์. ใน วีรศักดิ์ เมืองไพศาล (บรรณาธิการ), การป้องกัน การประเมินและการดูแลผู้ป่วยสมองเสื่อม Dementia: Prevention, Assessment and Care. (หน้า 124-131). กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์.

อัญชลี ชุ่มบัวทอง และคณะ. (2558). ผลของการออกกำลังกายแบบแอโรบิคต่อเวลาปฏิกิริยาตอบสนองและความจำระยะสั้นในผู้สูงอายุ. วารสารวิชาการสาธารณสุข, 24(2), 283-295.

อุฬาริน พรกระแส. (2568). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานของผู้ดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง เขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนอร์ทเทิร์น, 6(1), 28-41.

ไอลดา มาเม่น และคณะ. (2565). ผลของโปรแกรมป้องกันภาวะสมองเสื่อมต่อสมรรถภาพสมองของผู้สูงอายุในศูนย์สุขภาพชุมชนเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์. วารสารสาธารณสุขมูลฐาน (ภาคเหนือ), 34(3), 34-43.

American Psychiatric Association. (1994). Diagnostic and statistical manual of mental Disorder. (4th ed.). Washington: American Psychiatric Association.

Bramham, C. R. & Messaoudi, E. (2005). BDNF function in adult synaptic plasticity: the synaptic consolidation hypothesis. Progress in Neurobiology, 76(2), 99-125.

Buxton, R. B. et al. (2004). Modeling the hemodynamic response to brain activation. NeuroImage, 23(1). https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2004.07.013.

Cai, Z. et al. (2023). Does muscle strength predict working memory? A cross-sectional fNIRS study in older adults. Frontiers in Aging Neuroscience, 15. https://doi.org/10.3389/fnagi.2023.1243283.

Di Liegro, C. M. et al. (2019). Physical Activity and Brain Health. Genes, 10(9), 720. https://doi.org/10.3390/genes10090720.

Erickson, K. I. et al. (2011). Exercise training increases size of hippocampus and improves memory. Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 108(7), 3017-3022.

Greenberg, M. E. et al. (2009). New insights in the biology of BDNF synthesis and release: implications in CNS function. Journal of Neuroscience, 29(41), 12764-12767.

Hillman, C. H. et al. (2003). Acute cardiovascular exercise and executive control function. International Journal of Psychophysiology, 48(3), 307-314.

Kamijo, K. & Takeda, Y. (2010). Regular physical activity improves executive function during task switching in young adults. International Journal of Psychophysiology, 75(3), 304-311.

Kang, J. I. et al. (2010). Influence of BDNF and COMT polymorphisms on emotional decision making. Neuropharmacology, 58(7), 1109-1113.

Kao, S. C. et al. (2022). The relationship of muscular endurance and coordination and dexterity with behavioral and neuroelectric indices of attention in preschool children. scientific reports, 12(1), 1-12.

Katz, S. et al. (1963). Studies of Illness in the Aged The Index of ADL: A Standardized Measure of Biological and Psychosocial Function. The Journal of the American Medical Association, 185(12), 914-919.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610.

Li, S. C. et al. (2008). Working memory plasticity in old age: practice gain, transfer, and maintenance. Psychology and Aging, 23(4), 731-742.

Liao, J. et al. (2024). Correlation of muscle strength, working memory, and activities of daily living in older adults. Frontiers in Aging Neuroscience, 16. https://doi.org/10.3389/fnagi.2024.1453527.

Mansbach, W. E. & Mace, R. A. (2019). Predicting Functional Dependence in Mild Cognitive Impairment: Differential Contributions of Memory and Executive Functions. The Gerontologist, 59(5), 925-935.

Meng, X. et al. (2026). The relationship between muscle strength and working memory in older adults: fNIRS-based evidence. Frontiers in Psychology, 17. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2026.1748549 .

Muangpaisan, W. et al. (2012). Prevalence of potentially reversible conditions in dementia and mild cognitive impairment in a geriatric clinic. Geriatrics & Gerontology International, 12(1), 59-64.

Ottoboni, G. et al. (2021). The Effect of Structured Exercise on Short-Term Memory Subsystems: New Insight on Training Activities. International Journal of Environmental Research and Public Health, 18(14), 7545. https://doi.org/10.3390/ijerph18147545 .

Redondo-Flórez, L. et al. (2022). Relationship between Physical Fitness and Academic Performance in University Students. International Journal Environmental Research and Public Health, 19(22), 14750. https://doi.org/10.3390/ijerph192214750.

Rodriguez-Ayllon, M. et al. (2019). Role of Physical Activity and Sedentary Behavior in the Mental Health of Preschoolers, Children and Adolescents: A Systematic Review and Meta-Analysis. Sports Med, 49(9), 1383-1410.

Ross, C. et al. (2006). Brain-derived neurotrophic factor (BDNF) is required for the enhancement of hippocampal neurogenesis following environmental enrichment. European Journal of Neuroscience, 24(7), 1850-1856.

Schmidt-Kassow, M. et al. (2014). Treadmill walking during vocabulary encoding improves verbal long-term memory. Behav Brain Funct, 10. https://doi.org/10.1186/1744-9081-10-24 .

Sujatha, B. et al. (2020). Effectiveness of aerobic exercise on short-term memory and sustained attention among school students. Biomedicine, 40(2), 246-250.

Suwabe, K. et al. (2017). Acute moderate exercise improves mnemonic discrimination in young adults. Hippocampus, 27(3), 229-234.

Tajimi, T. et al. (2024). Association of sarcopenia with regional brain atrophy and white matter lesions in a general older population: the Hisayama Study. GeroScience, 47(1),1187-1198.

Themanson, J. R. & Hillman, C. H. (2006). Cardiorespiratory fitness and acute aerobic exercise effects on neuroelectric and behavioral measures of action monitoring. Cognitive neuroscience, 141(2), 757-767.

Wang, D. X. M. et al. (2020). Muscle mass, strength, and physical performance predicting activities of daily living: a meta-analysis. The Journal of Cachexia, Sarcopenia and Muscle, 11(1), 3-25.

Wei, L. et al. (2019). Elderly People With Disabilities in China. Journal of the American Geriatrics Society, 67(4), 858-859.

World Health Organization. (2011). World Report on Disability 2011. Geneva: World Health Organization.

บทความวิจัย

MA-KE Model: รูปแบบการจัดการเรียนรู้เมกเกอร์สเปซทางสังคมศึกษา เพื่อส่งเสริมสมรรถนะนักศึกษาครูสังคมศึกษาในห้องเรียนวิถีถัดไป*

THE MA-KE MODEL: A SOCIAL STUDIES MAKERSPACE INSTRUCTIONAL MODEL TO ENHANCE PRE-SERVICE SOCIAL STUDIES TEACHERS' COMPETENCIES IN THE NEXT NORMAL CLASSROOM

ชญานิตย์ ยิ้มสวัสดิ์[1*], จตุรนต์ อุปถัมภ์[2], อุทัยวรรณ ปิ่นวัฒนากุล[3]

Chayanid Yimsawat[1*], Jaturon Auppatham[2], Uthaiwan Pinwattanakul[3]

[1]คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่ ประเทศไทย

[1]Faculty of Education, Chiang Mai University, Chiang Mai, Thailand

[2]โรงเรียนน่านประชาอุทิศ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาน่าน น่าน ประเทศไทย

[2]Nan Pracha-Uthit School, Secondary Educational Service Area Office Nan, Nan, Thailand

[3]โรงเรียนดาราวิทยาลัย สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน เชียงใหม่ ประเทศไทย

[3]Dara Academy, Office of the Private Education Commission, Chiang Mai, Thailand

[*]Corresponding author E-mail: Chayanid.y@cmu.ac.th

[*]Tel: 094-324-4915

บทคัดย่อ

การผลิตครูสังคมศึกษาในบริบทห้องเรียนวิถีถัดไปยังขาดกรอบปฏิบัติการที่เชื่อมโยงการสร้างองค์ความรู้ การคิดเชิงวิพากษ์ การมีส่วนร่วมทางสังคมวัฒนธรรม และการพัฒนาสมรรถนะครูอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในบริบทเมกเกอร์สเปซที่งานวิจัยส่วนใหญ่ยังคงจำกัดในบริบท STEM งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อออกแบบ MA-KE Model ในฐานะรูปแบบการสอนเมกเกอร์สเปซทางสังคมศึกษาสำหรับนักศึกษาครู และ 2) เพื่อศึกษาสมรรถนะของนักศึกษาครูที่พัฒนาขึ้นจากการใช้โมเดลดังกล่าว ดำเนินการวิจัยและพัฒนาเชิงคุณภาพตามกรอบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผ่านวงรอบวางแผน ปฏิบัติ สังเกต และสะท้อนคิด บูรณาการทฤษฎีทางการศึกษาเข้ากับบริบทสังคมวัฒนธรรมล้านนา ผู้เข้าร่วมวิจัย ประกอบด้วย นักศึกษาครูสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จำนวน 64 คน และนักเรียนมัธยมศึกษา 40 คน จาก 2 โรงเรียนที่คัดเลือกแบบเจาะจง โดยพิจารณาจากความแตกต่างของบริบททุนดิจิทัลและทุนทางวัฒนธรรม ได้แก่ โรงเรียนเอกชนในเขตเมือง และโรงเรียนพักนอนกลุ่มนักเรียนชาติพันธุ์ เก็บข้อมูลด้วยแบบบันทึกการสังเกต การสนทนากลุ่ม แบบสอบถามปลายเปิด บันทึกการสะท้อนคิด และชิ้นงานนักศึกษาครู วิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เชิงคุณภาพแบบวนซ้ำ ผลการวิจัยพบว่า MA-KE Model ประกอบด้วย 4 ขั้น ได้แก่ การทำแผนที่ผู้เรียน การออกแบบการเรียนรู้ การปฏิบัติการสร้างสรรค์ และการประเมินและยกระดับ โดยนักศึกษาครูพัฒนาสมรรถนะ 6 ด้านที่ทำงานในลักษณะระบบนิเวศสมรรถนะ

* Received 16 July 2026; Revised 31 August 2026; Accepted 21 September 2026

ซึ่งแต่ละองค์ประกอบพึ่งพิงและยกระดับกันอย่างเป็นระบบ งานวิจัยนี้เสนอคุณูปการเชิงทฤษฎีสามประการ ได้แก่ กรอบการสอนผ่านวัฒนธรรมและเมกเกอร์สเปซ การสะท้อนคิดเพื่อการเปลี่ยนแปลง และระบบนิเวศสมรรถนะ MA-KE สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน SDG 4.7 และ 10

คำสำคัญ: มาเก้โมเดล, เมกเกอร์สเปซทางสังคมศึกษา, สมรรถนะนักศึกษาครู, การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม, ห้องเรียนวิถีถัดไป

Abstract

The preparation of pre-service social studies teachers within next-normal classroom contexts lacks an operational framework that systematically integrates knowledge construction, critical thinking, socio-cultural participation, and teacher competency development, especially in the context of makerspaces, where most research is still limited to STEM fields.This study aimed to 1) Design the MA-KE Model as a Social Studies Makerspace instructional model for pre-service social studies teachers and 2) Examine the competencies developed through its implementation. A qualitative research and development design was employed within a participatory action research (PAR) framework, involving iterative cycles of planning, action, observation, and reflection. The model was developed by integrating educational theories with the socio-cultural context of Lanna communities in Northern Thailand. Participants comprised 64 pre-service social studies teachers from Chiang Mai University and 40 secondary school students from two schools, purposively selected to reflect the contextual differences between digital and cultural capital: a private school in an urban area and an ethnic minority boarding school. Data were collected using multiple methods (structured observation records; focus group discussions; open ended questionnaires; reflective journals; student produced artefacts) and data analysis was conducted via an iterative qualitative methodology. The results showed that the MA-KE Model consists of four consecutive phases: Mapping Learners, Architecting the Learning Journey, Kicking-off Creative Learning Practice, and Evaluating and Elevating Learners. In addition, the use of the model enabled the pre-service teachers to develop six competencies that functioned as an interconnected ecosystem, i.e., each of the competencies supported and complemented the other five. The study advances three theoretical contributions: A culturally grounded makerspace pedagogy framework, A reflective practice framework for transformative learning, The MA-KE Competency Ecosystem. These contributions support educational innovation aligned with Sustainable Development Goals (SDGs) 4.7 and 10.

Keywords: MA-KE Model, Social Studies Makerspace, Pre-Service Teacher Competency, Participatory Action Research, Next-Normal Classroom

บทนำ

ในทศวรรษที่ผ่านมาวาทกรรมการปฏิรูปการผลิตครูมักวนซ้ำอยู่กับคำถามเดิมที่ว่าจะทำให้ครูรู้มากขึ้นได้อย่างไร แต่จากหลักฐานในการศึกษาเปรียบเทียบนานาชาติชี้ให้เห็นว่าปัญหาของครูในศตวรรษที่ 21 ไม่ได้อยู่ที่ปริมาณความรู้ แต่อยู่ที่การขาดสมรรถนะในการแปลงความรู้สู่การปฏิบัติ (Darling-Hammond, L. et al., 2017) โดยเฉพาะบริบทหลังสถานการณ์โควิด 19 ที่เกิดการเปลี่ยนผ่านจากวิถีชีวิตปกติใหม่ (New Normal) สู่ห้องเรียนวิถีถัดไป (Next Normal Classroom) ซึ่งหมายถึง พื้นที่การเรียนรู้แบบผสมผสานข้ามบริบทที่ไม่มีข้อจำกัดด้านพื้นที่และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ซึ่งผู้เรียนทุกคนมีสิทธิแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และเติมเต็มกันได้อย่างเต็มศักยภาพ (อานุภาพ เลขะกุล, 2564); (Beetham, H. & Sharpe, R., 2013) เมื่อโลกได้ผันผวนไปอย่างรวดเร็วเกินกว่าที่หลักสูตรจะปรับตัวได้ทัน ทำให้เริ่มเกิดสภาวะตึงเครียดในการผลิตครูสังคมศึกษาซึ่งเป็นสาขาสำคัญในการสร้างพลเมืองที่สามารถอ่านโลกอย่างมีวิจารณญาณ และตัดสินใจทางสังคมอย่างมีจริยธรรม ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG 4.7) ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีทักษะในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองโลกและการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา (SDG 10) ทั้งนี้ การผลิตครูสังคมศึกษาทั้งในระดับสากลและในบริบทไทยยังคงเผชิญกับช่องว่างระหว่างเจตนารมณ์กับผลลัพธ์จริง โดยช่องว่างดังกล่าวเกิดจากพื้นฐานโครงสร้าง 3 ประการ ประการแรกหลักสูตรการผลิตครูส่วนใหญ่ยังคงอยู่บนตรรกะของการถ่ายทอดความรู้มากกว่าการพัฒนาสมรรถนะที่ตอบสนองต่อความหลากหลายของผู้เรียน (Shulman, L. S., 1987); (Arifin, Z. et al., 2025) สอดคล้องกับการศึกษาของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI), 2560) ที่ชี้ว่าการฝึกหัดครูไทยยังแยกทักษะการสอนออกจากเนื้อหาวิชาโดยไม่บูรณาการอย่างเป็นระบบ ทำให้ครูจบใหม่แม้มีความรู้ด้านเนื้อหา แต่ยังขาดทักษะการถ่ายทอดและกระตุ้นการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน นอกจากนี้ ภาระงานเอกสารที่ไม่เกี่ยวข้องกับการสอนโดยตรงยังลดทอนความยืดหยุ่นในการนำทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 มาใช้จริงในห้องเรียน ประการที่สอง การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาในโรงเรียนยังคงมุ่งเน้นการท่องจำมากกว่าการใช้กระบวนการสืบเสาะ ทำให้ผู้เรียนขาดเครื่องมือในการอ่านโลกที่เต็มไปด้วยข้อมูลอันซับซ้อนและปัญหาที่ไม่ได้มีเพียงแค่คำตอบเดียว (Wineburg, S., 2001); (Kyambade, M. et al., 2025) ประการที่สาม ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงเทคโนโลยี อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และพื้นที่ปลอดภัยทางความคิดในห้องเรียนยังคงถูกละเลยในการออกแบบกระบวนการผลิตครู ดังข้อมูลจาก กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ที่ตอกย้ำวิกฤตความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล (Digital Divide) อย่างรุนแรง โดยพบว่าผู้เรียนในกลุ่มยากจนพิเศษกว่าร้อยละ 71 ขาดแคลนคอมพิวเตอร์และต้องพึ่งพาเพียงสมาร์ทโฟนจอขนาดเล็ก และกว่าร้อยละ 66 ไม่มีอินเทอร์เน็ตบรอดแบนด์ที่บ้าน ข้อจำกัดทางโครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้ทำให้ความพยายามในการก้าวสู่ห้องเรียนวิถีถัดไปมักทิ้งผู้เรียนกลุ่มเปราะบางไว้เบื้องหลัง (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.), 2566)

ทั้งนี้ กรอบทฤษฎีที่เกี่ยวข้องต่างให้คำตอบเพียงบางส่วน และเมื่อพิจารณาต่อเนื่องกันจะเห็นช่องว่างที่เชื่อมโยงกัน กล่าวคือ แนวคิดความรู้เชิงเนื้อหาและการสอน (Pedagogical Content Knowledge; PCK) ของ Shulman, L. S. ได้วางรากฐานความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เนื้อหาและวิธีการสอน (Shulman, L. S., 1987) แต่ยังไม่ได้ขยายไปสู่บทบาทเชิงรุกของครูในการออกแบบการเรียนรู้ ซึ่งกรอบสมรรถนะครูของ Darling-Hammond, L. et al. ได้เข้ามาเติมเต็มโดยขยายบทบาทครูให้เป็นผู้ออกแบบการเรียนรู้ (Darling-Hammond, L. et al., 2017)

ซึ่งเมื่อเทียบกับข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพที่กำหนดทิศทางการผลิตครูไทยในเชิงนโยบาย (ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562, 2563) กลับยังขาดกลไกปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาในบริบทที่หลากหลาย ในลักษณะเดียวกันกรอบ C3 Framework ของสภาสังคมศึกษาแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (National Council for Social Studies: NCSS) จะกำหนดเป้าหมายความเป็นพลเมืองผ่านการตั้งคำถาม การใช้หลักฐาน และการมีส่วนร่วมทางสังคมไว้ชัดเจน แต่ส่วนใหญ่มุ่งอธิบายเพียงผลลัพธ์ ไม่ได้ลงรายละเอียดกระบวนการที่นำไปปฏิบัติได้จริง (National Council for the Social Studies, 2013) สอดคล้องกับข้อจำกัดของแนวคิดการศึกษาเชิงวิพากษ์และพหุวัฒนธรรมศึกษา ซึ่งแม้จะมีการเสนอวิสัยทัศน์ด้านความเป็นธรรมทางสังคมและการตระหนักรู้เชิงวิพากษ์ (Freire, P., 1970); (Banks, J. A. & McGee, C. A., 1989) แต่ก็ยังขาดกรอบที่จะประยุกต์อุดมการณ์ดังกล่าวสู่การปฏิบัติในห้องเรียนอย่างเป็นระบบ ช่องว่างที่ต่อเนื่องเหล่านี้ชี้ให้เห็นความจำเป็นของกรอบแนวคิดใหม่ที่เชื่อมโยงความรู้ บทบาทครู มาตรฐานวิชาชีพ และเป้าหมายพลเมือง ให้เป็นกลไกปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมมากขึ้นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

แม้งานวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมพื้นที่แห่งการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ผ่านการปฏิบัติหรือเมกเกอร์สเปซจะขยายตัวอย่างต่อเนื่อง แต่ส่วนใหญ่มุ่งรายงานกิจกรรมและผลลัพธ์ในระดับผู้เรียนเฉพาะบริบท (Quintana-Ordorika, A. et al., 2024) ยังขาดกรอบสมรรถนะที่เป็นระบบสำหรับการผลิตครู ซึ่งสามารถนำไปปฏิบัติและตรวจสอบได้ในบริบทเฉพาะทางวัฒนธรรม (Vongkulluksn, V. W. et al., 2018) งานวิจัยนี้จึงตอบช่องว่างดังกล่าวด้วยการพัฒนา MA-KE Model ให้เป็นกรอบบูรณาการที่ใช้ปรัชญาหลังมนุษย์นิยมเป็นฐานคิดในการมองผู้เรียนเชิงระบบ (Braidotti, R., 2013) ขับเคลื่อนด้วยการศึกษาเชิงวิพากษ์ เพื่อส่งเสริมการตระหนักรู้ทางสังคมสู่การปฏิบัติผ่านการเรียนรู้เชิงสังคมวัฒนธรรม (Freire, P., 1970); (Apple, M. W., 2013) โดยบูรณาการ การเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญา (Constructionism) การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) (Mezirow, J., 1991) การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ (Critical Pedagogy) (Freire, P., 1970) และการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) เข้ากับบริบทล้านนาในวิชาวิธีวิทยาการสอนสังคมศึกษา และวิชาล้านนาศึกษาในโรงเรียน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดยความแตกต่างเชิงวิชาการของงานนี้อยู่ที่การนำเสนอโครงสร้างคู่ (Dual Framework) ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการสอนที่มีลำดับขั้นชัดเจน และกรอบสมรรถนะ 6 ด้าน (C1-C6) ครอบคลุมตั้งแต่การคิดเชิงออกแบบ การสร้างสรรค์เชิงวัฒนธรรมไปจนถึงการสะท้อนคิดเชิงวิพากษ์ ที่สังเคราะห์จากหลักฐานภาคสนาม การวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์ 2 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อออกแบบ MA-KE Model ในฐานะรูปแบบการสอนเมกเกอร์สเปซทางสังคมศึกษาสำหรับนักศึกษาครู และ 2) เพื่อศึกษาสมรรถนะของนักศึกษาครูที่พัฒนาจากการใช้โมเดลดังกล่าว

คุณูปการของบทความนี้อยู่ที่การสาธิตว่ากระบวนการเมกเกอร์สเปซทางสังคมศึกษาสามารถออกแบบให้เป็นระบบ ตรวจสอบได้ และมีศักยภาพในการขยายผลในสถาบันผลิตครูที่มีบริบทใกล้เคียง ซึ่งเสนอแนวทางที่เป็นรูปธรรมในการยกระดับการผลิตครูสังคมศึกษาสำหรับห้องเรียนวิถีถัดไป ทั้งนี้ งานวิจัยในอนาคตควรทดสอบโมเดลในบริบทที่หลากหลายยิ่งขึ้นเพื่อยืนยันความสามารถในการขยายผลในวงกว้าง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อออกแบบ MA-KE Model ในฐานะรูปแบบการสอนเมกเกอร์สเปซทางสังคมศึกษาสำหรับนักศึกษาครู
2. เพื่อศึกษาสมรรถนะของนักศึกษาครูที่พัฒนาจากการใช้โมเดลดังกล่าว

วิธีดำเนินการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research and Development) ภายใต้กรอบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เนื่องจาก PAR เอื้อให้ผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมร่วมกันสร้างความรู้ผ่านวงรอบ PAOR (Plan-Act-Observe-Reflect) (Kemmis, S. & McTaggart, R., 2005) ซึ่งช่วยให้สามารถสังเคราะห์แบบแผนที่เกิดซ้ำและพัฒนาโมเดลได้อย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ เนื่องจากผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นทั้งผู้สอนและผู้วิจัยในรายวิชาเดียวกัน จึงใช้กระบวนการ Peer Debriefing (การตรวจสอบโดยผู้ร่วมวิจัย) และ Audit Trail (ร่องรอยการตรวจสอบ) เพื่อป้องกันอคติและให้การตีความข้อมูลมีความโปร่งใสตลอดการวิจัย

ผู้เข้าร่วมวิจัยและบริบทการศึกษา

ผู้เข้าร่วมวิจัย ประกอบด้วย 2 กลุ่ม กลุ่มแรก คือ นักศึกษาครูสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จำนวน 64 คน คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากรายวิชาวิธีวิทยาการสอนสังคมศึกษาและล้านนาศึกษา เนื่องจากรายวิชาดังกล่าวมีบริบทที่เอื้อต่อการทดลองใช้โมเดลในสถานการณ์จริง กลุ่มที่สอง คือ นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 จำนวน 40 คน โดยการเลือกนักเรียนกลุ่มดังกล่าวนี้มีเหตุผลสำคัญ คือ ความพร้อมด้านวุฒิภาวะทางปัญญา (Cognitive Maturity) ซึ่งเป็นวัยที่ผู้เรียนเปิดรับและมีศักยภาพในการใช้เทคโนโลยี สามารถคิดวิเคราะห์เชิงนามธรรมและเข้าใจประเด็นทางสังคมวัฒนธรรมที่ซับซ้อนได้ (Piaget, J., 1972) ซึ่งสอดรับกับแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการคิดเชิงวิพากษ์และการสะท้อนคิดเพื่อการเปลี่ยนแปลง ประกอบกับเป็นช่วงวัยที่อยู่ในช่วงรอยต่อของการค้นหาอัตลักษณ์ทางสังคมของตนเอง ผู้เรียนจึงมีความพร้อมที่จะแสดงบทบาทเป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์ (Co-creators) ร่วมกับนักศึกษาครูภายในพื้นที่เมกเกอร์สเปซทางสังคมศึกษาได้อย่างเต็มศักยภาพ

ทั้งนี้ จาก 2 บริบทที่แตกต่างกันโดยเจตนา ได้แก่ โรงเรียนเอกชนในเขตเมือง (20 คน) ซึ่งเป็นบริบทที่มีความพร้อมด้านเทคโนโลยีสูง และโรงเรียนพักนอนบริบทกลุ่มชาติพันธุ์ (20 คน) โดยการเลือกสองบริบทโรงเรียนที่แตกต่างกันมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเกณฑ์เบื้องต้น 3 ประการ คือ ประการแรก ความแตกต่างทางทุนที่เสริมกันได้ ดาราวิทยาลัยเป็นโรงเรียนเอกชนในเมืองที่มีทุนด้านเทคโนโลยีดิจิทัลสูง (Digital Capital) ส่วนน่านประชาอุทิศเป็นโรงเรียนพักนอนที่นักเรียนหลากหลายชาติพันธุ์มีทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดดเด่น (Cultural Capital) ทำให้ทั้งสองฝ่ายเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับความรู้ได้อย่างเท่าเทียม ประการที่สอง ทั้งสองแห่งครอบคลุมบริบทเมืองและชนบท สะท้อนความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่เป็นประเด็นสำคัญของห้องเรียนวิถีถัดไป และประการที่สาม ทั้งสองโรงเรียนตั้งอยู่ในพื้นที่วัฒนธรรมล้านนาร่วมกัน จึงออกแบบการเรียนรู้ร่วมกันได้โดยไม่ทิ้งอัตลักษณ์ท้องถิ่น และร่วมสร้างสรรค์ล้านนาร่วมสมัยได้ ประกอบกับ เหตุผลเชิงระเบียบวิธี คือ เพื่อทดสอบว่า MA-KE Model สามารถทำงานได้ในสภาพแวดล้อมที่หลากหลายจริง ทั้งในแง่ความพร้อมของเทคโนโลยีและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ซึ่งสะท้อนลักษณะเฉพาะของห้องเรียนวิถีถัดไปในบริบทล้านนา

กระบวนการจัดการเรียนรู้ตาม MA-KE Model

MA-KE Model ดำเนินการเป็นวงจร 4 ขั้นที่บูรณาการกับวงรอบ PAR โดยแต่ละขั้นมีทั้งกิจกรรมการเรียนรู้และกระบวนการเก็บข้อมูลควบคู่กัน ดังนี้

ขั้น M (Map Learners and Learning Theories) นักศึกษาครูลงพื้นที่วิเคราะห์ผู้เรียนและบริบทสังคมวัฒนธรรมของโรงเรียนทั้งสองแห่ง โดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้เป็นเลนส์ในการตีความ และสร้าง Context Map เพื่อออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ฉบับแรก ขั้นนี้มุ่งพัฒนาสมรรถนะ C1 (การวิเคราะห์บริบทสังคมวัฒนธรรม) และ C3 (การอำนวยการเมกเกอร์สเปซ) ผู้วิจัยวิเคราะห์แผนการจัดการเรียนรู้ผ่านการอ่านซ้ำเชิงระบบและ Peer Debriefing ร่วมกับเพื่อนนักวิจัย ขั้นนี้สอดคล้องกับระยะ Plan ในวงรอบของ PAR

ขั้น A (Architect the Learning Journey) นักศึกษาครูนำข้อมูลจากขั้น M มาวิเคราะห์จุดร่วมและจุดต่างของผู้เรียนทั้งสองบริบท เพื่อออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้เมกเกอร์สเปซล้านนาสร้างสรรค์สำหรับชั้นเรียนออนไลน์ร่วม จากนั้นทดลองสอนกับเพื่อนนักศึกษาครูที่สวมบทบาทนักเรียน และสะท้อนผลเพื่อปรับปรุง ขั้นนี้มุ่งพัฒนาสมรรถนะ C2 (การออกแบบการเรียนรู้เชิงสืบเสาะ) และ C4 (ความรอบรู้แหล่งข้อมูลและหลักฐาน) ซึ่งสอดคล้องกับระยะ Plan และ Act ของวงรอบ PAR

ขั้น K (Kick-off Creative Learning Practice) นักศึกษาครูจัดชั้นเรียนออนไลน์ร่วมระหว่างนักเรียนทั้งสองโรงเรียน โดยใช้เนื้อหาล้านนาสร้างสรรค์ 5 ด้าน ได้แก่ อาหาร สถาปัตยกรรม สมุนไพร เครื่องแต่งกาย และศิลปวัฒนธรรม เป็นฐานในการสร้างสรรค์ชิ้นงานร่วมกัน ผู้วิจัยบันทึกการสังเกตอย่างเป็นระบบ ขั้นนี้ มุ่งพัฒนาสมรรถนะ C3 และ C5 (การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานและเชื่อมโยงเครือข่าย) ขั้นนี้สอดคล้องกับระยะ Act และ Observe ของวงรอบ PAR

ขั้น E (Evaluate and Elevate Learners) นักศึกษาครูสะท้อนคิดผลการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ วิเคราะห์ข้อค้นพบ และปรับปรุงแผนการจัดการเรียนรู้เป็นฉบับที่ 2 เพื่อนำไปทดลองใช้ซ้ำ ผู้วิจัยดำเนิน Peer Debriefing เพื่อสรุปผลร่วมกัน ขั้นนี้มุ่งพัฒนาสมรรถนะ C5 และ C6 (การพัฒนาเชิงวนซ้ำจากการสะท้อนคิด) กระบวนการนี้สอดคล้องกับระยะ Reflect ของวงรอบ PAR ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกขับเคลื่อนให้สมรรถนะของนักศึกษาครูพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องในทุกรอบ

ความสัมพันธ์ระหว่างขั้นตอนของโมเดลสมรรถนะที่มุ่งพัฒนาและแหล่งข้อมูลสรุปไว้ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างขั้นตอนของโมเดลสมรรถนะที่มุ่งพัฒนาและแหล่งข้อมูล

	MA-KE Model	กิจกรรมหลักของนักศึกษาครู	การเก็บข้อมูล	สมรรถนะที่เกิดขึ้น
M	Map Learners and Learning Theories	ทำการวิเคราะห์ผู้เรียนและบริบทผ่าน การลงพื้นที่ การสนทนากลุ่มและสกัดประเด็น (meaningful themes) ทำ Context Map	การสังเกต Context Map บันทึกภาคสนาม สรุปสนทนากลุ่มและบันทึกการสะท้อนคิด	สมรรถนะการวิเคราะห์บริบทและสังคมวัฒนธรรม (C1) และสมรรถนะอำนวยการเมกเกอร์สเปซทางสังคมศึกษาเพื่อสร้างชิ้นงาน (C3)
A	Architect the Learning Journey	ตั้งคำถามนำ (inquiry) ทำการออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ (Version1) ออกแบบกิจกรรมและเกณฑ์ประเมิน	แผนการจัดการเรียนรู้ (Version1) ชุดคำถามนำและเกณฑ์ประเมิน	สมรรถนะการออกแบบการจัดการเรียนรู้เชิงสืบเสาะ (C2) และสมรรถนะความรอบรู้แหล่งข้อมูลและหลักฐาน (C4)

ตารางที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างขั้นตอนของโมเดลสมรรถนะที่มุ่งพัฒนาและแหล่งข้อมูล (ต่อ)

	MA-KE Model	กิจกรรมหลักของนักศึกษาครู	การเก็บข้อมูล	สมรรถนะที่เกิดขึ้น
K	Kick-off Creative Learning Practice	จัดกิจกรรมเมกเกอร์สเปซ ให้ผู้เรียนสร้างชิ้นงาน โดยใช้แหล่งข้อมูลน่าเชื่อถือ มีการจัดการเรียนรู้ผสมผสาน/ข้ามโรงเรียน/ข้ามวัฒนธรรม	ภาพกิจกรรม ชิ้นงานนักเรียน ใบงานแหล่งข้อมูล แผนจัดชั้นเรียนออนไลน์/ผสมผสาน การสังเกตในชั้นเรียนและหลักฐานการทำงานร่วมกันผ่านการประเมินโดยเพื่อนบันทึกการสะท้อนคิด	สมรรถนะอำนวยการเมกเกอร์สเปซทางสังคมศึกษาเพื่อสร้างชิ้นงาน (C3) และสมรรถนะการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานและเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ (C5)
E	Evaluate and Elevate Learners	ทำการสะท้อนคิด การทบทวนย้อนหลังเพื่อรับข้อเสนอแนะปรับปรุงแผนการจัดการเรียนรู้ (Version2) และทดลองใช้ซ้ำ	ข้อเสนอแนะ แผนการจัดการเรียนรู้ (Version2) และหลักฐานก่อน - หลัง	สมรรถนะการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานและเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ (C5) และสมรรถนะการพัฒนาเชิงวนซ้ำจากการสะท้อนคิด (C6)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลเก็บรวบรวมควบคู่กับการจัดการเรียนรู้ตลอดทุกขั้นของโมเดล โดยใช้เครื่องมือ 5 ประเภทที่ออกแบบให้สอดคล้องกับลักษณะของข้อมูลที่ต้องการ ดังนี้

1. แบบบันทึกการสังเกต (Observation Record Form) สำหรับบันทึกพฤติกรรมการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมและกระบวนการออกแบบการสอนของนักศึกษาครูในสภาพจริง

2. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) สำหรับสะท้อนความคิดเห็น ประสบการณ์ และมุมมองที่ไม่ปรากฏในเอกสาร

3. แบบสอบถามปลายเปิด (Open-ended Questionnaire) สำหรับรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั้งจากนักศึกษาครูและนักเรียน

4. แบบบันทึกการสะท้อนคิด (Reflective Journal) สำหรับติดตามพัฒนาการของการคิดและการออกแบบการสอนตลอดกระบวนการ

5. ชิ้นงานของนักศึกษาครู (Student Artifacts) ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ฉบับที่ 1 และ 2 กิจกรรมและสื่อดิจิทัล ซึ่งใช้เป็นหลักฐานการพัฒนาสมรรถนะที่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์

กระบวนการการให้รหัสข้อมูล (Coding)

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาด้วยแนวทางอุปนัย (Inductive Content Analysis) เพื่อพัฒนาแนวคิดและข้อค้นพบจากข้อมูลโดยตรง โดยไม่ยึดกรอบทฤษฎีล่วงหน้า ดำเนินการลงรหัสข้อมูล 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) เตรียมและทำความเข้าใจข้อมูล คัดกรองและจัดระเบียบบันทึกการสะท้อนคิดของนักศึกษาครู อ่านทบทวนซ้ำเพื่อเข้าใจบริบทและแนวคิด พร้อมกำหนดรหัสลับแทนผู้ให้ข้อมูลตามหลักจริยธรรมการวิจัย 2) ให้รหัสเบื้องต้นสกัดข้อความสำคัญที่สะท้อนประเด็นการจัดการเรียนรู้ อุปสรรค และคุณค่า กำหนดรหัสอย่างเป็นกลาง พร้อมบันทึกสะท้อนคิดเชิงวิเคราะห์ควบคู่กัน และ 3) จัดหมวดหมู่และพัฒนาแก่นสาระหลัก เปรียบเทียบรหัสด้วยวิธีเปรียบเทียบข้อมูลอย่างต่อเนื่อง (Constant Comparative Method) รวมกลุ่มเป็นหมวดหมู่ย่อย และสังเคราะห์เป็นแก่นสาระหลัก เพื่อเชื่อมโยงสู่การวิเคราะห์ผลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ใช้แนวทางคุณภาพแบบวนซ้ำ (Iterative Qualitative Analysis) โดยผู้วิจัยอ่านข้อมูลซ้ำอย่างเป็นระบบ จัดหมวดหมู่ประเด็นสำคัญ (Thematic Categorization) และสังเคราะห์แบบแผนที่เกิดซ้ำ (Pattern Synthesis) ใน 3 มิติ ได้แก่ การทำความเข้าใจผู้เรียนและบริบท การออกแบบและอำนวยการเรียนรู้ และการสะท้อนคิดและพัฒนาการสอน กระบวนการวิเคราะห์ดำเนินควบคู่กับการเก็บข้อมูลตลอดทุกวงรอบ ทำให้ผลการวิเคราะห์ระยะแรกสามารถนำไปปรับปรุงการดำเนินการในระยะถัดไปได้อย่างต่อเนื่อง

ความน่าเชื่อถือและจริยธรรมการวิจัย

ความน่าเชื่อถือ (Trustworthiness) ของงานวิจัยนี้สร้างขึ้นผ่านกลยุทธ์สี่ประการตาม Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. ได้แก่ 1) Peer Debriefing เพื่อตรวจสอบการตีความร่วมกับเพื่อนนักวิจัย 2) Analytic Memo เพื่อบันทึกกระบวนการตัดสินใจเชิงวิเคราะห์ 3) Audit Trail เพื่อให้ผู้อื่นตรวจสอบร่องรอยหลักฐานได้ และ 4) Thick Description เพื่อให้รายละเอียดบริบทที่เพียงพอต่อการตัดสินใจเรื่องการนำผลไปใช้ (Lincoln, Y. S. & Guba, E. G., 1985)

ด้านจริยธรรม ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย และได้รับความยินยอมจากผู้เข้าร่วมทุกคนก่อนการเก็บข้อมูลทั้งหมด เพื่อวัตถุประสงค์ทางวิชาการเท่านั้น และข้อมูลส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วมได้รับการปกป้องตลอดกระบวนการวิจัย โดยการวิจัยนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในคนจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (CMUREC No. 65/226)

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลในการออกแบบ MA-KE Model โดยผู้วิจัยวิเคราะห์เนื้อหาจากข้อมูลเชิงคุณภาพ และข้อมูลภาคสนาม ที่ประกอบไปด้วยผลการสังเคราะห์ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการออกแบบ MA-KE Model ผลการบันทึกสะท้อนคิดและการสนทนากลุ่มของนักศึกษาครูสังคมศึกษาที่ทดลองใช้โมเดลในบทบาทผู้เรียนและผู้สอน และผลการวิเคราะห์ SWOT ของวิธีการจัดการเรียนรู้ และ 2) ผลการศึกษาสมรรถนะของนักศึกษาครูที่เกิดการพัฒนาจากการใช้ MA-KE Model ดังนี้

1. โครงสร้างและความเหมาะสมของ MA-KE Model

ผลการสังเคราะห์ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการออกแบบ MA-KE Model เป็นผลมาจากการสังเคราะห์ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงห้องเรียนวิถีถัดไป โดยการบูรณาการแนวคิดและทฤษฎีตั้งต้นที่นำไปสู่การออกแบบรูปแบบการจัดการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน ดังสรุปในตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 การออกแบบ MA-KE Model จากฐานทฤษฎีสู่องค์ประกอบของโมเดล

ฐานข้อมูล/ทฤษฎีตั้งต้น	หลักการที่สังเคราะห์ได้	องค์ประกอบของ MA-KE ที่ได้รับอิทธิพล
ผลการวิเคราะห์บริบทผู้เรียน (ระยะที่ 1) ปรัชญาหลังมนุษยนิยม (Posthumanism) ทฤษฎีการสร้างความรู้ทางสังคม (Social Constructivism)	ผู้เรียนสองบริบทมีทุนวัฒนธรรมและความพร้อมด้านทรัพยากรต่างกันอย่างชัดเจน จำเป็นต้องมีขั้นตอนทำความเข้าใจผู้เรียนก่อนออกแบบกิจกรรม ขยายมุมมองสู่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อม ศิลปะ ภาษา และวัฒนธรรมในมิติที่กว้างกว่าห้องเรียน เพื่อออกแบบให้เข้ากับผู้เรียนเฉพาะกลุ่ม เน้นการทำความเข้าใจบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของผู้เรียน ผู้สอนมีบทบาทในการชี้แนะและเชื่อมโยงความหมาย	M : Map Learners and Learning Theories

ตารางที่ 2 การออกแบบ MA-KE Model จากฐานทฤษฎีสู่องค์ประกอบของโมเดล (ต่อ)

ฐานข้อมูล/ทฤษฎีตั้งต้น	หลักการที่สังเคราะห์ได้	องค์ประกอบของ MA-KE ที่ได้รับอิทธิพล
แนวคิดการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ (Critical Pedagogy) แนวคิดการเรียนรู้แบบสืบเสาะ (Inquiry-Based Learning) แนวคิดพื้นที่นักสร้างสรรค์ (Makerspace Pedagogy)	ส่งเสริมให้ผู้เรียนตั้งคำถาม วิพากษ์วิจารณ์ และร่วมสร้างความรู้จากบริบทจริงบนฐานความเสมอภาคระหว่างครู - ผู้เรียน การออกแบบกิจกรรมให้ผู้เรียนสืบเสาะอย่างเป็นระบบ เพื่อต่อยอดองค์ความรู้ การวางโครงสร้างและทิศทางของกิจกรรมสร้างสรรค์ เพื่ออำนวยความสะดวกในการออกแบบนวัตกรรม	A : Architect the Learning Journey
ทฤษฎีการสร้างความรู้โดยการสร้างสรรค์ชิ้นงาน (Constructionism) ทฤษฎีการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning)	การเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพเมื่อผู้เรียนได้ลงมือสร้างชิ้นงานผ่านขั้นตอนที่ออกแบบไว้อย่างเหมาะสม กระบวนการแก้ปัญหาที่ยึดผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง มุ่งสร้างผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมผ่านขั้นตอนที่เป็นระบบ ส่งเสริมการสร้างองค์ความรู้ร่วมกันผ่านกระบวนการกลุ่ม เพื่อสร้างสรรค์ชิ้นงานที่สะท้อนความคิดสร้างสรรค์และความรับผิดชอบต่อสังคม	K : Kick-off Creative Learning Practice
ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning Theory) ทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) แนวคิดการปฏิบัติแบบสะท้อนคิด (Reflective Practice)	วงจรการเรียนรู้ 4 ขั้น คือ 1) ปฏิบัติ 2) สะท้อนคิด 3) คิดวิเคราะห์ และ 4) ประยุกต์ใช้ เป็นฐานของการยกระดับผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง การสะท้อนคิดที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกรอบความคิด (Frame of Reference) ไม่ใช่เพียงการปรับพฤติกรรม เน้นการสะท้อนคิดอย่างเป็นระบบ เปิดโอกาสให้อภิปราย แลกเปลี่ยนมุมมองเพื่อต่อยอดองค์ความรู้สู่การเป็นนวัตกรทางสังคมรุ่นใหม่	E : Evaluate and Elevate Learners

2. การตรวจสอบความเหมาะสมของ MA-KE Model

ผู้วิจัยได้นำไปทดลองใช้จริงและวิเคราะห์ข้อมูลสะท้อนคิดจากนักศึกษาครูสังคมศึกษาในสองมุมมองแบบคู่ขนาน คือ มุมมองในบทบาทของผู้เรียน (นักเรียน) และมุมมองในบทบาทของผู้สอน (ผู้ออกแบบกิจกรรมและครู) เพื่อตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulate) ของโครงสร้างโมเดลจากทั้งสองด้าน โดยสรุป ได้ดังนี้

มุมมองที่ 1 นักศึกษาครูในบทบาทผู้เรียน

การสะท้อนคิดจากมุมมองนี้ชี้ให้เห็นว่าโมเดลนี้ปฏิบัติได้จริงทุกขั้นตอน แต่ความสำเร็จขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้สอนโดยเฉพาะในประเด็นของการเตรียมเนื้อหา ความชัดเจนของกิจกรรม และเกณฑ์การวัดและประเมินผล จากข้อมูลการสะท้อนคิด ได้สรุปข้อสังเกตจากขั้น E ของโมเดล จำเป็นต้องมีความชัดเจนของเกณฑ์ตั้งแต่ต้นกระบวนการ ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงปฏิบัติที่ยืนยันความสมเหตุสมผลของการออกแบบให้ ขั้น E เป็นขั้นตอนที่ต้องแยกออกมาจากโมเดล (RF/PT/SD 1 และ 2)

มุมมองที่ 2 นักศึกษาครูในบทบาทผู้สอน

เมื่อพิจารณาจากมุมมองผู้ออกแบบและดำเนินกิจกรรมโดยตรงผลสรุปยืนยันตรงกันในหลายประเด็นว่า MA-KE Model ส่งเสริมการเชื่อมโยงความรู้ข้ามศาสตร์ การใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ และการสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (RF/PT/TC 2 3 6 และ 7)

3. การวิเคราะห์ SWOT ของวิธีการจัดการเรียนรู้ MA-KE Model

จากผลการวิเคราะห์ SWOT สะท้อนให้เห็นว่าจุดแข็งของ MA-KE Model อยู่ที่การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับพื้นที่จริงและเครือข่ายเมกเกอร์สเปซทางสังคมศึกษา (Social Studies Makerspace) ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถต่อยอดองค์ความรู้และปรับตัวสอดคล้องกับสถานการณ์ที่หลากหลายได้ ในขณะที่จุดอ่อนและอุปสรรคที่ปรากฏส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับปัจจัยเชิงบริหารจัดการ การสื่อสารระหว่างผู้สอน และสภาพแวดล้อมภายนอก มากกว่าข้อจำกัดที่มาจากโครงสร้างของโมเดลโดยตรง ข้อค้นพบดังกล่าวสนับสนุนว่าโครงสร้างการจัดการเรียนรู้ 4 ขั้นตอนของ MA-KE Model มีความสมเหตุสมผลและมีศักยภาพเชิงการออกแบบในตัวเอง อย่างไรก็ตาม การนำโมเดลไปประยุกต์ใช้ในบริบทอื่น จำเป็นต้องมีการวางแผนด้านการบริหารจัดการ การเตรียมความพร้อมของบุคลากร และการประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายควบคู่กัน เพื่อลดข้อจำกัดด้านบริบทและสนับสนุนให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปอย่างราบรื่นยิ่งขึ้น

4. โครงสร้างการพัฒนาสมรรถนะภายใต้ MA-KE Model

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการบันทึกการสังเกต การสนทนากลุ่ม แบบสอบถามปลายเปิด บันทึกสะท้อนคิด และชิ้นงานของนักศึกษาครู ชี้ให้เห็นว่าสมรรถนะทั้ง 6 ด้าน ไม่ได้พัฒนาแบบแยกส่วนแต่มีลักษณะเป็นระบบนิเวศของสมรรถนะ (Competency Ecosystem) ที่แต่ละด้านเชื่อมโยงและส่งเสริมกันตลอดกระบวนการเรียนรู้ใน 3 มิติ ดังนี้

มิติที่ 1 ความเข้าใจบริบท (C1-C2) เป็นฐานในการรับรู้และตีความผู้เรียน ชุมชน สังคมและวัฒนธรรม

มิติที่ 2 การออกแบบและอำนวยการเรียนรู้ (C3-C4) แปลงความเข้าใจสู่การจัดประสบการณ์จริง

มิติที่ 3 การสะท้อนคิดและยกระดับ (C5-C6) ทบทวน ปรับปรุง และพัฒนาสมรรถนะต่อเนื่อง

ข้อค้นพบสำคัญ คือ เมื่อขาดสมรรถนะในมิติใดมิติหนึ่ง ย่อมส่งผลต่อประสิทธิภาพของมิติอื่น ดังที่นักศึกษาครูคนหนึ่งระบุว่า

“ถ้าเราไม่เข้าใจนักเรียนจริง ๆ เราจะตั้งคำถามไม่สอดคล้องกับพื้นฐานเดิมของนักเรียนกิจกรรมก็จะสะดุด” (สนทนากลุ่ม FG1PT8)

ซึ่งประเด็นดังกล่าวสะท้อนความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัยระหว่างสมรรถนะทั้งหมด

ตารางที่ 3 สรุปสมรรถนะ 6 ด้านและหลักฐานการพัฒนาที่พบในแต่ละขั้นของ MA-KE Model

สมรรถนะ	ขั้น MA-KE	หลักฐานหลัก	มิติ
C1: วิเคราะห์บริบทสังคมวัฒนธรรม	M	Context Map, Field Notes	1
C2: ออกแบบการเรียนรู้เชิงสืบเสาะ	A	แผนการสอน V.1, Peer Debriefing	1
C3: อำนวยการเมกเกอร์สเปซ	K	Observation, ชิ้นงานนักเรียน	2
C4: ความรอบรู้แหล่งข้อมูลและหลักฐาน	A-K	ใบงานหลักฐาน, Reflection	2
C5: จัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน	K-E	แผนออนไลน์, ชิ้นงานข้ามโรงเรียน	3
C6: พัฒนาเชิงวนซ้ำจากการสะท้อนคิด	E	แผนการสอน V.2, Reflective Journal	3

มิติที่ 1 ความเข้าใจบริบทและการออกแบบการเรียนรู้เชิงสืบเสาะ (C1-C2)

การวิเคราะห์บริบทสังคมและวัฒนธรรม (C1) พัฒนาขึ้นอย่างชัดเจนในขั้น M เมื่อนักศึกษาครูเปลี่ยนจากการมองความแตกต่างทางวัฒนธรรมเป็นอุปสรรค สู่การมองว่าเป็นทรัพยากรทางการเรียนรู้ ดังที่นักศึกษาครูคนหนึ่งสะท้อนว่า

“เมื่อได้ลงพื้นที่ ทำให้เข้าใจความเป็นตัวตนของนักเรียน และคิดว่าต้องปรับกิจกรรมให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่ของเขา” (บันทึกสะท้อนคิด RF1PT24)

การเปลี่ยนผ่านนี้เน้นการใช้ทุนทางวัฒนธรรมของนักเรียนเป็นจุดตั้งต้นของการสอน โดยแสดงให้เห็นว่าในบริบทเมกเกอร์สเปซทางสังคมศึกษา การวิเคราะห์บริบทไม่ใช่เพียงแค่ขั้นการเตรียมเนื้อหา แต่เป็นฐานของการออกแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ทั้งหมด

การออกแบบการเรียนรู้เชิงสืบเสาะ (C2) ปรากฏเด่นชัดในขั้น A เมื่อนักศึกษาครูนำข้อมูลจากนักเรียนสองบริบทมาวิเคราะห์จุดร่วมและจุดต่าง เพื่อออกแบบคำถามนำที่กระตุ้นการสร้างความรู้ร่วมกัน ดังที่นักศึกษาครูคนหนึ่งระบุว่า

“กลุ่มเราช่วยกันออกแบบวิธีการการตั้งคำถามที่จะช่วยให้นักเรียนคิดเองและถกเถียงกันเพื่อออกแบบสร้างสรรค์ชิ้นงานล้านนาที่มีความร่วมสมัย” (สนทนากลุ่ม FG3PT16)

ผลนี้สะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากการรวบรวมข้อมูลเชิงพรรณนาไปสู่การตั้งคำถามเชิงสังคมวัฒนธรรม

มิติที่ 2 การอำนวยการเมกเกอร์สเปซและความรอบรู้ด้านหลักฐาน (C3-C4)

การอำนวยการเมกเกอร์สเปซทางสังคมศึกษา (C3) แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนทัศน์ที่สำคัญ คือ นักศึกษาครูเปลี่ยนจากผู้สอนเป็นผู้อำนวยการเรียนรู้ที่ใช้คำถามปลายเปิดกระตุ้นการคิด ดังที่นักศึกษาครูคนหนึ่งสะท้อนว่า

“ตอนอธิบายเนื้อหาหนูไม่ได้สอนหรือบอกเด็กตรง ๆ แต่ใช้วิธีตั้งคำถามปลายเปิดให้นักเรียนคิดต่อและช่วยกันระดมความคิด” (สนทนากลุ่ม FG4PT36)

และสิ่งสำคัญที่ค้นพบ นักศึกษาครูเริ่มเชื่อมโยงกระบวนการสร้างชิ้นงานกับการคิดเชิงสังคมศึกษา โดยนักศึกษาครูคนหนึ่งกล่าวว่า

“หน้าที่ของครูไม่ได้ให้เด็กออกแบบชิ้นงานสวยงามอย่างเดียว แต่เด็กต้องตอบได้ว่าสิ่งที่สร้างขึ้นมานี้เกี่ยวข้องกับสังคมที่เขาอยู่ในแง่มุมไหน” (สนทนากลุ่ม FG4PT45)

ข้อค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่าในบริบทเมกเกอร์สเปซทางสังคมศึกษา ครูต้องมีทั้งความรู้เนื้อหาและความสามารถในการออกแบบพื้นที่สนทนาทางสังคมควบคู่กัน

ความรอบรู้แหล่งข้อมูลและหลักฐาน (C4) พบพัฒนาจากการใช้ข้อมูลออนไลน์แบบไม่วิเคราะห์สู่การประเมินความน่าเชื่อถือจากหลายแหล่งเพื่อตัดสินใจเชิงสังคม โดยนักศึกษาครูคนหนึ่งสะท้อนว่า

“พอนักเรียนมีข้อมูลหลายด้าน เขาก็เริ่มมีทางเลือกในการออกแบบชิ้นงาน และพยายามเลือกสิ่งที่เหมาะสมที่สุดให้ชุมชน” (สนทนากลุ่ม FG4PT52)

ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าในบริบทเมกเกอร์สเปซทางสังคมศึกษา การใช้หลักฐานไม่ได้เป็นเพียงแค่กระบวนการทางปัญญาแต่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างสรรค์ที่นำไปสู่การแก้ปัญหาชุมชนอย่างมีจริยธรรม

มิติที่ 3 การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานและการสะท้อนคิดเชิงวนซ้ำ (C5-C6)

การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน (C5) เป็นสมรรถนะที่โดดเด่นของงานวิจัยนี้ เนื่องด้วยนักศึกษาครูต้องออกแบบชั้นเรียนออนไลน์ร่วมกันระหว่างสองโรงเรียนที่มีบริบทต่างกันสุดขั้ว กระบวนการดังกล่าวนำไปสู่การเรียนรู้เชิงพหุวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ดังที่นักศึกษาครูบันทึกว่า

“เด็กโรงเรียนน่านอธิบายบริบทวัฒนธรรมล้านนาให้เด็กนักเรียนโรงเรียนดาราฟัง แล้วเด็กโรงเรียนดาราเอาไปออกแบบชิ้นงานที่ใช้เทคโนโลยี” (สนทนากลุ่ม FG5PT39)

ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นว่าห้องเรียนข้ามบริบทออนไลน์สามารถสร้างชุมชนแห่งการปฏิบัติที่มีคุณภาพได้ เมื่อออกแบบบนฐานทุนวัฒนธรรมของนักเรียนทั้งสองโรงเรียน

การพัฒนาเชิงวนซ้ำจากการสะท้อนคิด (C6) เป็นกลไกที่ยกระดับสมรรถนะทั้งหมด โดยนักศึกษาครูเปลี่ยนจากการสะท้อนคิดเชิงพรรณนาสู่การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ที่นำไปสู่การปรับปรุงจริง นักศึกษาครูคนหนึ่งสะท้อนว่า

“หลังการสอนครั้งแรก หนูมองเห็นจุดที่ต้องแก้ไข จึงลองปรับวิธีการตั้งคำถามให้ชัดขึ้น แล้วลองเอาไปใช้ใหม่ปรากฏว่า นักเรียนตอบคำถามได้ลึกขึ้นกว่าเดิม” (สนทนากลุ่ม FG2PT6)

ลักษณะสำคัญที่พบเพิ่มเติม คือ การสะท้อนคิดในบริบทนี้ไม่ได้เกิดขึ้นในระดับปัจเจก แต่มีลักษณะเป็นกระบวนการทางสังคม ซึ่งขยายการปฏิบัติผ่านการสะท้อนคิดไปสู่การสะท้อนคิดร่วมกันที่เพิ่มความหลากหลายและความลุ่มลึกของการเรียนรู้ทางวิชาชีพ

อภิปรายผล

ผลการวิจัยนี้ตอบความเหมาะสมของ MA-KE Model ในฐานะเครื่องมือที่ทำให้สมรรถนะทั้ง 6 ด้านของนักศึกษาครูพัฒนาขึ้นได้ โดยทั้ง 4 ด้านของโมเดลสามารถขยายความรู้ในทิศทางที่แตกต่างกัน ดังนี้

การออกแบบ MA-KE Model บนฐานการสังเคราะห์ทฤษฎี

จุดเด่นของงานวิจัยนี้อยู่ที่การออกแบบโมเดลที่ใช้การสังเคราะห์ 11 ทฤษฎี จากแนวคิด 6 สำนักคิดต่างจากงานวิจัยด้านเมกเกอร์สเปซที่ส่วนใหญ่มักอ้างอิงทฤษฎีเดียวเป็นฐานหลัก เช่น ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างสรรค์ชิ้นงาน (Constructionism) (Papert, S. & Harel, I., 1990) โดยขั้นตอนของ MA-KE Model มีความเชื่อมโยงหน้าที่ร่วมกัน ดังที่ขั้น A และ K เป็นขั้นตอนที่หลอมรวมทฤษฎีมากที่สุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าความซับซ้อนเชิงทฤษฎีของการออกแบบสัมพันธ์โดยตรงกับความซับซ้อนของบริบท เพราะในขั้น A และ K เป็นขั้นตอนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้เรียนสูงที่สุด อีกทั้งความเหมาะสมของการออกแบบดังกล่าวได้รับการยืนยันข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) จากมุมมองของนักศึกษาครูทั้งในบทบาทผู้เรียนและผู้สอน ซึ่งข้อมูลจากทั้งสองด้านสรุปตรงกันว่าโครงสร้างทั้งสี่ขั้นตอนสามารถใช้งานได้จริง รวมถึงผลการวิเคราะห์ SWOT ที่ชี้ให้เห็นว่าจุดอ่อนและอุปสรรคส่วนใหญ่เป็นปัจจัยภายนอกด้านการบริหารจัดการ ไม่ได้เกิดจากข้อบกพร่องของโครงสร้างโมเดลเอง เมื่อพิจารณาร่วมกันจากหลักฐานทั้งสองชุดสนับสนุนข้อสรุปว่า MA-KE Model มีความเหมาะสมทั้งในระดับการออกแบบเชิงทฤษฎี และระดับการนำไปปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นเงื่อนไขตั้งต้นที่ทำให้ผลการพัฒนาสมรรถนะในส่วนถัดไปมีความน่าเชื่อถือ

MA-KE Model ในฐานะกรอบการสอนที่ตอบช่องว่างของวรรณกรรม

Vossoughi, S. et al. เคยเสนอว่าเมกเกอร์สเปซที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยโครงสร้างการสอนที่ชัดเจน ไม่ควรเป็นเพียงพื้นที่และกิจกรรม (Vossoughi, S. et al., 2016) ซึ่งข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้สนับสนุนข้อเสนอดังกล่าว โดยแสดงให้เห็นว่า MA-KE Model ทำหน้าที่เป็นกรอบการสอนที่มีลำดับขั้นชัดเจนสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาในการออกแบบเมกเกอร์สเปซทางสังคมศึกษาได้จริง โดยมุมมองของ Andrews, M. E. et al. ได้กล่าวถึงมิติของการประเมินผลจากงานวิจัยเมกเกอร์สเปซที่ผ่านมา มักประเมินผลผ่านแบบสอบถามหลังกิจกรรมเท่านั้น (Andrews, M. E. et al., 2021) ขณะที่ MA-KE Model ใช้กระบวนการสะท้อนคิดไว้ในขั้นประเมินผลอย่างเป็นระบบ ซึ่งขยายแนวคิดการสะท้อนคิดผู้ปฏิบัติของ Schön, D. A. ให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของโมเดล ไม่ใช่กิจกรรมท้ายกระบวนการ (Schön, D. A., 1983) ฉะนั้น MA-KE Model จึงไม่ได้เป็นเพียงรูปแบบกิจกรรม แต่เป็นกรอบพัฒนาสมรรถนะครูที่ตรวจสอบได้ในแต่ละขั้นตอน

Cultural-Makerspace PCK การขยาย Constructionism และ PCK สู่บริบทสังคมวัฒนธรรม

ข้อค้นพบจากสมรรถนะ C1-C4 นำไปสู่การเสนอแนวคิดใหม่ที่เรียกว่า Cultural-Makerspace PCK หมายถึง ความสามารถของครูในการแปลงทุนทางวัฒนธรรมของนักเรียนให้กลายเป็นต้นทุนการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ที่มีความหมายทางสังคม ซึ่งแนวคิดนี้ขยายกรอบเดิมสามด้านพร้อมกัน ในลักษณะที่ต่างกัน โดยกรอบ PCK ของ Shulman, L. S. อธิบายกระบวนการแปลงเนื้อหาวิชาให้เหมาะสมกับผู้เรียนเป็นหลัก (Shulman, L. S., 1987) แต่ในงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าในบริบทสังคมศึกษา ครูต้องแปลงทั้งเนื้อหาวิชา และทุนวัฒนธรรมของนักเรียนไปพร้อมกัน รวมถึงสามารถออกแบบให้สองมิตินี้ส่งเสริมซึ่งกันและกันในกระบวนการของเมกเกอร์สเปซทางสังคมศึกษา

และสอดคล้องกับแนวคิด Funds of Knowledge ของ Moll, L. et al. ที่เน้นการนำทุนวัฒนธรรมมาเป็นโครงสร้างตั้งต้นของการออกแบบการสอน (Moll, L. et al., 1992) แต่วิธีการของงานวิจัยนี้สะท้อนผลที่ต่างออกไป โดยทุนทางวัฒนธรรมไม่ได้เป็นจุดตั้งต้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นทั้งกระบวนการและผลลัพธ์ของการเรียนรู้ในเวลาเดียวกัน ดังข้อมูลที่นักเรียนสองบริบทร่วมกันสร้างสรรค์ความเป็นล้านนาร่วมสมัยด้วยกันได้ และในมิติที่สามมุมมองของแนวคิดการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างสรรค์ชิ้นงาน (Constructionism) มองว่าการสร้างชิ้นงานคือ แก่นของการเรียนรู้ แต่ในงานวิจัยนี้มองว่าชิ้นงานนี้ทำหน้าที่ใดในบริบทสังคมศึกษา และคำตอบที่พบ คือ การสร้างสรรค์ชิ้นงานไม่ใช่เป้าหมายในตัวเอง แต่เป็นสื่อกลางที่ทำให้เกิดความเข้าใจทางสังคม วัฒนธรรม การคิดเชิงวิพากษ์ และการมีส่วนร่วมของพลเมืองควบคู่กัน โดยสอดคล้องกับข้อวิพากษ์ของ Vossoughi, S. et al. ที่ชี้ว่า Makerspace แบบ STEM-centric มีข้อจำกัดในการตอบโจทย์การศึกษาเชิงสังคม (Vossoughi, S. et al., 2016)

การสะท้อนคิดเพื่อการเปลี่ยนแปลง มิติที่สามของการสะท้อนคิดในบริบทเมกเกอร์สเปซทางสังคมศึกษา

ข้อค้นพบจากสมรรถนะ C5-C6 เปิดประเด็นที่ลึกกว่าการปรับพฤติกรรมการสอนโดย Schön, D. A. แบ่งการสะท้อนคิดออกเป็น 2 มิติ คือ การสะท้อนคิดขณะปฏิบัติ (Reflection in Action) และ การสะท้อนคิดหลังปฏิบัติ (Reflection on Action) (Schön, D. A., 1983) แต่ข้อมูลจากงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นมิติที่สาม คือ การสะท้อนคิดเพื่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งแนวคิดนี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนทัศน์ที่นักศึกษาครูเปลี่ยนวิธีคิดเกี่ยวกับบทบาทของตนเองจากผู้ถ่ายทอดเนื้อหาสู่ผู้ออกแบบพื้นที่สนทนาทางสังคม และลักษณะที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ การสะท้อนคิดในบริบทนี้ไม่ได้เกิดขึ้นในระดับปัจเจกเป็นหลัก แต่เป็นการสะท้อนคิดร่วมกัน (Collaborative Reflection) ซึ่งขยายแนวคิดชุมชนนักปฏิบัติ (Communities of Practice) ของ Lave, J. & Wenger, E. โดยแสดงให้เห็นว่าในรายวิชาวิธีวิทยาการสอนสังคมศึกษา สามารถออกแบบให้เป็นชุมชนแห่งการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพได้ (Lave, J. & Wenger, E., 1991) ซึ่งเมื่อการสะท้อนคิดถูกออกแบบให้เกิดขึ้นในระดับกลุ่ม จุดนี้จึงเชื่อมโยงกับแนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ของ Mezirow, J. ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการเปลี่ยนกรอบความคิดเป็นทุนเดิม (Mezirow, J., 1991) แต่สิ่งที่งานวิจัยนี้สร้างขึ้นเพิ่มจากเดิม คือ การตอบคำถามได้ว่ากลไกของการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนทัศน์นั้นสามารถออกแบบได้อย่างไรในทางปฏิบัติ ซึ่งค้นพบได้ว่าสามารถออกแบบได้ผ่านวงรอบ PAR ที่ฝังการสะท้อนคิดไว้ในทุกขั้นของกระบวนการ

การวางตำแหน่งงานวิจัยในวรรณกรรม

เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า งานวิจัยนี้มีจุดที่สอดคล้องและจุดที่ขยายออกไปอย่างชัดเจนใน 3 ประเด็น

ประเด็นแรกงานของ Khaewphuang, P. & Nuangchalerm, P., Pardede, P. แสดงให้เห็นว่า PAR ส่งเสริมสมรรถนะการสะท้อนคิดของครูได้ดีกว่าการอบรมแบบปกติ งานวิจัยนี้ยืนยันข้อค้นพบดังกล่าว แต่สามารถบูรณาการ PAR เข้ากับ Makerspace pedagogy ในบริบทสังคมศึกษาโดยเฉพาะได้ รวมถึงเสนอ Competency Ecosystem ที่อธิบายความสัมพันธ์เชิงระบบของสมรรถนะ ซึ่งยังไม่ปรากฏในวรรณกรรมก่อนหน้า (Khaewphuang, P. & Nuangchalerm, P., 2025); (Pardede, P., 2024) ขณะที่ งานของ Halverson, E. R. & Sheridan, K. M. นำ Makerspace มาพัฒนาทักษะนักเรียนในบริบท STEM เป็นหลัก (Halverson, E. R. & Sheridan, K. M., 2014) แต่งานวิจัยนี้กลับขยายฐานดังกล่าวไปสองทิศทางพร้อมกัน คือ เปลี่ยนกลุ่มเป้าหมายจากนักเรียนสู่นักศึกษาครู

และเปลี่ยนบริบทจาก STEM สู่สังคมศึกษาพหุวัฒนธรรม โดยการขยับสองมิตินี้ทำให้งานวิจัยนี้เป็นหนึ่งในงานแรกที่นำ Makerspace pedagogy มาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาสมรรถนะนักศึกษาครูสังคมศึกษาโดยเฉพาะ ในอีกมุมหนึ่งงานของ Culala, H. J. D., Tseng, H. & Inman, C. นำเสนอแนวคิดห้องเรียนวิถีถัดไปในระดับแนวคิดเป็นหลัก แต่ยังขาดกรอบปฏิบัติการที่ครูสามารถนำไปใช้ได้จริง (Culala, H. J. D., 2022); (Tseng, H. & Inman, C., 2024) จึงทำให้ MA-KE Model สามารถตอบช่องว่างนี้ด้วยการเสนอขั้นตอนที่ตรวจสอบได้ นำไปใช้ซ้ำ และมีกรอบสมรรถนะที่สัมพันธ์กับแต่ละขั้นตอนอย่างชัดเจน

ข้อจำกัดและทิศทางการวิจัยในอนาคต

งานวิจัยนี้มีข้อจำกัดสามประการ ประการแรก ผู้ที่นำ MA-KE Model ไปใช้ในบริบทอื่นจำเป็นต้องปรับกระบวนการในขั้น M ให้สอดคล้องกับทุนวัฒนธรรมเฉพาะของพื้นที่ ประการที่สอง ระยะเวลา 2 ภาคการศึกษาอาจไม่เพียงพอต่อการสังเกตพัฒนาการของสมรรถนะในระยะยาว และประการที่สาม การดำเนินการในบริบทออนไลน์เป็นหลักอาจมีข้อจำกัดในการนำผลไปใช้กับบริบทห้องเรียนเต็มรูปแบบ

สำหรับทิศทางการวิจัยในอนาคต คือ 1) การวิจัยระยะยาวที่ติดตามบัณฑิตครูสังคมศึกษาที่ผ่านกระบวนการ MA-KE Model เพื่อตรวจสอบความยั่งยืนของสมรรถนะในการปฏิบัติจริง และ 2) การทดสอบโมเดลในสถาบันผลิตครูที่มีบริบทวัฒนธรรมแตกต่างกัน เพื่อตรวจสอบความสามารถในการขยายผลและระบุเงื่อนไขที่จำเป็นต่อความสำเร็จ

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้นำเสนอ MA-KE Competency Ecosystem ในฐานะองค์ความรู้ใหม่ที่สังเคราะห์จากหลักฐานภาคสนาม โดยอธิบายพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษาในบริบทเมกเกอร์สเปซในฐานะระบบที่มีพลวัต ไม่ใช่รายการทักษะที่พัฒนาแบบแยกส่วน

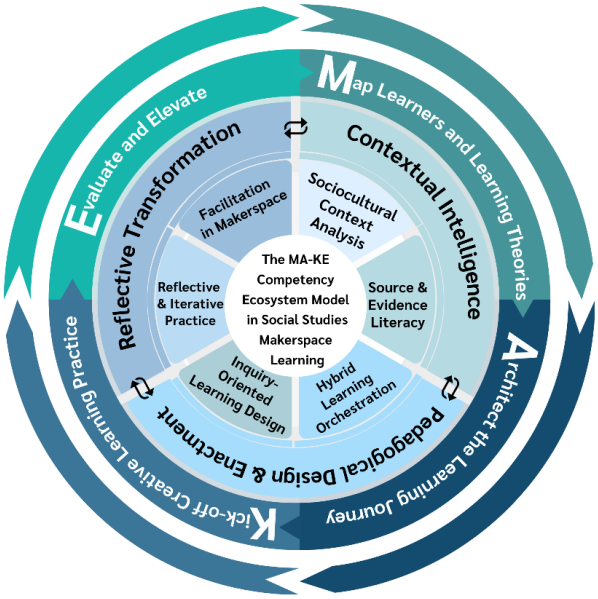

ภาพที่ 1 MA-KE Competency Ecosystem Model แสดงความสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่าง 3 มิติและสมรรถนะ C1-C6

จากภาพที่ 1 โมเดลนี้มีโครงสร้าง 3 ชั้นที่ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ดังนี้

ชั้นที่ 1 กระบวนการสอน MA-KE ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนที่มีลำดับชัดเจน ได้แก่ M: การวิเคราะห์บริบทและผู้เรียน A: การออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ K: การอำนวยการสอนเมกเกอร์สเปซทางสังคมศึกษา และ E: การสะท้อนคิดและยกระดับการปฏิบัติ

ชั้นที่ 2 กรอบสมรรถนะ C1-C6 ที่พัฒนาขึ้นในแต่ละขั้นของกระบวนการ โดยจัดกลุ่มเป็น 3 มิติ ได้แก่ มิติที่ 1 ความเข้าใจบริบท (C1-C2) มิติที่ 2 การออกแบบและอำนวยการเรียนรู้ (C3-C4) และมิติที่ 3 การสะท้อนคิดและยกระดับ (C5-C6)

ชั้นที่ 3 พลวัตของระบบนิเวศ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการสังเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม โดยพบว่าสมรรถนะทั้ง 6 ด้านมีคุณสมบัติสำคัญ 3 ประการที่ทำงานพร้อมกัน

1. การพึ่งพิงกันเชิงระบบ (Interdependence) สมรรถนะแต่ละด้านไม่สามารถพัฒนาอย่างมีคุณภาพได้โดยปราศจากสมรรถนะด้านอื่น โดย C1 การวิเคราะห์บริบทสังคมวัฒนธรรม ทำหน้าที่เป็นรากฐานที่กำหนดคุณภาพของสมรรถนะทุกด้านที่ตามมา

2. การหยั่งรากในบริบท (Contextual Rootedness) การพัฒนาสมรรถนะเกิดขึ้นผ่านการเรียนรู้บริบทจริงของชุมชนและวัฒนธรรมเท่านั้น ไม่สามารถแทนที่ด้วยสภาพแวดล้อมจำลอง ดังที่ปรากฏในการที่บริบทล้านนาและบริบทชาติพันธุ์น่าน ทำหน้าที่เป็นทั้งเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ในเวลาเดียวกัน

3. ความก้าวหน้าเชิงสะท้อนคิด (Reflexive Progression) การสะท้อนคิดเชิงวนซ้ำทำหน้าที่เป็นกลไกที่ยกระดับสมรรถนะทั้งระบบอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ได้ทำงานในระดับปัจเจกเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นร่วมกันในชุมชนแห่งการปฏิบัติ

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้เสนอ MA-KE Model และ MA-KE Competency Ecosystem ในฐานะคุณูปการเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ 3 ระดับ 1) งานวิจัยนี้ขยายแนวคิด Experiential Learning, Constructionism และ PCK สู่บริบทเมกเกอร์สเปซทางสังคมศึกษาที่ยังขาดกรอบการอธิบายเชิงระบบด้วยการเสนอแนวคิดใหม่ทั้ง Cultural-Makerspace PCK และ Reflection for Transformation ที่มีศักยภาพในการขยายไปสู่สาขาอื่นนอกจากสังคมศึกษา 2) งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า PAR สามารถทำหน้าที่เป็นทั้งกรอบการวิจัยและกลไกพัฒนาสมรรถนะในเวลาเดียวกัน ซึ่งเป็นการออกแบบที่มีประสิทธิภาพสูงสำหรับการวิจัยในบริบทการผลิตครู และ 3) MA-KE Model เสนอกรอบที่ตรวจสอบได้นำไปใช้ซ้ำได้ และปรับได้ตามบริบท ซึ่งตอบสนองความต้องการของสถาบันผลิตครูที่มองหาแนวทางเชิงปฏิบัติในการเตรียมครูสังคมศึกษาสำหรับห้องเรียนวิถีถัดไปที่มีความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติสำหรับสถาบันผลิตครูและผู้บริหารสถานศึกษา 1) ในขั้นตอน M ควรปรับให้สอดคล้องกับบริบทเฉพาะพื้นที่ การนำโมเดลไปใช้ในบริบทอื่น ควรจัดให้นักศึกษาครูทำ Context Mapping (แผนที่บริบท) ของพื้นที่ตนเองก่อนเริ่มกระบวนการ ด้วยทุนวัฒนธรรมของผู้เรียนเป็นรากฐานที่กำหนดคุณภาพของสมรรถนะในขั้นถัดไปทั้งหมด 2) ควรกำหนดเกณฑ์การประเมินให้ชัดเจนตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการ ไม่ควรกำหนดเกณฑ์ประเมินเริ่มต้นที่ขั้น E เนื่องด้วยความสำเร็จของโมเดลขึ้นอยู่กับความชัดเจนของเกณฑ์ที่ผู้สอนเตรียมไว้ล่วงหน้า

3) ควรวางระยะเวลาอย่างน้อย 2 ภาคการศึกษา พร้อมวางรากฐานการสะท้อนคิดร่วมไว้ทุกขั้นตอน เพื่อเปิดโอกาสให้สมรรถนะ C6 พัฒนาผ่านการสั่งสมประสบการณ์ในหลายรอบของ PAR และให้เกิดการสะท้อนคิดเพื่อการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนนักปฏิบัติ และ 4) ควรเตรียมความพร้อมด้านการบริหารจัดการและเครือข่ายความร่วมมือล่วงหน้า รวมถึงการประสานงานระหว่างสถานศึกษาควบคู่กับความร่วมมือและความพร้อมด้านเทคโนโลยี

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากทุนพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปี 2565 ผู้วิจัยขอขอบคุณนักศึกษาครูสังคมศึกษา นักเรียนโรงเรียนดาราวิทยาลัย และนักเรียนโรงเรียนน่านประชาอุทิศ ที่ให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลภาคสนามตลอดการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.). (2566). Internet Lost Education Error! เรียกใช้เมื่อ 21 กรกฎาคม 2569 จาก https://www.eef.or.th/article-190423/

ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562. (2563). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนพิเศษ 68 ง หน้า 18-20 (20 มีนาคม 2563).

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI). (2560). พัฒนาครูไทย เริ่มตั้งแต่ปรับหลักสูตรถึงกระบวนการพัฒนาต่อเนื่อง. เรียกใช้เมื่อ 21 กรกฎาคม 2569 จาก https://tdri.or.th/2017/06/education-teacher-reform/

อานุภาพ เลขะกุล. (2564). ความปกติถัดไปอุดมศึกษา: ความท้าทาย. วารสารการศึกษาและนวัตกรรมการเรียนรู้, 1(2), 111-125.

Andrews, M. E. et al. (2021). Self-efficacy and belonging: the impact of a university makerspace. International Journal of STEM Education, 8(1), 1-18.

Apple, M. W. (2013). Can Education Change Society? Abingdon: Routledge.

Arifin, Z. et al. (2025). The effect of inquiry-based learning on students' critical thinking skills in science education: A systematic review and meta-analysis. Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education, 21(3), 1-24.

Banks, J. A. & McGee, C. A. (1989). Multicultural Education. Boston: Allyn & Bacon.

Beetham, H. & Sharpe, R. (2013). Rethinking Pedagogy for a Digital Age: designing for 21st century learning. New York: Routledge.

Braidotti, R. (2013). The Posthuman. Cambridge: Polity Press.

Culala, H. J. D. (2022). The "New Normal" in Education and the Future of Schooling. KnE Social Sciences, 1(2022), 40-47.

Darling-Hammond, L. et al. (2017). Effective Teacher Professional Development. Palo Alto: Learning Policy Institute.

Freire, P. (1970). Pedagogy of the Oppressed. New York: Continuum Books.

Halverson, E. R. & Sheridan, K. M. (2014). The Maker Movement in Education. Harvard Educational Review, 84(4), 495-504.

Kemmis, S. & McTaggart, R. (2005). Participatory Action Research: Communicative Action and the Public Sphere. (3rd ed.). Thousand Oaks: Sage Publications Ltd.

Khaewphuang, P. & Nuangchalerm, P. (2025). Components and Indicators of Instructional Design Competence for Thai Pre-Service Teachers. Journal of Practical Studies in Education, 6(2), 14-22.

Kyambade, M. et al. (2025). Exploring the evolution of artificial intelligence in education: from AI-guided learning to learner-personalized paradigms. Cogent Education, 12(1), https://doi.org/10.1080/2331186X.2025.2505297.

Lave, J. & Wenger, E. (1991). Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation. Cambridge: Cambridge University Press.

Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (1985). Naturalistic Inquiry. Beverly Hills: Sage Publications.

Mezirow, J. (1991). Transformative Dimensions of Adult Learning. San Francisco: Jossey-Bass.

Moll, L. et al. (1992). Funds of Knowledge for Teaching: Using a Qualitative Approach to Connect Home and Classrooms. Qualitative Issues in Educational Research, 31(2), 132-141.

National Council for the Social Studies. (2013). The College, Career, and Civic Life (C3) Framework for Social Studies State Standards: Guidance for Enhancing the Rigor of K-12 Civics, Economics, Geography, and History. Silver Spring: National Council for the Social Studies.

Papert, S. & Harel, I. (1990). Situating Constructionism. Cambridge: MIT Media Laboratory.

Pardede, P. (2024). The Strands and Findings of Recent Research on Technology-enhanced Collaborative Writing in EFL Settings: A Systematic Review. Journal of English Teaching, 10(2), 170-182.

Piaget, J. (1972). Intellectual evolution from adolescence to adulthood. Human Development, 15(1), 1-12.

Quintana-Ordorika, A. et al. (2024). The Impact of Using Collaborative Online International Learning during the Design of Maker Educational Practices by Pre-Service Teachers. Sustainability, 16(3), 1-13.

Schön, D. A. (1983). Educating the Reflective Practitioner. Towards a New Design for Teaching and Learning in the Professions. San Francisco: Jossey-Bass.

Shulman, L. S. (1987). Knowledge and Teaching: Foundations of the New Reform. Harvard Educational Review, 57(1), 1-23.

Tseng, H. & Inman, C. (2024). New Normal in higher education for the post-COVID-19 world: Reimagining and reexamining factors for student success in online learning. Online Learning, 29(2), 213-240.

Vongkulluksn, V. W. et al. (2018). The role of value on teachers' internalization of external barriers and externalization of personal beliefs for classroom technology integration. Computers and Education, 118, 70-81. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2017.11.009.

Vossoughi, S. et al. (2016). Making Through the Lens of Culture and Power: Toward Transformative Visions for Educational Equity. Harvard Educational Review, 86(2), 206-232.

Wineburg, S. (2001). Historical Thinking and Other Unnatural Acts: Charting the Future of Teaching the Past (Critical Perspectives on The Past). Philadelphia: Temple University Press.

บทความวิจัย

การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในภาษาไทย โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเทศบาลท่าโขลง 1 จังหวัดปทุมธานี*

DEVELOPING LEARNING ACHIEVEMENT ON PALI AND SANSKRIT LOANWORDS IN THAI LANGUAGE THROUGH COOPERATIVE LEARNING WITH THE LEARNING TOGETHER (LT) TECHNIQUE AND BOARD GAME-BASED LEARNING SET OF GRADE 8 STUDENTS THAKHLONG MUNICIPALITY SCHOOL 1 PATHUM THANI PROVINCE

มณฑา วิริยางกูร*, จริยา คูณหาร

Montha Wiriyangkul*, Jariya Kunharn

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปทุมธานี ประเทศไทย

Faculty of Education, Valaya Alongkorn Rajabhat University under Royal Patronage, Pathum Thani, Thailand

*Corresponding author E-mail: montha.wi@vru.ac.th

*Tel: 065-641-1789

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในภาษาไทย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเทศบาลท่าโขลง 1 โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน 2) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเทศบาลท่าโขลง 1 ที่มีต่อการเรียน เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤตในภาษาไทย วิธีดำเนินการวิจัยผู้วิจัยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 24 คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในภาษาไทย ชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และแบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อกระบวนการเรียนรู้โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยแบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียน พบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในภาษาไทย สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

* Received 2 July 2026; Revised 20 August 2026; Accepted 9 September 2026

และมีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ในระดับมากที่สุด ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน เหมาะสำหรับนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยต่อไป

คำสำคัญ: ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน, คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต, เทคนิคการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ LT, ชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน

Abstract

The purposes of this research were to: 1) Develop the learning achievement in Pali and Sanskrit loanwords in the Thai language among Grade 8 students at Thakhlong Municipality School 1 through cooperative learning using the Learning Together (LT) technique combined with a board game-based learning set; and 2) Investigate the students' satisfaction with learning Pali and Sanskrit loanwords in the Thai language. The research employed cooperative learning using the Learning Together (LT) technique combined with a board game-based learning set. The sample consisted of 24 Grade 8 students selected through cluster random sampling. The research instruments included lesson plans on Pali and Sanskrit loanwords in the Thai language, a board game-based learning set, a learning achievement test, and a satisfaction questionnaire on the learning process using the LT technique combined with the board game-based learning set. The data were analyzed using mean, standard deviation, and a t-test to compare learning achievement, as well as the mean to analyze students' satisfaction. The results revealed that students who received instruction through cooperative learning using the Learning Together (LT) technique combined with the board game-based learning set achieved significantly higher learning outcomes in Pali and Sanskrit loanwords in the Thai language at the .05 level of significance. Their overall satisfaction with the learning process was at the highest level. The findings indicate that cooperative learning using the Learning Together (LT) technique combined with a board game-based learning set is appropriate for further application in Thai language instruction.

Keywords: Learning Achievement, Pali and Sanskrit Loanwords, LT Cooperative Learning Technique, Board Game-Based Learning Package

บทนำ

ภาษาไทยเป็นทั้งมรดกทางวัฒนธรรมและเครื่องมือสำคัญในการเรียนรู้ พัฒนา และการถ่ายทอดองค์ความรู้ ทักษะ และคุณค่าทางสังคม มีบทบาทต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนในทุกมิติโดยเฉพาะด้านความคิด การสื่อสาร และอัตลักษณ์ความเป็นไทย นอกจากนี้ ภาษาไทยยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสวงหาความรู้และการปรับตัวให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม ศาสนา

การเมืองการปกครอง และการติดต่อค้าขาย ส่งผลให้ภาษาไทยได้รับอิทธิพลจากภาษาต่างประเทศมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ซึ่งปรากฏใช้ในบริบทด้านศาสนา วัฒนธรรม การปกครอง วรรณคดี คำราชาศัพท์ และชีวิตประจำวัน การศึกษาหลักการสังเกตและการจำแนกคำยืมดังกล่าวจึงมีความสำคัญต่อการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

ความสำคัญของการเรียนรู้ภาษาไทยสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ซึ่งมุ่งเน้นการจัดการศึกษาที่บูรณาการความรู้ คุณธรรม และกระบวนการเรียนรู้ โดยให้ความสำคัญกับการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง รวมถึงการจัดการเรียนรู้ที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ตลอดจนหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สาระที่ 4 หลักการใช้ภาษาไทย มาตรฐาน ท 4.1 ที่มุ่งให้ผู้เรียนเข้าใจธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงของภาษา รวมถึงการใช้คำภาษาต่างประเทศในภาษาไทยได้อย่างเหมาะสม เพื่อการอนุรักษ์ภาษาไทยในฐานะสมบัติของชาติอย่างยั่งยืน (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3), 2553)

อย่างไรก็ตาม ผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ปีการศึกษา 2566 พบว่าคะแนนเฉลี่ยกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 อยู่ในระดับพอใช้ (Thethaiger, 2567) สะท้อนให้เห็นว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามมาตรฐานและตัวชี้วัดของหลักสูตรยังไม่บรรลุเป้าหมายเท่าที่ควร โดยเฉพาะในสาระที่ 4 หลักการใช้ภาษาไทย เรื่องคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต จากการศึกษาพบว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่ไม่สามารถจดจำหลักการสังเกตและจำแนกคำยืมได้อย่างถูกต้อง เนื่องจากลักษณะของคำบาลีและสันสกฤตมีความซับซ้อนและปรากฏปะปนอยู่ในภาษาไทยเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความสับสนในการใช้ภาษา อีกทั้งการเรียนจัดการเรียนรู้รายวิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ของโรงเรียนเทศบาลท่าโขลง 1 การจัดการเรียนการสอนที่ยังเน้นการบรรยายและการท่องจำ ส่งผลให้ผู้เรียนขาดความเข้าใจเชิงลึกและไม่สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีความจำเป็นต้องปรับกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้มุ่งพัฒนาทักษะด้านหลักการใช้ภาษาไทย โดยเฉพาะทักษะการอ่าน การคิดวิเคราะห์ และการจำแนกคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ดังนั้น การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียนจึงเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างความเข้าใจและแรงจูงใจในการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนทำงานร่วมกันอย่างมีบทบาทและความรับผิดชอบ คละความสามารถ และส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ ช่วยพัฒนาทักษะการคิด การสื่อสาร และการเรียนรู้ด้วยตนเอง (นัฐพล พิมพ์ทอง และอัญชลี ทองเอม, 2558) ขณะเดียวกัน เกมกระดานหรือบอร์ดเกมเป็นสื่อการเรียนรู้ที่ช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่สนุกสนาน ท้าทาย และกระตุ้นความกระตือรือร้นของผู้เรียน ผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิสัมพันธ์และการลงมือปฏิบัติจริง ส่งเสริมการสร้างประสบการณ์ตรงและการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรม (ปาริชาต ชิ้นเจริญ, 2564)

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจนำการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดานมาใช้ในการจัดการเรียนรู้เรื่องคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในภาษาไทย เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเสริมสร้างความสนใจในการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

ตลอดจนเป็นแนวทางให้ครูภาษาไทยสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกและการเรียนรู้แบบร่วมมือได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเทศบาลท่าโขลง 1 โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน

2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเทศบาลท่าโขลง 1 ที่มีต่อ การเรียนเรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤตในภาษาไทย โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาภาษาไทย เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤตในภาษาไทย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเทศบาลท่าโขลง 1 โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) โดยใช้แบบแผนการทดลองแบบกลุ่ม มีการทดสอบก่อนและหลังเรียน (The One-group Pretest-posttest Design) โดยมีรูปแบบการวิจัยต่อไปนี้

1.1 การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงทดลอง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

รูปแบบการวิจัยเป็นแบบ One-group pretest-posttest design โดยมีกลุ่มตัวอย่าง 1 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลอง และมีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งก่อนและหลังการทดลอง

ตารางที่ 1 แบบแผนการวิจัยแบบ The One-group Pretest-posttest Design

กลุ่มทดลอง	T1	X	T2

โดย T1 แทน การทดสอบก่อนการทดลองด้วยแบบทดสอบ เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในภาษาไทย

X แทน การทดลองโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT ร่วมกับชุดเกมกระดาน

T2 แทน การทดสอบหลังการทดลองด้วยแบบทดสอบ เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในภาษาไทย

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยดำเนินการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ การสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) ซึ่งใช้ “ห้องเรียน” เป็นหน่วยในการสุ่ม (Sampling Unit) มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

2.1 กำหนดประชากรเป้าหมายของการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเทศบาลท่าโขลง 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 13 ห้อง รวมทั้งสิ้น 508 คน โดยแต่ละห้องเรียนมีลักษณะของนักเรียนที่คละความสามารถ (เรียนเก่ง ปานกลาง และอ่อน) คล้ายคลึงกัน

2.2 การกำหนดหน่วยการสุ่ม (Sampling Unit): ผู้วิจัยใช้ “ห้องเรียน” เป็นหน่วยในการสุ่ม (Cluster) แทนการสุ่มรายบุคคล เพื่อป้องกันไม่ให้กระทบต่อการจัดตารางเรียนตามปกติของสถานศึกษา

2.3 การจัดทำกรอบการสุ่ม (Sampling Frame): รวบรวมและจัดทำบัญชีรายชื่อห้องเรียนทั้งหมดที่มีอยู่ในระดับชั้นดังกล่าว เพื่อใช้เป็นกรอบในการสุ่มเลือก

2.4 การสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling): ผู้วิจัยทำการสุ่มแบบกลุ่มเลือกห้องเรียนมาจำนวน 1 ห้องเรียน จากห้องเรียนทั้งหมด โดยการจับสลากแบบไม่แทนที่ (Without Replacement)

2.5 การได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size): ผลการสุ่มจับสลากได้ “นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ห้อง 1” ซึ่งมีจำนวนนักเรียนในห้องเรียนนั้นรวมทั้งสิ้น 21 คน และกำหนดให้นักเรียนทั้งหมดในห้องเรียนที่สุ่มได้นี้เป็น “กลุ่มตัวอย่าง” ในการวิจัยครั้งนี้

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แผนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) เรื่อง คำยืมภาษาบาลีภาษาสันสกฤต ในภาษาไทย จำนวน 4 แผน ประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้ รวม 4 ชั่วโมง ดังนี้

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 คำยืมที่มาจากภาษาบาลี 1 ชั่วโมง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 2 คำยืมที่มาจากภาษาสันสกฤต 1 ชั่วโมง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3 การจำแนกคำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต 1 ชั่วโมง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4 วิเคราะห์คำที่มาจากภาษาสันสกฤตจากสื่อต่าง ๆ 1 ชั่วโมง

3.2 ชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤตในภาษาไทย จำนวน 1 ชุด ได้แก่ เพาเวอร์พอยด์ เรื่อง คำยืมที่มาจากภาษาบาลี สันสกฤต, กระดานเกมล่าขุมทรัพย์คำบาลีสันสกฤต, การ์ดคำศัพท์, การ์ดโจทย์, การ์ดสมบัติ, ตัวเดิน/ลูกเต๋า, ใบกิจกรรม, ใบความรู้, ใบสะสมคะแนน และการ์ดบทบาท

3.3 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในภาษาไทย ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน 1 ฉบับ ชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ

3.4 แบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ชนิด 5 ระดับ จำนวน 20 ข้อ

4. การหาคุณภาพของเครื่องมือ

4.1 ผู้วิจัยนำแผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในภาษาไทย จำนวน 4 แผน หลังจากสร้างเสร็จแล้ว นำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย เพื่อการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและองค์ประกอบต่าง ๆ ของแผนการจัดการเรียนรู้ จากนั้นผู้วิจัยดำเนินการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย

4.2 ผู้วิจัยเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือ จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ คณาจารย์ของสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จำนวน 3 ท่าน ประเมินความสอดคล้องและเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้ของแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบประมาณค่า 5 ระดับ โดยกำหนดให้คะแนนเฉลี่ย 3.51 ขึ้นไป เป็นเกณฑ์ที่ยอมรับว่ามีความเหมาะสมในการนำไปใช้เพื่อการศึกษาและทดลองผลการวิจัยได้ ซึ่งผลการประเมิน พบว่า แผนการจัดการเรียนการรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในภาษาไทย มีคะแนนเฉลี่ย 4.25 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่มีความสอดคล้อง เหมาะสมมาก สามารถนำไปใช้ได้

4.3 ผู้วิจัยนำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียน เรื่อง คำภาษาบาลีและสันสกฤตที่ใช้ในภาษาไทย เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่านในการตรวจหาคุณภาพ เพื่อหาดัชนีวัดความสอดคล้อง (IOC) โดยใช้สูตร IOC มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ซึ่งถือว่าเครื่องมือสามารถนำไปใช้ได้ และจากการวิเคราะห์พบว่า แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียนมีค่า IOC เท่ากับ 1.0 ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการดำเนินการวิจัยได้

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ตามขั้นตอน ดังนี้

5.1 ดำเนินการทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง โดยจัดการเรียนรู้เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในภาษาไทย ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน

5.2 ขั้นเตรียมความพร้อมผู้เรียน ผู้วิจัยแนะนำวิธีการเรียนรู้ ชี้แจงจุดประสงค์และเงื่อนไขการศึกษา พร้อมกับให้นักเรียนทำแบบทดสอบก่อนเรียน

5.3 ขั้นดำเนินการสอนนักเรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2/1 จำนวน 4 แผน

5.4 ดำเนินการทดสอบหลังเรียนนักเรียนกลุ่มทดลอง โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในภาษาไทย จำนวน 30 ข้อ

5.5 ดำเนินการให้นักเรียนทำแบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อกระบวนการเรียนรู้โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 20 ข้อ 5 ระดับ

5.6 เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน

5.7 คำนวณหาค่าคะแนนของแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่มีต่อกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การเรียน เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ก่อนและหลังการทดลอง โดยใช้สูตร t-test

6.2 หาค่าเฉลี่ยความพึงพอใจของนักเรียนต่อผลการสอนโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

ผลการวิจัย

1. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในภาษาไทย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเทศบาลท่าโขลง 1 โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในภาษาไทย ระหว่างก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเทศบาลท่าโขลง 1 ปรากฏผลดังตาราง

ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในภาษาไทย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเทศบาลท่าโขลง 1

แบบทดสอบ	คะแนนเต็ม	n	X-Bar	S.D.	t	df	Sig.
Pretest	30	24	9.67	2.20	19.66	23	0.00
posttest	30	24	19.79	2.78			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 2 พบว่า คะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในภาษาไทย ก่อนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน ของนักเรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 9.67 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 2.20 ภายหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดานแล้ว มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 19.79 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 2.78 และเมื่อทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในภาษาไทย ระหว่างก่อนและหลังการทดลองด้วยสถิติทดสอบที ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ (t-test) พบว่า ค่า t = 19.66 และค่า Sig. = 0.00 ซึ่งมีน้อยกว่า .05 แสดงว่า ปฏิเสธ H_0 หรือยอมรับ H_1: μ ก่อน $\neq$ μ หลัง (คะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในภาษาไทย ระหว่างก่อนและหลังเรียน โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดานของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเทศบาลท่าโขลง 1 แตกต่างกัน) หากพิจารณาคะแนนเฉลี่ย พบว่า นักเรียนมีคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. ผลการศึกษาความพึงพอใจต่อผลการสอนโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดานของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเทศบาลท่าโขลง 1

ตารางที่ 3 ผลความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อผลการสอนโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดานของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเทศบาลท่าโขลง 1

รายการที่	รายการประเมิน	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
1. ด้านการจัดการเรียนรู้				
1.1	ครูอธิบายวิธีการเรียนรู้แบบร่วมมือ (LT) ได้ชัดเจนและเข้าใจง่าย	4.67	0.48	มากที่สุด
1.2	การแบ่งกลุ่มและความรับผิดชอบต่อการทำงานร่วมกันมีความเหมาะสม	4.62	0.49	มากที่สุด
1.3	บรรยากาศการเรียนรู้ในห้องเรียนเป็นกันเองและเอื้อต่อการเรียนรู้	4.88	0.34	มากที่สุด

ตารางที่ 3 ผลความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อผลการสอนโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดานของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเทศบาลท่าโขลง 1 (ต่อ)

รายการที่	รายการประเมิน	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
1.4	ครูให้คำแนะนำและช่วยเหลือระหว่างเรียนอย่างเหมาะสม	4.92	0.28	มากที่สุด
	รวม	**4.77**	**0.39**	**มากที่สุด**
2. ด้านสื่อการเรียนรู้เกมกระดาน				
2.1	เกมกระดานมีความน่าสนใจและดึงดูดความสนใจของผู้เรียน	4.83	0.38	มากที่สุด
2.2	เนื้อหาในเกมกระดานสอดคล้องกับบทเรียนเรื่องคำยืมภาษาบาลี - สันสกฤต	4.92	0.28	มากที่สุด
2.3	เกมกระดานช่วยให้เข้าใจบทเรียนได้ง่ายขึ้น	4.75	0.44	มากที่สุด
2.4	การใช้เกมกระดานทำให้ผู้เรียนสนุกสนานและไม่เบื่อหน่าย	4.79	0.41	มากที่สุด
	รวม	**4.82**	**0.38**	**มากที่สุด**
3. ด้านการมีส่วนร่วมของผู้เรียน				
3.1	ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในกลุ่มอย่างเต็มที่	4.58	0.50	มากที่สุด
3.2	ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อน ๆ ในกลุ่ม	4.67	0.48	มากที่สุด
3.3	ผู้เรียนสามารถช่วยเหลือและสนับสนุนซึ่งกันและกันในกลุ่ม	4.71	0.46	มากที่สุด
3.4	ผู้เรียนมีความรับผิดชอบมากขึ้นจากการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน	4.62	0.49	มากที่สุด
	รวม	**4.65**	**0.48**	**มากที่สุด**
4. ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน				
4.1	การเรียนรู้ด้วยเทคนิค LT ร่วมกับชุดเกมกระดานช่วยให้เข้าใจคำยืมบาลี - สันสกฤตได้ดียิ่งขึ้น	4.62	0.49	มากที่สุด
4.2	ผู้เรียนสามารถจดจำคำยืมบาลี - สันสกฤตได้มากขึ้นจากการเรียนรู้ด้วยเทคนิค LT ร่วมกับชุดเกมกระดาน	4.62	0.49	มากที่สุด
4.3	ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้กับการเรียนภาษาไทยในด้านอื่น ๆ ได้	4.67	0.48	มากที่สุด
4.4	การเรียนรู้ด้วยเทคนิค LT ร่วมกับชุดเกมกระดานช่วยให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนดีขึ้น	4.75	0.44	มากที่สุด
	รวม	**4.67**	**0.47**	**มากที่สุด**
5. ด้านเจตคติและความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้				
5.1	ผู้เรียนรู้สึกชอบการเรียนรู้แบบร่วมมือ (LT) ร่วมกับเกมกระดานมากกว่าการเรียนแบบปกติ	4.79	0.41	มากที่สุด
5.2	การเรียนรู้ด้วยเทคนิค LT ร่วมกับชุดเกมกระดานนี้ ช่วยสร้างความมั่นใจในการแสดงความคิดเห็น	4.71	0.46	มากที่สุด
5.3	การเรียนรู้ด้วยเทคนิค LT ร่วมกับชุดเกมกระดาน ทำให้ผู้เรียนเกิดทัศนคติที่ดีต่อวิชาภาษาไทย	4.79	0.41	มากที่สุด
5.4	การเรียนรู้ด้วยเทคนิค LT ร่วมกับชุดเกมกระดาน ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นและตั้งใจเรียนมากขึ้น	4.83	0.38	มากที่สุด
	รวม	**4.78**	**0.42**	**มากที่สุด**
	เฉลี่ยรวม	**4.74**	**0.43**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 3 พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 24 คน มีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (M = 4.74, S.D. = 0.43) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านสื่อการเรียนรู้เกมกระดาน (M = 4.82, S.D. = 0.38) ด้านเจตคติและความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ (M = 4.78, S.D. = 0.42) ด้านการจัดการเรียนรู้ (M = 4.77, S.D. = 0.39) ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (M = 4.67, S.D. = 0.47) และด้านการมีส่วนร่วมของผู้เรียน (M = 4.65, S.D. = 0.48)

อภิปรายผล

การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในภาษาไทย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเทศบาลท่าโขลง 1 โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง คำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในภาษาไทย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเทศบาลท่าโขลง 1 หลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ เนื่องจากรูปแบบการจัดการเรียนรู้ดังกล่าว เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้อย่างหลากหลาย ผ่านการลงมือปฏิบัติจริงและการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจ พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ และทักษะทางสังคม ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการเรียนรู้ภาษาไทยอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยส่งเสริมความรับผิดชอบและการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ ทำให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองและบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ สอดคล้องกับ วัชรา เล่าเรียนดี และคณะ กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการเรียนร่วมกัน (LT) เป็นอีกเทคนิคหนึ่งซึ่งมีการจัดกลุ่มร่วมมือกันเรียนรู้เช่นเดียวกับเทคนิคอื่น ๆ แตกต่างกันที่การรวมคะแนนสอบของทุกคนในกลุ่มและเฉลี่ยเป็นผลงานกลุ่ม แบ่งออกเป็นขั้นเตรียมความพร้อม ขั้นสอน ขั้นกิจกรรมการเรียนรู้ และขั้นสรุป (วัชรา เล่าเรียนดี และคณะ, 2560) ซึ่งสอดคล้องกับ วัฒนาพร ระงับทุกข์ ที่ได้อธิบายขั้นตอนการเรียนรู้แบบร่วมมือรูปแบบ LT ไว้ว่า ครูและนักเรียนอภิปรายความรู้เดิม และแบ่งกลุ่มผู้เรียนคละความสามารถ จากนั้นให้ทำหน้าที่ต่างกัน เพื่อทำงานที่มอบหมายให้สำเร็จ และได้คะแนนเท่ากัน สุดท้ายปิดประกาศชมเชยกลุ่มที่ได้คะแนนสูงสุด (วัฒนาพร ระงับทุกข์, 2542) สอดคล้องกับคำกล่าวของ พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ ที่กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการเรียนร่วมกัน (LT) เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ โดยภายในแต่ละกลุ่มนั้น ประกอบด้วยสมาชิกที่มีความสามารถที่แตกต่างกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การแบ่งปันทรัพยากรการเรียนรู้ รวมถึงการเป็นกำลังใจต่อกัน คนที่มีความสามารถทางด้านการเรียนอยู่ในระดับดีจะช่วยเหลือคนที่มีความสามารถด้านการเรียนที่ต่ำกว่าให้พัฒนามากขึ้น สมาชิกภายในกลุ่มนั้นมีบทบาทหน้าที่ต้องรับผิดชอบ และยังต้องรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของสมาชิกภายในกลุ่มอีกด้วย (พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์, 2544)

ในกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้วิจัยจะเตรียมความพร้อมของกลุ่มนักเรียนโดยการกำหนดบทบาทหน้าที่และกำหนดวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ และมอบหมายงานให้นักเรียนได้เรียนรู้ร่วมกันผ่านการเล่นเกมกระดาน และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ตรวจสอบผลงานในรูปแบบกลุ่มและบุคคล เพื่อให้นักเรียนได้มองเห็นจุดเด่นและสิ่งที่ควรปรับปรุง แล้วสามารถนำไปพัฒนาความรู้ความเข้าใจของตนให้ดีขึ้น ดังที่ วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์ ได้อธิบายถึงการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการเรียนร่วมกัน (LT) ว่าเป็นรูปแบบง่ายมีกระบวนการดำเนินการที่ไม่ซับซ้อน โดยมีกระบวนการดำเนินการ ดังนี้ 1) ขั้นเตรียม กิจกรรมในขั้นเตรียมประกอบด้วย ครูแนะนำทักษะการเรียนรู้ร่วมกันและจัดเป็นกลุ่มย่อย ๆ ประมาณ 3 - 6 คน ครูควรแนะนำบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกกลุ่ม แจ้งวัตถุประสงค์ของบทเรียน 2) ขั้นสอน ครูนำเข้าสู่บทเรียน แนะนำเนื้อหา และมอบหมายงานให้แต่ละกลุ่ม 3) ขั้นทำกิจกรรมกลุ่ม ผู้เรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มย่อยโดยที่แต่ละคนมีบทบาทและหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย 4) ขั้นตรวจสอบผลงานและทดสอบ เน้นตรวจสอบผลงานเป็นรายกลุ่มและรายบุคคล 5) ขั้นสรุปผลการเรียนและประเมินผลการทำงานกลุ่ม ครูและผู้เรียนช่วยกันสรุปบทเรียนและพิจารณาว่าอะไรคือ จุดเด่นของงานและอะไรควรปรับปรุง และส่งผลให้นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนอยู่ที่ 19.79 (วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์, 2549) สอดคล้องกับ จุฑามาส ทัศนา ที่ศึกษาเรื่องผลการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการเรียนร่วมกัน (LT) ร่วมกับผังกราฟิก วิชาสังคมศึกษา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หลังเรียนโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการเรียนร่วมกัน (LT) ร่วมกับผังกราฟิก สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (จุฑามาส ทัศนา, 2566) ซึ่งสอดคล้องกับ ภาณุวัฒน์ ศิวะสกุลราช ที่ได้ทำการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาครู คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา โดยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT โดยผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาครูที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT ในรายวิชาความคิดสร้างสรรค์สำหรับครู มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (ภาณุวัฒน์ ศิวะสกุลราช, 2564) นอกจากนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของ วราภรณ์ ลิ้มเปรมวัฒนา และกันตภณ ธรรมวัฒนา กล่าวถึง การเล่นเกมกระดานช่วยให้ฝึกสมองทำให้มีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น ช่วยให้คิดและตัดสินใจแก้ไขปัญหาได้ดีขึ้น และช่วยให้มีสมาธิในการเรียนมากขึ้น ในด้านอารมณ์และความรู้สึก ทำให้ความรู้สึกผ่อนคลายจากความตึงเครียดสนุกสนาน (วราภรณ์ ลิ้มเปรมวัฒนา และกันตภณ ธรรมวัฒนา, 2560) โดยกิจกรรมดังกล่าวจะมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกการคิดวิเคราะห์ สามารถจำแนกคำยืมภาษาบาลี สันสกฤต ในภาษาไทย และอธิบายความหมายได้อย่างถูกต้อง ช่วยพัฒนาการเรียนรู้และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเทศบาลท่าโขลง 1 ที่มีต่อการเรียน เรื่อง คำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤตในภาษาไทย โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดาน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด (M = 4.74, S.D. = 0.43) เนื่องจากการเรียนรู้แบบร่วมมือเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแก้ปัญหาร่วมกัน ขณะเดียวกันสื่อเกมกระดานมีความน่าสนใจและมีกระบวนการเรียนรู้ที่สนุกสนาน ช่วยลดความเบื่อหน่ายและกระตุ้นความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ ส่งผลให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปรียานุช บัวผัน ที่พบว่า การใช้กิจกรรมเกมกระดานช่วยส่งเสริมความพึงพอใจในการเรียนรู้ของผู้เรียนในระดับมาก (ปรียานุช บัวผัน, 2564) และสอดคล้องกับแนวคิดของ กมล โพธิเย็น ที่ระบุว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สร้างความสุข

แก่ผู้เรียนช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความสำเร็จของการเรียนรู้ (กมล โพธิเย็น, 2559) ดังนั้น การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดานจึงเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ช่วยส่งเสริมความพึงพอใจและสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ภาษาไทยของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผู้สอนควรศึกษา และทำความเข้าใจลักษณะของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ให้ชัดเจน อีกทั้งมีความเชี่ยวชาญเนื้อหาเรื่องคำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤตเป็นอย่างดี สามารถสอนอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อไม่ให้เกิดความสับสน อีกทั้งผู้สอนควรชี้แจงวัตถุประสงค์และกำหนดบทบาทของนักเรียนให้ชัดเจนในการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยใช้สื่อชุดการเรียนรู้แบบเกมก ระดาน นอกจากนี้ ผู้สอนควรวางแผนและปรับรูปแบบการสอนให้เหมาะสมกับระยะเวลา ไม่ควรเร่งรีบจัดกิจกรรมมากเกินไป เพราะจะทำให้ผู้เรียนขาดความใส่ใจและขาดการคิดวิเคราะห์ ซึ่งจะทำให้พลาดวัตถุประสงค์ของการเล่นบอร์ดเกมไป อีกทั้งผู้สอนควรอธิบายกติกา ให้กระจ่างชัด และให้นักเรียนเข้าใจไปในทางเดียวกัน โดยอาจมีการยกตัวอย่าง หรือสาธิตการเล่นเพื่อให้การทำกิจกรรมของนักเรียนมีความราบรื่น ป้องกันการสับสนบทบาทช่วยให้การเล่นบอร์ดเกมลื่นไหล ไม่ซับซ้อน และการทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรศึกษาคำศัพท์จากสื่อต่าง ๆ จากหลายแหล่ง เพื่อพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดานให้มีความน่าสนใจและสอดคล้องกับชีวิตประจำวันมากขึ้น เช่น บทเพลง บทกวี นิทาน วรรณคดี เรื่องสั้น ข่าว นอกจากนี้ สามารถขยายขอบเขตการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT (Learning Together) ร่วมกับชุดการเรียนรู้แบบเกมกระดานไปสู่เนื้อหาภาษาไทยเรื่องอื่น ๆ เพื่อศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ในบริบทที่หลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

กมล โพธิเย็น. (2559). การจัดการเรียนรู้เพื่อนำความสุขสู่ผู้เรียน. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 13(2), 121-131.

จุฑามาส ทัศนา. (2566). ผลการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการเรียนร่วมกัน (LT) ร่วมกับผังกราฟิกวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. ใน วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยบูรพา.

นัฐพล พิมพ์ทอง และอัญชลี ทองเอม. (2558). การพัฒนาการเรียนรู้แบบร่วมมือ ด้วยเทคนิค Learning Together วิชาสุขศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

ปรียานุช บัวผัน. (2564). ผลการใช้กิจกรรมเกมกระดานเพื่อส่งเสริมทักษะการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. ใน สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ แผน ข ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ปาริชาต ชิ้นเจริญ. (2564). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้บอร์ดเกมเป็นฐานที่ส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านระบบนิเวศสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. ใน วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ศึกษา. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3). (2553). ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 127 ตอนที่ 45 ก หน้า 1-3 (22 กรกฎาคม 2553).

พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์. (2544). การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ: แนวคิด วิธี และเทคนิคการสอน 1. กรุงเทพมหานคร: เดอะมาสเตอร์กรุ๊ป แมเนจเม้น.

ภาณุวัฒน์ ศิวะสกุลราช. (2564). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาครู คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา โดยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค LT. วารสารศิลปากรศึกษาศาสตร์วิจัย, 13(1), 228-237.

วราภรณ์ ลิ้มเปรมวัฒนา และกันตภณ ธรรมวัฒนา. (2560). พฤติกรรมในการเล่นเกมกระดาน และองค์ ประกอบของปัจจัยทางด้านผลกระทบจากการเล่นเกมของวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร. วารสารวิจัยสังคม, 40(2), 107-132.

วัชรา เล่าเรียนดี และคณะ. (2560). กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อพัฒนาการคิดและยกระดับคุณภาพการศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21. (พิมพ์ครั้งที่ 12). นครปฐม: เพชรเกษมพริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด.

วัฒนาพร ระงับทุกข์. (2542). แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์. (2549). พัฒนาการเรียนการสอน. มหาสารคาม: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

Thethaiger. (2567). สรุปคะแนนข้อสอบ O-net ปี 67 ม.3. เรียกใช้เมื่อ 15 กรกฎาคม 2567 จาก https://thethaiger.com/th/news/1132753/

บทความวิจัย

การพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน*

DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURIAL LEADERSHIP INDICATORS FOR PRIVATE VOCATIONAL EDUCATION ADMINISTRATORS

ศิริชัย เมืองโคตร*, ทรัพย์หิรัญ จันทรักษ์, นวพร วรรณทอง
Sirichai Muangkhot*, Suphirun Jantarak, Nawaporn Wanthong
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร สกลนคร ประเทศไทย
Faculty of Education, Sakon Nakhon Rajabhat University, Sakon Nakhon, Thailand
*Corresponding author E-mail: sirichaitom@gmail.com
*Tel: 085-879-5526

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ 2) ตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลโครงสร้างตัวบ่งชี้ที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และ 3) จัดทำคู่มือการใช้ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วย ระยะที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ โดยการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัย การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และการศึกษารายกรณีอาชีวศึกษาดีเด่น ระยะที่ 2 การตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลโครงสร้างตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการโดยเก็บข้อมูลกับกลุ่ม ตัวอย่างซึ่งเป็น ผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ปีการศึกษา 2568 จำนวน 500 คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 ค่าอำนาจจำแนกระหว่าง 0.86 - 0.96 และค่าความเชื่อมั่น 0.99 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ และ ระยะที่ 3 จัดทำคู่มือการใช้ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ตรวจสอบความเหมาะสมของคู่มือโดยให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คนประเมินความเหมาะสมของคู่มือ เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ วิสัยทัศน์ ความกล้าเสี่ยง การสร้างนวัตกรรม การทำงานเชิงรุก และความคิดสร้างสรรค์ 2) โมเดลโครงสร้างตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (Chi-square = 102.35, df = 101, p-value = 0.44, GFI = 0.98, AGFI = 0.96, RMSEA = 0.005) และ 3) คู่มือการใช้ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: ตัวบ่งชี้, ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ, ผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน

* Received 22 July 2026; Revised 24 August 2026; Accepted 16 September 2026

Abstract

This research aimed to 1) Examine the components of entrepreneurial leadership; 2) Investigate the goodness-of-fit of the developed structural model of entrepreneurial leadership indicators with empirical data; and 3) Develop a manual for the utilization of entrepreneurial leadership indicators for private vocational education administrators. A mixed-methods research design was employed and conducted in three phases. Phase I involved examining the components of entrepreneurial leadership through the synthesis of relevant documents and research, interviews with experts, and a case study of an outstanding vocational education institution. Phase II examined the goodness-of-fit of the structural model of entrepreneurial leadership indicators with empirical data. Data were collected from 500 private vocational education administrators in the 2025 academic year, selected through multistage random sampling. The research instrument was a five-point rating scale questionnaire with an Index of Item-Objective Congruence (IOC) of 1.00, discrimination indices ranging from 0.86 to 0.96, and a reliability coefficient of 0.99. Data were analyzed using statistical software. Phase III involved developing a manual for the utilization of entrepreneurial leadership indicators for private vocational education administrators. The appropriateness of the manual was evaluated by five experts using a five-point rating scale questionnaire, and the data were analyzed using mean and standard deviation. The findings can be summarized as follows: 1) entrepreneurial leadership consisted of five major components: vision, risk-taking, innovation, proactiveness, and creativity; 2) the developed structural model of entrepreneurial leadership indicators for private vocational education administrators was consistent with the empirical data (Chi-square = 102.35, df = 101, p-value = 0.44, GFI = 0.98, AGFI = 0.96, RMSEA = 0.005); and 3) the manual for the utilization of entrepreneurial leadership indicators for private vocational education administrators was rated at the highest level of appropriateness.

Keywords: Indicators, Entrepreneurial Leadership, Private Vocational Education Administrators

บทนำ

สถาบันอาชีวศึกษาเอกชนเป็นกลไกสำคัญในการผลิตและพัฒนากำลังคนอาชีพระดับกลางและระดับสูง เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงานและภาคอุตสาหกรรมของประเทศ อย่างไรก็ตาม บริบทการจัดการอาชีวศึกษาในปัจจุบันเผชิญกับความท้าทายหลายประการ ทั้งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ ระบบอัตโนมัติ และเศรษฐกิจฐานนวัตกรรม ซึ่งส่งผลให้ลักษณะงานและสมรรถนะของแรงงานเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน สถาบันอาชีวศึกษาเอกชนยังประสบปัญหาด้านภาพลักษณ์ งบประมาณ ครุภัณฑ์ ครูผู้สอน หลักสูตรที่ปรับตัวล่าช้า และความร่วมมือกับสถานประกอบการที่ยังไม่เป็นระบบ ส่งผลให้เกิดช่องว่างระหว่างสมรรถนะของผู้สำเร็จการศึกษากับความต้องการของตลาดแรงงาน (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2566)

นอกจากปัญหาด้านโครงสร้างและทรัพยากรแล้ว ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนจากการบริหารที่มุ่งดำเนินงานตามระบบและระเบียบเพียงอย่างเดียว ไปสู่การบริหารที่สามารถมองเห็นโอกาสจากการเปลี่ยนแปลง คาดการณ์แนวโน้มในอนาคต ตัดสินใจภายใต้ความไม่แน่นอน กล้าริเริ่มสิ่งใหม่ และขับเคลื่อนองค์กรเชิงรุก อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารบางส่วนยังมีข้อจำกัดด้านการบูรณาการภาวะผู้นำเข้ากับความสามารถเชิงผู้ประกอบการ ทั้งในด้านการกำหนดวิสัยทัศน์เชิงธุรกิจ การบริหารความเสี่ยง การสร้างนวัตกรรม การแสวงหาโอกาสใหม่ ตลอดจนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคอุตสาหกรรม ส่งผลให้การบริหารสถานศึกษาอาจไม่สามารถตอบสนองต่อการแข่งขันและการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมได้อย่างทันท่วงที (Esmer, Y. & Dayi, F., 2016) ปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การยกระดับคุณภาพอาชีวศึกษาเอกชนมิอาจดำเนินการได้ด้วยการปรับหลักสูตรหรือเพิ่มทรัพยากรเพียงด้านเดียว หากแต่ต้องอาศัยผู้บริหารที่สามารถบูรณาการภาวะผู้นำเข้ากับความสามารถเชิงผู้ประกอบการ โดยมีความสามารถในการกำหนดทิศทางเชิงกลยุทธ์ มองเห็นและสร้างโอกาสจากการเปลี่ยนแปลง กล้าตัดสินใจภายใต้ความเสี่ยง สร้างและประยุกต์ใช้นวัตกรรม ทำงานเชิงรุก ตลอดจนเชื่อมโยงเครือข่ายกับภาคอุตสาหกรรม ผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนจึงจำเป็นต้องมีภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ เพื่อขับเคลื่อนสถานศึกษาให้มีความยืดหยุ่น คล่องตัว สามารถปรับตัวและสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันภายใต้บริบทที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Esmer, Y. & Dayi, F., 2016); (ฮัมดี้ คอแด๊ะ และเอกรินทร์ สังข์ทอง, 2564)

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีงานวิจัยที่กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ แต่ยังขาดตัวบ่งชี้ที่ได้รับการพัฒนาและตรวจสอบเชิงประจักษ์ในบริบทของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนโดยเฉพาะ การพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนจึงมีความสำคัญ เนื่องจากสามารถใช้เป็นกรอบมาตรฐานในการคัดเลือก ประเมิน และพัฒนาผู้บริหารให้มีสมรรถนะสอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษา ภาคอุตสาหกรรม และตลาดแรงงานยุคใหม่ อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือเชิงวิชาการที่ช่วยกำหนดแนวทางการพัฒนาผู้บริหารให้มีวิสัยทัศน์ ความกล้าเสี่ยง ความสามารถในการสร้างนวัตกรรม การทำงานเชิงรุก และความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการบริหารสถานศึกษาให้เกิดผลลัพธ์เชิงคุณภาพ นอกจากนี้ ตัวบ่งชี้ที่มีความชัดเจนและผ่านการตรวจสอบทางวิชาการจะช่วยให้การประเมินและพัฒนาผู้บริหารเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เกิดมาตรฐานในการบริหารจัดการสถานศึกษาอาชีวศึกษาเอกชน และสามารถสะท้อนระดับความสำเร็จของภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการได้อย่างเป็นรูปธรรมและน่าเชื่อถือ

ดังนั้น การวิจัยเรื่องการพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน จึงมีคุณค่าเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ โดยสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบประเมิน พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม จัดทำคู่มือการใช้ตัวบ่งชี้ และกำหนดทิศทางการพัฒนาผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนอย่างเป็นระบบ อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการสถานศึกษา การสร้างความร่วมมือกับภาคอุตสาหกรรม การพัฒนากำลังคนที่มีสมรรถนะตรงตามความต้องการของประเทศ และการเสริมสร้างความยั่งยืนของอาชีวศึกษาเอกชนในยุคเศรษฐกิจและสังคมฐานนวัตกรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน

2. เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลโครงสร้างตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์

3. เพื่อพัฒนาคู่มือการใช้ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย 3 ระยะ ดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน

1. การสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนโดยการสืบค้นและรวบรวมข้อมูลจากฐานข้อมูลวิชาการทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงวิทยานิพนธ์ บทความวิจัย และรายงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ และภาวะผู้นำในสถานศึกษา โดยใช้วิธีการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ (Systematic Review) ช่วงเวลาเผยแพร่ไม่เกิน 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2558 - 2567) เพื่อให้ข้อมูลมีความทันสมัยและสอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน ตัวแปรที่ศึกษา คือ องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) วิสัยทัศน์ 2) ความกล้าเสี่ยง 3) การทำงานเชิงรุก 4) การสร้างนวัตกรรม และ 5) ความคิดสร้างสรรค์ การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้อ่าน วิเคราะห์ และสกัดข้อมูลสำคัญจากเอกสารที่ผ่านการคัดเลือก โดยเน้นการระบุองค์ประกอบ นิยามเชิงปฏิบัติการ และตัวบ่งชี้พฤติกรรม ของภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ จากนั้นนำมาจัดหมวดหมู่และสังเคราะห์เป็นประเด็นร่วมเพื่อเปรียบเทียบและหาความสอดคล้องกันระหว่างงานวิจัยต่าง ๆ การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการ Content Analysis โดยจัดระเบียบข้อมูลจากการทบทวนเอกสาร แยกหมวดหมู่ตามองค์ประกอบที่ปรากฏซ้ำหรือตรงกัน ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การยืนยันองค์ประกอบโดยอ้างอิง “ความถี่” ของการปรากฏในเอกสาร หากองค์ประกอบใดปรากฏมากกว่าร้อยละ 50 ของแหล่งข้อมูลทั้งหมด จึงถูกพิจารณาเป็นองค์ประกอบที่คัดเลือกเข้าสู่กรอบแนวคิดการวิจัย

2. การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและศึกษาสถาบันอาชีวศึกษาดีเด่น เกี่ยวกับองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน โดยการการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คนและศึกษาสถาบันอาชีวศึกษาดีเด่น เกี่ยวกับองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน โดยนำองค์ประกอบที่ได้จากการสังเคราะห์องค์ประกอบมาพิจารณา ตัวแปรที่ศึกษา คือ การยืนยันองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน

2.1 การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารการศึกษา เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย 1) นักวิชาการ ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการบริหารการศึกษา ระยะเวลาไม่น้อยกว่า 10 ปี วุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอกหรือมีตำแหน่งทางวิชาการไม่ต่ำกว่าผู้ช่วยศาสตราจารย์ จำนวน 2 คน โดยการคัดเลือกพิจารณาจากผลงานทางวิชาการ ประสบการณ์

ด้านการวิจัย 2) นักปฏิบัติการ ได้แก่ ผู้บริหารอาชีวศึกษา ผู้อำนวยการวิทยาลัยอาชีวศึกษาที่มีประสบการณ์การบริหารไม่น้อยกว่า 10 มีวุฒิการศึกษาไม่ต่ำกว่าระดับปริญญาโท จำนวน 3 คน การคัดเลือกพิจารณาจากประสบการณ์จริงในการบริหารสถานศึกษา ความเข้าใจบริบทอาชีวศึกษาเอกชน

2.2 ศึกษาสถาบันอาชีวศึกษาดีเด่น จำนวน 1 สถาบัน โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ตามเกณฑ์ ได้แก่ 1) มีผลการบริหารจัดการและการประกันคุณภาพอยู่ในระดับดีขึ้นไป 2) มีผลงานด้านคุณภาพผู้เรียนเป็นที่ประจักษ์ 3) มีการบริหารที่สะท้อนคุณลักษณะเชิงผู้ประกอบการ และ 4) มีความร่วมมือกับสถานประกอบการอย่างเป็นรูปธรรม ผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย ผู้บริหาร 1 คน รองผู้บริหาร 2 คน และครู 4 คน รวม 7 คน

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ เพื่อสัมภาษณ์เกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ซึ่งมีประเด็นหลักในการสัมภาษณ์ ครอบคลุมเนื้อหา ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ ความกล้าเสี่ยง การสร้างนวัตกรรม การทำงานเชิงรุก และความคิดสร้างสรรค์

2.4 ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ คือ ผู้วิจัยร่างแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างเกี่ยวกับองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนและนำร่างแบบสัมภาษณ์เสนอคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบความถูกต้องความเหมาะสมของการใช้ภาษาและความสมบูรณ์ของแบบสัมภาษณ์ ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และจัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์

2.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลโดยนำแบบสัมภาษณ์องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ไปสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน และศึกษาสถาบันอาชีวศึกษาดีเด่น 7 คน โดยมีการนัดหมายล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 5 วัน ใช้เวลาสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 30 นาทีต่อ 1 คน แล้วนำผลการสัมภาษณ์มารวบรวมอย่างเป็นระบบ เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

2.6 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและศึกษาสถาบันอาชีวศึกษาดีเด่น เกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน โดยนำมาจัดเรียงหมวดหมู่เรียงลำดับตามกรอบแนวคิดของการวิจัย โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ระยะที่ 2 ตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลโครงสร้างตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์

1. ตัวแปรที่ศึกษา คือ การตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลโครงสร้างตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์

2. กลุ่มเป้าหมาย

2.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยนี้ ได้แก่ ผู้รับใบอนุญาต ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ และผู้จัดการวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีการศึกษา 2568 สถาบันละ 4 คน ใน 20 จังหวัด จำนวน 800 คน

2.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้รับใบอนุญาต ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ และผู้จัดการวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีการศึกษา 2568 จำนวน 500 คน จาก 125 สถาบัน โดยใช้การสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multistage Sampling) ดังนี้ 1) สุ่มจังหวัดจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 20 จังหวัด ในสัดส่วนร้อยละ 60 ได้ 12 จังหวัด 2) จากวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาเอกชนใน 12 จังหวัด

จำนวน 167 สถาบัน สุ่มในสัดส่วนร้อยละ 75 ได้ 125 สถาบัน และ 3) เลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจงจากแต่ละสถาบัน ประกอบด้วย ผู้รับใบอนุญาต ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ และผู้จัดการ สถาบันละ 4 คน รวมทั้งสิ้น 500 คน การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์โดยใช้สถิติวิเคราะห์ข้อมูลขั้นสูง คือ การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) Comrey, A. L. & Lee, H. B. เสนอว่า ถ้าใช้เกณฑ์ 500 คนขึ้นไปถือว่าดีมาก จะช่วยให้ผลการวิเคราะห์มีความเสถียรและเชื่อถือได้สูง โดยเฉพาะเมื่อโมเดลมีตัวแปรจำนวนมาก (Comrey, A. L. & Lee, H. B., 1992)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบ มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ได้แก่ เพศ สถานภาพการดำรงตำแหน่ง ระดับการศึกษาและประสบการณ์

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามรูปแบบ ของ Likert’s Scale ซึ่งมีรายละเอียดอันดับคะแนนที่ให้ความหมาย คือ (บุญชม ศรีสะอาด, 2556)

4.51 - 5.00 หมายถึง ตัวบ่งชี้มีความเหมาะสมมากที่สุด

3.51 - 4.50 หมายถึง ตัวบ่งชี้มีความเหมาะสมมาก

2.51 - 3.50 หมายถึง ตัวบ่งชี้มีความเหมาะสม ปานกลาง

1.51 - 2.50 หมายถึง ตัวบ่งชี้มีความเหมาะสมน้อย

1.00 - 1.50 หมายถึง ตัวบ่งชี้มีความเหมาะสมน้อยที่สุด

4. การสร้างและตรวจคุณภาพของเครื่องมือ ดำเนินการสร้างและตรวจคุณภาพของเครื่องมือ ดังนี้

4.1 นำข้อมูลที่ได้จากกรอบแนวคิดการวิจัยมาร่างแบบสอบถามเพื่อใช้ สอบถามระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แล้วนำเสนอที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบ ความครอบคลุม องค์ประกอบของตัวบ่งชี้ ความถูกต้องเหมาะสมในด้านการใช้ภาษา ความเรียบร้อยและนำขอเสนอแนะที่ได้ไปปรับปรุงแก้ไข

4.2 นำร่างแบบสอบถามที่ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ผลการตรวจสอบพบว่า ข้อคำถามมีค่า IOC เท่ากับ 1.00 ทุกข้อ ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 0.50 แสดงว่าข้อคำถามมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเนื้อหาที่มุ่งวัด (บุญชม ศรีสะอาด, 2556)

4.3 นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้ (Try-out) กับครูและผู้บริหารที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 40 คน แล้วนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ไปหาคุณภาพของเครื่องมือ โดยการวิเคราะห์หาค่าอำนาจจำแนกรายข้อของแบบสอบถาม (r) พบว่า ค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง 0.86 - 0.96 ซึ่งทุกข้อมีค่าสูงกว่าเกณฑ์ 0.30 แสดงว่าแบบสอบถามมีอำนาจจำแนกดี และการหาค่าความเที่ยง (Reliability) ของแบบสอบถามโดยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่า (Alpha Coefficient) ด้วยวิธีของครอนบาค (Cronbach) (บุญชม ศรีสะอาด, 2556) มีค่าเท่ากับ 0.99 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 0.70 ถือว่าผ่านเกณฑ์ทุกข้อ

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยมีหนังสือขอความร่วมมือในการ เก็บขอมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์จากคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร เพื่อขอความอนุเคราะห์จากผู้อำนวยการสถาบันอาชีวศึกษาเอกชนในเขตพื้นที่ ที่ทำการวิจัยเพื่อใช้ในการ ตอบแบบสอบถาม ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามและหนังสือขอความร่วมมือเก็บรวบรวม ข้อมูลโดยทางไปรษณีย์ จำนวน 500 ฉบับ พร้อมทั้งระบุเวลาให้ผู้ตอบส่งแบบสอบถาม คืนภายใน 1 สัปดาห์ เมื่อผู้ตอบแบบสอบถามตอบเรียบร้อยแล้ว ให้ส่งแบบสอบถามมายังผู้วิจัยตามที่อยู่ซึ่งได้พิมพ์ติดไว้ที่แบบสอบถาม นำแบบสอบถามฉบับที่สมบูรณ์มาตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนดเพื่อวิเคราะห์ทางสถิติต่อไป

6. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรม คอมพิวเตอร์ สำเร็จรูปเพื่อหาค่าสถิติต่าง ๆ ดังนี้

6.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง เป็นการวิเคราะห์เพื่อให้ทราบลักษณะภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา และประสบการณ์ในการทำงาน โดยใช้ค่าความถี่และค่าร้อยละ

6.2 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความเหมาะสมของตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

6.3. การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ด้วยวิธีของเพียรสัน ค่าตั้งแต่ -1 ถึง 1 ค่าลบแสดงความสัมพันธ์ทางลบหรือทางตรงกันข้าม ค่าบวกแสดงความสัมพันธ์ทางบวกหรือทางเดียวกัน

6.4 ค่าสถิติทดสอบเพื่อพิจารณาว่าข้อมูลชุดนี้เหมาะสมที่จะนำมาวิเคราะห์ องค์ประกอบหรือไม่ คือ ค่า KMO and Barlett's Test จะได้ค่าสถิติทดสอบ 2 ค่า คือ ค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) มีค่าระหว่าง 0 - 1 ค่าจะเท่ากับ 1 เมื่อตัวแปรแต่ละตัวสามารถทำนายได้ด้วยตัวแปรอื่น โดยปราศจาก ความคลาดเคลื่อน (บุญชม ศรีสะอาด, 2556)

6.5 การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) เพื่อทดสอบความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลโครงสร้างองค์ประกอบและกำหนด น้ำหนักตัวแปรย่อยที่ใช้ในการสร้างตัวบ่งชี้กับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยจากการวิเคราะห์ ข้อมูลจากแบบสอบถาม เพื่อหาน้ำหนักตัวแปรย่อยที่ใช้ในการสร้างตัวบ่งชี้ และทำการตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลการวิจัยที่เป็นโมเดลเชิงทฤษฎีที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สองกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ระยะที่ 3 พัฒนาคู่มือการใช้ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน

1. ตัวแปรที่ศึกษา คือ การประเมินความเหมาะสมของคู่มือภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน

2 กลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเป้าหมายในการประเมินความเหมาะสมของคู่มือ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย 1) นักวิชาการ จำนวน 2 คน ซึ่งมีความรู้และประสบการณ์ด้านการบริหารการศึกษาไม่น้อยกว่า 10 ปี มีวุฒิระดับปริญญาเอกหรือมีตำแหน่งทางวิชาการไม่ต่ำกว่าผู้ช่วยศาสตราจารย์ และ 2) ผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน จำนวน 3 คน ซึ่งมีประสบการณ์ด้านการบริหารไม่น้อยกว่า 10 ปี และมีวุฒิการศึกษาไม่ต่ำกว่าระดับปริญญาเอก

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามเพื่อประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ โดยยึดตามแนวคิดการสร้างมาตรวัดของ Likert โดยกำหนดระดับคะแนนเรียงลำดับจาก มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ซึ่งเอื้อต่อการวิเคราะห์ข้อมูลและการสรุปผลเชิงวิชาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ (บุญชม ศรีสะอาด, 2556)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามเพื่อประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน โดยนำแบบสอบถามไปมอบให้ผู้ตอบแบบสอบถามด้วยตนเองและนำแบบประเมินที่ได้รับคืนมาวิเคราะห์ข้อมูล

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ความเหมาะสมขององค์ประกอบด้วยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จากนั้นนำค่าเฉลี่ยไปแปลความหมายโดยเทียบกับเกณฑ์การประเมินค่ามาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับตามแนวคิดของ บุญชม ศรีสะอาด โดยเลือกองค์ประกอบที่มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากขึ้นไป หรือมีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.51 ขึ้นไป ซึ่งมีเกณฑ์การแปลผล ดังนี้ 4.51 - 5.00 หมายถึง องค์ประกอบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด 3.51 - 4.50 หมายถึง องค์ประกอบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก 2.51 - 3.50 หมายถึง องค์ประกอบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับ ปานกลาง 1.51 - 2.50 หมายถึง องค์ประกอบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับน้อย 1.00 - 1.50 หมายถึง องค์ประกอบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับ น้อยที่สุด (บุญชม ศรีสะอาด, 2556)

6. สถิติที่ใช้ ผู้วิจัยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการประเมินของผู้ทรงวุฒวุฒิ เพื่อแสดงระดับความเหมาะสมขององค์ประกอบ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการสังเคราะห์องค์ประกอบ การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและศึกษาสถาบันอาชีวศึกษาเอกชนดีเด่นเกี่ยวกับองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน โดยนำแนวคิดและสาระสำคัญที่มีความสอดคล้องกันมาจัดกลุ่มและวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่อสรุปเป็นองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ จากนั้นจึงกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกองค์ประกอบที่ปรากฏความถี่ตั้งแต่ร้อยละ 50 ขึ้นไป ผลการสังเคราะห์พบว่า องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) วิสัยทัศน์ 2) ความกล้าเสี่ยง 3) การสร้างนวัตกรรม 4) การทำงานเชิงรุก และ 5) ความคิดสร้างสรรค์ โดยผู้วิจัยได้จัดลำดับองค์ประกอบตามผลการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

ผลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและการศึกษาสถาบันอาชีวศึกษาเอกชนดีเด่นเกี่ยวกับองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีความคิดเห็นสอดคล้องกันในระดับสูงว่าภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนเป็นคุณลักษณะที่สะท้อนความสามารถในการขับเคลื่อนองค์กรให้สามารถปรับตัวและแข่งขันได้ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และความต้องการของตลาดแรงงาน โดยประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ วิสัยทัศน์ ความกล้าเสี่ยง การสร้างนวัตกรรม การทำงานเชิงรุก และความคิดสร้างสรรค์ ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับด้านวิสัยทัศน์มากที่สุด

เนื่องจากเป็นปัจจัยพื้นฐานในการกำหนดทิศทาง เป้าหมาย และการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันของสถานศึกษา รองลงมา คือ ความกล้าเสี่ยงและการสร้างนวัตกรรม ซึ่งสะท้อนความสามารถของผู้บริหารในการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ การแสวงหาโอกาสใหม่ และการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะที่การทำงานเชิงรุกเป็นกลไกสำคัญในการคาดการณ์ปัญหา การวางแผนล่วงหน้า และการขับเคลื่อนองค์กรอย่างต่อเนื่อง ส่วนความคิดสร้างสรรค์ถือเป็นรากฐานของการพัฒนานวัตกรรมและการออกแบบแนวทางการบริหารที่เหมาะสมกับบริบทเฉพาะของสถานศึกษาอาชีวศึกษาเอกชน ผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าองค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน มีความเชื่อมโยงและเกื้อหนุนซึ่งกันและกันในการเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ อันนำไปสู่การยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการสถานศึกษาความสามารถในการตอบสนองต่อความต้องการของภาคอุตสาหกรรม และการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันเพื่อพัฒนาโครงสร้างตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน

การวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการตรวจสอบความสอดคล้องเชิงโครงสร้างของโมเดลภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) ซึ่งเป็นเทคนิคทางสถิติที่ใช้ยืนยันความถูกต้องของโครงสร้างเชิงทฤษฎีที่พัฒนาขึ้นจากการสังเคราะห์เอกสาร แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและการศึกษาสถาบันอาชีวศึกษาดีเด่น โดยโมเดลที่นำมาทดสอบเป็นโมเดลเชิงลำดับชั้น ประกอบด้วยองค์ประกอบแฝงระดับสูงสุด 1 ตัว คือ ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ (EPN) ซึ่งถูกอธิบายผ่านองค์ประกอบหลัก 5 องค์ประกอบ ได้แก่ วิสัยทัศน์ (VS) ความกล้าเสี่ยง (RT) การสร้างนวัตกรรม (IN) การทำงานเชิงรุก (PA) และความคิดสร้างสรรค์ (CA) และแต่ละองค์ประกอบหลัก ยังประกอบด้วย องค์ประกอบย่อยรวมทั้งสิ้น 17 องค์ประกอบของโมเดลภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน ซึ่งเป็นโมเดลเชิงโครงสร้างแบบลำดับชั้น (Higher-order CFA) ประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก 5 องค์ประกอบ และองค์ประกอบย่อย 17 องค์ประกอบ (GS, CM, FC, IP, DC, RA, UF, PT, CT, ST, WC, CH, SI, HI, AG, FX, TF) พบว่า โมเดลที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในระดับดีมาก

ผลการวิเคราะห์ดัชนีความสอดคล้องของโมเดล พบว่า โมเดลที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในระดับดีมาก โดยพิจารณาจากค่าไคสแควร์ของโมเดล χ^2 = 104.77 ที่องศาอิสระ df = 101 และมีค่า p-value = 0.44381 ซึ่งมากกว่า .05 แสดงว่าโครงสร้างโมเดลที่กำหนดขึ้นตามกรอบแนวคิดทางทฤษฎีไม่แตกต่างจากข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงสามารถสรุปได้ว่าโมเดลมีความเหมาะสมในเชิงภาพรวมและมีความสอดคล้องกับข้อมูลจริงในระดับที่น่าเชื่อถือ เมื่อพิจารณาค่าดัชนีความคลาดเคลื่อนโดยประมาณ พบว่า ค่า RMSEA = 0.005 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ 0.05 อย่างชัดเจน สะท้อนว่าโมเดลมีความคลาดเคลื่อนโดยประมาณต่ำมากและถือว่าอยู่ในระดับดีมากตามเกณฑ์การประเมินโมเดลสมการโครงสร้าง สำหรับดัชนีความสอดคล้องเชิงสัมบูรณ์ (Absolute Fit) พบว่า ค่า GFI = 0.98 และ AGFI = 0.96 ซึ่งอยู่ในระดับสูง สะท้อนว่าโมเดลมีความพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในภาพรวมเป็นอย่างดี ขณะเดียวกัน ดัชนีเชิง residual พบว่า ค่า RMR = 0.022 และ Standardized RMR = 0.022 ซึ่งมีค่าต่ำมาก แสดงว่าความแตกต่างระหว่างค่าที่สังเกตได้กับค่าที่คาดประมาณ

จากโมเดลมีขนาดเล็กมาก เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนว่าโมเดลมีความพอดีอยู่ในระดับดีมาก เมื่อพิจารณาน้ำหนักองค์ประกอบของตัวบ่งชี้ พบว่า ตัวบ่งชี้ทุกตัวมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเป็นบวกและอยู่ในระดับสูง โดยมีค่าตั้งแต่ประมาณ 0.78 - 0.81 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำที่กำหนดไว้ช่วง 0.31 - 0.59 สะท้อนว่าตัวบ่งชี้ทุกตัวมีความเหมาะสมในการอธิบายองค์ประกอบแฝงอย่างชัดเจน

กล่าวโดยสรุปในส่วนความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดล ดัชนีทุกตัวชี้ไปในทิศทางเดียวกันว่า โมเดลที่ปรับแล้วมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับดีมากและผ่านเกณฑ์มาตรฐานที่ใช้ในการพิจารณาโมเดล CFA อย่างครบถ้วน พิจารณาจากค่า χ^2, p-value, RMSEA และดัชนีความสอดคล้องประเภทต่าง ๆ ที่ล้วนผ่านเกณฑ์มาตรฐานทางสถิติ สะท้อนถึงความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของโมเดล และยืนยันว่าโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสม ครอบคลุม และสามารถนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดเชิงโครงสร้างเพื่อการประเมินและการพัฒนาผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนได้อย่างมีนัยสำคัญและมีความน่าเชื่อถือทางวิชาการ แสดงดังภาพประกอบ 1

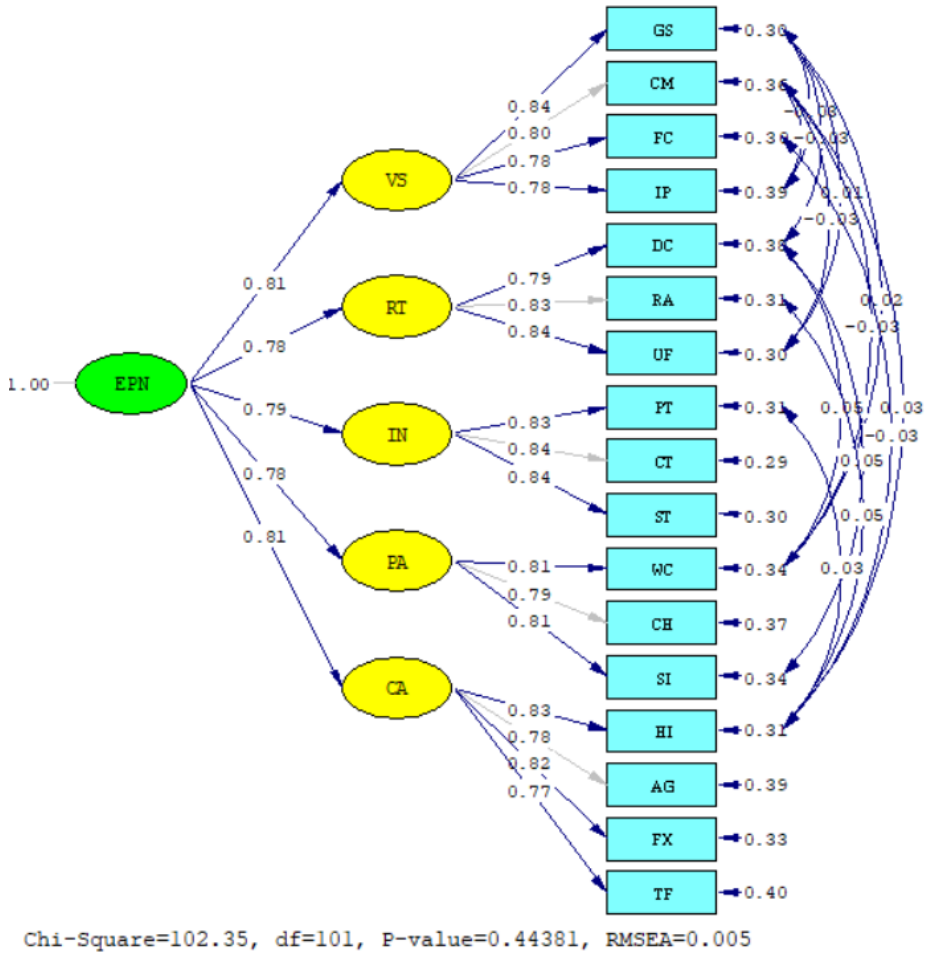

ภาพที่ 1 โมเดลภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน

ตอนที่ 3 ผลการการประเมินคู่มือการใช้ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน

ผลการประเมินคู่มือการใช้ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนดังตาราง 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินคู่มือการใช้ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน

ข้อ	รายการประเมิน	$\bar{x}$	S.D.	ความเหมาะสม
ส่วนที่ 1 โครงสร้าง				
1	คำนำ	4.80	0.45	มากที่สุด
2	สารบัญ	4.80	0.45	มากที่สุด
3	บัญชีภาพประกอบ	4.60	0.55	มากที่สุด
4	คำชี้แจง	4.60	0.55	มากที่สุด
5	หลักการ	4.60	0.55	มากที่สุด
6	วัตถุประสงค์	4.40	0.55	มาก
7	เนื้อหา	4.40	0.55	มาก
8	สื่อ วัสดุและอุปกรณ์	4.40	0.55	มาก
9	กระบวนการพัฒนา	4.60	0.55	มากที่สุด
10	มากที่สุด การวัดและประเมินผล	4.40	0.55	มาก
	เฉลี่ย	**4.56**	**0.41**	**มากที่สุด**
ส่วนที่ 2 เนื้อหาคู่มือการใช้ตัวบ่งชี้				
1	วิสัยทัศน์	4.40	0.55	มาก
2	ความกล้าเสี่ยง	4.40	0.55	มาก
3	การสร้างนวัตกรรม	4.40	0.55	มาก
4	การทำงานเชิงรุก	4.20	0.45	มาก
5	ความคิดสร้างสรรค์	4.40	0.55	มาก
	เฉลี่ย	**4.36**	**0.40**	**มาก**
ส่วนที่ 3 วัตถุประสงค์ของคู่มือ				
1	คำชี้แจง มีความชัดเจน ถูกต้อง	4.40	0.55	มาก
2	วัตถุประสงค์ของคู่มือสามารถนำไปใช้บรรลุเป้าหมาย ได้	4.20	0.45	มาก
3	ประโยชน์ของคู่มือการใช้ตัวบ่งชี้ มีความเหมาะสม สามารถนำไปใช้ได้จริง	4.20	0.45	มาก
4	นิยาม เนื้อหาสาระถูกต้องตามหลักวิชาการ	4.40	0.55	มาก
5	แนวทางการนำตัวบ่งชี้ และเกณฑ์การประเมินไปใช้ สามารถนำไปปฏิบัติได้	4.40	0.55	มาก
	เฉลี่ย	**4.32**	**0.42**	**มาก**
	รวมเฉลี่ย	**4.42**	**0.40**	**มาก**

จากตารางที่ 1 แสดงผลการประเมินคู่มือการใช้ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน พบว่า โดยภาพรวมคู่มือมี ความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.42, S.D. = 0.40) เมื่อพิจารณาเป็นรายส่วน สามารถอธิบาย ได้ดังนี้

ส่วนที่ 1 โครงสร้างของคู่มือ ผลการประเมินด้านโครงสร้างของคู่มือ พบว่า โดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับ มากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.56, S.D. = 0.41) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า รายการที่ได้รับการประเมินในระดับมากที่สุด ได้แก่ คำนำ สารบัญ บัญชีภาพประกอบ คำชี้แจง หลักการ และกระบวนการพัฒนา โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 4.60 - 4.80 แสดงให้เห็นว่าโครงสร้างของคู่มือมีความครบถ้วน เป็นระบบ และเรียงลำดับเนื้อหาได้อย่างเหมาะสม ส่วนรายการที่ได้รับการประเมินในระดับ มาก ได้แก่ วัตถุประสงค์ เนื้อหา สื่อ วัสดุและอุปกรณ์ และการวัดและประเมินผล ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.40 สะท้อนให้เห็นว่า แม้จะอยู่ในระดับรองลงมา แต่ยังถือว่ามีคุณภาพอยู่ในระดับสูงและเหมาะสมต่อการนำไปใช้งาน

ส่วนที่ 2 เนื้อหาคู่มือการใช้ตัวบ่งชี้ ผลการประเมินด้านเนื้อหาของคู่มือ พบว่า โดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X}$ = 4.36, S.D. = 0.40) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า รายการส่วนใหญ่ ได้แก่ วิสัยทัศน์ ความกล้าเสี่ยง การสร้างนวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ ได้รับการประเมินในระดับ มาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.40 ขณะที่รายการการทำงานเชิงรุก มีค่าเฉลี่ย 4.20 ซึ่งยังคงอยู่ในระดับมากเช่นกัน ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า เนื้อหาของคู่มือมีความเหมาะสม ครอบคลุมสาระสำคัญของภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ และสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาได้อย่างเหมาะสม

ส่วนที่ 3 วัตถุประสงค์ของคู่มือ ผลการประเมินด้านวัตถุประสงค์ของคู่มือ พบว่า โดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X}$ = 4.32, S.D. = 0.42) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า รายการด้านความชัดเจนของคำชี้แจง นิยาม และโครงสร้างเนื้อหา รวมถึงแนวทางการนำตัวบ่งชี้และเกณฑ์การประเมินไปใช้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.40 ขณะที่รายการด้านความสามารถในการนำไปใช้บรรลุเป้าหมาย และประโยชน์ของคู่มือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.20 ซึ่งยังอยู่ในระดับมาก ผลการประเมินสะท้อนให้เห็นว่า วัตถุประสงค์ของคู่มือมีความชัดเจน สอดคล้องกับเนื้อหา และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติได้จริง

โดยสรุป ผลการประเมินคู่มือการใช้ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน โดยผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า คู่มือที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมโดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก สะท้อนให้เห็นว่าคู่มือมีคุณภาพในเชิงวิชาการและมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นอย่างดี คู่มือที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพทั้งในเชิงรูปแบบ เนื้อหา และวัตถุประสงค์ มีความสมบูรณ์ในเชิงโครงสร้างและกระบวนการ สามารถใช้เป็นเครื่องมือเชิงวิชาการในการส่งเสริม พัฒนา และประเมินภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาในบริบทอื่น ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกันได้ ซึ่งสะท้อนถึงคุณค่าเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติของคู่มือที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นในครั้งนี้อย่างชัดเจน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยการพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชน พบว่า ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ วิสัยทัศน์ ความกล้าเสี่ยง การสร้างนวัตกรรม การทำงานเชิงรุก และความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ผ่านกระบวนการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และการศึกษาสถาบันอาชีวศึกษาดีเด่น ส่งผลให้องค์ประกอบที่ได้มีความครอบคลุม

ทั้งเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ ตลอดจนสอดคล้องกับบริบทการบริหารอาชีวศึกษาเอกชนในปัจจุบัน ซึ่งผู้บริหารจำเป็นต้องมีคุณลักษณะของความเป็นผู้นำควบคู่กับความเป็นผู้ประกอบการ เพื่อให้สามารถกำหนดทิศทางองค์กร บริหารจัดการความไม่แน่นอน สร้างนวัตกรรม และขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิผล

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน พบว่า วิสัยทัศน์เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สะท้อนความสามารถในการกำหนดเป้าหมาย คาดการณ์แนวโน้มในอนาคต และสื่อสารทิศทางการพัฒนาองค์กรสู่การปฏิบัติ ซึ่งมีบทบาทโดยตรงต่อการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์และการสร้างความมุ่งมั่นร่วมของบุคลากร สอดคล้องกับแนวคิดของ Esmer, Y. & Dayi, F., Harrison, C. et al. ที่เสนอว่า วิสัยทัศน์เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดทิศทางและนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จ (Esmer, Y. & Dayi, F., 2016); (Harrison, C. et al., 2018)

ขณะที่ความกล้าเสี่ยงสะท้อนศักยภาพในการตัดสินใจภายใต้ความไม่แน่นอน การบริหารความเสี่ยง และการเรียนรู้จากความล้มเหลว ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้นำเชิงผู้ประกอบการในสภาพแวดล้อมที่มีความผันผวนสูง สอดคล้องกับ Nidhan, N. & Singh, B. K., Shaheen, S. et al. ที่เสนอว่า ความกล้าเสี่ยงช่วยให้ผู้นำสามารถตัดสินใจภายใต้ความไม่แน่นอน แสวงหาโอกาสใหม่ และปรับความท้าทายให้เป็นโอกาสในการพัฒนาองค์กร (Nidhan, N. & Singh, B. K., 2020); (Shaheen, S. et al., 2020) ด้านการสร้างนวัตกรรมสะท้อนบทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาและประยุกต์ใช้องค์ความรู้ เทคโนโลยี และแนวปฏิบัติใหม่เพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของสถานศึกษา สอดคล้องกับ บุญจักรวาล รอดบำเรอ และคณะ ที่เสนอว่านวัตกรรมเป็นกลไกสำคัญในการสร้างคุณค่าและความได้เปรียบเชิงการแข่งขันขององค์กร (บุญจักรวาล รอดบำเรอ และคณะ, 2565) ส่วนการทำงานเชิงรุกสะท้อนความสามารถในการมองเห็นโอกาส การวางแผนล่วงหน้า และการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงก่อนเกิดปัญหา ซึ่งช่วยให้องค์กรสามารถปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างทันท่วงที สอดคล้องกับแนวคิดของ Esmer, Y. & Dayi, F., ปิยะพร ชัยศักดิ์ ที่ชี้ว่า การทำงานเชิงรุกเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้นำที่สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิผล (Esmer, Y. & Dayi, F., 2016); (ปิยะพร ชัยศักดิ์, 2567) สำหรับความคิดสร้างสรรค์ พบว่า เป็นรากฐานสำคัญของการสร้างนวัตกรรมและการแก้ปัญหาเชิงซับซ้อน เนื่องจากช่วยให้ผู้บริหารสามารถพัฒนาแนวทางใหม่ในการบริหารจัดการและสร้างคุณค่าเพิ่มให้แก่องค์กรได้อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดของ อิฏฐิรา ทรงกิติพิศาล ที่อธิบายว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นพื้นฐานสำคัญของการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาองค์กร (อิฏฐิรา ทรงกิติพิศาล, 2563)

เมื่อพิจารณาในบริบทของอาชีวศึกษาเอกชน วิสัยทัศน์และความคิดสร้างสรรค์มีความสำคัญเป็นพิเศษ เนื่องจากสถานศึกษาต้องเผชิญทั้งการแข่งขัน การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี และความต้องการกำลังคนที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้บริหารจึงต้องสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาสถานศึกษาให้สอดคล้องกับแนวโน้มในอนาคต ขณะเดียวกันต้องมีความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนาหลักสูตร รูปแบบการจัดการเรียนรู้ การบริหารทรัพยากร และความร่วมมือกับสถานประกอบการให้แตกต่างและตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงานได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น วิสัยทัศน์จึงทำหน้าที่กำหนดทิศทางขององค์กร ขณะที่ความคิดสร้างสรรค์เป็นกลไกในการแปลงทิศทางดังกล่าวไปสู่แนวทางและวิธีการใหม่ ๆ ในการบริหารจัดการ ซึ่งอาจเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้องค์ประกอบทั้งสองมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงที่สุดในโมเดล

นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง พบว่า โมเดลตัวบ่งชี้ที่พัฒนาขึ้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และทุกองค์ประกอบมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ในระดับสูง แสดงให้เห็นถึงความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของโมเดล โดยด้านวิสัยทัศน์และความคิดสร้างสรรค์มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงที่สุด ซึ่งสนับสนุนข้ออธิบายเชิงทฤษฎีว่า ความสามารถในการกำหนดอนาคตขององค์กรและการสร้างแนวทางใหม่ในการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงเป็นแกนสำคัญของภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการในบริบทอาชีวศึกษาเอกชน ขณะที่การสร้างนวัตกรรม ความกล้าเสี่ยง และการทำงานเชิงรุกเป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทเกื้อหนุนต่อภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการโดยสะท้อนความสามารถของผู้บริหารในการริเริ่มสิ่งใหม่ ตัดสินใจภายใต้ความไม่แน่นอน และดำเนินงานเชิงรุกเพื่อให้สถานศึกษาสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการประเมินคู่มือการใช้ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าคู่มือที่พัฒนาขึ้นมีความสมบูรณ์ทั้งด้านโครงสร้าง เนื้อหา และแนวทางการนำไปใช้ สามารถประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาและประเมินภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังสะท้อนถึงความน่าเชื่อถือของกระบวนการพัฒนาคู่มือที่ยึดหลักการสังเคราะห์องค์ความรู้และการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ

โดยสรุป ผลการวิจัยยืนยันว่าภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนเป็นโครงสร้างเชิงพหุมิติ ที่ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ ความกล้าเสี่ยง การสร้างนวัตกรรม การทำงานเชิงรุก และความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งมีความสัมพันธ์เกื้อหนุนกันอย่างเป็นระบบ และเป็นปัจจัยสำคัญต่อการยกระดับประสิทธิภาพการบริหารสถานศึกษาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของภาคอุตสาหกรรม และการพัฒนากำลังคนให้สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงอันนำไปสู่การพัฒนาอาชีวศึกษาเอกชนอย่างยั่งยืนในระยะยาว

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยยืนยันว่า ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนเป็นโครงสร้างเชิงพหุมิติ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ วิสัยทัศน์ ความกล้าเสี่ยง การสร้างนวัตกรรม การทำงานเชิงรุก และความคิดสร้างสรรค์ โดยตัวบ่งชี้ที่พัฒนาขึ้นมีความตรงเชิงเนื้อหา มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และคู่มือการใช้ตัวบ่งชี้มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก จึงสามารถนำไปใช้เป็นกรอบในการประเมิน พัฒนา และเสริมสร้างสมรรถนะของผู้บริหารอาชีวศึกษาเอกชนได้อย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาควรนำตัวบ่งชี้และคู่มือไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาวิชาชีพ การวางแผนเชิงกลยุทธ์ การคัดเลือก และการพิจารณาความก้าวหน้าของผู้บริหาร เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการแข่งขันทางการศึกษา ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต ควรศึกษากับกลุ่มตัวอย่างและบริบทที่หลากหลายมากขึ้น ศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการกับประสิทธิผลของสถานศึกษา และนำตัวบ่งชี้ที่พัฒนาขึ้นไปต่อยอดเป็นโปรแกรมหรือรูปแบบการพัฒนาผู้บริหารที่สามารถนำไปใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

บุญจักรวาล รอดบำเรอ และคณะ. (2565). การวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาเอกชน. วารสารรัชต์ภาคย์, 16(45), 520-535.

บุญชม ศรีสะอาด. (2556). การวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

ปิยะพร ชัยศักดิ์. (2567). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในจังหวัดอุบลราชธานี. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. (2566). รายงานผลการปฏิบัติงานของสำนักบริหารการอาชีวศึกษาเอกชนประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566. เรียกใช้เมื่อ 10 มกราคม 2569 จาก https://vecp.vec.go.th/Portals/68/Doc/Report%20VECP/VECP%20Report%202566.pdf

อิฏฐิรา ทรงกิติพิศาล. (2563). กลยุทธ์การบริหารวิชาการโรงเรียนมัธยมศึกษาตามแนวคิดสมรรถนะภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ. ใน ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฮัมดี้ คอแด๊ะ และเอกรินทร์ สังข์ทอง. (2564). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของผู้บริหารสถานศึกษาตามทัศนะของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 15. วารสารวิจัยวิชาการ, 4(4), 221-234.

Comrey, A. L. & Lee, H. B. (1992). A first course in factor analysis. (2nd ed.). Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.

Esmer, Y. & Dayi, F. (2016). Entrepreneurial leadership: A theoretical research. In Proceedings of the 25th International Academic Conference. Paris: OECD Headquarters.

Harrison, C. et al. (2018). Entrepreneurial leadership in a developing economy: A skill-basedanalysis. Journal of Small Business and Enterprise Development, 25(3), 521-548.

Nidhan, N. & Singh, B. K. (2020). Entrepreneurial Leadership: A Conceptual Framework. Annals of Multi-Disciplinary Research, 10(4), 327-336.

Shaheen, S. et al. (2020). Impact of entrepreneurial leadership on the performance of highereducation. International Review of Management and Business Research, 9(2), 64-75.

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบการบริหารสหกิจศึกษาเพื่อยกระดับสมรรถนะบัณฑิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี*

DEVELOPMENT OF A COOPERATIVE EDUCATION MANAGEMENT MODEL FOR ADVANCING GRADUATE COMPETENCIES AT PRINCE OF SONGKLA UNIVERSITY, SURAT THANI CAMPUS

กรรณิการ์ ธรรมบำรุง[1], พิเชตวุฒิ นิลละออ[2*]

Kannikar Thumbumroun[1], Pichetwut Nillaor[2*]

[1]สำนักงานวิทยาเขตสุราษฎร์ธานี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี สุราษฎร์ธานี ประเทศไทย

[1]Office of the Surat Thani Campus, Prince of Songkla University, Surat Thani Campus, Surat Thani, Thailand

[2]คณะพาณิชยศาสตร์และการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตตรัง ตรัง ประเทศไทย

[2]Faculty of Commerce and Management, Prince of Songkla University, Trang Campus, Trang, Thailand

*Corresponding author E-mail: pichetwut.n@psu.ac.th

*Tel: 081-536-7779

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของสถานประกอบการต่อศักยภาพนักศึกษาสหกิจศึกษา และ 2) สังเคราะห์ผลเพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการสหกิจศึกษาเชิงระบบของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี ใช้การสำรวจเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พนักงานที่ปรึกษา ผู้จัดการและฝ่ายทรัพยากรบุคคลจากสถานประกอบการ 195 แห่ง คัดเลือกแบบเจาะจง เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์ตรงในการกำกับดูแล ติดตาม หรือประเมินการปฏิบัติงานของนักศึกษาสหกิจศึกษา จึงสามารถให้ข้อมูลสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามออนไลน์ วิเคราะห์ด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน t-test และ One-way ANOVA ผลพบว่า ศักยภาพนักศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านลักษณะส่วนบุคคลมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ผลสำเร็จของงาน และความรู้ความสามารถตามลำดับ ตำแหน่งผู้ประเมินส่งผลให้มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ พนักงานที่ปรึกษามีแนวโน้มประเมินสูงกว่าผู้จัดการและฝ่ายบุคคล ประสบการณ์ทำงานมีผลเฉพาะด้านลักษณะส่วนบุคคล ประเภทกิจการมีผลเฉพาะด้านความรู้ความสามารถ เพศไม่ส่งผลต่อความคิดเห็น ลักษณะส่วนบุคคลที่โดดเด่นสะท้อนว่า ตลาดแรงงานให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบ วินัย การปรับตัว และการทำงานร่วมกับผู้อื่น ควบคู่กับความรู้และทักษะวิชาชีพ ผลการศึกษาถูกสังเคราะห์เป็นรูปแบบเชิงระบบที่บูรณาการการเตรียมความพร้อมนักศึกษา การเรียนรู้จากงานจริง การนิเทศติดตาม การมีส่วนร่วมของสถานประกอบการ และข้อมูลย้อนกลับ โดยครอบคลุมกระบวนการก่อน

* Received 25 July 2026; Revised 31 August 2026; Accepted 21 September 2026

ระหว่าง และหลังการปฏิบัติสหกิจศึกษา เพื่อปรับปรุงหลักสูตร เตรียมความพร้อม และพัฒนาความร่วมมือระยะยาวกับสถานประกอบการ เพื่อยกระดับสมรรถนะบัณฑิตให้ตอบสนองตลาดแรงงานอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนารูปแบบ, การบริหารจัดการสหกิจศึกษาเชิงระบบ, สมรรถนะบัณฑิต, ความคิดเห็นของสถานประกอบการ

Abstract

This study aimed to 1) Examine and compare employers' opinions of the potential of cooperative education students and 2) Synthesize the findings to develop a systems-based cooperative education management model for Prince of Songkla University, Surat Thani Campus. A quantitative survey design was employed. The sample consisted of workplace supervisors, managers, and human resources personnel representing 195 host organizations. The participants were purposively selected because they had direct experience in supervising, monitoring, or evaluating the work performance of cooperative education students and could therefore provide information relevant to the research objectives. Data were collected using an online questionnaire and analyzed using percentages, means, standard deviations, t-tests, and one-way analysis of variance (ANOVA). The findings revealed that the students' overall potential was rated at the highest level. Personal attributes received the highest mean score, followed by responsibility for assigned duties, work achievement, and knowledge and abilities, respectively. Opinions differed significantly according to the evaluators' job positions, with workplace supervisors tending to assign higher ratings than managers and human resources personnel. Significant differences based on work experience were found only in ratings of personal attributes, while significant differences based on the type of business were found only in ratings of knowledge and abilities. No significant differences were found based on gender. The prominence of personal attributes indicates the labor market's emphasis on responsibility, discipline, adaptability, and the ability to work collaboratively with others, alongside professional knowledge and skills. The findings were synthesized into a systems-based cooperative education management model that integrates student preparation, work-based learning, supervision and monitoring, employer participation, and feedback. The model encompasses the stages before, during, and after cooperative education placements and supports curriculum improvement, enhances student preparation, and strengthens long-term collaboration with employers, thereby strengthening graduate competencies to meet labor market needs in a sustainable manner.

Keywords: Model Development, Systems-Based Cooperative Education Management, Graduate Competencies, Employers' Perspectives

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคมโลกในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัลและระบบอัตโนมัติ ได้ส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อโครงสร้างตลาดแรงงานและรูปแบบการทำงาน ทำให้สถานประกอบการมีความต้องการกำลังคนที่มีสมรรถนะรอบด้าน ไม่เพียงแต่มีความรู้เชิงวิชาการ หากแต่ต้องมีทักษะการปฏิบัติงานจริง ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนากำลังคนสมรรถนะสูงของประเทศ (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2565) ตลาดแรงงานในอนาคตจะให้ความสำคัญกับทักษะเชิงปฏิบัติ และทักษะแห่งอนาคตเพิ่มมากขึ้น สะท้อนถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนระบบการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (World Economic Forum, 2020); (World Economic Forum, 2023) แนวคิดการจัดการศึกษาแบบสหกิจศึกษา (Cooperative Education) และการเรียนรู้เชิงบูรณาการกับการทำงาน (Work Integrated Learning: WIL) จึงได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียน โดยเน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงในสถานประกอบการ การบูรณาการความรู้เชิงทฤษฎีกับการปฏิบัติ และการสร้างความร่วมมือเชิงหุ้นส่วนระหว่างสถาบันอุดมศึกษาและภาคอุตสาหกรรม (Kolb, D. A., 1984); (Billett, S., 2011) สหกิจศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทักษะวิชาชีพ ทักษะสังคม และคุณลักษณะส่วนบุคคลซึ่งเป็นพื้นฐานของความพร้อมในการทำงานจริงหลังสำเร็จการศึกษา (Spencer, L. M. & Spencer, S. M., 1993); (Jackson, D., 2015)

ในบริบทของประเทศไทย ปัญหาความไม่สอดคล้องระหว่างทักษะของผู้สำเร็จการศึกษากับความต้องการของสถานประกอบการยังคงเป็นประเด็นสำคัญ แม้จะมีผู้สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษาจำนวนมากเข้าสู่ตลาดแรงงาน แต่ภาคอุตสาหกรรมยังคงประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานที่มีศักยภาพและพร้อมทำงานจริง ข้อมูลภาวะสังคมไทยไตรมาส 2 ปี 2568 ระบุว่า ผู้สำเร็จการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยมีอัตราการว่างงานร้อยละ 2.0 ซึ่งสูงกว่าอัตราการว่างงานเฉลี่ยของประเทศที่ร้อยละ 1.0 สะท้อนความท้าทายในการเปลี่ยนผ่านจากการศึกษาเข้าสู่ตลาดแรงงาน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2568) ขณะเดียวกัน ผลสำรวจนายจ้างกว่า 1,000 แห่งทั่วโลกในรายงาน Future of Jobs 2025 พบว่า นายจ้างร้อยละ 63 ระบุว่าช่องว่างด้านทักษะเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการปรับตัวขององค์กร และคาดว่าทักษะหลักที่จำเป็นต่อการทำงานร้อยละ 39 จะเปลี่ยนแปลงภายในปี 2573 (World Economic Forum, 2025) ข้อมูลดังกล่าวยืนยันความจำเป็นของการพัฒนาบัณฑิตให้มีทั้งความรู้ ทักษะวิชาชีพ และสมรรถนะเชิงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการ นอกจากนี้ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ยังส่งผลให้เกิดภาวะการถดถอยด้านการเรียนรู้และทักษะของเยาวชน ซึ่งอาจส่งผลต่อคุณภาพกำลังคนในระยะยาว สถานการณ์ดังกล่าวนำไปสู่ความจำเป็นในการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาที่สามารถลดช่องว่างระหว่างการเรียนรู้ในห้องเรียนและการทำงานจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี ได้ดำเนินการจัดรายวิชาสหกิจศึกษาอย่างต่อเนื่องในทุกหลักสูตรระดับปริญญาตรี โดยมุ่งหมายให้นักศึกษาได้พัฒนาศักยภาพผ่านการปฏิบัติงานจริงในสถานประกอบการ (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2567) อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีการศึกษาความคิดเห็นของสถานประกอบการที่มีต่อศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม งานวิจัยส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการประเมินผลสหกิจศึกษา

จากมุมมองของนักศึกษาเป็นหลัก ขณะที่การศึกษาจากมุมมองของสถานประกอบการ ซึ่งเป็นผู้ใช้บัณฑิตโดยตรงยังมีอยู่อย่างจำกัด (กมลวรรณ แสงทอง และณัฐพงศ์ ทองเทพ, 2566); (ชลลดา มงคลวนิช และคณะ, 2564) การขาดข้อมูลเชิงประจักษ์จากสถานประกอบการทำให้มหาวิทยาลัยยังไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่าสมรรถนะด้านใดของนักศึกษาสอดคล้องหรือยังไม่สอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ใช้บัณฑิต ส่งผลให้การปรับปรุงหลักสูตร การเตรียมความพร้อมนักศึกษา และการออกแบบรูปแบบการบริหารสหกิจศึกษาอาจยังไม่ตอบโจทย์สถานประกอบการได้อย่างตรงจุด

ดังนั้น การศึกษาและพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการสหกิจศึกษาเชิงระบบเพื่อเสริมสร้างศักยภาพบัณฑิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อสะท้อนระดับความพร้อมสมรรถนะและคุณลักษณะของนักศึกษาสหกิจศึกษาในมุมมองของผู้ใช้แรงงานจริง ผลการวิจัยที่ได้จะเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนารูปแบบการจัดสหกิจศึกษา การปรับปรุงหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน และสนับสนุนการพัฒนากำลังคนอย่างยั่งยืนต่อไป จากเหตุผลข้างต้นผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของสถานประกอบการที่มีต่อศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษา และนำผลการศึกษามาสังเคราะห์และพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการสหกิจศึกษาเชิงระบบของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี เพื่อให้การจัดสหกิจศึกษาสอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้บัณฑิตและตลาดแรงงานอย่างเป็นรูปธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของสถานประกอบการที่มีต่อศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการสหกิจศึกษาเชิงระบบเพื่อเสริมสร้างศักยภาพบัณฑิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารสหกิจศึกษาเพื่อยกระดับสมรรถนะบัณฑิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี เป็นการวิจัยเชิงปริมาณแบบสำรวจ (Quantitative Survey Research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรของการวิจัย ได้แก่ สถานประกอบการที่รับนักศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี เข้าปฏิบัติงานสหกิจศึกษาในปีการศึกษา 2567 จำนวน 195 แห่ง ตามฐานข้อมูลของมหาวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี, 2567) ผู้วิจัยเลือกปีการศึกษา 2567 เนื่องจากเป็นรุ่นการปฏิบัติงานล่าสุดที่สิ้นสุดครบถ้วนในช่วงดำเนินการวิจัย ทำให้ผู้ประเมินสามารถให้ข้อมูลจากประสบการณ์ปัจจุบันภายใต้บริบทการจัดสหกิจศึกษาเดียวกัน การวิจัยเชิญสถานประกอบการทั้ง 195 แห่งเข้าร่วม จึงเป็นการศึกษาจากกรอบประชากรทั้งหมด โดยในแต่ละแห่งคัดเลือกผู้ตอบแบบเจาะจงจากพนักงานที่ปรึกษา ผู้จัดการ หรือฝ่ายบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับนักศึกษาสหกิจศึกษา

เกณฑ์คัดเข้า ได้แก่ 1) เป็นสถานประกอบการที่รับนักศึกษาสหกิจศึกษาในปีการศึกษา 2567 2) ผู้ตอบมีหน้าที่กำกับดูแล ติดตาม หรือประเมินการปฏิบัติงานของนักศึกษา และ 3) สมัครใจเข้าร่วมการวิจัย เกณฑ์คัดออก ได้แก่ ผู้ตอบไม่มีประสบการณ์ตรงกับนักศึกษาสหกิจศึกษา ปฏิเสธหรือถอนตัวจากการวิจัย ตอบแบบสอบถามซ้ำหรือให้ข้อมูลไม่ครบในตัวแปรหลักที่ใช้ทดสอบสมมติฐาน กรณีปฏิเสธหรือถอนตัวจะยุติการเก็บข้อมูลทันทีโดยไม่มีผลกระทบต่อความร่วมมือกับมหาวิทยาลัย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม ซึ่งแบ่งเป็น 3 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 การประเมินศักยภาพการปฏิบัติงานของนักศึกษาสหกิจศึกษา และ ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิด

เครื่องมือวิจัยผ่านการตรวจสอบคุณภาพ โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อหาค่า (IOC : Index of Item Objective Congruence) ตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแบบสอบถามเพื่อความถูกต้อง และนำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้รายชื่อและข้อมูลติดต่อจากฐานข้อมูลสถานประกอบการของมหาวิทยาลัย ประสานผู้รับผิดชอบของแต่ละแห่งเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ สิทธิของผู้เข้าร่วม และการรักษาความลับ ก่อนส่งลิงก์แบบสอบถามออนไลน์ไปยังพนักงานที่ปรึกษา ผู้จัดการ หรือฝ่ายบุคคลที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ การเข้าร่วมเป็นไปโดยสมัครใจ ผู้ได้รับเชิญสามารถปฏิเสธหรือยุติการตอบแบบสอบถามได้ทุกเมื่อ ภายหลังสิ้นสุดการเก็บข้อมูล ได้รับแบบสอบถามที่ผ่านเกณฑ์ความสมบูรณ์ จำนวน 190 ชุด จากกรอบประชากร 195 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 97.44 ส่วนกรณีไม่ตอบกลับ ปฏิเสธเข้าร่วมหรือแบบสอบถามไม่ครบถ้วนตามเกณฑ์จะไม่นำเข้าสู่การวิเคราะห์

ภายหลังเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยตรวจสอบความซ้ำซ้อนและความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม โดยไม่นำแบบสอบถามที่ขาดข้อมูลในตัวแปรหลักมาแทนค่าหรือวิเคราะห์ จากนั้นกำหนดรหัสตัวเลขให้ตัวแปรและตัวเลือกคำตอบ ตรวจสอบความถูกต้องของการเข้ารหัส และจัดทำชุดข้อมูลที่ไม่ระบุชื่อหรือข้อมูลที่สามารถเชื่อมโยงถึงผู้ตอบก่อนนำเข้าสู่โปรแกรม SPSS ไฟล์ข้อมูลจัดเก็บในระบบที่มีรหัสผ่านและจำกัดสิทธิ์การเข้าถึงเฉพาะคณะผู้วิจัย ผลการวิเคราะห์นำเสนอในภาพรวมเพื่อไม่ให้สามารถระบุตัวบุคคลหรือสถานประกอบการได้

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ใช้โปรแกรมวิเคราะห์ทางสถิติ SPSS (Statistics Package for Social Sciences) ดำเนินการตามขั้นตอนโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ t-test, One-way ANOVA และการทดสอบรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ่ (Scheffé) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์และสมมติฐาน ดังนี้

ตามสมมติฐานข้อที่ 1 เพศที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นที่มีต่อศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี ไม่แตกต่างกัน ใช้วิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA)

ตามสมมติฐานข้อที่ 2 ตำแหน่งงานที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นที่มีผลต่อศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี แตกต่างกัน โดยใช้วิธี t-test Independent

ตามสมมติฐานข้อที่ 3 ประสบการณ์การทำงาน ที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี แตกต่างกัน ใช้วิธีวิเคราะห์ ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA)

ตามสมมติฐานข้อที่ 4 ประเภทกิจการที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นที่มีผลต่อศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี แตกต่างกัน ใช้วิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) ระดับศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษาในมุมมองของสถานประกอบการ 2) ความแตกต่างของความคิดเห็นจำแนกตามปัจจัยของผู้ประเมินและประเภทกิจการ และ 3) การนำผลเชิงประจักษ์ไปสังเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบการบริหารจัดการสหกิจศึกษาเชิงระบบ โดยสามารถสรุปได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ระดับศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษาในมุมมองของสถานประกอบการ

ผลการศึกษาพบว่า สถานประกอบการมีความคิดเห็นต่อศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านลักษณะส่วนบุคคลได้รับการประเมินในระดับสูงสุด รองลงมา คือ ด้านความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ด้านผลสำเร็จของงาน และด้านความรู้ความสามารถตามลำดับ ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า สถานประกอบการให้ความสำคัญกับคุณลักษณะเชิงพฤติกรรม และทัศนคติของนักศึกษา เช่น ความมีวินัย ความรับผิดชอบ ความสามารถในการปรับตัว การทำงานร่วมกับผู้อื่นและคุณธรรมจริยธรรม ควบคู่กับความสามารถในการปฏิบัติงานจริงและความรู้ทางวิชาชีพ ผลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า รูปแบบการบริหารจัดการควรรักษาจุดแข็งด้านลักษณะส่วนบุคคลและความรับผิดชอบ ควบคู่กับการยกระดับด้านความรู้ความสามารถซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี ในมุมมองของสถานประกอบการโดยรวมแยกเป็นรายด้าน

ศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษา	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ด้านผลสำเร็จของงาน	4.46	.598	มากที่สุด
2. ด้านความรู้ความสามารถ	4.25	.586	มากที่สุด
3. ด้านความรับผิดชอบต่อหน้าที่	4.60	.526	มากที่สุด
4. ด้านลักษณะส่วนบุคคล	4.77	.403	มากที่สุด
รวม	**4.52**	**.466**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี ในมุมมองของสถานประกอบการ พบว่า ศักยภาพในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.52) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักศึกษามีศักยภาพทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด เรียงลำดับจากมาก ไปหาน้อย ดังนี้

ด้านลักษณะส่วนบุคคล ($\bar{X}$ = 4.77) ด้านความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ($\bar{X}$ = 4.60) ด้านผลสำเร็จของงาน ($\bar{X}$ = 4.46) และด้านความรู้ความสามารถ ($\bar{X}$ = 4.25)

2. ความแตกต่างของความคิดเห็นจำแนกตามปัจจัยของผู้ประเมินและประเภทกิจการ

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ปัจจัยด้านเพศของผู้ประเมิน ไม่ส่งผลให้ความคิดเห็นต่อศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงให้เห็นว่าการประเมินศักยภาพของนักศึกษามิได้ขึ้นอยู่กับเพศของผู้ประเมิน

ผลการเปรียบเทียบพบว่า ตำแหน่งงานของผู้ประเมินมีผลต่อความคิดเห็นต่อศักยภาพของนักศึกษาโดยรวม โดยพนักงานที่ปรึกษาสหกิจศึกษาให้คะแนนสูงกว่าผู้จัดการหรือฝ่ายบุคคล ส่วนประเภทกิจการมีผลเฉพาะการประเมินด้านความรู้ความสามารถ และประสบการณ์การทำงานมีผลเฉพาะด้านลักษณะส่วนบุคคล ขณะที่เพศไม่ทำให้ความคิดเห็นแตกต่างกัน ผลดังกล่าวสะท้อนว่า การประเมินศักยภาพขึ้นอยู่กับบทบาท ความใกล้ชิดในการสังเกตพฤติกรรม และบริบทการทำงานของผู้ประเมินในบางมิติ จึงเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับกำหนดระบบประเมินร่วมและกลไกข้อมูลย้อนกลับจากผู้เกี่ยวข้องหลายระดับในรูปแบบที่พัฒนาขึ้น

ผลการทดสอบสมมติฐานจำแนกตามเพศ ตำแหน่งงาน ประสบการณ์การทำงาน และประเภทกิจการมีดังต่อไปนี้

สมมติฐานข้อที่ 1 เพศแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี ไม่แตกต่างกัน ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA)

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของสถานประกอบการต่อศักยภาพนักศึกษาสหกิจศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี ในมุมมองของสถานประกอบการจำแนกตามเพศ

ศักยภาพนักศึกษาสหกิจศึกษา	แหล่งของความแปรปรวน	SS	df	MS	F	P-Value
1. ด้านผลสำเร็จของงาน	ระหว่างกลุ่ม	.874	2	.437	1.221	.297
	ภายในกลุ่ม	66.937	187	.358		
2. ด้านความรู้ความสามารถ	ระหว่างกลุ่ม	.314	2	.157	.465	.629
	ภายในกลุ่ม	63.219	187	.338		
3. ด้านความรับผิดชอบต่อหน้าที่	ระหว่างกลุ่ม	.829	2	.414	1.504	.225
	ภายในกลุ่ม	51.521	187	.276		
4. ด้านลักษณะส่วนบุคคล	ระหว่างกลุ่ม	.077	2	.039	.235	.791
	ภายในกลุ่ม	30.767	187	.164		
โดยรวม	**ระหว่างกลุ่ม**	**.297**	**2**	**.149**	**.685**	**.505**
	ภายในกลุ่ม	**40.544**	**187**	**.217**		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 2 ไม่พบความแตกต่างของความคิดเห็นต่อศักยภาพนักศึกษาสหกิจศึกษาทั้งรายด้านและภาพรวมเมื่อจำแนกตามเพศ จึงเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 1 และสะท้อนว่าเพศของผู้ประเมินไม่ใช่ปัจจัยที่มีผลต่อการประเมินศักยภาพของนักศึกษา

สมมติฐานข้อที่ 2 ตำแหน่งงานที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นที่มีผลต่อศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี แตกต่างกัน โดยใช้วิธี t-test Independent

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นต่อศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี ในมุมมองของสถานประกอบการ จำแนกตามตำแหน่งงานของผู้ตอบ

ตำแหน่งงาน	จำนวน	$\bar{x}$	S.D.	t	P-Value (2-tailed)
พนักงานที่ปรึกษาสหกิจศึกษา	178	4.5428	.42898	2.047	.042
ผู้จัดการ หรือ ฝ่ายบุคคล	12	4.269	.81896		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 3 ตำแหน่งงานของผู้ประเมินทำให้ความคิดเห็นต่อศักยภาพนักศึกษาโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยพนักงานที่ปรึกษาสหกิจศึกษาให้คะแนนสูงกว่าผู้จัดการหรือฝ่ายบุคคล ผลดังกล่าวอาจสะท้อนว่าพนักงานที่ปรึกษาซึ่งติดตามการปฏิบัติงานประจำวันสามารถสังเกตพัฒนาการและพฤติกรรมการทำงานของนักศึกษาได้ต่อเนื่องกว่า ขณะที่ผู้จัดการหรือฝ่ายบุคคลอาจประเมินจากผลลัพธ์และมาตรฐานองค์กรในภาพรวม ผลนี้สนับสนุนสมมติฐานข้อที่ 2 และชี้ว่าระบบสหกิจศึกษาควรใช้ข้อมูลประเมินจากทั้งผู้กำกับงานโดยตรงและผู้บริหารเพื่อให้ได้ข้อมูลย้อนกลับที่ครอบคลุมทั้งกระบวนการทำงานและผลลัพธ์

สมมติฐานข้อที่ 3 ประสบการณ์การทำงานที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นที่มีผลต่อศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี แตกต่างกัน ใช้วิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA)

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นต่อศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี ในมุมมองของสถานประกอบการ จำแนกตามประสบการณ์การทำงานที่แตกต่างกัน

ศักยภาพนักศึกษา	แหล่งของความแปรปรวน	SS	df	MS	F	P-Value
1. ด้านผลสำเร็จของงาน	ระหว่างกลุ่ม	.819	3	.273	.758	.519
	ภายในกลุ่ม	66.991	186	.360		
2. ด้านความรู้ความสามารถ	ระหว่างกลุ่ม	.168	3	.056	.165	.920
	ภายในกลุ่ม	63.365	186	.341		
3. ด้านความรับผิดชอบต่อหน้าที่	ระหว่างกลุ่ม	1.060	3	.353	1.282	.282
	ภายในกลุ่ม	51.290	186	.276		
4. ด้านลักษณะส่วนบุคคล	ระหว่างกลุ่ม	1.456	3	.485	3.080	.029
	ภายในกลุ่ม	29.310	186	.158		
โดยรวม	**ระหว่างกลุ่ม**	**.702**	**3**	**.234**	**1.085**	**.357**
	ภายในกลุ่ม	**40.139**	**186**	**.216**		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4 พบความแตกต่างเฉพาะด้านลักษณะส่วนบุคคล ส่วนด้านอื่นและภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าว จึงทดสอบรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ่ (Scheffé's method) ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 การเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ในความคิดเห็นของสถานประกอบการที่มีต่อศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี

ประสบการณ์การทำงาน	ค่าเฉลี่ย	ความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ย			
		1 - 5 ปี	6 - 10 ปี	11 - 15 ปี	16 ปีขึ้นไป
1 - 5 ปี	4.7670	-	-	-.26703*	-
6 - 10 ปี	4.8569	-	-	-.32687*	-
11 - 15 ปี	4.5000	-	-	-	-
16 ปีขึ้นไป	4.8375	-	-	-.33750*	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 5 ผู้ประเมินที่มีประสบการณ์การทำงาน 11 - 15 ปีให้คะแนนด้านลักษณะส่วนบุคคลต่ำกว่ากลุ่มประสบการณ์อื่นอย่างมีนัยสำคัญ ผลนี้อาจสะท้อนความคาดหวังหรือเกณฑ์การประเมินที่เข้มงวดกว่า จึงควรกำหนดเกณฑ์และคำอธิบายระดับคะแนนให้ชัดเจนและเป็นมาตรฐานเดียวกัน

สมมติฐานข้อที่ 4 ประเภทกิจการที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี แตกต่างกัน โดยใช้วิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA)

ตารางที่ 6 ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นต่อศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี ในมุมมองของสถานประกอบการ จำแนกตามประเภทกิจการ

ศักยภาพนักศึกษาสหกิจศึกษา	แหล่งของความแปรปรวน	SS	df	MS	F	P-Value
1. ด้านผลสำเร็จของงาน	ระหว่างกลุ่ม	1.200	2	.600	1.684	.188
	ภายในกลุ่ม	66.611	187	.536		
2. ด้านความรู้ความสามารถ	ระหว่างกลุ่ม	3.142	2	1.571	4.864	.009
	ภายในกลุ่ม	60.391	187	.323		
3. ด้านความรับผิดชอบต่อหน้าที่	ระหว่างกลุ่ม	1.126	2	.563	2.056	.131
	ภายในกลุ่ม	51.224	187	.274		
4. ด้านลักษณะส่วนบุคคล	ระหว่างกลุ่ม	.263	2	.131	.805	.448
	ภายในกลุ่ม	30.504	187	0.163		
โดยรวม	**ระหว่างกลุ่ม**	**.650**	**2**	**.325**	**1.512**	**.223**
	ภายในกลุ่ม	**40.191**	**187**	**.215**		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 6 ประเภทกิจการทำให้ความคิดเห็นแตกต่างกันเฉพาะด้านความรู้ความสามารถ ขณะที่ด้านอื่นและภาพรวมไม่แตกต่างกัน แสดงว่าบริบทและมาตรฐานงานของแต่ละประเภทกิจการมีผลต่อความคาดหวังด้านความรู้และการประยุกต์ใช้ทักษะ จึงทดสอบรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ่ (Scheffé's method) ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 การเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ในความคิดเห็นของสถานประกอบการที่มีต่อศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี

ประเภทกิจการ	ค่าเฉลี่ย	ความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ย		
		หน่วยงานภาครัฐ	หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ	หน่วยงานภาคเอกชน/บริษัท
หน่วยงานภาครัฐ	4.6248	-	-.95982*	-
หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ	4.1094	-	-	-.65859*
หน่วยงานภาคเอกชน/บริษัท	4.5123	-.30123*	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 7 ผลการเปรียบเทียบรายคู่ยืนยันว่า ความแตกต่างระหว่างประเภทกิจการเกิดขึ้นเฉพาะการประเมินด้านความรู้ความสามารถ โดยหน่วยงานภาครัฐให้คะแนนสูงสุด รองลงมา คือ หน่วยงานภาคเอกชน/บริษัท และหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ตามลำดับ ผลดังกล่าวสะท้อนว่าควรนำความต้องการเฉพาะของสถานประกอบการแต่ละประเภทมาใช้ในการเตรียมความพร้อมนักศึกษาและปรับปรุงหลักสูตร

3. ผลการสังเคราะห์เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดสหกิจศึกษา

จากการบูรณาการผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณกับข้อเสนอแนะของสถานประกอบการ ผู้วิจัยสังเคราะห์เป็น “รูปแบบการบริหารจัดการสหกิจศึกษาเชิงระบบ” โดยผลที่ด้านลักษณะส่วนบุคคลและความรับผิดชอบได้รับการประเมินสูง ถูกกำหนดเป็นผลลัพธ์ที่ต้องรักษาและเสริมความต่อเนื่อง ส่วนด้านความรู้ความสามารถซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดและแตกต่างตามประเภทกิจการ ถูกนำไปกำหนดกิจกรรมเตรียมความพร้อม การเชื่อมโยงเนื้อหาหลักสูตรกับบริบทงานจริงและการรับข้อมูลย้อนกลับจากสถานประกอบการ ขณะที่ความแตกต่างตามตำแหน่งและประสบการณ์ของผู้ประเมิน ถูกนำไปกำหนดกลไกการประเมินร่วมและการใช้เกณฑ์มาตรฐาน

รูปแบบที่สังเคราะห์ได้ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) ปัจจัยนำเข้า (Input) คือ ความพร้อมของนักศึกษา หลักสูตร และข้อมูลความต้องการของสถานประกอบการ 2) กระบวนการ (Process) คือ การเตรียมความพร้อม การเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง การนิเทศติดตาม การประเมินร่วม และการให้ข้อมูลย้อนกลับ และ 3) ผลลัพธ์ (Outcome) คือ ศักยภาพของนักศึกษาในด้านผลสำเร็จของงาน ความรู้ความสามารถ ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และลักษณะส่วนบุคคล โดยความคิดเห็นของสถานประกอบการทำหน้าที่เป็นทั้งดัชนีชี้วัดคุณภาพและข้อมูลย้อนกลับสำหรับปรับปรุงหลักสูตรและระบบสหกิจศึกษาอย่างต่อเนื่อง

โดยสรุป ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการจัดการศึกษาแบบสหกิจศึกษาเชิงระบบ ที่ให้ความสำคัญกับการบูรณาการภาคอุตสาหกรรม การพัฒนาสมรรถนะ และการประเมินผลจากผู้ใช้บัณฑิตโดยตรง มีบทบาทสำคัญในการยกระดับศักยภาพนักศึกษาและการผลิตบัณฑิตที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่า สถานประกอบการมีความคิดเห็นต่อศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.52) โดยเฉพาะด้านความรับผิดชอบต่อหน้าที่และด้านลักษณะส่วนบุคคล ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการศึกษาแบบสหกิจศึกษาสามารถส่งเสริมคุณลักษณะเชิงพฤติกรรม และทัศนคติที่จำเป็นต่อการทำงานจริง

ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) ที่อธิบายว่า การเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริงและการสะท้อนผลการเรียนรู้จะช่วยพัฒนาสมรรถนะด้านพฤติกรรมและความรับผิดชอบของผู้เรียนได้อย่างชัดเจน (Kolb, D. A., 1984); (Kolb, A. Y. & Kolb, D. A., 2005) ข้อค้นพบนี้สนับสนุนองค์ประกอบผลลัพธ์ (Outcome) ของรูปแบบที่กำหนดให้ความรับผิดชอบและลักษณะส่วนบุคคลเป็นสมรรถนะเป้าหมายที่ต้องรักษาและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน ในองค์ประกอบกระบวนการ (Process) ควรเน้นกิจกรรมเตรียมความพร้อมด้านวินัย จริยธรรม การปรับตัว และการทำงานร่วมกับผู้อื่น รวมถึงระบบนิเทศที่ติดตามพฤติกรรมเหล่านี้ระหว่างการปฏิบัติงาน

เมื่อพิจารณาในด้านความรู้ความสามารถ พบว่า ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากแต่ต่ำกว่าด้านอื่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่าสถานประกอบการมักให้ความสำคัญกับทักษะสังคมและคุณลักษณะส่วนบุคคลควบคู่ไปกับทักษะวิชาชีพ เนื่องจากความรู้ทางวิชาการสามารถพัฒนาเพิ่มเติมได้จากการปฏิบัติงานจริง ขณะที่ทัศนคติ วินัย และความรับผิดชอบเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการทำงานในองค์กร (Spencer, L. M. & Spencer, S. M., 1993); (Jackson, D., 2015) การที่ด้านความรู้ความสามารถมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่นมิได้หมายความว่านักศึกษาขาดความรู้ แต่สะท้อนว่าสถานประกอบการคาดหวังให้นักศึกษาสามารถประยุกต์ความรู้กับโจทย์งานจริง เทคโนโลยี และมาตรฐานเฉพาะขององค์กรได้มากขึ้น ผลนี้จึงสนับสนุนองค์ประกอบปัจจัยนำเข้า (Input) ที่ต้องใช้ข้อมูลความต้องการของสถานประกอบการในการปรับเนื้อหาหลักสูตร และองค์ประกอบกระบวนการ (Process) ที่เชื่อมการเตรียมความพร้อมกับการเรียนรู้จากงานจริงและการให้ข้อมูลย้อนกลับอย่างต่อเนื่อง

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นจำแนกตามปัจจัยของผู้ประเมินและประเภทกิจการ พบว่า ตำแหน่งงานมีผลต่อการประเมินศักยภาพของนักศึกษาโดยรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยพนักงานที่ปรึกษาสหกิจศึกษาให้คะแนนสูงกว่าผู้จัดการหรือฝ่ายบุคคล ความแตกต่างนี้อาจเกิดจากพนักงานที่ปรึกษามีโอกาสสังเกตกระบวนการทำงาน พัฒนาการ และการแก้ปัญหาของนักศึกษาอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ผู้จัดการหรือฝ่ายบุคคลมักพิจารณาจากผลลัพธ์และมาตรฐานองค์กรในภาพรวม จึงสะท้อนให้เห็นว่าบทบาทของผู้ประเมินมีผลต่อมุมมองที่ใช้ตัดสินศักยภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Theory) ที่อธิบายว่าความคาดหวังของผู้ประเมินได้รับอิทธิพลจากบทบาทและบริบทขององค์กร (Freeman, R. E., 1984)

สำหรับประสบการณ์การทำงาน ผลการวิจัยพบความแตกต่างเฉพาะด้านลักษณะส่วนบุคคล โดยผู้ประเมินที่มีประสบการณ์ 11 - 15 ปีให้คะแนนต่ำกว่ากลุ่มอื่น คำอธิบายที่เป็นไปได้ คือ ผู้ประเมินกลุ่มนี้มีประสบการณ์เพียงพอที่จะสร้างเกณฑ์เปรียบเทียบจากบุคลากรและนักศึกษาหลายรุ่น และอาจอยู่ในช่วงที่รับผิดชอบการควบคุมคุณภาพงานโดยตรง จึงมีความคาดหวังต่อวินัย ความรับผิดชอบ การปรับตัว และพฤติกรรมการทำงานที่เข้มงวดกว่า อย่างไรก็ตาม ข้อสรุปนี้เป็นการตีความจากลักษณะของผลการประเมิน มิใช่การพิสูจน์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ จึงควรศึกษาเชิงคุณภาพเพิ่มเติมเพื่อยืนยันเหตุผลดังกล่าว

ส่วนประเภทกิจการพบความแตกต่างเฉพาะด้านความรู้ความสามารถ มิใช่ด้านผลสำเร็จของงานหรือภาพรวม ทั้งนี้ หน่วยงานภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ และภาคเอกชนมีภารกิจ เทคโนโลยี ระเบียบปฏิบัติ และระดับความเชี่ยวชาญเฉพาะงานแตกต่างกัน จึงกำหนดความคาดหวังต่อความรู้และการประยุกต์ใช้ทักษะของนักศึกษาไม่เท่ากัน ขณะที่

เพศของผู้ประเมินไม่ทำให้ความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ผลทั้งหมดนี้สนับสนุนให้รูปแบบการบริหารจัดการสหกิจศึกษามีกลไกสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การใช้เกณฑ์ประเมินมาตรฐาน การประเมินร่วมจากผู้กำกับงานและผู้บริหาร และการนำความต้องการเฉพาะของสถานประกอบการแต่ละประเภทมาใช้เตรียมความพร้อมและปรับปรุงหลักสูตร

ผลการวิจัยยังสนับสนุนแนวคิดการจัดการศึกษาแบบบูรณาการกับการทำงาน (Work Integrated Learning: WIL) ซึ่งระบุว่าการเรียนรู้ในสถานประกอบการควรได้รับการออกแบบเป็นระบบ มีการนิเทศและประเมินผลร่วมกันระหว่างสถาบันการศึกษาและสถานประกอบการ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ด้านสมรรถนะอย่างแท้จริง (Billett, S., 2011); (Wilson, T., 2012) ทั้งนี้ การที่นักศึกษาสหกิจศึกษาได้รับการประเมินศักยภาพในระดับสูง สะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิผลของระบบสหกิจศึกษาของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี ที่สามารถเตรียมความพร้อมนักศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานได้ในระดับหนึ่ง ดังนั้น องค์ประกอบกระบวนการของรูปแบบจึงไม่ได้มุ่งเพียงจัดให้นักศึกษาออกปฏิบัติงาน แต่กำหนดให้มีการเตรียมความพร้อมก่อนปฏิบัติงาน การกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ร่วมกับสถานประกอบการ การนิเทศระหว่างปฏิบัติงาน และการใช้ผลประเมินหลังปฏิบัติงานเป็นวงจรข้อมูลย้อนกลับสำหรับพัฒนานักศึกษาและหลักสูตร

อย่างไรก็ตาม การวิจัยครั้งนี้ยังมีข้อจำกัดบางประการ ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากสถานประกอบการ ในบริบทของพื้นที่เดียว และการใช้เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณเพียงอย่างเดียว ซึ่งอาจไม่สามารถสะท้อนมุมมองเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาศักยภาพของนักศึกษาได้อย่างครบถ้วน ปัญหาและอุปสรรคที่พบจากการดำเนินการวิจัย ได้แก่ ความแตกต่างของบริบทการทำงานในแต่ละสถานประกอบการ และข้อจำกัดด้านระยะเวลาในการประเมินนักศึกษาสหกิจศึกษา ซึ่งอาจส่งผลต่อการรับรู้ศักยภาพของนักศึกษาในบางมิติ

แม้จะมีข้อจำกัดดังกล่าว ผลการวิจัยยังช่วยก่อให้เกิดความรู้ใหม่เชิงประยุกต์ โดยชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาศักยภาพนักศึกษาสหกิจศึกษาควรมุ่งเน้นการบูรณาการระหว่างการเตรียมความพร้อม การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง และการประเมินจากสถานประกอบการอย่างเป็นระบบ อันจะนำไปสู่การพัฒนารูปแบบ การจัดสหกิจศึกษาและการผลิตบัณฑิตที่มีความพร้อมต่อการทำงานจริง และสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงานได้อย่างยั่งยืนในเชิงรูปแบบ ข้อค้นพบดังกล่าวยืนยันความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยนำเข้า ได้แก่ ความพร้อมของนักศึกษา หลักสูตร และความต้องการของสถานประกอบการ กระบวนการ ได้แก่ การเตรียมความพร้อม การเรียนรู้จากงานจริง การนิเทศ การประเมินร่วม และข้อมูลย้อนกลับ กับผลลัพธ์ด้านผลสำเร็จของงาน ความรู้ความสามารถ ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และลักษณะส่วนบุคคล ทำให้รูปแบบที่พัฒนาขึ้นสามารถใช้เป็นกรอบบริหารสหกิจศึกษาได้อย่างเป็นระบบและตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บัณฑิตได้ตรงจุดยิ่งขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยนี้ คือ “รูปแบบการบริหารจัดการสหกิจศึกษาเชิงระบบโดยใช้ความคิดเห็นของสถานประกอบการเป็นวงจรข้อมูลย้อนกลับ” ซึ่งมิได้เป็นเพียงการนำแนวคิด Input-Process-Outcome หรือการเรียนรู้เชิงบูรณาการกับการทำงานมาจัดเรียงร่วมกัน แต่แสดงกลไกที่เชื่อมข้อมูลเชิงประจักษ์จากผู้ใช้บัณฑิตเข้าสู่การตัดสินใจด้านหลักสูตร การเตรียมความพร้อม การนิเทศ และการพัฒนานักศึกษาอย่างต่อเนื่อง จุดแตกต่างสำคัญ

จากกรอบแนวคิดทั่วไป คือ ความคิดเห็นของสถานประกอบการทำหน้าที่สองระดับพร้อมกัน ได้แก่ เป็นดัชนีประเมินผลลัพธ์ของนักศึกษา และเป็นข้อมูลป้อนกลับเพื่อปรับระบบสหกิจศึกษาในรอบต่อไป

ความสัมพันธ์ของรูปแบบเริ่มจากปัจจัยนำเข้า (Input) ได้แก่ คุณลักษณะและความพร้อมพื้นฐานของนักศึกษา ความพร้อมของหลักสูตร และความต้องการหรือบริบทของสถานประกอบการ ปัจจัยเหล่านี้กำหนดการออกแบบกระบวนการพัฒนาศักยภาพ (Process) ซึ่งประกอบด้วยการเตรียมความพร้อมก่อนปฏิบัติงาน การเรียนรู้จากงานจริง การนิเทศติดตาม การประเมินร่วม และการให้ข้อมูลย้อนกลับ เมื่อกระบวนการดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง จะนำไปสู่ผลลัพธ์ (Outcome) 4 ด้าน ได้แก่ ผลสำเร็จของงาน ความรู้ความสามารถ ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และลักษณะส่วนบุคคล ดังนั้น ผลลัพธ์จึงไม่ได้เกิดขึ้นโดยแยกส่วน แต่เป็นผลสะสมจากความสอดคล้องระหว่างปัจจัยนำเข้า และคุณภาพของกระบวนการพัฒนาศักยภาพ

กลไกสำคัญที่ทำให้รูปแบบเป็นระบบและเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง คือ วงจรข้อมูลย้อนกลับ (Feedback Loop) โดยผลประเมินทั้ง 4 ด้านจากสถานประกอบการจะถูกวิเคราะห์เพื่อค้นหาจุดแข็งและช่องว่างของนักศึกษา เช่น ผลที่ลักษณะส่วนบุคคลและความรับผิดชอบได้รับการประเมินสูง ถูกใช้กำหนดสมรรถนะที่ต้องรักษาและเสริมต่อเนื่อง ส่วนความรู้ความสามารถซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดและแตกต่างตามประเภทกิจการถูกนำกลับไปปรับเนื้อหาหลักสูตร กิจกรรมเตรียมความพร้อม และการเชื่อมโยงงานกับสาขาวิชา นอกจากนี้ความแตกต่างของผลประเมินตามตำแหน่งและประสบการณ์ของผู้ประเมินยังนำไปสู่การกำหนดเกณฑ์ประเมินร่วมและการใช้ข้อมูลจากผู้เกี่ยวข้องหลายระดับ เมื่อมีการปรับปัจจัยนำเข้า และกระบวนการพัฒนาศักยภาพแล้วระบบจะดำเนินเข้าสู่วงรอบใหม่และประเมินผลลัพธ์ซ้ำ ทำให้เกิดการยกระดับคุณภาพแบบหมุนเวียน มิใช่กระบวนการทางเดียวที่สิ้นสุดเมื่อการปฏิบัติงานเสร็จสิ้น

องค์ความรู้ใหม่นี้จึงเพิ่มคุณค่าเชิงปฏิบัติแก่การบริหารสหกิจศึกษาใน 3 ประการ ได้แก่ 1) เปลี่ยนความคิดเห็นของสถานประกอบการจากข้อมูลประเมินปลายทางให้เป็นข้อมูลสำหรับออกแบบและปรับปรุงระบบ 2) เชื่อมความต้องการเฉพาะของสถานประกอบการแต่ละประเภทกับการเตรียมความพร้อมและการพัฒนาหลักสูตร และ 3) เชื่อมการประเมินนักศึกษาเข้ากับการนิเทศและความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกับสถานประกอบการในระยะยาว ส่งผลให้มหาวิทยาลัยสามารถใช้รูปแบบเป็นกรอบกำกับคุณภาพ ตั้งแต่ก่อน ระหว่าง และหลังการปฏิบัติงานสหกิจศึกษาได้อย่างเป็นระบบ

ภาพที่ 1 รูปแบบการบริหารจัดการสหกิจศึกษาเชิงระบบ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า สถานประกอบการประเมินศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านลักษณะส่วนบุคคลมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ผลสำเร็จของงาน และความรู้ความสามารถ ตามลำดับ ผลการเปรียบเทียบ พบว่า ตำแหน่งงานของผู้ประเมินมีผลต่อความคิดเห็นที่มีต่อศักยภาพของนักศึกษาโดยรวม ประสบการณ์การทำงานมีผลต่อความคิดเห็นเฉพาะด้านลักษณะส่วนบุคคล และประเภทกิจการมีผลต่อความคิดเห็นเฉพาะด้านความรู้ความสามารถ ขณะที่เพศไม่ทำให้ความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการศึกษาถูกนำมาสังเคราะห์เป็นรูปแบบการบริหารจัดการสหกิจศึกษาเชิงระบบ ประกอบด้วย 1) ปัจจัยนำเข้า (Input) ได้แก่ ความพร้อมของนักศึกษา หลักสูตร และข้อมูลความต้องการของสถานประกอบการ 2) กระบวนการ (Process) ได้แก่ การเตรียมความพร้อม การเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง การนิเทศติดตาม การประเมินร่วม และการให้ข้อมูลย้อนกลับ และ 3) ผลลัพธ์ (Outcome) ได้แก่ ศักยภาพของนักศึกษา 4 ด้าน คือ ผลสำเร็จของงาน ความรู้ความสามารถ ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และลักษณะส่วนบุคคล โดยผลการประเมินจากสถานประกอบการทำหน้าที่เป็นวงจรข้อมูลย้อนกลับ (Feedback Loop) เพื่อปรับปรุงปัจจัยนำเข้าและกระบวนการในรอบถัดไป ทำให้รูปแบบสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาหลักสูตรและระบบสหกิจศึกษาได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ มีข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย ดังนี้ 1) เนื่องจากด้านความรู้ความสามารถมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่น มหาวิทยาลัยควรเพิ่มกิจกรรมเตรียมความพร้อมด้านวิชาชีพก่อนออกปฏิบัติงาน เช่น การฝึกปฏิบัติจากโจทย์จริงของสถานประกอบการ การแก้ปัญหาเฉพาะงาน การใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือประจำวิชาชีพ ตลอดจนการประเมินความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษา โดยปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับประเภทกิจการ เนื่องจากผลการวิจัยพบว่า ประเภทกิจการมีผลต่อการประเมินด้านความรู้ความสามารถ

2) แม้ด้านลักษณะส่วนบุคคลและความรับผิดชอบต่อหน้าที่จะได้รับการประเมินในระดับสูง แต่มหาวิทยาลัยควรรักษาและพัฒนาจุดแข็งดังกล่าวอย่างต่อเนื่องผ่านกิจกรรมด้านวินัย จริยธรรม การปรับตัว การสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ของงาน รวมทั้งกำหนดให้พี่เลี้ยงติดตามและให้ข้อมูลย้อนกลับด้านพฤติกรรมระหว่างการปฏิบัติงาน มิใช่ประเมินเฉพาะเมื่อสิ้นสุดโครงการ 3) จากผลการวิจัยที่พบว่า พนักงานที่ปรึกษา ผู้จัดการหรือฝ่ายบุคคล และผู้ประเมินที่มีประสบการณ์แตกต่างกันให้คะแนนไม่เหมือนกัน มหาวิทยาลัยควรร่วมกับสถานประกอบการพัฒนาเกณฑ์ประเมินกลางที่มีตัวชี้วัดและคำอธิบายระดับคะแนนอย่างชัดเจน จัดประชุมชี้แจงหรือปรับเทียบมาตรฐานการประเมินก่อนนำไปใช้ และใช้การประเมินจากหลายฝ่ายร่วมกัน ได้แก่ พี่เลี้ยง ผู้บริหารหรือฝ่ายบุคคล อาจารย์นิเทศ และนักศึกษาประเมินตนเอง เพื่อลดความคลาดเคลื่อนระหว่างผู้ประเมินและสถานประกอบการ 4) มหาวิทยาลัยควรพัฒนาระบบนิเทศและข้อมูลย้อนกลับให้เชื่อมโยงกับวงจรของรูปแบบ โดยรวบรวมผลการประเมินจำแนกตามด้านศักยภาพ ตำแหน่งของผู้ประเมิน และประเภทกิจการ วิเคราะห์จุดแข็งและช่องว่าง แล้วส่งผลกลับไปยังหลักสูตรเพื่อปรับกิจกรรมเตรียมความพร้อมและแผนการนิเทศในปีถัดไป พร้อมทั้งกำหนดเวทีทบทวนผลร่วมกับสถานประกอบการอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความร่วมมือระยะยาวและทำให้การพัฒนาหลักสูตรตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้บัณฑิต และ 5) การวิจัยครั้งต่อไปควรทดสอบประสิทธิผลของรูปแบบในหลายหลักสูตรและหลายพื้นที่ เปรียบเทียบผลก่อนและหลังการนำรูปแบบไปใช้ และใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายเหตุผลที่ผู้ประเมินซึ่งมีตำแหน่ง ระดับประสบการณ์ และประเภทกิจการแตกต่างกันให้คะแนนไม่เหมือนกัน อันจะช่วยยืนยันกลไกของรูปแบบและเพิ่มความสามารถในการประยุกต์ใช้ในบริบทอื่น

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณกองทุนวิจัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี ที่ได้สนับสนุนงบประมาณการวิจัย ประจำปี 2567 และข้อมูลจากโครงการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของสถานประกอบการที่มีต่อศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี

เอกสารอ้างอิง

กมลวรรณ แสงทอง และณัฐพงศ์ ทองเทพ. (2566). ศักยภาพของนักศึกษาสหกิจศึกษาในมุมมองของสถานประกอบการต่อการพัฒนางานสหกิจศึกษาและการศึกษาเชิงบูรณาการกับการทำงาน: กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต. Journal of Information and Learning, 34(3), 46-61.

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2565). กรอบนโยบายและยุทธศาสตร์การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2566-2570. เรียกใช้เมื่อ 15 มกราคม 2569 จาก https://mhesi.nrct.go.th/archives/s/mhesi_archives/item/635

ชลลดา มงคลวนิช และคณะ. (2564). การรับรู้ของสถานประกอบการต่อคุณภาพโครงงานสหกิจศึกษาในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและบริการ. กระแสวัฒนธรรม, 23(43),19-33.

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (2567). รายงานการจัดการเรียนการสอนสหกิจศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี. (2567). ข้อมูลสถานประกอบการที่รับนักศึกษาสหกิจศึกษา ปีการศึกษา 2567. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2568). รายงานภาวะสังคมไทย ไตรมาสที่ 2 ปี 2568. เรียกใช้เมื่อ 15 มกราคม 2569 จาก https://www.nesdc.go.th/event/รายงานภาวะสังคมไทย-ไตรม/

Billett, S. (2011). Curriculum and pedagogic bases for effectively integrating practice-based experiences. Sydney: Australian Learning and Teaching Council.

Freeman, R. E. (1984). Strategic Management: A Stakeholder Approach. London: Pitman Publishing.

Jackson, D. (2015). Employability skill development in work-integrated learning: Barriers and best practice. Studies in Higher Education, 40(2), 350-367.

Kolb, A. Y. & Kolb, D. A. (2005). Learning Styles and Learning Spaces: Enhancing Experiential Learning in Higher Education. Academy of Management Learning & Education, 4(2), 193-212.

Kolb, D. A. (1984). Experiential Learning: Experience As The Source Of Learning And Development. Hoboken: Prentice-Hall.

Spencer, L. M. & Spencer, S. M. (1993). Competence at Work: Models for Superior Performance. New York: John Wiley & Sons.

Wilson, T. (2012). A Review of Business-University Collaboration. London: Department for Business, Innovation & Skills.

World Economic Forum. (2020). The Future of Jobs Report 2020. Retrieved January 18, 2026, from https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2020/

_____. (2023). The Future of Jobs Report 2023. Retrieved January 18, 2026, from https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023/

_____. (2025). The Future of Jobs Report 2025. Retrieved January 18, 2026, from https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2025/

บทความวิจัย

ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา*

EFFICIENCY AND EFFECTIVENESS OF COMMUNITY-BASED TOURISM NETWORK MANAGEMENT: A CASE STUDY OF KO YAI SUB-DISTRICT, KRASAE SIN DISTRICT, SONGKHLA PROVINCE

พิฑูรย์ ทองฉิม, เทิดชาย ช่วยบำรุง*

Pitoon Thongchim, Therdchai Choibamroong*

คณะการจัดการการท่องเที่ยว สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Graduate School of Tourism Management, National Institute of Development Administration (NIDA), Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: Therdchai.ch@gmail.com

*Tel: 098-899-6925

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแบบเจาะจง ได้แก่ ตัวแทนชุมชน กลุ่มอาชีพ ผู้ประกอบการ และหน่วยงานรัฐและเอกชน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายมีทุนพื้นที่และภาคีพร้อมร่วมมือ แต่ขาดกลไกกลางประสานงาน หน้าที่ชัดเจน และระบบติดตามประเมินผลต่อเนื่อง เชิงปริมาณ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำ ได้แก่ การบริหารจัดการ (1.96) คุณภาพบริการ (2.01) และการประชาสัมพันธ์ (2.27) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยปานกลาง ได้แก่ การอนุรักษ์วัฒนธรรม (2.87) เศรษฐกิจสังคม (2.55) และทรัพยากรธรรมชาติ (2.36) สะท้อนว่าเครือข่ายสร้างความตระหนักรู้ต่อศักยภาพพื้นที่ได้ระดับหนึ่ง แต่การกระจายรายได้ การเชื่อมโยงตลาด และการมีส่วนร่วมของครัวเรือนยังไม่ชัดเจน ชุมชนขาดระบบบัญชีกลางและหลักเกณฑ์แบ่งปันผลประโยชน์ การดำเนินงานพึ่งพาแกนนำบางกลุ่ม มัคคุเทศก์ท้องถิ่นและผู้ประสานงานเส้นทางมีจำกัด การตลาดใช้เพจออนไลน์ แต่ขาดแผนประชาสัมพันธ์ต่อเนื่องและการเชื่อมโยงกับผู้ประกอบการนำเที่ยว องค์ความรู้ใหม่ คือ “กรอบการยกระดับเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากความร่วมมือเชิงกิจกรรมสู่การบริหารจัดการเชิงระบบ” ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ กลไกกลางประสานงาน การมีส่วนร่วมครอบคลุมทุกกลุ่ม แผนงานและระบบติดตามร่วม และการประชาสัมพันธ์ที่ชุมชนกำหนดเรื่องราวหลัก ชี้ว่าควรปรับจากกิจกรรมครั้งคราวสู่ระบบบริหารร่วมที่มีเจ้าภาพชัดเจน มีฐานข้อมูลพื้นที่ เส้นทาง ผลิตภัณฑ์ และตัวชี้วัดผลลัพธ์ร่วมกัน เพื่อลดความซ้ำซ้อน กระจายประโยชน์สู่ชุมชน และยกระดับการท่องเที่ยวชุมชนเกาะใหญ่ให้เข้มแข็งยั่งยืน ตอบโจทย์การจัดการท่องเที่ยวชุมชนยั่งยืนตามมาตรฐาน CBT และ BCG ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

* Received 9 July 2026; Revised 17 August 2026; Accepted 7 September 2026

คำสำคัญ: ประสิทธิภาพ, ประสิทธิผล, เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน, การบริหารจัดการเครือข่าย, การมีส่วนร่วมของชุมชน

Abstract

This research article aims to evaluate the efficiency and effectiveness of community-based tourism network management in Ko Yai Sub-district, Krasae Sin District, Songkhla Province. A qualitative research method was employed using focus group discussions with purposively selected key stakeholders, including community representatives, occupational groups, entrepreneurs, as well as public and private organizations. Data were analyzed using content analysis. The findings revealed that although the network possesses local capital assets and partners ready for collaboration, it lacks a central coordination mechanism, clear roles and responsibilities, and a continuous monitoring and evaluation system. Quantitatively, dimensions with low mean scores included management (1.96), service quality (2.01), and public relations (2.27), whereas dimensions with moderate mean scores were cultural conservation (2.87), socio-economics (2.55), and natural resources (2.36). These results reflect that while the network has raised awareness of local potential to a certain extent, income distribution, market connectivity, and household participation remain unclear. The community lacks a centralized accounting system and clear benefit-sharing criteria. Operations rely heavily on a few core leaders, with a limited number of local guides and route coordinators. Marketing relies on online pages but lacks a continuous public relations plan and linkages with tour operators. The new body of knowledge generated from this study is the “Framework for Elevating Community-Based Tourism Networks from Activity-Based Collaboration to Systemic Management,” comprising four key components: a central coordination mechanism, inclusive stakeholder participation, joint action plans and monitoring systems, and community-driven storytelling public relations. The study highlights the need to shift from occasional activity-based efforts to a collaborative management system with a designated host entity, backed by shared databases on spatial assets, routes, products, and common outcome indicators. This approach reduces redundancy, ensures equitable benefit distribution, strengthens sustainable community-based tourism in Ko Yai, and effectively meets CBT Thailand Standards and BCG Model guidelines.

Keywords: Efficiency, Effectiveness, Community-Based Tourism Network, Network Management, Community Participation

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นกลไกสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและการพัฒนาพื้นที่ของประเทศไทย สำนักงานการต่างประเทศ กรมประชาสัมพันธ์ หรือ Foreign Affairs Office, Government Public Relations Department [FAO-PRD] รายงานว่า ในปี พ.ศ. 2568 ประเทศไทยมีนักท่องเที่ยวต่างชาติประมาณ 32.97 ล้านคน และมีการเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศของนักท่องเที่ยวชาวไทยประมาณ 202.37 ล้านคน-ครั้ง ก่อให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวรวมประมาณ 2.70 ล้านล้านบาท (Foreign Affairs Office, Government Public Relations Department, 2026) สถิติดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงขนาดและความสำคัญของภาคการท่องเที่ยว ขณะเดียวกัน การพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะต่อไปจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการกระจายผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น การรักษาทรัพยากร และการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน มิใช่มุ่งเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) จึงเป็นแนวทางที่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ ผู้บริหารจัดการ และผู้ได้รับประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ การท่องเที่ยวโดยชุมชนถือเป็นกลไกสำคัญในการสร้างรายได้และกระตุ้นเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งการประเมินและยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในครั้งนี้ มีความสอดคล้องอย่างยิ่งกับทิศทางการพัฒนาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) ที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

Tuyen, T. V. et al. กล่าวว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นแนวทางการพัฒนาที่มุ่งเสริมพลังให้ชุมชนเป็นเจ้าของและบริหารจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง (Tuyen, T. V. et al., 2023) ส่วน de Abreu, L. A. et al. ได้กล่าวว่าความสำเร็จมิได้ขึ้นอยู่กับทรัพยากรที่โดดเด่นเพียงอย่างเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับศักยภาพการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายระหว่างชุมชน ผู้ประกอบการ และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างผลลัพธ์ที่ยั่งยืน (de Abreu, L. A. et al., 2024)

ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา มีทุนเชิงพื้นที่สูง แต่พบข้อจำกัดด้านการบริหารจัดการเชิงระบบ คุณภาพบริการ และการประชาสัมพันธ์ สะท้อนให้เห็นช่องว่างระหว่าง “ศักยภาพเชิงพื้นที่” กับ “ศักยภาพเชิงระบบ” ที่ยังขาดกรอบการดำเนินงานที่เข้มแข็งในการแปลงทุนชุมชนให้เป็นผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวที่มีมาตรฐาน ทั้งนี้ พื้นที่มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ครอบคลุมการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงอาหารและวัตถุดิบชุมชน ตลอดจนกิจกรรมเรียนรู้วิถีชีวิตและอาชีพของคนในพื้นที่ ซึ่งมีศักยภาพที่จะนำมาเชื่อมโยงเป็นเส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยวที่สะท้อนอัตลักษณ์ของตำบลเกาะใหญ่ได้ แต่ปัจจุบันยังขาดการบูรณาการและการบริหารจัดการร่วมกันอย่างเป็นระบบ ปัญหาด้านคุณภาพบริการและการประชาสัมพันธ์ดังกล่าวมิได้เกิดจากข้อจำกัดของผู้ประกอบการหรือชุมชนเพียงรายเดียว แต่มีรากฐานจากการขาดกลไกกำกับดูแลร่วมกัน ทั้งการกำหนดมาตรฐานบริการ การแบ่งบทบาทหน้าที่ การจัดทำแผนประชาสัมพันธ์ร่วม และการตัดสินใจระหว่างภาคีที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้การดำเนินงานแยกส่วนและไม่สามารถเชื่อมโยงศักยภาพของพื้นที่ไปสู่ผลลัพธ์ร่วมได้อย่างเต็มที่ งานวิจัยนี้จึงประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารจัดการเครือข่ายผ่านการสนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย Ansell, C. & Gash, A. อธิบายว่า การสร้างการเชื่อมโยงกลไกความร่วมมือให้มีประสิทธิภาพ โดยบูรณาการแนวคิดการกำกับดูแลแบบร่วมมือ (Collaborative Governance) แนวคิด CBT รวมถึงมาตรฐาน CBT ไทยและโมเดลเศรษฐกิจ BCG เพื่อใช้เป็นเกณฑ์

กำหนดตัวชี้วัด (Ansell, C. & Gash, A., 2008) ซึ่งสอดคล้องกับ Reina-Usuga, L. et al. ที่กล่าวว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวชนบทและการท่องเที่ยวโดยชุมชนจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการกำกับดูแล โดยเฉพาะการสร้างกลไกหรือพื้นที่สำหรับการปรึกษาหารือและการตัดสินใจร่วมกัน (Reina-Usuga, L. et al., 2024) นอกจากนี้ ยังมีความใกล้เคียงกับ Sarhan, M. et al. ที่ชี้ให้เห็นว่า การกำกับดูแลการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ในพื้นที่ชุมชนมีความซับซ้อนจากพลวัตของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ความไม่สมดุลของอำนาจ (Sarhan, M. et al., 2025) ขณะเดียวกัน ผลการศึกษายังมีความใกล้เคียงกับงานของ Fadhlan and Subarsono ที่อธิบายว่าการบริหารจัดการการท่องเที่ยวด้วยแนวคิดการกำกับดูแลแบบร่วมมือควรพิจารณากระบวนการสำคัญ (Fadhlan, M. & Subarsono, A., 2024)

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสสินธ์ จังหวัดสงขลา บนฐานของเกณฑ์ CBT Thailand standard และ เกณฑ์ตัวชี้วัด BCG Model” โดยนำเสนอผลการประเมินเชิงคุณภาพเพื่อนำไปเชื่อมโยงกับการประเมินเชิงปริมาณและการพัฒนารูปแบบเครือข่ายให้ยั่งยืน ซึ่งจะเป็นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนพื้นที่เกาะใหญ่ให้ก้าวสู่ความเข้มแข็งอย่างเป็นรูปธรรมและมีทิศทางที่ชัดเจนในระยะยาวต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนใน ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา

2. เพื่อประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลเกาะใหญ่ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาอย่างเป็นระบบ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการสนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย วิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางของ สุภางค์ จันทวานิช และใช้เกณฑ์มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนของกรมการท่องเที่ยว เป็นตัวชี้วัดหลักในการประเมินผล (กรมการท่องเที่ยว, 2565); (สุภางค์ จันทวานิช, 2554)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคัดเลือกด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนในตำบลเกาะใหญ่ รวมจำนวนทั้งสิ้น 12 คน ประกอบด้วย ตัวแทนชุมชนและภาคีการท่องเที่ยวโดยชุมชน กลุ่มอาชีพในพื้นที่ ผู้ประกอบการท้องถิ่น ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว และตัวแทนภาคเอกชนที่มีบทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของพื้นที่

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลในลักษณะดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อให้ได้มุมมองที่ครอบคลุมทุกภาคส่วนของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งจากฝั่งชุมชนเจ้าของพื้นที่ ฝั่งผู้ประกอบการ และฝั่งหน่วยงานสนับสนุน

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือวิจัย คือ แนวทางการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion Guideline) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นโดยครอบคลุมประเด็นสำคัญ 7 ด้าน ได้แก่ 1) โครงสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) การมีส่วนร่วมของชุมชน 3) การประสานงานระหว่างภาคี 4) การประชาสัมพันธ์และการตลาด 5) การบริหารจัดการทรัพยากรและวัฒนธรรม 6) ผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจของชุมชน และ 7) ความยั่งยืนของเครือข่าย ทั้งนี้ ประเด็นดังกล่าวพัฒนาขึ้นจากการทบทวนแนวคิดการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยว มาตรฐาน CBT Thailand Standard และผลการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงปริมาณของพื้นที่ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องก่อนหน้า

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการสนทนากลุ่ม จำนวน 1 ครั้ง ณ พื้นที่ตำบลเกาะใหญ่ ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2568 โดยใช้แนวทางการสนทนากลุ่มที่พัฒนาขึ้นเป็นกรอบในการตั้งคำถามและกระตุ้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมแต่ละภาคส่วนได้นำเสนอมุมมองของตนเองอย่างเสรี รวมถึงเปิดพื้นที่ให้เกิดการถกเถียงในประเด็นที่มีความเห็นแตกต่างกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนความซับซ้อนของความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายอย่างรอบด้าน

ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการลงรหัส (Coding Analysis) โดยผู้วิจัยทบทวนข้อมูลซ้ำหลายครั้งเพื่อทำความเข้าใจความหมายเชิงลึก จัดกลุ่มความหมายที่เกี่ยวข้องกัน กำหนดรหัสข้อมูล และสังเคราะห์เป็นประเด็นหลัก (Themes) ที่สะท้อนทั้งประเด็นที่ผู้เข้าร่วมเห็นพ้องกัน ประเด็นที่มีความเห็นแตกต่างกันหรือเป็นข้อถกเถียง และข้อสรุปร่วมที่ได้จากกระบวนการสนทนากลุ่ม ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ภาพที่ครบถ้วนของพลวัตความคิดเห็นภายในเครือข่าย มิใช่เพียงข้อสรุปด้านเดียว เพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Trustworthiness) ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบสามเส้า (Data Source Triangulation) ด้วยการเปรียบเทียบมุมมองจากผู้เข้าร่วมต่างภาคส่วน และใช้การตรวจสอบโดยสมาชิก (Member Checking) โดยนำประเด็นสรุปจากการวิเคราะห์กลับสู่ตัวแทนผู้เข้าร่วมเพื่อยืนยันความถูกต้องของการตีความ ในด้านจริยธรรมการวิจัย โครงการวิจัยนี้ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ของ คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์เลขที่รับรอง COA No. 2025/0182 ก่อนดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้เข้าร่วมทุกคนได้รับการชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการวิจัย สิทธิในการปฏิเสธหรือถอนตัวจากการวิจัย และให้ความยินยอมก่อนเข้าร่วมการวิจัย (Informed Consent) ทั้งนี้ การนำเสนอผลการวิจัยไม่เปิดเผยข้อมูลที่สามารถระบุตัวตนของผู้ให้ข้อมูลได้

ผลการวิจัย

ผลการสนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนในตำบลเกาะใหญ่ พบว่าการประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารจัดการเครือข่ายมิได้เกิดจากความคิดเห็นที่เป็นเอกภาพไปในทิศทางเดียว แต่เป็นผลจากการแลกเปลี่ยน การถกเถียง และการสร้างข้อสรุปร่วมระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

จากภาคส่วนที่แตกต่างกัน ประเด็นที่ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่เห็นพ้องกัน คือ ตำบลเกาะใหญ่มีทุนเชิงพื้นที่ที่สามารถพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตท้องถิ่น วัฒนธรรม อาหารท้องถิ่น และความสัมพันธ์ทางสังคมภายในชุมชน อย่างไรก็ตาม ข้อกังวลร่วมที่ปรากฏ คือ การบริหารจัดการเครือข่ายยังไม่เป็นระบบเพียงพอ การดำเนินงานยังพึ่งพากิจกรรมหรือโครงการในบางช่วงเวลาเป็นหลัก และยังไม่มีกลไกกลางที่สามารถประสานบทบาทของภาคีต่าง ๆ ให้เคลื่อนไปในทิศทางเดียวกันได้อย่างต่อเนื่อง เมื่อพิจารณาร่วมกับผลการประเมินเชิงปริมาณจากนักท่องเที่ยว จำนวน 400 คน พบว่า ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับต่ำ (Mean = 1.96, S.D. = 0.66) โดยผู้ตอบร้อยละ 71.50 ประเมินอยู่ในระดับต่ำ เช่นเดียวกับด้านคุณภาพการบริการ (Mean = 2.01, S.D. = 0.70; ร้อยละ 60.50 อยู่ในระดับต่ำ) และด้านการประชาสัมพันธ์และความร่วมมือกับผู้ประกอบการนำเที่ยว (Mean = 2.27, S.D. = 0.96; ร้อยละ 60.00 อยู่ในระดับต่ำ) ขณะที่ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกวัฒนธรรมมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดในระดับปานกลาง (Mean = 2.87, S.D. = 0.81) รองลงมา ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิต (Mean = 2.55, S.D. = 0.92) และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Mean = 2.36, S.D. = 1.03) ผลดังกล่าวสะท้อนว่าเครือข่ายมีทุนเชิงพื้นที่และสามารถสร้างการรับรู้ต่อศักยภาพของชุมชนได้ในระดับหนึ่ง แต่ประสิทธิภาพด้านโครงสร้างการบริหาร คุณภาพบริการ การเชื่อมโยงตลาด และการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นระบบยังอยู่ในระดับที่ต้องเร่งพัฒนา ดังสรุปในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสสินธุ์

ประเด็นวิเคราะห์	ประเด็นที่เห็นพ้องร่วมกัน	ข้อสรุปร่วมจากการสนทนากลุ่ม
1. โครงสร้างเครือข่าย	พื้นที่มีภาคีหลายกลุ่มที่พร้อมร่วมพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งชุมชน ผู้ประกอบการ หน่วยงานรัฐ และภาคเอกชน	เครือข่ายควรมีกลไกกลางประสานงาน แต่ไม่ควรเป็นทางการมากเกินไป ควรเป็นโครงสร้างเปิดที่ให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย
2. การมีส่วนร่วมของชุมชน	ชุมชนมีความสนใจและทุนด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม และการประกอบอาชีพที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวได้	ควรขยายการมีส่วนร่วมจากกลุ่มผู้นำหลักไปสู่กลุ่มอาชีพ เยาวชน ผู้สูงอายุ ผู้ประกอบการรายย่อย และครัวเรือนทั่วไป
3. การประสานงานระหว่างภาคี	พื้นที่ได้รับการสนับสนุนจากหลายภาคส่วนทั้งกิจกรรม งบประมาณ และการประชาสัมพันธ์พื้นที่	ควรจัดตั้งกลุ่มทำงาน/เวทีประสานเครือข่ายที่มีแผนงานร่วม ปฏิทินกิจกรรม และกลไกติดตามผลที่ต่อเนื่องเกินกว่ารอบโครงการ
4. การประชาสัมพันธ์และการตลาด	ตำบลเกาะใหญ่มีเรื่องราว ทรัพยากร อาหารท้องถิ่น และวัฒนธรรมที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์ได้	ควรพัฒนาแบรนด์การท่องเที่ยวโดยชุมชนและช่องทางดิจิทัล โดยให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดเรื่องราวหลักเพื่อรักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่น
5. การบริหารจัดการทรัพยากรและวัฒนธรรม	พื้นที่มีทุนด้านธรรมชาติ วิถีชีวิต วัฒนธรรม อาหารท้องถิ่น และภูมิปัญญาที่เข้มแข็ง	ควรแปลงทุนเชิงพื้นที่เป็นเส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างระมัดระวัง โดยชุมชนเป็นผู้กำหนดวิธีนำเสนอและรักษาความหมายดั้งเดิม
6. ผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจของชุมชน	การท่องเที่ยวมีศักยภาพสร้างรายได้เสริมและเชื่อมโยงกับผลิตภัณฑ์ อาหารท้องถิ่น และกลุ่มอาชีพได้	ควรพัฒนากลไกกระจายรายได้ที่เป็นธรรม เชื่อมโยงผลิตภัณฑ์ชุมชนกับกิจกรรมท่องเที่ยว และพัฒนาคุณภาพโดยไม่ทิ้งกลุ่มย่อยไว้ข้างหลัง

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสสินธุ์ (ต่อ)

ประเด็นวิเคราะห์	ประเด็นที่เห็นพ้องร่วมกัน	ข้อสรุปร่วมจากการสนทนากลุ่ม
7. ความยั่งยืนของเครือข่าย	เครือข่ายยังต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ งบประมาณ การบริหารจัดการและการพัฒนาบุคลากร	ควรมีแผนระยะยาว สร้างคนรุ่นใหม่ เสริมความเข้มแข็งของชุมชน และจัดระบบติดตามมิให้พึ่งพาโครงการหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

มิติประสิทธิภาพของการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ในมิติประสิทธิภาพ ผลการสนทนากลุ่มชี้ว่า เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลเกาะใหญ่มีความพร้อมในด้านภาคีและความร่วมมือระดับท้องถิ่น โดยมีตัวแทนชุมชน กลุ่มอาชีพ ผู้ประกอบการท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐเป็นกำลังหลักของภาคีเครือข่าย อย่างไรก็ตาม ความพร้อมดังกล่าวยังไม่ถูกแปลงเป็นระบบความร่วมมือที่เข้มแข็งและต่อเนื่องเพียงพอ ผลการสนทนากลุ่มสะท้อนว่าความร่วมมือในพื้นที่ยังมีลักษณะเป็น “การทำงานร่วมกันเมื่อมีกิจกรรม” มากกว่า “ความร่วมมือในฐานะเครือข่ายที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง” กล่าวคือ เมื่อมีโครงการกิจกรรม หรือการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ภาคีต่าง ๆ จะสามารถร่วมมือและทำงานไปในทิศทางเดียวกันได้ แต่เมื่อกิจกรรมสิ้นสุดลง การประสานงานและพลังขับเคลื่อนมักลดลงตามไปด้วย ส่งผลให้ยังไม่เกิดระบบบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ดำเนินไปได้ด้วยกลไกภายในของพื้นที่เอง ในประเด็นนี้ ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐมองว่าการมีหน่วยงานสนับสนุนหลากหลายเป็นจุดแข็งของพื้นที่ เนื่องจากช่วยให้ชุมชนได้รับความรู้ งบประมาณ และโอกาสในการพัฒนา ในขณะที่ตัวแทนภาคเอกชนและผู้ประกอบการรายย่อยมองว่าการสนับสนุนดังกล่าวยังไม่ได้ถูกวางแผนในระยะยาวอย่างแท้จริง และบางครั้งเกิดความซ้ำซ้อนเนื่องจากภารกิจของแต่ละหน่วยงานแยกจากกัน ด้านตัวแทนชุมชนเสนอมุมมองเรื่องการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น โดยเตือนว่าหากการพัฒนาถูกกำหนดทิศทางจากภายนอกมากเกินไป โดยมิใช่จากพื้นที่ที่ถูกพัฒนาเอง ชุมชนอาจกลายเป็นเพียงผู้เข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าเป็นเจ้าของทิศทางการพัฒนาอย่างแท้จริง ดังคำกล่าวจากตัวแทนชุมชนรายหนึ่งสะท้อนความรู้สึกต่อรูปแบบการสนับสนุนจากภายนอกว่า “หน่วยงานเข้ามากำหนดกิจกรรม ชุมชนมีหน้าที่เข้าร่วม และเมื่อโครงการสิ้นสุดการดำเนินงานก็หยุดลง” คำกล่าวนี้สะท้อนว่า แม้ชุมชนจะได้รับการสนับสนุนจากหลายหน่วยงาน แต่ยังมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจค่อนข้างจำกัด ส่งผลให้การดำเนินงานพึ่งพารอบกิจกรรมมากกว่ากลไกของชุมชนเอง

ข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ประสิทธิภาพของเครือข่ายมิได้ขึ้นอยู่กับการมีภาคีเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับวิธีที่ภาคีเหล่านั้นจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อมุ่งสู่ทิศทางร่วม โดยมีบทบาทที่ชัดเจนและมีระบบติดตาม กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ตำบลเกาะใหญ่มี “คน” และมี “ภาคี” แต่ยังไม่มี “กลไก” ที่จะทำให้คนและภาคีเหล่านั้นทำงานร่วมกันได้อย่างเป็นระบบ จากการวิเคราะห์พบปัจจัยเชิงระบบที่ฉุดรั้งประสิทธิภาพของเครือข่ายอย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่ 1) การไม่มีกลไกกลางในการประสานงาน 2) การไม่มีแผนปฏิบัติงานร่วมระหว่างภาคี 3) การสื่อสารกับภายนอกที่ยังไม่ต่อเนื่องเป็นระบบ และ 4) การไม่มีระบบติดตามและประเมินผลการดำเนินงานที่เป็นทางการ ปัจจัยเหล่านี้ทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังอยู่ในลักษณะ “การดำเนินกิจกรรม” มากกว่า “การบริหารจัดการเครือข่าย”

มิติประสิทธิผลของการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ในมิติประสิทธิผล ผลการสนทนากลุ่มชี้ว่า การบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลเกาะใหญ่สามารถสร้างความตระหนักรู้ถึงศักยภาพของพื้นที่ได้ในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะการทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรับรู้ว่าพื้นที่มีทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตท้องถิ่น วัฒนธรรม อาหารท้องถิ่น และภูมิปัญญาชุมชนที่สามารถใช้เป็นฐานของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ อย่างไรก็ตาม ผลลัพธ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และเครือข่ายยังไม่ปรากฏผลที่ชัดเจนเพียงพอ การท่องเที่ยวเริ่มสร้างรายได้บางส่วนให้แก่คนในพื้นที่ แต่รายได้ดังกล่าวยังไม่ได้กระจายอย่างกว้างขวางครอบคลุมกลุ่มอาชีพหรือครัวเรือนต่าง ๆ ผลิตภัณฑ์ชุมชน อาหารท้องถิ่น และวัตถุดิบท้องถิ่นยังไม่ได้ถูกเชื่อมโยงกับกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ และการประชาสัมพันธ์ยังไม่สามารถทำให้ตลาดภายนอกรับรู้อัตลักษณ์ของตำบลเกาะใหญ่ได้อย่างชัดเจน

ในด้านผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจ ผู้ประกอบการท้องถิ่นและตัวแทนภาคเอกชนเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ บริการ และกิจกรรมการท่องเที่ยวก่อนขยายสู่ตลาดภายนอก โดยมองว่าหากชุมชนต้องการเชื่อมโยงกับตลาดการท่องเที่ยวที่กว้างขึ้น ผลิตภัณฑ์และบริการจำเป็นต้องมีมาตรฐานที่สูงขึ้น ในขณะที่ตัวแทนชุมชนเน้นย้ำเรื่องความเป็นธรรมในการกระจายผลประโยชน์ โดยเห็นว่าการท่องเที่ยวจะไม่สามารถเป็นเครื่องมือพัฒนาชุมชนได้อย่างแท้จริง หากผลประโยชน์จากการเติบโตของการท่องเที่ยวกระจุกตัวอยู่เพียงบางกลุ่มเท่านั้น ดังคำกล่าวจากตัวแทนผู้ประกอบการรายหนึ่งกล่าวถึงการกระจายรายได้ว่า ”นักท่องเที่ยวใช้บริการเฉพาะกลุ่มเดิม รายได้ไม่เชื่อมโยงไปยังกลุ่มอาชีพหรือครัวเรือนอื่น และยังไม่มีหลักเกณฑ์แบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน ” คำกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า ปัญหามิได้อยู่เพียงที่รายได้จากการท่องเที่ยวยังมีจำนวนจำกัด แต่รวมถึงการขาดระบบเชื่อมโยงสินค้า บริการ และกลุ่มอาชีพเข้าสู่ห่วงโซ่การท่องเที่ยวอย่างทั่วถึง

ในด้านผลลัพธ์ทางสังคม ผลการสนทนากลุ่มระบุว่าการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสร้างความภาคภูมิใจของพื้นที่ได้ หากชุมชนมีส่วนร่วมในการบอกเล่าเรื่องราวและอัตลักษณ์ของตนผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ยังไม่ครอบคลุมกลุ่มเยาวชน ครัวเรือนที่ยังไม่เชื่อมโยงกับระบบการท่องเที่ยว ผู้สูงอายุ และกลุ่มอาชีพย่อย ทำให้ศักยภาพของการท่องเที่ยวในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนยังอยู่ในระยะเริ่มต้น สำหรับผลลัพธ์เชิงสังคม - สิ่งแวดล้อมด้านทรัพยากรน้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ผู้เข้าร่วมเห็นพ้องว่าพื้นที่มีทุนที่มีลักษณะเฉพาะตัว แต่เตือนว่าการนำทุนดังกล่าวมาใช้ในการท่องเที่ยวต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง โดยเฉพาะประเด็นวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ไม่ควรถูกจัดแสดงหรือลดทอนเป็นเพียงสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด ข้อถกเถียงในประเด็นนี้ชี้ให้เห็นว่าผลกระทบของการบริหารจัดการเครือข่ายไม่ควรถูกตัดสินจากจำนวนกิจกรรมหรือนักท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว แต่ต้องประเมินจากระดับที่การท่องเที่ยวช่วยเพิ่มมูลค่าของทรัพยากรท้องถิ่น วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกชุมชนด้วย

กล่าวโดยสรุป ผลในมิติประสิทธิผลของการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลเกาะใหญ่อยู่ในลักษณะ “เริ่มปรากฏให้เห็น แต่ยังไม่กระจายตัวอย่างเป็นระบบ” กล่าวคือ ทุนของพื้นที่ได้รับการยกระดับการรับรู้จากการท่องเที่ยวในระดับหนึ่งแล้ว แต่ยังไม่ถูกแปลงเป็นผลลัพธ์ที่จับต้องได้ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างเต็มที่

ความเชื่อมโยงกับมาตรฐาน CBT Thailand Standard และโมเดลเศรษฐกิจ BCG

เมื่อพิจารณาผลการประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของเครือข่ายร่วมกับมาตรฐาน CBT Thailand Standard พบว่า พื้นที่ยังต้องพัฒนาในด้านสำคัญหลายประการ ได้แก่ การบริหารจัดการ การมีส่วนร่วม การพัฒนาคุณภาพบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรและวัฒนธรรม และความร่วมมือกับภาคีภายนอก ผลการสนทนากลุ่มยืนยันว่ายังไม่มีกลไกกลางและระบบประสานงานที่ชัดเจนสำหรับการบริหารจัดการชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลการประเมินศักยภาพเชิงปริมาณของพื้นที่ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องก่อนหน้า ที่พบว่า ตัวชี้วัดด้านการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอยู่ในระดับต่ำ ผลดังกล่าวบ่งชี้ว่ารูปแบบการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในระยะต่อไปจำเป็นต้องออกแบบกลไกบริหารจัดการเครือข่ายที่มีความชัดเจน มีความยืดหยุ่น และเปิดให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างจริงใจ

ในประเด็นการมีส่วนร่วม ผลการสนทนากลุ่มชี้ว่าคนในพื้นที่มีความสนใจและมีวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวได้ แต่การมีส่วนร่วมยังไม่ครอบคลุมทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม ซึ่งขัดกับหลักการสำคัญของมาตรฐาน CBT Thailand Standard ที่กำหนดให้กระบวนการท่องเที่ยวโดยชุมชนทุกขั้นตอน ทั้งการวางแผน การดำเนินงาน การกระจายผลประโยชน์ และการควบคุมผลกระทบจากกิจกรรมการท่องเที่ยว ควรเป็นกระบวนการที่มีส่วนร่วมจากชุมชนอย่างกว้างขวาง ในด้านคุณภาพบริการและการประชาสัมพันธ์ ผลการสนทนากลุ่มแสดงว่าชุมชนยังต้องเสริมสร้างระบบข้อมูล การสื่อสาร เส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยว ล่ามท้องถิ่น และช่องทางการตลาด ซึ่งยืนยันผลที่สอดคล้องกับการประเมินศักยภาพเชิงปริมาณ ที่พบว่า ทั้งสองด้านดังกล่าวอยู่ในระดับต่ำเช่นเดียวกัน

เมื่อพิจารณาจากมุมมองโมเดลเศรษฐกิจ BCG ผลการสนทนากลุ่มชี้ว่าพื้นที่จำเป็นต้องสร้างมูลค่าเพิ่มจากทุนท้องถิ่นอย่างมีความรับผิดชอบ ทั้งวัตถุดิบท้องถิ่น อาหารท้องถิ่น ภูมิปัญญาชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมิได้มุ่งเพียงการดึงดูดนักท่องเที่ยวจากภายนอกเท่านั้น แต่ต้องให้ความสำคัญกับก ารใช้ทรัพยากรอย่างมีความรับผิดชอบ การลดผลกระทบ การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม และการสร้างมูลค่าที่ส่งผลประโยชน์กลับสู่ชุมชน ในมิติเศรษฐกิจชีวภาพ ผลการสนทนากลุ่ม พบว่า พื้นที่มีวัตถุดิบท้องถิ่น อาหารท้องถิ่น และภูมิปัญญาที่สามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์หรือกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ แต่ยังมีช่องว่างด้านการพัฒนาคุณภาพ การออกแบบและการเชื่อมโยงตลาด ในมิติเศรษฐกิจหมุนเวียน ผลการสนทนากลุ่มชี้ว่าการจัดการของเสีย ทรัพยากรส่วนเกิน และการใช้ทรัพยากรแบบหมุนเวียนยังไม่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ ซึ่งควรถูกกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการเครือข่ายมากกว่าเป็นเพียงกิจกรรมเสริมด้านสิ่งแวดล้อม ส่วนในมิติเศรษฐกิจสีเขียว ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเห็นว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวควรพิจารณาศักยภาพการรองรับของพื้นที่ การลดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ และการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป

ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผลการประเมินเครือข่ายในการศึกษานี้มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงผลการประเมินศักยภาพเชิงปริมาณของพื้นที่เข้ากับการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่เป็นรูปธรรมในระยะต่อไป กล่าวคือ ผลการประเมินศักยภาพเชิงปริมาณบ่งชี้ “ระดับศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่” ในขณะที่ผลการประเมินเครือข่ายในการศึกษานี้อธิบาย “กลไกและเงื่อนไขของเครือข่าย” ที่จะกำหนดว่าศักยภาพดังกล่าวจะถูกแปลงเป็นผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมได้หรือไม่ โดยสรุป การบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลเกาะใหญ่

ควรได้รับการพัฒนาในลักษณะบูรณาการ โดยใช้มาตรฐาน CBT Thailand Standard เป็นกรอบด้านการบริหารจัดการชุมชนและการมีส่วนร่วม และใช้โมเดลเศรษฐกิจ BCG เป็นกรอบด้านการสร้างมูลค่า การใช้ทรัพยากรอย่างมีความรับผิดชอบ และการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยที่พบว่า เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลเกาะใหญ่มีความพร้อมด้านทุนเชิงพื้นที่และภาคีความร่วมมือ แต่ยังขาดกลไกกลางในการประสานงานเชิงระบบ สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวที่เน้นย้ำว่าความสำเร็จของเครือข่ายมิได้ขึ้นอยู่กับจำนวนหรือความหลากหลายของภาคีเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับคุณภาพของความสัมพันธ์และกลไกที่เชื่อมโยงภาคีเหล่านั้นให้ทำงานร่วมกันอย่างมีทิศทาง ข้อค้นพบที่ว่าความร่วมมือในพื้นที่ยังมีลักษณะเป็นการทำงานแบบรายกิจกรรมหรือโครงการ มากกว่าการบริหารจัดการเชิงระบบที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง สะท้อนถึงปัญหาเชิงโครงสร้างที่พบได้ทั่วไปในเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย ซึ่งมักได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกในรูปแบบโครงการระยะสั้น แต่ขาดกลไกภายในที่จะสานต่อความร่วมมือเมื่อโครงการสิ้นสุดลง ซึ่งสอดคล้องกับ Reina-Usuga, L. et al. ที่พบว่า การกำกับดูแลแบบร่วมมือ (Collaborative Governance) ในพื้นที่ท่องเที่ยวชนบทมักอ่อนแอลงเมื่อขาดกลไกประสานงานกลางที่ต่อเนื่อง (Reina-Usuga, L. et al., 2024) และ Sarhan, M. et al. ที่เน้นย้ำความสำคัญของการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของชุมชนต่อความยั่งยืนของระบบการกำกับดูแลการท่องเที่ยว ข้อค้นพบเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ยังจำกัดอยู่ในกลุ่มผู้นำหลัก โดยยังไม่ครอบคลุมกลุ่มเยาวชน ผู้สูงอายุ กลุ่มอาชีพย่อย และครัวเรือนทั่วไป (Sarhan, M. et al., 2025) เป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับความสนใจเป็นพิเศษ เนื่องจากหลักการพื้นฐานของมาตรฐาน CBT Thailand Standard กำหนดให้กระบวนการท่องเที่ยวโดยชุมชนทุกขั้นตอนต้องเป็นกระบวนการที่มีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง การที่การมีส่วนร่วมยังกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มผู้นำเพียงบางส่วน อาจนำไปสู่ความเสี่ยงที่การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะกลายเป็นกิจกรรมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมากกว่าจะเป็นกระบวนการที่ชุมชนทั้งหมดเป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่งอาจบั่นทอนความชอบธรรมและความยั่งยืนของเครือข่ายในระยะยาว ดังที่ Tuyen, T. V. et al., de Abreu, L. A. et al. ชี้ว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยั่งยืนต้องอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของสมาชิกชุมชนทุกกลุ่ม ไม่เฉพาะกลุ่มผู้นำ (Tuyen, T. V. et al., 2023); (de Abreu, L. A. et al., 2024)

ในมิติประสิทธิผล ผลการวิจัยที่พบว่า เครือข่ายสามารถสร้างความตระหนักรู้ถึงศักยภาพของพื้นที่ได้ในระดับหนึ่ง แต่ผลลัพธ์ด้านเศรษฐกิจ การกระจายรายได้ และการเชื่อมโยงตลาดยังไม่ปรากฏผลที่ชัดเจน ชี้ให้เห็นถึงช่องว่างระหว่าง “การรับรู้ศักยภาพ” กับ “การเปลี่ยนศักยภาพให้เป็นผลลัพธ์ที่จับต้องได้” ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่พบได้บ่อยในพื้นที่ท่องเที่ยวโดยชุมชนที่อยู่ในระยะเริ่มต้นของการพัฒนา กล่าวคือ การท่องเที่ยวสามารถสร้างความภาคภูมิใจและการรับรู้คุณค่าของพื้นที่ได้ค่อนข้างเร็ว แต่การแปลงคุณค่าดังกล่าวให้เป็นรายได้ที่กระจายอย่างเป็นธรรม การพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ และการเชื่อมโยงตลาดอย่างเป็นระบบ ต้องอาศัยเวลาและการบริหารจัดการที่เข้มแข็งกว่าระยะเริ่มต้นมาก

ข้อถกเถียงระหว่างกลุ่มผู้ประกอบการที่เน้นการพัฒนามาตรฐานเพื่อเชื่อมโยงตลาดภายนอก กับกลุ่มชุมชนที่เน้นความเป็นธรรมในการกระจายผลประโยชน์และการรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิม สะท้อนความตึงเครียดเชิงคุณค่าที่มักปรากฏในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั่วไป (Fadhlan, M. & Subarsono, A., 2024) ระหว่างเป้าหมายด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจกับเป้าหมายด้านการรักษาความเป็นชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่น ข้อค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่าการบริหารจัดการเครือข่ายที่ดีไม่ควรเลือกข้างใดข้างหนึ่งอย่างเด็ดขาด แต่ควรออกแบบกลไกที่สามารถสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนามาตรฐานและการเชื่อมโยงตลาด กับการรักษาอำนาจตัดสินใจและอัตลักษณ์ของชุมชนเจ้าของพื้นที่

เมื่อพิจารณาร่วมกับผลการประเมินศักยภาพเชิงปริมาณของพื้นที่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเดียวกันและดำเนินการก่อนการศึกษาเชิงคุณภาพครั้งนี้ พบว่า ตำบลเกาะใหญ่มีคะแนนศักยภาพสูงในด้านทุนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ แต่มีคะแนนต่ำในด้านการบริหารจัดการ คุณภาพบริการ และการประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษาเชิงคุณภาพในครั้งนี้ช่วยอธิบายเหตุผลเชิงกลไกเบื้องหลังตัวเลขดังกล่าวได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น กล่าวคือ ข้อจำกัดด้านการบริหารจัดการที่ปรากฏในผลการประเมินเชิงปริมาณ มีรากฐานมาจากการขาดกลไกกลางในการประสานงาน การขาดแผนงานร่วม และการขาดระบบติดตามประเมินผลที่เป็นทางการ ซึ่งเป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างที่มิใช่เพียงปัญหาในระดับบุคคลหรือกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ผลการวิจัยทั้งสองส่วนจึงเสริมซึ่งกันและกัน โดยผลเชิงปริมาณบอกถึง “ระดับของปัญหา” ในขณะที่ผลเชิงคุณภาพอธิบาย “เหตุผลและกลไกเบื้องหลัง” ของปัญหาดังกล่าว

โดยสรุป ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าการยกระดับเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลเกาะใหญ่จากความร่วมมือเชิงกิจกรรมไปสู่การบริหารจัดการเชิงระบบ จำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาใน 4 ด้านหลักไปพร้อมกัน ซึ่งสอดคล้องกับ Ansell, C. & Gash, A. ได้แก่ การสร้างกลไกกลางที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นแต่ชัดเจน การขยายการมีส่วนร่วมให้ครอบคลุมทุกกลุ่มในชุมชน การจัดทำแผนงานและระบบติดตามร่วมระหว่างภาคี และการพัฒนาการประชาสัมพันธ์ที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดเรื่องราวหลักด้วยตนเอง (Ansell, C. & Gash, A., 2008) ทั้งนี้ การพัฒนาทั้งสี่ด้านควรดำเนินไปควบคู่กับการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียวตามแนวทางโมเดล BCG เพื่อให้การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นไปอย่างรอบด้านทั้งในมิติการบริหารจัดการและมิติความยั่งยืนของทรัพยากร อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้มีข้อจำกัดด้านระเบียบวิธี เนื่องจากเก็บข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มเพียง 1 ครั้ง แม้วิธีดังกล่าวจะช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจประสบการณ์ มุมมอง และปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ได้ในเชิงลึก แต่ข้อมูลที่ได้อาจสะท้อนเฉพาะความคิดเห็นและบริบทของผู้เข้าร่วมในช่วงเวลาที่ดำเนินการศึกษาเท่านั้น อีกทั้งพลวัตของการสนทนากลุ่มอาจทำให้ผู้เข้าร่วมบางราย โดยเฉพาะผู้ที่มีบทบาทนำหรือมีอำนาจในการตัดสินใจในพื้นที่ มีอิทธิพลต่อทิศทางของการสนทนามากกว่าผู้เข้าร่วมกลุ่มอื่น ขณะที่ผู้เข้าร่วมบางรายอาจไม่แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่เนื่องจากความแตกต่างด้านสถานะ บทบาท หรือความสัมพันธ์ภายในชุมชน นอกจากนี้ การเก็บข้อมูลเพียงครั้งเดียวยังไม่สามารถตรวจสอบได้ว่าความคิดเห็นและรูปแบบความสัมพันธ์ของเครือข่ายมีความสม่ำเสมอหรือเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลาและสถานการณ์หรือไม่ ดังนั้น ผลการวิจัยจึงควรได้รับการตีความภายใต้บริบทเฉพาะของตำบลเกาะใหญ่ และมุ่งสร้างความเข้าใจเชิงลึกต่อกลไกและเงื่อนไขของเครือข่ายมากกว่าการนำผลไปเหมารวมกับชุมชนท่องเที่ยวอื่นโดยตรง การศึกษาครั้งต่อไปควรเพิ่มจำนวนครั้งของการสนทนากลุ่ม แยกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลตามบทบาทหรือระดับอำนาจ และใช้วิธีการเก็บข้อมูลอื่นร่วมด้วย เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ และการตรวจสอบผลการวิเคราะห์กับผู้ให้ข้อมูล เพื่อเปรียบเทียบและยืนยัน

ความสอดคล้องของข้อค้นพบ สำหรับการนำกรอบการยกระดับเครือข่ายทั้ง 4 ด้านไปใช้ จำเป็นต้องปรับให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ พร้อมทั้งสร้างกระบวนการลดความเหลื่อมล้ำด้านอำนาจการตัดสินใจระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และตัวแทนชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีบทบาทร่วมกำหนดทิศทาง จัดสรรผลประโยชน์ และติดตามผลการดำเนินงานอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลเกาะใหญ่ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ “กรอบการยกระดับเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากความร่วมมือเชิงกิจกรรมสู่การบริหารจัดการเชิงระบบ” ดังแสดงในภาพ

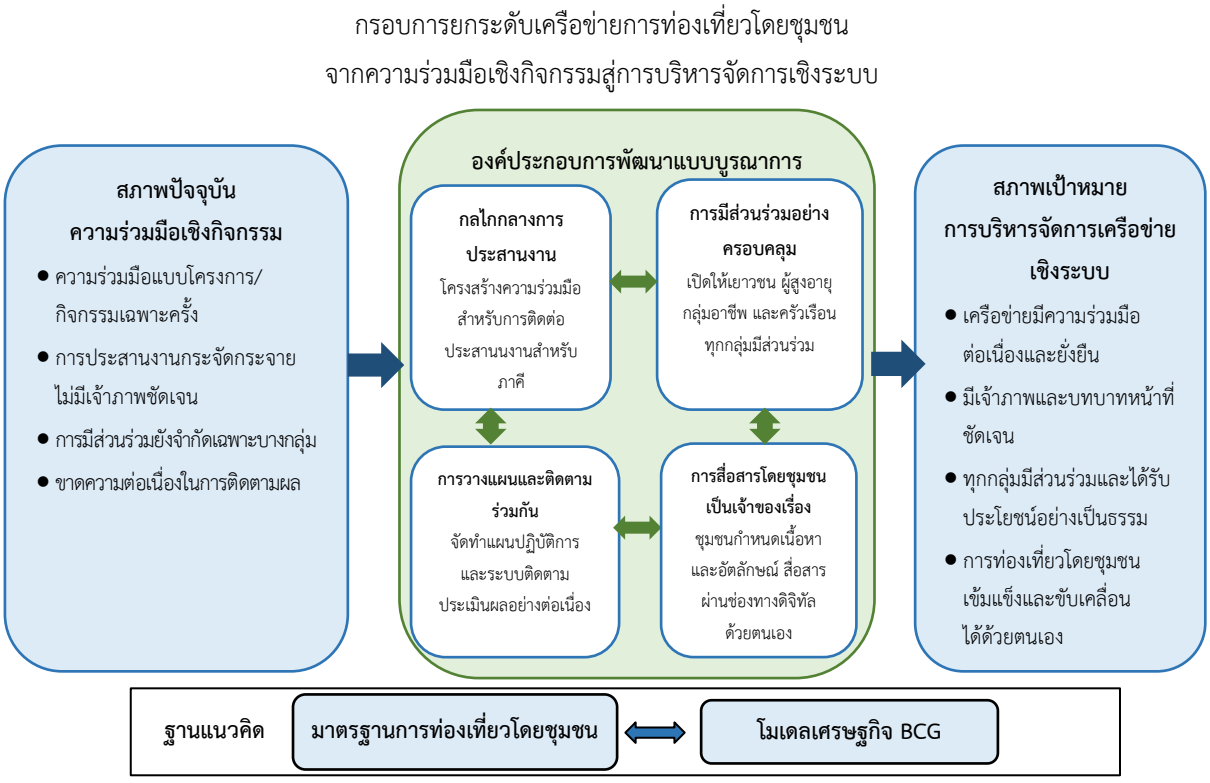

ภาพที่ 1 กรอบการยกระดับเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากความร่วมมือเชิงกิจกรรมสู่การบริหารจัดการเชิงระบบ

จากภาพที่ 1 อธิบายว่า เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีลักษณะเป็น “ความร่วมมือเชิงกิจกรรม” (Activity-based Cooperation) ซึ่งพึ่งพาโครงการหรือกิจกรรมเฉพาะช่วงเวลา จะสามารถยกระดับไปสู่ “การบริหารจัดการเชิงระบบ” (Systemic Network Management) ที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องได้ ก็ต่อเมื่อมีการพัฒนาองค์ประกอบ 4 ด้าน ไปพร้อมกันอย่างบูรณาการ มิใช่การพัฒนาแยกส่วนทีละด้าน

กรอบดังกล่าวมีลักษณะเป็นวงจรเชื่อมโยงกัน มิใช่ลำดับขั้นเชิงเส้น กล่าวคือ การพัฒนากลไกกลางการประสานงาน (องค์ประกอบที่ 1) จะมีความหมายก็ต่อเมื่อมีการมีส่วนร่วมที่ครอบคลุมทุกกลุ่ม (องค์ประกอบที่ 2) เข้ามาหนุนเสริม ขณะที่แผนงานและระบบติดตามร่วม (องค์ประกอบที่ 3) จะเกิดขึ้นได้จริงก็ต่อเมื่อมีกลไกกลางทำหน้าที่เป็นเจ้าภาพ และการประชาสัมพันธ์โดยชุมชนเป็นผู้กำหนด (องค์ประกอบที่ 4) จะมีความน่าเชื่อถือและยั่งยืนก็ต่อเมื่อเนื้อหาที่นำเสนอสะท้อนผลจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนอย่างกว้างขวางจริง องค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน จึงต้องได้รับการพัฒนาไปพร้อมกันแบบบูรณาการ มิใช่การพัฒนาทีละด้านตามลำดับ

ความแตกต่างจากองค์ความรู้เดิม

องค์ความรู้ใหม่ที่นำเสนอนี้มีความแตกต่างจากแนวคิดการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั่วไปที่มักมุ่งเน้นเพียงการเสริมความเข้มแข็งให้ภาคีแต่ละฝ่าย เช่น การฝึกอบรมชุมชน การสนับสนุนผู้ประกอบการหรือการให้งบประมาณหน่วยงานรัฐ โดยมิได้ให้ความสำคัญกับ “กลไกเชื่อมโยง” ระหว่างภาคีเหล่านั้นอย่างเพียงพอ ในขณะที่กรอบที่พัฒนาขึ้นในงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าจุดคานงัดสำคัญของการยกระดับเครือข่ายอยู่ที่การพัฒนา “ความสัมพันธ์ระหว่างภาคี” ผ่านกลไกกลาง การมีส่วนร่วมที่ครอบคลุม แผนงานร่วม และการประชาสัมพันธ์ที่ชุมชนเป็นเจ้าของเรื่องราว มากกว่าการเสริมความเข้มแข็งให้ภาคีแต่ละฝ่ายแบบแยกส่วน ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบเชิงประจักษ์ของงานวิจัยนี้ที่ว่าตำบลเกาะใหญ่มี “คน” และมี “ทุน” อยู่แล้ว แต่ยังขาด “กลไก” ที่จะเชื่อมโยงสิ่งเหล่านั้นให้ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ

กรอบนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับพื้นที่ท่องเที่ยวโดยชุมชนอื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ มีทุนเชิงพื้นที่และความร่วมมือในระดับท้องถิ่นอยู่แล้ว แต่ยังขาดระบบบริหารจัดการเชิงเครือข่ายที่ต่อเนื่อง โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถใช้กรอบทั้ง 4 องค์ประกอบนี้เป็นแนวทางในการวินิจฉัยสถานะปัจจุบันของเครือข่ายในพื้นที่ตน และออกแบบแนวทางการพัฒนาที่ตอบสนองข้อจำกัดเฉพาะของแต่ละองค์ประกอบได้อย่างตรงจุด นอกจากนี้องค์ความรู้นี้ยังเป็นฐานสำคัญสำหรับการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน แบบบูรณาการของตำบลเกาะใหญ่ในระยะต่อไป

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลเกาะใหญ่มีความพร้อมด้านทุนเชิงพื้นที่ อัตลักษณ์ชุมชน และภาคีความร่วมมือ แต่ยังขาดกลไกกลางในการประสานงาน การกำหนดบทบาทที่ชัดเจน แผนดำเนินงานระยะยาว ระบบติดตามประเมินผล และกลไกกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ส่งผลให้การดำเนินงานส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นรายกิจกรรม พึ่งพาแกนนำและโครงการสนับสนุนจากภายนอก ขณะที่การมีส่วนร่วม การเชื่อมโยงตลาด และการกระจายรายได้ยังไม่ครอบคลุมทุกกลุ่มในชุมชน ดังนั้น ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรสนับสนุนการจัดตั้งกลไกกลางสำหรับบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมีโครงสร้างที่ยืดหยุ่น กำหนดบทบาทของภาคีอย่างชัดเจน และเปิดโอกาสให้ตัวแทนชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและตัดสินใจอย่างมีความหมาย รวมทั้งควรกำหนดแนวทางสนับสนุนระยะยาวที่เชื่อมโยงงบประมาณ การพัฒนาบุคลากร การตลาด และการติดตามประเมินผลเข้าด้วยกัน

เพื่อลดการดำเนินงานแบบแยกส่วนและการพึ่งพาโครงการระยะสั้นจากภายนอก สำหรับข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ ควรขยายการมีส่วนร่วมไปยังเยาวชน ผู้สูงอายุ กลุ่มอาชีพย่อย ผู้ประกอบการรายย่อย และครัวเรือนทั่วไป โดยกำหนดบทบาทให้เหมาะสมกับความรู้ ทักษะ และช่วงวัยของแต่ละกลุ่ม จัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวระยะยาว ปฏิทินกิจกรรมร่วม และระบบติดตามผลที่มีผู้รับผิดชอบชัดเจน ให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดเรื่องราว อัตลักษณ์ และเนื้อหาหลักในการประชาสัมพันธ์ พร้อมพัฒนาช่องทางดิจิทัลและเชื่อมโยงกับผู้ประกอบการนำเที่ยวอย่างเหมาะสม ตลอดจนพัฒนากลไกกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่โปร่งใสและเป็นธรรม เช่น ระบบบัญชีกลาง หลักเกณฑ์แบ่งรายได้ และการหมุนเวียนนักท่องเที่ยวไปยังกลุ่มอาชีพ ผลิตภัณฑ์ และครัวเรือนต่าง ๆ รวมทั้งเชื่อมโยงผลิตภัณฑ์ชุมชน อาหารท้องถิ่น ภูมิปัญญา และกิจกรรมการเรียนรู้เข้ากับเส้นทางท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ เพื่อเพิ่มโอกาสสร้างรายได้ ลดการกระจุกตัวของผลประโยชน์ และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กรมการท่องเที่ยว. (2565). มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน. กรุงเทพมหานคร: กรมการท่องเที่ยว.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สุภางค์ จันทวานิช. (2554). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Ansell, C. & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. Journal of Public Administration Research and Theory, 18(4), 543-571. https://doi.org/10.1093/jopart/mum032.

de Abreu, L. A. et al. (2024). Community-based tourism and best practices with the Sustainable Development Goals. Administrative Sciences, 14(2), 36. https://doi.org/10.3390/admsci14020036.

Fadhlan, M. & Subarsono, A. (2024). Collaborative governance in tourism development through Heart Venture Film in Wonosobo District. Ideas: Jurnal Pendidikan, Sosial dan Budaya, 10(3), 609-618. https://doi.org/10.32884/ideas.v10i3.1766.

Foreign Affairs Office, Government Public Relations Department. (2026). Thailand tourism earns US$86.6 billion, arttracts higher-quality travelers in 2025. Retrieved July 31, 2026, from https://thailand.prd.go.th/en/content/category/detail/id/2078/iid/466167

Reina-Usuga, L. et al. (2024). Rural tourism initiatives and their relationship to collaborative governance and perceived value: A review of recent research and trends. Journal of Destination Marketing & Management, 34(2024), 100926. https://doi.org/10.1016/ j.jdmm.2024.100926.

Sarhan, M. et al. (2025). Exploring collaborative governance and community participation in tourism and conservation: Insights from Waiheke Island, New Zealand. Frontiers in Sustainable Tourism, 4(2025), 1567048. https://doi.org/10.3389/frsut.2025.1567048.

Tuyen, T. V. et al. (2023). Community-based tourism as social entrepreneurship promoting sustainable development in coastal communities: A study in Thua Thien Hue province, Central Vietnam. Maritime Studies, 22(2023), 8. https://doi.org/10.1007/s40152-023-00293-6.

บทความวิจัย

องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนสุจริต*

COMPONENTS OF ETHICAL LEADERSHIP OF INTEGRITY SCHOOL ADMINISTRATORS

นฤมล สุพล*, พรเทพ เสถียรนพเก้า, บุญมี ก่อบุญ

Narumon Suphol*, Pornthep Sathiannoppakao, Boonmee Koboon

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร สกลนคร ประเทศไทย

Faculty of Education, Sakon Nakhon Rajabhat University, Sakon Nakhon, Thailand

*Corresponding author E-mail: pong2553papunggon@gmail.com

*Tel: 063-724-4152

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนสุจริต สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการ 2 ระยะ ระยะที่ 1 ศึกษาและสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จำนวน 8 แหล่งข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบบันทึกข้อมูลจากเอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาและความถี่ และองค์ประกอบที่มีความถี่ร้อยละ 50 ขึ้นไป และ ระยะที่ 2 ตรวจสอบและยืนยันความเหมาะสมขององค์ประกอบโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ซึ่งเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา ผู้บริหารการศึกษา และ ผู้บริหารสถานศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมที่ได้จากการสังเคราะห์ มีจำนวนทั้งสิ้น 18 องค์ประกอบ โดยองค์ประกอบผ่านเกณฑ์การคัดเลือก จำนวน 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความซื่อสัตย์ 2) ความยุติธรรม 3) ความเคารพ 4) ความรับผิดชอบ 5) ความมีจิตสาธารณะ และ 6) ความมีวินัย ผู้ทรงคุณวุฒิยืนยันว่าองค์ประกอบทั้ง 6 ด้านมีความเหมาะสม ชัดเจน ครอบคลุม และสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนสุจริต โดยสะท้อนพฤติกรรมการบริหารที่ยึดมั่นในความถูกต้องและความโปร่งใส ปฏิบัติต่อผู้เกี่ยวข้องอย่างเสมอภาค เคารพสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ปฏิบัติตามกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนสุจริตมิได้จำกัดอยู่เฉพาะคุณธรรมส่วนบุคคล แต่ต้องบูรณาการเข้ากับความรับผิดชอบต่อองค์กร และมุ่งประโยชน์ส่วนรวม องค์ประกอบที่ได้นำไปใช้เป็นกรอบกำหนดพฤติกรรมบ่งชี้ พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม สร้างเครื่องมือประเมิน และพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนสุจริตเกิดความยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม, โรงเรียนสุจริต, องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

---

* Received 14 July 2026; Revised 1 September 2026; Accepted 18 September 2026

Abstract

This study aimed to investigate the components of ethical leadership among administrators of Integrity Schools under the Office of the Basic Education Commission in Northeast Thailand. A qualitative research methodology was employed in two phases. In the first phase, ethical leadership components were examined and synthesized from eight sources comprising relevant documents, concepts, theories, and research studies. A document review form was used to collect the data, which were analyzed through content and frequency analyses. Components with frequencies of 50 percent or higher were selected. In the second phase, the appropriateness of the identified components was examined and confirmed through in-depth interviews with five purposively selected experts, comprising university lecturers, educational administrators, and school administrators. Data were collected using a semi-structured interview form and analyzed through content analysis. The findings revealed that 18 ethical leadership components were initially synthesized, of which six met the selection criterion: 1) Honesty, 2) Fairness, 3) Respect, 4) Responsibility, 5) Public-mindedness, and 6) Discipline. The experts confirmed that all six components were appropriate, clearly defined, comprehensive, and consistent with the context of Integrity Schools. These components reflected administrative behaviors characterized by adherence to moral principles and transparency, equitable treatment of stakeholders, respect for human rights and dignity, and compliance with laws and professional ethics. The findings indicated that the ethical leadership of Integrity School administrators was not limited to personal morality but also required the integration of organizational responsibility and commitment to the public interest. The identified components can be used as a framework for establishing behavioral indicators, developing training programs, constructing assessment instruments, and designing a sustainable ethical leadership development model for administrators of Integrity Schools.

Keywords: Ethical Leadership, Integrity Schools, Ethical Leadership Components, Office of The Basic Education Commission, Northeast Thailand

บทนำ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ดำเนินโครงการโรงเรียนสุจริตเพื่อสร้างกลไกการป้องกันการทุจริตเชิงรุก โดยปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมแก่ผู้เรียน ครู และผู้บริหารสถานศึกษา พร้อมกำหนดคุณลักษณะสำคัญของผู้เรียน 5 ประการ ได้แก่ 1) ทักษะกระบวนการคิด 2) มีวินัย 3) ซื่อสัตย์สุจริต 4) อยู่อย่างพอเพียง และ 5) มีจิตสาธารณะ (สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, 2558) การขับเคลื่อนเป้าหมายดังกล่าว

จึงต้องอาศัยการบริหารสถานศึกษาที่ตั้งอยู่บนหลักคุณธรรม ธรรมาภิบาล ความโปร่งใส การตรวจสอบได้ และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมมาตรฐานทางจริยธรรมในหน่วยงานสังกัด สพฐ. ยังมีประเด็นที่ควรได้รับการพัฒนา รายงานผลการดำเนินการตามมาตรฐานทางจริยธรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 พบว่า ประเด็นการเปิดโอกาสและส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมตรวจสอบพฤติกรรมของบุคลากรมีผลการประเมินร้อยละ 85.23 ซึ่งต่ำที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับประเด็นอื่น และรายงานยังระบุว่า การสร้างการรับรู้เกี่ยวกับมาตรฐานทางจริยธรรม ประมวลจริยธรรม และข้อกำหนดจริยธรรมยังไม่มากพอที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนในภาพรวม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2566) ข้อมูลดังกล่าวเป็นผลการประเมินในภาพรวมของ สพฐ. ขณะที่ข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนสุจริตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังมีจำกัด จึงจำเป็นต้องศึกษาให้ได้กรอบองค์ประกอบที่ชัดเจนและสอดคล้องกับบริบทของกลุ่มเป้าหมาย รายงานฉบับดังกล่าวยังเสนอให้สร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นด้วย

ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการนำนโยบายโรงเรียนสุจริตไปสู่การปฏิบัติ ทั้งด้านการบริหารวิชาการ การบริหารองค์กร การกำหนดวัฒนธรรมการทำงาน และการเป็นแบบอย่างด้านคุณธรรมและจริยธรรม ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารเกี่ยวข้องกับความเชื่อมั่น การยอมรับ ความร่วมมือ และความผูกพันของบุคลากรในองค์กร (อภิรักษ์ ทองโชติ, 2565) ขณะเดียวกัน การตัดสินใจด้วยความเป็นธรรม ความซื่อสัตย์ ความเคารพ และความรับผิดชอบเป็นพื้นฐานของความน่าเชื่อถือในการบริหารสถานศึกษา (Karakose, T., 2007) ดังนั้น หากขาดกรอบองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมที่ชัดเจน ย่อมทำให้การกำหนดพฤติกรรมบ่งชี้ การประเมิน และการพัฒนาผู้บริหารให้สอดคล้องกับเป้าหมายของโรงเรียนสุจริตดำเนินการได้ยาก

การวิจัยครั้งนี้ใช้แนวคิดภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมเป็นกรอบในการศึกษา โดยมองว่าผู้นำต้องแสดงออกทั้งด้านคุณธรรมส่วนบุคคลและการบริหารที่รับผิดชอบต่อบุคคล องค์กร และสังคม ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมให้ความสำคัญกับความน่าเชื่อถือ ความเคารพ ความรับผิดชอบ ความเป็นธรรม ความเอื้ออาทร และความเป็นพลเมืองที่ดี (Josephson Institute of Ethics, 2009) นอกจากนี้ การบริหารสถานศึกษาตามหลักภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมยังครอบคลุมความเป็นธรรม ความซื่อสัตย์ ความเคารพ และความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน (Karakose, T., 2007) ขณะที่แนวคิดและงานวิจัยในบริบทไทยเสนอองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับความโปร่งใส ความรับผิดชอบทางวิชาชีพ การเป็นแบบอย่างทางจริยธรรม การมีส่วนร่วม และการสร้างวัฒนธรรมองค์กรทางจริยธรรม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564); (กันยมาส ชูจีน และคณะ, 2562); (เด่นจิตธีระพันธ์จันทะมูล, 2566) อย่างไรก็ตาม การศึกษาส่วนใหญ่มุ่งศึกษาในบริบทของผู้บริหารสถานศึกษาทั่วไป หรือศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับตัวแปรอื่น (รัชตาพร เสนามาตย์, 2561); (กันยมาส ชูจีน และคณะ, 2562); (วิเศษ บุญสนอง, 2562) ส่วนการศึกษาอีกกลุ่มหนึ่งมุ่งพัฒนาตัวบ่งชี้ตามขอบเขตและกลุ่มเป้าหมายเฉพาะของแต่ละงาน (ธัญชนก ฤทธิ์มาส, 2566); (เด่นจิตธีระพันธ์ จันทะมูล, 2566) จึงยังขาดการสังเคราะห์องค์ประกอบจากแนวคิดและผลการวิจัยหลายแหล่งให้เป็นกรอบเดียว พร้อมตรวจสอบและยืนยันความเหมาะสมโดยผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับผู้บริหารโรงเรียนสุจริต สังกัด สพฐ. ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยตรง ช่องว่างดังกล่าวแสดงถึงความจำเป็นของการวิจัยที่มุ่งระบุและยืนยันองค์ประกอบให้สอดคล้องกับพันธกิจของโรงเรียนสุจริตและบริบทของพื้นที่ศึกษา

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนสุจริต สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยสังเคราะห์องค์ประกอบจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และตรวจสอบความเหมาะสมด้วยความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ได้กรอบองค์ประกอบที่ชัดเจนและเหมาะสมกับบริบท ผลการศึกษาจะเป็นฐานความรู้สำหรับการกำหนดพฤติกรรมบ่งชี้ การพัฒนาเครื่องมือประเมิน และการศึกษาแนวทางเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนสุจริตในระยะต่อไป อันจะสนับสนุนการบริหารสถานศึกษาให้มีคุณธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมุ่งประโยชน์ส่วนรวมอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนสุจริต

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนสุจริต สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบ่งการดำเนินการออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาและสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม

ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จำนวน 8 แหล่งข้อมูล ซึ่งเผยแพร่ระหว่าง พ.ศ. 2550 - 2566 โดยคัดเลือกแบบเจาะจงตามเกณฑ์ที่กำหนด ได้แก่ 1) มีเนื้อหาเกี่ยวข้องโดยตรงกับคุณลักษณะพฤติกรรม หรือองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา หรือบริบทของโรงเรียนสุจริต 2) เป็นผลงานวิชาการหรืองานวิจัยจากแหล่งที่น่าเชื่อถือและสามารถตรวจสอบแหล่งที่มาได้ 3) มีเนื้อหาฉบับสมบูรณ์และมีสาระเพียงพอสำหรับการวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่องค์ประกอบ และ 4) ครอบคลุมแนวคิดของไทย แนวคิดจากต่างประเทศ และบริบทของโรงเรียนสุจริต โดยแหล่งข้อมูลทั้ง 8 แหล่งเป็นกรอบแนวคิดหลักที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย แหล่งข้อมูลที่นำมาสังเคราะห์ ประกอบด้วย แนวคิดและงานวิจัยของนักวิชาการไทย (เด่นจิตธีระพันธ์ จันทะมูล, 2566); (ธัญชนก ฤทธิ์มาส, 2566); (วิเศษ บุญสนอง, 2562) แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาและการดำเนินงานโรงเรียนสุจริต (รัชตาพร เสนามาตย์, 2561); (กันยมาส ชูจีน และคณะ, 2562); (สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, 2558) และแนวคิดหรือกรอบจริยธรรมจากต่างประเทศ (Josephson Institute of Ethics, 2009); (Karakose, T., 2007) เพื่อให้ครอบคลุมทั้งหลักจริยธรรมทั่วไป ภาวะผู้นำทางการศึกษา และบริบทของโรงเรียนสุจริต

1. เครื่องมือวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกข้อมูลจากเอกสาร ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อบันทึกชื่อผู้แต่ง ปีที่เผยแพร่ ประเภทของเอกสาร นิยาม องค์ประกอบ คุณลักษณะ และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม จากนั้นนำข้อมูลมาจัดกลุ่มข้อความที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน และกำหนดชื่อองค์ประกอบร่วม

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยรวบรวมเอกสารฉบับเต็มตามเกณฑ์การคัดเลือก ตรวจสอบความครบถ้วนและความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มา อ่านและบันทึกสาระสำคัญลงในแบบบันทึกข้อมูลจากเอกสาร แล้วนำคำสำคัญและข้อความที่สะท้อนคุณลักษณะหรือพฤติกรรมภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมมาจัดหมวดหมู่ โดยพิจารณาความเหมือน ความใกล้เคียง และความแตกต่างของความหมาย

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยดำเนินการดังนี้ 1) แยกข้อความที่สะท้อนคุณลักษณะหรือพฤติกรรมภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม 2) รวมข้อความที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน 3) กำหนดชื่อองค์ประกอบ 4) จัดทำตารางสังเคราะห์องค์ประกอบจากแต่ละแหล่งข้อมูล และ 5) คำนวณความถี่และร้อยละขององค์ประกอบที่ปรากฏในแหล่งข้อมูลทั้ง 8 แหล่ง โดยใช้สูตร

$$\text{ร้อยละของความถี่} = \frac{\text{จำนวนแหล่งข้อมูลที่ปรากฏองค์ประกอบ} \times 100}{8}$$

ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์คัดเลือกองค์ประกอบที่มีความถี่ตั้งแต่ร้อยละ 50 ขึ้นไป หรือปรากฏในแหล่งข้อมูลอย่างน้อย 4 จาก 8 แหล่ง เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบองค์ประกอบเบื้องต้นสำหรับการตรวจสอบในระยะที่ 2

ระยะที่ 2 การตรวจสอบและยืนยันองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม

ภายหลังการสังเคราะห์องค์ประกอบในระยะที่ 1 ผู้วิจัยนำกรอบองค์ประกอบเบื้องต้นมาตรวจสอบด้านความเหมาะสม ความชัดเจน และความสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนสุจริต โดยสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามคุณสมบัติที่กำหนด การสัมภาษณ์มุ่งยืนยันและปรับปรุงกรอบองค์ประกอบเชิงแนวคิด มิได้มุ่งประมาณค่าหรือใช้ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นตัวแทนเชิงสถิติของผู้บริหารโรงเรียนสุจริตทั้งหมดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1. ผู้ให้ข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ด้านการบริหารการศึกษา ภาวะผู้นำ หรือการบริหารสถานศึกษาในบริบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย

1.1 อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาที่มีตำแหน่งทางวิชาการไม่ต่ำกว่าผู้ช่วยศาสตราจารย์ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก และมีประสบการณ์ด้านการสอนหรือการวิจัยไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 1 คน

1.2 ผู้บริหารการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกทางการบริหารการศึกษา และมีประสบการณ์ด้านการบริหารการศึกษาไม่น้อยกว่า 10 ปี จำนวน 2 คน

1.3 ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬหรือสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาบึงกาฬ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกทางการบริหารการศึกษา และมีประสบการณ์ด้านการบริหารสถานศึกษาไม่น้อยกว่า 10 ปี จำนวน 2 คน

ผู้ทรงคุณวุฒิได้รับการคัดเลือกจากความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการวิจัย มิได้คัดเลือกเพื่อเป็นตัวแทนเชิงพื้นที่ ผลการสัมภาษณ์จึงใช้สำหรับตรวจสอบและยืนยันกรอบองค์ประกอบเชิงแนวคิดเท่านั้น

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ซึ่งพัฒนาจากผลการสังเคราะห์องค์ประกอบในระยะที่ 1 แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์ และ 2) ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสม ความชัดเจน และความสอดคล้องขององค์ประกอบกับบริบทของโรงเรียนสุจริต โดยเปิดโอกาสให้ผู้ทรงคุณวุฒิแสดงความคิดเห็นว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย เสนอปรับถ้อยคำ เสนอให้รวม ตัด หรือเพิ่มเติมองค์ประกอบ พร้อมให้เหตุผลประกอบ

3. การพัฒนาเครื่องมือวิจัย

ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างจากกรอบองค์ประกอบที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสาร แล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบความครอบคลุม ความเหมาะสม และความชัดเจนของข้อคำถาม จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา และคำนวณดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item–Objective Congruence: IOC) โดยกำหนดคะแนน +1 เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามสอดคล้อง 0 เมื่อไม่แน่ใจ และ -1 เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามไม่สอดคล้อง ผู้วิจัยกำหนดให้ข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไปผ่านเกณฑ์ ผลการตรวจสอบพบว่า ข้อคำถามมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.60 - 1.00 ซึ่งผ่านเกณฑ์ความตรงเชิงเนื้อหาและสามารถนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลได้ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ปรับปรุงถ้อยคำตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญก่อนนำเครื่องมือไปใช้จริง การเก็บรวบรวมข้อมูลและจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ การวิจัยครั้งนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ตามหนังสือรับรองเลขที่ COA No. 066/2569 ลงวันที่ 15 มิถุนายน 2569 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภายหลังได้รับการรับรอง โดยติดต่อประสานงานผู้ทรงคุณวุฒิ ชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการวิจัย การนำข้อมูลไปใช้ การเก็บรักษาความลับ และสิทธิในการปฏิเสธหรือถอนตัวจากการวิจัยโดยไม่เกิดผลกระทบใด ๆ จากนั้นขอความยินยอมโดยสมัครใจก่อนดำเนินการสัมภาษณ์ การรายงานผลการวิจัยนำเสนอในภาพรวมและไม่เปิดเผยข้อมูลที่สามารถระบุตัวบุคคลได้

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยถอดความข้อมูลจากการสัมภาษณ์และวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยดำเนินการดังนี้ 1) อ่านข้อมูลซ้ำเพื่อทำความเข้าใจสาระสำคัญ 2) ลงรหัสข้อมูลตามประเด็นความเหมาะสม ความชัดเจน ความสอดคล้องกับบริบท ข้อโต้แย้ง และข้อเสนอเพิ่มเติม 3) จัดกลุ่มข้อมูลที่มีความหมายสัมพันธ์กัน 4) เปรียบเทียบความคิดเห็นระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิ และ 5) สรุปสาระสำคัญและประเด็นร่วม

ผู้วิจัยกำหนดให้องค์ประกอบผ่านการยืนยันเมื่อผู้ทรงคุณวุฒิเห็นสอดคล้องกันอย่างน้อย 4 ใน 5 คน หรือร้อยละ 80 พร้อมพิจารณาเหตุผลและข้อเสนอแนะเชิงเนื้อหาประกอบ โดยมิได้ตัดสินจากจำนวนผู้เห็นด้วยเพียงอย่างเดียว กรณีที่ผู้ทรงคุณวุฒิมีความคิดเห็นแตกต่างกัน ผู้วิจัยพิจารณาความชัดเจนของนิยาม ความซ้ำซ้อนกับองค์ประกอบอื่น ความสอดคล้องกับหลักฐานจากเอกสาร และเหตุผลของผู้ทรงคุณวุฒิ ก่อนปรับถ้อยคำ รวมหรือตัดองค์ประกอบตามความเหมาะสม

ผลการวิจัย

การศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนสุจริต แบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ 1) ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ประกอบจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และ 2) ผลการตรวจสอบและยืนยันองค์ประกอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ประกอบ

ผู้วิจัยศึกษาและสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จำนวน 8 แหล่งข้อมูล โดยจัดกลุ่มคำหรือข้อความที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันให้อยู่ภายใต้องค์ประกอบหลักเดียวกันก่อนนับความถี่ จากนั้นนำองค์ประกอบที่สังเคราะห์ได้ไปตรวจสอบและยืนยันโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ผลการศึกษาปรากฏดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 องค์ประกอบหลักภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม

	ศึกษาจากเอกสาร									สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ							
	1. เด่นจิตธีระพันธ์ จันทะมูล	2. ธัญชนก ฤทธิ์มาส	3. วิเศษ บุญสนอง	4. รัชตาพร เสนามาตย์	5. กันยมาส ซุ่นิน และคณะ	6. สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา	7. Josephson Institute of Ethics	8. Karakose, T.	ความถี่	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5	ความถี่	องค์ประกอบที่ศึกษา
1. ความซื่อสัตย์									4						5	✓
- ความซื่อสัตย์	✓	✓											✓			
- ซื่อสัตย์สุจริต						✓					✓	✓		✓		
- ความซื่อสัตย์สุจริต				✓						✓						
2. ความยุติธรรม									5						5	✓
- ความยุติธรรม	✓	✓					✓			✓	✓			✓		
- มีความยุติธรรม				✓				✓				✓	✓			
3. ความเคารพ									4						5	✓
- เคารพและให้เกียรติผู้อื่น	✓												✓			
- ความเคารพ			✓				✓				✓	✓		✓		
- มีความเคารพในเกียรติและศักดิ์ศรี								✓		✓						
4. ความรับผิดชอบ									5						5	✓
- ความรับผิดชอบ	✓		✓				✓			✓		✓				
- ความรับผิดชอบในวิชาชีพ					✓						✓		✓	✓		
- เป็นผู้มีความรับผิดชอบ								✓								
5. ความไว้วางใจ									3							
- ความเชื่อใจ			✓													
- ความไว้วางใจ							✓									
- มีความไว้วางใจ								✓								

ตารางที่ 1 องค์ประกอบหลักภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม (ต่อ)

	ศึกษาจากเอกสาร									สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ							
	1. เด่นจิตธีระพันธ์ จันทะมูล	2. ธัญชนก ฤทธิ์มาส	3. วิเศษ บุญสนอง	4. รัชตาพร เสนามาตย์	5. กันยมาส ชูจิน และคณะ	6. สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา	7. Josephson Institute of Ethics	8. Karakose, T.	ความถี่	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5	ความถี่	องค์ประกอบที่ศึกษา
6. มีคุณธรรม									2						1	
- การมีคุณธรรม			✓							✓						
- ยึดมั่นคุณธรรม				✓												
7. ความโปร่งใส									2							
- ความโปร่งใส		✓	✓													
8. ความมีจิตสาธารณะ									5						5	✓
- ความมีจิตสาธารณะ		✓									✓					
- จิตสาธารณะ						✓						✓	✓	✓		
- ความเป็นพลเมืองดี							✓									
- มีความเป็นพลเมืองดี								✓								
- มีจิตสาธารณะ				✓						✓						
9. ความมีวินัย									4						5	✓
- ความมีวินัย		✓								✓				✓		
- การมีวินัย					✓						✓		✓			
- มีวินัย						✓						✓				
- มีวินัยในตนเอง				✓												
10. แบบอย่างที่ดี									2							
- การประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี					✓											
- เป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตน				✓												
11. อยู่อย่างพอเพียง									2						3	✓
- การดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม					✓							✓		✓		
- อยู่อย่างพอเพียง						✓				✓						
12. ความศรัทธา									1							
- ความรักและศรัทธาในวิชาชีพ					✓											
13. ทักษะการคิด									1						3	✓
- ทักษะการคิด						✓							✓	✓		
- กระบวนการคิด											✓					
14. ความเอื้ออาทร									2							
- ความเอื้ออาทร							✓									
- มีความเอื้ออาทรห่วงใย								✓								
15. คำนึงเป้าหมาย									1							
- จะต้องคำนึงถึงเป้าหมายในการทำงาน								✓								

ตารางที่ 1 องค์ประกอบหลักภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม (ต่อ)

16. พัฒนาความรู้เสมอ								1							
- มีการพัฒนาความรู้อยู่เสมอ							✓								
17. สร้างบรรยากาศเชิงจริยธรรม								1							
- มีการสร้างบรรยากาศเชิงจริยธรรม							✓								
18. มีจรรยาบรรณ															
- มีจรรยาบรรณต่อวิชาชีพ				✓											
รวม	4	5	5	7	5	5	6	9	8	7	7	7	8		

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมทั้งหมด 18 องค์ประกอบ ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์คัดเลือกองค์ประกอบที่ปรากฏในแหล่งข้อมูลตั้งแต่ร้อยละ 50 ขึ้นไป หรือมีความถี่ไม่น้อยกว่า 4 จาก 8 แหล่ง ผลการพิจารณาพบองค์ประกอบที่ผ่านเกณฑ์จำนวน 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความซื่อสัตย์ 2) ความยุติธรรม 3) ความเคารพ 4) ความรับผิดชอบ 5) ความมีจิตสาธารณะ และ 6) ความมีวินัย เมื่อพิจารณาความถี่ พบว่า ความยุติธรรม ความรับผิดชอบ และความมีจิตสาธารณะปรากฏในแหล่งข้อมูล จำนวน 5 แหล่ง คิดเป็นร้อยละ 62.50 ส่วนความซื่อสัตย์ ความเคารพ และความมีวินัยปรากฏในแหล่งข้อมูล จำนวน 4 แหล่ง คิดเป็นร้อยละ 50.00

2. ผลการตรวจสอบและยืนยันองค์ประกอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้วิจัยนำองค์ประกอบที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสารไปตรวจสอบและยืนยันโดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน โดยเปิดโอกาสให้ผู้ทรงคุณวุฒิแสดงความเห็นชอบหรือคัดค้าน เสนอปรับถ้อยคำ รวมองค์ประกอบ ตัดองค์ประกอบ หรือเสนอองค์ประกอบเพิ่มเติม พร้อมให้เหตุผลประกอบอย่างอิสระ ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การยืนยันองค์ประกอบเมื่อผู้ทรงคุณวุฒิเห็นสอดคล้องกันอย่างน้อย 4 ใน 5 คน หรือร้อยละ 80 พร้อมพิจารณาเหตุผลเชิงเนื้อหาประกอบ ผลการสัมภาษณ์ พบว่า องค์ประกอบทั้ง 6 ด้านผ่านเกณฑ์การยืนยัน โดยความซื่อสัตย์ ความเคารพ ความรับผิดชอบ และความมีวินัยได้รับการยืนยันจากผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน คิดเป็นร้อยละ 100 ส่วนความยุติธรรมและความมีจิตสาธารณะได้รับการยืนยันจากผู้ทรงคุณวุฒิ 4 คน คิดเป็นร้อยละ 80 ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่าองค์ประกอบดังกล่าวมีความเหมาะสม ชัดเจน และสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนสุจริต ทั้งนี้ ไม่มีข้อเสนอให้ตัดหรือเพิ่มองค์ประกอบใหม่ แต่มีข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเชิงเนื้อหาเพื่อเพิ่มความชัดเจนของความหมายและการนำองค์ประกอบไปใช้

ผลการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาจากการสัมภาษณ์สามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. คุณธรรมภายในเป็นพื้นฐานของความน่าเชื่อถือ ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่า ความซื่อสัตย์เป็นพื้นฐานสำคัญของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม เนื่องจากผู้บริหารต้องยึดมั่นในความถูกต้อง สื่อสารอย่างตรงไปตรงมา ปฏิบัติงานอย่างโปร่งใส และไม่แสวงหาประโยชน์ส่วนตน การแสดงพฤติกรรมดังกล่าวอย่างสม่ำเสมอช่วยสร้างความเชื่อมั่นแก่ครู บุคลากร ผู้ปกครอง และชุมชน

2. ความยุติธรรมและความเคารพส่งเสริมการยอมรับและความร่วมมือ ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่า ผู้บริหารควรปฏิบัติต่อครูและบุคลากรอย่างเสมอภาค ตัดสินใจโดยใช้เหตุผล กฎหมาย ระเบียบ และหลักวิชาการ ไม่เลือกปฏิบัติ รวมทั้งให้เกียรติ รับฟังความคิดเห็น และยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล พฤติกรรมดังกล่าวมีส่วนช่วยสร้างบรรยากาศของความไว้วางใจ การยอมรับ และความร่วมมือภายในสถานศึกษา

3. ความรับผิดชอบ ความมีวินัย และความมีจิตสาธารณะสะท้อนจริยธรรมในการบริหาร ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่า ผู้บริหารต้องรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่และผลของการตัดสินใจ ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ กฎหมาย และจรรยาบรรณวิชาชีพ ตลอดจนคำนึงถึงประโยชน์ของโรงเรียน ชุมชน และส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน องค์ประกอบทั้งสามด้านจึงสะท้อนการนำคุณธรรมไปสู่พฤติกรรมการบริหารที่เป็นรูปธรรมและตรวจสอบได้

เมื่อพิจารณาผลการสังเคราะห์เอกสารร่วมกับผลการสัมภาษณ์ จึงสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนสุจริต ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ซึ่งครอบคลุมคุณธรรมภายในของผู้บริหาร การปฏิบัติต่อบุคลากร และความรับผิดชอบต่อองค์กรและส่วนรวม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ความซื่อสัตย์ หมายถึง พฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนที่ประพฤติปฏิบัติตนด้วยความสุจริต ยึดมั่นในความถูกต้องและความจริง มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ สื่อสารและปฏิบัติงานอย่างตรงไปตรงมา ไม่เอนเอียงปราศจากอคติและผลประโยชน์ทับซ้อน รวมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีในการบริหารจัดการและรักษาผลประโยชน์ของทางราชการ ประเด็นพฤติกรรมเบื้องต้นที่สะท้อนองค์ประกอบความซื่อสัตย์ ประกอบด้วย 1) การพูดความจริง 2) ความซื่อตรง และ 3) การยึดมั่นในความถูกต้อง

2. ความยุติธรรม หมายถึง พฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนประพฤติและปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเป็นธรรม มีเหตุผล และไม่ลำเอียง ปฏิบัติต่อครู บุคลากร และผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างเสมอภาคเท่าเทียม ไม่ให้สิทธิพิเศษแก่บุคคลใดเป็นการเฉพาะ ตัดสินใจบนพื้นฐานของกฎหมาย ระเบียบ หลักวิชาการ และจริยธรรม โดยใช้กระบวนการที่โปร่งใส เหมาะสม และตรวจสอบได้ เพื่อสร้างความไว้วางใจ ความพึงพอใจ และความร่วมมือภายในองค์กร ประเด็นพฤติกรรมเบื้องต้นที่สะท้อนองค์ประกอบความยุติธรรม ประกอบด้วย 1) ความเสมอภาค 2) สิทธิมนุษยชน และ 3) ความเที่ยงธรรม

3. ความเคารพ หมายถึง พฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนที่แสดงออกถึงการยอมรับในคุณค่า ศักดิ์ศรี และสิทธิของผู้อื่น โดยปฏิบัติต่อกันด้วยความสุภาพ ให้เกียรติ เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น รับฟังอย่างตั้งใจ เข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล และไม่ละเมิดสิทธิหรือเอาเปรียบผู้อื่น ประเด็นพฤติกรรมเบื้องต้นที่สะท้อนองค์ประกอบความเคารพ ประกอบด้วย 1) ความสุภาพ 2) การมีเกียรติมีศักดิ์ศรี และ 3) การยอมรับผู้อื่น

4. ความรับผิดชอบ หมายถึง พฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนที่ตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของตน ปฏิบัติงานด้วยความมุ่งมั่น ซื่อสัตย์ และยึดหลักจริยธรรม พร้อมทั้งยอมรับผลจากการกระทำของตนเองทั้งในด้านดีและไม่ดี สามารถตรวจสอบได้ มีความพยายามพัฒนางานให้เกิดผลสัมฤทธิ์สูงสุด แก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่อง และคำนึงถึงผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประเด็นพฤติกรรมเบื้องต้นที่สะท้อนองค์ประกอบความรับผิดชอบ ประกอบด้วย 1) ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ 2) ความพยายามสู่ความเป็นเลิศ และ 3) การควบคุมตนเอง

5. ความมีจิตสาธารณะ หมายถึง พฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนที่แสดงออกถึงความเสียสละ ความรับผิดชอบและความเอื้ออาทรต่อส่วนรวม โดยเต็มใจช่วยเหลือผู้อื่นและร่วมดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของโรงเรียน ชุมชน และสังคม ด้วยความสมัครใจ ไม่หวังผลตอบแทน มีจิตสำนึกในการดูแลรักษาทรัพย์สินสาธารณะ เคารพสิทธิของผู้อื่น ส่งเสริมความร่วมมือและความสามัคคี ตลอดจนยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม เพื่อสร้างองค์กรที่เข้มแข็ง โปร่งใส และมุ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ ประเด็นพฤติกรรมเบื้องต้นที่สะท้อนองค์ประกอบความมีจิตสาธารณะ ประกอบด้วย 1) การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม 2) ความมีจิตสำนึกที่ดี 3) การมีส่วนร่วม และ 4) ความมีน้ำใจ

6. ความมีวินัย หมายถึง พฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนที่แสดงออกถึงวินัยต่อตนเอง ควบคุมอารมณ์ ความคิด และพฤติกรรมได้เหมาะสม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ครูและนักเรียน วินัยต่อหน้าที่ ปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่อย่างครบถ้วน ตรงต่อเวลา และรับผิดชอบต่อผลการดำเนินงาน วินัยต่อกฎระเบียบและกฎหมาย ยึดมั่นและปฏิบัติตามระเบียบราชการ นโยบาย และกฎหมายทางการศึกษาอย่างเคร่งครัด วินัยต่อจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ บริหารงานด้วยความซื่อสัตย์ โปร่งใส เป็นธรรม และเคารพสิทธิของผู้อื่น และวินัยต่อองค์กรและสังคม ส่งเสริมความเป็นระเบียบเรียบร้อย สร้างวัฒนธรรมองค์กรที่มีความรับผิดชอบและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ประเด็นพฤติกรรมเบื้องต้นที่สะท้อนองค์ประกอบความมีวินัย ประกอบด้วย 1) การควบคุมตนเอง 2) ความรับผิดชอบ 3) การจัดระเบียบสังคม และ 4) การมีจริยธรรม

อภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนสุจริต ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม ความเคารพ ความรับผิดชอบ ความมีจิตสาธารณะ และความมีวินัย ผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมมิได้จำกัดอยู่เพียงการมีคุณธรรมส่วนบุคคล แต่ครอบคลุมถึงการตัดสินใจ การปฏิบัติต่อผู้อื่น การกำกับตนเอง และความรับผิดชอบต่อประโยชน์ส่วนรวม โดยสามารถอภิปรายผลได้ 3 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

ประเด็นแรก ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และความเคารพเป็นพื้นฐานด้านคุณธรรมและความสัมพันธ์ของผู้นำ ความซื่อสัตย์ทำให้การใช้อำนาจและการตัดสินใจของผู้บริหารตั้งอยู่บนความถูกต้อง โปร่งใส และตรวจสอบได้ ขณะที่ความยุติธรรมช่วยกำกับให้ผู้บริหารปฏิบัติต่อครู บุคลากร และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้วยหลักเกณฑ์เดียวกันโดยไม่เลือกปฏิบัติ ส่วนความเคารพทำให้การบริหารคำนึงถึงสิทธิ ศักดิ์ศรี และความแตกต่างระหว่างบุคคล องค์ประกอบทั้งสามด้านจึงสัมพันธ์กับการสร้างความน่าเชื่อถือ การยอมรับ และความร่วมมือภายในสถานศึกษา สอดคล้องกับ Josephson Institute of Ethics ที่ให้ความสำคัญกับความน่าเชื่อถือ ความเคารพ และความเป็นธรรม (Josephson Institute of Ethics, 2009) และสอดคล้องกับ Karakose, T. ที่เสนอว่า ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และความเคารพเป็นคุณลักษณะสำคัญของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมในการบริหารสถานศึกษา (Karakose, T., 2007) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับ อภิรักษ์ ทองโชติ ที่พบว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมเกี่ยวข้องกับการยอมรับ ความร่วมมือ และความผูกพันของบุคลากรในองค์กร (อภิรักษ์ ทองโชติ, 2565)

ประเด็นที่สอง ความรับผิดชอบและความมีวินัยเป็นกลไกที่ทำให้คุณธรรมแสดงออกเป็นพฤติกรรมการบริหารอย่างเป็นรูปธรรม ความรับผิดชอบทำให้ผู้บริหารตระหนักในหน้าที่ ยอมรับผลของการตัดสินใจ และพร้อมให้ตรวจสอบ ส่วนความมีวินัยช่วยกำกับให้ผู้บริหารควบคุมตนเอง ปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ และยึดมั่นในกฎระเบียบ กฎหมาย และจรรยาบรรณวิชาชีพ แม้ทั้งสององค์ประกอบมีความสัมพันธ์กัน แต่มีจุดเน้นแตกต่างกัน กล่าวคือ ความรับผิดชอบเน้นการยอมรับผลจากการปฏิบัติหน้าที่ ส่วนความมีวินัยเน้นการกำกับพฤติกรรมให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์อย่างต่อเนื่อง ผลดังกล่าวสอดคล้องกับ Josephson Institute of Ethics ซึ่งกำหนดความรับผิดชอบเป็นหลักสำคัญของจริยธรรม (Josephson Institute of Ethics, 2009) และสอดคล้องกับ เด่นจิต ธีระพันธ์จันทะมูล ที่ให้ความสำคัญกับการบริหารโดยยึดหลักคุณธรรม ความรับผิดชอบ และความโปร่งใสในการขับเคลื่อนองค์กร (เด่นจิตธีระพันธ์ จันทะมูล, 2566)

ประเด็นที่สาม ความมีจิตสาธารณะสะท้อนการขยายขอบเขตของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมจากระดับบุคคลไปสู่ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ชุมชน และสังคม องค์ประกอบนี้ทำให้ผู้บริหารมิได้พิจารณาเฉพาะความถูกต้องของกระบวนการบริหารเท่านั้น แต่ยังต้องคำนึงถึงผลกระทบและประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่ส่วนรวมด้วย ความมีจิตสาธารณะจึงเชื่อมคุณธรรมของผู้นำเข้ากับการมีส่วนร่วม การเสียสละ และการดูแลทรัพยากรขององค์กรเพื่อประโยชน์ร่วมกัน สอดคล้องกับแนวคิดความเป็นพลเมืองที่ดีของ Josephson Institute of Ethics, สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา และสอดคล้องกับเป้าหมายของโรงเรียนสุจริตที่ให้ความสำคัญกับความซื่อสัตย์สุจริต ความมีวินัย และความมีจิตสาธารณะ (Josephson Institute of Ethics, 2009); (สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, 2558) เมื่อพิจารณาองค์ประกอบทั้ง 6 ด้านร่วมกัน พบว่า ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และความเคารพทำหน้าที่กำกับหลักคิด การตัดสินใจ และความสัมพันธ์ในการบริหาร ความรับผิดชอบและความมีวินัยทำหน้าที่กำกับการปฏิบัติหน้าที่ให้มีความสม่ำเสมอและตรวจสอบได้ ส่วนความมีจิตสาธารณะทำหน้าที่กำกับทิศทางการบริหารให้มุ่งประโยชน์ส่วนรวม ผลการวิจัยจึงสะท้อนว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมในบริบทโรงเรียนสุจริตเป็นการบูรณาการคุณธรรมส่วนบุคคล กระบวนการบริหาร และความรับผิดชอบต่อสังคมเข้าด้วยกัน มิใช่การแสดงคุณลักษณะแต่ละด้านอย่างแยกส่วน

อย่างไรก็ตาม การวิจัยครั้งนี้ใช้แหล่งข้อมูล จำนวน 8 แหล่ง และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ซึ่งส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในพื้นที่จังหวัดบึงกาฬ ผลการวิจัยจึงเป็นกรอบองค์ประกอบเชิงแนวคิดที่ควรได้รับการตรวจสอบกับผู้บริหารโรงเรียนสุจริตในพื้นที่อื่นเพิ่มเติม การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษากับกลุ่มตัวอย่างที่ครอบคลุมหลายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อยืนยันความสอดคล้องขององค์ประกอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยครั้งนี้ คือ กรอบองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมที่เชื่อมโยงกับบทบาทและบริบทของผู้บริหารโรงเรียนสุจริตโดยเฉพาะ ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ซึ่งจัดความสัมพันธ์ได้เป็น 3 มิติ ได้แก่

1. มิติคุณธรรมและความสัมพันธ์ของผู้นำ ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และความเคารพ ทำหน้าที่กำกับหลักคิด การตัดสินใจ และการปฏิบัติต่อครู บุคลากร และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

2. มิติการกำกับตนเองและการปฏิบัติหน้าที่ ประกอบด้วย ความรับผิดชอบและความมีวินัย ทำหน้าที่เปลี่ยนหลักคุณธรรมให้ปรากฏเป็นพฤติกรรมการบริหารที่สม่ำเสมอ โปร่งใส และตรวจสอบได้

3. มิติความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ได้แก่ ความมีจิตสาธารณะ ทำหน้าที่กำกับทิศทางการบริหารให้คำนึงถึงประโยชน์ของโรงเรียน ชุมชน และสังคม

องค์ประกอบทั้ง 6 ด้านทำงานเชื่อมโยงและเกื้อหนุนกัน โดยคุณธรรมและความสัมพันธ์ของผู้นำเป็นพื้นฐานของหลักคิดและการตัดสินใจ การกำกับตนเองและการปฏิบัติหน้าที่ทำให้คุณธรรมแสดงออกเป็นพฤติกรรมที่ตรวจสอบได้ และความรับผิดชอบต่อส่วนรวมทำให้การบริหารมุ่งประโยชน์ของโรงเรียนและสังคม กรอบองค์ความรู้นี้จึงแสดงให้เห็นว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนสุจริตมิได้เกิดจากคุณลักษณะด้านใดด้านหนึ่ง แต่เป็นการบูรณาการคุณธรรมส่วนบุคคล การบริหารงานอย่างรับผิดชอบ และการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเข้าด้วยกัน

ซึ่งสามารถใช้เป็นฐานในการกำหนดพฤติกรรมบ่งชี้ พัฒนาเครื่องมือประเมิน และศึกษารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนสุจริตในระยะต่อไป

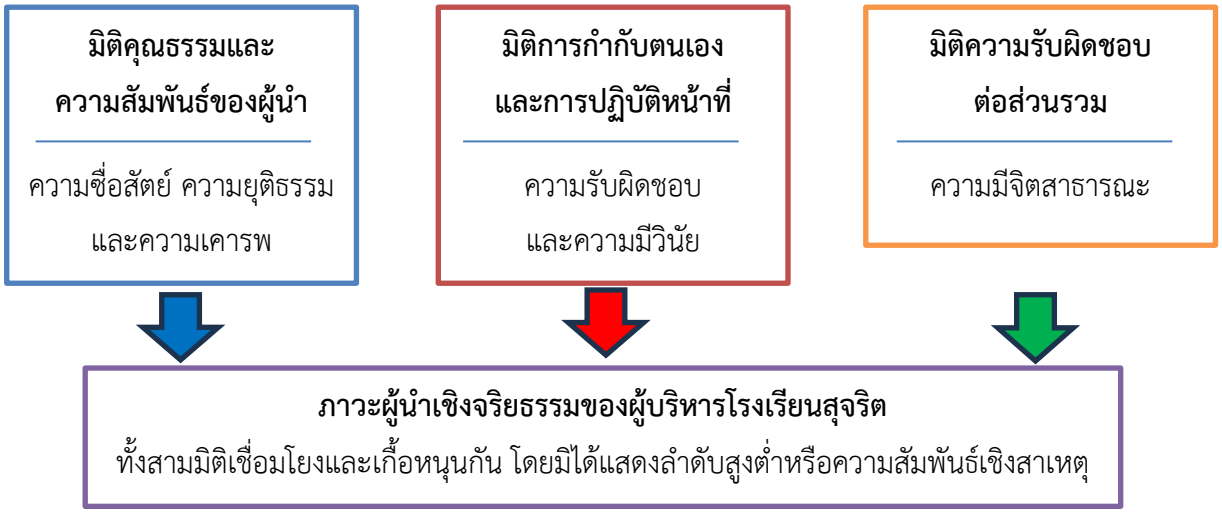

ภาพที่ 1 กรอบความสัมพันธ์เชิงแนวคิดขององค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนสุจริต

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนสุจริต สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยสังเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จำนวน 8 แหล่งข้อมูล และตรวจสอบความเหมาะสมขององค์ประกอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ผลการวิจัยพบองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมที่ผ่านเกณฑ์ จำนวน 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความซื่อสัตย์ 2) ความยุติธรรม 3) ความเคารพ 4) ความรับผิดชอบ 5) ความมีจิตสาธารณะ และ 6) ความมีวินัย องค์ประกอบทั้ง 6 ด้านมีความสัมพันธ์เชิงแนวคิดเป็น 3 มิติ ได้แก่ 1) มิติคุณธรรมและความสัมพันธ์ของผู้นำ ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และความเคารพ ซึ่งกำกับหลักคิด การตัดสินใจ และการปฏิบัติต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 2) มิติการกำกับตนเองและการปฏิบัติหน้าที่ ประกอบด้วย ความรับผิดชอบและความมีวินัย ซึ่งทำให้หลักคุณธรรมแสดงออกเป็นพฤติกรรมการบริหารที่สม่ำเสมอ โปร่งใส และตรวจสอบได้ และ 3) มิติความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ได้แก่ ความมีจิตสาธารณะ ซึ่งกำกับทิศทางการบริหารให้คำนึงถึงประโยชน์ของโรงเรียน ชุมชน และสังคม องค์ประกอบทั้งสามมิติทำงานเชื่อมโยงและเกื้อหนุนกัน โดยมิได้มีลำดับสูงต่ำหรือเป็นความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ยังไม่ได้ทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบด้วยวิธีการทางสถิติ ผลการวิจัยจึงมีคุณค่าเฉพาะต่อบริบทโรงเรียนสุจริต เพราะเชื่อมโยงคุณธรรมส่วนบุคคลของผู้บริหารเข้ากับการบริหารที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมุ่งประโยชน์ส่วนรวม ทั้งนี้ การวิจัยครั้งนี้เป็นระยะเริ่มต้นของชุดการวิจัยเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม โดยมุ่งศึกษาและยืนยันองค์ประกอบเบื้องต้น ส่วนการพัฒนาตัวบ่งชี้ เครื่องมือประเมิน รูปแบบการพัฒนา และการทดลองใช้ในสถานศึกษาจะดำเนินการในระยะต่อไป ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา

ควรนำองค์ประกอบทั้ง 6 ด้าน ไปใช้เป็นกรอบกำหนดคุณลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียนสุจริต โดยพิจารณาองค์ประกอบทั้งสามมิติร่วมกัน 1) สถาบันผลิตและพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาควรใช้ผลการวิจัยเป็นข้อมูลพื้นฐานในการออกแบบหลักสูตรหรือกิจกรรมพัฒนาผู้บริหารให้ครอบคลุมคุณธรรมส่วนบุคคล การกำกับตนเอง การปฏิบัติหน้าที่ และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และ 2) สถานศึกษาควรนำองค์ประกอบทั้ง 6 ด้าน ไปใช้เป็นกรอบส่งเสริมพฤติกรรมการเป็นแบบอย่างของผู้บริหาร และสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยึดความถูกต้อง ความเป็นธรรม การเคารพสิทธิ ความรับผิดชอบ ความมีวินัย และประโยชน์ส่วนรวม ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปควรนำองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมที่ได้จากการศึกษา สังเคราะห์ และยืนยันในครั้งนี้ ไปใช้เป็นกรอบในการกำหนดตัวบ่งชี้ พัฒนาเครื่องมือประเมิน ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็น รวมทั้งพัฒนาและทดลองใช้รูปแบบเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนสุจริตในระยะต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กันยมาส ชูจีน และคณะ. (2562). ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 21(2), 20-33.

เด่นจิตธีระพันธ์ จันทะมูล. (2566). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาฬสินธุ์. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารจัดการการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

ธัญชนก ฤทธิ์มาส. (2566). การพัฒนาตัวบ่งชี้ของโรงเรียนสุจริตในสถานศึกษาประถมศึกษา เขตตรวจราชการที่ 5. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

รัชตาพร เสนามาตย์. (2561). รูปแบบคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนสุจริต สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

วิเศษ บุญสนอง. (2562). การพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาระดับประถมศึกษาขนาดเล็กในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, 20(2), 25-34.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2566). รายงานผลการดำเนินการตามมาตรฐานทางจริยธรรม ประมวลจริยธรรม ข้อกำหนดจริยธรรม และกระบวนการรักษาจริยธรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2564). แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักของผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในช่วงเปลี่ยนผ่านสู่หลักสูตรฐานสมรรถนะ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา. (2558). โรงเรียนคุณธรรม สพฐ. มาตรฐานและตัวชี้วัด. กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา.

อภิรักษ์ ทองโชติ. (2565). ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

Josephson Institute of Ethics. (2009). Ethical Leadership Outcomes Student Leader Learning Outcomes (SLLO) Project. California: Josephson Institute of Ethics.

Karakose, T. (2007). High school teachers' perceptions regarding principals' ethical leadership in Turkey. Asia Pacific Education Review, 8(3), 464-477.

บทความวิจัย

ปัจจัยการจัดการองค์กรที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคารในประเทศไทย*

ORGANIZATIONAL MANAGEMENT FACTORS AFFECTING THE COMPETITIVENESS OF BUILDING INSPECTION SERVICE BUSINESSES IN THAILAND

วิเชียร บุษยบัณฑูร*, เกียรติชัย วีระญาณนนท์, พิศมัย จารุจิตติพันธ์
Vichian Bussayabuntoon*, Kietchai Veerayannon, Pisamai Jarujittipant
คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ ปทุมธานี ประเทศไทย
Faculty of Business Administration, North Bangkok University, Pathum Thani, Thailand
*Corresponding author E-mail: vichian.bu@aps.in.th
*Tel: 083-096-1879

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาคุณลักษณะของผู้ให้บริการและธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคาร และเปรียบเทียบความสามารถในการแข่งขันตามคุณลักษณะดังกล่าว และ 2) วิเคราะห์ปัจจัยการจัดการองค์กรที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคารในประเทศไทย เป็นการวิจัยเชิงปริมาณแบบสำรวจ ส่งแบบสอบถามให้แก่ผู้ตรวจสอบอาคารที่ขึ้นทะเบียนกับกรมโยธาธิการและผังเมืองทั้งหมด ได้รับแบบสอบถามสมบูรณ์ จำนวน 298 ชุด เครื่องมือเป็นแบบสอบถาม มีค่าดัชนีความสอดคล้อง 0.98 และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค 0.992 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา การทดสอบค่าที การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ ผลการวิจัยพบว่า ธุรกิจส่วนใหญ่เป็นผู้ตรวจสอบอาคารประเภทบุคคล มีเงินลงทุนไม่เกิน 1 ล้านบาท และมีผู้ตรวจสอบในทีมไม่เกิน 5 คน ความสามารถในการแข่งขันอยู่ในระดับมาก โดยด้านคุณภาพการให้บริการมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด และไม่แตกต่างกันโดยรวมตามประเภทผู้ให้บริการ เงินลงทุน และจำนวนผู้ตรวจสอบในทีม แต่ทีมขนาดใหญ่มีความสามารถด้านการสร้างความแตกต่างและตลาดเฉพาะกลุ่มสูงกว่า ที่ตั้ง และระยะเวลาดำเนินกิจการ สำหรับปัจจัยการจัดการองค์กรทั้ง 7 ด้านสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของความสามารถในการแข่งขันได้ร้อยละ 74.93 โดยปัจจัยที่ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ทักษะ กลยุทธ์องค์กร รูปแบบการบริหารจัดการ และค่านิยมร่วม ตามลำดับ ขณะที่โครงสร้างองค์กร ระบบการทำงาน และบุคลากรไม่พบอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญ ข้อค้นพบแสดงให้เห็นว่า ทักษะและความเชี่ยวชาญทางวิชาชีพเป็นแกนกลางของความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคาร โดยต้องได้รับการสนับสนุนจากกลยุทธ์ รูปแบบการบริหารจัดการ และค่านิยมร่วมที่เหมาะสมกับลักษณะของธุรกิจบริการวิชาชีพ

คำสำคัญ: การจัดการองค์กร, ความสามารถในการแข่งขัน, ธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคาร, แมคคินซีย์ 7 เอส, ทักษะวิชาชีพ

* Received 26 August 2026; Revised 17 September 2026; Accepted 21 September 2026

Abstract

This research aimed to: 1) Examine the characteristics of building inspection service providers and their businesses and compare their competitiveness across these characteristics; and 2) Analyze the organizational management factors affecting the competitiveness of building inspection service businesses in Thailand. This quantitative research employed a survey design. Questionnaires were distributed to all building inspectors registered with the Department of Public Works and Town & Country Planning, yielding complete 298 complete questionaires. The questionnaire had an item-objective congruence index of 0.98 and a Cronbach's alpha of 0.992. Data were analyzed using descriptive statistics, t-test, one-way analysis of variance, and multiple regression analysis. The findings revealed that most service providers were individual building inspectors, had an investment of no more than THB 1 million, and had no more than five inspectors on their teams. Competitiveness was at a high level, with service quality receiving the highest mean score. Competitiveness did not differ significantly according to provider type, investment, team size, location, or length of business operation. However, larger teams demonstrated significantly greater competitiveness in differentiation and niche-market focus. The seven dimensions of organizational management jointly explained 74.93% of the variance in competitiveness. Skills, organizational strategy, management style, and shared values were statistically significant predictors of competitiveness, in descending order of influence, whereas organizational structure, systems, and staff were not statistically significant predictors. The findings indicate that professional skills and expertise constitute the core of competitiveness among building inspection service businesses and should be supported by organizational strategy, management style, and shared values appropriate to the nature of professional service businesses.

Keywords: Organizational Management, Competitiveness, Building Inspection Service Businesses, McKinsey 7S, Professional Skills

บทนำ

อาคารเป็นโครงสร้างพื้นฐานที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน การตรวจสอบสภาพอาคารและระบบประกอบอาคารอย่างเหมาะสมจึงเป็นกลไกสำคัญในการป้องกันและลดความเสี่ยงจากความชำรุดบกพร่อง การเสื่อมสภาพ และการขาดการบำรุงรักษาที่ถูกต้อง พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2543 ได้วางหลักให้มีการตรวจสอบอาคารบางประเภทโดยผู้ตรวจสอบที่ขึ้นทะเบียนตามกฎหมาย (พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร, 2522); (พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร (ฉบับที่ 3), 2543) ทั้งนี้ กฎกระทรวงกำหนดประเภทอาคารที่ต้องจัดให้มีผู้ตรวจสอบ พ.ศ. 2548

และกฎกระทรวงกำหนดคุณสมบัติเฉพาะของผู้ตรวจสอบ หลักเกณฑ์การขอขึ้นทะเบียนและการเพิกถอนการขึ้นทะเบียนเป็นผู้ตรวจสอบ และหลักเกณฑ์การตรวจสอบอาคาร พ.ศ. 2548 ได้กำหนดประเภทอาคาร คุณสมบัติและการขึ้นทะเบียนผู้ตรวจสอบ ตลอดจนหลักเกณฑ์การตรวจสอบอาคาร (กฎกระทรวงกำหนดประเภทอาคารที่ต้องจัดให้มีผู้ตรวจสอบ, 2548); (กฎกระทรวงกำหนดคุณสมบัติเฉพาะของผู้ตรวจสอบ หลักเกณฑ์การขอขึ้นทะเบียนและการเพิกถอนการขึ้นทะเบียนเป็นผู้ตรวจสอบ และหลักเกณฑ์การตรวจสอบอาคาร, 2548) ส่งผลให้ธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคารมีบทบาททั้งในฐานะผู้ให้บริการวิชาชีพและกลไกสนับสนุนการบังคับใช้กฎหมายด้านความปลอดภัยของอาคาร ทว่า คุณภาพและประสิทธิผลของการตรวจสอบมิได้ขึ้นอยู่กับความรู้ด้านวิศวกรรมเพียงอย่างเดียว แต่ยังสัมพันธ์กับความพร้อมของบุคลากร ระบบงาน มาตรฐานการดำเนินงาน จริยธรรมวิชาชีพ และความสามารถในการบริหารจัดการองค์กรของผู้ให้บริการด้วย

ปัจจุบันธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคารต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ ทั้งความแตกต่างด้านอัตราค่าบริการ ความคาดหวังของผู้ใช้บริการต่อคุณภาพและความน่าเชื่อถือ ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่ใช้ในการตรวจสอบ ตลอดจนข้อกำหนดทางกฎหมายและมาตรฐานวิชาชีพที่มีความซับซ้อนมากขึ้น การดำรงอยู่และเติบโตของธุรกิจจึงต้องอาศัยความสามารถในการสร้างความได้เปรียบที่แตกต่างจากคู่แข่งขัน โดยความสามารถในการแข่งขันเกิดจากการกำหนดตำแหน่งและกลยุทธ์ที่เหมาะสมเพื่อสร้างคุณค่าให้แก่ลูกค้า (Porter, M. E., 1985) ขณะที่แนวคิดฐานทรัพยากรขององค์กรเสนอว่า ทรัพยากรและความสามารถภายในที่มีคุณค่า หาได้ยาก และยากต่อการเลียนแบบ สามารถเป็นที่มาของความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืน (Barney, J. B., 1991) ส่วนแนวคิด McKinsey 7S ให้ความสำคัญกับความสอดคล้องระหว่างกลยุทธ์ โครงสร้าง ระบบ รูปแบบการบริหาร บุคลากร ทักษะ และค่านิยมร่วม ซึ่งเป็นองค์ประกอบภายในที่ส่งผลต่อประสิทธิผลและความสามารถในการปรับตัวขององค์กร (Waterman, R. H. et al., 1980) กรอบแนวคิดดังกล่าวจึงเหมาะสำหรับการอธิบายว่า ปัจจัยการจัดการองค์กรด้านใดมีบทบาทต่อความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคาร

ผู้ให้บริการตรวจสอบอาคารในประเทศไทย ประกอบด้วย ผู้ตรวจสอบอาคารประเภทบุคคลและประเภทนิติบุคคล ซึ่งต้องมีคุณสมบัติ ได้รับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ และผ่านการอบรมตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด (กฎกระทรวงกำหนดคุณสมบัติเฉพาะของผู้ตรวจสอบ หลักเกณฑ์การขอขึ้นทะเบียนและการเพิกถอนการขึ้นทะเบียนเป็นผู้ตรวจสอบ และหลักเกณฑ์การตรวจสอบอาคาร, 2548) การประกอบธุรกิจดังกล่าวจึงต้องอาศัยความรู้ ทักษะ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ทางวิชาชีพ ตลอดจนทรัพยากรที่เหมาะสมกับลักษณะและขอบเขตการให้บริการ

ธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคารแต่ละแห่งมีความแตกต่างกันด้านรูปแบบการประกอบธุรกิจ จำนวนบุคลากร เงินลงทุน เทคโนโลยี ประสบการณ์ และพื้นที่ให้บริการ นอกจากนี้ จากการประมวลฐานข้อมูล ณ วันที่ 30 เมษายน 2568 พบว่า ใบอนุญาตผู้ตรวจสอบอาคารที่ยังไม่หมดอายุในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีจำนวน 860 ใบ จากทั้งหมด 1,477 ใบ คิดเป็นร้อยละ 58.23 สะท้อนให้เห็นถึงการกระจุกตัวของผู้ให้บริการในพื้นที่ดังกล่าว (กรมโยธาธิการและผังเมือง, 2568) ความแตกต่างของผู้ให้บริการในด้านต่าง ๆ จึงอาจส่งผลต่อระดับความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจ อย่างไรก็ตาม ยังขาดหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ศึกษาความสามารถในการแข่งขันโดยจำแนกตามคุณลักษณะของผู้ให้บริการและธุรกิจ ควบคู่กับการวิเคราะห์ปัจจัยการจัดการภายในองค์กร แม้ธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคารจะมีความสำคัญต่อระบบความปลอดภัยของอาคารและประชาชน แต่การศึกษาเชิงประจักษ์เกี่ยวกับ

โครงสร้างของผู้ให้บริการและปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจประเภทนี้ในประเทศไทยยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะการศึกษาที่เปรียบเทียบความสามารถในการแข่งขันตามคุณลักษณะของผู้ให้บริการและธุรกิจควบคู่กับการวิเคราะห์ปัจจัยการจัดการองค์กรหลายด้านพร้อมกัน การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาคุณลักษณะของผู้ให้บริการและธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคาร และวิเคราะห์ปัจจัยการจัดการองค์กรที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขัน ผลการวิจัยจะช่วยเติมเต็มข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างและสถานภาพของธุรกิจตรวจสอบอาคาร เป็นหลักฐานสำหรับผู้ประกอบการในการกำหนดลำดับความสำคัญของการพัฒนาองค์กร และเป็นข้อมูลประกอบสำหรับสมาคมวิชาชีพ สถาบันฝึกอบรม กรมโยธาธิการและผังเมือง ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดแนวทางยกระดับศักยภาพ คุณภาพ และความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคารในประเทศไทยอย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะของผู้ให้บริการและธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคาร และเปรียบเทียบความสามารถในการแข่งขันจำแนกตามคุณลักษณะดังกล่าว

2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยการจัดการองค์กรที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคารในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อศึกษาคุณลักษณะของผู้ให้บริการและธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคาร เปรียบเทียบความสามารถในการแข่งขันจำแนกตามคุณลักษณะของธุรกิจ และวิเคราะห์ปัจจัยการจัดการองค์กรที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคารในประเทศไทย โดยมีรายละเอียดการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้ตรวจสอบอาคารที่ขึ้นทะเบียนกับกรมโยธาธิการและผังเมืองทั้งประเภทบุคคลและประเภทนิติบุคคลในประเทศไทย ตามรายชื่อที่ปรากฏบนเว็บไซต์ของกรมโยธาธิการและผังเมือง ณ วันที่ 30 เมษายน 2568 ประกอบด้วย ผู้ตรวจสอบอาคารประเภทบุคคล จำนวน 1,319 ราย และผู้ตรวจสอบอาคารประเภทนิติบุคคล จำนวน 158 ราย รวมประชากรทั้งสิ้น 1,477 ราย (กรมโยธาธิการและผังเมือง, 2568) ผู้วิจัยตรวจสอบฐานรายชื่อโดยตัดรายชื่อผู้ที่ขาดการต่ออายุทะเบียน และตรวจสอบรายชื่อซ้ำในกรณีที่บุคคลเดิมได้รับเลขทะเบียนใหม่ภายหลังการต่ออายุ เพื่อให้ได้กรอบประชากรที่ใกล้เคียงกับผู้ให้บริการที่ยังมีสถานะตามเกณฑ์ที่กำหนด

การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง ใช้หลักเกณฑ์ว่า การวิเคราะห์สถิติพหุตัวแปรควรมีจำนวนตัวอย่างอย่างน้อย 5 - 10 เท่าของจำนวนตัวแปรสังเกตได้ และไม่น้อยกว่า 200 ตัวอย่าง (Hair, J. F. et al., 2019) การวิจัยครั้งนี้มีตัวแปรสังเกตได้ จำนวน 22 ตัวแปร จึงกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำไม่น้อยกว่า 220 ราย ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามไปยังผู้ตรวจสอบอาคารตามฐานรายชื่อ จำนวน 1,477 ราย ร่วมกับการตอบแบบสมัครใจ (Voluntary Response Sampling) ได้รับแบบสอบถามกลับคืน จำนวน 304 ชุด เมื่อตรวจสอบความครบถ้วนและคัดแบบสอบถามที่มีข้อมูลไม่สมบูรณ์ออก จำนวน 6 ชุด คงเหลือแบบสอบถามที่สมบูรณ์และสามารถนำมาวิเคราะห์ได้ จำนวน 298 ชุด สูงกว่าขนาดกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำที่กำหนดไว้ โดยจำแนกเป็นผู้ตรวจสอบอาคารประเภทบุคคล จำนวน 240 ราย คิดเป็นร้อยละ 80.54 และผู้ตรวจสอบอาคารประเภทนิติบุคคล จำนวน 58 ราย คิดเป็นร้อยละ 19.46

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคาร ปัจจัยการจัดการองค์กรตามแนวคิด McKinsey 7S Framework และความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจ แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งงาน ประสบการณ์ในธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคาร และประเภทของผู้ให้บริการ ส่วนที่ 2 คุณลักษณะของธุรกิจ ประกอบด้วย ทุนจดทะเบียนหรือเงินลงทุน จำนวนผู้ตรวจสอบอาคารที่ร่วมปฏิบัติงานในทีม จังหวัดที่ตั้งสำนักงานใหญ่หรือสถานที่ทำงานหลัก ระยะเวลาในการดำเนินกิจการ และลำดับความเชี่ยวชาญทางวิศวกรรมของทีมงาน ส่วนที่ 3 ปัจจัยการจัดการองค์กรตามแนวคิด McKinsey 7S Framework ประกอบด้วย 7 ด้าน ได้แก่ กลยุทธ์องค์กร โครงสร้างองค์กร ระบบการทำงาน รูปแบบการบริหารจัดการ บุคลากร ทักษะ และค่านิยมร่วม จำนวน 35 ข้อ ส่วนที่ 4 ความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคาร ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ความสามารถด้านต้นทุน การสร้างความแตกต่าง การตลาดเฉพาะกลุ่ม และคุณภาพการให้บริการ จำนวน 30 ข้อ และส่วนที่ 5 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิด ทั้งนี้ ข้อคำถามเกี่ยวกับปัจจัยการจัดการองค์กรและความสามารถในการแข่งขันเป็นแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ (Likert, R., 1967)

ผู้วิจัยตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถามโดยเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย การจัดการและการตรวจสอบอาคาร จำนวน 5 ท่าน พิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ กรอบแนวคิด และนิยามศัพท์เฉพาะ โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) และกำหนดเกณฑ์การยอมรับตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ผลการตรวจสอบพบว่า แบบสอบถามสำหรับกลุ่มผู้ให้บริการตรวจสอบอาคารมีค่า IOC เฉลี่ยเท่ากับ 0.98 แสดงว่าข้อคำถามมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และตัวแปรที่ต้องการศึกษา

ภายหลังปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับประชากรเป้าหมาย จำนวน 30 ราย ซึ่งไม่รวมอยู่ในกลุ่มตัวอย่างที่ใช้เก็บข้อมูลจริง และวิเคราะห์ความเชื่อมั่นด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach, L. J. (Cronbach’s Alpha Coefficient) โดยกำหนดเกณฑ์การยอมรับตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป ผลการวิเคราะห์พบว่า ข้อคำถามปัจจัยการจัดการองค์กร จำนวน 35 ข้อ มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ 0.984 ข้อคำถามความสามารถในการแข่งขัน จำนวน 30 ข้อ มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ 0.985 และเมื่อพิจารณาข้อคำถามทั้ง 65 ข้อร่วมกัน มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ 0.992 แสดงว่าแบบสอบถามมีความเชื่อมั่นอยู่ในระดับสูงมากและเหมาะสมสำหรับนำไปเก็บรวบรวมข้อมูล (Cronbach, L. J., 1970)

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม 2569 โดยใช้แบบสอบถามออนไลน์ผ่านระบบ Google Forms ผู้วิจัยจัดทำหนังสือขอความอนุเคราะห์และเผยแพร่แบบสอบถามไปยังผู้ตรวจสอบอาคารตามฐานรายชื่อ รวมทั้งผ่านเครือข่ายวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง ก่อนตอบแบบสอบถาม ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์รายละเอียดของการตอบแบบสอบถาม การรักษาความลับของข้อมูล และสิทธิในการเข้าร่วมหรือถอนตัวจากการวิจัย

โดยผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้ตัดสินใจเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ ภายหลังสิ้นสุดระยะเวลาเก็บข้อมูล ผู้วิจัยตรวจสอบความครบถ้วนของแบบสอบถาม กำหนดรหัสข้อมูล และนำข้อมูลที่สมบูรณ์เข้าสู่โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อวิเคราะห์ผล

การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนแรก วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและคุณลักษณะของธุรกิจด้วยความถี่และร้อยละ และวิเคราะห์ระดับปัจจัยการจัดการองค์กรกับความสามารถในการแข่งขันด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนที่สอง เปรียบเทียบความสามารถในการแข่งขันจำแนกตามคุณลักษณะของธุรกิจ โดยใช้การทดสอบค่าทีสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นอิสระต่อกัน (Independent Samples t-test) สำหรับตัวแปรที่แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม และใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) สำหรับตัวแปรที่แบ่งออกเป็นมากกว่า 2 กลุ่ม โดยตรวจสอบความเป็นเอกพันธ์ของความแปรปรวนด้วย Levene's Test และใช้ Welch Test ในกรณีที่ข้อมูลไม่เป็นไปตามข้อตกลงเรื่องความเท่ากันของความแปรปรวน และส่วนที่สาม วิเคราะห์ปัจจัยการจัดการองค์กรที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันด้วยการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis: MRA) แบบนำตัวแปรเข้าสมการพร้อมกัน (Enter Method) โดยพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจที่ปรับแก้แล้ว (Adjusted R^2) การทดสอบความเหมาะสมของสมการด้วยค่าสถิติ F ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยมาตรฐาน (Standardized Beta Coefficient) ค่าสถิติ t และระดับนัยสำคัญทางสถิติ โดยกำหนดระดับนัยสำคัญที่ .05

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนตามวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1) คุณลักษณะของผู้ให้บริการและธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคาร รวมถึงการเปรียบเทียบความสามารถในการแข่งขันจำแนกตามคุณลักษณะของธุรกิจ และ 2) ปัจจัยการจัดการองค์กรที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคารในประเทศไทย ดังนี้

1. คุณลักษณะของผู้ให้บริการและธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคาร

กลุ่มตัวอย่างผู้ให้บริการตรวจสอบอาคาร จำนวน 298 ราย ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 285 ราย คิดเป็นร้อยละ 95.64 และมีอายุ 50 ปีขึ้นไปมากที่สุด จำนวน 152 ราย คิดเป็นร้อยละ 51.01 เมื่อรวมผู้ตอบที่มีอายุ 40 ปีขึ้นไป พบว่า มีจำนวน 237 ราย คิดเป็นร้อยละ 79.53 ในด้านการศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทมากที่สุด จำนวน 143 ราย คิดเป็นร้อยละ 47.99 รองลงมา คือ ระดับปริญญาตรี จำนวน 132 ราย คิดเป็นร้อยละ 44.30 เมื่อรวมผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทและปริญญาเอก พบว่า มีจำนวน 162 ราย คิดเป็นร้อยละ 54.36 ส่วนด้านประสบการณ์ พบว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์มากกว่า 15 ปีมีสัดส่วนสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 27.18 และเมื่อรวมกลุ่มที่มีประสบการณ์มากกว่า 10 ปีขึ้นไป มีสัดส่วนร้อยละ 42.28

เมื่อพิจารณาคุณลักษณะของธุรกิจ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นผู้ตรวจสอบอาคารประเภทบุคคล จำนวน 240 ราย คิดเป็นร้อยละ 80.54 ขณะที่ผู้ตรวจสอบอาคารประเภทนิติบุคคล มีจำนวน 58 ราย คิดเป็นร้อยละ 19.46 ธุรกิจส่วนใหญ่มีทุนจดทะเบียนหรือเงินลงทุนไม่เกิน 1 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 63.76 และมีผู้ตรวจสอบอาคารร่วมปฏิบัติงานในทีมไม่เกิน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 79.87 สำหรับที่ตั้งสำนักงานใหญ่หรือสถานที่ทำงานหลัก พบว่า อยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 68.79 ขณะที่ธุรกิจที่ดำเนินกิจการมาแล้วมากกว่า 15 ปีมีสัดส่วนสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 30.20 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 คุณลักษณะสำคัญของผู้ให้บริการและธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคาร

คุณลักษณะ	กลุ่มที่มีสัดส่วนสูงหรือประเด็นสำคัญ	จำนวน	ร้อยละ
เพศ	ชาย	285	95.64
อายุ	อายุ 50 ปีขึ้นไป	152	51.01
ระดับการศึกษา	ปริญญาโท	143	47.99
ประสบการณ์	มากกว่า 15 ปี	81	27.18
ประเภทผู้ตรวจสอบอาคาร	ประเภทบุคคล	240	80.54
ทุนจดทะเบียนหรือเงินลงทุน	ไม่เกิน 1 ล้านบาท	190	63.76
จำนวนผู้ตรวจสอบในทีม	ไม่เกิน 5 คน	238	79.87
ที่ตั้งสำนักงานใหญ่หรือที่ทำงานหลัก	กรุงเทพมหานครและปริมณฑล	205	68.79
ระยะเวลาดำเนินกิจการ	มากกว่า 15 ปี	90	30.20

2. ระดับปัจจัยการจัดการองค์กรและความสามารถในการแข่งขัน

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยการจัดการองค์กรตามแนวคิด McKinsey 7S Framework พบว่า ปัจจัยด้านทักษะมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.87, S.D. = 0.857) รองลงมา ได้แก่ ด้านบุคลากร ($\bar{x}$ = 3.81, S.D. = 0.872) ด้านรูปแบบการบริหารจัดการ ($\bar{x}$ = 3.73, S.D. = 0.942) ด้านค่านิยมร่วม ($\bar{x}$ = 3.66, S.D. = 0.923) ด้านระบบการทำงาน ($\bar{x}$ = 3.64, S.D. = 0.899) และด้านกลยุทธ์องค์กร ($\bar{x}$ = 3.51, S.D. = 0.909) ตามลำดับ ส่วนด้านโครงสร้างองค์กรมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดและอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 3.41, S.D. = 0.934)

ความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคารโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.61, S.D. = 0.796) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านคุณภาพการให้บริการมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{x}$ = 4.05, S.D. = 0.821) รองลงมา ได้แก่ ด้านตลาดเฉพาะกลุ่ม ($\bar{x}$ = 3.56, S.D. = 0.945) และด้านการสร้างความแตกต่าง ($\bar{x}$ = 3.54, S.D. = 0.937) ส่วนด้านต้นทุนมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดและอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 3.31, S.D. = 0.926) ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ระดับปัจจัยการจัดการองค์กรและความสามารถในการแข่งขัน

ตัวแปร	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
ปัจจัยการจัดการองค์กร			
ด้านกลยุทธ์องค์กร	3.51	0.909	มาก
ด้านโครงสร้างองค์กร	3.41	0.934	ปานกลาง
ด้านระบบการทำงาน	3.64	0.899	มาก
ด้านรูปแบบการบริหารจัดการ	3.73	0.942	มาก
ด้านบุคลากร	3.81	0.872	มาก
ด้านทักษะ	3.87	0.857	มาก
ด้านค่านิยมร่วม	3.66	0.923	มาก
ความสามารถในการแข่งขัน			
ด้านต้นทุน	3.31	0.926	ปานกลาง
ด้านการสร้างความแตกต่าง	3.54	0.937	มาก

ตารางที่ 2 ระดับปัจจัยการจัดการองค์กรและความสามารถในการแข่งขัน (ต่อ)

ตัวแปร	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
ด้านตลาดเฉพาะกลุ่ม	3.56	0.945	มาก
ด้านคุณภาพการให้บริการ	4.05	0.821	มาก
ความสามารถในการแข่งขันด้านคุณภาพการให้บริการ			
การสร้างความมั่นใจ	4.16	0.877	มาก
การตอบสนอง	4.06	0.924	มาก
ความเข้าใจลูกค้า	4.02	0.916	มาก
การให้บริการที่เป็นรูปธรรม	4.00	0.859	มาก
ความน่าเชื่อถือ	3.99	0.907	มาก

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบย่อยของคุณภาพการให้บริการ พบว่า การสร้างความมั่นใจมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{x}$ = 4.16, S.D. = 0.877) รองลงมา ได้แก่ การตอบสนอง ($\bar{x}$ = 4.06, S.D. = 0.924) ความเข้าใจลูกค้า ($\bar{x}$ = 4.02, S.D. = 0.916) การให้บริการที่เป็นรูปธรรม ($\bar{x}$ = 4.00, S.D. = 0.859) และความน่าเชื่อถือ ($\bar{x}$ = 3.99, S.D. = 0.907) ตามลำดับ โดยทุกองค์ประกอบอยู่ในระดับมาก

3. การเปรียบเทียบความสามารถในการแข่งขันจำแนกตามคุณลักษณะของธุรกิจ

ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการแข่งขันโดยรวมจำแนกตามคุณลักษณะของธุรกิจ พบว่า ผู้ตรวจสอบอาคารประเภทบุคคลและประเภทนิติบุคคลมีความสามารถในการแข่งขันโดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (t = -0.643, p = .521) แม้ว่าผู้ตรวจสอบอาคารประเภทนิติบุคคลจะมีค่าเฉลี่ยความสามารถในการแข่งขันโดยรวม ($\bar{x}$ = 3.68) สูงกว่าผู้ตรวจสอบอาคารประเภทบุคคลเล็กน้อย ($\bar{x}$ = 3.60) ก็ตาม

ธุรกิจที่มีทุนจดทะเบียนหรือเงินลงทุนไม่เกิน 1 ล้านบาทกับธุรกิจที่มีทุนจดทะเบียนหรือเงินลงทุนเกิน 1 ล้านบาทมีความสามารถในการแข่งขันโดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (t = -0.998, p = .319) เช่นเดียวกับ ธุรกิจที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลกับธุรกิจที่ตั้งอยู่ในจังหวัดอื่น (t = 0.775, p = .439) และธุรกิจที่มีระยะเวลาดำเนินกิจการแตกต่างกัน (F = 1.312, p = .265)

สำหรับจำนวนผู้ตรวจสอบอาคารที่ร่วมปฏิบัติงานในทีม พบว่า ทีมที่มีผู้ตรวจสอบอาคารไม่เกิน 5 คน กับทีมที่มีผู้ตรวจสอบอาคารเกิน 5 คนมีความสามารถในการแข่งขันโดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (t = -1.667, p = .097) แต่เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ทีมที่มีผู้ตรวจสอบอาคารเกิน 5 คนมีความสามารถด้านการสร้างความแตกต่าง ($\bar{x}$ = 3.80) สูงกว่าทีมที่มีผู้ตรวจสอบอาคารไม่เกิน 5 คน ($\bar{x}$ = 3.47) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (t = -2.183, p = .032) และมีความสามารถด้านตลาดเฉพาะกลุ่ม ($\bar{x}$ = 3.84) สูงกว่าทีมที่มีผู้ตรวจสอบอาคารไม่เกิน 5 คน ($\bar{x}$ = 3.50) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (t = -2.551, p = .011) ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 สรุปผลการเปรียบเทียบความสามารถในการแข่งขันจำแนกตามคุณลักษณะของธุรกิจ

คุณลักษณะของธุรกิจ	ค่าสถิติ	p	ผลการเปรียบเทียบโดยรวม
ประเภทบุคคล - นิติบุคคล	t = -0.643	.521	ไม่แตกต่าง
เงินลงทุนไม่เกิน - เกิน 1 ล้านบาท	t = -0.998	.319	ไม่แตกต่าง
ผู้ตรวจสอบในทีมไม่เกิน - เกิน 5 คน	t = -1.667	.097	ไม่แตกต่างโดยรวม*
กรุงเทพฯ และปริมณฑล - จังหวัดอื่น	t = 0.775	.439	ไม่แตกต่าง
ระยะเวลาดำเนินกิจการ	F = 1.312	.265	ไม่แตกต่าง

* ทีมที่มีผู้ตรวจสอบอาคารเกิน 5 คนมีความสามารถด้านการสร้างความแตกต่างและด้านตลาดเฉพาะกลุ่มสูงกว่าทีมที่มีผู้ตรวจสอบอาคารไม่เกิน 5 คนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. ปัจจัยการจัดการองค์กรที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขัน

ก่อนการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ ผู้วิจัยตรวจสอบภาวะความสัมพันธ์เชิงเส้นพหุของตัวแปรอิสระทั้ง 7 ด้าน พบว่า ค่า Tolerance อยู่ระหว่าง 0.201 - 0.474 ซึ่งสูงกว่า 0.10 และค่า Variance Inflation Factor อยู่ระหว่าง 2.111 - 4.976 ซึ่งต่ำกว่า 10 แสดงว่าตัวแปรอิสระไม่มีปัญหาภาวะความสัมพันธ์เชิงเส้นพหุและสามารถนำมาวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณได้

ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบนำตัวแปรเข้าสมการพร้อมกัน พบว่า ปัจจัยการจัดการองค์กรทั้ง 7 ด้าน สามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของความสามารถในการแข่งขันโดยรวมได้ร้อยละ 74.93 (R^2 = .7493) และเมื่อปรับแก้ตามจำนวนตัวแปรแล้วสามารถอธิบายได้ร้อยละ 74.32 (Adjusted R^2 = .7432) โดยแบบจำลองมีนัยสำคัญทางสถิติ (F = 123.797, p < .001)

เมื่อพิจารณาปัจจัยรายด้าน พบว่า มี 4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ด้านทักษะ ซึ่งมีน้ำหนักอิทธิพลสูงที่สุด (β = .283, p < .001) รองลงมา ได้แก่ ด้านกลยุทธ์องค์กร (β = .264, p < .001) ด้านรูปแบบการบริหารจัดการ (β = .204, p = .002) และด้านค่านิยมร่วม (β = .123, p = .004) ส่วนด้านโครงสร้างองค์กร ระบบการทำงาน และบุคลากรไม่ปรากฏอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญเมื่อพิจารณาร่วมกับปัจจัยอื่นในแบบจำลอง ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยการจัดการองค์กรที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันโดยรวม

ปัจจัยการจัดการองค์กร	Unstandardized Coefficient		Standardized Coefficient	t	p-value
	B	S.E.	β		
ค่าคงที่	.314	.117	-	2.684	.008
กลยุทธ์องค์กร	.231	.044	.264	5.262**	< .001
โครงสร้างองค์กร	-.011	.047	-.013	-.238	.812
ระบบการทำงาน	.042	.056	.047	.746	.456
รูปแบบการบริหารจัดการ	.172	.055	.204	3.111**	.002
บุคลากร	.086	.054	.094	1.582	.115

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยการจัดการองค์กรที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันโดยรวม (ต่อ)

ปัจจัยการจัดการองค์กร	Unstandardized Coefficient		Standardized Coefficient	t	p-value
	B	S.E.	β		
ทักษะ	.263	.049	.283	5.364**	< .001
ค่านิยมร่วม	.106	.037	.123	2.880**	.004
R = .866, R^2 = .749, Adjusted R^2 = .743, S.E. = .4032, F = 123.797**, p < .001					

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากค่าสัมประสิทธิ์ถดถอย สามารถเขียนสมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ ได้ดังนี้

$\hat{Y} = 0.314 + 0.231X_1 + 0.172X_4 + 0.263X_6 + 0.106X_7$

เมื่อกำหนดให้ $\hat{Y}$ คือ ความสามารถในการแข่งขันโดยรวม X_1 คือ กลยุทธ์องค์กร X_4 คือ รูปแบบการบริหารจัดการ X_6 คือ ทักษะ และ X_7 คือ ค่านิยมร่วม

เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันรายมิติ พบว่า ปัจจัยด้านทักษะมีนัยสำคัญทางสถิติใน 8 จาก 10 ตัวแปรตาม และมีน้ำหนักอิทธิพลสูงที่สุดต่อการสร้างความมั่นใจ (β = .549) และความน่าเชื่อถือ (β = .521) ขณะที่กลยุทธ์องค์กรมีอิทธิพลต่อความสามารถด้านต้นทุน การสร้างความแตกต่าง ตลาดเฉพาะกลุ่ม และความสามารถในการแข่งขันโดยรวม ส่วนรูปแบบการบริหารจัดการมีอิทธิพลต่อองค์ประกอบด้านการตอบสนองความเข้าใจลูกค้า การให้บริการที่เป็นรูปธรรม และคุณภาพการให้บริการโดยรวม สำหรับปัจจัยด้านบุคลากร แม้ไม่พบอิทธิพลต่อความสามารถในการแข่งขันโดยรวม แต่พบว่า มีอิทธิพลต่อองค์ประกอบบางมิติ ขณะที่ค่านิยมร่วมมีอิทธิพลทั้งต่อความสามารถในการแข่งขันโดยรวมและองค์ประกอบบางมิติ ผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ปัจจัยการจัดการองค์กรแต่ละด้านมีบทบาทแตกต่างกันตามมิติของความสามารถในการแข่งขันที่พิจารณา

อภิปรายผล

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคารในประเทศไทยมีลักษณะเป็นธุรกิจบริการวิชาชีพที่ใช้ความรู้และความเชี่ยวชาญเป็นฐานสำคัญในการสร้างความสามารถในการแข่งขัน แม้ว่าผู้ให้บริการจะให้ความสำคัญกับองค์ประกอบการจัดการองค์กรตามกรอบแนวคิด McKinsey 7S เกือบทุกด้านในระดับมาก แต่ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ พบว่า มีเพียงปัจจัยด้านทักษะ กลยุทธ์องค์กร รูปแบบการบริหารจัดการ และค่านิยมร่วมที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันโดยรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยปัจจัยด้านทักษะมีอิทธิพลสูงที่สุด รองลงมา คือ กลยุทธ์องค์กร รูปแบบการบริหารจัดการ และค่านิยมร่วม ตามลำดับ ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นว่าความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจตรวจสอบอาคารมิได้ขึ้นอยู่กับการมีองค์ประกอบทางการบริหารที่ครบถ้วนเพียงอย่างเดียว หากขึ้นอยู่กับว่าองค์กรสามารถใช้ทักษะ กำหนดกลยุทธ์ บริหารจัดการ และสร้างค่านิยมร่วมให้เกิดคุณค่าแก่ผู้ใช้บริการได้มากน้อยเพียงใด

ผลการวิจัยที่พบว่า องค์ประกอบการจัดการองค์กรแต่ละด้านมิได้มีอิทธิพลต่อความสามารถในการแข่งขันในระดับเดียวกัน สอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบว่า ปัจจัยการจัดการที่มุ่งเน้นความโดดเด่นแต่ละด้านส่งผลต่อความสำเร็จของ SMEs แตกต่างกัน โดยปัจจัยด้านสัมพันธภาพและเครือข่ายส่งผลเชิงบวกต่อความสำเร็จ ขณะที่ปัจจัยบางด้านมิได้ให้ผลตามที่คาดหมาย (ธนิตตรา กิจอิทธิ และคณะ, 2563) ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนว่าผู้ประกอบการจำเป็นต้องวิเคราะห์ปัจจัยที่เป็นความโดดเด่นและสอดคล้องกับธรรมชาติของธุรกิจตนเอง มากกว่าการพัฒนาองค์ประกอบทุกด้านโดยให้น้ำหนักเท่าเทียมกัน สำหรับธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคาร ผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า ทักษะและความเชี่ยวชาญของบุคลากรเป็นปัจจัยขับเคลื่อนหลัก โดยมีกลยุทธ์องค์กร รูปแบบการบริหารจัดการ และค่านิยมร่วมเป็นองค์ประกอบที่ร่วมขับเคลื่อนความสามารถในการแข่งขัน

เมื่อพิจารณาคุณลักษณะของผู้ให้บริการและธุรกิจ พบว่า ผู้ให้บริการส่วนใหญ่เป็นผู้ตรวจสอบอาคารประเภทบุคคล มีเงินลงทุนไม่เกิน 1 ล้านบาท และมีผู้ตรวจสอบในทีมไม่เกิน 5 คน สะท้อนให้เห็นว่าธุรกิจตรวจสอบอาคารส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นธุรกิจบริการวิชาชีพขนาดเล็กที่อาศัยความรู้ ทักษะ และประสบการณ์เฉพาะบุคคลเป็นทรัพยากรสำคัญ ผลการเปรียบเทียบพบว่า ความสามารถในการแข่งขันโดยรวมไม่แตกต่างกันตามประเภทผู้ให้บริการ เงินลงทุน จำนวนผู้ตรวจสอบในทีม ที่ตั้ง และระยะเวลาดำเนินกิจการ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากงานตรวจสอบอาคารอยู่ภายใต้กฎหมายและมาตรฐานวิชาชีพเดียวกัน อีกทั้งคุณภาพของบริการขึ้นอยู่กับความรู้ ความเชี่ยวชาญและความน่าเชื่อถือของผู้ตรวจสอบมากกว่าขนาดหรือรูปแบบของธุรกิจ ผู้ให้บริการประเภทบุคคลหรือธุรกิจที่มีเงินลงทุนและจำนวนบุคลากรไม่มากจึงสามารถแข่งขันกับนิติบุคคลหรือธุรกิจขนาดใหญ่ได้ หากมีทรัพยากรและความสามารถที่มีคุณค่าและสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้ใช้บริการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดฐานทรัพยากรขององค์กร (Barney, J. B., 1991) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทีมขนาดใหญ่มีความสามารถด้านการสร้างความแตกต่างและการมุ่งตลาดเฉพาะกลุ่มสูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เนื่องจากสามารถรวบรวมความเชี่ยวชาญจากหลายสาขาวิชาชีพ แบ่งหน้าที่ และรองรับงานตรวจสอบอาคารขนาดใหญ่หรือมีความซับซ้อนได้มากกว่า จึงเอื้อต่อการพัฒนาบริการเฉพาะทางตามแนวคิดการสร้างความแตกต่างและการมุ่งตลาดเฉพาะกลุ่ม (Porter, M. E., 1985) ผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า คุณลักษณะของธุรกิจมิได้เป็นตัวกำหนดความสามารถในการแข่งขันโดยรวมโดยตรง แต่จำนวนผู้ตรวจสอบในทีมอาจช่วยเสริมศักยภาพในการรับงานที่ซับซ้อน การพัฒนาตลาดเฉพาะกลุ่ม และการสร้างความแตกต่างของบริการได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

การที่ปัจจัยด้านทักษะมีอิทธิพลต่อความสามารถในการแข่งขันสูงที่สุด สามารถอธิบายได้จากธรรมชาติของงานตรวจสอบอาคารซึ่งต้องอาศัยความรู้เฉพาะทางจากหลายสาขา ทั้งวิศวกรรม สถาปัตยกรรม กฎหมายควบคุมอาคาร และมาตรฐานด้านความปลอดภัย รวมทั้งต้องใช้ประสบการณ์ การวิเคราะห์ และดุลยพินิจทางวิชาชีพในการประเมินสภาพอาคารและเสนอแนวทางแก้ไข ความสามารถเหล่านี้ไม่อาจเกิดขึ้นจากคู่มือหรือระบบการทำงานเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานและการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง ผลการวิจัยจึงสอดคล้องกับแนวคิดฐานทรัพยากรขององค์กร หรือ Resource-Based View ซึ่งอธิบายว่า ทรัพยากรที่มีคุณค่ามีความหายาก ยากต่อการลอกเลียนแบบ และไม่สามารถทดแทนได้ง่าย โดยเฉพาะความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ของบุคลากร สามารถเป็นที่มาของความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืน (Barney, J. B., 1991)

ข้อค้นพบดังกล่าวยังสอดคล้องกับโครงสร้างของธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคารในประเทศไทย ซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะการดำเนินงานขนาดเล็ก ใช้บุคลากรจำนวนไม่มาก และดำเนินงานในลักษณะทีมวิชาชีพเฉพาะทาง ความสำเร็จของธุรกิจจึงขึ้นอยู่กับศักยภาพของผู้ประกอบวิชาชีพและสมาชิกในทีมมากกว่าขนาดขององค์กรหรือความซับซ้อนของสายการบังคับบัญชา ในบริบทเช่นนี้ ทุนมนุษย์และทุนทางปัญญาจึงมีความสำคัญมากกว่าทรัพยากรทางกายภาพ ผู้ให้บริการที่มีบุคลากรซึ่งสามารถตรวจสอบ วิเคราะห์ สื่อสารผล และให้คำปรึกษาแก่เจ้าของอาคารได้อย่างถูกต้อง ย่อมมีโอกาสสร้างความเชื่อมั่นและความได้เปรียบในการแข่งขันได้มากกว่า

ปัจจัยด้านกลยุทธ์องค์กรมีอิทธิพลรองลงมาจากทักษะ แสดงให้เห็นว่าแม้องค์กรจะมีบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ แต่หากไม่มีการกำหนดทิศทางการแข่งขันที่ชัดเจน ความเชี่ยวชาญดังกล่าวอาจยังไม่สามารถพัฒนาเป็นความได้เปรียบทางธุรกิจได้อย่างเต็มที่ กลยุทธ์องค์กรจึงทำหน้าที่เชื่อมโยงศักยภาพภายในเข้ากับความต้องการของตลาด เช่น การกำหนดมาตรฐานและคุณภาพของบริการ การพัฒนาความเชี่ยวชาญเฉพาะประเภทอาคาร การนำเทคโนโลยีมาเพิ่มประสิทธิภาพ และการสร้างความแตกต่างจากคู่แข่งขัน ผลการศึกษาจึงสนับสนุนแนวคิดที่ว่า องค์กรสามารถสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันจากการสร้างความแตกต่างและการมุ่งเน้นตลาดเฉพาะกลุ่ม โดยเฉพาะธุรกิจตรวจสอบอาคาร ซึ่งลูกค้าให้คุณค่ากับความเชี่ยวชาญ ความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือ มากกว่าการพิจารณาราคาเพียงด้านเดียว (Porter, M. E., 1985)

การที่รูปแบบการบริหารจัดการมีอิทธิพลต่อความสามารถในการแข่งขัน แสดงให้เห็นว่า ความเชี่ยวชาญทางวิชาชีพจะได้รับการแปลงเป็นคุณค่าแก่ผู้ใช้บริการได้ดีขึ้นเมื่อผู้บริหารสามารถกำหนดแนวทางการทำงาน สนับสนุนการตัดสินใจ และตอบสนองต่อสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะผลการวิเคราะห์รายมิติ ที่พบว่ารูปแบบการบริหารจัดการมีอิทธิพลต่อการตอบสนอง ความเข้าใจลูกค้า การให้บริการที่เป็นรูปธรรม และคุณภาพการให้บริการโดยรวม ขณะเดียวกัน การที่ค่านิยมร่วมมีอิทธิพลต่อความสามารถในการแข่งขันโดยรวมสะท้อนว่าความรู้และทักษะของบุคลากรจำเป็นต้องดำเนินควบคู่กับความรับผิดชอบ จรรยาบรรณ และการยึดมั่นในคุณภาพของการตรวจสอบ ซึ่งเป็นรากฐานของความน่าเชื่อถือในธุรกิจบริการวิชาชีพ ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด McKinsey 7S ซึ่งอธิบายว่า องค์ประกอบภายในองค์กรต้องมีความสอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกันจึงจะนำไปสู่ประสิทธิผลขององค์กร (Waterman, R. H. et al., 1980)

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบว่า ความสามารถด้านการให้บริการลูกค้า การจัดการความเสี่ยง การบริหารเงินทุน การตลาด และการสร้างเครือข่ายธุรกิจส่งผลต่อความอยู่รอดของธุรกิจก่อสร้างที่อยู่อาศัย และเสนอให้ผู้ประกอบการปรับปรุงกระบวนการจัดการภายในองค์กร พัฒนาความรู้ของบุคลากร และนำเทคโนโลยีมาใช้เพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน (ชยพล ศิริธัญกร และคณะ, 2565) สะท้อนให้เห็นว่า ในธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับงานก่อสร้างและวิชาชีพทางเทคนิค ความสามารถในการแข่งขันมิได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งแต่เกิดจากการบูรณาการศักยภาพของบุคลากร ระบบงาน และการกำหนดทิศทางการดำเนินธุรกิจให้สอดคล้องกัน

ในทางตรงกันข้าม การที่โครงสร้างองค์กร ระบบการทำงาน และบุคลากรไม่พบอิทธิพลต่อความสามารถในการแข่งขันโดยรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ มิได้หมายความว่าปัจจัยเหล่านี้ไม่มีความสำคัญต่อการดำเนินธุรกิจ แต่อาจสะท้อนว่าปัจจัยดังกล่าวไม่สามารถสร้างความแตกต่างด้านการแข่งขันได้โดยตรงเมื่อพิจารณาร่วมกับองค์ประกอบอื่น หรืออาจส่งผลผ่านทักษะ รูปแบบการบริหารจัดการ และค่านิยมร่วม โดยเฉพาะโครงสร้างองค์กร

ซึ่งธุรกิจในกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีขนาดเล็กและมีโครงสร้างไม่ซับซ้อน ความแตกต่างด้านโครงสร้างจึงอาจไม่มากเพียงพอที่จะอธิบายความแตกต่างด้านความสามารถในการแข่งขันได้อย่างชัดเจน ส่วนระบบการทำงานและบุคลากรยังคงมีความสำคัญในฐานะโครงสร้างพื้นฐานที่สนับสนุนการปฏิบัติงาน แม้ไม่พบอิทธิพลโดยตรงต่อความสามารถในการแข่งขันโดยรวมก็ตาม โดยสรุป ผลการวิจัยครั้งนี้มิได้เพียงระบุว่าปัจจัยด้านใดมีอิทธิพลมากที่สุด แต่ทำให้เห็นกลไกการสร้างความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคารว่า มี “ทักษะและความเชี่ยวชาญทางวิชาชีพ” เป็นแกนกลาง โดยมีกลยุทธ์องค์กรทำหน้าที่กำหนดทิศทาง รูปแบบการบริหารจัดการทำหน้าที่เปลี่ยนความเชี่ยวชาญให้เป็นคุณค่าแก่ผู้ใช้บริการ และค่านิยมร่วมเป็นพื้นฐานของคุณภาพ ความรับผิดชอบและความน่าเชื่อถือขององค์กร ดังนั้น การพัฒนาความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจประเภทนี้จึงควรมุ่งลงทุนในการพัฒนาทักษะและองค์ความรู้ ควบคู่กับการกำหนดกลยุทธ์ การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการ และการเสริมสร้างค่านิยมร่วม มากกว่าการขยายโครงสร้างองค์กรหรือมุ่งแข่งขันด้านราคาเพียงอย่างเดียว

องค์ความรู้ใหม่

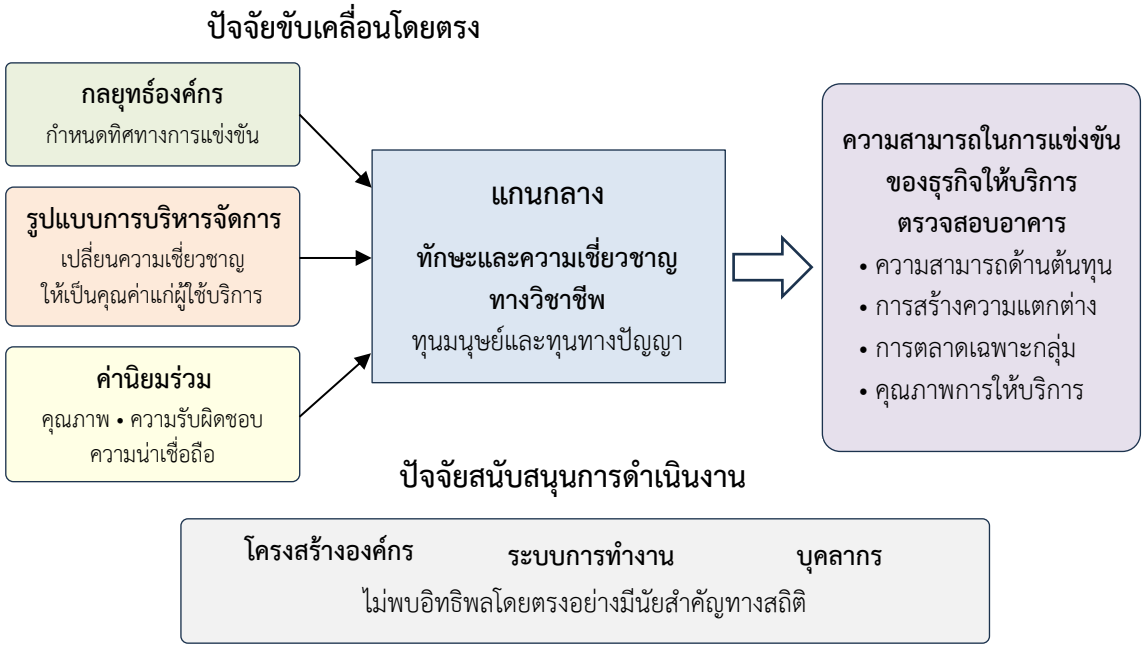

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการสร้างความสามารถในการแข่งขันที่มีทักษะเป็นศูนย์กลาง

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ การอธิบายโครงสร้างของปัจจัยการจัดการองค์กรที่ขับเคลื่อนความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคารในประเทศไทย โดยพบว่า องค์ประกอบการจัดการองค์กรตามกรอบ McKinsey 7S มิได้ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันในระดับเดียวกัน แต่มีปัจจัยขับเคลื่อนโดยตรง 4 ด้าน ได้แก่ ทักษะ กลยุทธ์องค์กร รูปแบบการบริหารจัดการ และค่านิยมร่วม ขณะที่โครงสร้างองค์กร

ระบบการทำงาน และบุคลากรไม่พบอิทธิพลโดยตรงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการวิจัยจึงช่วยจำแนกองค์ประกอบการจัดการองค์กรออกเป็น “ปัจจัยขับเคลื่อนความสามารถในการแข่งขัน” และ “ปัจจัยสนับสนุนการดำเนินงาน” ได้ชัดเจนยิ่งขึ้นภายใต้บริบทเฉพาะของธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคาร

ข้อค้นพบสำคัญ คือ ทักษะและความเชี่ยวชาญทางวิชาชีพเป็นแกนกลางของการสร้างความสามารถในการแข่งขัน โดยมีกลยุทธ์องค์กรทำหน้าที่กำหนดทิศทาง รูปแบบการบริหารจัดการทำหน้าที่เปลี่ยนความเชี่ยวชาญให้เป็นคุณค่าแก่ผู้ใช้บริการ และค่านิยมร่วมทำหน้าที่เป็นพื้นฐานของคุณภาพ ความรับผิดชอบ และความน่าเชื่อถือ องค์ความรู้ดังกล่าวสะท้อนว่า ธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคารเป็นธุรกิจบริการวิชาชีพที่ใช้ทุนมนุษย์และทุนทางปัญญาเป็นฐาน มากกว่าการอาศัยขนาดหรือความซับซ้อนของโครงสร้างองค์กร ความสามารถในการแข่งขันจึงเกิดจากการเปลี่ยนความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ทางวิชาชีพให้เป็นคุณภาพและความน่าเชื่อถือของบริการผ่านกลยุทธ์ การบริหารจัดการ และค่านิยมร่วมอย่างเป็นระบบ

จากข้อค้นพบดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเสนอกรอบแนวคิด “การสร้างความสามารถในการแข่งขันที่มีทักษะเป็นศูนย์กลาง” (Skill-centered competitiveness) ซึ่งอธิบายได้ว่า

ทักษะและความเชี่ยวชาญทางวิชาชีพเป็นแกนกลาง โดยมีกลยุทธ์องค์กร รูปแบบการบริหารจัดการ และค่านิยมร่วมเป็นองค์ประกอบที่ร่วมเปลี่ยนศักยภาพภายในองค์กรให้เป็นความสามารถในการแข่งขัน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า ความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคารในประเทศไทยมีพื้นฐานสำคัญจากศักยภาพภายในองค์กร โดยเฉพาะทักษะและความเชี่ยวชาญทางวิชาชีพ ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ พบว่า ปัจจัยด้านทักษะ กลยุทธ์องค์กร รูปแบบการบริหารจัดการ และค่านิยมร่วมส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันโดยรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยปัจจัยด้านทักษะมีอิทธิพลสูงที่สุด รองลงมา คือ กลยุทธ์องค์กร รูปแบบการบริหารจัดการ และค่านิยมร่วม ตามลำดับ ขณะที่โครงสร้างองค์กร ระบบการทำงาน และบุคลากรไม่พบอิทธิพลโดยตรงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนว่า องค์ประกอบการจัดการองค์กรแต่ละด้านมิได้มีบทบาทต่อความสามารถในการแข่งขันในระดับเดียวกัน ธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคารซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะการดำเนินงานขนาดเล็กและดำเนินงานในลักษณะทีมวิชาชีพ จึงไม่จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการขยายโครงสร้างองค์กรหรือเพิ่มความซับซ้อนของการบริหารเป็นลำดับแรก แต่ควรมุ่งพัฒนาทักษะและความเชี่ยวชาญของบุคลากรให้เป็นแกนกลาง พร้อมทั้งกำหนดกลยุทธ์ที่ชัดเจน จัดสรรบุคลากรให้เหมาะสมกับลักษณะงาน และพัฒนาระบบการปฏิบัติงานที่มีมาตรฐาน สามารถตรวจสอบย้อนกลับและรักษาคุณภาพการให้บริการได้อย่างสม่ำเสมอ จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ดังนี้ 1) ผู้ประกอบธุรกิจให้บริการตรวจสอบอาคารควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะและความเชี่ยวชาญของบุคลากรเป็นลำดับแรก โดยจัดให้มีการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านกฎหมายควบคุมอาคาร มาตรฐานความปลอดภัย ระบบประกอบอาคาร เทคโนโลยีการตรวจสอบ การวิเคราะห์ผล และการสื่อสารผลการตรวจสอบแก่ผู้ใช้บริการ รวมทั้งควรจัดให้มีระบบถ่ายทอดองค์ความรู้จากผู้มีประสบการณ์ไปยังบุคลากรรุ่นต่อไป 2) ผู้ประกอบการควรกำหนดกลยุทธ์การแข่งขันให้สอดคล้องกับศักยภาพขององค์กรและความต้องการของตลาด โดยมุ่งสร้างความแตกต่างจากความเชี่ยวชาญ คุณภาพ ความถูกต้อง

และความน่าเชื่อถือของบริการ มากกว่าความแตกต่างด้านอัตราค่าบริการ ตลอดจนพัฒนาความเชี่ยวชาญเฉพาะประเภทอาคารหรือระบบประกอบอาคาร เพื่อเพิ่มคุณค่าและตอบสนองความต้องการเฉพาะของลูกค้าได้ดียิ่งขึ้น 3) ผู้ประกอบการควรจัดให้มีระบบการปฏิบัติงานที่เหมาะสมกับขนาดและลักษณะของธุรกิจ เพื่อสนับสนุนการใช้ทักษะและการดำเนินกลยุทธ์ให้มีประสิทธิภาพ ครอบคลุมการวางแผนตรวจสอบ การเก็บและบันทึกข้อมูล การวิเคราะห์ผล การจัดทำรายงาน การทบทวนคุณภาพ และการติดตามผลภายหลังการตรวจสอบ โดยประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเท่าที่จำเป็นและไม่ลดทอนบทบาทของความรู้และดุลยพินิจทางวิชาชีพ 4) ผู้ประกอบการควรวางแผนการสรรหา พัฒนา และรักษาบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะทาง รวมทั้งส่งเสริมการทำงานร่วมกันของผู้เชี่ยวชาญจากหลายสาขาวิชาชีพ เพื่อรองรับอาคารและระบบประกอบอาคารที่มีความซับซ้อนมากขึ้น สำหรับธุรกิจส่วนใหญ่มีลักษณะการดำเนินงานขนาดเล็กที่มีข้อจำกัดด้านบุคลากร อาจใช้การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาชีพเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการให้บริการแทนการขยายโครงสร้างองค์กรขนาดใหญ่ และ 5) กรมโยธาธิการและผังเมือง สภาวิศวกร สภาสถาปนิก สมาคมผู้ตรวจสอบอาคาร ตลอดจนหน่วยฝึกอบรมผู้ตรวจสอบอาคาร ควรนำผลการวิจัยไปใช้ประกอบการพัฒนาหลักสูตรและระบบพัฒนาวิชาชีพต่อเนื่อง โดยให้ความสำคัญกับทักษะเชิงปฏิบัติ การวิเคราะห์และประเมินความเสี่ยง การใช้เทคโนโลยี การจัดทำรายงาน และจรรยาบรรณวิชาชีพ เพื่อให้การพัฒนาผู้ตรวจสอบอาคารสอดคล้องกับปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการแข่งขันและคุณภาพของบริการอย่างแท้จริง สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาว่าโครงสร้างองค์กร ระบบการทำงาน และบุคลากร ซึ่งไม่พบอิทธิพลโดยตรงในการวิจัยครั้งนี้ อาจส่งผลทางอ้อมต่อความสามารถในการแข่งขันผ่านทักษะ รูปแบบการบริหารจัดการ หรือค่านิยมร่วมหรือไม่ โดยอาจใช้แบบจำลองสมการโครงสร้างเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม และควรศึกษาผลของการนำกรอบการสร้างความสามารถในการแข่งขันที่มีทักษะเป็นศูนย์กลางไปใช้ในองค์กรจริง และติดตามผลในระยะยาว เพื่อประเมินการเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพบริการ ความเชื่อมั่นของลูกค้า ผลการดำเนินงาน และความสามารถในการแข่งขันอย่างเป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

กฎกระทรวงกำหนดคุณสมบัติเฉพาะของผู้ตรวจสอบ หลักเกณฑ์การขอขึ้นทะเบียนและการเพิกถอนการขึ้นทะเบียนเป็นผู้ตรวจสอบ และหลักเกณฑ์การตรวจสอบอาคาร. (2548). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 122 ตอนที่ 126 ก หน้า 1 (29 ธันวาคม 2548).

กฎกระทรวงกำหนดประเภทอาคารที่ต้องจัดให้มีผู้ตรวจสอบ. (2548). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 122 ตอนที่ 99 ก หน้า 15 (25 ตุลาคม 2548).

กรมโยธาธิการและผังเมือง. (2568). ระบบบริการข้อมูลผู้ตรวจสอบอาคาร. เรียกใช้เมื่อ 30 เมษายน 2568 จาก https://webs-apps.dpt.go.th/dpt_auditbldg/BCB/search.php

ชยพล ศิริธัญกร และคณะ. (2565). แนวทางการจัดการเพื่อความอยู่รอดของธุรกิจก่อสร้างที่อยู่อาศัยในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล. วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย, 6(2), 321-335.

ธนิตตรา กิจอิทธิ และคณะ. (2563). ปัจจัยการจัดการที่มุ่งเน้นความโดดเด่นที่ส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจขนาดเล็กและขนาดกลาง. วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ, 30(2), 135-150.

พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร (ฉบับที่ 3). (2543). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 117 ตอนที่ 42 ก หน้า 1 (15 พฤษภาคม 2543).

พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร. (2522). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 96 ตอนที่ 80 ฉบับพิเศษ หน้า 1 (14 พฤษภาคม 2522).

Barney, J. B. (1991). Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. Journal of Management, 17(1), 99-120.

Cronbach, L. J. (1970). Essentials of Educational Administration. (8th ed.). Boston: Allyn and Bacon.

Hair, J. F. et al. (2019). Multivariate Data Analysis. (8th ed.). London: Cengage Learning.

Likert, R. (1967). The Human Organization: Its Management and Value. New York: McGraw-Hill.

Porter, M. E. (1985). Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. New York: Free Press.

Waterman, R. H. et al. (1980). Structure is not organization. Business Horizons, 23(3), 14-26.

บทความวิจัย

การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันรูปแบบระบบขนส่งสาธารณะที่มีคุณภาพตามความต้องการของประชาชน*

CONFIRMATORY FACTOR ANALYSIS OF A QUALITY PUBLIC TRANSPORTATION SYSTEM MODEL BASED ON CITIZENS' NEEDS

ณฐา เศวตนรากุล, รุ่งโรจน์ สุบรรณจุ้ย*

Natha Sawetnarakul, Rungroj Subanjui*

คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ระยอง ประเทศไทย

Faculty of Business Administration, King Mongkut's University of Technology North Bangkok, Rayong, Thailand

*Corresponding author E-mail: rungroj.s@fba.kmutnb.ac.th

*Tel: 097-093-8097

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน และ 2) ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างโครงสร้างองค์ประกอบเชิงยืนยันรูปแบบระบบขนส่งสาธารณะที่มีคุณภาพตามความต้องการของประชาชนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ กลุ่มตัวอย่างเป็นประชาชนผู้ใช้บริการระบบขนส่งสาธารณะในประเทศไทย จำนวน 400 ราย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม โดยมีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับมีค่าเท่ากับ 0.90 สถิติที่ใช้ ประกอบด้วย การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันและการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสอง โดยนำองค์ประกอบคุณภาพการบริการ 5 ด้านตามแนวคิด SERVQUAL มาใช้สร้างกรอบแนวคิดสำหรับการพัฒนาโมเดล ผลการวิจัยพบว่า 1) การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน และ 2) การตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างโครงสร้างองค์ประกอบเชิงยืนยันกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พบค่าดัชนีทุกตัวผ่านตามเกณฑ์ น้ำหนักองค์ประกอบมีค่าเป็นบวกอยู่ระหว่าง 1.02 ถึง 0.75 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 โดยองค์ประกอบความปลอดภัยในการใช้บริการ มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุด เท่ากับ 1.02 แสดงว่าประชาชนให้ความสำคัญกับความปลอดภัยในการเดินทางเป็นอันดับแรก ตัวแปรค่าโดยสารมีความเหมาะสม มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงที่สุด เท่ากับ 0.89 แสดงว่าผู้ใช้บริการให้ความสำคัญกับความคุ้มค่าและความเหมาะสมของค่าใช้จ่ายในการเดินทางควบคู่ไปกับคุณภาพการบริการที่ได้รับ ส่วนดัชนีวัดระดับความกลมกลืนระหว่างโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ได้ค่า p = 0.100, CMIN/DF = 1.355, GFI = 0.983 และ RMSEA = 0.030 ผลการวิจัยสรุปได้ว่าผู้ประกอบการขนส่งสาธารณะควรยกระดับมาตรการความปลอดภัยอย่างเคร่งครัด ควบคู่กับการกำหนดอัตราค่าโดยสารที่เหมาะสมกับคุณภาพบริการ เพื่อสร้างความคุ้มค่าและกระตุ้นการใช้บริการของประชาชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน, ระบบขนส่งสาธารณะ, บริการขนส่งสาธารณะที่มีคุณภาพ, ความต้องการของประชาชน

* Received 3 July 2026; Revised 17 August 2026; Accepted 4 September 2026

Abstract

This study adopted a quantitative research approach with the following objectives: 1) To analyze the confirmatory factor analysis, and 2) To examine the structural consistency of a quality public transportation system based on citizens' needs with empirical data. The sample consisted of 400 citizens who utilized public transportation services in Thailand. A questionnaire was used as the research instrument, yielding an overall reliability coefficient of 0.90. The statistical methods applied included confirmatory factor analysis (CFA) and second-order confirmatory factor analysis (S-CFA), utilizing the five service quality dimensions of the SERVQUAL framework to establish the conceptual model. The findings indicated that: 1) The confirmatory factor analysis validated the structural model, and 2) The proposed model was consistent with the empirical data, as all fit indices satisfied the recommended thresholds. The factor loadings were positive, ranging from 0.75 to 1.02, and were statistically significant at the 0.01 level. Among the components, safety had the highest factor loading at 1.02, indicating that safety is the primary factor influencing public decisions when selecting public transportation services. The observed variable of fare appropriateness exhibited the highest factor loading at 0.89, suggesting that service users highly value cost-effectiveness and reasonable travel expenses in relation to the quality of service provided. The model fit indices demonstrated a good fit with the empirical data ($p = 0.100$, CMIN/DF = 1.355, GFI = 0.983, and RMSEA = 0.030). The findings suggest that public transportation operators should strictly enhance safety measures alongside establishing fare rates aligned with service quality. Such improvements would increase perceived value, promote users' satisfaction, and encourage the sustainable use of public transportation services among the public.

Keywords: Confirmatory Factor Analysis, Public Transportation System, Quality Public Transportation, Citizens' Need

บทนำ

ระบบคมนาคมขนส่งของประเทศไทยในปัจจุบันยังคงพึ่งพาการเดินทางทางถนนเป็นหลัก ซึ่งประสบปัญหาข้อจำกัดด้านประสิทธิภาพและไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการได้อย่างเต็มที่ ส่งผลให้เกิดปัญหาการจราจรติดขัดสะสมอย่างต่อเนื่องยาวนาน ภาครัฐจึงได้ทุ่มงบประมาณจำนวนมหาศาลเพื่อลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคมขนส่งทุกรูปแบบ มุ่งหวังให้เกิดการเชื่อมต่ออย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ผ่านการขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการด้านคมนาคมขนส่งระยะเร่งด่วน ซึ่งมีความสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ (สำนักงานนโยบายและแผนการขนส่งและจราจร, 2567) ครอบคลุมทั้งการก่อสร้างและขยายเส้นทางถนน ควบคู่ไปกับการพัฒนาระบบขนส่งสาธารณะทั้งระบบหลัก เช่น รถไฟฟ้า รถโดยสารประจำทาง การขนส่งทางน้ำและทางอากาศ และระบบรอง เช่น รถตู้โดยสาร รถสองแถว รถยนต์รับจ้าง และรถจักรยานยนต์รับจ้าง เป็นต้น

แม้ว่าปัจจุบันประชาชนจะมีทางเลือกในการเดินทางที่หลากหลายขึ้น แต่พบว่า อัตราการเลือกใช้ยานพาหนะส่วนตัวยังคงอยู่ในระดับสูง เนื่องจากระบบขนส่งสาธารณะยังไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่ต่าง ๆ ได้อย่างครอบคลุม ประกอบกับปัญหาด้านภาพลักษณ์และคุณภาพการให้บริการที่นำไปสู่ข้อร้องเรียนของผู้บริโภคเป็นจำนวนมาก จากข้อมูลของ กลุ่มสถิติการขนส่ง กองแผนงาน กรมการขนส่งทางบก พบว่า สถิติจำนวนข้อร้องเรียนการใช้บริการขนส่งสาธารณะในช่วงปี พ.ศ. 2564 ถึง 2566 มีความผันผวนโดยเริ่มจาก 9,799 คน ในปี พ.ศ. 2564 จากนั้นลดลงลงร้อยละ 20.48 สู่ระดับ 7,792 คน ในปี พ.ศ. 2565 อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ. 2566 ปริมาณข้อร้องเรียนกลับพุ่งสูงขึ้นถึง 10,138 คน ซึ่งเป็นจำนวนที่สูงที่สุดในรอบ 3 ปี (กลุ่มสถิติการขนส่ง กองแผนงาน กรมการขนส่งทางบก, 2567) ตอกย้ำปัญหาเชิงพฤติกรรมการให้บริการและความไม่พร้อมของระบบที่ทวีความรุนแรงขึ้น สะท้อนให้เห็นว่า ปริมาณข้อร้องเรียนที่เพิ่มสูงขึ้นมีสาเหตุสำคัญมาจาก 5 หมวดหลัก ได้แก่ ด้านพฤติกรรมการขับขี่และความปลอดภัย ซึ่งเป็นปัญหาอันดับต้น ๆ เช่น การขับรถประมาท การจอดรับ - ส่งผู้โดยสารไม่เป็นระเบียบ ด้านกิริยาพฤติกรรมของพนักงาน เช่น การแสดงวาจาไม่สุภาพ การปฏิเสธผู้โดยสาร หรือการเก็บค่าโดยสารเกินอัตรา ด้านสภาพยานพาหนะและสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น เครื่องปรับอากาศเสีย สภาพรถเก่าทรุดโทรม ความสะอาดไม่ดี และสิ่งอำนวยความสะดวกบริเวณสถานีชำรุด ด้านความน่าเชื่อถือของการให้บริการ เช่น การไม่ตรงต่อเวลา ข้อมูลตารางการเดินทางไม่ตรงกับความเป็นจริง และด้านอัตราค่าโดยสารและระบบชำระเงิน เช่น ไม่มีระบบตั๋วร่วม ทำให้เกิดภาระค่าแรกเข้าซ้ำซ้อนเมื่อต้องเปลี่ยนถ่ายระบบเดินทาง เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้ประสิทธิภาพเชิงภาพลักษณ์ขององค์กรเข้าสู่ภาวะวิกฤตและมีจำนวนผู้ใช้บริการลดลง นอกจากนี้ การที่ภาครัฐเน้นการจัดสรรงบประมาณไปกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางรางและโครงข่ายทางด่วนเพื่อรองรับรถบรรทุกและรถยนต์ส่วนบุคคลเป็นหลักในอดีต ทำให้ขาดการบูรณาการเพื่อพัฒนารูปแบบการขนส่งสาธารณะประเภทอื่นอย่างเป็นรูปธรรม ภาครัฐจึงจำเป็นต้องเร่งวางแผนเชิงนโยบายเพื่อปรับปรุงรูปแบบการบริการให้สอดรับกับความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญในการศึกษาการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันรูปแบบระบบขนส่งสาธารณะที่มีคุณภาพตามความต้องการของประชาชน เพื่อสำรวจสภาพปัญหา ทัศนคติ และปัจจัยส่วนประสมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเลือกใช้ระบบขนส่งสาธารณะ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจะช่วยแก้ปัญหาและสนองต่อความต้องการของประชาชนผู้ใช้บริการได้อย่างตรงจุด แม้ที่ผ่านมาจะมีงานวิจัยเกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้ใช้บริการระบบขนส่งสาธารณะในประเทศไทยมาอย่างต่อเนื่อง แต่งานวิจัยส่วนใหญ่ยังคงจำกัดขอบเขตอยู่เพียงระบบขนส่งสาธารณะบางประเภท หรือเจาะจงเฉพาะบางพื้นที่และบางจังหวัดเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งสะท้อนผลการประเมินที่ครอบคลุมระบบขนส่งสาธารณะทุกประเภท และครอบคลุมพื้นที่ทุกจังหวัดทั่วประเทศ เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยผลการวิจัยในครั้งนี้จะถูกนำเสนอให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปใช้วางแผนหรือเป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบการให้บริการขนส่งสาธารณะและมีคุณภาพที่ตรงตามความต้องการของผู้ใช้บริการเพื่อให้กลับมาใช้บริการเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีส่วนช่วยในการเพิ่มประสิทธิภาพและยกระดับมาตรฐานของการให้บริการขนส่งสาธารณะนำมาซึ่งประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศในระยะยาวอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันรูปแบบระบบขนส่งสาธารณะที่มีคุณภาพตามความต้องการของประชาชน

2. เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างโครงสร้างองค์ประกอบเชิงยืนยันรูปแบบระบบขนส่งสาธารณะที่มีคุณภาพตามความต้องการของประชาชนกับข้อมูลเชิงประจักษ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การสังเคราะห์องค์ประกอบ

ในการศึกษาคุณภาพการบริการของระบบขนส่งสาธารณะ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แบบจำลอง SERVQUAL ซึ่งพัฒนาโดย Parasuraman, A. et al. ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีที่ได้รับความเชื่อถือในการประเมินคุณภาพการบริการ ซึ่งอธิบายไว้ว่า คุณภาพการบริการเกิดจากการเปรียบเทียบเชิงสัมพัทธ์ระหว่างความคาดหวังของผู้ใช้บริการ (Expected Service) และการรับรู้ต่อบริการที่ได้รับจริง (Perceived Service) หากระดับการรับรู้จริงสูงกว่าหรือเท่ากับความคาดหวัง จะสะท้อนถึงคุณภาพการบริการในระดับสูง โดยกรอบโครงสร้างการวัดคุณลักษณะเชิงมิติของจำลองนี้ ประกอบด้วย 5 มิติหลัก ดังต่อไปนี้ 1) ด้านความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจ (Reliability) เน้นความตรงต่อเวลาของตารางเดินรถและความถูกต้องสม่ำเสมอในการส่งมอบบริการ 2) ด้านความพร้อมและการตอบสนอง (Responsiveness) เน้นความกระตือรือร้นของบุคลากรและความรวดเร็วในการแก้ไขปัญหาเพื่อลดระยะเวลาการรอคอย 3) ด้านการให้ความมั่นใจแก่ผู้ใช้บริการ (Assurance) เน้นความเชี่ยวชาญ พฤติกรรมการสื่อสารที่สุภาพและการสร้างความรู้สึกปลอดภัยในการเดินทาง 4) ด้านการดูแลเอาใจใส่ (Empathy) เน้นการเข้าใจความต้องการที่เฉพาะเจาะจง การเข้าถึงง่าย และการคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของผู้ใช้บริการ และ 5) ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งที่จับต้องได้ (Tangibles) เน้นความทันสมัยสะอาดสมบูรณ์ของยานพาหนะ สถานีขนส่ง อุปกรณ์เทคโนโลยีและภาพลักษณ์ของบุคลากร (Parasuraman, A. et al., 1985)

สำหรับงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยนำกรอบแนวคิด SERVQUAL ซึ่งเป็นการบริการที่เป็นนามธรรมในทฤษฎีดั้งเดิมมาปรับชื่อตัวแปรสังเกตได้ให้สอดคล้องกับบริบทการเดินทางระบบขนส่งสาธารณะโดยเฉพาะ ได้แก่ ด้านความสะอาด (Cleanliness) ซึ่งสะท้อนมิติกายภาพ (Tangibles) ด้านความปลอดภัย (Safety) ซึ่งสะท้อนมิติการให้ความมั่นใจ (Assurance) ด้านพนักงาน (Staff) ซึ่งสะท้อนมิติการตอบสนองและความเอาใจใส่ (Responsiveness & Empathy) และด้านความสะดวก (Convenience) ซึ่งสะท้อนมิติความน่าเชื่อถือ (Reliability) พร้อมทั้งเพิ่มมิติอัตราค่าโดยสาร (Price) เพื่อให้ครอบคลุมปัจจัยตัดสินใจของผู้โดยสาร สำหรับนำมาพัฒนาเป็นโมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันต่อไป สามารถเขียนออกมาเป็นกรอบแนวคิดได้ดังภาพที่ 1

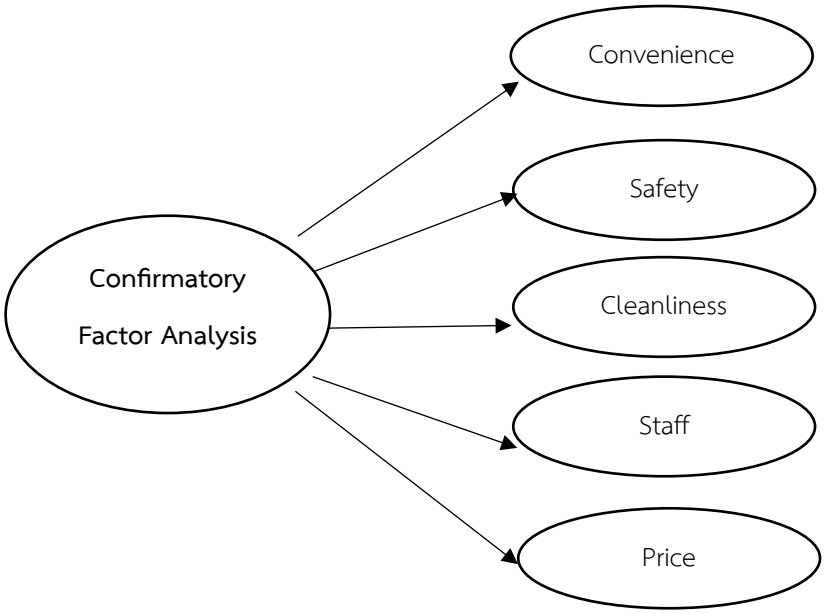

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดงานวิจัย

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนทั่วไปที่ใช้บริการเดินทางโดยระบบขนส่งสาธารณะในประเทศไทย ผู้วิจัยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตาราง Yamane, T. ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และความคลาดเคลื่อน 5% ขนาดตัวอย่างที่เหมาะสม จำนวน 400 ราย (Yamane, T., 1973) ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบโควต้า (Quota Sampling) แยกตามประเภทการเดินทางทั้งหมด 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ประชาชนที่ใช้บริการขนส่งสาธารณะทางถนน จำนวน 100 ราย กลุ่มที่ 2 ประชาชนที่ใช้บริการขนส่งสาธารณะทางราง จำนวน 100 ราย กลุ่มที่ 3 ประชาชนที่ใช้บริการขนส่งสาธารณะทางน้ำ จำนวน 100 ราย และ กลุ่มที่ 4 ประชาชนที่ใช้บริการขนส่งสาธารณะทางอากาศ จำนวน 100 ราย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) จำนวน 25 ข้อที่พัฒนามาจากการทบทวนวรรณกรรม เอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามในด้านความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ใช้วิธีการตรวจสอบดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย (Index of Item-Objective Congruence: IOC) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน ได้ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.97 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่ต้องมีค่ามากกว่า 0.50 (Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K., 1977) จากนั้นนำแบบสอบถามไปหาค่าความเชื่อมั่นโดยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์จากกลุ่มประชาชนที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกันจำนวนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน พบว่า ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.90 ซึ่งมีค่ามากกว่า 0.80 แสดงว่าแบบสอบถามมีความน่าเชื่อถือสูงและสามารถนำไปใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างได้ (Cronbach, L. J., 1951) จากนั้นผู้วิจัยได้นำเครื่องมือไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยขอความอนุเคราะห์จากกลุ่มตัวอย่างในการตอบแบบสอบถามตามที่กำหนดไว้

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) ของเครื่องมือวัดที่พัฒนาขึ้นตามกรอบแนวคิดการวิจัย จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสอง (Second-order Confirmatory Factor Analysis: CFA) เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยการประมวลผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ สำหรับเกณฑ์ที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการประเมินและปรับแต่งโมเดลนั้นเป็นเกณฑ์ที่ยอมรับและใช้กันอย่างแพร่หลายของ Arbuckle, J. L. ซึ่งได้แนะนำเกณฑ์การประเมินโมเดลที่ควรต้องนำมาใช้พิจารณาไว้ 4 เกณฑ์ (Arbuckle, J. L., 2011) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เกณฑ์การประเมินความสอดคล้องของโมเดลโครงสร้างองค์ประกอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์

การประเมินความสอดคล้องของโมเดล (Evaluating the Data-model Fit)	เกณฑ์ (Criteria)	การพิจารณา
1. CMIN-ρ (ค่าระดับความน่าจะเป็นของไคสแควร์) Chi-square Probability Level	ρ > 0.05	ค่า ρ ต้องมากกว่า 0.05 ค่า ρ ยิ่งมากยิ่งดี
2. CMIN/df (ค่าไคสแควร์สัมพัทธ์) Relative Chi-square	< 3	ค่า CMIN/df ต้องน้อยกว่า 3 ค่า CMIN/df เข้าใกล้ 0 ยิ่งดี
3. GFI (ค่าดัชนีวัดระดับความสอดคล้อง) Goodness of fit Index	> 0.90	ค่า GFI ต้องมากกว่า 0.90 ค่า GFI เข้าใกล้ 1 ยิ่งดี
4. RMSEA (ค่าดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของการประมาณค่าความคลาดเคลื่อน) Root Mean Square Error of Approximation	< 0.08	ค่า RMSEA ต้องน้อยกว่า 0.08 ค่า RMSEA เข้าใกล้ 0 ยิ่งดี

สำหรับวิธีการปรับแต่งองค์ประกอบให้มีความกลมกลืนสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์มี 3 วิธี ได้แก่ 1) การปรับแต่งองค์ประกอบโดยวิธีการตัดตัวแปรบางตัวออกไป 2) การปรับแต่งองค์ประกอบโดยวิธียุบรวมตัวแปร และ 3) การปรับแต่งองค์ประกอบโดยวิธีเชื่อมเส้นลูกศร (Arbuckle, J. L. & Wothke, W., 1999)

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันรูปแบบระบบขนส่งสาธารณะที่มีคุณภาพตามความต้องการของประชาชน

การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) ใช้ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถาม จำนวน 25 ข้อ จากกลุ่มตัวอย่าง 400 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของมาตรวัดตัวแปรสังเกตในการวิจัยด้วยการพัฒนาโมเดลให้มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งเป็นโมเดลที่ผู้วิจัยได้ปรับแต่งจนมีความสมบูรณ์เป็นที่ยอมรับและน่าเชื่อถือตามหลักของกระบวนการวิจัย

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันเพื่อตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของมาตรวัดก่อนปรับแต่งองค์ประกอบ พบว่า ค่า p = 0.000, CMIN/DF = 2.290, GFI = 0.893 และ RMSEA = 0.057 เมื่อเทียบกับเกณฑ์ในตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่าตัวแบบยังไม่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงดำเนินการปรับปรุงตัวแบบ (Model Modification) ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกวิธีที่ 1 และ 3 ในการปรับแต่ง เพื่อให้องค์ประกอบหรือตัวแปรแฝง

ที่ปรับใหม่นี้มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์สมบูรณ์มากที่สุด ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันเพื่อตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของมาตรวัดหลังปรับแต่งองค์ประกอบ แล้วพบว่า ค่า p = 0.063, CMIN/DF = 1.394, GFI = 0.979 และ RMSEA = 0.031 แสดงว่าตัวแบบสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ดังภาพที่ 2

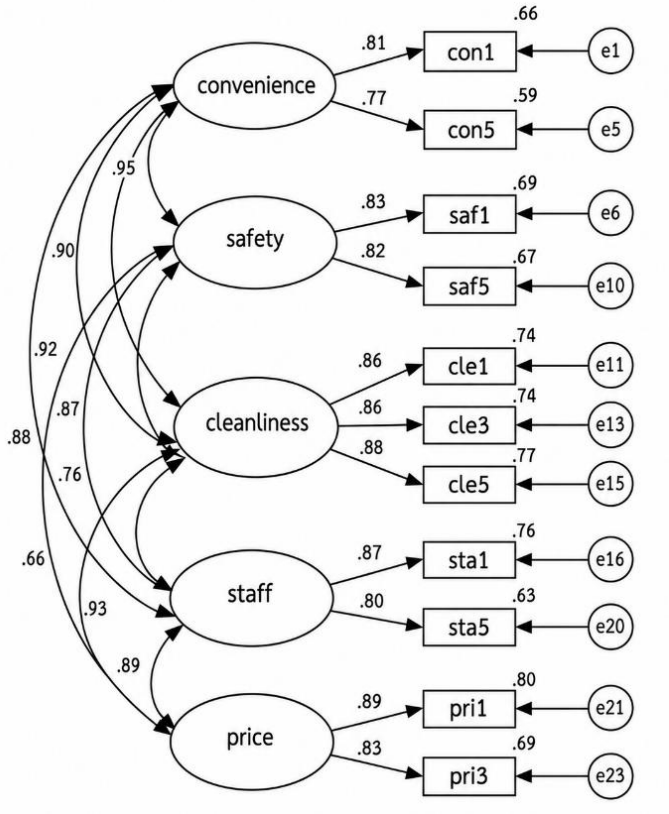

ภาพที่ 2 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) หลังการปรับแต่งโมเดล

จากภาพที่ 2 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันเพื่อตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของมาตรวัดหลังปรับแต่งองค์ประกอบแล้ว เมื่อพิจารณาแต่ละองค์ประกอบ จะพบว่า มี 4 องค์ประกอบมีตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญในการบ่งชี้ตัวแปรอยู่ 2 ตัวแปร ได้แก่ องค์ประกอบความสะดวกสบายในการใช้บริการ (Convenience) มีตัวแปร ดังนี้ ตัวแปรจำนวนเที่ยวที่ให้บริการมีเพียงพอ (con1) กับตัวแปรสามารถเข้ารับการบริการได้ทุกกลุ่มผู้ใช้ เช่น ผู้สูงอายุหรือผู้พิการ (con5) ค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.81 กับ 0.77 องค์ประกอบความปลอดภัยในการใช้บริการ (Safety) มีตัวแปร ดังนี้ ตัวแปรมีอุปกรณ์ฉุกเฉิน เช่น เสื้อชูชีพหรือห่วงยาง อย่างเพียงพอ (saf1) กับตัวแปรมีการควบคุมการจอดรับ - ส่งผู้โดยสารเพื่อป้องกันอุบัติเหตุ (saf5) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.83 กับ 0.82 องค์ประกอบการให้บริการของพนักงาน (Staff) มีตัวแปร ดังนี้ ตัวแปรมีความสุภาพและเป็นมิตร (sta1) กับตัวแปรพนักงานแต่งกายเหมาะสม (sta5) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.87 กับ 0.80 และองค์ประกอบความคุ้มค่าและราคา (Price) มีตัวแปร ดังนี้ ตัวแปรค่าโดยสารมีความเหมาะสม (pri1) กับตัวแปรมีความคุ้มค่าระหว่างราคากับคุณภาพการบริการที่ได้รับ (pri3) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.89 กับ 0.83

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบสภาพแวดล้อมและความสะอาด (Cleanliness) พบว่า มีตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญในการบ่งชี้ตัวแปรทั้งหมด 3 ตัว ได้แก่ ตัวแปรยานพาหนะมีความสะอาด (cle1) ตัวแปรมีมาตรการในการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (cle3) และตัวแปรมีการรักษาคุณภาพอากาศและเสียงบริเวณจุดพักคอยผู้โดยสาร (cle5) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.86, 0.86 และ 0.88 ตามลำดับ

2. ผลการตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างโครงสร้างองค์ประกอบเชิงยืนยันรูปแบบระบบขนส่งสาธารณะที่มีคุณภาพตามความต้องการของประชาชนกับข้อมูลเชิงประจักษ์

จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการปรับแต่งองค์ประกอบเลือกวิธีเชื่อมเส้นลูกศร ได้เป็นผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสอง (Second Order Confirmatory Factor Analysis: S-CFA) เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของมาตรวัด หลังปรับแต่งองค์ประกอบแล้ว พบว่า ค่า p = 0.100, CMIN/DF = 1.355, GFI = 0.983 และ RMSEA = 0.030 แสดงว่าตัวแบบสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ดังภาพที่ 3

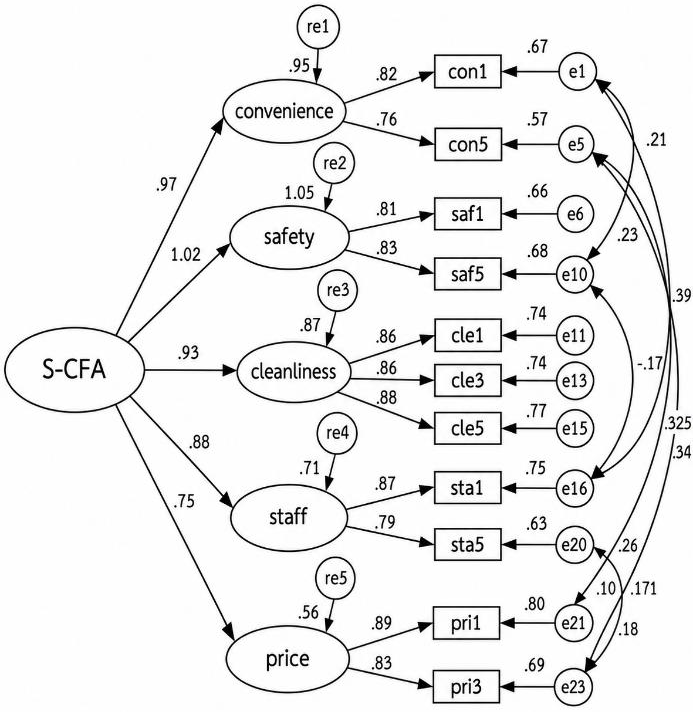

ภาพที่ 3 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสอง (S-CFA) หลังการปรับแต่งโมเดล

จากภาพที่ 3 เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักแต่ละองค์ประกอบ พบว่า น้ำหนักองค์ประกอบมีค่าเป็นบวก 1.02 ถึง 0.75 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยองค์ประกอบความปลอดภัยในการใช้บริการ (Safety) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุด เท่ากับ 1.02 รองลงมา ได้แก่ องค์ประกอบความสะดวกสบายในการใช้บริการ (Convenience) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.97 องค์ประกอบสภาพแวดล้อมและความสะอาด (Cleanliness) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.93 องค์ประกอบการให้บริการของพนักงาน (Staff) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.88 และองค์ประกอบความคุ้มค่าและราคา (Price) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.75 ตามลำดับ โดยแต่ละ

องค์ประกอบมีความเชื่อมั่นในการวัด (R^2) อยู่ระหว่าง 0.89 ถึง 0.76 จากผลลัพธ์แสดงว่าองค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน สามารถนำมาใช้เป็นองค์ประกอบเชิงยืนยันรูปแบบระบบขนส่งสาธารณะที่มีคุณภาพตามความต้องการของประชาชนได้ และการที่โมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยันมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ แสดงว่าโมเดลนี้มีความตรงเชิงโครงสร้าง เป็นการพิสูจน์ได้ว่าตัวแปรทั้ง 11 ตัวแปร เป็นตัวแปรสำคัญขององค์ประกอบรูปแบบระบบขนส่งสาธารณะที่มีคุณภาพตามความต้องการของประชาชน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบว่า โมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยันรูปแบบระบบขนส่งสาธารณะที่มีคุณภาพตามความต้องการของประชาชนมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันทั้งอันดับแรกและอันดับสอง แสดงว่าโมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยันมีความตรงเชิงโครงสร้าง และตัวแปรทั้ง 11 ตัวแปร เป็นตัวแปรที่สำคัญขององค์ประกอบเชิงยืนยันรูปแบบระบบขนส่งสาธารณะที่มีคุณภาพตามความต้องการของประชาชน โดยสามารถอภิปรายผลออกมาได้เป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

1. องค์ประกอบความปลอดภัยในการใช้บริการ มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุด แสดงว่า ผู้ใช้บริการขนส่งสาธารณะให้ความสำคัญกับองค์ประกอบเรื่องความปลอดภัยในการเดินทางมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ ฉัตรชัย เหล่าเขตการณ์ ที่ทำการศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบของคุณภาพการบริการขนส่งสาธารณะทางถนน พบว่า เมื่อวิเคราะห์ในมิติด้านการบริการที่เป็นเลิศ ปัจจัยที่ผู้โดยสารให้ความสำคัญและมีการรับรู้เป็นอันดับที่หนึ่ง คือ บริการที่ปลอดภัย (Safe Service) ซึ่งรวมถึงพฤติกรรมการขับขี่ที่ปลอดภัยของพนักงาน และสภาพความปลอดภัยของตัวรถสาธารณะ มากกว่าปัจจัยด้านความรวดเร็วหรืออุปกรณ์อำนวยความสะดวก (ฉัตรชัย เหล่าเขตการณ์, 2564) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ Sogbe, E. et al. ซึ่งศึกษาคุณภาพการให้บริการและความพึงพอใจของผู้โดยสารรถโดยสารสาธารณะในประเทศกำลังพัฒนา และพบว่า ปัจจัยด้านความปลอดภัยและความมั่นคงเป็นปัจจัยที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดและมีบทบาทสำคัญต่อการตัดสินใจใช้บริการ ความพึงพอใจ และทัศนคติของผู้โดยสาร (Sogbe, E. et al., 2025) สำหรับตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญมากที่สุดในองค์ประกอบนี้ คือ ตัวแปรมีการควบคุมการจอดรับ - ส่งผู้โดยสารเพื่อป้องกันอุบัติเหตุ แสดงว่าผู้โดยสารให้ความสำคัญกับการควบคุมการจอดยานพาหนะอย่างปลอดภัยก่อนทำการโดยสารในระดับสูง ซึ่งสอดคล้องกับ Hu, K.-C. & Salim, V. ที่ได้ทำการศึกษาคุณภาพบริการรถโดยสารประจำทางในกรุงเทพมหานคร โดยใช้แบบจำลอง Kano Model, Importance-Performance Analysis (IPA) และ Failure Mode and Effect Analysis (FMEA) พบว่า ความปลอดภัยในการขึ้นและลงรถโดยสารเป็นคุณลักษณะที่มีช่องว่างระหว่างความสำคัญกับความพึงพอใจสูงที่สุด และเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่สุดที่ผู้โดยสารให้ความสำคัญในการประเมินคุณภาพบริการรถโดยสารสาธารณะ (Hu, K.-C. & Salim, V., 2023)

2. เมื่อพิจารณาทุกองค์ประกอบ ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญมากที่สุดอยู่ในองค์ประกอบความคุ้มค่าและราคา คือ ตัวแปรค่าโดยสารมีความเหมาะสม แสดงว่าผู้ตอบแบบสอบถามให้น้ำหนักกับค่าโดยสารขนส่งสาธารณะที่มีความเหมาะสมมากที่สุด สอดคล้องกับ Ibrahim, A. N. H. et al. ที่ได้ศึกษาความพึงพอใจของผู้โดยสารรถไฟฟ้า Light Rail Transit (LRT) ในกรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย พบว่า ความคุ้มค่าที่ได้รับเมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อความพึงพอใจของผู้โดยสาร โดยผู้โดยสารประเมินบริการจากความคุ้มค่า

ของค่าโดยสารที่จ่ายเมื่อเทียบกับคุณภาพบริการที่ได้รับ (Ibrahim, A. N. H. et al., 2021) และผลการศึกษานี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ Khuong, M. N. & Uyen, P. H. T. เรื่องผลกระทบของคุณภาพการให้บริการและราคาค่าโดยสารต่อความภักดีของผู้โดยสารสายการบินต้นทุนต่ำในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งพบว่า ราคาค่าโดยสารเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความพึงพอใจและความภักดีของผู้โดยสาร โดยผู้ใช้บริการให้ความสำคัญกับความเหมาะสมของค่าโดยสารเมื่อเปรียบเทียบกับคุณภาพการบริการที่ได้รับ (Khuong, M. N. & Uyen, P. H. T., 2021)

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันรูปแบบระบบขนส่งสาธารณะที่มีคุณภาพตามความต้องการของประชาชน พบว่า โมเดลที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในเกณฑ์ดี โดยประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ด้าน ซึ่งทุกองค์ประกอบมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเป็นบวกและมีนัยสำคัญทางสถิติ สะท้อนให้เห็นถึงความเหมาะสมของโครงสร้างโมเดลในการอธิบายคุณลักษณะของระบบขนส่งสาธารณะที่มีคุณภาพตามความต้องการของประชาชน ทั้งนี้ องค์ประกอบด้านความปลอดภัยในการใช้บริการมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงที่สุด แสดงให้เห็นว่าประชาชนให้ความสำคัญกับความปลอดภัยในการเดินทางเป็นลำดับแรก โดยเฉพาะประเด็นการควบคุมการจอดรับ - ส่งผู้โดยสารเพื่อป้องกันอุบัติเหตุ ขณะที่ตัวแปรด้านความเหมาะสมของอัตราค่าโดยสารมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงที่สุดในระดับตัวแปร สะท้อนให้เห็นว่าผู้ใช้บริการให้ความสำคัญกับความคุ้มค่าและความเหมาะสมของค่าใช้จ่ายในการเดินทางควบคู่ไปกับคุณภาพการบริการที่ได้รับ ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐควรนำผลการวิจัยมาใช้เป็นแนวทางในการเร่งกำหนดนโยบายและส่งเสริมมาตรการรักษาความปลอดภัยเพื่อยกระดับมาตรฐานด้านความปลอดภัยของระบบขนส่งสาธารณะในประเทศไทย ควบคู่กับการกำหนดอัตราค่าโดยสารที่เหมาะสมและสอดคล้องกับคุณภาพบริการ ส่วนผู้ประกอบการระบบขนส่งสาธารณะควรนำนโยบายจากภาครัฐมาปฏิบัติจริง เช่น การนำเทคโนโลยีกล้องปัญญาประดิษฐ์ (AI) และระบบสื่อสารไปยังศูนย์ควบคุมการจราจร (Telematics) เพื่อติดตามพฤติกรรมขับขี่แบบทันทีทันใด (Real-time) ร่วมกับการยกระดับความปลอดภัยบริเวณสถานีขนส่งสาธารณะทุกประเภทด้วยการติดตั้งไฟส่องสว่างและกล้องวงจรปิดให้ครอบคลุมสถานี ควบคุมและเข้มงวดกับพฤติกรรมของพนักงานที่ให้บริการ การพัฒนาระบบตั๋วร่วมเพื่อลดค่าแรกเข้าที่ซ้ำซ้อน และการกำหนดเพดานค่าโดยสารสูงสุดต่อวัน เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าและไม่เป็นภาระแก่ผู้โดยสาร จากที่กล่าวมาจะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่น ความพึงพอใจ และส่งเสริมการใช้บริการขนส่งสาธารณะของประชาชนอย่างยั่งยืน สำหรับการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาแบบติดตามผลระยะยาว เพื่อประเมินประสิทธิผลเชิงประจักษ์ในเรื่องต่าง ๆ เช่น อัตราการลดลงของอุบัติเหตุ ภาระค่าใช้จ่ายในการเดินทางที่ลดลง ตลอดจนการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้ใช้บริการ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นตัวชี้วัดที่ยืนยันได้ว่านโยบายดังกล่าวสามารถส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนพฤติกรรมมาใช้ระบบขนส่งสาธารณะอย่างยั่งยืนได้จริงหรือไม่

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือตามสัญญาเลขที่ KMUTNB-68-BASIC-13

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มสถิติการขนส่ง กองแผนงาน กรมการขนส่งทางบก. (2567). สถิติการขนส่งทางถนน. เรียกใช้เมื่อ 5 กรกฎาคม 2567 จาก https://web.dlt.go.th/statistics/

ฉัตรชัย เหล่าเขตการณ์. (2564). ตัวแบบการวัดการรับรู้คุณภาพการบริการ ขนส่งสาธารณะในพื้นที่กรุงเทพมหานคร. วารสารการบัญชีและการจัดการ, 14(2), 143-160.

สำนักงานนโยบายและแผนการขนส่งและจราจร. (2567). สัดส่วนการใช้บริการระบบขนส่งสาธารณะในการเดินทางระหว่างเมือง ปี 2560 - 2567. ศูนย์ข้อมูลเปิดภาครัฐ กระทรวงคมนาคม. เรียกใช้เมื่อ 29 มีนาคม 2567 จาก https://otp.gdcatalog.go.th/dataset/otp_65_03

Arbuckle, J. L. & Wothke, W. (1999). Amos 4.0 user's guide. Chicago: SmallWaters Corporation.

Arbuckle, J. L. (2011). IBM SPSS Amos 20 user's guide. Crawfordville: Amos Development Corporation.

Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. Psychometrika Journal, 16(1951), 297-334. https://doi.org/10.1007/BF02310555.

Hu, K.-C. & Salim, V. (2023). Combining Kano's model, IPA, and FMEA to evaluate service quality risk for bus service: Case of Bangkok bus service. Applied Sciences, 13(10), 5960. https://doi.org/10.3390/app13105960.

Ibrahim, A. N. H. et al. (2021). Factors influencing passengers' satisfaction with the light rail transit service in alpha cities: Evidence from Kuala Lumpur, Malaysia using structural equation modelling. Mathematics, 9(16), 1954. https://doi.org/10.3390/math9161954.

Khuong, M. N. & Uyen, P. H. T. (2021). The impact of service quality and price on passengers' loyalty towards low-cost airlines: The Southeast Asia perspective. Journal of Air Transport Management, 91(2021), 101966. https://doi.org/10.1016/j.jairtraman.2020.101966.

Parasuraman, A. et al. (1985). A conceptual model of service quality and its implications for future research. Journal of Marketing, 49(4), 41-50. https://doi.org/10.1177/002224298504900403.

Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K. (1977). On the use of content specialists in the assessment of criterion-referenced test item validity. Tijdschrift voor Onderwijsresearch, 2(1977), 49-60.

Sogbe, E. et al. (2025). Scaling up public transport usage: a systematic literature review of service quality, satisfaction and attitude towards bus transport systems in developing countries. Public Transport, 17(2025), 1-44. https://doi.org/10.1007/s12469-024-00367-6.

Yamane, T. (1973). Statistics: An introductory analysis. (3rd ed.). New York: Harper & Row.

บทความวิจัย

คุณภาพการบริการของร้านอาหารท้องถิ่นในมุมมองของนักท่องเที่ยว ที่ส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำและการแนะนำบอกต่อ กรณีศึกษาอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง*

SERVICE QUALITY OF LOCAL RESTAURANTS FROM TOURISTS' PERSPECTIVES AFFECTING REVISIT INTENTION AND WORD-OF-MOUTH RECOMMENDATION: A CASE STUDY OF MUEANG TRANG DISTRICT, TRANG PROVINCE

อมรรัตน์ สุทธิธรรมานนท์, นัยนา คำกันศิลป์*, ระริน เครือวรพันธุ์, ฉมพร มีชนะ, ธรรมจักร เล็กบรรจง

Amornrat Sutthithamanon, Naiyana Kumgunsilp*, Rarin Khuawaraphan, Chamaporn Meechana, Tammachak Lakbanchong

วิทยาลัยการโรงแรมและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ตรัง ประเทศไทย

College of Hospitality and Tourism, Rajamangala University of Technology Srivijaya, Trang, Thailand

*Corresponding author E-mail: naiyana.k@rmutsv.ac.th

*Tel: 095-414-2946

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาคุณภาพการบริการของร้านอาหารท้องถิ่นพื้นที่อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ในมุมมองของนักท่องเที่ยว 2) ศึกษาความสัมพันธ์ของคุณภาพการบริการของร้านอาหารท้องถิ่นพื้นที่อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของนักท่องเที่ยว และ 3) ศึกษาความสัมพันธ์ของคุณภาพการบริการของร้านอาหารท้องถิ่นพื้นที่อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ต่อการแนะนำบอกต่อของนักท่องเที่ยว งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และค่าความคลาดเคลื่อน 0.05 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 398 คน จากนั้นคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบไม่อาศัยหลักความน่าจะเป็น โดยวิธีการเลือกแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) จากนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาใช้บริการร้านอาหารท้องถิ่นในเขตอำเภอเมืองจังหวัดตรัง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaires) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากการศึกษาพบว่า คุณภาพด้านการให้ความมั่นใจ รองลงมา คือ ด้านความเป็นรูปธรรม ด้านความน่าเชื่อถือ ด้านความเข้าใจและรับรู้ความต้องการ และด้านการตอบสนองความต้องการ ตามลำดับ และจากการทดสอบสมมติฐาน พบว่า คุณภาพด้านความเข้าใจและรับรู้ความต้องการของลูกค้า มีความสัมพันธ์กับการกลับมาใช้บริการซ้ำของร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ขณะที่ คุณภาพด้านการให้ความมั่นใจ มีความสัมพันธ์การแนะนำบอกต่อร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ผลการวิจัยใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพ

* Received 15 July 2026; Revised 3 September 2026; Accepted 19 September 2026

การบริการ ด้านความเข้าใจและรับรู้ความต้องการของลูกค้า และด้านการให้ความมั่นใจส่งเสริมการกลับมาใช้บริการซ้ำและการแนะนำบอกต่อ

คำสำคัญ: คุณภาพการบริการ, ร้านอาหารท้องถิ่น, การกลับมาใช้บริการซ้ำ, การแนะนำบอกต่อ

Abstract

This research aimed to: 1) Examine the service quality of local restaurants in Mueang Trang District, Trang Province from tourists' perspectives; 2) Investigate the relationship between the service quality of local restaurants and tourists' revisit intention; and 3) Investigate the relationship between the service quality of local restaurants and tourists' word-of-mouth recommendation. This study employed a quantitative research approach. The sample size table at a 95 percent confidence level and a margin of error of 0.05, yielding a total of 398 respondents. The respondents were selected using non-probability sampling through accidental sampling from Thai tourists who visited local restaurants in Mueang Trang District, Trang Province. The research instrument was a questionnaire. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, multiple regression analysis, and content analysis. The findings revealed that the highest-rated dimension of service quality was assurance, followed by tangibles, reliability, empathy, and responsiveness, respectively. The hypothesis testing indicated that empathy was significantly related to tourists' revisit intention, whereas assurance was significantly related to tourists' word-of-mouth recommendation. The findings can be used as guidelines for improving the service quality of local restaurants by emphasizing empathy and assurance in order to promote tourists' revisit intention and word-of-mouth recommendation.

Keywords: Service Quality, Local Restaurant, Revisit Intention, Word-of-Mouth Recommendation

บทนำ

อาหารของแต่ละพื้นที่ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต และประเพณีท้องถิ่น ที่ถ่ายทอดคุณค่าและภูมิปัญญาของสังคมนั้น ๆ ซึ่งนอกจากอาหารจะเป็นสิ่งจำเป็นที่มนุษย์ต้องบริโภคทุกวันแล้ว อาหารยังมีส่วนสำคัญในการช่วยฟื้นฟูและพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่ เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่น นำมาซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีของคนชุมชนด้วย (World Tourism Organization, 2012) ทั้งนี้ อาหารท้องถิ่น (Local food) มีลักษณะแตกต่างจากอาหารทั่วไป และมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งในเรื่องของสี กลิ่น รสชาติ เนื้อสัมผัส วัตถุดิบที่ใช้ในการประกอบอาหารรวมถึงวิธีการประกอบอาหาร ประกอบกับมีปัจจัยอื่น ๆ ที่เข้ามามีอิทธิพลเกี่ยวกับอาหาร ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ ประวัติศาสตร์และสภาพทางภูมิศาสตร์ของแต่ละพื้นที่ ลักษณะภูมิอากาศ การย้ายถิ่นฐานและนำเอาวัฒนธรรมไปใช้ในแหล่งที่อยู่ใหม่ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ทำให้ลักษณะของอาหารในแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกัน (สุนี ศักดาเดช, 2549) รัฐบาลไทยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงให้ความสำคัญกับการยกระดับการท่องเที่ยวเชิงอาหารสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน วิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์หลายฉบับ

เน้นการใช้ “อาหารท้องถิ่น” เป็นจุดขายดึงดูดนักท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น งานวิจัยชี้ว่า การท่องเที่ยวเชิงอาหารช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างชาติ ให้เดินทางสู่ชุมชนต่าง ๆ ทั่วประเทศ เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น การจัดการท่องเที่ยวเชิงอาหารจึงควรบูรณาการทั้งมิติ เศรษฐกิจ - สังคมวัฒนธรรม - สิ่งแวดล้อม โดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นแหล่งรายได้อนุรักษ์วิถีชีวิตท้องถิ่นไปพร้อมกัน ในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566 - 2570) ได้ระบุแนวทางสนับสนุน “เพิ่มมูลค่าและส่งเสริมอาหารไทยผ่านการท่องเที่ยวด้วยนวัตกรรม” เพื่อส่งเสริมให้อาหารไทยมีเอกลักษณ์ สามารถสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยว และสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ แผนดังกล่าวยังให้ความสำคัญกับการลดส่วนรั่วไหลทางการท่องเที่ยว (Tourism Leakage) โดยส่งเสริมการใช้วัตถุดิบภายในประเทศและการเชื่อมโยงห่วงโซ่อุปทานภายในประเทศ เพื่อให้รายได้จากการท่องเที่ยวเกิดการหมุนเวียนภายในระบบเศรษฐกิจของประเทศมากขึ้น โดยผลการประเมินส่วนรั่วไหลทางการท่องเที่ยวที่นำมาใช้ประกอบการจัดทำแผนฯ พบว่า ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยรวมมีส่วนรั่วไหลร้อยละ 28.37 ขณะที่ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่มมีส่วนรั่วไหลร้อยละ 35.88 ซึ่งสะท้อนถึงความสำคัญของการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานด้านอาหารและการใช้วัตถุดิบภายในประเทศ เพื่อเพิ่มการหมุนเวียนของรายได้จากการท่องเที่ยวภายในประเทศ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566)

สำหรับสถานการณ์การท่องเที่ยวในไตรมาสที่ 3 ปี 2568 พบว่า การใช้จ่ายด้านอาหารและเครื่องดื่มยังมีบทบาทสำคัญต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติรายงานว่า ผู้เยี่ยมเยือนคนไทยในกลุ่มจังหวัดท่องเที่ยวเมืองรองมีค่าใช้จ่ายด้านอาหารและเครื่องดื่มเพิ่มขึ้นร้อยละ 10.9 เมื่อเทียบกับช่วงก่อนการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ขณะที่จังหวัดตรัง ซึ่งอยู่ในกลุ่มจังหวัดท่องเที่ยวเมืองรองมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อทริปของผู้เยี่ยมเยือนคนไทยเพิ่มขึ้นร้อยละ 6.8 จากไตรมาสก่อนหน้า สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการใช้จ่ายด้านอาหารและเครื่องดื่มในกิจกรรมการท่องเที่ยว และศักยภาพของจังหวัดตรังในการพัฒนาสินค้าและบริการด้านอาหารเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจในพื้นที่ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2568) พฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในปัจจุบันให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวเชิงอาหารมากขึ้น จึงทำให้มูลค่าการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหารและเครื่องดื่มสูงเป็นอันดับที่ 3 รองจากค่าใช้จ่ายด้านที่พักและการคมนาคมขนส่ง ประกอบกับนโยบายการท่องเที่ยวที่สนับสนุนการท่องเที่ยวของเมืองรอง เส้นทางท่องเที่ยวเชิงอาหารที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเมืองรอง ซึ่งสอดคล้องกับองค์การท่องเที่ยวโลก (UNWTO) ที่กล่าวว่าปรากฏการณ์การท่องเที่ยวเพื่อกินหรือการท่องเที่ยวเชิงอาหาร เป็นแนวโน้มการท่องเที่ยวที่น่าจับตามองอย่างยิ่ง เพราะค่าใช้จ่ายด้านอาหารคิดเป็น 1 ใน 3 ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด ซึ่งนักท่องเที่ยวกำลังมองหาอาหารท้องถิ่นที่แปลกใหม่ ซึ่งเป็นประสบการณ์ในการท่องเที่ยว (World Tourism Organization, 2012) ดังนั้น ร้านอาหารท้องถิ่นสามารถเป็นสื่อกลางในการสื่อสารความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และดึงดูดใจให้มีผู้คนหรือนักท่องเที่ยวเดินทางมาลิ้มลองอาหารในท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อเรียนรู้และสัมผัสประสบการณ์แปลกใหม่ ดังนั้น แม้ว่าในตลาดโลกจะมีการแข่งขันกันทางด้านนวัตกรรมอย่างรุนแรง แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดที่จะขาดไม่ได้เลย นั่นก็คือ การครองความเป็นตัวตนและเสน่ห์เรื่องราวความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมไว้ (World Tourism Organization, 2016) โดยเฉพาะอาหารประจำท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่

ที่สามารถถ่ายทอดเรื่องราวความประทับใจ สร้างคุณค่าและการจดจำให้แก่ผู้มาเยือนท้องถิ่นนั้นได้ (World Tourism Organization, 2012) ดังนั้น ร้านอาหารท้องถิ่นจึงสามารถเป็นแรงจูงใจสำคัญหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นแรงจูงใจหลักที่ส่งผลต่อการออกเดินทางมาใช้บริการร้านอาหารท้องถิ่นของนักท่องเที่ยว (Gheorghe, G. et al., 2014)

จังหวัดตรัง เป็นจังหวัดที่มีชื่อเสียงเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของอาหารท้องถิ่น ประกอบกับเป็นจังหวัดที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งทรัพยากรทะเล ป่า ภูเขา แม่น้ำ ฯลฯ และมีความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตที่ยังมีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก โดยในอดีตจังหวัดตรังมีความรุ่งเรืองจากการเป็นเมืองท่า จึงทำให้เป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายทางชนชาติ และวัฒนธรรมจึงส่งผลต่อความหลากหลายในด้านอาหารการกิน จนทำให้จังหวัดตรังมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวในวลีที่ว่า “ตรังเมืองคนช่างกิน” โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดตรังได้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับเรื่องของอาหารอย่างต่อเนื่อง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2558) อย่างไรก็ดี การที่ร้านอาหารท้องถิ่นภายในจังหวัดตรังจะมีศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับเรื่องของคุณภาพการบริการ ซึ่งคุณภาพบริการเป็นการเปรียบเทียบระหว่างความคาดหวังกับการรับรู้จริงภายหลังจากที่ลูกค้าได้รับบริการแล้ว (ไพศาล เกษมพิพัฒน์กุล, 2556) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Siddiqi, K. O., Lin, A. Y. S. et al. ซึ่งระบุว่า ร้านอาหารท้องถิ่นที่มีคุณภาพจะต้องปรับปรุงพัฒนาคุณภาพการบริการอย่างสม่ำเสมอ เพื่อรักษามาตรฐานให้กลุ่มลูกค้าเป้าหมายได้รับรู้ อันจะนำไปสู่ความจงรักภักดี การแนะนำไปยังลูกค้ารายอื่นต่อ ๆ ไป เพื่อความสำเร็จ และสร้างโอกาสทางการแข่งขัน (Siddiqi, K. O., 2011); (Lin, A. Y. S. et al., 2015) ทั้งนี้ การพัฒนาคุณภาพการบริการ จะต้องครอบคลุมทุก ๆ มิติ เพื่อการตอบสนองให้สอดคล้องกับความคาดหวังและความต้องการของผู้รับบริการได้ ซึ่งโดยทั่วไปคุณภาพการบริการ ประกอบด้วย 5 ด้านหลัก ๆ ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ ความน่าเชื่อถือไว้วางใจ การตอบสนอง การให้ความมั่นใจ และความเห็นอกเห็นใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของ จารุภา สายโยช์, Taylor, S. A. & Baker, T. L. ที่แสดงให้เห็นว่าเมื่อลูกค้าที่ได้ใช้บริการร้านอาหารท้องถิ่นและเกิดความประทับใจ จะส่งผลให้ลูกค้ากลับมาใช้บริการนั้นซ้ำอีก ดังนั้น คุณภาพการให้บริการมีอิทธิพลอย่างมากที่จะส่งผลให้ผู้บริโภคกลับมาใช้บริการอีกครั้งและเกิดการบอกต่อ (จารุภา สายโยช์, 2559); (Taylor, S. A. & Baker, T. L., 1994) จากที่กล่าวมาข้างต้น การพัฒนายกระดับคุณภาพการบริการของร้านอาหารท้องถิ่น มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การของแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566 - 2570) ที่มุ่งเน้นกระจายรายได้และความเจริญจากการท่องเที่ยวอย่างทั่วถึงทุกพื้นที่ ส่งเสริมการท่องเที่ยวคุณภาพที่มุ่งเน้นความสมดุล มุ่งเน้นการให้บริการในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพสูง (Quality Tourism) เพื่อส่งเสริมความปลอดภัย สุขอนามัย และมาตรฐานการท่องเที่ยวตลอดเส้นทางท่องเที่ยว และเพื่อสร้างความมั่นใจแก่นักท่องเที่ยว (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2561) และสอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดตรัง พ.ศ. 2566 - 2570 (ฉบับทบทวน พ.ศ. 2567) ที่มุ่งส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานและมีคุณภาพ เพื่อสร้างรายได้ให้เติบโตอย่างต่อเนื่อง

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าจังหวัดตรังมีความสำคัญในฐานะเมืองท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรมอาหารที่มีความเป็นเอกลักษณ์ ดังนั้น เพื่อรักษาภาพลักษณ์ของการเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพด้านอาหารให้มีความยั่งยืน จำเป็นต้องพัฒนาด้านคุณภาพการบริการของร้านอาหารท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งร้านอาหารท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ซึ่งเปรียบเสมือนประตูต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองของจังหวัด ซึ่งมีร้านอาหารท้องถิ่น

ให้บริการอยู่เป็นจำนวนมาก จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาคุณภาพการบริการของร้านอาหารท้องถิ่นในมุมมองของนักท่องเที่ยว ที่ส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำและการแนะนำบอกต่อ กรณีศึกษา อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เพื่อนำผลจากการศึกษาไปพัฒนาร้านอาหารท้องถิ่นของอำเภอเมืองตรังให้มีศักยภาพด้านคุณภาพการบริการ เพื่อดึงดูดใจนักท่องเที่ยว อันจะเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจได้ในระยะยาวแบบยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณภาพการบริการของร้านอาหารท้องถิ่นพื้นที่อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ในมุมมองของนักท่องเที่ยว
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของคุณภาพการบริการของร้านอาหารท้องถิ่นพื้นที่อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของนักท่องเที่ยว
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของคุณภาพการบริการของร้านอาหารท้องถิ่นพื้นที่อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ต่อการแนะนำบอกต่อของนักท่องเที่ยว

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาใช้บริการร้านอาหารท้องถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดตรัง ด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อศึกษาคุณภาพการบริการของร้านอาหารท้องถิ่นที่ส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำและการแนะนำบอกต่อของนักท่องเที่ยวโดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างวันที่ 2 กุมภาพันธ์ ถึง 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2568

ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาใช้บริการร้านอาหารท้องถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดตรัง มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป มีการพักค้างคืนอย่างน้อย 1 คืน และมิใช่คนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดตรัง

การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง ใช้ตารางสำเร็จรูป ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และค่าความคลาดเคลื่อน 0.05 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 398 คน จากนั้นคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบไม่อาศัยหลักความน่าจะเป็น (Non-probability Sampling) โดยวิธีการเลือกแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) จากนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาใช้บริการร้านอาหารท้องถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดตรัง ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยแบ่งออกเป็น 1 กลุ่ม ได้แก่ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาใช้บริการร้านอาหารท้องถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดตรัง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaires) ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ตอน ได้แก่

1. ลักษณะประชากรศาสตร์และพฤติกรรมนักท่องเที่ยว
2. คุณภาพการบริการของร้านอาหารท้องถิ่นพื้นที่อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ได้แก่ ด้านความเป็นรูปธรรม ด้านความน่าเชื่อถือ ด้านการตอบสนองความต้องการ ด้านการให้ความมั่นใจ และด้านความเข้าใจและรับรู้ความต้องการ
3. การกลับมาใช้เที่ยวซ้ำและการแนะนำบอกต่อของนักท่องเที่ยว และ
4. ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพื่อการพัฒนาคุณภาพการบริการของร้านอาหารท้องถิ่นพื้นที่อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง

การเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การเตรียมการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจัดประชุมเพื่อวางแผนการเก็บข้อมูลและการลงพื้นที่ เพื่อสร้างความเข้าใจและเตรียมความพร้อมในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ทั้งในด้านข้อคำถาม กลุ่มตัวอย่าง และร้านอาหารท้องถิ่นที่ใช้เป็นพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล

ระยะที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูล ทีมผู้เก็บข้อมูลลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการร้านอาหารประเภทอาหารท้องถิ่น (Local Food) ซึ่งเป็นร้านอาหารที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของจังหวัดตรัง ครอบคลุมพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดตรัง

ระยะที่ 3 การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยรวบรวมแบบสอบถามที่ได้รับ ตรวจสอบความถูกต้อง ความครบถ้วน และความสมบูรณ์ของข้อมูล ก่อนนำข้อมูลไปวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย 1) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลลักษณประชากรศาสตร์และพฤติกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ 2) การวิเคราะห์ข้อมูลคุณภาพการบริการของร้านอาหารท้องถิ่นพื้นที่อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ได้แก่ ด้านความเป็นรูปธรรม ด้านความน่าเชื่อถือ ด้านการตอบสนองความต้องการ ด้านการให้ความมั่นใจ และด้านความเข้าใจและรับรู้ความต้องการ ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) 3) การวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของคุณภาพการบริการของร้านอาหารท้องถิ่นพื้นที่อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ได้แก่ ด้านความเป็นรูปธรรม ด้านความน่าเชื่อถือ ด้านการตอบสนองความต้องการ ด้านการให้ความมั่นใจ และด้านความเข้าใจและรับรู้ความต้องการ ที่มีอิทธิพลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของนักท่องเที่ยว การแนะนำบอกต่อของนักท่องเที่ยว ใช้การวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ในการหาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและผลระหว่างตัวแปร และ 4) การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพื่อการพัฒนาคุณภาพการบริการของร้านอาหารท้องถิ่นพื้นที่อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วทำการสรุปออกมาเป็นค่าความถี่ (Frequency) โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยได้นำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) คุณภาพการบริการของร้านอาหารท้องถิ่นในมุมมองของนักท่องเที่ยว 2) ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการบริการกับการกลับมาใช้บริการซ้ำของนักท่องเที่ยว และ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการบริการกับการแนะนำบอกต่อของนักท่องเที่ยว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. คุณภาพการบริการของร้านอาหารท้องถิ่นในมุมมองของนักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาใช้บริการร้านอาหารท้องถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดตรัง ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 46.50 และเป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 53.50 ส่วนใหญ่มีอายุในช่วง 31 - 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 50.70 รองลงมา คือ ช่วงอายุ 41 - 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 41.50 ช่วงอายุ 20 - 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 5.80 ช่วงอายุ 51 - 60 ปี

คิดเป็นร้อยละ 2.00 ตามลำดับส่วนใหญ่ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 50.20 รองลงมา คือ พนักงานของรัฐ/ข้าราชการ คิดเป็นร้อยละ 23.50 พนักงานเอกชน คิดเป็นร้อยละ 21.30 และนักศึกษา คิดเป็นร้อยละ 5.00 ตามลำดับ ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 38.30 รองลงมา คือ สูงกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 35.30 และ ต่ำกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 26.50 ตามลำดับ ส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือน 15,001 - 30,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 66.80 รองลงมา คือ รายได้ต่ำกว่า 15,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 19.30 รายได้ 30,001 - 45,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 12.00 รายได้ 45,001 บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 2.00 ตามลำดับ ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคใต้ คิดเป็นร้อยละ 98.50 รองลงมา คือ ภาคกลาง คิดเป็นร้อยละ 1.00 ภาคเหนือ คิดเป็นร้อยละ 0.30 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คิดเป็นร้อยละ 0.30 ตามลำดับ ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส คิดเป็นร้อยละ 61.50 รองลงมา คือ หม้าย คิดเป็นร้อยละ 20.50 โสด คิดเป็นร้อยละ 16.00 และ หย่าร้าง คิดเป็นร้อยละ 2.00 ตามลำดับ

พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาใช้บริการร้านอาหารท้องถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดตรัง ส่วนใหญ่มีความถี่ในการใช้บริการ ปีละ 4 - 5 ครั้ง มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนในการใช้บริการร้านอาหาร 1,001 - 1,500 บาท และปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจใช้บริการที่ร้านอาหารท้องถิ่นของ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ของนักท่องเที่ยวมากที่สุด คือ รสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ คิดเป็นร้อยละ 25.8 รองลงมา คือ คุณภาพของอาหาร คิดเป็นร้อยละ 23.0 บรรยากาศภายในร้าน คิดเป็นร้อยละ 22.0 สถานที่ตั้งของร้าน คิดเป็นร้อยละ 18.0 ชื่อเสียงของร้าน (ความนิยม) คิดเป็นร้อยละ 5.3 คุณภาพในการให้บริการ คิดเป็นร้อยละ 3.3 ราคา คิดเป็นร้อยละ 1.8 และความน่าเชื่อถือของร้านอาหาร คิดเป็นร้อยละ 1.0 ตามลำดับ

จากการศึกษาคุณภาพของร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง จากมุมมองของนักท่องเที่ยวเป็นภาพรวมในรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยคุณภาพสูงสุด คือ ด้านการให้ความมั่นใจ (ค่าเฉลี่ย 4.27) รองลงมา คือ ด้านความเป็นรูปธรรม (ค่าเฉลี่ย 4.26) ด้านความน่าเชื่อถือ (ค่าเฉลี่ย 4.25) ด้านความเข้าใจและรับรู้ความต้องการ (ค่าเฉลี่ย 4.25) และด้านการตอบสนองความต้องการ (ค่าเฉลี่ย 4.23) ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อย่อย พบว่า ส่วนใหญ่มีคุณภาพในระดับมาก และมากที่สุด ได้แก่ 1) คุณภาพด้านความเป็นรูปธรรม พบว่า ประเด็นภายในร้านอาหารท้องถิ่นมีความสะอาดเรียบร้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.20 ประเด็นภายในร้านอาหารท้องถิ่น มีโต๊ะเก้าอี้และอุปกรณ์ภายในร้านมีความเหมาะสม จัดวางอย่างเป็นสัดส่วน ทำให้ท่านรู้สึกไม่แออัดจนเกินไปมีพื้นที่เพียงพอในการรับรองลูกค้า มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.25 ประเด็นภายในร้านมีแสงสว่างที่เพียงพอ ไม่สว่างหรือมืดจนเกินไป มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.29 ประเด็นบรรยากาศภายในร้านปลอดโปร่งโล่งสบายตา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.30 ประเด็นพนักงานมีการแต่งกายสุภาพเรียบร้อย สะอาดและเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.30 ประเด็นร้านอาหารมีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น WIFI ที่จอดรถ และห้องน้ำที่สะอาดและเพียงพอ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.28 ประเด็นภายในร้านมีการตกแต่งสวยงาม แสงและอุณหภูมิภายในร้านมีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.26 ประเด็นบรรยากาศภายในร้านทำให้ท่านรู้สึกผ่อนคลายเมื่อเข้าใช้บริการ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.327 ประเด็นการตกแต่งภายในร้านโดดเด่นมีสไตล์มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.21 2) คุณภาพด้านความน่าเชื่อถือ พบว่า ประเด็นรายการอาหารที่ลูกค้าสั่ง ลูกค้าได้รับอาหารครบถ้วนถูกต้องตามรายการที่สั่ง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.33 ประเด็นพนักงานที่ให้บริการมีความรู้ความสามารถในการให้บริการ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.24 ประเด็นลูกค้าได้รับบริการที่รวดเร็ว

ปราศจากข้อผิดพลาด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.21 ประเด็นพนักงานมีความถูกต้องแม่นยำในการให้ข้อมูลที่ลูกค้าต้องการทราบ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.24 3) คุณภาพด้านการตอบสนองความต้องการ พบว่า ประเด็นพนักงานมีความพร้อมที่จะให้บริการด้วยความเต็มใจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.319 ประเด็นพนักงานให้ความสำคัญกับการบริการลูกค้าทุกระดับด้วยความเสมอภาค มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.25 ประเด็นระยะเวลาในการให้บริการมีความเหมาะสม เช่น การรับออร์เดอร์ การเสิร์ฟอาหาร เป็นต้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.20 ประเด็นร้านอาหารมีบริการเสริมอื่น ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้า เช่น การรับจองที่นั่งและสั่งอาหารล่วงหน้า การสอบถามข้อมูลเบื้องต้นทางโทรศัพท์/ออนไลน์ เป็นต้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.25 4) คุณภาพด้านการให้ความมั่นใจ พบว่า ประเด็นลูกค้ารู้สึกมั่นใจเมื่อเลือกรับประทานอาหารที่ร้านอาหารท้องถิ่นของ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.28 ประเด็นร้านอาหารท้องถิ่น ใช้วัตถุดิบประกอบอาหารที่สะอาดและมีคุณภาพ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.28 ประเด็นร้านอาหารท้องถิ่นความยินดีที่จะรับฟังข้อเสนอแนะหรือข้อร้องเรียนของลูกค้า เพื่อนำข้อมูลไปใช้ปรับปรุงคุณภาพและประสิทธิภาพให้ดียิ่งขึ้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.23 ประเด็นร้านอาหารท้องถิ่น มีความรวดเร็วและถูกต้องแม่นยำในเรื่องการเก็บและทอนเงิน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.18 ประเด็นร้านอาหารท้องถิ่น มีรสชาติของอาหารที่มีความสม่ำเสมอ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.30 และประเด็นลูกค้าได้รับอาหารที่ปรุงสดใหม่ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.35 และ 5) คุณภาพด้านความเข้าใจและรับรู้ความต้องการของลูกค้า พบว่า ประเด็นพนักงานให้ความสนใจและต้อนรับลูกค้าด้วยความเต็มใจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.23 ประเด็นพนักงานสามารถจดจำรายละเอียดของลูกค้าได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.23 ประเด็นร้านอาหารท้องถิ่น คำนึงถึงผลประโยชน์ของลูกค้าเป็นสำคัญ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.24 ประเด็นร้านอาหารท้องถิ่น มีเมนูพิเศษ ในช่วงเทศกาลพิเศษต่าง ๆ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.29

2. ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการบริการกับการกลับมาใช้บริการซ้ำของนักท่องเที่ยว

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณของคุณภาพการบริการที่มีผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของนักท่องเที่ยว

ตัวแปรอิสระ	β	p-value
ความเป็นรูปธรรม	0.072	0.230
ความน่าเชื่อถือ	0.034	0.570
การตอบสนองความต้องการ	0.046	0.420
การให้ความมั่นใจ	0.106	0.077
ความเข้าใจและรับรู้ความต้องการของลูกค้า	0.218	0.000*

R^2 = 0.138, F = 12.632, Sig. = 0.000

จากตารางที่ 1 พบว่าการทดสอบสมมติฐานด้านคุณภาพของร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง จากมุมมองของนักท่องเที่ยว ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ความเป็นรูปธรรม ความน่าเชื่อถือ การตอบสนองความต้องการ การให้ความมั่นใจ และความเข้าใจและรับรู้ความต้องการของลูกค้า ที่มีผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำ พบว่า คุณภาพทั้ง 5 ด้าน ของร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรังมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการกลับมาใช้บริการซ้ำ และจากผลการวิเคราะห์ความถดถอย ANOVA Test แสดงให้เห็นระดับนัยสำคัญ p = 0.000 ($F_{5,394}$ = 12.632)

โดยตัวแปรอิสระ ทั้ง 5 ตัวแปร ได้แก่ คุณภาพด้านความเป็นรูปธรรม คุณภาพด้านความน่าเชื่อถือ คุณภาพด้านการตอบสนองความต้องการ คุณภาพด้านการให้ความมั่นใจ และคุณภาพด้านความเข้าใจและรับรู้ความต้องการของลูกค้า สามารถอธิบายความผันแปรของการกลับมาใช้บริการซ้ำที่ร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ได้เท่ากับร้อยละ 13.80 (R^2 = 0.138) และเมื่อวิเคราะห์ในรายละเอียดของตัวแปรอิสระ พบว่า คุณภาพด้านความเป็นรูปธรรม ไม่มีความสัมพันธ์กับการกลับมาใช้บริการซ้ำของร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ที่ระดับนัยสำคัญ p = 0.23 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของตัวแปรอิสระ (β) เท่ากับ 0.072 คุณภาพด้านความน่าเชื่อถือไม่มีความสัมพันธ์การกลับมาใช้บริการซ้ำของร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรังที่ระดับนัยสำคัญ p = 0.57 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของตัวแปรอิสระ (β) เท่ากับ 0.034 คุณภาพด้านการตอบสนองความต้องการไม่มีความสัมพันธ์การกลับมาใช้บริการซ้ำของร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรังที่ระดับนัยสำคัญ p = 0.42 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของตัวแปรอิสระ (β) เท่ากับ 0.046 คุณภาพด้านการให้ความมั่นใจไม่มีความสัมพันธ์การกลับมาใช้บริการซ้ำของร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรังที่ระดับนัยสำคัญ p = 0.077 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของตัวแปรอิสระ (β) เท่ากับ 0.106 และคุณภาพด้านความเข้าใจและรับรู้ความต้องการของลูกค้า มีความสัมพันธ์การกลับมาใช้บริการซ้ำของร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรังที่ระดับนัยสำคัญ p = 0.000 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของตัวแปรอิสระ (β) เท่ากับ 0.218 และเมื่อพิจารณาทั้งปัจจัยคุณภาพทั้ง 5 ด้าน พบว่า คุณภาพด้านความเข้าใจและรับรู้ความต้องการของลูกค้ามีความสำคัญมากที่สุด หรือมีความสัมพันธ์การกลับมาใช้บริการซ้ำของร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง มากที่สุด

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการบริการกับการแนะนำบอกต่อของนักท่องเที่ยว

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณของคุณภาพการบริการที่มีผลต่อการแนะนำบอกต่อของนักท่องเที่ยว

ตัวแปรอิสระ	β	p-value
ความเป็นรูปธรรม	0.190	0.070
ความน่าเชื่อถือ	0.110	0.190
การตอบสนองความต้องการ	0.100	0.270
การให้ความมั่นใจ	0.269	0.010*
ความเข้าใจและรับรู้ความต้องการของลูกค้า	0.107	0.200

R^2 = 0.132, F = 12.021, Sig. = 0.000

จากตารางที่ 2 พบว่า การทดสอบสมมติฐานด้านคุณภาพของร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง จากมุมมองของนักท่องเที่ยว ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ความเป็นรูปธรรม ความน่าเชื่อถือ การตอบสนองความต้องการ การให้ความมั่นใจ และความเข้าใจและรับรู้ความต้องการของลูกค้า ที่มีผลต่อการแนะนำบอกต่อ พบว่า คุณภาพทั้ง 5 ด้าน ของร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรังมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการแนะนำบอกต่อ และจากผลการวิเคราะห์ความถดถอย ANOVA Test แสดงให้เห็นระดับนัยสำคัญ p = 0.000 ($F_{5,394}$ = 12.021)

โดยตัวแปรอิสระ ทั้ง 5 ตัวแปร ได้แก่ คุณภาพด้านความเป็นรูปธรรม คุณภาพด้านความน่าเชื่อถือ คุณภาพด้านการตอบสนองความต้องการ คุณภาพด้านการให้ความมั่นใจ และคุณภาพด้านความเข้าใจและรับรู้ความต้องการของลูกค้า สามารถอธิบายความผันแปรของการกลับมาใช้บริการซ้ำที่ร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ได้เท่ากับร้อยละ 13.20 (R^2 = 0.132) และเมื่อวิเคราะห์ในรายละเอียดของตัวแปรอิสระ พบว่า คุณภาพด้านความเป็นรูปธรรม ไม่มีความสัมพันธ์กับการแนะนำบอกต่อร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ที่ระดับนัยสำคัญ p = 0.07 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของตัวแปรอิสระ (β) เท่ากับ 0.19 คุณภาพด้านความน่าเชื่อถือ ไม่มีความสัมพันธ์กับการแนะนำบอกต่อร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรังที่ระดับนัยสำคัญ p = 0.19 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของตัวแปรอิสระ (β) เท่ากับ 0.11 คุณภาพด้านการตอบสนองความต้องการ ไม่มีความสัมพันธ์การแนะนำบอกต่อร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรังที่ระดับนัยสำคัญ p = 0.27 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของตัวแปรอิสระ (β) เท่ากับ 0.10 คุณภาพด้านการให้ความมั่นใจ มีความสัมพันธ์การแนะนำบอกต่อร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรังที่ระดับนัยสำคัญ p = 0.01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของตัวแปรอิสระ (β) เท่ากับ 0.269 และคุณภาพด้านความเข้าใจและรับรู้ความต้องการของลูกค้า ไม่มีความสัมพันธ์การกลับมาใช้บริการซ้ำของร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรังที่ระดับนัยสำคัญ p = 0.20 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของตัวแปรอิสระ (β) เท่ากับ 0.107 และเมื่อพิจารณาทั้งปัจจัยคุณภาพทั้ง 5 ด้าน พบว่า คุณภาพด้านการให้ความมั่นใจแก่ลูกค้ามีความสำคัญมากที่สุด หรือมีความสัมพันธ์การแนะนำบอกต่อร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง มากที่สุด

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาใช้บริการร้านอาหารท้องถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดตรัง พบว่า ส่วนใหญ่มีความถี่ในการใช้บริการ ปีละ 4 - 5 ครั้ง มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนในการใช้บริการร้านอาหาร 1,001 - 1,500 บาท และปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจใช้บริการที่ร้านอาหารท้องถิ่นของ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ของนักท่องเที่ยวมากที่สุด คือ ปัจจัยเรื่องรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ ทั้งนี้ เนื่องจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการร้านอาหารท้องถิ่นของอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ส่วนใหญ่อยู่ในภาคใต้ จึงเอื้อให้การเดินทางมีความสะดวกและสามารถเดินทางเข้ามาใช้บริการได้หลายครั้ง ประกอบกับจังหวัดตรัง เป็นที่รู้จักในหมู่ของนักท่องเที่ยวในเรื่องของอาหารการกินที่มีความหลากหลายและเป็นเอกลักษณ์ และได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย คัดเลือกให้เป็นจังหวัดที่ได้รับการยกย่องให้เป็นเมืองแห่งยุทธจักค วามอร่อย และทางจังหวัดตรังเองก็ยังคงดำเนินการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ควบคู่มากับการส่งเสริมเรื่องอาหารมาอย่างต่อเนื่อง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2558) ด้วยเหตุนี้จึงทำให้จังหวัดตรังมีความโดดเด่นเรื่องอาหารและดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงอาหารได้เป็นอย่างดี และจากการศึกษาคุณภาพของร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง จากมุมมองของนักท่องเที่ยวที่ พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยคุณภาพสูงสุด คือ ด้านการให้ความมั่นใจ ทั้งนี้ อาจเนื่องด้วย จังหวัดตรังมีชื่อเสียงเรื่องอาหารมาอย่างยาวนาน ทำให้ผู้ประกอบการร้านอาหารท้องถิ่นในพื้นที่มีการสั่งสมประสบการณ์ มีทักษะความชำนาญในการให้บริการที่เป็นมืออาชีพ จึงทำให้ลูกค้ารู้สึกมั่นใจเมื่อเลือกรับประทานอาหารที่ร้านอาหารท้องถิ่นของอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ประกอบกับมีการใช้วัตถุดิบในพื้นที่ จึงทำให้การประกอบอาหารได้วัตถุดิบที่สดใหม่

ส่งผลต่อรสชาติและคุณภาพของอาหาร ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สรศักดิ์ พิลาเกิด และคณะ ที่ศึกษาเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการร้านอาหารประเภทหมูกระทะของผู้ใช้บริการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งพบว่า ประเด็นด้านการให้ความเชื่อมั่นต่อลูกค้า พบว่า ผู้ใช้บริการร้านอาหารประเภทหมูกระทะของผู้ใช้บริการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ อยู่ในระดับมาก (สรศักดิ์ พิลาเกิด และคณะ, 2564)

จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยคุณภาพด้านการให้ความมั่นใจแก่ลูกค้ามีความสำคัญมากที่สุด หรือมีความสัมพันธ์การแนะนำบอกต่อร้านอาหารท้องถิ่นในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง มากที่สุด ทั้งนี้ เนื่องจากจังหวัดตรังมีจุดแข็งในเรื่องอาหารมาอย่างยาวนาน ใช้วัตถุดิบประกอบอาหารที่สะอาดและมีคุณภาพ และพัฒนาปรับปรุงการให้บริการมาอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีในใจของนักท่องเที่ยว จึงทำให้ลูกค้ารู้สึกมั่นใจเมื่อเลือกรับประทานอาหารที่ร้านอาหารท้องถิ่นของ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ดังนั้น เมื่อลูกค้าเกิดความรู้สึกที่ดี ก็จะมีความมั่นใจแล้วที่จะบอกต่อ ๆ ประสบการณ์และความประทับใจไปยังคนอื่น ๆ

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยสามารถสรุปและเสนอแนะ ได้ดังนี้ 1) ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาใช้บริการร้านอาหารท้องถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดตรัง ส่วนใหญ่ตัดสินใจเลือกใช้บริการจากปัจจัยด้านรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ และประเมินคุณภาพของร้านอาหารท้องถิ่นอยู่ในระดับมากที่สุดทั้ง 5 ด้าน โดยด้านการให้ความมั่นใจแก่ลูกค้ามีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด 2) ผู้ประกอบการร้านอาหารท้องถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดตรัง ควรรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์และความเป็นตัวตนของร้าน เช่น วิถีการให้บริการ เมนูอาหาร แหล่งที่มาของวัตถุดิบ การตกแต่งร้าน และการสร้างบรรยากาศภายในร้าน เพื่อให้เกิดภาพลักษณ์และภาพจำของนักท่องเที่ยว รวมทั้งควรรักษาจุดแข็งด้านการให้ความมั่นใจแก่ลูกค้า โดยสนับสนุนการใช้วัตถุดิบที่สะอาดและมีคุณภาพ ส่งเสริมการพัฒนาช่องทางรับฟังข้อเสนอแนะหรือข้อร้องเรียนของลูกค้า เพื่อนำข้อมูลไปใช้ปรับปรุงคุณภาพและประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง และอบรมให้ความรู้และฝึกทักษะแก่บุคลากรเพื่อพัฒนาให้มีความพร้อมและมีศักยภาพในการให้บริการอาหารอย่างรวดเร็ว ถูกต้อง และมีรสชาติของอาหารที่สม่ำเสมอ และ 3) การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ เพื่อให้ทราบถึงความแตกต่างเกี่ยวกับความคิดเห็นและมุมมองของชาวต่างชาติที่มีต่อการรับรู้และการประเมินคุณภาพการบริการร้านอาหารท้องถิ่นในจังหวัดตรัง เพื่อส่งเสริมให้ผู้ประกอบการสามารถเข้าถึงความต้องการของกลุ่มลูกค้าต่าง ๆ ได้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2561). แถลงข่าวสถานการณ์ท่องเที่ยว เดือนกันยายน 2561. เรียกใช้เมื่อ 2 มิถุนายน 2566 จาก https://www.mots.go.th/news/10902

_____. (2566). แผนพัฒนาการกีฬาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2565-2670). กรุงเทพ มหานคร: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2558). ศูนย์รวมบริการเพื่อสนับสนุนการตลาดการท่องเที่ยว โดยหน่วยงานภายใต้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.). เรียกใช้เมื่อ 15 พฤษภาคม 2565 จาก https://www.tat.or.th/business-services

จารุภา สายโยช์. (2559). อิทธิพลของภาพลักษณ์องค์การ และส่วนประสมทางการตลาดต่อความพึงพอใจ ความไว้เนื้อเชื่อใจ ความผูกพัน การบอกต่อ และการกลับมาใช้ซ้ำของลูกค้าธนาคารธนชาต จำกัด (มหาชน) สาขาวงศ์สว่าง. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

ไพศาล เกษมพิพัฒน์กุล. (2556). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์และอิทธิพลต่อการตั้งใจซื้อซ้ำเวชภัณฑ์ยาที่ผลิตภายในประเทศไทยของสถานพยาบาลประเภทคลินิกและโรงพยาบาล. ใน สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจและการจัดการ. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

สรศักดิ์ พิลาเกิด และคณะ. (2564). แนวทางพัฒนาคุณภาพการให้บริการร้านอาหารประเภทหมูกระทะของผู้ใช้บริการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยภาคตะวันออก เฉียงเหนือ, 11(1), 115-129.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2568). รายงานภาวะเศรษฐกิจไทยและ GDP ไตรมาสที่ 3 ปี 2568. เรียกใช้เมื่อ 2 กันยายน 2569 จาก https://www.shorturl.asia/i2rhxy

สุนี ศักดาเดช. (2549). อาหารท้องถิ่น. จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

Gheorghe, G. et al. (2014). Gastronomic Tourism, a new trend for contemporary tourism? Cactus Tourism Journal, 9(1), 12-21.

Lin, A. Y. S. et al. (2015). Customer-Based Brand Equity: The Evidence from China. Contemporary Management Research, 11(1), 75-94.

Siddiqi, K. O. (2011). Interrelations between Service Quality Attributes, Customer Satisfaction and Customer Loyalty in the Retail Banking Sector in Bangladesh. International journal of business and management, 6(3), 12-36.

Taylor, S. A. & Baker, T. L. (1994). An assessment of the relationship between service quality and customer satisfaction in the formation of consumers' purchase intentions. Journal of retailing, 70(2), 163-178.

World Tourism Organization. (2012). UNWTO Annual Report 2011. Madrid, Spain: World Tourism Organization. Retrieved July 15, 2026, from https://tourlib.net/wto/WTO_annual_report_2011.pdf

_____. (2016). Global Code of Ethics for Tourism. Retrieved July 15, 2026, from https://www.unwto.org/global-code-of-ethics-for-tourism

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบการนิเทศเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3*

DEVELOPMENT OF A SUPERVISION Model TO ENHANCE CAPACITY IN ACTIVE LEARNING MANAGEMENT FOR PROMOTING MEDIA LITERACY UNDER THE SUPHAN BURI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 3

กรองทิพย์ พึ่งสุข*, อุบลวรรณ ส่งเสริม, ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม, ศิริวรรณ วณิชวัฒนวรชัย

Krongthip Puengsuk*, Ubonwan Songserm, Chaiyos Paiwithayasiritham, Siriwan Vanichwatanavorachai

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร นครปฐม ประเทศไทย

Faculty of Education, Silpakorn University, Nakhon Pathom, Thailand

*Corresponding author E-mail: sinepuy08@gmail.com

*Tel: 080-939-1501

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ 2) พัฒนารูปแบบการนิเทศเพื่อพัฒนาความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ ใช้การวิจัยแบบผสมผสานวิธี เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสอบถามความคิดเห็น แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 128 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง แบ่งเป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 จำนวน 75 คน ครูผู้สอนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 จำนวน 25 คน ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 25 คน และศึกษานิเทศก์ 3 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติเชิงพรรณณา ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษาความคิดเห็นของนักเรียน พบว่า สภาพการเรียนและปัญหาของนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า นักเรียนควรได้รับการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อมากที่สุด การศึกษาข้อมูลจากแหล่งบุคคล พบว่า นักเรียนควรได้รับการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ควรให้นักเรียนเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้น ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าหาแนวทางการแก้ปัญหาได้รับประสบการณ์ผ่านการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ครูควรได้รับการนิเทศเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทัน โดยผู้บริหารและเพื่อนร่วมพัฒนาวิชาชีพ เป็นระบบสนับสนุนที่มีแผนชัดเจน การพัฒนารูปแบบการนิเทศนิเทศเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ มี 4 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) กระบวนการนิเทศ และ 4) การวัดและ

* Received 3 August 2026; Revised 29 August 2026; Accepted 22 September 2026

ประเมินผล กระบวนการนิเทศ มี 4 ขั้น ดังนี้ 1) การวางแผนการ 2) การดำเนินการนิเทศ 3) การประเมินผลการนิเทศ และ 4) การสะท้อนผลการนิเทศ

คำสำคัญ: การนิเทศ, การจัดการเรียนรู้เชิงรุก, การรู้เท่าทันสื่อ

Abstract

This research aimed to 1) Examine baseline data for developing active learning management abilities to promote media literacy, and 2) Develop a supervision model to enhance active learning management abilities that foster media literacy. A mixed-methods research design was employed. The research instruments consisted of a document analysis form, a questionnaire, and semi-structured interviews. The sample, selected through purposive sampling, comprised 128 participants: 75 lower secondary school students (Grades 7 - 9), 25 lower secondary school teachers, 25 school administrators, and 3 educational supervisors. Data were analyzed using descriptive statistics, specifically mean and standard deviation. The results regarding student opinions revealed that the overall learning conditions and problems were at the highest level. Itemized analysis indicated that students most critically required learning management that promotes media literacy skills. Key informant data further substantiated that students should receive learning management promoting media literacy through problem-based learning, enabling them to investigate solutions and gain hands-on experience. Furthermore, teachers should receive supervision to enhance their active learning management abilities in media literacy, supported by administrators and professional development peers through a clear, systematic plan. The supervision model developed to enhance active learning management abilities promoting media literacy comprises 4 components: 1) Principles, 2) Objectives, 3) Supervision Process, and 4) Measurement and Evaluation. The supervision process consists of 4 steps: 1) Planning, 2) Executing Supervision, 3) Evaluating Supervision, and 4) Reflecting on Results.

Keywords: Supervision, Active Learning Management, Media Literacy

บทนำ

การรู้เท่าทันสื่อเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1982 องค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้กำหนดความสำคัญของการศึกษาการรู้เท่าทันสื่อไว้ในปฏิญญา Grunwald (Grunwald Declaration) ว่า “เราต้องเตรียมเยาวชนสำหรับการอยู่ในโลกของอิทธิพลจากภาพค้าและเสียง” การรู้เท่าทันสื่อเป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล ดังได้ระบุไว้ในยุทธศาสตร์การดำเนินงานด้านสื่อสารมวลชนขององค์การยูเนสโกที่อยู่ในกรอบแนวคิดเรื่อง “การส่งเสริมเสรีภาพในการแสดงออกและการเสริมสร้างสมรรถนะในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและความรู้อย่างทั่วถึง และเท่าเทียมกัน” โดยมีหลักการหนึ่งระบุไว้ว่า “การยกระดับการรู้เท่าทันสื่อให้สูงขึ้น” ส่งผลให้ประเทศสมาชิก นานาประเทศขององค์การยูเนสโก ได้ขานรับหลักการนี้และนำไปขับเคลื่อนในประเทศของตน (พรทิพย์ เย็นจะบก, 2552)

ปัจจุบันเด็กและเยาวชนได้ถูกรายงานและถูกนำเสนอในพื้นที่ข่าวสารเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ บนพื้นที่สื่อออนไลน์ ซึ่งปัญหาที่มักพบเห็นบ่อยครั้ง คือ ผู้ผลิตสื่อใช้ประโยชน์จากเด็กในการนำเสนอข่าวสารและหาประโยชน์ทางธุรกิจเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะการนำเสนอข่าวสารเด็กในบริบทข่าวอาชญากรรม ข่าวบันเทิง และการโฆษณาสินค้าบริการต่าง ๆ ที่นำเด็กมาใช้ประกอบการโฆษณา ส่งผลให้เกิดความเสียหายแก่จิตใจ ชื่อเสียง หรือสิทธิประโยชน์ของเด็ก โดยที่สังคมไม่ได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวอย่างจริงจังเท่าที่ควร แม้แต่พ่อแม่ผู้ปกครองของเด็กเองก็อาจละเลยการเข้าไปดูแลบุตรหลานของตัวเองในการใช้และรับสื่อ และเมื่อเกิดปัญหาภัยออนไลน์ขึ้นกับตัวเด็กก็มักไม่รู้วิธีในการจัดการปัญหาที่ถูกต้องเหมาะ (กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์, 2562)

ปัญหาการใช้สื่อส่วนใหญ่ที่พบในประเทศไทย พบว่า สื่อมีพลังในการสร้างวัฒนธรรมและรูปแบบพฤติกรรมของคนในสังคมที่เป็นผลกระทบในทางลบ เช่น การใช้สื่อนำเสนอค่านิยมที่ผิดด้านเพศ ภาพโป๊เปลือย กิจกรรมทางเพศ เรื่องราว หรือเนื้อหาที่มีลักษณะอนาจารในหมู่เด็กและเยาวชน การใช้สื่อสร้างวัฒนธรรมการข่มเหงรังแกโดยการประจานเรื่องราว ใช้วาจาดูหมิ่นเกลียดชังผ่านโซเชียลมีเดียที่กระทบจิตใจผู้ถูกกระทำบางครั้งก็ไม่เป็นความจริง โดยที่เจ้าตัวเองก็ไม่สามารถแก้ไขหรือดำเนินการอะไรได้ การใช้สื่อสร้างวัฒนธรรมความรุนแรงทางภาษา ปัจจุบันสื่อไม่จำเป็นต้องเผยตัวคนเผยแพร่ข่าว ไม่ต้องใช้ความรับผิดชอบ ไม่ต้องระวังภาษาและวัฒนธรรมการแสดงความคิดเห็น การเสพติดและเสียงานเสียการเรียน (พนา ทองมีอาคม, 2557) การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิด Active Learning เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติและได้ใช้กระบวนการคิดเกี่ยวกับสิ่งที่ได้กระทำลงไป (วิริยะ ฤๅชัยพาณิชย์, 2560) เป็นการเรียนการสอนที่พัฒนาศักยภาพทางสมอง ได้แก่ การคิด การแก้ปัญหา การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ เป็นการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ สร้างองค์ความรู้และจัดระบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง นักเรียนมีส่วนร่วมในการออกแบบการเรียนการสอน มีการสร้างองค์ความรู้ การมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน และร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขัน ได้เรียนรู้ความรับผิดชอบร่วมกัน การมีวินัยในการทำงานและการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบเป็นกระบวนการสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียนอ่าน พูด ฟัง คิด เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนเน้นทักษะการคิดขั้นสูงเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนบูรณาการข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ และหลักการสู่การสร้างความคิดรวบยอด ผู้สอนจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ เป็นที่ปรึกษาคอยชี้แนะเพื่อให้ผู้เรียนได้เป็นผู้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ความรู้เกิดจากประสบการณ์ การสร้างองค์ความรู้เป็นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ หรือการลงมือทำ ซึ่งความรู้ที่เกิดขึ้นก็เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ กระบวนการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องได้มีโอกาสลงมือกระทำมากกว่าการฟังเพียงอย่างเดียว ต้องจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยการอ่าน การเขียน การโต้ตอบ และการวิเคราะห์ปัญหา อีกทั้งให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการคิดขั้นสูง ได้แก่ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภายใต้สมมติฐานพื้นฐาน 2 ประการ คือ 1) การเรียนรู้เป็นความพยายามโดยธรรมชาติของมนุษย์และ 2 แต่ละบุคคลมีแนวทางในการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน

ข้อมูลจากการนิเทศ ติดตามปัญหาการรู้เท่าทันสื่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 ปีการศึกษา 2566 จำนวน 26 โรงเรียน พบว่า นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีการเข้าถึงสื่อได้ง่าย จึงมีปัญหา ดังนี้ 1) ปัญหาการเชื่อและแชร์ข้อมูลเท็จ นักเรียนจำนวนมากขาดทักษะการตรวจสอบข้อเท็จจริง ทำให้ตกเป็นเหยื่อของการหลอกลวง ข่าวปลอม หรือเนื้อหาที่บิดเบือนบนโลกออนไลน์ได้ง่าย 2) ปัญหาขาดการคิดวิเคราะห์ นักเรียนมักรับสารหรือโฆษณาที่แฝงมากับอินฟลูเอนเซอร์

โดยขาดการวิเคราะห์เจตนาที่แท้จริงของผู้ส่งสาร ทำให้เกิดค่านิยมที่ไม่เหมาะสม เช่น วัตถุนิยม หรือพฤติกรรมเลียนแบบที่ผิด มักแยกแยะระหว่าง “ข้อเท็จจริง” กับ “ความคิดเห็น” ออกจากกันได้ยาก รับสื่อผ่านการปรุงแต่งทางอารมณ์มากกว่าการคิดเชิงวิพากษ์ ทำให้ถูกชักจูงค่านิยมได้ง่าย (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3, 2566)

จากสภาพปัญหา ความสำคัญ ผู้วิจัยในฐานะเป็นศึกษานิเทศก์ ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ วิจัยพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อนำไปพัฒนาครู ผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญและตระหนักถึงความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อให้กับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อให้นักเรียนสามารถเข้าถึง วิเคราะห์ ตีความ และประเมินค่าสื่อได้อย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งทักษะเหล่านี้จะเป็นเกราะป้องกันและส่งเสริมให้นักเรียนเติบโตเป็นพลเมืองดิจิทัลที่มีคุณภาพ มีความรับผิดชอบ และสามารถดำรงชีวิตในสังคมยุคสารสนเทศได้อย่างปลอดภัยและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการนิเทศเพื่อพัฒนาความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mix Methods Research) ที่มีลักษณะเป็นแบบแผนเชิงผสมผสานแบบรองรับภายใน (The Embedded Design) ด้วยการศึกษาวิธีการเชิงปริมาณ (Quantitative Methods) เสริมด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ (Qualitative Methods)

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 จำนวน 1,109 คน และครูผู้สอนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 จำนวน 98 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 ระดับชั้นละ 1 คน รวมจำนวน 75 คน ครูผู้สอนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 จำนวน 25 คน ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 25 คน และศึกษานิเทศก์ 3 คน วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างโดยเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) จากโรงเรียนขยายโอกาศทางการศึกษา จำนวน 25 โรงเรียน ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบวิเคราะห์เอกสาร แนวคิด หลักการและทฤษฎีแนวคิดในการพัฒนารูปแบบการนิเทศ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการนิเทศการศึกษา การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ และการจัดการเรียนรู้เชิงรุก จำนวน 7 หัวข้อ ประเภทของเอกสาร ชื่อเอกสาร ชื่อผู้แต่งและปีที่พิมพ์ สถานที่พิมพ์ วันที่ศึกษา ประเด็นที่ศึกษา และสรุปประเด็นสำคัญ

แบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 ต่อการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ เป็นแบบสอบถามที่มีลักษณะข้อคำถามเป็นแบบปลายปิด (Closed-ended question) แบ่งเป็น 3 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ชั้นปีของนักเรียน และโรงเรียน ตอนที่ 2 ประเด็นคำถาม จำนวน 7 ข้อ คำถามชนิดเลือกตอบมาตราประมาณค่า 3 ระดับ คือ มาก ปานกลาง และน้อยที่สุด มีค่าเท่ากับ 3, 2, 1 ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเพิ่มเติม

แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นของครูผู้สอน ผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษานิเทศก์ ด้านการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง (Structural Interview) มีลักษณะของข้อคำถามเป็นแบบปลายเปิด (Open-ended Question) โดยมีประเด็นในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับ วิธีการจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดประเมินผลและการนิเทศ เป็นแบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นของครูผู้สอน ผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษานิเทศก์ ด้านการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ จำนวน 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 ประเด็นคำถาม และตอนที่ 3 ความคิดเห็นเพิ่มเติม

นำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยทั้ง 3 ฉบับ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเสนออาจารย์ที่ปรึกษา ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ จัดพิมพ์เอกสาร และตรวจคุณภาพของเครื่องมือ โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ประกอบด้วย ศึกษานิเทศก์ จำนวน 2 คน นักการศึกษาด้านหลักสูตรและการสอน จำนวน 2 คน และนักการศึกษาด้านวิจัยและประเมินผลการศึกษา จำนวน 1 คน พิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย (IOC)

ผลกาตรวจสอนคุณภาพเครื่องมือ พบว่า ข้อคำถามทุกข้อในเครื่องมือทุกฉบับผ่านเกณฑ์การประเมิน (มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป) แสดงว่าเครื่องมือมีความตรงเชิงเนื้อหาและความครอบคลุมอย่างเหมาะสม จึงสามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไปได้

3. เก็บข้อมูล โดยผู้วิจัยได้แจกเอกสาร และดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตัวเอง และจากเอกสาร Google Form หลังจากนั้นรวมรวบเอกสาร ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล พบว่า ทุกฉบับมีความครบถ้วนถูกต้องสมบูรณ์

4. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) นำเสนอข้อมูลโดยตารางประกอบการบรรยาย

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการนิเทศนิเทศเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 มีผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ พบว่า แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการนิเทศนิเทศเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ มี 4 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) กระบวนการนิเทศ และ 4) การวัดและประเมินผล แนวคิดการนิเทศ กระบวนการนิเทศการศึกษา ได้ 4 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) การเตรียมความพร้อม 2) การปฏิบัติการนิเทศ 3) การประเมินผล และ 4) การสะท้อนผลการนิเทศ แนวคิดทักษะการรู้เท่าทันสื่อ มี 6 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) การรับสื่อ 2) การเข้าใจสื่อ 3) การวิเคราะห์สื่อ 4) การประเมินสื่อ 5) การใช้สื่อ

และ 6) การสร้างสรรค์ 4. ผลการสังเคราะห์การจัดการเรียนรู้เชิงรุก จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน มีขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ 4 ขั้น ดังนี้ 1) ขั้นเตรียมความพร้อม 2) ขั้นทำความเข้าใจ 3) ขั้นฝึกทักษะ และ 4) ขั้นประเมินผลและสรุปผล

ผลการศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่ 1 นักเรียนควรได้รับการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อ อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ ข้อที่ 3 การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ควรให้นักเรียน เรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้นให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าหาแนวทางการแก้ปัญหา อยู่ในระดับมากที่สุด และข้อที่ 7 การวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อควรให้เพื่อนในชั้นเรียนเป็นผู้ประเมิน น้อยที่สุด อยู่ในระดับมากที่สุด (ดังแสดงในตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ผลการสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ สภาพการเรียนและปัญหาของนักเรียน

ประเด็นคำถาม	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
1. นักเรียนควรได้รับการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อ	4.79	0.41	มากที่สุด
2. การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ควรให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ผ่านการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง	4.47	0.61	มาก
3. การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ควรให้นักเรียน เรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้น ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าหาแนวทางการแก้ปัญหา	4.71	0.46	มากที่สุด
4. การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อควรมีสื่อที่หลากหลายในการจัดการเรียนรู้ เพื่อกระตุ้นความสนใจของนักเรียน	4.59	0.50	มากที่สุด
5. การวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อควรให้นักเรียนประเมินตนเอง	4.41	0.50	มาก
6. การวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อควรให้ครูผู้สอนเป็นผู้ประเมิน	4.49	0.50	มาก
7. การวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อควรให้เพื่อนในชั้นเรียนเป็นผู้ประเมิน	4.38	0.49	มาก
โดยรวม	**4.56**	**0.51**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 1 พบว่า ความคิดเห็นของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ สภาพการเรียนและปัญหาของนักเรียน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.56, S.D. = 0.51) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า นักเรียนควรได้รับการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$= 4.79, S.D. = 0.41) รองลงมา คือ การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ควรให้นักเรียนเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้น ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าหาแนวทางการแก้ปัญหา อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.71, S.D. = 0.46) และลำดับสุดท้าย คือ การวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อควรให้เพื่อนในชั้นเรียนเป็นผู้ประเมิน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.38, S.D. = 0.49)

ผลการศึกษาข้อมูลจากแหล่งบุคคล ได้แก่ ครู ผู้บริหาร และศึกษานิเทศก์ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า นักเรียนควรได้รับการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ควรให้นักเรียน เรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้น ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าหาแนวทางการแก้ปัญหาได้รับประสบการณ์ผ่านการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ครูควรได้รับการนิเทศเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันโดยผู้บริหารและเพื่อนร่วมพัฒนาวิชาชีพ เป็นระบบสนับสนุนที่มีแผนชัดเจน

2. ผลการพัฒนารูปแบบการนิเทศเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ พบว่า รูปแบบการนิเทศนิเทศเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ มี 4 องค์ประกอบ ดังนี้ องค์ประกอบที่ 1 หลักการ: เน้นการดำเนินการแบบมีส่วนร่วมระหว่างครู ผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษาอย่างเป็นระบบ เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกโดยมีเป้าหมายสูงสุดคือ การพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อของนักเรียน องค์ประกอบที่ 2 วัตถุประสงค์: เพื่อเสริมสร้างความสามารถของครูผู้สอนในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ องค์ประกอบที่ 3 กระบวนการ และองค์ประกอบที่ 4 การวัดและประเมินผล

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการนิเทศเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ 2) พัฒนารูปแบบการนิเทศเพื่อพัฒนาความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผล โดยเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการนิเทศนิเทศเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ มี 4 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) กระบวนการนิเทศ และ 4) การวัดและประเมินผล สอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญเลี้ยง ทุมทอง ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องขั้นตอนสำคัญในการออกแบบ และพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน คือ การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เป็นการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และข้อค้นพบเพื่อการกำหนดหลักการ เป้าหมายและองค์ประกอบ การกำหนดแนวทางในการนำรูปแบบการสอนไปใช้ (บุญเลี้ยง ทุมทอง, 2556) การประเมินผลรูปแบบการสอนเป็นการทดสอบความมีประสิทธิภาพ ของรูปแบบแนวคิดการนิเทศ กระบวนการนิเทศการศึกษาได้ 4 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) การเตรียมความพร้อม 2) การวางแผนการนิเทศ 3) การปฏิบัติการนิเทศ และ 4) การประเมินผล สอดคล้องกับงานวิจัยของ ยุพิน ยืนยง ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการนิเทศ ว่ามี 4 ขั้นตอน คือ 1) การคัดกรองระดับความรู้ความสามารถ ทักษะที่สำคัญเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และการวิจัยในชั้นเรียน 2) การให้ความรู้ก่อนการนิเทศ 3) การดำเนินการนิเทศ และ 4) การประเมินผลการนิเทศ (ยุพิน ยืนยง, 2553) แนวคิดทักษะการรู้เท่าทันสื่อ มี 6 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) การรับสื่อ 2) การเข้าใจสื่อ 3) การวิเคราะห์สื่อ 4) การประเมินสื่อ 5) การใช้สื่อ และ 6) การสร้างสรรค์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปทิตตา รอดประพันธ์ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรเยาวชนรู้เท่าทันสื่อ ตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยสรุปองค์ประกอบพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อว่ามีองค์ประกอบ

ดังนี้ การเข้าถึงสื่อหรือการรับสื่อ การวิเคราะห์สื่อ การเข้าใจสื่อ การประเมินค่าสื่อ และการใช้สื่อให้เกิดประโยชน์ และการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (ปทิตตา รอดประพันธ์ และคณะ, 2559) จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน มีขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ 4 ขั้น ดังนี้ 1) ขั้นเตรียมความพร้อม 2) ขั้นทำความเข้าใจ 3) ขั้นฝึกทักษะ และ 4) ขั้นประเมินผลและสรุปผล สอดคล้องกับงานวิจัยของ Barrow, H. S ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องขั้นตอนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานไว้ ดังนี้ 1) นำนักเรียนเข้าสู่ปัญหา และจูงใจให้ผู้เรียนเลือกปัญหา 2) วางแผนการเรียนรู้ ครูกระตุ้นให้นักเรียนค้นหาข้อมูลที่เหมาะสมนำไปสู่การทดลองและค้นหาคำอธิบาย และการหาคำตอบ 3) พัฒนาและนำเสนอผลงาน นักเรียนนำเสนองานโดยอาจจัดทำเป็นโครงงานหรือการจัดนิทรรศการ 4) วิเคราะห์และประเมินกระบวนการแก้ปัญหา ที่นักเรียนใช้กระบวนการเรียนรู้ (Barrow, H. S., 2000) การศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่ 1 นักเรียนควรได้รับการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่ออยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ ข้อที่ 3 การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ควรให้นักเรียนเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้น ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าหาแนวทางการแก้ปัญหา อยู่ในระดับมากที่สุด และข้อที่ 7 การวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อควรให้เพื่อนในชั้นเรียนเป็นผู้ประเมินน้อยที่สุด อยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ มาริษา สุจิตวนิช ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการรู้เท่าทันสื่อประโยชน์และการนำไปใช้ กรณีศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม พบว่า ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ นักศึกษามีความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ความเข้าใจเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และประโยชน์ในเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนการนำไปใช้ในเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (มาริษา สุจิตวนิช, 2558)

2. การพัฒนารูปแบบการนิเทศนิเทศเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ มี 4 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) กระบวนการนิเทศ และ 4) การวัดและประเมินผลกระบวนการนิเทศ มี 4 ขั้น ดังนี้ 1) การวางแผนการ 2) การดำเนินการนิเทศ 3) การประเมินผลการนิเทศ และ 4) การสะท้อนผลการนิเทศ สอดคล้องกับงานวิจัยของ กีรติ นันทพงษ์ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อส่งเสริมความสามารถในการวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาและการรู้เท่าทันสื่อของนักศึกษาวิชาชีพครู พบว่า รูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 4) การวัดและการประเมินผล และ5) ปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จของการใช้รูปแบบฯ (กีรติ นันทพงษ์, 2565) สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิชิรตา วรธาดาสวัสดิ์ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการนิเทศการศึกษาแบบผสมผสานเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่า ผลการพัฒนากระบวนการนิเทศภายในด้านการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนบางกะปิ พบว่า รูปแบบการนิเทศการศึกษาแบบผสมผสานเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา มี 5 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบที่ 1 หลักการของรูปแบบ องค์ประกอบที่ 2 วัตถุประสงค์ของรูปแบบ องค์ประกอบที่ 3 ผู้ที่เกี่ยวข้องและบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศ องค์ประกอบที่ 4 กระบวนการนิเทศ และองค์ประกอบที่ 5 ผลลัพธ์ของการนิเทศ (วิชิรตา วรธาดาสวัสดิ์, 2566)

องค์ความรู้ใหม่

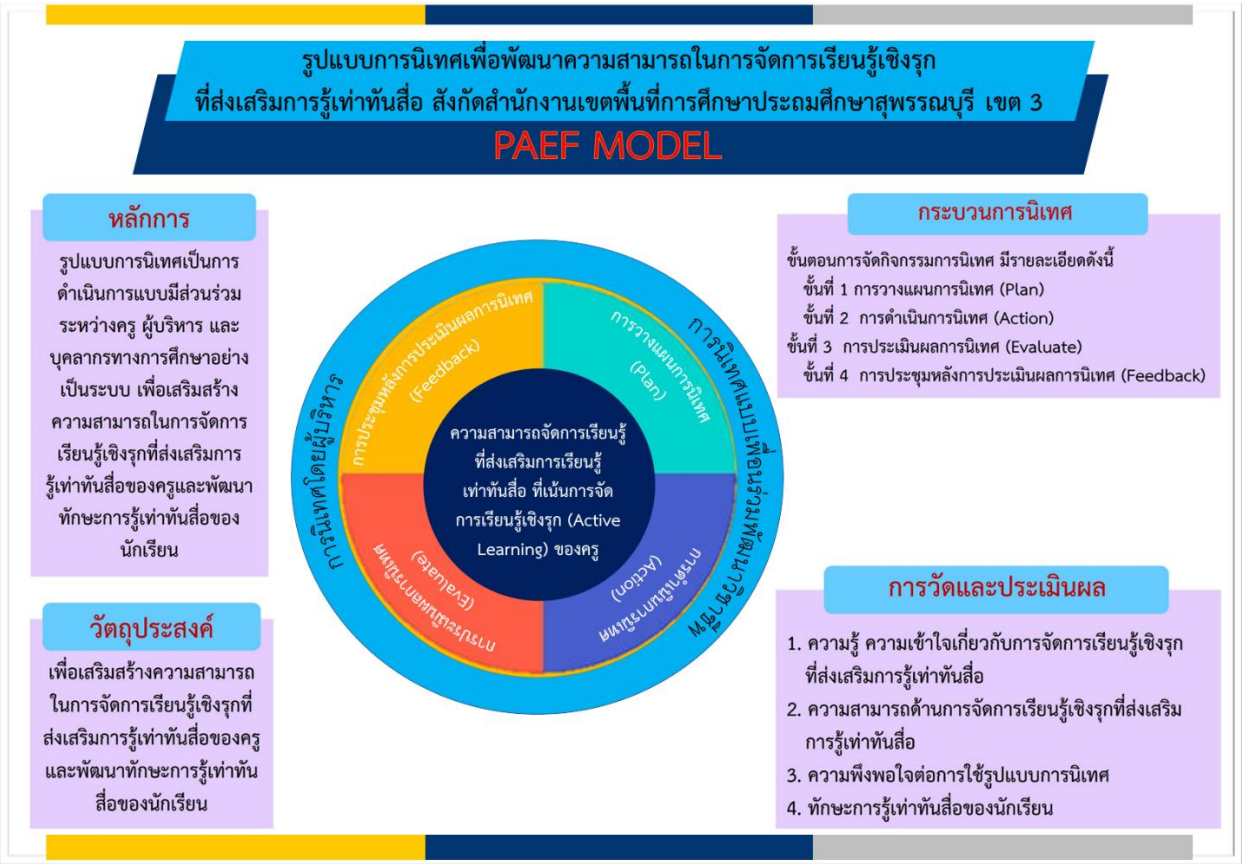

ภาพที่ 1 รูปแบบการนิเทศนิเทศเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3

รูปแบบการนิเทศเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ (PAEF Model) มี 4 องค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 หลักการ: รูปแบบการนิเทศเป็นการดำเนินการแบบมีส่วนร่วมระหว่างครู ผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษาอย่างเป็นระบบ เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อและทักษะการรู้เท่าทันสื่อของนักเรียน

องค์ประกอบที่ 2 วัตถุประสงค์: เพื่อเสริมสร้างความสามารถของครูในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อและทักษะการรู้เท่าทันสื่อของนักเรียน

องค์ประกอบที่ 3 กระบวนการนิเทศ: ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการนิเทศ ประกอบด้วย 4 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 การวางแผนการนิเทศ (Plan) มีการอบรมให้ความรู้โดยเน้นการปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องมีความเข้าใจที่ตรงกัน สร้างความร่วมมือ และเตรียมทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการนิเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

ขั้นที่ 2 การดำเนินการนิเทศ (Action) เป็นกระบวนการปฏิบัติจริงตามแผนที่ได้วางไว้ ประกอบด้วย 4 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 2.1 ขั้นเตรียมความพร้อม (Prepare) เป็นการนำเข้าสู่บทเรียนโดยนำเรื่องที่สนใจอาจมาจากเหตุการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในช่วงเวลานั้น หรือเชื่อมโยงกับความรู้เดิมที่เรียนมาแล้ว เป็นตัวกระตุ้นให้นักเรียนสร้างคำถามเป็นแนวทางที่ใช้ในการสำรวจตรวจสอบอย่างหลากหลาย

ขั้นที่ 2.2 ขั้นทำความเข้าใจ (Understand) ผู้เรียนทำความเข้าใจในประเด็นที่สนใจ มีการกำหนดแนวทาง กำหนดทางเลือกที่เป็นไปได้และสามารถอธิบายสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นได้

ขั้นที่ 2.3 ขั้นฝึกทักษะ (Practice) ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติหรือแก้ปัญหาตามแผนการที่กำหนดไว้โดยมี ผู้สอนเป็นที่ปรึกษา

ขั้นที่ 2.4 ขั้นประเมินผลและสรุปผล (Evaluation and Conclusion) ผู้เรียนประเมินตามสภาพจริงและนำข้อมูลที่ได้มาจัดระบบองค์ความรู้สรุปผล

ขั้นที่ 3 การประเมินผลการนิเทศ (Evaluation) เป็นกระบวนการสำคัญที่ใช้ในการตรวจสอบ วิเคราะห์ และสรุปผลของการนิเทศ

ขั้นที่ 4 การสะท้อนผลการนิเทศ (Feedback) เป็นกระบวนการสำคัญที่ใช้สะท้อนประสิทธิภาพของการนิเทศ โดยผู้รับการนิเทศและผู้นิเทศ ร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติการสอนและให้ข้อมูลย้อนกลับเชิงบวกแก่กันละกัน ที่นำไปสู่การจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

สรุปและข้อเสนอแนะ

แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการนิเทศนิเทศเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ มี 4 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) กระบวนการนิเทศ และ 4) การวัดและประเมินผล ความคิดเห็นของนักเรียนภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด การศึกษาข้อมูลจากแหล่งบุคคลส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่านักเรียนควรได้รับการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ควรให้นักเรียน เรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้น ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าหาแนวทางการแก้ปัญหาได้รับประสบการณ์ผ่านการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ครูควรได้รับการนิเทศเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันโดยผู้บริหารและเพื่อนร่วมพัฒนาวิชาชีพ เป็นระบบสนับสนุนที่มีแผนชัดเจน การพัฒนารูปแบบการนิเทศเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ กระบวนการนิเทศ และการวัดและประเมินผล โดยการวิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ในระดับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ดังนี้ 1) ควรกำหนดเป็นนโยบาย และขับเคลื่อนจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ โดยนำรูปแบบการนิเทศเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อและจัดทำคู่มือหรือแนวปฏิบัติการนิเทศ (Supervision Guidelines) ให้แก่ศึกษานิเทศก์ และประธานกลุ่มโรงเรียนเพื่อใช้เป็นแนวทางมาตรฐานในการส่งเสริมสมรรถนะครูอย่างเป็นรูปธรรม 2) ควรสนับสนุนให้มีการนิเทศการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ ให้ศึกษานิเทศก์เป็นระบบสนับสนุน โดยมีแผนการนิเทศชัดเจน โดยใช้รูปแบบการนิเทศฯ เพื่อส่งเสริมให้ครูได้พัฒนาตนเองในจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่ออย่างแท้จริงต่อเนื่อง

และ 3) ควรมีนโยบายการพัฒนา และสนับสนุนให้ครูมีการพัฒนาสื่อที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อให้มีความหลากหลาย ทันสมัย และเชื่อมโยงกับชีวิตจริงของนักเรียน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยการจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการ ข้อเสนอแนะระดับระดับสถานศึกษา ดังนี้ 1) ควรมีการบริหารจัดการด้านการนิเทศที่ยืดหยุ่น มีความเป็นกัลยาณมิตร ควรลดกระบวนการนิเทศที่เน้นการตรวจเอกสารแบบดั้งเดิม มาเป็นการนิเทศแบบพี่เลี้ยงเชิงแนะนำ เน้นการร่วมคิด ร่วมพัฒนา และเปิดโอกาสให้ครูแลกเปลี่ยนแนวความคิด และมีการนิเทศอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง และ 2) ควรมีการให้ข้อมูลสะท้อนกลับ หลังจากการนิเทศควรเปิดโอกาสให้ครูสะท้อนความคิดพูดคุยแลกเปลี่ยน การให้ข้อเสนอแนะที่สามารถนำไปปรับใช้ได้จริง ในรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) และมีข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้ 1) ควรศึกษาวิจัย ขยายผลสู่โรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อศึกษา และปรับปรุงขั้นตอน ให้เหมาะสมกับข้อจำกัดหรือตามบริบทของโรงเรียนแต่ละขนาด 2) ควรศึกษาวิจัย และขยายผลการใช้รูปแบบ และเปรียบเทียบประสิทธิผลของการใช้รูปแบบ ระหว่างโรงเรียนขยายโอกาสในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 กับโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตอื่น ๆ เพื่อรับรองผลการใช้รูปแบบ และพัฒนารูปแบบต่อไป และ 3) ควรศึกษาวิจัยความสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการนิเทศการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อในสถานศึกษาที่มีบริบทใกล้เคียงกัน

เอกสารอ้างอิง

กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์. (2562). คู่มือรู้เท่าทันสื่อออนไลน์และเฝ้าระวังสื่อไม่ปลอดภัยต่อเด็กและเยาวชน. กรุงเทพมหานคร: เฟิสท์ ออฟเซท.

กีรติ นันทพงษ์. (2565). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณเพื่อส่งเสริมความสามารถในการวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาและการรู้เท่าทันสื่อของนักศึกษาวิชาชีพครู. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

บุญเลี้ยง ทุมทอง. (2556). ทฤษฎีและการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร : พริ้นติ้งไทย แฟคตอรี่.

ปทิตตา รอดประพันธ์ และคณะ. (2559). การพัฒนาหลักสูตรเยาวชนรู้เท่าทันสื่อตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 15(4), 156-170.

พนา ทองมีอาคม. (2557). ทีวีดิจิทัล ไม่รู้ไม่ได้แล้ว. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรทิพย์ เย็นจะบก. (2552). ถอดรหัสลับความคิดเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ: คู่มือการเรียนรู้ เท่าทันสื่อ. กรุงเทพมหานคร: ออฟเซ็ท ครีเอชัน.

มาริษา สุจิตวนิช. (2558). การรู้เท่าทันสื่อประโยชน์แลการน้าไปใช้กรณีศึกษา. นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

ยุพิน ยืนยง. (2553). การพัฒนารูปแบบการนิเทศแบบหลากหลายวิธีการเพื่อส่งเสริมสมรรถภาพการวิจัยในชั้นเรียนของครูเขตการศึกษา 5 อัครสังฆมณฑล. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วิชิรตา วรธาดาสวัสดิ์. (2566). รูปแบบการนิเทศการศึกษาแบบผสมผสานเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา. ใน ดุษฎีนิพนธ์ศึกษาศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาสาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

วิริยะ ฤๅชัยพาณิชย์. (2560). การจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning เพื่อพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21. วารสารนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, 3(1), 21-33.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3. (2566). การนิเทศ ติดตามปัญหาการเรียนการสอน ปีการศึกษา 2566. สุพรรณบุรี: กลุ่มนิเทศ ติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา เอกสารหมายเลข 6/2563.

Barrow, H. S. (2000). Problem-based learning applied to medical education. Illinois: School of Medicine, Southern Illinois University.

บทความวิจัย

กลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียน วิทยาลัยเทคนิคสารภี*

STRATEGIES FOR MANAGEMENT OF INTEGRATED COLLABORATIVE NETWORKS TO ENHANCE PROFESSIONAL COMPETENCIES OF STUDENTS AT SARAPHI TECHNICAL COLLEGE

นิพนธ์ หย่งกิจ

Nipon Yongkit

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา วิทยาลัยเทคนิคสารภี เชียงใหม่ ประเทศไทย

Office of the Vocational Education Commission, Saraphi Technical College, Chiang Mai, Thailand

*Corresponding author E-mail: nipon.yongkit@gmail.com

*Tel: 081-724-7592

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมและแนวทาง สร้างและตรวจสอบประเมินผล กลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานพหุระยะวิธี เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงลึก สนทนากลุ่มสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน หัวหน้างาน ตัวแทนภาคีเครือข่าย และผู้ทรงคุณวุฒิ จำแนกเป็นกลุ่มประชุมเชิงปฏิบัติการ 15 คน กลุ่มตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสม 7 คน และกลุ่มประเมินผล 55 คน ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและสรุปภาพรวม ผลการวิจัยพบว่า สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการของวิทยาลัยเทคนิคสารภี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีความพร้อมและศักยภาพในการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือ ในด้านโครงสร้างการบริหาร นโยบาย ความร่วมมือกับสถานประกอบการ บุคลากร ทรัพยากร และระบบบริหารจัดการ ควรพัฒนาการบูรณาการเครือข่ายอย่างเป็นระบบ การกำหนดบทบาท การจัดทำฐานข้อมูล การติดตามประเมินผล และการเชื่อมโยงผลลัพธ์ไปสู่สมรรถนะวิชาชีพของผู้เรียน แนวทางการบริหารจัดการควรเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงการวางแผน การจัดองค์การ การนำเครือข่าย การดำเนินงาน และการประเมินผลอย่างเป็นระบบ โดยมุ่งเน้นการสร้างเป้าหมายร่วม การจัดโครงสร้างที่ชัดเจน การใช้ภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วม การใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการ กลยุทธ์ที่สร้างขึ้นประกอบด้วย วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ ประเด็นกลยุทธ์ ตัวชี้วัด และโครงการ กลยุทธ์นี้เป็นต้นแบบในการยกระดับสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานในยุคอุตสาหกรรม 4.0 และสามารถใช้

* Received 20 July 2026; Revised 24 August 2026; Accepted 22 September 2026

เป็นแนวทางพัฒนาการบริหารเครือข่ายของสถานศึกษาอาชีวศึกษาในบริบทใกล้เคียงได้ ผลการตรวจสอบและประเมินผลการใช้กลยุทธ์ฯ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.68, S.D. = 0.47)

คำสำคัญ: การบริหารจัดการเครือข่าย, ความร่วมมือเชิงบูรณาการ, กลยุทธ์การบริหาร, สมรรถนะวิชาชีพ, วิทยาลัยเทคนิคสารภี

Abstract

This research aimed to examine the environmental conditions and guidelines for developing, validating, and evaluating an integrative collaborative Networks management strategy to enhance the professional competencies of students at Saraphi Technical College. A mixed-methods multi-phase research design was employed. Research instruments included questionnaires, in-depth interviews, focus group discussions, and connoisseurship seminars. Key informants were purposively selected, comprising administrators, teachers, department heads, network partner representatives, and experts, classified into three groups: 15 participants for a workshop, 7 participants for validity and appropriateness verification, and 55 participants for strategy implementation evaluation. Data were analyzed using content analysis and overall synthesis. The findings revealed that the environmental conditions related to integrative collaborative Networks management at Saraphi Technical College were, overall, at a highest level. The college demonstrated readiness and potential to drive integrative cooperative networks across dimensions of administrative structure, policy, industry partnerships, personnel, resources, and management systems. Nevertheless, areas requiring further development included systematic network integration, clearly defined roles of network partners, establishment of a cooperative database, monitoring and evaluation mechanisms, and the concrete linkage of collaborative outcomes to students' professional competencies. Regarding management guidelines, the process should systematically integrate planning, organizing, network leadership, operations, and evaluation. Emphasis should be placed on establishing shared network goals, creating a clear cooperative structure, adopting participatory leadership, and utilizing technology to support administration. The developed strategy comprised a vision, mission, objectives, strategic issues, indicators, and projects. This strategy serves as a model for enhancing learners' professional competencies in alignment with labor market demands in the Industry 4.0 era, and can be applied as a guideline for developing network management in vocational education institutions operating in similar contexts. The results of strategy validation and implementation evaluation were at the highest level. ($\bar{x}$ = 4.68, S.D. = 0.47)

Keywords: Network Management, Integrated Collaborative Networks, Strategies for Management, Professional Competencies, Saraphi Technical College

บทนำ

การพัฒนากำลังคนที่มีสมรรถนะสูงเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคอุตสาหกรรม 4.0 และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว นับเป็นภารกิจหลักที่ระบบการจัดการศึกษาอาชีวศึกษา ทั่วโลกต้องเผชิญและตอบสนองอย่างเร่งด่วน ประเทศไทยได้ตอบสนองต่อความท้าทายดังกล่าว โดยกำหนด ทิศทางการพัฒนาประเทศภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) มุ่งสู่วิสัยทัศน์ “ประเทศที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ควบคู่กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) ที่กำหนดให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาสมรรถนะกำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

นอกจากนี้ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 ยังได้กำหนดทิศทางการพัฒนาการศึกษาให้มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะและทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 พร้อมส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษากับภาคเอกชนและชุมชน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) สอดคล้องกับองค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา ที่สรุปว่า ทักษะที่ผู้เรียนได้รับจากสถาบันการศึกษาไม่ตอบสนองต่อความต้องการของภาคอุตสาหกรรมอย่างแท้จริง ส่งผลกระทบโดยตรงต่อความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศ (OECD, 2021) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการระหว่างสถานศึกษากับทุกภาคส่วนจึงนับเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพการจัดการอาชีวศึกษาให้ตอบสนองต่อบริบทการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สภาพปัญหาการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือในสถานศึกษาอาชีวศึกษาปัจจุบันสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน องค์การแรงงานระหว่างประเทศ ได้สรุปว่าความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษากับภาคอุตสาหกรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้สำเร็จการศึกษา โดยประเทศที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาอาชีวศึกษา เช่น เยอรมนี สวิตเซอร์แลนด์ และสิงคโปร์ ล้วนมีระบบความร่วมมือที่เข้มแข็งระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ (ILO, 2023) ในบริบทของประเทศไทย งานวิจัยของ ธนากร อินตา พบว่าความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการในสถาบันอาชีวศึกษาส่วนใหญ่ยังขาดระบบและกลไกที่ชัดเจน ขาดการบูรณาการอย่างเป็นรูปธรรม และไม่มีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง (ธนากร อินตา, 2566) ขณะที่สิทธิศักดิ์ เพิ่มพูล และพัชรี ศิลารัตน์ เสนอว่าการสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยกลยุทธ์ที่ชัดเจน มีการกำหนดบทบาทและความรับผิดชอบของแต่ละฝ่าย และบูรณาการทุกมิติของการพัฒนาผู้เรียนเข้าด้วยกัน (สิทธิศักดิ์ เพิ่มพูล และพัชรี ศิลารัตน์, 2566) และหวานใจ เวียงยิ่ง ได้สรุปว่าการกำหนดบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิกเครือข่ายอย่างชัดเจนจะส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพการดำเนินงาน และนำไปสู่การใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด (หวานใจ เวียงยิ่ง, 2564)

จากการศึกษาเอกสารรายงานประจำปีและการวิเคราะห์ข้อมูลงานอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี และงานแนะแนวอาชีพและการจัดหางาน (วิทยาลัยเทคนิคสารภี, 2566) พบว่า 1) ผู้เรียนยังมีทักษะไม่ตรงกับความต้องการของสถานประกอบการ โดยเฉพาะทักษะการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ทักษะดิจิทัล และทักษะการแก้ปัญหา 2) สมรรถนะด้านสังคมและอารมณ์ (Soft Skills) ของผู้สำเร็จการศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.42) ต่ำกว่าทักษะวิชาชีพ (Hard Skills) ที่อยู่ในระดับดี (ค่าเฉลี่ย 3.85) สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

ที่สรุปว่า ภาคอุตสาหกรรมยังมีความต้องการแรงงานที่มีความรู้และทักษะเทคโนโลยีที่ทันสมัย และเสนอให้จัดหลักสูตร Reskilling และ Upskilling ในลักษณะผสมผสานระหว่างการเรียนรู้ในห้องเรียนและแพลตฟอร์มออนไลน์ จะช่วยให้แรงงานสามารถพัฒนาความรู้ใหม่ ตลอดจนเทคโนโลยีทันสมัยอื่น ๆ ได้ตามความต้องการของอุตสาหกรรม (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2567)

จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าวจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี ที่มีความเป็นระบบและครอบคลุมทุกมิติ โดยเชื่อมโยงสถานประกอบการ ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรวิชาชีพเข้าด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อร่วมกันพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพของผู้เรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและเป็นไปตามมาตรฐานสากล การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาสภาพแวดล้อม สร้าง และตรวจสอบ ประเมินผลกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี ซึ่งผลที่ได้จะเป็นประโยชน์ทั้งในเชิงทฤษฎีในฐานะองค์ความรู้ใหม่ด้านการบริหารเครือข่ายความร่วมมืออาชีวศึกษา และในเชิงปฏิบัติที่สถานศึกษาอาชีวศึกษาอื่นสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนนโยบายอาชีวศึกษาสมรรถนะสูงของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา อันนำไปสู่การผลิตและพัฒนากำลังคนที่มีคุณภาพสอดคล้องกับกรอบยุทธศาสตร์ชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี

2. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี

3. เพื่อสร้าง และตรวจสอบ ประเมินกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัย ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

รูปแบบการวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานพหุระยะวิธี โดยได้ดำเนินการเป็น 3 ระยะ มีรายละเอียด ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพแวดล้อมการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ รองผู้อำนวยการ จำนวน 2 คน และครูผู้สอน จำนวน 37 คน รวมทั้งหมด 39 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์คัดเข้าเป็นผู้บริหารและครูผู้สอนที่ปฏิบัติงานในวิทยาลัยเทคนิคสารภี เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม จำนวน 3 ตอน โดยเครื่องมือผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 0.89 การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติพื้นฐาน ประกอบด้วย ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยแปลความหมายตามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามแนวคิดของลิเคิร์ท (Likert) (บุญชม ศรีสะอาด, 2560) และใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ระยะที่ 2 ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี โดยผู้วิจัยนำผลการศึกษาจากระยะที่ 1 มาจัดทำเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีความรู้และประสบการณ์ ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) รวมจำนวน 6 คน โดยต้องมีคุณสมบัติตามเกณฑ์ ที่กำหนดอย่างน้อยข้อใดข้อหนึ่ง คือ 1) เป็นผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ที่มีความรู้และประสบการณ์ในการบริหารสถานศึกษา มีประสบการณ์อย่างน้อย 3 ปี 2) นักวิชาการหรืออาจารย์ในมหาวิทยาลัย ที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารเครือข่ายความร่วมมือ มีประสบการณ์อย่างน้อย 5 ปี และ 3) เป็นผู้แทนภาคีเครือข่ายความร่วมมือของวิทยาลัยเทคนิคสารภี การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และสรุปเชิงพรรณนา

ระยะที่ 3 สร้าง และตรวจสอบ ประเมินกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี

ขั้นตอนที่ 3.1 สร้างกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี ผู้วิจัยนำผลการศึกษาจากระยะที่ 1 และระยะที่ 2 มาพัฒนาเป็นร่างกลยุทธ์ฯ โดยนำมาจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 3 คน หัวหน้าแผนกวิชาหรือหัวหน้างาน จำนวน 4 คน ผู้แทนภาคีเครือข่ายความร่วมมือ จำนวน 5 คน และนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านกลยุทธ์ จำนวน 3 คน รวมทั้งสิ้น 15 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์คัดเข้าเป็นผู้มีประสบการณ์ตรงด้านการบริหารเครือข่ายความร่วมมือหรือการวางแผนเชิงกลยุทธ์ไม่น้อยกว่า 2 ปี และมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานเครือข่ายของวิทยาลัยเทคนิคสารภี เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ 1) แบบบันทึกการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) และ 2) ประเด็นร่าง กลยุทธ์ฯ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และสรุปเชิงพรรณนา

ขั้นตอนที่ 3.2 การตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของร่างกลยุทธ์และคู่มือกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 7 คน โดยมีคุณสมบัติตามเกณฑ์ ที่กำหนดอย่างน้อยข้อใดข้อหนึ่ง คือ 1) เป็นผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ที่มีความรู้และประสบการณ์ในการบริหารสถานศึกษา มีประสบการณ์อย่างน้อย 3 ปี 2) นักวิชาการหรืออาจารย์ในมหาวิทยาลัย ที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารเครือข่ายความร่วมมือ มีประสบการณ์อย่างน้อย 5 ปี และ 3) เป็นผู้แทนภาคีเครือข่ายความร่วมมือของวิทยาลัยเทคนิคสารภี เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของ กลยุทธ์ฯ และคู่มือกลยุทธ์ฯ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบตรวจสอบกลยุทธ์และคู่มือ ด้วยค่าสถิติพื้นฐาน ประกอบด้วย ค่าความถี่ ค่าร้อยละ และใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ขั้นตอนที่ 3.3 การประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของ กลยุทธ์และคู่มือกลยุทธ์ฯ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 3 คน ครูผู้สอน จำนวน 37 คน และตัวแทนภาคีเครือข่าย จำนวน 15 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 55 คน กำหนดเกณฑ์คัดเข้าเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงต่อการนำ กลยุทธ์ไปใช้ปฏิบัติ เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบประเมิน

ความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของกลยุทธ์และคู่มือกลยุทธ์ฯ จำนวน 3 ตอน การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติพื้นฐาน ประกอบด้วย ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ในการจัดการข้อมูลหลังการเก็บรวบรวมทุกระยะ ผู้วิจัยบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบ ตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนของข้อมูลก่อนนำเข้าสู่การวิเคราะห์จัดหมวดหมู่ข้อมูลเชิงคุณภาพตามประเด็น (Coding) และเก็บรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลพร้อมทั้งขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลก่อนการเก็บข้อมูลทุกครั้ง

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาสภาพแวดล้อมการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี โดยภาพรวม มีศักยภาพในการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.58, S.D. = 0.50) โดยสภาพแวดล้อมภายใน มีจุดแข็งจากโครงสร้างการบริหารที่รองรับภารกิจด้านความร่วมมือ บุคลากรที่มีความสามารถ ทรัพยากรพื้นฐานที่สามารถต่อยอดได้ และประสบการณ์ในการดำเนินงานร่วมกับภาคีเครือข่าย จุดอ่อน มีจำนวนบุคลากรน้อยทำให้แต่ละคนมีภาระงานที่ต้องรับผิดชอบหลายส่วน ขณะเดียวกัน สภาพแวดล้อมภายนอก ด้านโอกาส สถานศึกษาสามารถขยายความร่วมมือกับสถานประกอบการ ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคส่วนอื่น ๆ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะวิชาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน ด้านอุปสรรค สถานประกอบการบางส่วน มีข้อจำกัดในการรับผู้เรียนอาชีวศึกษาเข้ารับการฝึกวิชาชีพ ประเด็นสำคัญที่พบจากการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา คือ การบริหารเครือข่ายความร่วมมือของวิทยาลัยควรพัฒนาไปสู่ระบบที่มีความชัดเจนมากขึ้นใน 5 ด้าน ได้แก่ 1) การกำหนดเป้าหมายร่วมของเครือข่ายที่มุ่งสู่สมรรถนะวิชาชีพผู้เรียน 2) การจัดโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของภาคีเครือข่ายอย่างเป็นระบบ 3) การใช้ทรัพยากรร่วมกันระหว่างสถานศึกษาและสถานประกอบการ 4) การพัฒนาระบบข้อมูลและเทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการบริหารเครือข่าย 5) การติดตาม ประเมินผล และสะท้อนผลลัพธ์ของความร่วมมือต่อคุณภาพผู้เรียน

ดังนั้น ผลการศึกษาสภาพแวดล้อมจึงชี้ให้เห็นว่า การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการของวิทยาลัยเทคนิคสารภีมิได้เป็นเพียงการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการบริหารเชิงยุทธศาสตร์ที่ต้องเชื่อมโยงนโยบาย โครงสร้าง บุคลากร งบประมาณ ทรัพยากร เทคโนโลยี และภาคีเครือข่ายเข้าด้วยกัน เพื่อบูรณาการการเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ทางวิชาชีพที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะพร้อมทำงาน มีคุณลักษณะทางวิชาชีพ และสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี นำข้อมูลที่ได้จากระยะที่ 1 มาเป็นประเด็นในการศึกษาแนวทาง มีรายละเอียดตามองค์ประกอบ ดังนี้ 1) ด้านการวางแผนและการจัดองค์การเครือข่ายความร่วมมือ วิทยาลัยควรวางแผนเครือข่ายโดยใช้ข้อมูลเป็นฐาน กำหนดเป้าหมายร่วมที่มุ่งสู่สมรรถนะวิชาชีพผู้เรียน จัดโครงสร้างการบริหารเครือข่ายให้ชัดเจน กำหนดบทบาทหน้าที่ของภาคีทุกฝ่าย และจัดทำฐานข้อมูลเครือข่ายเพื่อใช้ในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ 2) ด้านการบริหารเครือข่ายความร่วมมือ และภาวะผู้นำเครือข่าย ผู้บริหารควรใช้ภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วม สร้างวิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วม พัฒนาระบบการสื่อสารและการประสานงาน สร้างความไว้วางใจระหว่างภาคี บริหารความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง และพัฒนาบุคลากรให้มีสมรรถนะในการบริหารเครือข่ายอย่างมืออาชีพ 3) ด้านการดำเนินงาน

และพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ วิทยาลัยควรดำเนินงานร่วมกับภาคีในลักษณะบูรณาการกับหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ พัฒนากิจกรรมที่ส่งผลต่อสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียน ใช้ทรัพยากรร่วมกับเครือข่าย ขยายและยกระดับคุณภาพเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง และนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้สนับสนุนการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพ และ 4) ด้านการติดตามประเมินผลและการสะท้อนผล วิทยาลัยควรกำหนดตัวชี้วัดที่สะท้อนผลลัพธ์ต่อสมรรถนะวิชาชีพของผู้เรียน มีระบบนิเทศและประเมินผลร่วมกับสถานประกอบการ ใช้การประเมินตามสภาพจริง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนและภาคีเครือข่ายสะท้อนผล และนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ปรับปรุงการบริหารเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

ผลการสร้าง และตรวจสอบ ประเมินกลยุทธ์และคู่มือกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี มีดังนี้ 1) นำข้อมูลที่ได้จากระยะที่ 1 และ 2 มาสรุปประเด็นในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ วิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก และพัฒนาเป็นแนวทางร่างกลยุทธ์ฯ และคู่มือฯ และ 2) ผลการประชุมเชิงปฏิบัติการ ยกร่างกลยุทธ์ฯ ได้นำมาเป็นกลยุทธ์ฯ และคู่มือฯ โดยดำเนินการขับเคลื่อนกลยุทธ์ด้วยนวัตกรรม 5P ที่เชื่อมโยงกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนของวิทยาลัยเทคนิคสารภี สามารถแสดงเป็นภาพที่ 1 และภาพที่ 2 ผลการตรวจสอบและประเมินผลการใช้กลยุทธ์ฯ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.68, S.D. = 0.47) โดยเฉพาะกลยุทธ์ที่ 3 บูรณาการกระบวนการจัดการเรียนรู้เชิงสมรรถนะกับเครือข่ายความร่วมมือ ที่มีระดับการประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์สูงสุด ($\bar{x}$ = 4.87, S.D. = 0.34) เนื่องมาจากกลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้นมีการบูรณาการกระบวนการจัดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสถานศึกษาและเครือข่ายความร่วมมืออย่างเป็นระบบส่งผลในการเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนที่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงานและสถานประกอบการ

ภาพที่ 1 กลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

สภาพแวดล้อมการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี โดยรวมมีศักยภาพในการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการในระดับมากที่สุด ทั้งด้านโครงสร้าง บุคลากร ทรัพยากรพื้นฐาน และประสบการณ์ในการดำเนินงานร่วมกับภาคีเครือข่าย อาจเนื่องมาจากบทบาทของวิทยาลัยในฐานะสถาบันหลักที่ผลิตกำลังคนอาชีวศึกษาพื้นที่ระดับอำเภอของจังหวัดเชียงใหม่ และภาคเหนือที่มีการทำความร่วมมือกับสถานประกอบการหลายแห่งมาอย่างต่อเนื่อง แต่ผลการวิจัยชี้ให้เห็นจุดอ่อนสำคัญ คือ จำนวนบุคลากรที่จำกัดทำให้แต่ละคนต้องรับภาระงานหลายด้าน ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเครือข่ายอย่างเป็นระบบในระยะยาว ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนากร อินตา ที่สรุปว่าองค์ประกอบสำคัญของการบริหารเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการในการจัดการอาชีวศึกษา ประกอบด้วย การกำหนดสมาชิกเครือข่าย การกำหนดวัตถุประสงค์ร่วมกัน การมีส่วนร่วม การสื่อสาร ประสานงาน และการติดตามประเมินผล (ธนากร อินตา, 2566) และสอดคล้องกับแนวคิดของ Provan, K. G. & Kenis, P. N. ที่สรุปว่า ประสิทธิผลของเครือข่ายสัมพันธ์กับโครงสร้าง การจัดการ และรูปแบบการกำกับดูแลเครือข่าย (Provan, K. G. & Kenis, P. N., 2008) ดังนั้น การที่ผลวิจัย พบว่า วิทยาลัยควรพัฒนาเครือข่ายให้มีเป้าหมายร่วม กำหนดโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ชัดเจน ระบบข้อมูล และการติดตามประเมินผล จึงสะท้อนว่าเครือข่ายความร่วมมือไม่ควรเป็นเพียงการประสานงานเชิงกิจกรรม แต่ควรยกระดับเป็นกลไกการบริหารเชิงยุทธศาสตร์ในการยกระดับคุณภาพการอาชีวศึกษา โดยเฉพาะในบริบทที่เทคโนโลยีและตลาดแรงงานเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

แนวทางการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี มีแนวทางสำคัญ ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการวางแผนและการจัดองค์การเครือข่ายความร่วมมือ 2) ด้านการบริหารเครือข่ายความร่วมมือและภาวะผู้นำเครือข่าย 3) ด้านการดำเนินงานและพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ และ 4) ด้านการติดตามประเมินผลและการสะท้อนผล ผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การบริหารเครือข่ายความร่วมมือเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนเป็นกระบวนการเชิงระบบที่ต้องดำเนินการอย่างครบวงจร เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านการวางแผนและการจัดองค์การเครือข่าย วิทยาลัยควรวางแผนการดำเนินงาน กำหนดเป้าหมาย และจัดโครงสร้างการบริหารเครือข่ายให้ชัดเจน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะการบริหารเครือข่ายที่มีภาคีหลากหลายจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน เพื่อใช้กำหนดทิศทางการดำเนินงาน การคัดเลือกภาคี การจัดสรรทรัพยากร และการกำกับติดตามผล หากไม่มีการวางแผนและโครงสร้างที่ชัดเจน ความร่วมมืออาจเกิดขึ้นในลักษณะแยกส่วน ขาดความต่อเนื่อง และไม่สามารถเชื่อมโยงผลลัพธ์ไปสู่สมรรถนะวิชาชีพของผู้เรียนได้อย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับ จิรารัตน์ วงศ์โยธา และบุญฤทธิ์ เพ็ชรวิศิษฐ์ ที่เสนอแนวทางการบริหารเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการศึกษา ว่าการวางแผนและการจัดองค์การเครือข่ายความร่วมมือ ควรมีการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนและส่งเสริมให้เครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษา และการติดตามความก้าวหน้าและการบริหารทรัพยากรร่วมกัน (จิรารัตน์ วงศ์โยธา และบุญฤทธิ์ เพ็ชรวิศิษฐ์, 2568) ด้านการบริหารเครือข่ายความร่วมมือและภาวะผู้นำเครือข่าย ผู้บริหารควรใช้ภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วม สร้างวิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วม พัฒนาระบบการสื่อสารและการประสานงาน สร้างความไว้วางใจระหว่างภาคี และบริหารความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะเครือข่ายความร่วมมือไม่ใช่ระบบบังคับบัญชาตามสายงานปกติ แต่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างภาคีที่ต้องอาศัยความไว้วางใจ การยอมรับบทบาทซึ่งกันและกัน และการเห็นประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการประสานความร่วมมืออย่างมี ธรรมา ภิบาล (Collaborative Governance) ของ Ansell, C. & Gash, A. อธิบายว่า การกำกับดูแลแบบร่วมมือเป็นกระบวนการที่นำผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากภาครัฐและเอกชนเข้ามาอยู่ในเวทีร่วม เพื่อร่วมตัดสินใจโดยมุ่งฉันทามติ (Ansell, C. & Gash, A., 2008) ซึ่งสะท้อนความสำคัญของการมีส่วนร่วม ความไว้วางใจ และการสื่อสารในการขับเคลื่อนความร่วมมือ ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ที่สามารถเชื่อมโยงภาคีต่าง ๆ ให้ร่วมกันขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้านการดำเนินงานและพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ วิทยาลัยควรดำเนินงานร่วมกับภาคีในลักษณะบูรณาการกับหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ ใช้ทรัพยากรร่วมกับเครือข่าย ขยายและยกระดับคุณภาพเครือข่าย และนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาสนับสนุนการดำเนินงาน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะสมรรถนะวิชาชีพของผู้เรียนเกิดจากการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างความรู้ในสถานศึกษากับการปฏิบัติงานจริงในสถานประกอบการ ซึ่งเป็นการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถปฏิบัติงานได้จริง ผ่านการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ การจัดการศึกษาระบบทวิภาคี จึงช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงและพัฒนาสมรรถนะที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ไพฑูรย์ สังข์สวัสดิ์ และคณะ ที่สรุปว่า รูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีประเภทวิชาช่างอุตสาหกรรม ประกอบด้วย องค์ประกอบด้านบุคลากร หลักสูตร การวัดและประเมินผล การจัดการเรียนการสอน และความร่วมมือกับสถานประกอบการ (ไพฑูรย์ สังข์สวัสดิ์ และคณะ, 2566) อีกทั้งยังสอดคล้องกับ องค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา ที่สรุปว่า การศึกษาและฝึกอบรมสายวิชาชีพ (Vocational Education and Training: VET) ที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและนายจ้างจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคีทางสังคมในการออกแบบการศึกษาและการจัดการเรียนรู้โดยใช้การทำงานเป็นฐาน (Work-Based Learning: WBL) (OECD, 2021) ด้านการติดตามประเมินผลและการสะท้อนผล วิทยาลัยควรกำหนดตัวชี้วัดที่สะท้อนผลลัพธ์ต่อสมรรถนะวิชาชีพของผู้เรียน มีระบบนิเทศและประเมินผลตามสภาพจริง มีการสะท้อนผลจากผู้เรียนและภาคีเครือข่ายเพื่อนำข้อมูลไปปรับปรุงการบริหารเครือข่าย ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะการประเมินความสำเร็จของเครือข่ายไม่ควรพิจารณาเพียงจำนวนกิจกรรมหรือจำนวนหน่วยงานที่ทำความร่วมมือ แต่ควรประเมินว่าความร่วมมือนั้นส่งผลต่อคุณภาพและสมรรถนะของผู้เรียนเพียงใด ผู้เรียนมีสมรรถนะเพิ่มขึ้นหรือไม่ สถานประกอบการยอมรับคุณภาพผู้เรียนมากน้อยเพียงใด และข้อมูลย้อนกลับจากผู้เกี่ยวข้องสามารถนำไปปรับปรุงหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ และรูปแบบความร่วมมือได้อย่างไร การประเมินผลและการสะท้อนผลจึงเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเครือข่ายให้เกิดความยั่งยืนซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สราวุธ สมบูรณ์ ที่สรุปว่า แนวทางพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการควรใช้กระบวนการ PDCA ตั้งแต่การวางแผนพัฒนาหลักสูตร พัฒนาครู ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยี และประเมินสมรรถนะผู้เรียนทุกปีการศึกษาเพื่อนำผลไปพัฒนาอย่างเป็นระบบ (สราวุธ สมบูรณ์, 2565)

การสร้าง และตรวจสอบ ประเมินกลยุทธ์และคู่มือกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี เกิดจากการนำผลการศึกษาสภาพแวดล้อมและแนวทางจากผู้ทรงคุณวุฒิมาพัฒนาเป็นร่างกลยุทธ์และคู่มือผ่านกระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการ ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่ากลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้นมีฐานมาจากข้อมูลเชิงประจักษ์และการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งมีความเหมาะสมกับการนำไปใช้ในสถานศึกษาอาชีวศึกษา เนื่องจากกลยุทธ์ที่ดีควรเชื่อมโยงระหว่างสภาพจริงขององค์กร โอกาสและอุปสรรค

จากสภาพแวดล้อมภายนอก ความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเป้าหมายการพัฒนาของสถานศึกษา การใช้ข้อมูลจาก SWOT Analysis ร่วมกับข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิช่วยให้กลยุทธ์มีความสอดคล้องกับบริบทของวิทยาลัยเทคนิคสารภี และสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางขับเคลื่อนการบริหารเครือข่ายได้อย่างเป็นรูปธรรม ประเด็นนี้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการอาชีวศึกษา พ.ศ. 2551 ที่กำหนดให้การจัดการศึกษาระบบทวิภาคีเกิดจากข้อตกลงระหว่างสถานศึกษาอาชีวศึกษาหรือสถาบันกับสถานประกอบการ ในเรื่องการจัดหลักสูตร การเรียนการสอน การวัดและประเมินผล และฝึกประสบการณ์วิชาชีพในสถานประกอบการ อีกทั้งยังเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน สังคม และสถานประกอบการในการจัดการอาชีวศึกษา นอกจากนี้ การจัดทำคู่มือควบคู่กับกลยุทธ์ยังช่วยให้การนำกลยุทธ์ไปสู่การปฏิบัติมีความชัดเจนมากขึ้น เนื่องจากคู่มือสามารถกำหนดขั้นตอน แนวปฏิบัติ บทบาทผู้เกี่ยวข้อง เครื่องมือ และแนวทางติดตามประเมินผล ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนให้การบริหารเครือข่ายเกิดความต่อเนื่องและตรวจสอบได้

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยได้พบองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการขับเคลื่อนกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี ดังโมเดล ภาพที่ 2

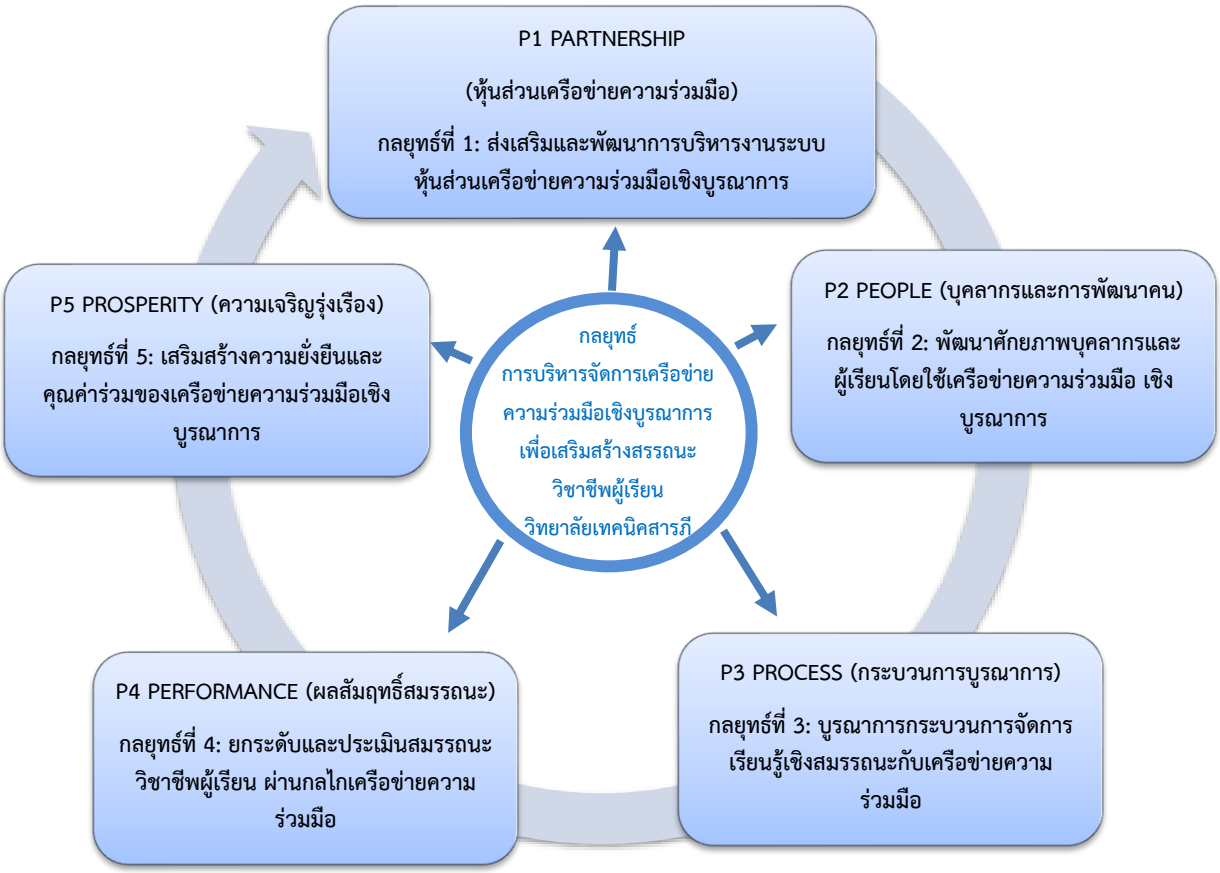

ภาพที่ 2 การขับเคลื่อนนวัตกรรม 5P ที่เชื่อมโยงกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนของวิทยาลัยเทคนิคสารภี

จากภาพที่ 2 สามารถอธิบาย ได้ดังนี้ การขับเคลื่อนกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนของวิทยาลัยเทคนิคสารภี ได้ขับเคลื่อนกลยุทธ์ภายใต้ “นวัตกรรม 5P” ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดเชิงระบบที่ได้จากผลการศึกษาสภาพแวดล้อมและแนวทางทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการวางแผนและการจัดองค์การเครือข่ายความร่วมมือ 2) ด้านการบริหารเครือข่ายความร่วมมือและภาวะผู้นำเครือข่าย 3) ด้านการดำเนินงานและพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ และ 4) ด้านการติดตามประเมินผลและการสะท้อนผล นำมาพัฒนากลยุทธ์ฯ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงพลวัตของการบริหารจัดการอาชีวศึกษา โดยบูรณาการแนวคิดเข้ากับกลยุทธ์หลัก 5 ประการ ดังนี้ 1) P1-PARTNERSHIP (หุ้นส่วนเครือข่ายความร่วมมือ) ความเชื่อมโยงสอดคล้องกับกลยุทธ์ที่ 1 ส่งเสริมและพัฒนาการบริหารงานระบบหุ้นส่วนเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการ P1เป็นจุดเริ่มต้นและปัจจัยนำเข้า (Input) ที่สำคัญของวงจร มุ่งเน้นการพัฒนาระบบบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการกับทุกภาคส่วน ได้แก่ สถานประกอบการ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรวิชาชีพอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างรากฐานความเป็นหุ้นส่วนที่เข้มแข็งและครอบคลุมทุกสาขาวิชา 2) P2-PEOPLE (บุคลากรและการพัฒนาคน) ความเชื่อมโยงสอดคล้องกับกลยุทธ์ที่ 2 พัฒนาศักยภาพบุคลากรและผู้เรียนโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการ เมื่อโครงสร้างเครือข่ายมีความเข้มแข็งจะนำไปสู่กระบวนการพัฒนาคน P2 โดยใช้เครือข่ายเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างสมรรถนะของบุคลากรและผู้เรียน ผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ที่ถ่ายทอดจากเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อให้บุคลากรและผู้เรียนมีสมรรถนะที่ตรงตามความต้องการของตลาดแรงงาน 3) P3-PROCESS (กระบวนการบูรณาการ) ความเชื่อมโยงสอดคล้องกับกลยุทธ์ที่ 3 บูรณาการกระบวนการจัดการเรียนรู้เชิงสมรรถนะกับเครือข่ายความร่วมมือ เป็นขั้นตอนการดำเนินงาน (Process) ที่สำคัญ เมื่อพัฒนาบุคลากรและผู้เรียนใน P2 จะเข้าสู่กระบวนการ P3 การบูรณาการจัดการเรียนรู้ โดยนำเครือข่ายเข้ามาร่วมออกแบบและจัดการศึกษาบูรณาการหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้เชิงสมรรถนะให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและมาตรฐานวิชาชีพ รวมไปถึงการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับโลกของการทำงานจริง 4) P4-PERFORMANCE (ผลสัมฤทธิ์สมรรถนะ) ความเชื่อมโยงสอดคล้องกับกลยุทธ์ที่ 4 ยกระดับและประเมินสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนผ่านกลไกเครือข่ายความร่วมมือ เป็นส่วนที่แสดงถึงผลผลิตและผลลัพธ์ (Output/Outcome) ที่สำคัญของวงจร โดยจากขั้นตอนการดำเนินงาน P3 ต้องให้ความสำคัญกับการมุ่งยกระดับและประเมินผลสมรรถนะวิชาชีพของผู้เรียน P4 ผ่านระบบการวัดผลที่มีมาตรฐาน ซึ่งเป็นกลไกที่ได้รับการรับรองจากเครือข่ายสถานประกอบการ เพื่อสร้างความมั่นใจว่าผู้เรียนมีความพร้อมเข้าสู่ตลาดแรงงานอย่างแท้จริง และ 5) P5-PROSPERITY (ความเจริญรุ่งเรือง) ความเชื่อมโยง สอดคล้องกับกลยุทธ์ที่ 5 เสริมสร้างความยั่งยืนและคุณค่าร่วมของเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการ P5 เป็นเป้าหมายสูงสุดของการดำเนินงาน โดยมุ่งสร้างความยั่งยืน และคุณค่าร่วม (Shared Value) ให้เกิดแก่เครือข่ายความร่วมมือ เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง การบรรลุผลในขั้นตอนนี้ จะส่งผลให้เครือข่ายความร่วมมือมีความเข้มแข็ง ยั่งยืน และสามารถขยายผลได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งนวัตกรรม 5P นี้ขับเคลื่อนในลักษณะวงจรการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Continuous Cycle) ความเจริญรุ่งเรืองและความยั่งยืนที่เกิดขึ้นในขั้น P5 PROSPERITY จะส่งผลย้อนกลับ (Feedback Loop) ไปเสริมสร้างความไว้วางใจและความเข้มแข็งให้กับ P1 PARTNERSHIP ในรอบการทำงานถัดไป ทำให้การบริหารจัดการอาชีวศึกษาสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด และบรรลุวิสัยทัศน์ในการเตรียมความพร้อมผู้เรียนเข้าสู่ตลาดแรงงานได้อย่างสมบูรณ์

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี สรุปได้ว่าสภาพแวดล้อมการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี สภาพแวดล้อมภายใน มีจุดแข็งสำคัญ ได้แก่ โครงสร้างการบริหารที่รองรับภารกิจด้านความร่วมมือ บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ ทรัพยากรพื้นฐานที่สามารถนำมาต่อยอดได้ และประสบการณ์ในการดำเนินงานร่วมกับภาคีเครือข่าย สภาพแวดล้อมภายนอก เอื้อต่อการขยายความร่วมมือกับสถานประกอบการ ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคส่วนอื่น ๆ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะวิชาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน ซึ่งผลการวิจัยสะท้อนว่า การบริหารเครือข่ายความร่วมมือของวิทยาลัย ควรได้รับการพัฒนาให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในด้านการกำหนดเป้าหมายร่วมของเครือข่าย การจัดโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ การใช้ทรัพยากรร่วมกัน การพัฒนาระบบข้อมูลและเทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการบริหารเครือข่าย และการติดตามประเมินผล และสะท้อนผล แนวทางการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการวางแผนและการจัดองค์การเครือข่ายความร่วมมือ 2) ด้านการบริหารเครือข่ายความร่วมมือและภาวะผู้นำเครือข่าย 3) ด้านการดำเนินงานและพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ และ 4) ด้านการติดตามประเมินผลและการสะท้อนผล การสร้างและตรวจสอบ ประเมินกลยุทธ์และคู่มือกลยุทธ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนวิทยาลัยเทคนิคสารภี ดำเนินการโดยนำข้อมูลจากการศึกษาสภาพแวดล้อมและแนวทางการบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือจากผู้ทรงคุณวุฒิมาใช้เป็นฐานในการยกร่างกลยุทธ์ผ่านกระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก พัฒนาเป็นกลยุทธ์ที่เชื่อมโยงการบริหารสถานศึกษากับภาคีเครือข่ายอย่างเป็นระบบ มุ่งเน้นการเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนเป็นเป้าหมายสำคัญ โดยให้ความสำคัญกับการวางแผน การจัดโครงสร้างเครือข่าย การบริหารด้วยภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วม การดำเนินงานร่วมกับภาคีเครือข่าย การใช้ทรัพยากรและเทคโนโลยีร่วมกัน ตลอดจนการติดตามประเมินผลและสะท้อนผลเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ข้อเสนอแนะ มีดังนี้ 1) ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมการบริหารเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการทุกภาคส่วน 2) สถานศึกษาควรบูรณาการเครือข่ายความร่วมมือกับหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ โดยให้สถานประกอบการและผู้เชี่ยวชาญเข้ามามีส่วนร่วม และส่งเสริมการใช้ทรัพยากรและเทคโนโลยีร่วมกัน 3) สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาควรส่งเสริมให้สถานศึกษาอาชีวศึกษาจัดทำระบบบริหารเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการในระดับสถานศึกษา โดยกำหนดแนวทาง มาตรฐาน หรือกรอบการดำเนินงานที่ชัดเจน เพื่อให้การบริหารเครือข่ายมีคุณภาพและสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนได้อย่างเป็นรูปธรรม และ 4) ควรส่งเสริมให้สถานศึกษาอาชีวศึกษาพัฒนากลไกความร่วมมือกับสถานประกอบการในรูปแบบหุ้นส่วนการพัฒนากำลังคน โดยเน้นบูรณาการทุกภาคส่วน และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรมีการวิจัยและพัฒนารูปแบบระบบฐานข้อมูลดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการบริหารเครือข่ายความร่วมมือของสถานศึกษาอาชีวศึกษา 2) ควรมีการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการบริหารเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาอาชีวศึกษากับสถานประกอบการ และ 3) ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบการบริหารเครือข่ายความร่วมมือของสถานศึกษาอาชีวศึกษาในบริบทที่แตกต่างกัน เพื่อค้นหาแนวปฏิบัติที่ดีและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในวงกว้าง

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

จิรารัตน์ วงศ์โยธา และบุญฤทธิ์ เพ็ชรวิศิษฐ์. (2568). แนวทางการบริหารเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการศึกษาของศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 9 สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ. วารสารวิชาการศึกษาศาสาตร์ ศรีนครินทรวิโรฒ, 25(2), 156-177.

ธนากร อินตา. (2566). การบริหารเครือข่ายความร่วมมือของสถานศึกษากับสถานประกอบการในการจัดการอาชีวศึกษาของวิทยาลัยการอาชีพในจังหวัดลำปาง. วารสารวิจัยและนวัตกรรมสถาบันการอาชีวศึกษากรุงเทพมหานคร, 6(2), 231-251.

บุญชม ศรีสะอาด. (2560). การวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 10 ฉบับปรับปรุงใหม่). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

ไพฑูรย์ สังข์สวัสดิ์ และคณะ. (2566). การพัฒนารูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีที่เหมาะสมกับประเภทวิชาช่างอุตสาหกรรมโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. วารสารนวัตกรรมการศึกษาและอุตสาหกรรม, 30(105), 45-53.

วิทยาลัยเทคนิคสารภี. (2566). รายงานผลการดำเนินงานประจำปีการศึกษา 2566. ใน รายงานการวิจัย. วิทยาลัยเทคนิคสารภี.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2567). การวิเคราะห์ตลาดแรงงานออนไลน์ด้าน STEM และอุตสาหกรรม S-Curve และ BCG ด้วย AI ไตรมาส 3/2567. เรียกใช้เมื่อ 15 มิถุนายน 2568 จาก https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2025/06/WB225.pdf

สราวุธ สมบูรณ์. (2565). การศึกษาสมรรถนะผู้เรียนหลักสูตรระยะสั้นของวิทยาลัยสารพัดช่างสุราษฎร์ธานีตามกรอบคุณวุฒิวิชาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการ. วารสารวิชาการสถาบันการอาชีวศึกษาภาคใต้ 1, 7(1), 131-141.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.

สิทธิศักดิ์ เพิ่มพูล และพัชรี ศิลารัตน์. (2566). รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพผู้เรียนด้วยความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายวิทยาลัยเทคนิคเกษตรวิสัย. วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์, 7(1), 686-697.

หวานใจ เวียงยิ่ง. (2564). กลยุทธ์การบริหารเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการการบริหารและพัฒนาศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

Ansell, C. & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. Journal of Public Administration Research and Theory, 18(4), 543-571. https://doi.org/10.1093/jopart /mum032.

ILO. (2023). Quality Apprenticeships Recommendation, 2023 (No. 208). Retrieved October 10, 2024, from https://www.ilo.org/sites/default/files/2024-12/1684_SKILLS_Quality_Apprenticeships_WEB.pdf

OECD. (2021). Vocational Education and Training in Thailand, OECD Reviews of Vocational Education and Training. Paris: OECD Publishing.

Provan, K. G. & Kenis, P. N. (2008). Modes of network governance: Structure, management, and effectiveness. Journal of Public Administration Research and Theory, 18(2), 229-252. https://doi.org/10.1093/jopart/mum015.

บทความวิจัย

ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา: การทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนโมเดลการวัดตามขนาดโรงเรียน*

ADAPTIVE LEADERSHIP INDICATORS FOR SECONDARY SCHOOL ADMINISTRATORS: TEST OF MEASUREMENT MODEL INVARIANCE CLASSIFIED BY SCHOOL SIZE

ณรงค์ชัย บุตรวัง*, กรรณิกา ไวโสภา, พิมพ์อร สดเอี่ยม

Narongchai Bootwang*, Kunnika Waisopha, Pim-on Sod-ium

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง เลย ประเทศไทย

Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University, Sri Lan Chang Campus, Loei, Thailand

*Corresponding author E-mail: Narongchai.boo@student.mbu.ac.th

*Tel: 087-239-9580

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธีแบบพหุระยะ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา 2) ทดสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดกับข้อมูลเชิงประจักษ์ 3) ทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนของโมเดลการวัดตามขนาดโรงเรียน และ 4) ศึกษาแนวทางการพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยน การวิจัย 4 ระยะ ระยะที่ 1 ศึกษาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้จากผู้ทรงคุณวุฒิ 7 คน (เลือกแบบเจาะจง) ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ระยะที่ 2 และ 3 ทดสอบความสอดคล้องและความไม่แปรเปลี่ยนของโมเดลการวัด โดยเก็บข้อมูลจากผู้บริหารและครู จำนวน 500 คน จากขนาดตัวอย่างตามตารางของ Krejcie & Morgan และสุ่มแบบหลายขั้นตอน ใช้แบบสอบถามมาตรประมาณค่า 5 ระดับ ที่ผ่านการหาคุณภาพ วิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน และโมเดลสมการโครงสร้างกลุ่มพหุ ระยะที่ 4 ศึกษาแนวทางการพัฒนาจากกลุ่มเป้าหมาย 8 คน (เลือกแบบเจาะจง) ด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผลการวิจัยพบว่า 1) ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก 17 ตัวบ่งชี้ 2) โมเดลการวัดมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับดีมาก โดยมีค่า GFI = .958, NFI = .981, TLI = .982, CFI = .985, RMSEA = .051 และ RMR = .002 3) โมเดลการวัดมีความไม่แปรเปลี่ยนระหว่างโรงเรียน 3 ขนาด ทั้งในระดับของรูปแบบและระดับน้ำหนักองค์ประกอบของโมเดลอันดับสอง และ 4) แนวทางการพัฒนาเชิงระบบ 5 ด้าน ได้แก่ การสร้างศรัทธาบารมี ความซื่อสัตย์โปร่งใส การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยี การสร้างบรรยากาศการทำงานที่เปิดกว้าง และการแก้ปัญหาเชิงระบบของสถานศึกษา เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้บริหารและสนับสนุนการพัฒนาสถานศึกษาอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยน, ความไม่แปรเปลี่ยนของโมเดลการวัด, ผู้บริหารสถานศึกษา, โรงเรียนมัธยมศึกษา

* Received 11 August 2026; Revised 1 September 2026; Accepted 17 September 2026

Abstract

This multiphase mixed-methods research aimed to: 1) Investigate the components and indicators of adaptive leadership among secondary school administrators; 2) Examine the goodness-of-fit of the measurement model with empirical data; 3) Test the measurement invariance of the measurement model across school sizes; and 4) Explore guidelines for developing adaptive leadership indicators. The research was conducted in four phases. Phase 1 investigated the components and indicators from 7 experts (purposive sampling) using a semi-structured interview protocol. Phases 2 and 3 tested the goodness-of-fit and measurement invariance of the measurement model by collecting data from 500 administrators and teachers. The sample size was determined using the Krejcie and Morgan table, and participants were selected via multi-stage random sampling. A validated five-point Likert scale questionnaire was utilized. Data were analyzed using descriptive statistics, confirmatory factor analysis, and multi-group structural equation modeling. Phase 4 explored development guidelines from 8 target participants (purposive sampling) using a structured interview protocol. The findings revealed that: 1) The adaptive leadership indicators consisted of 5 major components and 17 indicators; 2) The measurement model demonstrated a very good fit with the empirical data, with GFI = .958, NFI = .981, TLI = .982, CFI = .985, RMSEA = .051, and RMR = .002; 3) The measurement model demonstrated measurement invariance across three school sizes at both the configural level and the second-order factor loading invariance level; and 4) The five systematic development approaches included building faith and charisma, promoting honesty and transparency, promoting the use of technology, fostering an open working environment, and implementing systematic problem-solving in schools to enhance administrators' competencies and support sustainable school development.

Keywords: Adaptive Leadership, Measurement Invariance, School Administrators, Secondary Schools

บทนำ

ในปัจจุบัน สังคมโลกกำลังก้าวเข้าสู่ยุคแห่งความผันผวน (VUCA World) ซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการปฏิวัติดิจิทัล ระบบการศึกษาจึงจำเป็นต้องปรับตัวอย่างเร่งด่วน สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 ที่มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพคนไทยให้พร้อมรับมือกับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 การขับเคลื่อนนโยบายดังกล่าวให้เกิดผลสัมฤทธิ์จำเป็นต้องอาศัยผู้บริหารสถานศึกษาที่มีสมรรถนะสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยน" ซึ่งมีความแตกต่างจาก "ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง" อย่างชัดเจน กล่าวคือ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงมุ่งเน้นการสร้างแรงจูงใจและวิสัยทัศน์เพื่อให้บุคลากรบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ล่วงหน้า (Bass, B. M. & Bass, R., 2008) ในขณะที่ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนตามแนวคิดของ Heifetz, R. et al., วิโรจน์ สารรัตนะ เป็นกระบวนการระดมสรรพกำลังผู้คนให้เผชิญกับ "ความท้าทายเชิงปรับเปลี่ยน"

(Adaptive Challenge) ที่ไม่มีคำตอบหรือวิธีการแก้ปัญหาสำเร็จรูป ต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนค่านิยม ความเชื่อ และการเรียนรู้พฤติกรรมใหม่ ๆ เพื่อให้องค์กรสามารถฝ่าฟันความไม่แน่นอนไปได้ (Heifetz, R. et al., 2021); (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2557)

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาสภาพการจัดการศึกษาในปัจจุบัน พบว่า ระบบการศึกษาไทยยังคงเผชิญกับวิกฤตคุณภาพและความเหลื่อมล้ำอย่างต่อเนื่อง ดังหลักฐานเชิงประจักษ์จาก รายงานผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ประจำปีการศึกษา 2565 ของ สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน) ที่พบว่า คะแนนเฉลี่ยระดับประเทศในกลุ่มสาระการเรียนรู้หลักส่วนใหญ่ยังคงต่ำกว่าร้อยละ 50 ปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ข้อจำกัดในการบริหารจัดการสถานศึกษาแบบเดิมไม่สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงที่ซับซ้อนได้ (สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน), 2566) แม้แนวคิดภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนจะได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง (Heifetz, R. et al., 2021) และเริ่มมีการศึกษายืนยันถึงความสำคัญของพฤติกรรมผู้นำปรับเปลี่ยนในบริบทของโรงเรียนมัธยมศึกษาในระดับสากลอย่างต่อเนื่อง (Keneni, A. D. & Mamo, T. R., 2026) แต่การนำมาปรับใช้ในบริบทสังคมไทยยังขาดการสังเคราะห์ให้เป็นองค์ความรู้และโมเดลเชิงโครงสร้างที่ชัดเจน ส่งผลให้เกิดช่องว่างทางการวิจัย และขาดเครื่องมือที่เป็นมาตรฐานในการประเมินและพัฒนาสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม

เมื่อเจาะจงศึกษากลุ่มประชากรผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ซึ่งรับผิดชอบการจัดการศึกษาในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญของผู้เรียน พบว่า ผู้บริหารกลุ่มนี้ต้องเผชิญกับความท้าทายและแรงกดดันที่สูงมาก ทั้งจากการแข่งขันทางวิชาการ การเตรียมความพร้อมผู้เรียนสู่ระดับอุดมศึกษา ตลอดจนการบริหารจัดการทรัพยากรภายใต้ความแตกต่างของขนาดโรงเรียนที่มีความเหลื่อมล้ำสูง ข้อมูลจากรายงานฉบับเดียวกันยังสะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำของคุณภาพผู้เรียนระหว่างขนาดสถานศึกษาอย่างชัดเจน โดยพบว่า โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กมีคะแนนเฉลี่ย O-NET ต่ำกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดใหญ่พิเศษ ด้วยความหลากหลายของขนาดสถานศึกษาและการกระจายทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียมกันนี้ จึงเกิดช่องว่างทางการวิจัย (Research Gap) ที่สำคัญ กล่าวคือ ในทางปฏิบัติยังไม่มีการศึกษาใดในบริบทของประเทศไทยที่ยืนยันได้อย่างแน่ชัดว่า โมเดลโครงสร้างภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนมีความครอบคลุมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับโรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีขนาดแตกต่างกันได้โดยปราศจากความลำเอียงทางการวัด (Measurement Bias)

จากความเป็นมา สภาพปัญหา และช่องว่างการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญในการศึกษาองค์ประกอบและพัฒนาโมเดลการวัดตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา พร้อมทั้งทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนของการวัด (Measurement Invariance) ข้ามกลุ่มขนาดโรงเรียน ผลการวิจัยที่ได้นอกจากจะก่อให้เกิดโมเดลเชิงโครงสร้างที่เป็นมาตรฐานระดับสากลแล้ว ยังเกิดประโยชน์เชิงนโยบายต่อหน่วยงานต้นสังกัด ในการนำโมเดลดังกล่าวไปใช้เป็นเครื่องมือมาตรฐานสำหรับประเมินและกำหนดแนวทางการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาทุกขนาดได้อย่างเที่ยงตรง เท่าเทียม และเป็นธรรม อันจะเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาระดับมัธยมศึกษาของประเทศไทยอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา
2. เพื่อทดสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา กับข้อมูลเชิงประจักษ์
3. เพื่อทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนโมเดลการวัดตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา ตามขนาดโรงเรียน
4. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา: การทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนโมเดลการวัดตามขนาดโรงเรียน” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธีแบบพหุระยะ ผู้วิจัยจึงดำเนินการวิจัย แบ่งเป็น 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาความเหมาะสมของตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยน

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 คน ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยกำหนดคุณสมบัติที่ชัดเจน คือ ต้องเป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกด้านการบริหารการศึกษาหรือที่เกี่ยวข้อง และมีประสบการณ์ในการบริหารหรือวิชาการไม่น้อยกว่า 10 ปี
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง สร้างขึ้นจากการสังเคราะห์วรรณกรรม ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและภาษาจากอาจารย์ที่ปรึกษา และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลเชิงคุณภาพ ด้วยการตรวจสอบสามเส้า
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยส่งแนวคำถามให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาล่วงหน้า และดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อพัฒนาร่างตัวบ่งชี้

ระยะที่ 2 ทดสอบความสอดคล้องโมเดลการวัดภาวะผู้นำปรับเปลี่ยน

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ปีการศึกษา 2568 กลุ่มตัวอย่างมี จำนวน 500 คน กำหนดขนาดโดยอิงตาราง Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. ใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน โดยจำแนกตามขนาดโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 73 คน โรงเรียนขนาดกลางรวมขนาดใหญ่ จำนวน 372 คน (เหตุผลที่รวมขนาดกลางและขนาดใหญ่เข้าด้วยกัน เนื่องจากมีบริบทการบริหารจัดการโครงสร้างพื้นฐานที่คล้ายคลึงกัน และเพื่อให้ได้ขนาดตัวอย่างที่เพียงพอต่อการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างกลุ่มพหุ) และโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ จำนวน 55 คน (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้แบบสอบถามมาตรประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 102 ข้อ พัฒนาเกณฑ์จากแนวคิดของ Heifetz, R. et al. ผ่านการหาคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้ 1) ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (IOC) มีค่าตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป 2) ความเชื่อมั่น ด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค มีค่าอยู่ระหว่าง 0.60 - 1.00 และ 3) ความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง จากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Heifetz, R. et al., 2021)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล จัดส่งแบบสอบถามในรูปแบบออนไลน์ โดยงานวิจัยนี้ผ่านการขออนุญาตจากมหาวิทยาลัยและผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาอย่างเป็นทางการ มีการจัดการข้อมูลสูญหาย ด้วยการตรวจสอบความสมบูรณ์ก่อนนำเข้าวิเคราะห์ และตรวจสอบข้อมูลผิดปกติด้วยการแจกแจงความเบ้และความโด่ง (Skewness < 1, Kurtosis < 2) ซึ่งอยู่ในระดับดีมาก ตามเกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูลหลายตัวแปร (Hair, J. F. et al., 2019)

4. การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ความเหมาะสมของข้อมูลด้วยดัชนี KMO (มีค่า .811) และ Bartlett's Test ($p < .05$) ทดสอบข้อตกลงเบื้องต้นเรื่องการแจกแจงโค้งปกติพหุนาม (Multivariate Normality) และวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) โดยใช้วิธีประมาณค่าแบบ Maximum Likelihood (ML) ผ่านโปรแกรมคอมพิวเตอร์ Mplus

ระยะที่ 3 ทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนโมเดลการวัดตามขนาดโรงเรียน

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ใช้กลุ่มตัวอย่างชุดเดียวกับระยะที่ 2

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้ชุดข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามในระยะที่ 2

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้ฐานข้อมูลที่ได้รับการทำความสะอาดแล้วจากระยะที่ 2

4. การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างกลุ่มพหุ (MG-SEM) ผ่านการทดสอบสมมติฐานลักษณะลดหลั่นกัน โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาความไม่แปรเปลี่ยนของโมเดลจากค่าความแตกต่างของดัชนีความกลมกลืน (ΔFit Indices) ได้แก่ ΔCFI ≤ .01 และ ΔRMSEA ≤ .015 ควบคู่กับค่าความแตกต่างไค - สแควร์ (ΔX^2) ที่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (Putnick, D. L. & Bornstein, M. H., 2016)

ระยะที่ 4 ศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำปรับเปลี่ยน

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 8 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง กำหนดคุณสมบัติ คือ ต้องเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญด้านภาวะผู้นำ และผู้บริหารสถานศึกษาที่มีวิสัยทัศน์และผลงานระดับชาติเป็นที่ประจักษ์

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง นำผลจากระยะที่ 3 มากำหนดประเด็นคำถามผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงจากอาจารย์ที่ปรึกษา

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ขอหนังสืออนุมัติอย่างเป็นทางการ และลงพื้นที่สัมภาษณ์เจาะลึก

4. การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์เนื้อหา และสรุปผลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อสังเคราะห์เป็นแนวทางปฏิบัติ

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา: การทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนโมเดลการวัดตามขนาดโรงเรียน มีผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา จากการสังเคราะห์วรรณกรรมและการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 คน พบว่า องค์ประกอบภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก และ 17 ตัวบ่งชี้ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 องค์ประกอบหลักและตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา

องค์ประกอบ	ตัวบ่งชี้
1. วิสัยทัศน์องค์รวม	1. การสร้างวิสัยทัศน์ (Formulating)
(Holistic Vision)	2. การเผยแพร่วิสัยทัศน์ (Articulating)
	3. การปฏิบัติตามกลยุทธ์ที่สัมพันธ์กับวิสัยทัศน์ (Implementing)
2. ทักษะการจัดการ	1. ทักษะทางด้านเทคนิค (Technical Skills)
(Managing Skills)	2. ทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Skills)
	3. ทักษะความคิดรวบยอด (Conceptual Skills)
3. ความท้าทายเชิงปรับเปลี่ยน	1. หาวิธีการใหม่ (Seek New Way)
(Adaptive Challenge)	2. สนับสนุนการปรับเปลี่ยน (Foster Adaptation)
	3. มุ่งสู่เป้าหมาย (Focus on Success)
	4. การพัฒนาความสามารถในการปรับตัว (Develop Adaptability)
4. สมรรถนะทางวัฒนธรรม	1. ทักษะทางด้านวัฒนธรรม (Cultural Skill)
(Cultural Competency)	2. ความรู้ทางวัฒนธรรม (Cultural Knowledge)
	3. การตระหนักทางวัฒนธรรม (Cultural Awareness)
	4. การเข้าใจในความแตกต่างทางวัฒนธรรม (Understanding of Cultural Differentiation)
5. การทำงานเป็นทีม	1. การจัดองค์ประกอบ (Composition)
(Team Work)	2. เป้าหมายการทำงาน (Career Goals)
	3. การจัดกระบวนการ (Process)

จากตารางที่ 1 พบว่า องค์ประกอบภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก และ 17 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ 1) ด้านวิสัยทัศน์องค์รวม ประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ การสร้างวิสัยทัศน์ การเผยแพร่วิสัยทัศน์ และการปฏิบัติตามกลยุทธ์ที่สัมพันธ์กับวิสัยทัศน์ 2) ด้านทักษะการจัดการ ประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ทักษะทางด้านเทคนิค ทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์ และทักษะความคิดรวบยอด 3) ด้านความท้าทายเชิงปรับเปลี่ยน ประกอบด้วย 4 ตัวบ่งชี้ คือ การหาวิธีการใหม่ การสนับสนุนการปรับเปลี่ยน การมุ่งสู่เป้าหมาย และการพัฒนาความสามารถในการปรับตัว 4) ด้านสมรรถนะทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย 4 ตัวบ่งชี้ คือ ทักษะทางด้านวัฒนธรรม ความรู้ทางวัฒนธรรม การตระหนักทางวัฒนธรรม และการเข้าใจในความแตกต่างทางวัฒนธรรม และ 5) ด้านการทำงานเป็นทีม ประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ การจัดองค์ประกอบ เป้าหมายการทำงาน และการจัดกระบวนการ

2. ผลการทดสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนฯ กับข้อมูลเชิงประจักษ์ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดกับข้อมูลเชิงประจักษ์จากกลุ่มตัวอย่าง 500 คน พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับดีมาก โดยพิจารณาจากดัชนีความสอดคล้องที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานทุกประการ ได้แก่ ค่า x^2 = 110.327, df = 89, p = .062, x^2/df = 1.24, CFI = .992, TLI = .988, SRMR = .047 และ RMSEA = .022 ซึ่งมีค่าเข้าใกล้ศูนย์ แสดงให้เห็นถึงความคลาดเคลื่อนในระดับที่ต่ำมาก นอกจากนี้ ค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานของตัวแปรแฝงระดับแรกทั้ง 5 มิติ มีค่าอยู่ระหว่าง .482 - .890 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกตัวบ่งชี้ ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) และคุณภาพของโมเดลการวัด

องค์ประกอบหลัก / ตัวบ่งชี้	β	S.E.	z	R^2
1. วิสัยทัศน์องค์รวม (HV)	.482*	.059	8.136	.233
- การทำงานเป็นทีม (HV1)	.276*	.045	6.154	.076
- การเผยแพร่วิสัยทัศน์ (HV2)	.307*	.043	7.083	.094
- การปฏิบัติตามกลยุทธ์ (HV3)	.330*	.043	7.603	.109
2. ทักษะการจัดการ (MS)	.501*	.057	8.573	.251
- ทักษะทางด้านเทคนิค (MS1)	.739*	.025	29.165	.547
- ทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์ (MS2)	.759*	.024	31.103	.576
- ทักษะความคิดรวบยอด (MS3)	.764*	.024	31.708	.584
3. ความท้าทายเชิงปรับเปลี่ยน (AC)	.890*	.065	13.779	.791
- หาวิธีการใหม่ (AC1)	.737*	.025	28.935	.543
- สนับสนุนการปรับเปลี่ยน (AC2)	.268*	.047	5.737	.072
- มุ่งสู่เป้าหมาย (AC3)	.464*	.066	7.034	.215
- พัฒนาความสามารถในการปรับตัว (AC4)	.267*	.045	5.977	.071
4. สมรรถนะทางวัฒนธรรม (CC)	.846*	.059	14.273	.715
- ทักษะทางด้านวัฒนธรรม (CC1)	.314*	.043	7.347	.099
- ความรู้ทางวัฒนธรรม (CC2)	.258*	.044	5.894	.066
- การตระหนักทางวัฒนธรรม (CC3)	.328*	.043	7.576	.107
- การเข้าใจในความแตกต่างฯ (CC4)	.305*	.043	7.124	.093
5. การทำงานเป็นทีม (TW)	.576*	.195	2.963	.332
- การจัดองค์ประกอบ (TW1)	.333*	.043	7.760	.111
- เป้าหมายการทำงาน (TW2)	.085	.048	1.767	.007
- การจัดกระบวนการ (TW3)	-.036	.046	-.784	.001

หมายเหตุ: * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ค่าตัวหนา คือ ค่าน้ำหนักองค์ประกอบอันดับที่สอง

3. ผลการทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนของโมเดลการวัดตามขนาดโรงเรียน ผลการทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนของโมเดล ด้วยการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างกลุ่มพหุ โดยจำแนกตามขนาดโรงเรียน 3 กลุ่ม (ขนาดเล็ก ขนาดกลางรวมขนาดใหญ่ ขนาดใหญ่พิเศษ) โดยพิจารณาจากเกณฑ์ความแตกต่างของดัชนี (ΔCFI ≤ .010 และ ΔRMSEA ≤ .015) พบว่า โมเดลมีความไม่แปรเปลี่ยนครอบคลุมทั้ง 5 ระดับ ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนของโมเดลการวัดจำแนกตามขนาดโรงเรียน

โมเดลการทดสอบ (Invariance Model)	X^2	df	Δx^2
M1: Configural Invariance	295.940	208	-
M2: First-Order Metric	304.061	220	8.121
M3: Second-Order Metric	306.121	224	2.060
M4: Scalar Invariance	317.204	236	11.083
M5: Strict Invariance	325.584	253	8.380

หมายเหตุ: ทุกการเปรียบเทียบผ่านเกณฑ์ ΔCFI ≤ .010 และ ΔRMSEA ≤ .015

4. ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 8 ท่าน เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำปรับเปลี่ยน สามารถสรุปแนวทางปฏิบัติที่สำคัญใน 5 มิติ ได้แก่

4.1 ด้านวิสัยทัศน์องค์รวม ควรพัฒนาให้ผู้บริหารใช้ข้อมูลสารสนเทศวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์เชิงระบบ และขับเคลื่อนผ่านการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

4.2 ด้านทักษะการจัดการ มุ่งเน้นการยกระดับทักษะทางเทคโนโลยีดิจิทัล และการบริหารความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน

4.3 ด้านความท้าทายเชิงปรับเปลี่ยน ส่งเสริมการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยืดหยุ่น เปิดรับนวัตกรรม และให้โอกาสบุคลากรได้เรียนรู้จากข้อผิดพลาด

4.4 ด้านสมรรถนะทางวัฒนธรรม พัฒนาให้ผู้บริหารตระหนักรู้และยอมรับความหลากหลาย เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ปราศจากอคติ

4.5 ด้านการทำงานเป็นทีม ควรมุ่งเน้นการกำหนดเป้าหมายร่วมกันที่ชัดเจน การจัดสรรบทบาทหน้าที่ตามศักยภาพ และมีระบบติดตามประเมินผลกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่องภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา สามารถนำประเด็นสำคัญมาอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ดังนี้

1. องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบภาวะผู้นำปรับเปลี่ยน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก (ด้านวิสัยทัศน์องค์รวม ด้านทักษะการจัดการ ด้านความท้าทายเชิงปรับเปลี่ยน ด้านสมรรถนะทางวัฒนธรรม และด้านการทำงานเป็นทีม) รวม 17 ตัวบ่งชี้

ซึ่งผลการวิจัยนี้ สอดคล้อง กับแนวคิดหลักของ Heifetz, R. et al., Kline, R. B. ที่นิยามภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนว่าผู้นำต้องสามารถระดมผู้คนให้เผชิญกับ “ความท้าทายเชิงปรับเปลี่ยน” ที่ไม่มีคำตอบสำเร็จรูป (Heifetz, R. et al., 2021); (Kline, R. B., 2023)

2. ความสอดคล้องของโมเดลการวัดตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนฯ กับข้อมูลเชิงประจักษ์ ผลการทดสอบพบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับดีมาก เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักองค์ประกอบ พบว่า “ด้านความท้าทายเชิงปรับเปลี่ยน” มีน้ำหนักความสำคัญสูงสุด (β = .890) ซึ่งสะท้อนเหตุผลเชิงบริบทว่าในสภาพแวดล้อมที่ผันผวนของโรงเรียนมัธยมศึกษา ความสามารถในการหาวิธีการใหม่และยืดหยุ่นต่อปัญหา คือสมรรถนะที่สำคัญที่สุด สอดคล้องกับฐานคิดของ Heifetz, R. et al. ที่ระบุว่าผู้นำในยุค VUCA ต้องมีความสามารถในการเผชิญความไม่แน่นอนและปรับตัวได้เร็ว ส่วน “ด้านสมรรถนะทางวัฒนธรรม” มีน้ำหนักรองลงมา ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการบริหารจัดการความหลากหลายของบุคลากรและผู้เรียนในปัจจุบัน (Heifetz, R. et al., 2021)

3. ความไม่แปรเปลี่ยนของโมเดลการวัดตามขนาดโรงเรียน ผลการทดสอบด้วยโมเดลสมการโครงสร้างกลุ่มพหุ ยืนยันว่าโมเดลมีความไม่แปรเปลี่ยนในทุกระดับ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเครื่องมือนี้มีความเที่ยงตรงข้ามกลุ่มขนาดโรงเรียน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้มีข้อจำกัดที่ทำการทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนเฉพาะตัวแปร “ขนาดสถานศึกษา” เท่านั้น จึงยังไม่อาจสรุปได้ว่าโมเดลนี้มีความเป็นสากล หรือปราศจากอคติทางการวัด โดยสิ้นเชิงเมื่อนำไปใช้กับตัวแปรกลุ่มพหุอื่น ๆ เช่น ภูมิภาค หรือเพศของผู้บริหาร นอกจากนี้ ยังพบข้อจำกัดเชิงเทคนิคเกี่ยวกับการประมาณค่าความคลาดเคลื่อนในบางตัวบ่งชี้ ซึ่งสะท้อนความซับซ้อนของข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ควรระมัดระวังในการนำไปใช้

4. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา ผลการศึกษาพบแนวทางการพัฒนา 5 ด้านสำคัญ โดยประเด็นด้านการสร้างบรรยากาศที่เปิดกว้างยืดหยุ่น การส่งเสริมการใช้นวัตกรรมเทคโนโลยี และการมีส่วนร่วมของบุคลากร สอดคล้องกับแนวคิดสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยทางจิตใจ (Heifetz, R. et al., 2021); (วงศกร เพียรชนะ และคณะ, 2566) ที่ระบุว่าการปรับเปลี่ยนเชิงระบบต้องอาศัยการสะท้อนคิด การสื่อสารแบบสองทาง และการรับฟังอย่างลึกซึ้งจากบุคลากรทุกภาคส่วน ตลอดจนการประยุกต์ใช้ความฉลาดทางอารมณ์ในการบริหารความสัมพันธ์ตามแนวคิดของ Goleman, D. แทนที่จะพึ่งพาการสั่งการแบบดั้งเดิมเพียงอย่างเดียว (Goleman, D., 2000)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถสังเคราะห์ออกมาเป็น “โมเดลโครงสร้างภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนเชิงประจักษ์สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา” โมเดลนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของสมรรถนะการบริหารในยุคความผันผวน ซึ่งประกอบด้วยโครงสร้างหลัก 5 มิติ และ 17 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ 1) วิสัยทัศน์องค์รวม 2) ทักษะการจัดการ 3) ความท้าทายเชิงปรับเปลี่ยน 4) สมรรถนะทางวัฒนธรรม และ 5) การทำงานเป็นทีม

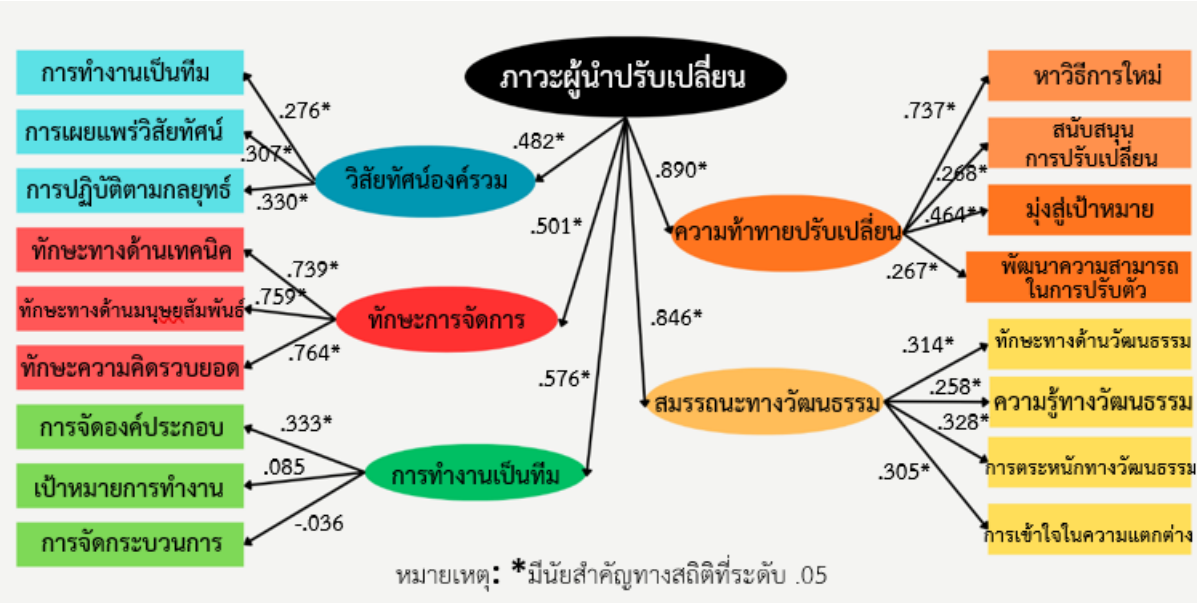

ภาพที่ 2 โมเดลเพื่อการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสอง

จากโมเดลข้างต้น ความใหม่ขององค์ความรู้นี้เมื่อเปรียบเทียบกับทฤษฎีดั้งเดิมของต่างประเทศ คือ การค้นพบกลไกความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างที่สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย โมเดลนี้อธิบายกลไกเชิงลึกว่า การขับเคลื่อนองค์กรไม่ได้เกิดจากวิสัยทัศน์เพียงอย่างเดียว แต่มี “ความท้าทายเชิงปรับเปลี่ยน” เป็นแกนกลางที่ส่งอิทธิพลสูงสุดต่อภาวะผู้นำ รองลงมา คือ “สมรรถนะทางวัฒนธรรม” ที่ช่วยประสานความแตกต่างของบุคลากร โมเดลชุดนี้จึงก้าวข้ามการเป็นเพียงผลสรุปทางสถิติ แต่เป็นแนวทางที่ชี้ให้เห็นน้ำหนักความสำคัญที่ผู้บริหารต้องจัดลำดับก่อนหลังในการพัฒนาตนเอง ทั้งนี้ องค์ความรู้ใหม่ดังกล่าวมีขอบเขตจำกัดเฉพาะกลุ่มประชากรที่ศึกษา ซึ่งเหมาะสมสำหรับการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษาเป็นหลัก

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้ 1) ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก 17 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ด้านวิสัยทัศน์องค์รวม ด้านทักษะการจัดการ ด้านความท้าทายเชิงปรับเปลี่ยน ด้านสมรรถนะทางวัฒนธรรม และด้านการทำงานเป็นทีม 2) โมเดลการวัดตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับดีมาก โดยองค์ประกอบที่มีค่าน้ำหนักความสำคัญสูงสุด คือ ด้านวิสัยทัศน์องค์รวม รองลงมา คือ ด้านความท้าทายเชิงปรับเปลี่ยน 3) โมเดลการวัดตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนมีความไม่แปรเปลี่ยน (Measurement Invariance) ทั้งในระดับรูปแบบ ระดับน้ำหนักองค์ประกอบ และระดับความไม่แปรเปลี่ยนของน้ำหนักองค์ประกอบอันดับสอง (second-order factor loading invariance) เมื่อจำแนกตามขนาดของโรงเรียน (ขนาดเล็ก ขนาดกลางรวมขนาดใหญ่ และขนาดใหญ่พิเศษ) ซึ่งยืนยันว่าเครื่องมือนี้ปราศจากอคติเชิงโครงสร้าง

และ 4) แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำปรับเปลี่ยน ควรมุ่งเน้นการสร้างศรัทธาและความโปร่งใส การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ยืดหยุ่น ตลอดจนการสนับสนุนให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางเพื่อแก้ปัญหาเชิงระบบ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ 1) การนำเครื่องมือไปใช้ประเมินผล จากการยืนยันความไม่แปรเปลี่ยนของโมเดล หน่วยงานต้นสังกัด เช่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) หรือสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา (สพม.) สามารถนำเครื่องมือนี้ไปใช้ประเมินและพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนทุกขนาดได้อย่างเท่าเทียมและเป็นมาตรฐานเดียวกัน 2) การพัฒนาวิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์ เนื่องจากด้านวิสัยทัศน์องค์รวมมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงสุด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรจัดให้มีหลักสูตรพัฒนาทักษะการกำหนดวิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์และการนำวิสัยทัศน์ไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาทั้งก่อนและระหว่างการดำรงตำแหน่ง และ 3) การรับมือกับความท้าทายเชิงปรับเปลี่ยน ควรมีการจัดกระบวนการพัฒนาทักษะการคิดเชิงระบบ การบริหารความเสี่ยง และการเรียนรู้จากความล้มเหลว พร้อมทั้งสร้างระบบพี่เลี้ยง เพื่อสนับสนุนผู้บริหารในการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรมีการทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนของโมเดลการวัดกับตัวแปรกลุ่มพหุอื่น ๆ เพิ่มเติม เช่น เพศ อายุ ประสบการณ์การทำงาน หรือภูมิภาค เพื่อขยายผลความเที่ยงตรงของเครื่องมือให้ครอบคลุมบริบทที่หลากหลายยิ่งขึ้น 2) ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงสาเหตุด้วยโมเดลสมการโครงสร้าง เพื่อตรวจสอบอิทธิพลของภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนที่ส่งผลต่อตัวแปรผลลัพธ์สำคัญของสถานศึกษา เช่น คุณภาพการจัดการเรียนการสอน หรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน และ 3) ควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบกรณีศึกษาในสถานศึกษาที่มีแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการและรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำปรับเปลี่ยนที่ประสบความสำเร็จในเชิงลึก

เอกสารอ้างอิง

วงศกร เพียรชนะ และคณะ. (2566). ความต้องการจำเป็นและแนวทางพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในยุควิถีใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2. วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ, 11(44), 318-328.

วิโรจน์ สารรัตนะ. (2557). ภาวะผู้นำ: ทฤษฎีและนานาทัศนะร่วมสมัยปัจจุบัน. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: ทิพยวิสุทธิ์.

สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน). (2566). รายงานผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ปีการศึกษา 2565 ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 คะแนนเฉลี่ยรวมรายโรงเรียน. เรียกใช้เมื่อ 25 สิงหาคม 2566 จาก https://www.pbi2.go.th/web/?p=12462

Bass, B. M. & Bass, R. (2008). The Bass Handbook of Leadership: Theory, Research, and Managerial Applications. (4th ed.). New York: Free Press.

Goleman, D. (2000). Emotional Intelligence: Issues in Paradigm Building. Retrieved August 11, 2026, from https://www.eiconsortium.org/reprints/ei_issues_in_paradigm_building.html

Hair, J. F. et al. (2019). Multivariate Data Analysis. (8th ed.). England: Pearson Prentice.

Heifetz, R. et al. (2021). The Practice of Adaptive Leadership: Tools and Tactics for Changing Your Organization and the World. ResearchGate, 31(4), 269 https://doi.org/10.1016/j.lisr.2009.05.001.

Keneni, A. D. & Mamo, T. R. (2026). Psychometric Evaluation of the Adaptive Leadership Behaviors Among Secondary School Principals in a Selected Region of Ethiopia Based on Teachers' Perceptions. A Peer-reviewed Official International Journal of Wollega University, Ethiopia, 15(1), 41-55.

Kline, R. B. (2023). Principles and practice of structural equation modeling. (5th ed.). New York: The Guilford Press.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. Educational and Psychological Measurement, 30, 607-610. https://doi.org/10.1177/001316447003000308.

Putnick, D. L. & Bornstein, M. H. (2016). Measurement invariance conventions and reporting: The state of the art and future directions for psychological research. Developmental Review, 41, 71-90. https://doi.org/10.1016/j.dr.2016.06.004.

บทความวิจัย

การพัฒนาเครื่องมือวัดและวิเคราะห์โปรไฟล์แฝงกรอบความคิดด้านการวิจัยของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษา*

DEVELOPMENT OF MEASUREMENT INSTRUMENTS AND LATENT PROFILES ANALYSIS OF RESEARCH MINDSET FOR GRADUATE STUDENT TEACHERS

ณัฐกานต์ ประจันบาน*, ญาดา ม่วงแก้ว
Nattakan Prachanban*, Yada Muangkaew
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก ประเทศไทย
Faculty of Education, Naresuan University, Phitsanulok, Thailand
*Corresponding author E-mail: Nattakanp@nu.ac.th
*Tel: 083-627-7419

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ 1) พัฒนาและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวัดกรอบความคิดด้านการวิจัย และ 2) วิเคราะห์ระดับและโปรไฟล์แฝงกรอบความคิดด้านการวิจัย ตัวอย่างวิจัย ได้แก่ นิสิตครูระดับปริญญาโทและปริญญาเอกของคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 จากมหาวิทยาลัยของไทย 6 ภูมิภาค จำนวน 240 คน ตามแนวคิดของ Soper โดยใช้การสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือวิจัย ได้แก่ เครื่องมือวัดกรอบความคิดด้านการวิจัยมีลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 30 ข้อ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน (ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน) การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง และการวิเคราะห์โปรไฟล์แฝง ผลการวิจัยพบว่า 1) เครื่องมือวัดกรอบความคิดด้านการวิจัย มีลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 30 ข้อ มีค่า I-CVI เท่ากับ .800 - 1.000 S-CVI เท่ากับ .987 ค่าอำนาจจำแนกมีค่า .629 - .808 มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบตั้งแต่ .711 - .886 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกข้อ และค่าความเที่ยงแต่ละองค์ประกอบ เท่ากับ .899 .909 .892 และ .925 ตามลำดับ และ 2) ผลการวิเคราะห์โปรไฟล์แฝงจำแนกได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ “กลุ่มเริ่มต้น” มีคุณลักษณะของกรอบความคิดด้านการวิจัยในระดับเริ่มต้น มีค่าเฉลี่ยระดับปานกลาง (M = 3.093 - 3.289, S.D. = 0.322 - 0.399) จำนวน 15 คน (6.25%) “กลุ่มก้าวหน้า” มีคุณลักษณะของกรอบความคิดด้านการวิจัยในระดับสูง มีค่าเฉลี่ยระดับสูง (M = 3.808 - 3.991, S.D. = 0.322 - 0.399) จำนวน 165 คน (68.75%) และ “กลุ่มเข้มแข็ง” มีคุณลักษณะของกรอบความคิดด้านการวิจัยในระดับสูงมาก มีค่าเฉลี่ยระดับสูงถึงสูงมาก (M = 4.174 - 4.782, S.D. = 0.322 - 0.399) จำนวน 60 คน (25.00%)

คำสำคัญ: กรอบความคิดด้านการวิจัย, เครื่องมือวัด, การวิเคราะห์โปรไฟล์แฝง, นิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษา

* Received 12 July 2026; Revised 18 August 2026; Accepted 8 September 2026

Abstract

This research aimed to: 1) Develop and examine the quality of a research mindset measurement instrument, and 2) Analyze the levels and latent profiles of research mindset. The research sample consisted of 240 first-year master's and doctoral students in teacher education programs from faculties of education across universities representing six regions of Thailand. The sample size was determined based on Soper's guideline, and participants were selected using multistage random sampling. The research instrument was a 30-item research mindset scale using a five-point rating scale. Data were analyzed using descriptive statistics (mean and standard deviation), second-order confirmatory factor analysis, and latent profile analysis. The findings revealed that: 1) The research mindset measurement instrument comprised 30 items on a five-point rating scale. The item-level content validity index (I-CVI) ranged from .800 to 1.000, while the scale-level content validity index (S-CVI) was .987. The item discrimination indices ranged from .629 to .808. Factor loadings ranged from .711 to .886 and were statistically significant at the .05 level for all items. The reliability coefficients for the four components were .899, .909, .892, and .925, respectively. and 2) The latent profile analysis identified three distinct research mindset profiles. The "Beginning group" demonstrated an emerging level of research mindset, with mean scores at the moderate level (M = 3.093 - 3.289, S.D. = 0.322 - 0.399), comprising 15 participants (6.25%). The "Progressive group" demonstrated a high level of research mindset, with mean scores at the high level (M = 3.808 - 3.991, S.D. = 0.322 - 0.399), comprising 165 participants (68.75%). The "Strong Group" demonstrated a very high level of research mindset, with mean scores ranging from high to very high (M = 4.174 - 4.782, S.D. = 0.322 - 0.399), comprising 60 participants (25.00%).

Keywords: Research Mindset, Measurement Instrument, Latent Profile Analysis, Graduate Student Teachers

บทนำ

การวิจัยถือเป็นกระบวนการหลักในการสร้างองค์ความรู้และพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษาในคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ ซึ่งจำเป็นต้องมีสมรรถนะการวิจัยเพื่อสร้างความรู้ใหม่ แก้ปัญหาในชั้นเรียน และพัฒนาการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนเสริมสร้างความคิดเชิงวิพากษ์และการเชื่อมโยงทฤษฎีสู่การปฏิบัติ (Mertler, C. A., 2024) อย่างไรก็ตามความสำเร็จในการวิจัยไม่ได้อาศัยเพียงทักษะและความรู้เท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับกรอบความคิดด้านการวิจัย (Research Mindsets) ซึ่งเป็นความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับความสามารถในการทำวิจัยที่ว่า ความสามารถนั้นสามารถพัฒนาได้หรือไม่สามารถพัฒนาได้คงที่ตายตัว Dweck, C. S. กล่าวว่า ทฤษฎีกรอบความคิดจำแนกกรอบความคิดออกเป็นแบบเติบโต (Growth Mindset) และแบบตายตัว (Fixed Mindset) ซึ่งทำหน้าที่กำหนดทัศนคติ แรงจูงใจ

และพฤติกรรมของผู้เรียนต่อกระบวนการวิจัย (Dweck, C. S., 2006) ด้วยเหตุนี้การเสริมสร้างกรอบความคิดด้านการวิจัยแบบเติบโตจึงเป็นทั้งเงื่อนไขสำคัญของความสำเร็จในการทำวิทยานิพนธ์และรากฐานของการพัฒนาวิชาชีพครูในระยะยาว

สภาพปัจจุบันสะท้อนให้เห็นว่า กรอบความคิดด้านการวิจัยส่งผลต่อผลลัพธ์การเรียนรู้ของนิสิตอย่างชัดเจน กล่าวคือ นิสิตที่มีกรอบความคิดทางบวกมักมีแรงจูงใจ ความมุ่งมั่น และความอดทนสูง โดยมองความท้าทายและอุปสรรคเป็นโอกาสของการเรียนรู้และพัฒนา จึงสามารถดำเนินการวิจัยได้สำเร็จตามเป้าหมาย ในทางตรงกันข้าม นิสิตที่มีกรอบความคิดทางลบมักขาดแรงจูงใจ ท้อแท้เมื่อเผชิญความยากลำบาก และมีความวิตกกังวลต่อกระบวนการวิจัยสูง ส่งผลให้การทำวิจัยล่าช้า ไม่สามารถสำเร็จการศึกษาได้ตามกำหนด หรือในบางกรณีอาจนำไปสู่การลาออกกลางคัน (Yeager, D. S. & Dweck, C. S., 2020) ยิ่งไปกว่านั้นจากการสังเคราะห์งานวิจัยอภิมานยังยืนยันความสัมพันธ์ระหว่างกรอบความคิดแบบเติบโตกับเป้าหมายการเรียนรู้ การกำกับตนเอง และความยืดหยุ่นเมื่อเผชิญความล้มเหลว (Burnette, J. L. et al., 2013) ซึ่งผลจากการทดลอง พบว่า โปรแกรมเสริมสร้างกรอบความคิดแบบเติบโตช่วยยกระดับผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนกลุ่มเสี่ยงได้ (Yeager, D. S. et al., 2019) ปัญหาที่พบจึงไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของทักษะ แต่เป็นปัญหาเชิงจิตวิทยาที่ฝังอยู่ในระบบความเชื่อของผู้เรียน ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการวินิจฉัยและแก้ไขอย่างเป็นระบบ

การทำวิทยานิพนธ์หรือการค้นคว้าอิสระของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษา ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการทำวิจัยครั้งแรกที่นิสิตจะต้องดำเนินการด้วยตนเองตลอดกระบวนการ จึงก่อให้เกิดความกลัวและความวิตกกังวลได้โดยง่าย ประกอบกับหลักสูตรจะต้องผลักดันให้นิสิตสำเร็จการศึกษาภายในระยะเวลาที่หลักสูตรกำหนด เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงผลกระทบต่อประสิทธิภาพของการผลิตบัณฑิต (วิรันดา มีทัพ และอาทิตย์ อินต๊ะแก้ว, 2567) จึงถือเป็นความกดดันที่เพิ่มขึ้นให้กับนิสิตครู อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันยังขาดเครื่องมือวัดกรอบความคิดด้านการวิจัยที่ออกแบบเฉพาะสำหรับนิสิตกลุ่มนี้ที่มีความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ เนื่องจากเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยที่มีอยู่ เช่น Attitudes Toward Research Scale จะวัดคนละมโนทัศน์กับกรอบความคิด ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบด้านการรับรู้ประโยชน์ของการวิจัย ความวิตกกังวลต่อการวิจัย ความรู้สึกเชิงบวกต่อการวิจัย ความเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน และการรับรู้ความยากของการวิจัย ซึ่งทั้งหมดเป็นเจตคติและอารมณ์ความรู้สึกต่อการวิจัย (Papanastasiou, E. C., 2005) อีกทั้งยังขาดแนวทางการจำแนกนิสิตออกเป็นกลุ่มตามลักษณะกรอบความคิดที่แตกต่างกัน เพื่อให้สามารถออกแบบแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทและมุมมองของนิสิตแต่ละกลุ่ม ในการดำเนินการดังกล่าว การวิเคราะห์โปรไฟล์แฝง (Latent Profile Analysis: LPA) ซึ่งเป็นวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติขั้นสูงที่เหมาะสม เนื่องจากสามารถจำแนกกลุ่มแฝงที่มีลักษณะร่วมกันจากรูปแบบการตอบสนองของตัวแปรสังเกตได้อย่างแม่นยำ (Collins, L. M. & Lanza, S. T., 2010) และมีข้อได้เปรียบเหนือการจัดกลุ่มแบบดั้งเดิมในการวิเคราะห์ลักษณะที่ซับซ้อนและหลากหลายได้อย่างน่าเชื่อถือ (Nylund-Gibson, K. et al., 2019)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า กรอบความคิดด้านการวิจัยมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จในการวิจัยและการพัฒนาวิชาชีพของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษา ในขณะที่เครื่องมือวัดและแนวทางจำแนกกลุ่มที่เหมาะสมยังไม่ปรากฏอย่างชัดเจน งานวิจัยนี้จึงมุ่งพัฒนาเครื่องมือวัดกรอบความคิดด้านการวิจัยของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษาที่มีคุณภาพ และนำผลที่ได้มาวิเคราะห์โปรไฟล์แฝงเพื่อจำแนกนิสิตออกเป็นกลุ่มตามลักษณะกรอบความคิดด้านการวิจัย

ผลการวิจัยที่ได้รับจะเป็นประโยชน์และสารสนเทศที่เป็นรูปธรรมสำหรับอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้รับผิดชอบหลักสูตร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการออกแบบแนวทางส่งเสริมและพัฒนานิสิตแต่ละกลุ่มให้มีกรอบความคิดด้านการวิจัยทางบวก อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการวิจัยและวิชาชีพครูอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวัดกรอบความคิดด้านการวิจัยของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษา
2. เพื่อวิเคราะห์ระดับและโปรไฟล์แฝงกรอบความคิดด้านการวิจัยของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยออกเป็น 2 ระยะ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 การพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวัดกรอบความคิดด้านการวิจัยของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ผู้ให้ข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลสำหรับการวิจัยในระยะที่ 1 แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ผู้เชี่ยวชาญที่ใช้ในการตรวจสอบความสอดคล้องของนิยามตัวแปรและข้อคำถามในเครื่องมือวัดกรอบความคิดด้านการวิจัย จำนวน 5 คน โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) มีคุณสมบัติ ดังนี้ 1) อาจารย์ในสาขาวิชาการวิจัยทางการศึกษาหรือวิธีวิทยาการวิจัยทางการศึกษาที่มีตำแหน่งทางวิชาการ จำนวน 3 คน 2) อาจารย์ในสาขาวิชาการวัดและประเมินผลทางการศึกษาที่มีตำแหน่งทางวิชาการ และมีผลงานวิจัยไม่น้อยกว่า 5 เรื่อง (5 ปีย้อนหลัง) จำนวน 1 คน และ 3) อาจารย์ที่สำเร็จการศึกษาในสาขาจิตวิทยาการศึกษาหรือเป็นอาจารย์ในสาขาจิตวิทยาการศึกษา ที่มีตำแหน่งทางวิชาการ จำนวน 1 คน

2. นิสิตครูระดับปริญญาโทและปริญญาเอกของคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 จากมหาวิทยาลัยที่ไม่ใช่ตัวอย่างวิจัย จำนวน 100 คน โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multistage Random Sampling) สำหรับการทดลองใช้ (try out) ของเครื่องมือวัด มีรายละเอียดของขั้นตอนการสุ่มดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 แบ่งภูมิภาคของประเทศไทยออกเป็น 6 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก ภาคใต้ จากนั้นสุ่มมา 1 ภูมิภาค ด้วยวิธีการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling)

ขั้นตอนที่ 2 สุ่มจังหวัดในภูมิภาคที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 โดยกำหนดเกณฑ์ว่า ต้องเป็นจังหวัดที่มีมหาวิทยาลัยซึ่งจัดการเรียนการสอนระดับปริญญาโทและปริญญาเอกของคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ มา 1 จังหวัด ด้วยวิธีการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling)

ขั้นตอนที่ 3 สุ่มมหาวิทยาลัยจากจังหวัดที่สุ่มได้ในขั้นตอนที่ 2 มา 1 มหาวิทยาลัย ด้วยวิธีการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling)

ขั้นตอนที่ 4 สุ่มนิสิตระดับปริญญาโทและปริญญาเอกชั้นปี 1 ของคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยที่ได้ในขั้นตอนที่ 3 โดยใช้การสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) จำแนกชั้นตามสาขาวิชา กำหนดจำนวนตัวอย่างแต่ละชั้นตามสัดส่วนของประชากร แล้วใช้การสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ภายในแต่ละชั้น รวมตัวอย่างทั้งหมด 100 คน

ประชากรและตัวอย่างวิจัย

ประชากร คือ นิสิตครูระดับปริญญาโทและปริญญาเอกของคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 จากมหาวิทยาลัยของประเทศไทย ทั้ง 6 ภูมิภาคของประเทศไทย

ตัวอย่างวิจัย คือ นิสิตครูระดับปริญญาโทและปริญญาเอกของคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 จากมหาวิทยาลัยของประเทศไทย จำนวน 240 คน ผู้วิจัยคำนวณขนาดตัวอย่างจากเว็บไซต์ของ Daniel Soper โดยอิงจากรายละเอียดของโมเดลสมการโครงสร้าง (SEM) ซึ่งกำหนดค่าขนาดอิทธิพลระดับปานกลาง เท่ากับ 0.30 ค่าอำนาจการทดสอบ เท่ากับ 0.8 ค่าระดับความน่าจะเป็น เท่ากับ .05 จำนวนตัวแปรแฝง 5 ตัวแปร (เนื่องจากเป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง) และจำนวนตัวแปรสังเกตได้ เท่ากับ 30 ตัวแปร ได้จำนวนตัวอย่างขั้นต่ำสำหรับการศึกษาเท่ากับ 200 คน (Soper, D. S., 2026) ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเพิ่มเติมอีก 20% เนื่องจากเป็นการเก็บข้อมูลออนไลน์และเพื่อเพิ่มความแกร่งของผลการวิจัย (Robustness) ได้ตัวอย่างวิจัยทั้งหมด เท่ากับ 240 คน ที่ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multistage Random Sampling) มีรายละเอียดของขั้นตอนการสุ่มดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 สุ่มจังหวัดในแต่ละภูมิภาคจาก 6 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก ภาคใต้ มาภูมิภาคละ 1 จังหวัด ด้วยวิธีการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) (กำหนดเกณฑ์ว่า ต้องเป็นจังหวัดที่มีมหาวิทยาลัยซึ่งจัดการเรียนการสอนระดับปริญญาโทและปริญญาเอกของคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์)

ขั้นตอนที่ 2 สุ่มมหาวิทยาลัยจากจังหวัดที่สุ่มได้ในขั้นตอนที่ 1 มาจังหวัดละ 1 มหาวิทยาลัย ด้วยวิธีการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling)

ขั้นตอนที่ 3 สุ่มนิสิตระดับปริญญาโทและปริญญาเอกชั้นปี 1 ของคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยที่ได้ในขั้นตอนที่ 2 ด้วยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) โดยเป็นนิสิตระดับปริญญาโท จำนวน 30 คนในแต่ละมหาวิทยาลัย และนิสิตระดับปริญญาเอก จำนวน 10 คนในแต่ละมหาวิทยาลัย จาก 6 มหาวิทยาลัย จะได้ทั้งหมด 240 คน

เครื่องมือวิจัย

1. แบบประเมินความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามของตัวแปร เพื่อใช้สำหรับการประเมินหาค่าดัชนีความตรงเชิงเนื้อหาเป็นรายข้อ (Item-level Content Validity Index: I-CVI) และดัชนีความตรงเชิงเนื้อหาทั้งฉบับ (Scale-level Content Validity Index: S-CVI)

2. ร่างเครื่องมือวัดกรอบความคิดด้านการวิจัยของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษาที่ได้สังเคราะห์จากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกรอบความคิดด้านการวิจัย ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ 1) ความคิดที่มีต่อการวิจัย (THO) 2) ความรู้สึกที่มีต่อการวิจัย (FEL) 3) ความมุ่งมั่นในการทำวิจัย (COM) และ 4) พฤติกรรมในการทำวิจัย (BEH) เพื่อนำมาสร้างเป็นเครื่องมือวัดที่มีลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ (rating scale) จำนวน 30 ข้อ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยส่งแบบประเมินความสอดคล้องด้วยตนเองต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อคำนวณค่าดัชนีความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity Index) ใช้เวลาโดยประมาณ 1 สัปดาห์

2. ผู้วิจัยนำร่างเครื่องมือวัดกรอบความคิดด้านการวิจัยมาสร้างเป็นแบบประเมินออนไลน์จาก Google Forms และส่งลิงค์ของร่างเครื่องมือวัดไปทาง Email Line Facebook และ QR Code ไปยังผู้ช่วยวิจัยในการเก็บข้อมูลกับนิสิตครูระดับปริญญาโทและปริญญาเอกของคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ ชั้นปี 1 จากมหาวิทยาลัยที่ไม่ใช่ตัวอย่างวิจัย จำนวน 100 คน ใช้เวลาโดยประมาณ 2 สัปดาห์ เพื่อประเมินหาค่าอำนาจจำแนกและความเที่ยง

3. ผู้วิจัยนำเครื่องมือวัดกรอบความคิดด้านการวิจัยฉบับจริงไปเก็บข้อมูลกับนิสิตครู 240 คน เพื่อคำนวณหาค่าความตรงเชิงโครงสร้าง

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ความตรงเชิงเนื้อหาของเครื่องมือวัด โดยใช้ดัชนีความตรงเชิงเนื้อหาเป็นรายข้อ (I-CVI) พิจารณาจากข้อคำถามที่มาค่ามากกว่า .78 และดัชนีความตรงเชิงเนื้อหาทั้งฉบับ (S-CVI) พิจารณาจากค่าเฉลี่ยทั้งฉบับมากกว่า .90 (Almanasreh, E. et al., 2019)

2. การวิเคราะห์หาค่าอำนาจจำแนก (r) จากสูตร Item total Correlation พิจารณาจากค่าอำนาจจำแนก (r) ที่มีค่าเป็นบวกและมีระดับนัยสำคัญทางสถิติ

3. การวิเคราะห์ความตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity) ใช้หลักการของการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน โดยพิจารณาจากค่าสถิติวัดระดับความสอดคล้อง (Goodness of Fit) (Steiger, J. H., 2007); (Kelloway, E. K., 2015) โดยใช้โปรแกรม Mplus Version 8.3

4. การวิเคราะห์ความเที่ยงของเครื่องมือวัด ใช้การวิเคราะห์ความเที่ยงแบบความสอดคล้องภายใน (Internal Consistency) โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient)

ระยะที่ 2 การวิเคราะห์ระดับและโปรไฟล์แฝงกรอบความคิดด้านการวิจัยของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประชากรและตัวอย่างวิจัย

ประชากร คือ นิสิตครูระดับปริญญาโทและปริญญาเอกของคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 จากมหาวิทยาลัยของประเทศไทย ทั้ง 6 ภูมิภาคของประเทศไทย

ตัวอย่างวิจัย คือ นิสิตครูระดับปริญญาโทและปริญญาเอกของคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 จากมหาวิทยาลัยของประเทศไทย จำนวน 240 คน ซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกันในระยะที่ 1

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือวัดกรอบความคิดด้านการวิจัยของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษาที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพเรียบร้อยแล้วในระยะที่ 1 แบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไปของตัวอย่างวิจัย ซึ่งเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) ถามเกี่ยวกับ เพศ สาขาวิชา สถาบันที่ศึกษา และ 2) ความคิด ความรู้สึก ความมุ่งมั่น และพฤติกรรมการปฏิบัติที่มีต่อการวิจัย มีลักษณะการตอบเป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ โดยคำถามวัดระดับความคิด ความรู้สึก ความมุ่งมั่น และพฤติกรรมการปฏิบัติของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษาที่มีต่อการวิจัยทั้งทางบวกและทางลบ เพื่อใช้สำหรับการวิเคราะห์ระดับและโปรไฟล์แฝงตามกรอบความคิดด้านการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองและให้ผู้ช่วยวิจัยช่วยลิงค์และ QR code ของเครื่องมือวัดไปยังมหาวิทยาลัยที่เป็นตัวอย่างวิจัย จำนวน 240 คน ครอบคลุมทั้ง 6 ภูมิภาค

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ใช้สถิติเชิงบรรยาย (Descriptive statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (M) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) สัมประสิทธิ์การกระจาย (CV) ความเบ้ (Sk) และความโด่ง (Ku)

2. การวิเคราะห์ระดับและกลุ่มแฝงตามกรอบความคิดด้านการวิจัยของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษา ใช้การวิเคราะห์โปรไฟล์แฝง (Latent Profile Analysis: LPA) สำหรับการจำแนกกลุ่มแฝงของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษาตามกรอบความคิดด้านการวิจัย โดยใช้โปรแกรม Mplus Version 8.3

ผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวัดกรอบความคิดด้านการวิจัยของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษา แบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ตอน ดังต่อไปนี้

1.1 ผลการพัฒนาเครื่องมือวัดกรอบความคิดด้านการวิจัยของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษา พบว่า เครื่องมือวัดกรอบความคิดด้านการวิจัยฯ มีลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 30 ข้อ ครอบคลุม 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความคิดที่มีต่อการวิจัย ประกอบด้วย 7 ข้อ 2) ความรู้สึกที่มีต่อการวิจัย ประกอบด้วย 7 ข้อ 3) ความมุ่งมั่นในการทำวิจัย ประกอบด้วย 7 ข้อ และ 4) พฤติกรรมในการทำวิจัย ประกอบด้วย 9 ข้อ

1.2 ผลการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวัดกรอบความคิดด้านการวิจัยของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.2.1 ผลการวิเคราะห์ความตรงเชิงเนื้อหาของเครื่องมือวัดฯ โดยใช้ดัชนีความตรงเชิงเนื้อหาเป็นรายข้อ (Item-level Content Validity Index: I-CVI) มีค่าเท่ากับ .800 - 1.000 และดัชนีความตรงเชิงเนื้อหาทั้งฉบับ (Scale-level Content Validity Index: S-CVI) มีค่าเท่ากับ .987

1.2.2 ผลการวิเคราะห์ค่าอำนาจจำแนกของข้อคำถามในเครื่องมือวัดฯ จากสูตร Item Total Correlation พบว่า ค่าอำนาจจำแนกมีค่าเท่ากับ .629 - .808 ซึ่งผ่านเกณฑ์ทุกข้อ

1.2.3 ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดกรอบความคิดด้านการวิจัยของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษาด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง พบว่า ผู้วิจัยปรับโมเดลโดยให้ความคลาดเคลื่อนสัมพันธ์กันระหว่างข้อคำถามที่เนื้อหาใกล้เคียงกัน จำนวน 12 ครั้ง จึงได้โมเดลที่มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (χ^2 (393, n = 240) = 623.859, χ^2/df = 1.587, p < .001, CFI = .964, TLI = .960, RMSEA = .049, SRMR = .038) พิจารณาจากค่า χ^2/df มีค่าไม่เกิน 2 (χ^2/df = 1.587) ค่า CFI, TLI มีค่ามากกว่า .950 (CFI = .964, TLI = .960) ค่า RMSEA, SRMR มีค่าน้อยกว่า .050 (RMSEA = .049, SRMR = .038) ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของข้อคำถามมีค่าตั้งแต่ .711 - .886 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกข้อ แสดงว่าข้อคำถามทุกข้อมีความตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity) ทั้งนี้ สัดส่วนความแปรปรวนที่ร่วมกันอธิบายด้วยองค์ประกอบแต่ละตัว มีค่าร้อยละ 50.500 - 78.500 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดกรอบความคิดด้านการวิจัยฯ

ตัวแปร	β	SE	z	R^2
ความคิดที่มีต่อการวิจัย (THO)	**0.976**	**0.003**	**313.474**	**0.953**
ท่านเชื่อว่าการวิจัยเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ขาดไม่ได้ของวิชาชีพครู...(THO1)	0.798	0.023	34.163	0.636
ท่านเห็นว่าครูที่ทำวิจัยอย่างต่อเนื่องจะสามารถพัฒนาวิชาชีพของตนเองได้...(THO2)	0.745	0.030	24.713	0.555
ท่านมั่นใจว่าสามารถออกแบบงานวิจัยที่มีคุณภาพตามหลักวิชาการได้...(THO3)	0.730	0.032	23.139	0.533
ท่านมีความเข้าใจอย่างชัดเจนเกี่ยวกับขั้นตอนและกระบวนการวิจัย...(THO4)	0.844	0.020	41.947	0.712
ท่านสามารถอธิบายความแตกต่างและการเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัย...(THO5)	0.872	0.017	50.541	0.760
ท่านตระหนักว่าผลการวิจัยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา...(THO6)	0.760	0.029	26.536	0.578
ท่านเห็นว่าการวิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญในการวิเคราะห์และแก้ปัญหา...(THO7)	0.711	0.034	21.067	0.505
ความรู้สึกที่มีต่อการวิจัย (FEL)	**0.979**	**0.003**	**389.080**	**0.958**
ท่านรู้สึกสนใจใคร่รู้ เมื่อได้ศึกษาประเด็นปัญหาวิจัยใหม่ ๆ ในสาขาวิชาของตน...(FEL1)	0.860	0.018	48.775	0.739
ท่านรู้สึกกระตือรือร้นทุกครั้งที่ได้ลงมือดำเนินการวิจัย...(FEL2)	0.743	0.030	24.409	0.552
ท่านรู้สึกภาคภูมิใจในผลสัมฤทธิ์ของงานวิจัยที่ข้าพเจ้าได้ดำเนินการ...(FEL3)	0.715	0.033	21.647	0.512
ท่านรู้สึกวิตกกังวลเมื่อต้องเริ่มต้นดำเนินการวิจัย (-)...(FEL4)	0.774	0.027	28.200	0.598
ท่านรู้สึกตึงเครียดเมื่อต้องวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผลการวิจัย (-)...(FEL5)	0.714	0.033	21.702	0.510
ท่านรู้สึกท้อแท้เมื่อเผชิญอุปสรรคหรือความล้มเหลวในกระบวนการวิจัย (-)...(FEL6)	0.839	0.021	40.397	0.703
ท่านรู้สึกหนักใจและเหนื่อยล้าเมื่อคิดถึงภาระงานวิจัยที่ต้องรับผิดชอบ (-)...(FEL7)	0.802	0.025	32.695	0.644
ความมุ่งมั่นในการทำวิจัย (COM)	**0.981**	**0.003**	**391.044**	**0.962**
ท่านมีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะดำเนินการวิจัยให้บรรลุผลสำเร็จ...(COM1)	0.791	0.024	33.019	0.625
ท่านยินดีอุทิศตนเพื่อให้งานวิจัยมีคุณภาพตามมาตรฐานทางวิชาการ...(COM2)	0.776	0.027	28.746	0.602
ท่านกำหนดเป้าหมายด้านการวิจัยของตนเองไว้อย่างชัดเจน...(COM3)	0.775	0.027	28.390	0.600
ท่านมีแผนพัฒนาตนเองอย่างเป็นระบบเพื่อก้าวสู่การเป็นครูนักวิจัย...(COM4)	0.882	0.016	55.924	0.778
ท่านแสวงหาโอกาสในการเพิ่มพูนสมรรถนะด้านการวิจัยอย่างต่อเนื่อง...(COM5)	0.828	0.022	37.892	0.686
ท่านมุ่งมั่นที่จะบูรณาการบทบาทความเป็นครูและนักวิจัย...(COM6)	0.796	0.025	31.906	0.634
ท่านมีความตั้งใจที่จะนำผลการวิจัยของตนเองไปประยุกต์ใช้...(COM7)	0.797	0.025	32.055	0.635
พฤติกรรมในการทำวิจัย (BEH)	**0.983**	**0.002**	**440.455**	**0.966**
ท่านสืบค้นงานวิจัยและบทความวิชาการจากฐานข้อมูลที่น่าเชื่อถือ...(BEH1)	0.804	0.022	35.852	0.646
ท่านออกแบบการวิจัยโดยเลือกใช้ระเบียบวิธีที่สอดคล้องกับปัญหา...(BEH2)	0.886	0.015	58.656	0.785
ท่านเก็บรวบรวมข้อมูลตามแผนการวิจัยที่วางไว้อย่างเป็นระบบ...(BEH3)	0.762	0.028	26.984	0.580
ท่านวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติหรือเทคนิคการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ...(BEH4)	0.816	0.023	35.877	0.665
ท่านเขียนรายงานการวิจัยตามรูปแบบและมาตรฐานทางวิชาการ...(BEH5)	0.836	0.021	40.656	0.698
ท่านนำเสนอหรือเผยแพร่ผลงานวิจัยในเวทีวิชาการ เช่น การประชุม...(BEH6)	0.854	0.019	46.069	0.729
ท่านนำผลการวิจัยของตนเองไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการจัดการ...(BEH7)	0.804	0.024	33.564	0.647
ท่านติดตามงานวิจัยและความก้าวหน้าทางวิชาการในสาขาที่เกี่ยวข้อง...(BEH8)	0.781	0.026	29.739	0.611
ท่านเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาสมรรถนะด้านการวิจัย เช่น การอบรม...(BEH9)	0.742	0.030	24.699	0.551
χ^2 (393, n = 240) = 623.859, χ^2/df = 1.587, p < .001, CFI = .964, TLI = .960, RMSEA = .049, SRMR = .038				

1.2.4 ผลการตรวจสอบความเที่ยงของเครื่องมือวัด โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) พบว่า มีความเที่ยงแต่ละองค์ประกอบเท่ากับ .899, .909, .892 และ .925 ตามลำดับ

2. ผลการวิเคราะห์ระดับและโปรไฟล์แฝงกรอบความคิดด้านการวิจัยของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษา แบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ตอน ดังต่อไปนี้

2.1 ผลการวิเคราะห์ระดับของกรอบความคิดด้านการวิจัยของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษา พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมาก (M = 3.979, S.D. = 0.374) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย (C.V.) เท่ากับ 9.399% ซึ่งแสดงว่า ความคิดเห็นของตัวอย่างวิจัยมีความสอดคล้องกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความมุ่งมั่นในการทำวิจัยมีค่าเฉลี่ยสูงสุด (M = 4.142, S.D. = 0.561) รองลงมา คือ ด้านความรู้สึกที่มีต่อการวิจัย (M = 3.978, S.D. = 0.546) เมื่อพิจารณาการแจกแจงของข้อมูล ค่าความเบ้ (Sk) อยู่ระหว่าง -0.087 -0.084 และค่าความโด่ง (Ku) อยู่ระหว่าง -0.915 -0.340 ซึ่งทุกค่ามีค่าสัมบูรณ์ไม่เกิน ±2 จึงสรุปได้ว่า ข้อมูลมีการแจกแจงใกล้เคียงโค้งปกติ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าสถิติพื้นฐานขององค์ประกอบกรอบคิดด้านการวิจัย (n = 240)

องค์ประกอบ	M	S.D.	ระดับ	C.V. (%)	Sk	ku
ด้านความคิดที่มีต่อการวิจัย	3.893	0.422	มาก	10.840	-0.079	0.223
ด้านความรู้สึกที่มีต่อการวิจัย	3.978	0.546	มาก	13.725	0.084	-0.488
ด้านความมุ่งมั่นในการทำวิจัย	4.142	0.561	มาก	13.544	-0.087	-0.915
ด้านพฤติกรรมในการทำวิจัย	3.903	0.460	มาก	11.786	-0.031	0.004
กรอบความคิดด้านการวิจัย (ภาพรวม)	3.979	0.374	มาก	9.399	0.031	0.340

2.2 ผลการวิเคราะห์โปรไฟล์แฝง (Latent Profile Analysis) ของกรอบความคิดด้านการวิจัยของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษา จำนวน 240 คน ดำเนินการโดยกำหนดโมเดลทางเลือกที่มีจำนวนกลุ่มแฝงตั้งแต่ 1 ถึง 4 กลุ่ม เพื่อคัดเลือกโมเดลที่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์มากที่สุด ทั้งนี้ ใช้เกณฑ์การพิจารณาจากค่า Lo-Mendell-Rubin test (LMR) และ Bootstrapped likelihood ratio test (BLRT) เป็นหลัก ผลการวิเคราะห์พบว่า โมเดลที่ประกอบด้วยกลุ่มแฝง 3 กลุ่ม มีความกลมกลืนกับข้อมูลดีกว่าโมเดลที่มีกลุ่มแฝง 2 กลุ่ม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LMR = 87.735, p < .001) ในขณะที่โมเดลกลุ่มแฝง 4 กลุ่ม ไม่ได้แสดงความเหมาะสมเหนือกว่าโมเดล 3 กลุ่มแต่อย่างใด (LMR = 34.588, p = .336) จึงสะท้อนให้เห็นว่า การเพิ่มจำนวนกลุ่มแฝงเป็น 4 กลุ่ม ไม่ได้ช่วยเพิ่มความเหมาะสมของโมเดลให้ดีขึ้น เมื่อพิจารณาดัชนีเปรียบเทียบ ความเหมาะสมของโมเดลเพิ่มเติม ปรากฏว่าโมเดล 3 กลุ่มแฝง มีค่า AIC BIC และ SABIC ต่ำกว่าโมเดล 2 กลุ่มแฝง (AIC = 1134.929, BIC = 1197.581, SABIC = 1140.525) ซึ่งบ่งชี้ถึงความประหยัดและความกระชับของโมเดลที่เหนือกว่า นอกจากนี้ ค่าความน่าจะเป็นในการจำแนกสมาชิกเข้าสู่กลุ่มแฝงได้อย่างถูกต้องและชัดเจน หรือค่า Entropy มีค่าเท่ากับ .900 ซึ่งเข้าใกล้ 1 สะท้อนว่า การจัดจำแนกนิสิตเข้าสู่แต่ละกลุ่มแฝงสามารถอธิบายความเป็นตัวแทนของลักษณะกลุ่มได้ในระดับสูง ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเลือกโมเดลที่มีกลุ่มแฝง 3 กลุ่ม เป็นโมเดลที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการวิเคราะห์ในขั้นถัดไป เพื่อใช้บรรยายคุณลักษณะย่อย (Subgroup) ของนิสิตครูจำแนกตามกรอบความคิดด้านการวิจัยต่อไป มีรายละเอียดดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าพารามิเตอร์ของโมเดลโปรไฟล์แฝงของกรอบคิดด้านการวิจัย

Model	AIC	BIC	SABIC	Entropy	LMR	p	BLRT	p	Meaning
1	1380.953	1408.798	1383.440	-	-	-	-	-	-
2	1215.866	1261.115	1219.908	.810	168.922	< .001	175.086	< .001	2 > 1
3	1134.929	1197.581	1140.525	.900	87.735	< .001	90.937	< .001	3 > 2
4	1109.079	1189.134	1116.230	.865	34.588	.336	35.850	< .001	4 < 3
Latent Class Probabilities			1	2	3				
1. n = 15 (6.25%)			.953	.047	.000				
2. n = 165 (68.75%)			.012	.962	.025				
3. n = 60 (25.00%)			.000	.047	.953				

จากตารางที่ 3 ค่าความน่าจะเป็นในการจำแนกเข้าโปรไฟล์แฝงของโมเดล 3 กลุ่ม พบว่า กลุ่ม 1 มีจำนวนนิสิตครู 15 คน (6.25%) มีค่าความน่าจะเป็นเฉลี่ยของกลุ่มเท่ากับ .953 กลุ่มที่ 2 มีจำนวนนิสิตครู 165 คน (68.75%) มีค่าความน่าจะเป็นเฉลี่ยของกลุ่มเท่ากับ .962 และกลุ่มที่ 3 มีจำนวนนิสิตครู 60 คน (25.00%) มีค่าความน่าจะเป็นเฉลี่ยของกลุ่มเท่ากับ .953 โดยแต่ละกลุ่มมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มเริ่มต้น (Beginning Group) เป็นกลุ่มที่แสดงคุณลักษณะของกรอบความคิดด้านการวิจัยในระดับเริ่มต้น โดยทั้ง 4 ด้าน มีค่าเฉลี่ยระดับปานกลาง (M = 3.093 - 3.289, S.D. = 0.322 - 0.399)

กลุ่มที่ 2 กลุ่มก้าวหน้า (Progressive Group) เป็นกลุ่มที่แสดงคุณลักษณะของกรอบความคิดด้านการวิจัยในระดับสูง โดยทั้ง 4 ด้าน มีค่าเฉลี่ยระดับสูง (M = 3.808 - 3.991, S.D. = 0.322 - 0.399)

กลุ่มที่ 3 กลุ่มเข้มแข็ง (Strong Group) เป็นกลุ่มที่แสดงคุณลักษณะของกรอบความคิดด้านการวิจัยในระดับสูงมาก โดยด้านความรู้สึกที่มีต่อการวิจัยและด้านความมุ่งมั่นในการทำวิจัย มีค่าเฉลี่ยระดับสูงมาก และด้านความคิดที่มีต่อการวิจัยและด้านพฤติกรรมในการทำวิจัยมีค่าเฉลี่ยระดับสูง (M = 4.174 - 4.782, S.D. = 0.322 - 0.399) มีรายละเอียดดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ยของกรอบความคิดด้านการวิจัยจำแนกตามคุณลักษณะของนิสิตครูฯ

องค์ประกอบ	CLASS 1		CLASS 2		CLASS 3	
	M	S.D.	M	S.D.	M	S.D.
ด้านความคิดที่มีต่อการวิจัย	3.289	0.358	3.843	0.358	4.186	0.358
ด้านความรู้สึกที่มีต่อการวิจัย	3.093	0.322	3.808	0.322	4.663	0.322
ด้านความมุ่งมั่นในการทำวิจัย	3.237	0.370	3.991	0.370	4.782	0.370
ด้านพฤติกรรมในการทำวิจัย	3.209	0.399	3.870	0.399	4.174	0.399

หมายเหตุ: ค่า S.D. เป็นค่าประมาณจากโมเดลภายใต้ข้อกำหนดความแปรปรวนเท่ากันทุกกลุ่ม

อภิปรายผล

1. ผลการพัฒนาเครื่องมือวัดกรอบความคิดด้านการวิจัยของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษาที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกรอบความคิดด้านการวิจัย พบว่า เครื่องมือวัดกรอบความคิดด้านการวิจัย มีลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 30 ข้อ ครอบคลุม 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความคิดที่มีต่อการวิจัย ประกอบด้วย 7 ข้อ 2) ความรู้สึกที่มีต่อการวิจัย ประกอบด้วย 7 ข้อ 3) ความมุ่งมั่นในการทำวิจัย ประกอบด้วย 7 ข้อ และ 4) พฤติกรรมในการทำวิจัย ประกอบด้วย 9 ข้อ สอดคล้องกับ วิภาวี ศิริลักษณ์ ที่ได้กำหนดองค์ประกอบในการวัดกรอบความคิดด้านการวิจัย ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ความคิดที่มีต่อการวิจัย ความรู้สึกที่มีต่อการวิจัย และพฤติกรรมการวิจัย (วิภาวี ศิริลักษณ์, 2561) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับ Farrington, C. A. et al ที่กล่าวว่า การให้คุณค่าต่อการเรียนรู้และความมุ่งมั่นในความสามารถของตนเองจะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีแรงจูงใจและมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองทางวิชาการจนประสบความสำเร็จได้ (Farrington, C. A. et al., 2012)

ผลการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวัดกรอบความคิดด้านการวิจัย พบว่า ค่าดัชนีความตรงเชิงเนื้อหารายข้อ (I-CVI) อยู่ระหว่าง .800 - 1.000 และค่าดัชนีความตรงเชิงเนื้อหาทั้งฉบับ (S-CVI) เท่ากับ 0.987 ซึ่งผ่านเกณฑ์การยอมรับ สอดคล้องกับข้อเสนอของ Almanasreh, E. et al. ที่ระบุว่า ค่า I-CVI ควรสูงกว่า .78 และค่า S-CVI ควรสูงกว่า .90 จึงสะท้อนว่า ข้อคำถามในเครื่องมือมีความตรงเชิงเนื้อหา (Almanasreh, E. et al., 2019) ในส่วนของค่าอำนาจจำแนก พบว่า มีค่าตั้งแต่ .629 - .808 และมีนัยสำคัญทางสถิติทุกข้อ ขณะที่ตัวบ่งชี้ทั้ง 30 ตัว มีความตรงเชิงโครงสร้าง โดยพิจารณาจากค่าน้ำหนักองค์ประกอบซึ่งอยู่ระหว่าง .711 - .886 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกข้อ ประกอบกับค่าความเที่ยงเท่ากับ .899, .909, .892 และ .925 ตามลำดับ ผลดังกล่าวจึงยืนยันว่า เครื่องมือวัดกรอบความคิดด้านการวิจัยมีคุณภาพครบทุกด้านและสามารถนำไปใช้วัดได้จริง ผลข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดของ ศิริชัย กาญจนวาสี ที่อธิบายว่า การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันเป็นหลักฐานสนับสนุนความตรงเชิงโครงสร้างของโมเดล ด้วยการตรวจสอบความกลมกลืนระหว่างโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ อีกทั้งยังช่วยยืนยันองค์ประกอบของทักษะที่มุ่งวัดภายในโมเดล เนื่องจากการวิเคราะห์ในลักษณะนี้เพิ่มความน่าเชื่อถือของเครื่องมือ โดยแสดงให้เห็นว่า เครื่องมือสามารถสะท้อนคุณลักษณะหรือทักษะที่ต้องการวัดได้ตรงตามสมมติฐานการยืนยันความสอดคล้องดังกล่าวจึงช่วยสนับสนุนเกี่ยวกับความเหมาะสมของเครื่องมือ และเพิ่มความมั่นใจว่าเครื่องมือสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2556)

2. ผลการจำแนกโปรไฟล์แฝงตามคุณลักษณะของกรอบความคิดด้านการวิจัยสำหรับนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษา พบว่า การจำแนกออกเป็น 3 กลุ่มแฝง มีความเหมาะสมกับข้อมูลสารสนเทศมากที่สุด เนื่องจากค่า AIC BIC และ SABIC ของโมเดล 3 กลุ่มแฝงต่ำกว่าโมเดล 2 กลุ่มแฝง และค่า LMR แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($p < .001$) แต่ไม่แตกต่างจากโมเดล 4 กลุ่มแฝง ประกอบกับค่า Entropy ของโมเดล 3 กลุ่มแฝงมีค่าสูงสุดเท่ากับ .900 ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Nylund-Gibson, K. & Choi, A. Y. ที่เสนอว่า การคัดเลือกโมเดลจากค่า AIC BIC และ SABIC ให้พิจารณาจากค่าที่ต่ำกว่าเมื่อเปรียบเทียบระหว่างโมเดล เพราะดัชนีทั้งสามใช้สำหรับเปรียบเทียบโมเดลที่ต่างกัน โดยค่าที่ต่ำกว่าบ่งบอกถึงความสมดุลที่ดีกว่าระหว่างความกลมกลืนของโมเดล (Model Fit) และการอธิบายข้อมูลได้ดี (Good Fit) ด้วยการใช้พารามิเตอร์เท่าที่จำเป็นน้อยที่สุด ซึ่งเป็นการลดความเสี่ยงต่อการเกิด Overfitting ของโมเดล (Nylund-Gibson, K. & Choi, A. Y., 2018) ส่วนค่า Entropy นั้นถือเป็นดัชนีที่สะท้อนคุณภาพ

ในการจำแนกกลุ่มโดยรวมและใช้ประเมินความแม่นยำของการจัดกลุ่มได้ ซึ่ง Asparouhov, T. & Muthén, B. ระบุว่า ค่า Entropy ที่สูงกว่า .80 จัดว่ามีคุณภาพในการจำแนกอยู่ในระดับดี (Asparouhov, T. & Muthén, B., 2014) ด้วยเหตุนี้การจำแนกนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษาตามคุณลักษณะของกรอบความคิดด้านการวิจัยออกเป็น 3 กลุ่มแฝง จึงมีความเหมาะสมที่สุด มีรายละเอียดของกลุ่มย่อยทั้ง 3 กลุ่มดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มเริ่มต้น (Beginning Group) เป็นกลุ่มที่มีจำนวนนิสิตครูน้อยที่สุด จำนวน 15 คน (6.25%) โดยเป็นกลุ่มที่แสดงคุณลักษณะของกรอบความคิดด้านการวิจัยในระดับเริ่มต้น เนื่องจากองค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน มีค่าเฉลี่ยระดับปานกลาง (M = 3.093 - 3.289, S.D. = 0.322 - 0.399) ถึงแม้ว่ากลุ่มนี้จะมีขนาดเล็ก แต่มีค่าความน่าจะเป็นเฉลี่ยของการเป็นสมาชิกกลุ่มเท่ากับ .953 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ .70 (Nylund-Gibson, K. & Choi, A. Y., 2018) และมีความน่าจะเป็นที่จะถูกจัดเข้ากลุ่มที่ 3 เท่ากับ 0 แสดงว่า กลุ่มนี้แยกตัวจากกลุ่มอื่นอย่างชัดเจน นอกจากนี้ จำนวนนิสิตครูร้อยละ 6.25 ที่อยู่ในระดับเริ่มต้นขณะที่ร้อยละ 93.75 อยู่ในระดับก้าวหน้าและเข้มแข็ง สะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการผลิตครูสามารถยกระดับกรอบความคิดด้านการวิจัยของนิสิตส่วนใหญ่ได้ กลุ่มที่มีความเสี่ยงมีจำนวนน้อย ซึ่งเป็นสารสนเทศที่มีคุณค่าในเชิงบริหาร ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาภายในกลุ่ม พบว่า ด้านความรู้สึกที่มีต่อการวิจัยมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด (M = 3.093) ขณะที่ด้านความคิดที่มีต่อการวิจัยสูงที่สุด (M = 3.289) ชี้ให้เห็นว่า อุปสรรคสำคัญของนิสิตกลุ่มนี้อาจไม่ใช่การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัย หากแต่เป็นเจตคติทางลบและความวิตกกังวลต่อการทำวิจัย ซึ่งนำไปสู่ข้อเสนอแนะที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น กล่าวคือ ควรเน้นให้นิสิตลดความกลัวและสร้างประสบการณ์ให้เห็นถึงความสำเร็จอย่างต่อเนื่อง เช่น ประสบการณ์ในการทำวิจัยในรายวิชาจบประสบความสำเร็จเป็นต้น

กลุ่มที่ 2 กลุ่มก้าวหน้า (Progressive Group) เป็นกลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกมากที่สุด จำนวน 165 คน (68.75%) โดยเป็นกลุ่มที่แสดงคุณลักษณะของกรอบความคิดด้านการวิจัยในระดับสูง เนื่องจากองค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน มีค่าเฉลี่ยระดับสูง (M = 3.808 - 3.991, S.D. = 0.322 - 0.399) มีค่าเฉลี่ยของแต่ละองค์ประกอบใกล้เคียงกัน สะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มนี้เป็นกลุ่มตัวแทนของนิสิตครูโดยทั่วไป และการที่มีสัดส่วนสูงบ่งชี้ว่า นิสิตส่วนใหญ่มีฐานกรอบความคิดที่ดีเพียงพอสำหรับการต่อยอด แต่ยังไม่ได้ก้าวสู่ระดับที่แสดงความมุ่งมั่นอย่างเข้มข้น

กลุ่มที่ 3 กลุ่มเข้มแข็ง (Strong Group) เป็นกลุ่มที่มีจำนวนสมาชิก จำนวน 60 คน (25.00%) ซึ่งเป็นกลุ่มที่แสดงคุณลักษณะของกรอบความคิดด้านการวิจัยในระดับสูงมาก โดยด้านความรู้สึกที่มีต่อการวิจัยและด้านความมุ่งมั่นในการทำวิจัย มีค่าเฉลี่ยระดับสูงมาก (M = 4.663 - 4.782, S.D. = 0.322 - 0.370) ทั้งนี้เพราะความรู้สึกที่มีต่อการวิจัยทำหน้าที่เป็นพลังขับเคลื่อนเชิงอารมณ์ ขณะที่ความมุ่งมั่นในการทำวิจัยทำหน้าที่เป็นพฤติกรรมที่สะท้อนและตอกย้ำความเชื่อที่ว่า บุคคลนั้นสามารถพัฒนาได้ สอดคล้องกับ Dweck, C. S. ที่อธิบายว่า ความรู้สึกทางบวกต่อการวิจัยและความมุ่งมั่นในการทำวิจัยเป็นปัจจัยสำคัญที่สัมพันธ์กับการมีกรอบความคิดด้านการวิจัยในระดับสูง (Dweck, C. S., 2006) ยังสอดคล้องกับ Duckworth, A. L. et al. ที่กล่าวว่า ทั้งสององค์ประกอบทำงานเสริมแรงกันเป็นวงจร โดยความรู้สึกทางบวกหนุนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง และความเพียรพยายามย้อนกลับมาเพิ่มความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง (Duckworth, A. L. et al., 2007) ผลที่ได้จึงเน้นย้ำความสำคัญของการพัฒนานิสิตทั้งในมิติอารมณ์และพฤติกรรมควบคู่กัน เพื่อยกระดับกรอบความคิดด้านการวิจัยได้อย่างยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

เครื่องมือวัดกรอบความคิดด้านการวิจัยของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษา มีลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 30 ข้อ ครอบคลุม 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความคิดที่มีต่อการวิจัย ประกอบด้วย 7 ข้อ 2) ความรู้สึกที่มีต่อการวิจัย ประกอบด้วย 7 ข้อ 3) ความมุ่งมั่นในการทำวิจัย ประกอบด้วย 7 ข้อ และ 4) พฤติกรรมในการทำวิจัย ประกอบด้วย 9 ข้อ เพื่อนำไปใช้ในการวัดกรอบความคิดด้านการวิจัย ซึ่งพบว่า สามารถจำแนกกลุ่มแฝงตามคุณลักษณะของกรอบความคิดด้านการวิจัยของนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษาได้ 3 กลุ่มแฝง ได้แก่ กลุ่มที่ 1 กลุ่มเริ่มต้น (Beginning Group) กลุ่มที่ 2 กลุ่มก้าวหน้า (Progressive Group) มีจำนวนสมาชิกมากที่สุด และกลุ่มที่ 3 กลุ่มเข้มแข็ง (Strong Group) ซึ่งผู้วิจัยสามารถให้ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ได้แก่ 1) ผู้รับผิดชอบหลักสูตรสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการวางแผนหรือส่งเสริมกรอบความคิดด้านการวิจัยสำหรับนิสิตครูระดับบัณฑิตศึกษาได้เพื่อให้นิสิตครูมีกรอบความคิดด้านการวิจัยแบบเติบโต และ 2) คณาจารย์หรืออาจารย์ที่ปรึกษาสามารถออกแบบกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อส่งเสริมการทำวิจัย เพื่อให้นิสิตมีประสบการณ์ในการทำวิจัยและไม่เกิดความกลัวในการทำวิทยานิพนธ์หรือการค้นคว้าอิสระได้ และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ได้แก่ 1) ควรนำผลการวิเคราะห์โปรไฟล์แฝง ไปออกแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในการส่งเสริมหรือพัฒนากรอบความคิดด้านการวิจัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเริ่มต้นที่มีกรอบความคิดด้านการวิจัยในระดับปานกลาง เพื่อส่งเสริมให้นิสิตครูมีกรอบความคิดด้านการวิจัยในระดับที่สูงขึ้น 2) ควรมีการทำวิจัยในระยะยาว (Longitudinal Study) เพื่อติดตามการเปลี่ยนแปลงของระดับกรอบความคิดด้านการวิจัยของนิสิตครูอย่างต่อเนื่องในช่วงเวลาที่กำหนด และศึกษาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของกรอบความคิดด้านการวิจัยทั้ง 4 ด้าน ทั้งนี้ ผลการวิจัยจะช่วยให้เข้าใจพลวัตของนิสิตครู และสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ในการปรับปรุงนโยบายและแนวทางการส่งเสริมกรอบความคิดด้านการวิจัยแบบเติบโตให้สอดคล้องกับสถานการณ์และความต้องการของนิสิตครูที่เปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา และ 3) ควรทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนของโมเดลการวัดตามลำดับขั้นด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันกลุ่มพหุ (Multiple-group Confirmatory Factor Analysis) จำแนกตามเพศ ที่ตั้งของมหาวิทยาลัย

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากงบประมาณรายได้คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 (EDU2568-T16)

เอกสารอ้างอิง

วิภาวี ศิริลักษณ์. (2561). การวิจัยการออกแบบและการศึกษาประสบการณ์ผู้ใช้เพื่อพัฒนาหลักการออกแบบและต้นแบบการส่งเสริมกรอบคิดทางบวกด้านการวิจัยของครู. ใน ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิธีวิทยาการวิจัยทางการศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิรันดา มีทัพ และอาทิตย์ อินต๊ะแก้ว. (2567). การศึกษาความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาของครูโรงเรียนมหาชัยคริสเตียนวิทยา: การวิจัยพหุกรณีศึกษา. วารสารสมาคมนักวิจัย, 29(2), 74-95.

ศิริชัย กาญจนวาสี. (2556). ทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิม. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Almanasreh, E. et al. (2019). Evaluation of methods used for estimating content validity. Research in Social and Administrative Pharmacy, 15(2), 214-221.

Asparouhov, T. & Muthén, B. (2014). Auxiliary Variables in Mixture Modeling: Three-Step Approaches Using Mplus. Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal, 21(3), 329-341.

Burnette, J. L. et al. (2013). Mind-sets matter: A meta-analytic review of implicit theories and self-regulation. Psychological Bulletin, 139(3), 655-701.

Collins, L. M. & Lanza, S. T. (2010). Latent Class and Latent Transition Analysis: With Applications in the Social, Behavioral, and Health Sciences. New Jersey: John Wiley.

Duckworth, A. L. et al. (2007). Grit: Perseverance and passion for long-term goals. Journal of Personality and Social Psychology, 92(6), 1087-1101.

Dweck, C. S. (2006). Mindset: The New Psychology of Success. New York: Random House.

Farrington, C. A. et al. (2012). Teaching Adolescents to Become Learners: The Role of Noncognitive Factors in Shaping School Performance--A Critical Literature Review. Chicago: University of Chicago Consortium on Chicago School Research.

Kelloway, E. K. (2015). Using Mplus for Structural Equation Modeling. Thousand Oaks: SAGE Publications.

Mertler, C. A. (2024). Introduction to Educational Research. (4th ed.). Thousand Oaks: SAGE Publications.

Nylund-Gibson, K. & Choi, A. Y. (2018). Ten frequently asked questions about latent class analysis. Translational Issues in Psychological Science, 4(4), 440-461.

Nylund-Gibson, K. et al. (2019). Prediction from Latent Classes: A Demonstration of Different Approaches to Include Distal Outcomes in Mixture Models. Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal, 26(6), 967-985.

Papanastasiou, E. C. (2005). Factor structure of the 'Attitudes Toward Research' scale. Statistics Education Research Journal, 4(1), 16-26.

Soper, D. S. (2026). Calculating statistics should be fast and easy. Retrieved January 19, 2026, from https://www.danielsoper.com/statcalc

Steiger, J. H. (2007). Understanding the limitations of global fit assessment in structural equation modeling. Personality and Individual Differences, 42(5), 893-898.

Yeager, D. S. & Dweck, C. S. (2020). What Can Be Learned from Growth Mindset Controversies? American Psychologist, 75(9), 1269-1284.

Yeager, D. S. et al. (2019). A national experiment reveals where a growth mindset improves achievement. ResearchGate, 573(2019), 364-369.

บทความวิจัย

การสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร*

COMMUNICATION OF COMMUNITY ENTERPRISE LEADERS TO PROMOTE WELLNESS TOURISM, THAI WISDOM, AND HERBS

วีนัส เข้งนุเคราะห์[1*], สุภาภรณ์ ศรีดี[1], หฤทัย ปัญญาวุธตระกูล[1], กุลธิดา ธรรมวิภัชน์[2]

Venus Khengnukhro[1*], Supaporn Sridee[1], Haruthai Panyawuthathrakul[1], Kuntida Thamwipat[2]

[1]สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นนทบุรี ประเทศไทย

[1]School of Communication Arts, Sukhothai Thammathirat Open University, Nonthaburi, Thailand

[2]คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[2]Faculty of Industrial Education and Technology, King Mongkut's University of Technology Thonburi, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: venuskhengnukhro@gmail.com

*Tel: 096-645-6626

บทคัดย่อ

การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพรจำเป็นต้องอาศัยสมรรถนะการสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชน เพื่อถ่ายทอดคุณค่าของภูมิปัญญา สร้างความเชื่อมั่น และเชื่อมโยงเครือข่าย การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสมรรถนะการสื่อสาร 2) ศึกษาการจัดการการสื่อสาร และ 3) ศึกษาแนวทางการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบข้ามกรณีศึกษา ผู้ให้ข้อมูลหลัก 20 คน คัดเลือกแบบเจาะจงจากวิสาหกิจชุมชนต้นแบบระดับดีเยี่ยม 5 ภูมิภาค ครอบคลุมประธานวิสาหกิจชุมชน กรรมการวิสาหกิจชุมชน ภาคีเครือข่าย และนักวิชาการ เครื่องมือ ได้แก่ แนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เก็บข้อมูลจนเกิดความอิ่มตัว วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา การเปรียบเทียบข้ามกรณี และการตรวจสอบแบบสามเส้า ผลการวิจัยพบว่า 1) สมรรถนะการสื่อสาร ประกอบด้วย การสื่อสารของผู้นำและบทบาทของผู้นำ โดยเน้นสื่อผสมผสาน การเล่าเรื่อง การสาธิต ประสบการณ์ตรง การมีส่วนร่วม และการบอกต่อ 2) การจัดการการสื่อสาร ครอบคลุมทักษะผู้นำ สมรรถนะหลัก และสมรรถนะเสริม โดยมีการรับฟัง ความซื่อสัตย์ ความโปร่งใส ความน่าเชื่อถือ และการประสานเครือข่ายเป็นกลไกสำคัญ และ 3) การพัฒนาสมรรถนะควรยกระดับความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติควบคู่กับการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและการเชื่อมโยงเครือข่าย โดยคำนึงถึงความแตกต่างด้านทุนทางวัฒนธรรม ทรัพยากร และอัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ ผลการวิจัยนำไปสู่ข้อเสนอแบบจำลองนิเวศวิทยาการสื่อสารเชิงบูรณาการเพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพรอย่างยั่งยืน ซึ่งสะท้อนการเชื่อมโยงสมรรถนะผู้นำ ทุนชุมชน กระบวนการสื่อสาร และเครือข่ายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างต่อเนื่อง

* Received 21 July 2026; Revised 29 August 2026; Accepted 23 September 2026

คำสำคัญ: การสื่อสารของผู้นำ, สมรรถนะการสื่อสาร, วิสาหกิจชุมชน, การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ, ภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร

Abstract

Promoting wellness tourism based on Thai wisdom and herbs required effective communication competencies among community enterprise leaders to communicate the value of local wisdom, build trust, and connect relevant networks. This study aimed to: 1) Examine the communication competencies of community enterprise leaders; 2) Investigate their communication management; and 3) Explore guidelines for developing their communication competencies to promote wellness tourism based on Thai wisdom and herbs. The study employed a qualitative cross-case research design. Twenty key informants were purposively selected from five model community enterprises rated at the excellent level across five regions of Thailand, including community enterprise chairpersons, committee members, network partners, and academics. Data were collected through semi-structured in-depth interviews and non-participant observation until data saturation was reached. The data were analyzed using content analysis and cross-case analysis, while the credibility of the findings was examined through triangulation. The findings revealed that: 1) Communication competencies comprised leader communication and leadership roles, with emphasis on integrated media use, storytelling, demonstrations, direct experiences, participation, and word-of-mouth communication; 2) Communication management encompassed leadership skills, core competencies, and functional competencies, with listening, honesty, transparency, credibility, and network coordination identified as key mechanisms; and 3) The development of communication competencies emphasized enhancing knowledge, attitudes, and practices together with experiential learning and network linkages, while taking into account differences in cultural capital, resources, and the distinctive identities of each community. The findings led to the proposal of the Integrated Communication Ecology Model for Advancing Sustainable Thai Wisdom and Herbal Wellness Tourism, which reflected the interconnections among leader competencies, community capital, communication processes, and networks in continuously promoting wellness tourism.

Keywords: Leader Communication, Communication Competency, Community Enterprise, Wellness Tourism, Thai Wisdom and Herbs

บทนำ

พฤติกรรมของผู้บริโภคในปัจจุบันให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพทั้งด้านร่างกายและจิตใจมากขึ้น ส่งผลให้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Wellness Tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความสนใจและมีแนวโน้มเติบโต โดยผสมผสานการเดินทางกับกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาวะ เช่น การพักผ่อน การทำสปา การรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพ การออกกำลังกายและกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ส่งเสริมความผ่อนคลายทางจิตใจ (กองวิจัยการตลาดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2569); (วารีพร ชูศรี และวรลักษณ์ ลลิตศศิวิมล, 2563) ประเทศไทยมีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจากความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สมุนไพร การนวดแผนไทย อาหารเพื่อสุขภาพและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพ (วสุธิดา พูนกลัด และคณะ, 2566); (วารีพร ชูศรี และวรลักษณ์ ลลิตศศิวิมล, 2563) ขณะเดียวกันภาครัฐได้กำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศให้เชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับเศรษฐกิจสุขภาพ โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ให้ความสำคัญกับการยกระดับศักยภาพและมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการ การพัฒนาบุคลากร การสร้างความร่วมมือและความเชื่อมั่นด้านความปลอดภัย (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) สอดคล้องกับแผนงานเศรษฐกิจสุขภาพเป็นเลิศของกระทรวงสาธารณสุขที่มุ่งพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการแพทย์ ยกระดับการแพทย์แผนไทยและผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อสร้างงานและอาชีพแก่ประชาชน (กองยุทธศาสตร์และแผนงาน, 2567) ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร

วิสาหกิจชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการนำทรัพยากร วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชนมาสร้างรายได้และการพึ่งพาตนเอง โดยพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 กำหนดให้วิสาหกิจชุมชนเป็นกิจกรรมของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือกิจกรรมอื่นที่ดำเนินการโดยบุคคลในชุมชนเพื่อสร้างรายได้และการพึ่งพาของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2558) ในบริบทการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ วิสาหกิจชุมชนสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ วิถีชีวิตและวัฒนธรรม ตลอดจนพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการจากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว (อนุวัฒน์ ชมภูปัญญาและธนัสถา โรจนตระกูล, 2565); (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2567) ผู้นำวิสาหกิจชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญ เนื่องจากเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์และบริการของชุมชน มีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับนักท่องเที่ยวและสามารถสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ การสื่อสารของผู้นำจึงครอบคลุมทั้งการอธิบายที่มาและคุณค่าของสมุนไพรและภูมิปัญญา การเล่าเรื่อง การสร้างความสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวและการใช้ช่องทางการสื่อสารที่หลากหลายเพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย (พิจักษณ์ จันทวิโรจน์ และปธาน สุวรรณมงคล, 2566); (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2567)

แม้ว่าการสื่อสารจะมีความสำคัญต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ แต่วิสาหกิจชุมชนหลายแห่งยังมีข้อจำกัดด้านความรู้และทักษะในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2567) ขณะเดียวกันกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกได้ประเมินความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร ครั้งที่ 1/2567 จาก 5 ภูมิภาค พบวิสาหกิจชุมชนที่ผ่านเกณฑ์ระดับดีเยี่ยม

จำนวน 5 แห่ง ซึ่งสะท้อนถึงพื้นที่ที่มีศักยภาพและสามารถนำมาศึกษาเพื่อถอดบทเรียนด้านการสื่อสารของผู้นำได้ (กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2567) เมื่อพิจารณาจากสภาพปัญหาและประเด็นที่เกี่ยวข้อง พบช่องว่างสำคัญที่ควรศึกษาให้ชัดเจน 3 ประเด็น ได้แก่ สมรรถนะการสื่อสารของผู้นำเกี่ยวข้องกับการสื่อสารและบทบาทของผู้นำ การจัดการการสื่อสารของผู้นำเกี่ยวข้องกับทักษะ สมรรถนะหลักและสมรรถนะเสริมและแนวทางการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารของผู้นำเพื่อให้สามารถถ่ายทอดนโยบาย วิสัยทัศน์และคุณค่าของภูมิปัญญาไทยและสมุนไพรได้อย่างเหมาะสม โดยประเด็นดังกล่าวยังขาดการศึกษาที่ครอบคลุมในลักษณะเชื่อมโยงกัน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาการสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร โดยศึกษาจากวิสาหกิจชุมชนต้นแบบระดับดีเยี่ยมจาก 5 ภูมิภาค เพื่อทำความเข้าใจสมรรถนะการสื่อสาร การจัดการการสื่อสาร และแนวทางการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารของผู้นำ ผลการศึกษาจะช่วยให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาศักยภาพผู้นำ การวางแผนกลยุทธ์การสื่อสารและการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพรให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสมรรถนะการสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร
2. เพื่อศึกษาการจัดการการสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบข้ามกรณีศึกษา (Qualitative Cross-Case Study) มุ่งศึกษาสมรรถนะการสื่อสาร การจัดการการสื่อสารและแนวทางการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร โดยศึกษากรณีวิสาหกิจชุมชนต้นแบบจาก 5 ภูมิภาค และเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างกรณีเพื่อค้นหาทั้งประเด็นร่วมและลักษณะเฉพาะตามบริบทของแต่ละพื้นที่

พื้นที่ศึกษาคัดเลือกแบบเจาะจง

ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือก 3 ประการ คือ 1) เป็นวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวที่ผ่านการประเมินศักยภาพและความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพรในระดับดีเยี่ยมจากกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก 2) เป็นตัวแทนพื้นที่ที่มีบริบททางวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและการบริหารที่แตกต่างกันใน 5 ภูมิภาค เพื่อใช้ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้ามกรณี และ 3) มีความโดดเด่นด้านนวัตกรรมภูมิปัญญาเฉพาะถิ่นที่เชื่อมโยงสมุนไพรและการดูแลสุขภาพกับกิจกรรมการท่องเที่ยวและมีผลงานเชิงประจักษ์เป็นที่ยอมรับ

พื้นที่ศึกษา ได้แก่ 1) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนไตลื้อเมืองลวงเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ (ภาคเหนือ) 2) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มชีววิถี ตามแนวพระราชดำริฯ เศรษฐกิจพอเพียงบ้านคลองปลากั้ง จังหวัดนครราชสีมา (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) 3) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มท่องเที่ยวเชิงเกษตรสร้างสรรค์รักษ์จอมบึง จังหวัดราชบุรี (ภาคกลาง) 4) วิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวตำบลตะเคียนเตี้ย จังหวัดชลบุรี (ภาคตะวันออก) และ 5) วิสาหกิจชุมชนเพ็ชรคีรีโฮมสเตย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช (ภาคใต้)

ผู้ให้ข้อมูลหลักและวิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 20 คน คัดเลือกแบบเจาะจงจากผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องโดยตรงกับการบริหารจัดการการสื่อสาร การถ่ายทอดภูมิปัญญาและการสนับสนุนหรือขับเคลื่อนเครือข่ายของวิสาหกิจชุมชน โดยกระจายพื้นที่ละ 4 คน ครอบคลุมประธานวิสาหกิจชุมชน กรรมการวิสาหกิจชุมชน ภาคีเครือข่ายทั้งจากภาครัฐและเอกชน และนักวิชาการ รายละเอียดปรากฏตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 โครงสร้างผู้ให้ข้อมูลหลักและเกณฑ์การคัดเลือก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก	จำนวน (คน)	คุณสมบัติ/เกณฑ์การคัดเลือก	พื้นที่ศึกษา
ประธานวิสาหกิจชุมชน	5	เป็นประธานของวิสาหกิจชุมชนต้นแบบ มีบทบาทโดยตรงในการบริหารจัดการ กำหนดทิศทางและดำเนินการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร	5 พื้นที่ศึกษา พื้นที่ละ 1 คน
กรรมการวิสาหกิจชุมชน	5	เป็นกรรมการ ผู้ปฏิบัติงาน ที่มีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาสมุนไพร อัตลักษณ์ชุมชน หรือดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ	5 พื้นที่ศึกษา พื้นที่ละ 1 คน
ภาคีเครือข่าย (ภาครัฐและเอกชน)	5	เป็นผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน หรือเครือข่ายที่มีบทบาท ในการสนับสนุน ส่งเสริม หรือประสานการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว สุขภาพ มาตรฐาน หรือการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน	5 พื้นที่ศึกษา พื้นที่ละ 1 คน
นักวิชาการ	5	เป็นผู้มีความรู้หรือประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ภูมิปัญญาไทย สมุนไพร การสื่อสาร หรือการพัฒนาชุมชน และสามารถให้ข้อมูลในมุมมองทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา	5 พื้นที่ศึกษา พื้นที่ละ 1 คน

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลัก มีจำนวน 20 คน แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ ประธานวิสาหกิจชุมชน กรรมการวิสาหกิจชุมชน ภาคีเครือข่ายและนักวิชาการ กลุ่มละ 5 คน โดยกระจายครอบคลุมพื้นที่ศึกษาทั้ง 5 แห่ง พื้นที่ละ 1 คนในแต่ละกลุ่ม ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลได้รับการคัดเลือกจากผู้ที่มีบทบาท ความรู้และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนและการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร

การกำหนดประเด็นศึกษา

เพื่อให้ความหมายของประเด็นที่ศึกษามีความชัดเจน ผู้วิจัยกำหนดความหมายเชิงปฏิบัติการโดยสรุปว่า สมรรถนะการสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชน หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะและทัศนคติในการรับ ตีความ และส่งสารเพื่อถ่ายทอดคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น สมุนไพรและการแพทย์แผนไทย ส่วนการจัดการการสื่อสาร หมายถึง ความสามารถในการถ่ายทอดบริการและผลิตภัณฑ์ การมีปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวและการสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ขณะที่การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร ในการวิจัยนี้ครอบคลุมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มุ่งส่งเสริมสุขภาวะโดยเชื่อมโยงภูมิปัญญาไทย สมุนไพรและทรัพยากรชุมชนในพื้นที่ศึกษาที่ผ่านเกณฑ์ระดับดีเยี่ยม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพ

เครื่องมือหลักที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured In-depth Interview Guide) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยแนวคำถามสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล 2) สมรรถนะการสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชน 3) การจัดการการสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชน และ 4) แนวทางการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสาร

ผู้วิจัยนำแนวคำถามสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน พิจารณาเป็นรายข้อในด้านความเหมาะสม ความชัดเจน ความครอบคลุมของเนื้อหาและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย แล้วปรับปรุงแก้ไขข้อคำถามตามข้อเสนอแนะก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นวิธีหลักร่วมกับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การจดบันทึก การบันทึกเสียง โดยได้รับอนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลและการรวบรวมข้อมูลบริบทหรือเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่มีบทบาททั้งในระดับบริหารและระดับปฏิบัติเพื่อให้สามารถเปรียบเทียบและตรวจสอบข้อมูลระหว่างแหล่งข้อมูลได้และเก็บข้อมูลต่อเนื่องจนเกิดความอิ่มตัวของข้อมูล (Data Saturation) กล่าวคือ คำตอบมีทิศทางซ้ำกันและไม่ปรากฏประเด็นใหม่เพิ่มเติม

การวิเคราะห์และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้วิจัยถอดบทสัมภาษณ์แบบคำต่อคำ อ่านทบทวนข้อมูลและจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามกลุ่มผู้ให้ข้อมูล จากนั้นวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผ่านกระบวนการลงรหัส ได้แก่ การลงรหัสแบบเปิดเพื่อค้นหาข้อความหรือแนวคิดสำคัญ การจัดความสัมพันธ์ของรหัสเป็นหมวดหมู่และการสังเคราะห์ประเด็นหลัก (Themes) เพื่อตอบคำถามและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า โดยด้านแหล่งข้อมูล (Data Triangulation) เปรียบเทียบข้อมูลจากผู้นำ กรรมการหรือผู้ปฏิบัติ ภาคีเครือข่ายและผู้เชี่ยวชาญจากกรณีศึกษาทั้ง 5 พื้นที่ และด้านวิธีการ เปรียบเทียบข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและเอกสารหรือหลักฐานบริบทของพื้นที่ จากนั้นจึงวิเคราะห์เปรียบเทียบข้ามกรณีเพื่อจำแนกประเด็นร่วมและความแตกต่างตามบริบทของแต่ละพื้นที่

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 20 คน จากวิสาหกิจชุมชนต้นแบบระดับดีเยี่ยม 5 ภูมิภาค ร่วมกับการวิเคราะห์เนื้อหาและการเปรียบเทียบข้ามกรณี ผลการวิจัยสามารถนำเสนอตามวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ข้อ ดังนี้

1. สมรรถนะการสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า สมรรถนะการสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย 2 มิติที่ทำงานเชื่อมโยงกัน ได้แก่ มิติด้านการสื่อสารของผู้นำ (Leader Communication) และ มิติด้านบทบาทของผู้นำ (Leadership Role)

มิติด้านการสื่อสารของผู้นำ ประกอบด้วย 3 ลักษณะสำคัญ คือ 1) การบริหารจัดการช่องทางการสื่อสารแบบผสมผสานระหว่างสื่อออนไลน์ สื่อบุคคล การสื่อสารแบบเผชิญหน้าและเครือข่ายภายนอก 2) การกำหนดประเด็นสารโดยเชื่อมโยงภูมิปัญญาและทรัพยากรท้องถิ่นกับกระแสสุขภาพ พร้อมใช้การสาธิตและกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือปฏิบัติจริง และ 3) การติดตามผลการสื่อสารผ่านความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว การบอกต่อการรับรู้บนสื่อออนไลน์และข้อมูลการมาเยือน แม้บางพื้นที่ยังไม่มีระบบตัวชี้วัดอย่างเป็นทางการ

ตัวอย่างเช่น ผู้นำวิสาหกิจชุมชนไตลื้อเมืองลวงเหนือไม่ได้เพียงนำเสนออาหาร แต่ใช้การสาธิตและอธิบายสรรพคุณของวัตถุดิบในเมนูชูสุขภาพเพื่อสร้างความเข้าใจและความเชื่อมั่นแก่นักท่องเที่ยว

มิติด้านบทบาทของผู้นำพบ 5 ลักษณะ ได้แก่ 1) การขยายความ 2) การบอกต่อ 3) การสร้างการมีส่วนร่วม 4) การโน้มน้าวใจ และ 5) การสร้างแรงจูงใจ โดยผู้นำไม่ได้ทำหน้าที่เพียงส่งข้อมูลแต่เป็นผู้สื่อความหมายที่นำเรื่องราวของชุมชนมาสร้างคุณค่าและประสบการณ์ ตัวอย่างเช่น ประธานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนไตลื้อเมืองลวงเหนือสะท้อนว่า

“การสื่อสารที่ทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์มากที่สุด คือ ตัวบุคคล...การบอกต่อแบบปากต่อปากของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาสัมผัสด้วยตนเองแล้วนำไปเล่าต่อ” (พรรษา บัวมะลิ, 2569)

ซึ่งสะท้อนว่าประสบการณ์ตรงและการบอกต่อเป็นกลไกสำคัญในการขยายการรับรู้ของพื้นที่

โดยสรุป ข้อค้นพบร่วมของทั้ง 5 กรณี คือ 1) การผสมผสานสื่อ 2) การเล่าเรื่อง 3) การสร้างประสบการณ์ตรง 4) การมีส่วนร่วม และ 5) การสร้างความไว้วางใจ ขณะที่เนื้อหาสารและวิธีสื่อความหมายแตกต่างกันไปตามอัตลักษณ์และทุนของแต่ละชุมชน

ภาพที่ 1 สมรรถนะการสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชน

2. การจัดการการสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า การจัดการการสื่อสารของผู้นำมีโครงสร้าง 3 ระดับ ได้แก่ 1) ทักษะของผู้นำ (Leadership Skills) 2) สมรรถนะหลัก (Core Competencies) และ 3) สมรรถนะเสริม (Functional/Soft Skills)

ระดับแรก ทักษะของผู้นำ เป็นฐานของการสร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจ ประกอบด้วย การโน้มน้าวใจบนฐานความเชี่ยวชาญ ความซื่อสัตย์และโปร่งใส การรับฟังความคิดเห็นและการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการเพื่อให้ได้ข้อมูลป้อนกลับจากสมาชิกและนักท่องเที่ยว ตัวอย่างจากวิสาหกิจชุมชนเพ็ชรคีรีโฮมสเตย์สะท้อนการใช้ความโปร่งใสในการบริหารผลประโยชน์ โดยเน้นให้สมาชิกได้รับรายได้เต็มจำนวน เพื่อลดความระแวงและสร้างความไว้วางใจภายในกลุ่ม

ระดับที่สอง สมรรถนะหลัก ประกอบด้วย การกำหนดประเด็นสาร การสร้างความน่าเชื่อถือ การประยุกต์ใช้สื่อและเทคโนโลยีและการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ผู้นำสามารถนำทรัพยากรเดิมมาปรับกรอบความหมายใหม่ เช่น การพัฒนาอาหารพื้นถิ่นเป็นเมนูชูสุขภาพ การใช้วิถีมะพร้าวเป็นอัตลักษณ์การท่องเที่ยว หรือการสื่อสารมูลค่าเพิ่มของผลผลิตเกษตร

การสร้างความน่าเชื่อถืออาศัยทั้งความน่าเชื่อถือของผู้นำและการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก เช่น หน่วยงานสาธารณสุข มหาวิทยาลัย การตรวจวิเคราะห์และมาตรฐานด้านสุขภาพเพื่อสร้างความมั่นใจเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์และสมุนไพร

ด้านเทคโนโลยีพบการใช้ Facebook, YouTube และสื่อออนไลน์ในหลายพื้นที่ ส่วนการประยุกต์ใช้ AI พบชัดเจนในบางกรณีเท่านั้น เช่น การใช้ช่วยเขียนเรื่องราว ทำสไลด์และสร้างคอนเทนต์ ขณะที่บางพื้นที่ยังต้องการการสนับสนุนด้านการผลิตสื่อดิจิทัล ทั้งนี้ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลมีลักษณะแตกต่างกันตามบริบทของแต่ละพื้นที่ ไม่ได้เป็นสมรรถนะร่วมของผู้นำวิสาหกิจชุมชนทั้ง 5 กรณีศึกษา

ระดับที่สาม สมรรถนะเสริม ได้แก่ การนำเสนอมุมมองใหม่ (Reframing) การเล่าเรื่อง การสร้างประสบการณ์ตรงและการปรับตัวต่อเทคโนโลยีเพื่อสร้างความแตกต่างและขยายการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย

ดังนั้น การจัดการการสื่อสารของผู้นำจึงมีลักษณะเป็นการเชื่อมโยงจากทักษะด้านความสัมพันธ์และความไว้วางใจ การบริหารสารและเครือข่าย การสร้างความโดดเด่นด้วยเรื่องเล่า ประสบการณ์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

ภาพที่ 2 การจัดการการสื่อสารของผู้นำเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร

3. แนวทางการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการพัฒนามีลักษณะเป็นเส้นทางการพัฒนา (Roadmap) ที่เชื่อมโยงกัน 3 ขั้น ได้แก่ 1) การยกระดับความรู้ ทัศนคติและการปฏิบัติ (K-A-P) 2) การพัฒนาการสื่อสารผ่านประสบการณ์ตรง และ 3) การปรับทิศทางสู่การเป็นจุดหมายปลายทางสุขภาวะ (Wellness Destination)

3.1 ขั้นแรก การยกระดับ K-A-P ผู้นำควรได้รับการพัฒนาความรู้ด้านสุขภาพ สมุนไพร มาตรฐาน การตลาดและเทคโนโลยีควบคู่กับทัศนคติที่เปิดรับการเรียนรู้และสามารถนำความรู้ไปถ่ายทอดต่อได้ ประธานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มท่องเที่ยวเชิงเกษตรสร้างสรรค์รักษ์จอมบึงสะท้อนว่า

“คนที่จะมีชีวิตรอดได้ไม่ใช่คนที่ปลูกผักเป็น แต่เป็นคนที่สอนปลูกผักเป็น...จึงต้องการประสบการณ์จากใครสักคน” (อภิวรรษ สุขพ่วง, 2569)

ซึ่งสะท้อนว่า การมีความรู้เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอหากไม่สามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นเข้าใจและนำไปใช้ได้

3.2 ขั้นที่สอง การพัฒนาการสื่อสารผ่านประสบการณ์ตรง โดยปรับจากการบรรยายข้อมูลทางเดียวไปสู่กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและลงมือปฏิบัติ เช่น การทำอาหารเป็นยา การเรียนรู้สมุนไพร การกัวซา การแช่มือแช่เท้าและกิจกรรมดูแลสุขภาพ ซึ่งมุ่งช่วยให้ผู้รับสารเข้าใจภูมิปัญญาและเกิดความมั่นใจมากขึ้น

3.3 ขั้นที่สาม การปรับทิศทางสู่ Wellness Destination โดยผู้นำควรติดตามแนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและเชื่อมทุนเดิมของชุมชนกับกระแสสุขภาพ เช่น อาหารเป็นยา สุขภาพองค์รวม เกษตรอินทรีย์ หรือ Wellness Corridor พร้อมพัฒนาเครือข่ายกับภาครัฐ มหาวิทยาลัย ภาคธุรกิจและหน่วยงานด้านสุขภาพ เพื่อสนับสนุนความรู้ มาตรฐาน ตลาดและความน่าเชื่อถือ

ทั้งนี้ รูปแบบการพัฒนาควรคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละพื้นที่ โดยเฉพาะระดับความพร้อมด้านเทคโนโลยี ภาษา อัตลักษณ์และเครือข่ายไม่ควรใช้แนวทางเดียวกันกับทุกวิสาหกิจชุมชน

ภาพที่ 3 แผนภาพสรุปแนวทางการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชน

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้ามกรณีศึกษา พบว่า วิสาหกิจชุมชนทั้ง 5 พื้นที่มีจุดร่วมด้านการสื่อสาร คือ ผู้นำทำหน้าที่เป็นผู้สื่อความหมาย โดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความซับซ้อนมาถ่ายทอดผ่านการเล่าเรื่องและการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยว มีการใช้การสื่อสารแบบผสมผสานระหว่างการสื่อสารแบบเผชิญหน้าในฐานเรียนรู้กับสื่อดิจิทัลและให้ความสำคัญกับการสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ขณะที่ความแตกต่างของแต่ละพื้นที่สัมพันธ์กับทุนทางวัฒนธรรม ทรัพยากรและอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชน ซึ่งนำมาใช้กำหนดเนื้อหาและรูปแบบการสื่อสารให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่

อภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะการสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชนมิได้จำกัดอยู่เพียงความสามารถในการพูดหรือการเลือกใช้สื่อ แต่เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างมิติด้านการสื่อสารของผู้นำ (Leader Communication) และมิติด้านบทบาทของผู้นำ (Leadership Role) โดยผู้นำใช้ช่องทางการสื่อสารแบบผสมผสาน (Cross-media) ควบคู่กับการเล่าเรื่อง การสาธิต การสร้างประสบการณ์ตรง การมีส่วนร่วมและการบอกต่อ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพรมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ความเชื่อและการดูแลสุขภาพ ผู้นำจึงต้องสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้เฉพาะถิ่นให้เข้าใจง่ายและสร้างความไว้วางใจแก่ผู้รับสาร สอดคล้องกับ Simanungkalit, S. M. et al. ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Community empowerment program in management of health clinic development and herbal tourism ให้ความสำคัญกับสมรรถนะการสื่อสารของผู้นำในการถ่ายทอดความรู้ กระตุ้นการมีส่วนร่วมและเสริมพลังเครือข่ายชุมชนในการพัฒนากิจกรรมด้านสุขภาพและการท่องเที่ยวสมุนไพร (Simanungkalit, S. M. et al., 2024) ดังนั้น การพัฒนาผู้นำจึงควรเน้นความสามารถในการแปลงภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของชุมชนให้เป็นสารและประสบการณ์ที่ผู้รับสารเข้าถึงได้มากกว่าการพัฒนาเฉพาะทักษะการประชาสัมพันธ์

ด้านการจัดการการสื่อสาร พบว่า มีความเชื่อมโยงตั้งแต่ทักษะของผู้นำ (Leadership Skills) สมรรถนะหลัก (Core Competencies) ไปจนถึงสมรรถนะเสริม (Functional/Soft Skills) โดยการรับฟังอย่างเข้าอกเข้าใจ ความซื่อสัตย์ ความโปร่งใส และความไว้วางใจเป็นฐานสำคัญ ขณะที่การจัดการสาร การสร้างความน่าเชื่อถือ การใช้สื่อ และการประสานเครือข่ายช่วยให้วิสาหกิจชุมชนเข้าถึงองค์ความรู้ ทรัพยากร มาตรฐาน และตลาดได้กว้างขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ พิจักษณ์ จันทวิโรจน์ และปธาน สุวรรณมงคล ที่ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงเกษตรสร้างสรรค์ โดยให้ความสำคัญกับการจัดการและพัฒนาเครือข่ายพันธมิตรในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยว ผลการศึกษาครั้งนี้พบการเชื่อมโยงกับหน่วยงานด้านสุขภาพ การท่องเที่ยวและสถาบันการศึกษาเพื่อสนับสนุนมาตรฐานและความน่าเชื่อถือของผลิตภัณฑ์และบริการ (พิจักษณ์ จันทวิโรจน์ และปธาน สุวรรณมงคล, 2566) จึงกล่าวได้ว่า เครือข่ายเป็นกลไกสำคัญในการเสริมขีดความสามารถด้านการสื่อสารของผู้นำโดยเฉพาะภารกิจที่ชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้โดยลำพัง

ด้านเทคโนโลยี แม้หลายพื้นที่ใช้สื่อดิจิทัลในการประชาสัมพันธ์และติดต่อกับกลุ่มเป้าหมายแต่การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) พบชัดเจนเพียงบางกรณี จึงไม่ควรสรุปว่า AI เป็นสมรรถนะร่วมของผู้นำทั้ง 5 กรณีศึกษา ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ความสามารถในการเลือกและปรับใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสมกับความพร้อมของบุคลากร ลักษณะของสารและบริบทของพื้นที่มากกว่าการกำหนดเทคโนโลยีชนิดใดชนิดหนึ่งเป็นคุณลักษณะร่วมของทุกชุมชน

ด้านแนวทางการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสาร ผลการวิจัยสะท้อนเส้นทางการพัฒนา (Roadmap) จากการยกระดับความรู้ ทัศนคติและการปฏิบัติ (K-A-P) ไปสู่การสื่อสารผ่านประสบการณ์ตรง (Learning by Doing) และการเชื่อมโยงทุนของชุมชนกับแนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเพื่อสนับสนุนการพัฒนาสู่การเป็นจุดหมายปลายทางสุขภาวะ (Wellness Destination) โดยการสร้างประสบการณ์ตรงเป็นข้อค้นพบร่วมจากการวิเคราะห์ข้ามกรณี แม้รูปแบบกิจกรรมจะแตกต่างกันตามภูมิปัญญาและทุนของแต่ละพื้นที่ ข้อค้นพบนี้สามารถอธิบายร่วมกับทฤษฎีแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ (Health Belief Model: HBM) โดยสอดคล้องกับแนวคิดของ Champion, V. L. & Skinner, C. S. ที่ได้อธิบายไว้ในบท The Health Belief Model ในหนังสือ Health Behavior and Health Education: Theory, Research, and Practice ว่า ในมิติสิ่งชักนำให้เกิดการปฏิบัติ (Cues to Action) การเล่าเรื่อง การสาธิต และการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสหรือลงมือปฏิบัติ ช่วยทำให้ความรู้ด้านสุขภาพและสมุนไพรมีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น (Champion, V. L. & Skinner, C. S., 2008) ดังนั้น การพัฒนาสมรรถนะจึงควรออกแบบให้เหมาะกับระดับความพร้อมและบริบทของแต่ละชุมชน

โดยภาพรวม สมรรถนะของผู้นำ การจัดการการสื่อสารและแนวทางการพัฒนาสมรรถนะมีความเชื่อมโยงกันเป็นระบบ โดยผู้นำต้องสามารถสร้างความไว้วางใจ ออกแบบสาร เลือกใช้ช่องทาง เชื่อมโยงเครือข่ายและถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านประสบการณ์ที่ผู้รับสารเข้าใจและมีส่วนร่วมได้ อย่างไรก็ตามข้อค้นพบครั้งนี้มาจากวิสาหกิจชุมชนต้นแบบระดับดีเยี่ยม 5 กรณี ซึ่งมีบริบทและทุนของพื้นที่แตกต่างกัน จึงควรนำผลไปประยุกต์หรือถ่ายโอนบทเรียนโดยพิจารณาความเหมาะสมของแต่ละบริบท

องค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัยและการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้ามกรณีของวิสาหกิจชุมชนต้นแบบทั้ง 5 พื้นที่ นำไปสู่ข้อเสนอแบบจำลองนิเวศวิทยาการสื่อสารเชิงบูรณาการเพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพรอย่างยั่งยืน ซึ่งสังเคราะห์จากข้อค้นพบด้านสมรรถนะการสื่อสาร การจัดการการสื่อสาร และแนวทางการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชน โดยนำข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 4 กลุ่ม ได้แก่ ประธานวิสาหกิจชุมชน กรรมการวิสาหกิจชุมชน ภาคีเครือข่ายและนักวิชาการ มาวิเคราะห์ร่วมกับผลการเปรียบเทียบข้ามกรณีเพื่อค้นหาประเด็นร่วม ความแตกต่างตามบริบทและความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบของการสื่อสาร

ความใหม่ของแบบจำลองอยู่ที่การอธิบายการสื่อสารของผู้นำในลักษณะ ระบบนิเวศการสื่อสาร ซึ่งไม่ได้มองการสื่อสารเพียงกระบวนการส่งสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารแต่เชื่อมโยงสมรรถนะของผู้นำ ทุนทางสังคม ทรัพยากรและอัตลักษณ์ของชุมชน กระบวนการสื่อสารผ่านประสบการณ์ตลอดจนเครือข่ายที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกันเป็นระบบ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ส่วน ได้แก่ 1) ปัจจัยนำเข้า (Input) ประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ คุณลักษณะของผู้นำ ความซื่อสัตย์ ความโปร่งใส ความไว้วางใจ รวมถึงภูมิปัญญา ทรัพยากร อัตลักษณ์และเครือข่ายของชุมชน 2) กระบวนการ (Process) เป็นการนำทุนดังกล่าวมาออกแบบการสื่อสารผ่านการเล่าเรื่อง การสาธิต การสร้างการมีส่วนร่วมและการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง 3) การเปลี่ยนผ่าน (Cognitive Transition) เป็นกระบวนการสร้างความเข้าใจ ลดอุปสรรคด้านการรับรู้และเสริมความมั่นใจผ่านการอธิบายอย่างเป็นเหตุเป็นผล ความน่าเชื่อถือและประสบการณ์ตรง และ 4) ผลสัมฤทธิ์ (Outcome) สะท้อนการยกระดับมาตรฐานและความน่าเชื่อถือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การสร้างเครือข่ายและทิศทางการพัฒนาพื้นที่สู่การเป็นจุดหมายปลายทางสุขภาวะ (Wellness Destination)

องค์ประกอบทั้ง 4 ส่วนมีความเชื่อมโยงต่อเนื่องกัน โดยสมรรถนะของผู้นำและทุนของชุมชนเป็นฐานของการออกแบบการสื่อสารก่อนนำไปสู่การสื่อสารเชิงประสบการณ์ที่เน้นการเล่าเรื่อง การสาธิต และการลงมือปฏิบัติซึ่งช่วยสร้างความเข้าใจและความมั่นใจให้แก่ผู้รับสารแล้วจึงเชื่อมต่อไปยังมาตรฐาน ความน่าเชื่อถือ ผลิตภัณฑ์ เครือข่ายและทิศทางการพัฒนาพื้นที่ นอกจากนี้ แบบจำลองยังมีกลไกการบอกต่อความไว้วางใจและการเชื่อมโยงทรัพยากรจากเครือข่ายกลับเข้าสู่ระบบ ทำให้ผลที่เกิดจากการสื่อสารสามารถย้อนกลับมาเสริมสมรรถนะของผู้นำ ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของเครือข่ายได้อย่างต่อเนื่อง จึงสะท้อนว่าการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพไม่ได้ขึ้นอยู่กับช่องทางหรือเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการทำงานร่วมกันของผู้นำ ทุนชุมชน กระบวนการสื่อสารและภาคีเครือข่ายที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่

ทั้งนี้ ผลสัมฤทธิ์ (Outcome) ในแบบจำลองเป็นผลลัพธ์และทิศทางเชิงระบบที่สังเคราะห์จากข้อค้นพบของการวิจัย มิใช่ตัวแปรผลลัพธ์ที่ได้รับการทดสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุในการวิจัยครั้งนี้ ดังนั้น การนำแบบจำลองไปประยุกต์ใช้ควรคำนึงถึงความแตกต่างด้านทุนทางวัฒนธรรม ทรัพยากร สมรรถนะของผู้นำ และความพร้อมของเครือข่ายในแต่ละพื้นที่

จากความเชื่อมโยงของข้อค้นพบดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสังเคราะห์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง 4 ส่วน ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) การเปลี่ยนผ่าน (Cognitive Transition) และผลสัมฤทธิ์ (Outcome) ให้เห็นเป็นลำดับเชิงระบบ โดยมีการเชื่อมโยงย้อนกลับของผลที่เกิดขึ้นไปสู่การเสริมสร้างสมรรถนะของผู้นำทุนทางสังคมและเครือข่ายของชุมชน ซึ่งสะท้อนลักษณะของระบบนิเวศการสื่อสารที่มีการเคลื่อนไหวและปรับตัวตามบริบทของแต่ละพื้นที่ ความสัมพันธ์ดังกล่าวสรุปเป็นแบบจำลองได้ดังภาพที่ 4

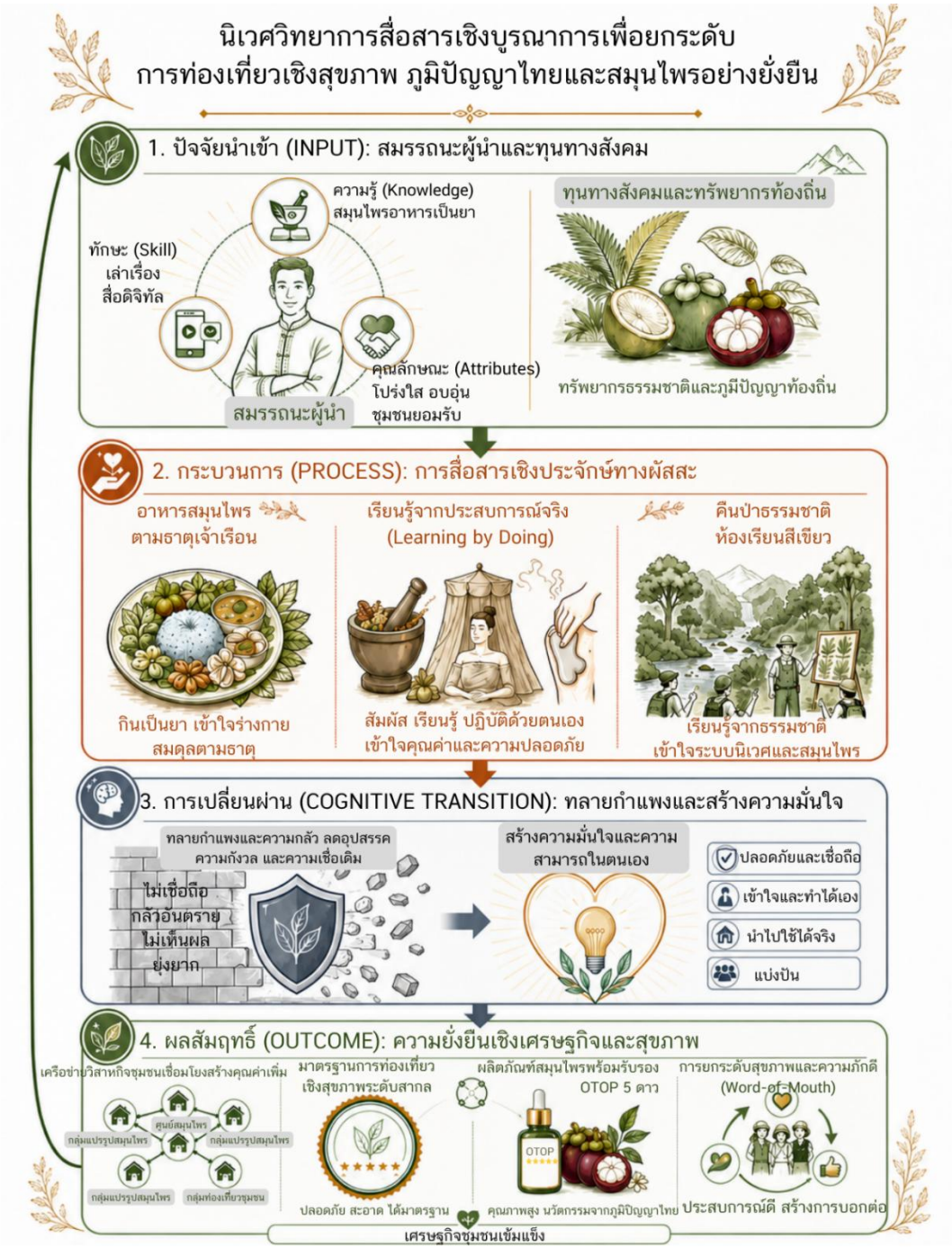

ภาพที่ 4 นิเวศวิทยาการสื่อสารเชิงบูรณาการเพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพรอย่างยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า 1) สมรรถนะการสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย มิติด้านการสื่อสารของผู้นำและมิติด้านบทบาทของผู้นำ โดยให้ความสำคัญกับการใช้ช่องทางการสื่อสารแบบผสมผสาน การเล่าเรื่อง การสาธิต การสร้างประสบการณ์ตรง การมีส่วนร่วมและการบอกต่อเพื่อถ่ายทอดคุณค่าของภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร ตลอดจนสร้างความเข้าใจและความไว้วางใจแก่ผู้รับสาร 2) การจัดการการสื่อสารของผู้นำ ประกอบด้วย ทักษะของผู้นำ สมรรถนะหลักและสมรรถนะเสริม โดยมีการรับฟัง ความซื่อสัตย์ ความโปร่งใสและการสร้างความน่าเชื่อถือเป็นพื้นฐาน ควบคู่กับการจัดการสาร การเลือกใช้สื่อและเทคโนโลยีที่เหมาะสมและการประสานเครือข่ายภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษาและชุมชนเพื่อสนับสนุนองค์ความรู้ มาตรฐานและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และ 3) แนวทางการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสาร ควรเริ่มจากการพัฒนาความรู้ ทัศนคติและการปฏิบัติ (K-A-P) ควบคู่กับทักษะการเล่าเรื่องและการใช้สื่อแล้วพัฒนาสู่การสื่อสารผ่านประสบการณ์ตรง (Learning by Doing) แล้วเชื่อมโยงทุนของชุมชนกับเครือข่ายและมาตรฐานที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนทิศทางการพัฒนาพื้นที่สู่การเป็นจุดหมายปลายทางสุขภาวะ (Wellness Destination) โดยข้อค้นพบทั้งสามส่วนได้นำไปสู่ข้อเสนอแบบจำลองนิเวศวิทยาการสื่อสารเชิงบูรณาการเพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพรอย่างยั่งยืน ในการนำผลการวิจัยไปใช้ 1) ระดับผู้นำวิสาหกิจชุมชน ควรพัฒนาความรู้ด้านสุขภาพและสมุนไพร ทักษะการเล่าเรื่อง การสื่อสารดิจิทัล และการออกแบบกิจกรรมเชิงประสบการณ์ โดยคำนึงถึงความถูกต้องของข้อมูล ความปลอดภัยของบริการ และอัตลักษณ์ของชุมชน 2) ระดับหน่วยงานในพื้นที่ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดและสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดควรร่วมสนับสนุนการพัฒนาทักษะการสื่อสารสุขภาพ การเล่าเรื่องและการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์และบริการ 3) ระดับเครือข่ายวิชาการ สถาบันการศึกษาและหน่วยงานวิชาการควรสนับสนุนองค์ความรู้ การตรวจสอบข้อมูล การพัฒนาผลิตภัณฑ์ นวัตกรรม และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และ 4) ระดับนโยบาย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมการพัฒนาสมรรถนะของผู้นำและการสร้างเครือข่ายควบคู่กับจริยธรรมการสื่อสารสุขภาพ ความปลอดภัยของบริการและการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับการวิจัยครั้งต่อไปควรนำแบบจำลองไปศึกษาเชิงปริมาณในกลุ่มตัวอย่างที่กว้างขึ้นเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของแบบจำลอง รวมทั้งศึกษาประสบการณ์และความไว้วางใจของนักท่องเที่ยวตลอดจนเปรียบเทียบการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารของผู้นำในบริบทพื้นที่ที่แตกต่างกันเพื่อพิจารณาความเหมาะสมของการประยุกต์ใช้แบบจำลองในบริบทที่หลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. (2567). ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร ครั้งที่ 1/2567. เรียกใช้เมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2568 จาก https://www.dtam.moph.go.th/announcement/14544/

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2558). พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.

กองยุทธศาสตร์และแผนงาน. (2567). แผนงาน/โครงการกระทรวงสาธารณสุข ปี 2568. เรียกใช้เมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2568 จาก https://spd.moph.go.th/แผนกระทรวงสาธารณสุข/

กองวิจัยการตลาดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2569). การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพกับโอกาสของประเทศไทย. เรียกใช้เมื่อ 19 มิถุนายน 2569 จาก https://tatreviewmagazine.com/article/wellness-tourism-data-lab/

พรรษา บัวมะลิ. (28 เม.ย. 2569). การสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร. (วีนัส เข้งนุเคราะห์, ผู้สัมภาษณ์)

พิจักษณ์ จันทวิโรจน์ และปธาน สุวรรณมงคล. (2566). การบริหารวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรสร้างสรรค์. วารสารวิชาการสถาบันวิทยาการจัดการแห่งแปซิฟิค, 9(2), 170-185.

วสุธิดา พูนกลัด และคณะ. (2566). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (Community-Based Tourism for the Sustainable Development). วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 3(2), 793-812.

วารีพร ชูศรี และวรลักษณ์ ลลิตศศิวิมล. (2563). การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ: ความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทย (Health Tourisms: Thailand's Competitiveness). วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 7(2), 205-226.

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. (2567). แผนปฏิบัติการส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม พ.ศ. 2568. เรียกใช้เมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2568 จาก https://shorturl.asia/tut58h

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570). เรียกใช้เมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2568 จาก https://www.nesdc.go.th/the-national-economic-and-social-development-plan/the-thirteenth-plan-2023-2027/

อนุวัฒน์ ชมภูปัญญา และธนัสถา โรจนตระกูล. (2565). การพัฒนาศักยภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วมสู่ชุมชนท่องเที่ยวที่ยั่งยืน. Journal of Modern Learning Development, 7(8), 414-430.

อภิวรรษ สุขพ่วง. (31 พ.ค. 2569). การสื่อสารของผู้นำวิสาหกิจชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร. (วีนัส เข้งนุเคราะห์, ผู้สัมภาษณ์)

Champion, V. L. & Skinner, C. S. (2008). The health belief model. In Glanz, K. et al. (Eds.), Health behavior and health education: Theory, research, and practice. (4th ed.). (pp. 45-65). San Francisco: Jossey-Bass.

Simanungkalit, S. M. et al. (2024). Community empowerment program in management of health clinic development and herbal tourism. Proceeding International Conference of Innovation Science, Technology, Education, Children and Health, 1(1), 82-92.

บทความวิจัย

ประสิทธิผลของชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมความสามารถ ในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน*

THE EFFECTIVENESS OF A SELF-DIRECTED LEARNING TRAINING PACKAGE TO ENHANCE THE EXPERIENTIAL PROVISION ABILITIES OF EARLY CHILDHOOD TEACHERS IN SCHOOLS UNDER THE BORDER PATROL POLICE SUB-DIVISION

ฉัตรชยา รอดระหงษ์*, กิตติชัย สุธาสิโนบล, ศุภวรรณ สัจจพิบูล

Chatchaya Rodrahong*, Kittichai Suthasinobon, Suppawan Satjapiboon

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Faculty of Education, Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: chatchaya.hong@g.swu.ac.th

*Tel: 098-010-4158

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประสิทธิผลของชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน และ 2) ศึกษาระดับความพึงพอใจของครูปฐมวัย ในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่มีต่อชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงทดลองแบบ Pre-Experimental Designs (One Group Pretest-Posttest Design) กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูปฐมวัยที่ปฏิบัติการสอนระดับชั้นอนุบาล สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 43 ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 14 คน จาก 7 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ 1) ชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเองตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 2) แบบประเมินความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย และ 3) แบบสอบถามความพึงพอใจของครูปฐมวัย สถิติที่ใช้ คือ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การเปรียบเทียบผลการทดลองก่อนและหลัง ด้วยค่าสถิติ (t-test Dependent for Samples) ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการศึกษาประสิทธิผลของชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง พบว่า ความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย หลังการใช้ชุดฝึกอบรมสูงขึ้นกว่าก่อนการใช้ชุดฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 2) ผลการประเมินความพึงพอใจต่อชุดฝึกอบรมโดยภาพรวม พบว่า ความพึงพอใจของครูปฐมวัยที่มีต่อชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนอยู่ในระดับมาก

* Received 11 August 2026; Revised 15 September 2026; Accepted 23 September 2026

คำสำคัญ: ชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง, ความสามารถในการจัดประสบการณ์, ครูปฐมวัย

Abstract

This research aimed to 1) Study the effectiveness of the self-directed learning training package to enhance the experiential provision abilities of early childhood teachers in schools under the Border Patrol Police Sub-Division and 2) Investigate the satisfaction level of early childhood teachers towards the self-directed learning training package designed to enhance the experiential provision abilities of early childhood teachers in schools under the Border Patrol Police Sub-Division. This study employed a pre-experimental design (One Group Pretest-Posttest Design). The sample consisted of 14 early childhood teachers at the kindergarten level from seven schools under the Border Patrol Police Sub-Division 43, selected using purposive sampling. The instruments used for data collection included 1) A self-learning training package based on the 80/80 2) An efficiency criteria an assessment form for the experiential provision abilities of early childhood teachers and 3) an early childhood teacher satisfaction questionnaire. The statistics analyses employed included mean, and tandard Deviation (S.D.). Pre-experiment and post-experiment results were compared using a dependent samples t = test. The result of the study revealed that 1) The results of the study of the effectiveness of the self-learning training package found that the ability to organize the experiences of early childhood teachers after using the training set, it was higher than before using the training set. Statistically significant at the .05 level. and 2) The overall satisfaction assessment results towards the training package revealed that the participants' satisfaction was at a high level.

Keywords: A Self-Directed Learning Training Package, Experiential Provision Ability, Early Childhood Teachers

บทนำ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นยุทธศาสตร์สำคัญของประเทศไทยในการรองรับการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21 โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) หมุดหมายที่ 12 มุ่งพัฒนากำลังคนที่มีสมรรถนะสูงและเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งการศึกษาถือเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคนทุกช่วงวัย โดยเฉพาะการศึกษาปฐมวัยซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาทักษะการเรียนรู้และศักยภาพของมนุษย์ตลอดช่วงชีวิต (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 กำหนดให้การจัดประสบการณ์เป็นกระบวนการสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยมีครูปฐมวัยเป็นกลไกหลักในการออกแบบและจัดประสบการณ์ที่สอดคล้องกับพัฒนาการและความแตกต่างระหว่างบุคคล (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2560) สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติการพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2562 ที่มุ่งยกระดับคุณภาพผู้ดูแล

และครูปฐมวัยให้มีความรู้ ความสามารถ และสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ (พระราชบัญญัติการพัฒนาเด็กปฐมวัย, 2562); (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4), 2562) ทั้งนี้ แนวคิดของ Heckman, J. J. ยังชี้ให้เห็นว่าการลงทุนในการพัฒนาเด็กปฐมวัยเป็นการลงทุนที่ให้ผลตอบแทนต่อสังคมสูงที่สุดในระยะยาว (Heckman, J. J., 2000) สะท้อนว่าคุณภาพของการจัดประสบการณ์โดยครูปฐมวัยเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาเด็กและการพัฒนาประเทศในอนาคต จากความสำคัญดังกล่าวการจัดการศึกษาปฐมวัยในประเทศไทยจึงครอบคลุมหน่วยงานที่หลากหลาย ซึ่งทุกหน่วยงานต้องขับเคลื่อนการจัดการเรียนรู้ให้บรรลุเป้าหมายตามหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษาปฐมวัยควบคู่ไปกับบริบทเฉพาะของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 43 ซึ่งเป็นสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยในสังกัดกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ที่จัดการศึกษาครอบคลุมตั้งแต่ระดับปฐมวัยตลอดจนการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562 และพระราชบัญญัติการพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2562 รวมทั้งมีภารกิจสำคัญในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องตามแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ตามพระราชดำริสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2560 - 2569 เพื่อเตรียมความพร้อมให้เด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ทั้งการปรับเปลี่ยนประเทศไปสู่ไทยแลนด์ 4.0 การเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ศตวรรษที่ 21 และสังคมดิจิทัล (สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2560)

ครูปฐมวัยในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนจึงต้องมีความสามารถในการจัดประสบการณ์ โดยจะต้องบูรณาการการจัดประสบการณ์ให้เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการสมวัยอย่างเป็นองค์รวมและให้สอดคล้องตามแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2560 - 2569 (สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2560) แต่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่ 43 ยังคงประสบกับปัญหาเช่นเดียวกับปัญหาระดับประเทศ ปัญหาในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ เช่น การจัดกิจกรรมที่ไม่หลากหลาย การส่งเสริมพัฒนาการเด็กได้ไม่ครบทุกด้าน การใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ยังไม่เหมาะสม ตลอดจนข้อจำกัดด้านบุคลากรและทรัพยากร ส่งผลให้การจัดประสบการณ์ยังไม่เป็นไปตามเป้าหมายของหลักสูตร (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) โดยปัญหาการจัดประสบการณ์ที่ไม่เหมาะสมของครูโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งมีสาเหตุมาจาก ครูขาดความรู้ด้านการจัดการศึกษาปฐมวัย จึงส่งผลให้การเตรียมความพร้อมของเด็กปฐมวัยซึ่งนับตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 5 ปียังมีพัฒนาการที่ล่าช้ากว่าวัย และบางพื้นที่ไม่มีศูนย์เด็กเล็กรองรับ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนจึงรับเด็กเข้าชั้นอนุบาล ทำให้การจัดชั้นอนุบาลเป็นการคละหลายช่วงอายุ ทำให้การจัดกิจกรรมเสริมสร้างพัฒนาการของเด็กในแต่ละช่วงอายุเป็นไปด้วยความยากลำบาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการนิเทศการจัดการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระ พบว่า ครูปฐมวัยยังขาดการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เตรียมความพร้อมที่เหมาะสมกับช่วงวัยของเด็กปฐมวัย (มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2562) ปัญหาความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัยในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน จึงเป็นความจำเป็นที่ครูจะต้องได้รับการพัฒนาหรือส่งเสริมให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ครูปฐมวัยในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนให้มีความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ต้องยึดหลักการ ทฤษฎี เทคนิควิธีการที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ของบุคคลในวัยนี้ ซึ่งครูปฐมวัยถือได้ว่าเป็นช่วงวัยผู้ใหญ่

การเรียนรู้ของผู้ใหญ่มีการเรียนรู้ที่มีความจำเพาะและแตกต่างจากช่วงวัยเด็ก การพัฒนาบุคคลในวัยนี้ให้มีประสิทธิภาพการจัดกระบวนการเรียนรู้จำเป็นต้องสอดคล้องกับธรรมชาติของการเรียนรู้ของวัยผู้ใหญ่ ทฤษฎีการเรียนรู้วัยผู้ใหญ่ Knowles, M. S. ได้กล่าวถึงการส่งเสริมให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้บนพื้นฐานที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-directed) มีหลักการพื้นฐานของทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ไว้ 5 ประการ 1) มโนทัศน์แห่งตน (Self-concept) ผู้ใหญ่ต้องการความรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเองในการตัดสินใจต่าง ๆ ในการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีอิสระทางการคิดและการตัดสินใจทางการเรียนรู้ ใช้การเรียนรู้โดยการกำกับตนเอง (Self-directed Learning) เป็นสำคัญ 2) ประสบการณ์ของผู้เรียน (Learner Experience) ผู้ใหญ่จะใช้ประสบการณ์ชีวิตของตนเองเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้การเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับผู้ใหญ่มุ่งเน้นการเชื่อมโยงประสบการณ์ชีวิตเข้ากับเนื้อหาสาระของการเรียนรู้ซึ่งจะทำให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิผล 3) ความพร้อมของผู้เรียน (Readiness To Learn) ผู้ใหญ่มีความพร้อมและให้ความสนใจในการเรียนรู้สิ่งที่สอดคล้องกับการทำงานและการดำรงชีวิตของตนเอง นอกจากนี้ ความพร้อมในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ยังเป็นผลมาจากประสบการณ์การทำงานและบทบาททางสังคมของตนเอง 4) ความสอดคล้องเชื่อมโยงของการเรียนรู้ (Orientation To Learn) ผู้ใหญ่เรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลัก (Problem-based) ที่สามารถนำความรู้และประสบการณ์การเรียนรู้ไปใช้ประโยชน์ได้จริงในการปฏิบัติงานของตนเอง ดังนั้น การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จึงมุ่งเน้นการประยุกต์ความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ มากกว่าการใช้เนื้อหาเป็นหลัก และ 5) แรงจูงใจในการเรียนรู้ (Motivation To Learn) ผู้ใหญ่ใช้แรงจูงใจภายใน (Internal Motivation) เป็นปัจจัยสนับสนุนการเรียนรู้ มากกว่าแรงจูงใจจากภายนอก (External Motivation) เพราะฉะนั้นการพัฒนาผู้ใหญ่จะต้องจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ความแตกต่างระหว่างบุคคล และต้องคำนึงถึงรูปแบบของการเรียนรู้ (Learning Style) ของผู้เรียน ดังนั้น การพัฒนาครูให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติงานควรใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนกำกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง เชื่อมโยงประสบการณ์เดิม และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาจากสถานการณ์จริง (Knowles, M. S., 1984) จากการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยพบว่า การใช้ชุดฝึกอบรม เป็นเครื่องมือและกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยมุ่งตอบสนองต่อสภาพ ความต้องการ และประสบการณ์เดิมของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ ช่วยกระตุ้นให้เกิดความสนใจและเรียนรู้ไปทีละขั้นตอนตามศักยภาพ ส่งผลให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ทักษะ ตลอดจนความสามารถเฉพาะทางที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับการเรียนรู้ของครูปฐมวัย อีกทั้งชุดฝึกอบรมมีความสำคัญและประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาบุคลากร ทั้งในมิติการบริหารจัดการและการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการอบรม ในด้านการจัดการ ชุดฝึกอบรมช่วยสร้างมาตรฐานเดียวกันในกระบวนการอบรมและการประเมินผล ทั้งยังช่วยลดเวลาและทรัพยากรในการเตรียมการของผู้จัด ขณะเดียวกันในด้านผู้เข้ารับการฝึกอบรม ชุดฝึกอบรมช่วยกระตุ้นแรงจูงใจ ตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถศึกษา ค้นคว้าและทบทวนเนื้อหาด้วยตนเองโดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ ซึ่งเป็นการส่งเสริมวินัยและการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ (Kozberg, G. & Tempel, M., 1991); (ปัทมา จันทวิมล, 2556)

จากการความสำคัญที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษา ทบทวน วิเคราะห์ จากแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ประกอบข้อจำกัดในเชิงพื้นที่ ซึ่งโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 43 อยู่ในพื้นที่ห่างไกล ผู้วิจัยจึงได้ทำการวิจัยและพัฒนาชุดฝึกอบรม เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า งานวิจัยนี้ช่วยยกระดับความสามารถในการจัดประสบการณ์ สร้างความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาเด็กปฐมวัย เพื่อให้เด็กปฐมวัยได้รับการพัฒนาครบทุกด้านอย่างเป็นองค์รวม ทั้งร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาให้สอดคล้องและเหมาะสมกับวัยของเด็ก ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา เพิ่มโอกาสทางการเรียนรู้ และยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาในพื้นที่ห่างไกล หรือในสถานศึกษาที่ต้องมีการยกระดับคุณภาพอย่างเร่งด่วน ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประสิทธิผลของชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน
2. เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจของครูปฐมวัย ในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่มีต่อชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การหาประสิทธิผลของชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ครูปฐมวัยที่ปฏิบัติการสอนระดับชั้นอนุบาลโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 4 ประกอบด้วย กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 41 - 42 จำนวน 42 โรงเรียน มีครูปฐมวัย จำนวน 98 คน
2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูปฐมวัยที่ปฏิบัติการสอนระดับชั้นอนุบาลโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 43 ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน จำนวน 14 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวม ได้แก่

1. แบบประเมินความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน
2. แบบสอบถามความพึงพอใจของครูปฐมวัย

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

1. การสร้างแบบประเมินความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน

1.1 ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแบบประเมินความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย

1.2 สร้างแบบประเมินความสามารถในการจัดประสบการณ์ของ ครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งทำเป็นมาตราส่วนประมาณ ค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

1.3 นำแบบประเมินความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้เชี่ยวชาญ ดังนี้ 1) อาจารย์ที่มีประสบการณ์ด้านการจัดการศึกษาปฐมวัย ไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 3 คน 2) อาจารย์ที่มีประสบการณ์ด้านหลักสูตรและการสอน ไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 1 คน 3) อาจารย์ที่มีประสบการณ์ด้านการวัดผลประเมินผล ไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 1 คนตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity Evidence) โดยใช้ดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2556)

1.4 นำแบบประเมินความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน มาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

1.5 จัดทำแบบประเมินความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน เพื่อนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

2. แบบสอบถามความพึงพอใจของครูปฐมวัย ที่มีต่อชุดฝึกอบรม เพื่อส่งเสริมสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน

2.1 ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแบบสอบถามความพึงพอใจของครูปฐมวัย

2.2 สร้างแบบสอบถามความพึงพอใจของครูปฐมวัย ซึ่งทำเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

2.3 นำแบบสอบถามความพึงพอใจของครูปฐมวัย เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้เชี่ยวชาญ ดังนี้ 1) อาจารย์ที่มีประสบการณ์ด้านการจัดการศึกษาปฐมวัย ไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 3 คน 2) อาจารย์ที่มีประสบการณ์ด้านหลักสูตรและการสอน ไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 1 คน 3) อาจารย์ที่มีประสบการณ์ด้านการวัดผลประเมินผล ไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 1 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity Evidence) โดยใช้ดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2556)

2.4 นำแบบสอบถามความพึงพอใจของครูปฐมวัย มาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

2.5 จัดทำแบบสอบถามความพึงพอใจของครูปฐมวัย ฉบับสมบูรณ์

การดำเนินการทดลอง

ผู้วิจัยดำเนินการทดลอง โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงทดลอง ใช้การวิจัย แบบ Pre-Experimental Designs (One Group Pretest-Posttest Design)

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. จัดส่งหนังสือขออนุญาตทำการทดลองใช้ชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 43 (30 กันยายน 2568)

2. ประชุมชี้แจงรายละเอียดกำหนดการ และให้ความรู้เกี่ยวกับชุดฝึกอบรมให้กับครูปฐมวัยก่อนนำไปใช้จริง (4 พฤศจิกายน 2568)

3. ผู้วิจัยนำแบบประเมินความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน ไปสังเกตและประเมินผลก่อนการใช้ชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน (5 - 6 พฤศจิกายน 2568)

3.1. ผู้วิจัยดำเนินการใช้ชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจ ตระเวนชายแดนที่ 43 กับครูปฐมวัยกลุ่มตัวอย่าง มีรายละเอียด ดังนี้

3.2 ครูปฐมวัย ศึกษาชุดฝึกอบรมด้วยตนเอง ตามแผนการใช้ชุดฝึก อบรม จำนวน 6 หน่วยการเรียนรู้

3.3 ทำแบบทดสอบความรู้ก่อนเรียน

3.4 ศึกษาคำชี้แจง

3.5 ศึกษาเนื้อหา

3.6 ทำแบบทดสอบความรู้หลังเรียน (14 - 16 พฤศจิกายน 2568)

3.6.1 ผู้วิจัยนำแบบประเมินความความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน ไปสังเกตและประเมินผลหลังการ ใช้ชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน (1 - 4 ธันวาคม 2568)

3.6.2 ผู้วิจัยนำแบบสอบถามความพึงพอใจของครูปฐมวัยที่มีต่อชุดฝึกอบรม เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจระเวนชายแดนที่ 43 สอบถามครูหลังการใช้ชุดฝึกอบรม (1 - 4 ธันวาคม 2568)

3.6.3 ผู้วิจัยนำผลคะแนนจากการประเมินความสามารถในการจัดประสบการณ์ก่อน - หลังมาทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของ ค่าเฉลี่ย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ประสิทธิผลของชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจระเวนชายแดนที่ 43

1. วิเคราะห์เปรียบเทียบความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 43 โดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้วิธีการเปรียบเทียบผลการทดลองก่อนและหลัง ด้วยค่าสถิติ (t-test Dependent for Samples)

2. วิเคราะห์ความพึงพอใจของครูปฐมวัยที่มีต่อชุดฝึกอบรม เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 43 โดยการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) โดยใช้เกณฑ์แปลของค่าเฉลี่ย (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2556) ดังนี้

4.51 - 5.00 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด

3.51 - 4.50 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

2.51 - 3.50 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง

1.51 - 2.50 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อย

0.51 - 1.50 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การหาประสิทธิผลของชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน

1. ผลการหาประสิทธิผลของชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน มีดังนี้

1.1 การวิเคราะห์ผลความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย

วิเคราะห์ผลการประเมินความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย โดยเปรียบเทียบความสามารถก่อน และหลังการ ได้รับการใช้ชุดฝึกอบรม

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ผลความสามารถในการจัดประสบการณ์ก่อนและหลังการใช้ชุดฝึกอบรม

คะแนน	n	$\bar{x}$	S.D.	t	Sig.
ก่อนการใช้ชุดฝึกอบรม	14	60.00	4.19	28.917	0.00
หลังการใช้ชุดฝึกอบรม	14	79.21	2.45		

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05**

จากตารางที่ 1 แสดงว่า ผลการประเมินความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ที่ได้ใช้ชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน ก่อนและหลังการใช้ชุดฝึกอบรมมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 60.00 และ79.21 ตามลำดับ สรุปได้ว่าหลังการใช้ชุดฝึกอบรมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัยสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

1.2 ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ก่อนและหลังการใช้ชุดฝึกอบรม

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ก่อนและหลังการใช้ชุดฝึกอบรม

ความสามารถในการจัดประสบการณ์	ก่อนได้รับการใช้ชุดฝึกอบรม			หลังได้รับการใช้ชุดฝึกอบรม		
	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านการออกแบบการจัดประสบการณ์						
1.1 องค์ประกอบของแผนครบถ้วน	4.00	0.55	มาก	4.93	0.27	มากที่สุด
1.2 องค์ประกอบของแผนการสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย	3.29	0.47	ปานกลาง	4.29	0.47	มาก

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ก่อนและหลังการใช้ชุดฝึกอบรม (ต่อ)

ความสามารถในการจัดประสบการณ์	ก่อนได้รับการใช้ชุดฝึกอบรม			หลังได้รับการใช้ชุดฝึกอบรม		
	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
1.3 แผนการจัดประสบการณ์การเหมาะสมช่วงวัยและบริบทของเด็ก	2.93	0.62	ปานกลาง	4.21	0.43	มาก
1.4 แผนการจัดประสบการณ์มีการบูรณาการครอบคลุมพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน	3.21	0.58	ปานกลาง	4.29	0.47	มาก
1.5 สาระการเรียนรู้ จุดประสงค์ และกิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องกัน	3.43	0.51	ปานกลาง	4.36	0.50	มาก
1.6 การเลือกใช้สื่อ/อุปกรณ์/แหล่งเรียนรู้ สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ และบริบทของเด็กปฐมวัย	3.57	0.51	มาก	4.50	0.52	มาก
1.7 การวัดและประเมินสอดคล้องกับวัตถุประสงค์	3.29	0.47	ปานกลาง	4.36	0.63	มาก
2. ด้านการกิจกรรมการเรียนรู้						
2.1 จัดกิจกรรมสอดคล้องกับแผนที่กำหนด	4.00	0.55	มาก	5.00	0.00	มากที่สุด
2.2 กิจกรรมเปิดโอกาสให้เด็กได้มีส่วนร่วม กระตุ้นการคิด การลงมือทำ และได้แสดงความคิดเห็น	3.21	0.43	ปานกลาง	4.21	0.43	มาก
2.3 จัดกิจกรรมเป็นลำดับขั้นตอนตามแผน	2.93	0.47	ปานกลาง	4.14	0.36	มาก
2.4 จัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการทั้ง 4 อย่างบูรณาการ	3.14	0.36	ปานกลาง	4.36	0.50	มาก
2.5 ใช้สื่อ/แหล่งเรียนรู้ได้คุ้มค่า และเหมาะสมกับธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็ก	3.43	0.36	ปานกลาง	4.21	0.43	มาก
2.6 สื่อมีความเพียงพอต่อเด็ก	3.64	0.50	มาก	4.50	0.52	มาก
2.7 จัดมุมประสบการณ์ที่สอดคล้องกับแผน	3.36	0.50	มาก	4.36	0.63	มาก
3. ด้านการประเมินผลพัฒนาการ						
3.1 จัดการประเมินผลพัฒนาการสอดคล้องกับสภาพจริง	3.43	0.51	ปานกลาง	4.93	0.27	มากที่สุด
3.2 ประเมินได้ครอบคลุมตามวัถุประสงค์ที่กำหนด	3.07	0.27	ปานกลาง	4.07	0.27	มาก
3.3 วิธีการประเมินสอดคล้องกับวัตถุประสงค์	3.07	0.27	ปานกลาง	4.14	0.36	มาก
3.4 เครื่องมือในประเมิน มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์	3.00	0.00	ปานกลาง	4.07	0.27	มาก
รวม	**3.30**	**0.23**	**ปานกลาง**	**4.37**	**0.17**	**มาก**

จากตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย เมื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังได้รับการใช้ชุดฝึกอบรม พบว่า โดยภาพรวมก่อนการได้รับการใช้ชุดฝึกอบรมมีผลการประเมินอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 3.30, S.D. = 0.23) และหลังการใช้ชุดฝึกอบรมมีผลการประเมินอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.37, S.D.= 0.17) แสดงว่าหลังการใช้ชุดฝึกอบรมครูปฐมวัยมีคะแนนเฉลี่ยด้านความสามารถในการจัดประสบการณ์สูงขึ้น

เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการออกแบบการจัดประสบการณ์ ก่อนการได้รับการใช้ชุดฝึกอบรมครู มีผลการประเมินอยู่ในระดับปานกลางเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะข้อแผนการจัดประสบการณ์เหมาะสมช่วงวัยและบริบทของเด็ก มีค่าเฉลี่ยอยู่ระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 2.93, S.D.= 0.62) ขณะที่หลังการใช้ชุดฝึกอบรม มีผลการประเมินเพิ่มขึ้นเป็นระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.21, S.D.= 0.43) และข้อที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ องค์ประกอบของแผนครบถ้วน เพิ่มขึ้นเป็นระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.93, S.D.= 0.27)

สำหรับด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ก่อนการได้รับการใช้ชุดฝึกอบรม ผลการประเมินอยู่ระดับปานกลางหลายรายการ โดยเฉพาะ “จัดกิจกรรมเป็นลำดับขั้นตอนตามแผน” ก่อนการได้รับการใช้ชุดฝึกอบรม มีค่าเฉลี่ยอยู่ระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 2.93, S.D.= 0.47) และหลังการใช้ชุดฝึกอบรมมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเป็นระดับ

2. ผลการศึกษาระดับความพึงพอใจของครูปฐมวัย ในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่มีต่อชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน มีดังนี้

ตารางที่ 3 ผลการความพึงพอใจของครูปฐมวัย ที่มีต่อชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
ส่วนที่ 1 ความพึงพอใจของคู่มือการใช้ชุดฝึกอบรม			
1. คำชี้แจงในคู่มือการใช้ชุดฝึกอบรม มีความชัดเจน สามารถนำไปปฏิบัติได้	4.43	0.51	มาก
2. รูปแบบตัวอักษรคู่มือการใช้ชุดฝึกอบรม ชัดเจน อ่านง่าย	4.57	0.51	มากที่สุด
3. คู่มือการใช้ชุดฝึกอบรมมีองค์ประกอบที่จำเป็นต่อการฝึกอบรมครบถ้วน	4.14	0.66	มาก
4. การจัดลำดับสาระสำคัญในคู่มือการใช้ชุดฝึกอบรมมีความเหมาะสม	4.50	0.52	มาก
ส่วนที่ 2 ความพึงพอใจด้านเนื้อหาสาระของชุดฝึกอบรม			
1. เนื้อหาของชุดฝึกอบรมมีความทันสมัย	4.36	0.50	มาก
2. เนื้อหาของชุดฝึกอบรมสอดคล้องกับ ความต้องการ	4.43	0.51	มาก
3. เนื้อหาของชุดฝึกอบรมมีความถูกต้อง ตรงตามหลักวิชาการ	4.29	0.47	มาก
4. เนื้อหาของชุดฝึกอบรมเป็นประโยชน์ โดยตรงต่อหน่วยงานของผู้เข้ารับ การฝึกอบรม	4.36	0.50	มาก
5. เนื้อหาของชุดฝึกอบรมมีความชัดเจน สามารถเรียนรู้ และฝึกปฏิบัติได้	4.29	0.47	มาก
ส่วนที่ 3 ความพึงพอใจด้านสื่อประกอบเนื้อหาของชุดฝึกอบรม			
1. สื่อประกอบการเรียนรู้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์	4.43	0.51	มาก
2. สื่อที่ใช้นำเสนอสาระสำคัญของเนื้อหา	4.21	0.43	มาก
3. สื่อและกิจกรรมในชุดฝึกอบรมมีความสอดคล้องกัน	4.07	0.27	มาก
4. สื่อประกอบสาระสำคัญของเนื้อหามีความชัดเจน เข้าใจง่าย นำไปใช้ได้ง่าย	4.21	0.43	มาก
ส่วนที่ 4 ความพึงพอใจด้านการวัดและประเมินผล			
1. วิธีการวัดและประเมินผลมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์	4.43	0.51	มาก
2. รูปแบบของเครื่องมือวัดและประเมินผลเหมาะสมกับสภาพของเนื้อหา	4.00	0.55	มาก
3. เกณฑ์การวัดและประเมินผลสอดคล้องกับวัตถุประสงค์	4.21	0.43	มาก
รวม	**4.30**	**0.28**	**มาก**

จากตารางที่ 3 ผลการประเมินความพึงพอใจต่อชุดฝึกอบรมโดยภาพรวม พบว่า ผู้เข้าร่วมการใช้ชุดฝึกอบรมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X}$ = 4.30, S.D. = 0.28) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อรูปแบบตัวอักษรคู่มือการใช้ชุดฝึกอบรม ชัดเจน อ่านง่าย อยู่ในระดับ มากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = 4.57, S.D. = 0.51) และข้ออื่น ๆ ทั้งหมดอยู่ในระดับมาก

อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยและพัฒนาชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน มีรายละเอียด ดังนี้

1. ผลการศึกษาประสิทธิผลของชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน พบว่า หลังการใช้ชุดฝึกอบรมกลุ่มตัวอย่างมีคะแนนความสามารถในการจัดประสบการณ์สูงกว่าก่อนการใช้ชุดฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ชุดฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นสามารถส่งเสริมให้ครูปฐมวัยมีความสามารถในการจัดประสบการณ์ได้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น กล่าวคือ ครูสามารถนำความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย การออกแบบแผนการจัดประสบการณ์ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการวัดประเมินพัฒนาการเด็กไปประยุกต์ใช้ในการจัดประสบการณ์ในชั้นเรียนได้ดีขึ้น ส่งผลให้ความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัยสูงขึ้นอย่างชัดเจน สามารถอธิบายได้จากลักษณะสำคัญของการพัฒนาชุดฝึกอบรมในครั้งนี้ ซึ่งยึดข้อมูลจากการศึกษาปัญหาและความต้องการจำเป็นของครูปฐมวัยในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนเป็นฐาน ทำให้เนื้อหาและกิจกรรมในชุดฝึกอบรมสอดคล้องกับบริบทการทำงานจริงของครู เมื่อครูได้เรียนรู้จากเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของตนเอง และได้ฝึกปฏิบัติผ่านกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับสถานการณ์จริง จึงทำให้ครูสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการจัดประสบการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Kozberg, G. & Tempel, M. ที่กล่าวว่า ชุดฝึกอบรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาผู้เรียนที่ออกแบบให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้และความต้องการของผู้เรียน (Kozberg, G. & Tempel, M., 1991) และสอดคล้องกับปัทมา จันทวิมล ที่กล่าวว่าการฝึกอบรมเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาความรู้ ความสามารถ และทักษะของผู้เข้ารับการฝึกอบรม เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ อีกปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ชุดฝึกอบรมมีประสิทธิผล คือ การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริงควบคู่กับการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยกิจกรรมในแต่ละหน่วยเปิดโอกาสให้ครูได้วิเคราะห์สถานการณ์จริง ฝึกออกแบบแผนการจัดประสบการณ์ ทดลองจัดประสบการณ์ และสะท้อนคิดจากการปฏิบัติ พร้อมทั้งได้รับคำแนะนำจากวิทยากร กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวช่วยให้ครูสามารถเชื่อมโยงความรู้ทางทฤษฎีกับการปฏิบัติจริงในห้องเรียนได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ การที่ชุดฝึกอบรมออกแบบให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถศึกษาด้วยตนเองและทบทวนเนื้อหาได้อย่างต่อเนื่อง ยังช่วยส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนและคงทน ทำให้ครูสามารถนำความรู้และทักษะที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัยได้อย่างมั่นใจมากขึ้น (ปัทมา จันทวิมล, 2556)

ในการจัดการศึกษาปฐมวัย การที่ครูปฐมวัยได้การส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ ย่อมส่งผลต่อคุณภาพการเรียนรู้ของเด็กโดยตรง เนื่องจากครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการออกแบบสภาพแวดล้อมการเรียนรู้และกิจกรรมที่เอื้อต่อพัฒนาการของเด็ก ผลการวิจัยครั้งนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า ชุดฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นสามารถช่วยให้ครูมีความสามารถในการออกแบบและจัดกิจกรรมประสบการณ์ ที่สอดคล้องกับพัฒนาการและความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็กมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์ กล่าวว่าการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยควรเน้นการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติและเด็กปฐมวัยได้รับประสบการณ์ตรง (สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์, 2550) รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิดของ กุลยา ตันติผลาชีวะ กล่าวว่าการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยควรมุ่งให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่หลากหลายและสอดคล้องกับความสนใจของเด็ก เพื่อส่งเสริมพัฒนาการอย่างเป็นองค์รวม (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2551) นอกจากนี้ Morrison, G. S. ยังอธิบายว่าคุณภาพของการจัดประสบการณ์ในระดับปฐมวัยขึ้นอยู่กับความสามารถของครูในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กและการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (Morrison, G. S., 2014)

ชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัยในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน นี้ไม่เพียงจะช่วยยกระดับความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัยเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อคุณภาพการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยโดยตรง เด็กจะได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัย มีโอกาสเรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย ได้ลงมือปฏิบัติและเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ซึ่งจะช่วยส่งเสริมพัฒนาการของเด็กอย่างรอบด้านทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา และสามารถเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย โดยเฉพาะในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่มีบริบทเฉพาะ ด้านทรัพยากรและพื้นที่ ซึ่งจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการศึกษาปฐมวัยในพื้นที่ดังกล่าวอย่างยั่งยืน

2. ผลการประเมินความพึงพอใจของครูปฐมวัยต่อชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน พบว่า โดยภาพรวมครูปฐมวัยมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านรูปแบบของคู่มือและสื่อประกอบที่มี ความชัดเจน อ่านเข้าใจง่าย รวมถึงเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดประสบการณ์ในชั้นเรียนได้จริง ผลการประเมินดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าชุดฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับบริบทการปฏิบัติงานและความต้องการของครูปฐมวัยอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่ระบุว่าผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเมื่อการเรียนรู้มีความเกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของตนเอง และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง (ปัทมา ชเลิศเพ็ชร์, 2551) ทั้งนี้ลักษณะของชุดฝึกอบรมที่เปิดโอกาสให้ครูสามารถศึกษาด้วยตนเอง ควบคู่กับการฝึกปฏิบัติและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ ยังสะท้อนให้เห็นถึงการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ซึ่งช่วยให้ครูสามารถเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับประสบการณ์เดิมและนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นความพึงพอใจของครูปฐมวัยต่อชุดฝึกอบรมในครั้งนี้จึงไม่เพียงสะท้อนถึงการยอมรับในคุณภาพของชุดฝึกอบรม

ทั้งด้านเนื้อหา กิจกรรม และสื่อการเรียนรู้เท่านั้น แต่ยังบ่งชี้ถึงคุณค่าของชุดฝึกอบรมในฐานะเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาครูปฐมวัยที่สามารถนำไปใช้พัฒนาความสามารถในการจัดประสบการณ์ได้จริง อันจะส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยในโรงเรียนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

รูปแบบการพัฒนาความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัยด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Directed Experiential Provision Development Model: SEDP Model)

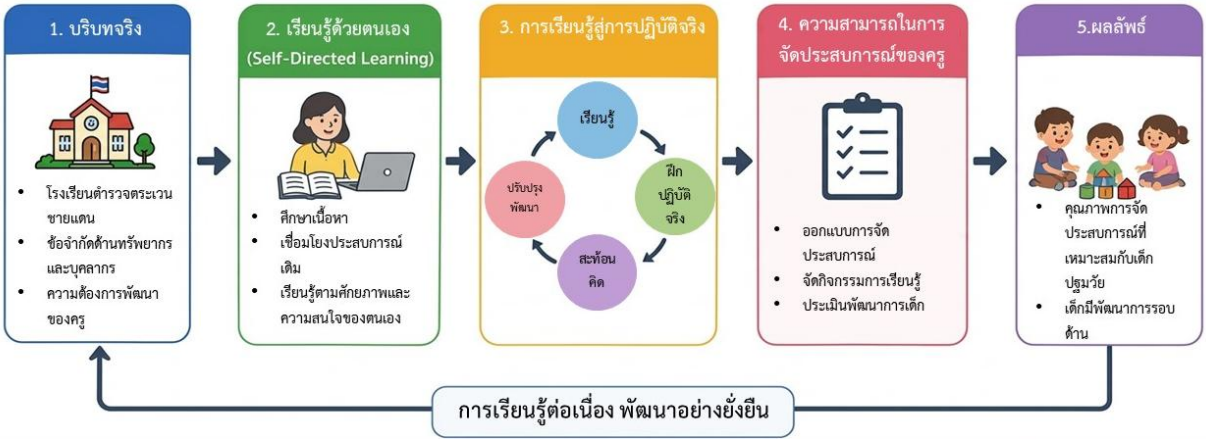

ภาพที่ 1 “โมเดลการพัฒนาความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัยด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเอง” (Self-Directed Experiential Provision Development Model: SEDP Model)

จากแผนภาพเป็นกลไกการพัฒนาครูปฐมวัยจากการเรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติจริง โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ส่วน ได้แก่ 1) บริบทและความต้องการของครู ซึ่งเป็นฐานในการกำหนดเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ 2) การเรียนรู้ด้วยตนเองตามธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ โดยเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับความรู้ใหม่ 3) กระบวนการเปลี่ยนความรู้สู่ความสามารถ ได้แก่ การเรียนรู้ การฝึกปฏิบัติ การสะท้อนคิด การรับข้อเสนอแนะ และการนำไปปรับใช้ และ 4) ผลลัพธ์ คือ ความสามารถในการออกแบบการจัดประสบการณ์ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินพัฒนาการเด็กปฐมวัยที่สูงขึ้น

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาประสิทธิผลของชุดฝึกอบรมโดยการเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัยในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน พบว่า หลังการใช้ชุดฝึกอบรม ครูปฐมวัยมีความสามารถในการจัดประสบการณ์สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อเปรียบเทียบความสามารถในการจัดประสบการณ์ของครูปฐมวัย โดยภาพรวมก่อนการได้รับการใช้ชุดฝึกอบรมมีผลการประเมินอยู่ในระดับปานกลาง และหลังการใช้

ชุดฝึกอบรมมีผลการประเมินอยู่ในระดับมาก และผลการประเมินความพึงพอใจต่อชุดฝึกอบรมโดยภาพรวม พบว่า ผู้เข้าร่วมการใช้ชุดฝึกอบรมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับ มาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อรูปแบบตัวอักษร คู่มือการใช้ชุดฝึกอบรม ชัดเจน อ่านง่าย อยู่ในระดับ มากที่สุด และข้ออื่น ๆ ทั้งหมด อยู่ในระดับ มาก ทั้งนี้ มีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ 1) ผู้บริหารและครูปฐมวัยควรศึกษาคู่มือ โครงสร้างเนื้อหาและแนวทางการดำเนินกิจกรรมในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ให้เข้าใจอย่างชัดเจน เพื่อส่งเสริมให้ครูปฐมวัยสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้จากชุดฝึกอบรมไปสู่การปฏิบัติจริงในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) ควรนำไปใช้ควบคู่กับการจัดกิจกรรมฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวิเคราะห์กรณีศึกษา และการสะท้อนคิด และ 3) หน่วยงานต้นสังกัดควรสนับสนุนการนำชุดฝึกอบรมไปใช้อย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งจัดระบบนิเทศ ติดตาม ให้คำปรึกษา และขยายผลไปยังสถานศึกษาที่มีบริบทใกล้เคียงกัน สำหรับข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมที่หลากหลาย อาทิ ระบบออนไลน์หรือการเรียนรู้แบบผสมผสานเพื่อเพิ่มโอกาสแก่ครูในพื้นที่ห่างไกล ศึกษาผลสัมฤทธิ์ที่ส่งผลต่อพัฒนาการของเด็กปฐมวัยโดยตรง ขยายขอบเขตการศึกษานิเทศในสังกัดหรือบริบทพื้นที่อื่น ตลอดจนศึกษาปัจจัย ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำชุดฝึกอบรมไปใช้ เช่น การสนับสนุนของผู้บริหารและแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมครูปฐมวัยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กุลยา ตันติผลาชีวะ. (2551). รูปแบบการเรียนการสอนปฐมวัยศึกษา. กรุงเทพมหานคร: เบรน-เบส บุ๊คส์.

ปัทมา จันทวิมล. (2556). การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมแบบผสมผสานโดยใช้หลักการจัดการความรู้ และการเรียนรู้จากการปฏิบัติ เพื่อพัฒนาสมรรถการออกแบบการฝึกอบรมของนักพัฒนาบุคลากร. ใน ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปัทมา ชเลิศเพ็ชร์. (2551). การพัฒนาชุดการฝึกอบรมด้วยตนเอง เรื่อง การสร้างสื่อประสม (Multimedia) สำหรับครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี เขต 1. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พระราชบัญญัติการพัฒนาเด็กปฐมวัย. (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 136 ตอนที่ 56 ก หน้า 5-16 (30 เมษายน 2562).

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

มหาวิทยาลัยทักษิณ. (2562). รายงานผลโครงการพัฒนาศักยภาพโรงเรียนในพระราชดำริและโรงเรียนขาดแคลนในเขตพื้นที่การศึกษา 4 จังหวัดภาคใต้. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ศิริชัย กาญจนวาสี. (2556). ทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิม (Classical Test Theory). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี. (2560). แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2560-2569. เรียกใช้เมื่อ 25 พฤศจิกายน 2565 จาก http://www.psproject.org/wp-content/uploads/2021/03/child_dev_plan60_69.pdf

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสาม พ.ศ. 2566-2570. เรียกใช้เมื่อ 25 พฤศจิกายน 2565 จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=13150

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2560). หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. (2550). วิชา ECED 201 การศึกษาปฐมวัย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

Heckman, J. J. (2000). Policies to foster human capital. Research in Economics, 54(1), 3-56.

Knowles, M. S. (1984). Andragogy in Action. San Francisco: Jossey-Bass.

Kozberg, G. & Tempel, M. (1991). The Saint Paul Logo Project: An American Experierce in Logo Philosophy and Implementation. America: LCSI.

Morrison, G. S. (2014). Fundamentals of early childhood education. (7th ed.). New Jersey: Pearson Education Hill.

บทความวิจัย

อิทธิพลของคุณภาพการให้บริการ ความรู้ความเข้าใจด้านภาษีที่มีผลต่อพฤติกรรมการชำระภาษีของผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดน่าน*

THE INFLUENCE OF SERVICE QUALITY AND TAX KNOWLEDGE ON TAX COMPLIANCE BEHAVIOR OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES (SMES) IN NAN PROVINCE

เจนนภนต์ ภาคภูมิ, พลกฤต รักจุล*

Jenapon Pakpoom, Ponkrit Rakjul*

สาขาวิชาการจัดการ วิทยาลัยน่าน มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ น่าน ประเทศไทย

Bachelor of Business Administration Program, Nan College, Uttaradit Rajabhat University, Nan, Thailand

*Corresponding author E-mail: Ponkrit.ra@gmail.com

*Tel: 081-442-8791

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของคุณภาพการให้บริการของสรรพากรที่มีผลต่อพฤติกรรมการชำระภาษี ผ่านความรู้ความเข้าใจด้านภาษีของผู้ประกอบการธุรกิจ SME ในจังหวัดน่าน ดำเนินการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่จดทะเบียนจัดตั้งอย่างถูกต้องในเขตพื้นที่จังหวัดน่าน จำนวนทั้งสิ้น 300 ราย โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจงร่วมกับการสุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามที่มีค่าความเชื่อมั่นสูง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง ผลการวิจัยพบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในเกณฑ์ดี (χ^2/df = 1.964, GFI = 0.949, RMSEA = 0.059) สำหรับผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัยพบว่า 1) คุณภาพการให้บริการมีอิทธิพลเชิงบวกทางตรงต่อความรู้ความเข้าใจด้านภาษีของผู้ประกอบการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 2) ความรู้ความเข้าใจด้านภาษีมีอิทธิพลเชิงบวกทางตรงต่อพฤติกรรมการชำระภาษีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และ 3) ผลการวิเคราะห์อิทธิพลส่งผ่าน พบว่า คุณภาพการให้บริการของสรรพากรไม่มีอิทธิพลทางตรงไปยังพฤติกรรมการชำระภาษีของผู้ประกอบการอย่างมีนัยสำคัญ แต่ส่งอิทธิพลทางอ้อมผ่านความรู้ความเข้าใจด้านภาษีในลักษณะการส่งผ่านแบบสมบูรณ์ ข้อค้นพบจากการวิจัยพบว่า การยกระดับคุณภาพการให้บริการของหน่วยงานสรรพากรจะนำไปสู่การพัฒนาและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการเสียภาษีของผู้ประกอบการให้มีประสิทธิภาพจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินงานผ่านกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจด้านภาษีอากรที่ถูกต้องชัดเจน และทั่วถึงให้แก่ผู้เสียภาษีในพื้นที่ ซึ่งหน่วยงานภาครัฐและผู้เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางเชิงนโยบายการจัดเก็บภาษีต่อไป

* Received 7 August 2026; Revised 12 September 2026; Accepted 21 September 2026

คำสำคัญ: คุณภาพการให้บริการ, ความรู้ความเข้าใจด้านภาษี, พฤติกรรมการชำระภาษี, ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

Abstract

This research article aims to analyze the influence of the Revenue Department's service quality on tax payment behavior through the tax knowledge of Small and Medium Enterprises (SMEs) entrepreneurs in Nan Province. The research was conducted using a quantitative research methodology. The population and sample consisted of 300 legally registered small and medium enterprise (SME) entrepreneurs in Nan Province, selected through a combination of purposive and convenience sampling methods. The research instrument used was a questionnaire with high reliability. The statistic used for data analysis was structural equation modeling (SEM). The research results revealed that the model demonstrated a good fit with the empirical data (χ^2/df = 1.964, GFI = 0.949, RMSEA = 0.059). Regarding the hypothesis testing results, it was found that: 1) service quality had a statistically significant direct positive influence on the tax knowledge of entrepreneurs; 2) tax knowledge had a statistically significant direct positive influence on tax payment behavior; and 3) the mediation analysis revealed that the Revenue Department's service quality had no significant direct influence on the tax payment behavior of entrepreneurs, but exerted an indirect influence through tax knowledge as a full mediator. The research findings indicate that elevating the service quality of the Revenue Department to effectively develop and transform the tax compliance behavior of entrepreneurs essentially requires operating through a process of establishing accurate, clear, and comprehensive tax knowledge for local taxpayers. Government agencies and relevant stakeholders can utilize these research findings as policy guidelines for future tax collection.

Keywords: Service Quality, Tax Knowledge, Tax Payment Behavior, Small and Medium Enterprises (SMEs)

บทนำ

ประเทศไทยถือเป็นหนึ่งในประเทศที่มีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องและมีความโดดเด่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีโครงสร้างที่ขับเคลื่อนด้วยกลุ่มวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมหรือธุรกิจ SME ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจทั้งในระดับท้องถิ่นและภาพรวมของประเทศ ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา โครงสร้างสังคมและเศรษฐกิจของไทยต้องเผชิญกับการปรับเปลี่ยนเชิงระบบภายใต้อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ สอดคล้องกับรายงานของธนาคารโลก (World Bank, 2023) ที่ระบุว่าภาคธุรกิจ SME ยังคงเป็นรากฐานสำคัญในการรักษาอัตราการจ้างงานและกระจายรายได้ รัฐบาลไทยจึงได้กำหนดทิศทางผ่านยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 เพื่อผลักดันให้ธุรกิจระดับย่อยเติบโตอย่างยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) จากข้อมูลของสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม พบว่า ธุรกิจ SME ในประเทศไทยมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 99.7 ของสถานประกอบการทั้งหมด และเป็นแหล่งรองรับการจ้างงานหลักมากกว่าร้อยละ 80 ของแรงงานในประเทศ ครอบคลุมทั้งภาคการผลิต การพาณิชย์ และการบริการดิจิทัล (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2566) บทบาทของ SME จึงเป็นกลไกกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจสู่เมืองรองและพื้นที่ชนบทที่สำคัญ (OECD, 2021)

อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบการ SME ส่วนใหญ่ยังคงเผชิญข้อจำกัดในการดำเนินธุรกิจหลายประการ ตลอดจนความซับซ้อนของข้อกฎหมายและเกณฑ์การจัดเก็บภาษีอากร ซึ่งกลายเป็นความท้าทายต่อความมั่นคงขององค์กร (กรมพัฒนาธุรกิจการค้า, 2565) ภาษีอากรนับเป็นแหล่งรายได้หลักที่สำคัญที่สุดของรัฐในการนำมาพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ดังนั้น พฤติกรรมการชำระภาษีที่ถูกต้องและโปร่งใสของผู้ประกอบการ SME จึงเป็นกลไกสำคัญในการรักษาเสถียรภาพทางการคลังของประเทศ ระบบภาษีอากรธุรกิจในปัจจุบันมีความละเอียดและซับซ้อนสูง ทำให้ขั้นตอนการปฏิบัติงานสร้างภาระและความตึงเครียดให้แก่ผู้ประกอบการ ปัญหาดังกล่าวไม่เพียงแต่ทำให้ภาครัฐสูญเสียรายได้ แต่ยังส่งผลให้ผู้ประกอบการเสียโอกาสในการเข้าถึงสิทธิประโยชน์ ด้วยเหตุนี้ประสิทธิภาพและคุณภาพการให้บริการของกรมสรรพากรจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญ การบริการที่มีมาตรฐานและความรวดเร็วเชิงรุกตามแนวคิดของ (Parasuraman, A. et al., 1988) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง SERVQUAL: มาตรวัดแบบหลายข้อคำถามสำหรับการวัดการรับรู้ของผู้บริโภคที่มีต่อคุณภาพการบริการ จะช่วยเปลี่ยนข้อมูลภาษีที่ซับซ้อนให้เข้าใจง่าย ลดช่องว่างความไม่เท่าเทียมทางข้อมูล ส่งเสริมให้ผู้เสียภาษีเปิดรับองค์ความรู้ และนำไปสู่การก่อรูปทัศนคติที่พร้อมปฏิบัติตามหน้าที่ทางภาษีด้วยความสมัครใจ (Parasuraman, A. et al., 1988); (Ajzen, I., 1991) นอกจากนี้ ในยุค Digital Tax Transformation ผู้ประกอบการ SME ยังต้องเผชิญกับความท้าทายในการปรับตัวเข้าสู่ระบบภาษีอิเล็กทรอนิกส์ (e-Tax) ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญในการยกระดับคุณภาพบริการของภาครัฐและความรู้ของผู้ประกอบการในปัจจุบัน

สำหรับบริบทของจังหวัดน่าน ซึ่งมีโครงสร้างเศรษฐกิจฐานรากที่พึ่งพาธุรกิจครอบครัว ขนาดกลาง และขนาดเล็กเป็นหลัก โดยส่วนใหญ่ดำเนินกิจการเกี่ยวข้องกับภาคเกษตรกรรม หัตถกรรมท้องถิ่น และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดน่าน, 2565) แม้กลุ่มผู้ประกอบการเหล่านี้จะมีบทบาทสำคัญต่อสังคมในพื้นที่ แต่เนื่องจากการบริหารจัดการที่มีลักษณะเรียบง่ายภายใต้ทรัพยากรที่จำกัด ส่งผลให้ผู้ประกอบการจำนวนมากยังคงขาดความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับข้อกำหนดและกฎหมายภาษีอากร จากข้อมูลที่ผ่านมาพบว่า พฤติกรรมการชำระภาษีของกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ดังกล่าวยังคงมีปัญหาความคลาดเคลื่อน ทั้งจากการขาดความรู้ที่ถูกต้องและการไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการเสียภาษี นำไปสู่ความผิดพลาดในการยื่นแบบแสดงรายการ การชำระภาษีล่าช้า หรือเกิดพฤติกรรมการไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ทางภาษีโดยไม่ได้ตั้งใจ ซึ่งหากปัญหานี้ไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ย่อมส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อการจัดเก็บรายได้ของรัฐและการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่น

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการชำระภาษีของผู้ประกอบการ SME ในจังหวัดน่าน โดยมุ่งเน้นความสัมพันธ์ 3 ส่วน ได้แก่ อิทธิพลของคุณภาพการให้บริการต่อความรู้ความเข้าใจด้านภาษี อิทธิพลของความรู้ความเข้าใจด้านภาษีต่อพฤติกรรมการชำระภาษี และอิทธิพลส่งผ่านของคุณภาพการให้บริการผ่านความรู้ความเข้าใจด้านภาษี ผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ จะช่วยให้กรมสรรพากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปประยุกต์ใช้วางนโยบายเชิงรุก ปรับปรุงกระบวนการให้บริการ ตลอดจนออกแบบหลักสูตรอบรมที่ตรงจุด เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการจัดเก็บภาษี และสร้างระบบภาษีอากรที่มีความเป็นธรรม โปร่งใส และยั่งยืนร่วมกันของทุกฝ่ายต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของคุณภาพการให้บริการของสรรพากรที่มีผลต่อพฤติกรรมการชำระภาษี ผ่านความรู้ความเข้าใจด้านภาษีของผู้ประกอบการธุรกิจ SME ในจังหวัดน่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง อิทธิพลของคุณภาพการให้บริการ ความรู้ความเข้าใจด้านภาษีต่อพฤติกรรมการชำระภาษีของผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดน่าน เป็นการวิจัยเชิงปริมาณโดยมีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มเป้าหมายหลักที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ซึ่งขึ้นทะเบียนดำเนินกิจการในพื้นที่จังหวัดน่าน เนื่องจากไม่สามารถทราบจำนวนประชากรที่แท้จริงและเป็นปัจจุบันได้ ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ร่วมกับการสุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก (Convenience Sampling) และกำหนดขนาดตัวอย่างโดยประยุกต์ใช้หลักเกณฑ์ของ Hair, J. F. et al. ที่ระบุสัดส่วน จำนวนตัวอย่าง 20 รายต่อหนึ่งตัวแปรบ่งชี้ ส่งผลให้ได้ขนาดตัวอย่างขั้นต่ำขั้นแรกที่ 280 ราย แต่เพื่อเพิ่มระดับความเที่ยงตรงเชิงสถิติ ผู้วิจัยจึงดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจริงจากกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 300 ราย ซึ่งครอบคลุมและเพียงพอต่อการวิเคราะห์ด้วยโมเดลสมการโครงสร้าง (SEM) (Hair, J. F. et al., 2010)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ซึ่งครอบคลุมทั้งข้อมูลบริบท ทางธุรกิจ ตัวแปรอิสระ อันประกอบด้วย คุณภาพการให้บริการ ความรู้ความเข้าใจด้านภาษี รวมถึงตัวแปรตามด้านพฤติกรรมการชำระภาษีที่มีการสังเคราะห์องค์ประกอบไว้อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ กระบวนการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือยังมีความเข้มงวดทางวิชาการผ่านการทดสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาด้วยค่า IOC จากผู้เชี่ยวชาญ มีค่าระหว่าง 0.50 - 1.00 การวิเคราะห์ความเชื่อมั่นภาพรวมมีค่า Cronbach's Alpha = 0.95 และเมื่อพิจารณาแยกรายตัวแปร พบว่า ตัวแปรด้านคุณภาพการให้บริการ มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.94 ตัวแปรด้านความรู้ความเข้าใจด้านภาษี มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.96 และตัวแปรด้านพฤติกรรมการชำระภาษี มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.95 ซึ่งผ่านเกณฑ์มาตรฐานที่ยอมรับได้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือและแผนการวิจัยไปขอรับการพิจารณาด้านจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ และได้รับการรับรองจากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ภายใต้เลขที่ URU-REC 045/2569

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบผ่านการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาคีหลักในพื้นที่ ได้แก่ สำนักงานสรรพากรพื้นที่น่านและหอการค้าจังหวัดน่าน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการเข้าถึงฐานข้อมูลกลุ่มเป้าหมายที่มีความน่าเชื่อถือ โดยใช้การเก็บข้อมูลแบบผสมผสานทั้งช่องทางออนไลน์ผ่านระบบ Google Forms เพื่อความรวดเร็ว และการส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์รวมถึงการลงพื้นที่เชิงรุกในย่านเศรษฐกิจสำคัญ เพื่อเพิ่มอัตราการตอบกลับและครอบคลุมความหลากหลายของผู้ประกอบการ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังให้ความสำคัญกับจรรยาบรรณวิจัยและการตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลก่อนเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ เพื่อคัดกรองข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์หรือมีความคลาดเคลื่อนอันจะส่งผลต่อความแม่นยำในการทดสอบสมมติฐาน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปและโปรแกรม AMOS เพื่อดำเนินการวิเคราะห์ในสองระดับ คือ สถิติเชิงพรรณนาเพื่ออธิบายลักษณะพื้นฐานและระดับปัจจัยต่าง ๆ ของกลุ่มตัวอย่างผ่านค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมานด้วยการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) ซึ่งประกอบด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันเพื่อทดสอบความตรงเชิงโครงสร้างของโมเดลการวัด และการวิเคราะห์เส้นทางเพื่อตรวจสอบอิทธิพลเชิงสาเหตุและความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการให้บริการ ความรู้ และพฤติกรรมการชำระภาษี พร้อมทั้งมีการประเมินความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลผ่านดัชนีวัดระดับความสอดคล้อง 6 รายการตามเกณฑ์มาตรฐานสากล เพื่อให้ได้ข้อสรุปงานวิจัยที่มีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือในระดับสูงที่สุด

ตารางที่ 1 แสดงค่าดัชนีความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดล

ดัชนีความสอดคล้องกลมกลืน	อักษรย่อ	เกณฑ์การพิจารณา	แหล่งอ้างอิงอ้างอิง
ค่าสถิติไคสแควร์	χ^2	ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ > 0.05	(Kline, R., 2005)
ค่าไคสแควร์สัมพันธ์	(χ^2 /df)	p > 0.05	(Kline, R., 2005); (Arbuckle, J., 2013)
ดัชนีวัดระดับความสอดคล้องกลมกลืน	GFI	$\chi^2 / df < 2$	(Dermol, V., 2013); (Hooper, D. et al., 2008)
ดัชนีวัดระดับความสอดคล้องกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว	AGFI	> 0.90	(Dermol, V., 2013); (Hooper, D. et al., 2008)
ดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของการประมาณค่าความคลาดเคลื่อน	RMSEA	> 0.90	(Diamantopoulos, A. & Siguaw, J. A., 2000)
ดัชนีวัดความสอดคล้องกลมกลืนเชิงสัมพัทธ์	CFI	$\geq$ 0.90	(Dermol, V., 2013); (Hooper, D. et al., 2008)

จากตารางที่ 1 พบว่า เมื่อนำผลการประเมินความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลสมการโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาพิจารณาเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในเกณฑ์ดีทุกดัชนี โดยมีค่าไคสแควร์สัมพันธ์ (χ^2 /df) เท่ากับ 1.964 ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่ต้องมีค่าน้อยกว่า 3.00 (Kline, R., 2005); (Arbuckle, J., 2013) ค่าดัชนีวัดระดับความสอดคล้องกลมกลืน (CFI/GFI) เท่ากับ 0.949

ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่ต้องมีค่ามากกว่าหรือเท่ากับ 0.90 (Dermol, V., 2013); (Hooper, D. et al., 2008) และค่าดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของการประมาณค่าความคลาดเคลื่อน (RMSEA) เท่ากับ 0.059 ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่ต้องมีค่าน้อยกว่า 0.08 (Diamantopoulos, A. & Siguaw, J. A., 2000) จึงยืนยันได้ว่าโมเดลเชิงสมมติฐานที่สร้างขึ้นมีความถูกต้อง เหมาะสม และสอดคล้องกับข้อมูลภาคสนามอย่างแท้จริง

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์อิทธิพลของคุณภาพการให้บริการของสรรพากรที่มีผลต่อพฤติกรรมการชำระภาษี ผ่านความรู้ความเข้าใจด้านภาษีของผู้ประกอบการธุรกิจ SME ในจังหวัดน่าน

จากการวิเคราะห์อิทธิพลเชิงสาเหตุและความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเส้นทางระหว่างคุณภาพการให้บริการและความรู้ความเข้าใจด้านภาษีที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการชำระภาษีของผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดน่าน พบว่า โมเดลการวิจัยมีความสอดคล้องและเข้ากันได้เป็นอย่างดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์หลังการปรับมิติความสัมพันธ์ โดยดัชนีชี้วัดทางสถิติต่าง ๆ ผ่านเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ทั้งหมด ซึ่งมีรายละเอียดผลการวิเคราะห์แสดงดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าดัชนีความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลคุณภาพการให้บริการ ความรู้ความเข้าใจ และที่มีผลต่อพฤติกรรมการชำระภาษีของผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดน่าน

สถิติที่ใช้ในการตรวจสอบ	เกณฑ์ที่ใช้พิจารณา	ค่าที่คำนวณได้	ผลการพิจารณา
Chi-Square (χ^2)	ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ > 0.05	107.993	ยอมรับได้เมื่อดูดัชนีอื่นประกอบ
df	-	55	-
p-value	p > 0.05	0.000	มีนัยสำคัญทางสถิติ
χ^2 /df	χ^2 /df < 2	1.964	ผ่านเกณฑ์
GFI	> 0.90	0.949	ผ่านเกณฑ์
AGFI	> 0.90	0.971	ผ่านเกณฑ์
CFI	$\geq$ 0.90	0.986	ผ่านเกณฑ์
RMSEA	< 0.08	0.059	ผ่านเกณฑ์

จากตารางที่ 2 ค่าดัชนีความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลคุณภาพการให้บริการ ความรู้ความเข้าใจ ที่มีผลต่อพฤติกรรมการชำระภาษีของผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดน่าน พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องและกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในเกณฑ์ดี โดยเมื่อพิจารณาค่าสถิติที่ใช้ตรวจสอบความสอดคล้อง ได้แก่ ค่า Chi-Square (χ^2) เท่ากับ 107.993 ค่าองศาอิสระ (df) เท่ากับ 55 ค่า p-value เท่ากับ 0.000 มีค่าน้อยกว่า 0.05 แม้ว่าค่า p-value จะมีนัยสำคัญทางสถิติ (p < 0.05) ซึ่งมักเป็นผลมาจากขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใหญ่ส่งผลให้ค่า Chi-square มีความไวสูงสามารถพิจารณาดัชนีความสอดคล้องกลมกลืนอื่น ๆ ประกอบได้ โดยพบว่า ค่าไค - สแควร์สัมพันธ์ (χ^2 /df) เท่ากับ 1.964 มีค่าน้อยกว่า 2 ค่าดัชนี GFI เท่ากับ 0.949 มีค่ามากกว่า 0.90 ค่าดัชนี AGFI เท่ากับ 0.971 มีค่ามากกว่า 0.90 ค่าดัชนี CFI เท่ากับ 0.986 มีค่ามากกว่า 0.90 และค่าดัชนี RMSEA

เท่ากับ 0.059 มีค่าน้อยกว่า 0.08 ดังนั้น เมื่อพิจารณาดัชนีความสอดคล้องข้างต้น พบว่า ค่าดัชนีสำคัญทุกตัวผ่านเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ จึงสรุปได้ว่าโมเดลตามสมมติฐานมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ดังแสดงในภาพที่ 1

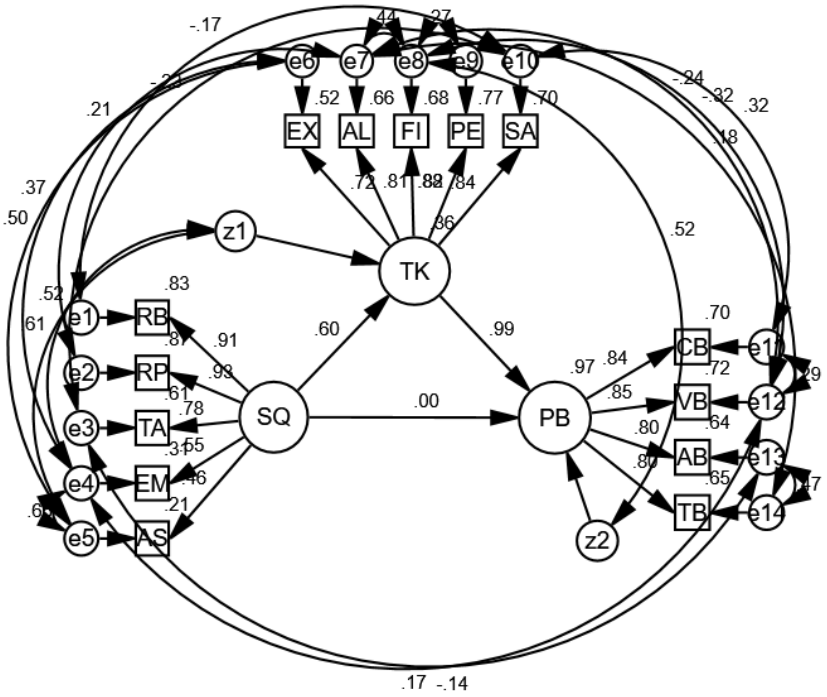

ภาพที่ 1 โมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเส้นทางระหว่างคุณภาพการให้บริการและความรู้ความเข้าใจด้านภาษีที่มีผลต่อพฤติกรรมการชำระภาษีของผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดน่าน

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์อิทธิพลในโมเดลคุณภาพการให้บริการ ความรู้ความเข้าใจ ที่มีผลต่อพฤติกรรมการชำระภาษีของผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดน่าน

ตัวแปรผล	R^2	อิทธิพล	ตัวแปรเชิงสาเหตุ	
			คุณภาพการให้บริการ (SQ)	ความรู้ความเข้าใจด้านภาษี (TK)
ความรู้ความเข้าใจด้านภาษี (TK)	0.36	ทางตรง (DE)	0.60**	-
		ทางอ้อม (IE)	-	-
		โดยรวม (TE)	0.60**	-
พฤติกรรมการชำระภาษี (PB)	0.98	ทางตรง (DE)	0	0.99**
		ทางอ้อม (IE)	0.59**	-
		โดยรวม (TE)	0.59**	0.99**

หมายเหตุ ** หมายถึง $p < 0.01$, * หมายถึง $p < 0.05$

จากตารางที่ 3 พบว่า ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝง ได้ดังนี้ 1) คุณภาพการให้บริการ (SQ) มีผลเชิงบวกทางตรงต่อระดับความรู้ความเข้าใจด้านภาษี (TK) ของผู้ประกอบการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลทางตรง (DE) เท่ากับ 0.60 ซึ่งเป็นค่าเดียวกันกับขนาดอิทธิพลรวม (TE) ประการต่อมา ตัวแปรความรู้ความเข้าใจด้านภาษี (TK) ส่งผลเชิงบวกทางตรงต่อพฤติกรรมการชำระภาษี (PB) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีขนาดอิทธิพลทางตรงและอิทธิพลรวมอยู่ที่ 0.99 2) อิทธิพลส่งผ่าน พบว่า ตัวแปรคุณภาพการให้บริการ (SQ) ไม่ได้ส่งอิทธิพลทางตรงไปยังพฤติกรรมการชำระภาษี (PB) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ 0.00 แต่ในทางกลับกัน คุณภาพการให้บริการ (SQ) กลับส่งอิทธิพลทางอ้อม (IE) เชิงบวกต่อพฤติกรรมการชำระภาษี (PB) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ผ่านตัวแปรส่งผ่านความรู้ความเข้าใจด้านภาษี (TK) โดยมีขนาดอิทธิพลทางอ้อมและอิทธิพลรวมเท่ากับ 0.59 (3) เมื่อพิจารณาความสามารถในการร่วมกันทำนายหรือค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2)ของตัวแปรแฝงภายใน พบว่า ตัวแปรในแบบจำลองโครงสร้างสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของความรู้ความเข้าใจด้านภาษี (TK) ได้ร้อยละ 36 (R^2= 0.36) และสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของพฤติกรรมการชำระภาษี (PB) ได้สูงถึงร้อยละ 98 (R^2= 0.98) อย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 4 ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรสังเกตได้

ตัวแปร	เมทริกซ์น้ำหนักองค์ประกอบ			R^2	เมทริกซ์ สปส. คะแนนองค์ประกอบ
	β	SE	t		
SQ					
AS	0.58	-	-	0.34	0.15
EX	0.69	0.05	13.80**	0.48	0.21
RE	0.81	0.06	16.20**	0.66	0.28
RS	0.86	0.07	17.20**	0.74	0.32
TA	0.75	0.06	15.00**	0.56	0.24
TK					
IK	0.88	-	-	0.77	0.35
EK	0.94	0.04	23.50**	0.88	0.42
AL	0.94	0.04	23.50**	0.88	0.42
FI	0.91	0.05	18.20**	0.83	0.38
PK	0.88	0.05	17.60**	0.77	0.35
PB					
RB	0.9	-	-	0.81	0.39
RP	0.92	0.04	23.00**	0.85	0.45
FI	0.89	0.05	17.80**	0.79	0.38
RT	0.83	0.05	16.60**	0.69	0.31

หมายเหตุ ** หมายถึง $p < 0.01$

จากตารางที่ 4 พบว่า ผลการวิเคราะห์ค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานของตัวแปรสังเกตได้ พบว่า มีค่าเป็นบวกทั้งหมด โดยมีค่าระหว่าง 0.58 ถึง 0.94 และแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทุกตัว โดยตัวแปรสังเกตได้ที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานมากที่สุด คือ ด้านการยกเว้นภาษี (EK) และด้านรายการลดหย่อน (AL) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.94 ส่วนตัวแปรสังเกตได้ที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานน้อยที่สุด คือ ด้านการรับประกัน (AS) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.58 สำหรับค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2) ซึ่งระบุค่าความแปรปรวนร่วมของตัวแปรสังเกตได้ มีค่าตั้งแต่ 0.34 ถึง 0.88 เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน (β) เป็นรายองค์ประกอบ พบว่า 1) องค์ประกอบด้านคุณภาพการให้บริการ (SQ) ตัวแปรที่มีน้ำหนักสำคัญมากที่สุด คือ ด้านการตอบสนอง (RS) มีน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานเท่ากับ 0.86 มีความแปรผันร่วมกันกับองค์ประกอบคุณภาพการให้บริการร้อยละ 74 รองลงมาคือ ด้านความเชื่อมั่น (RE) เท่ากับ 0.81 ด้านรูปลักษณ์บริการ (TA) เท่ากับ 0.75 ด้านความคาดหวัง (EX) เท่ากับ 0.69 และด้านการรับประกัน (AS) เท่ากับ 0.58 ตามลำดับ 2) องค์ประกอบด้านความรู้ความเข้าใจด้านภาษี (TK) ตัวแปรที่มีน้ำหนักสำคัญมากที่สุด คือ ด้านการยกเว้นภาษี (EK) และด้านรายการลดหย่อน (AL) มีน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานเท่ากับ 0.94 มีความแปรผันร่วมกันกับองค์ประกอบความรู้ความเข้าใจด้านภาษีร้อยละ 88 รองลงมา คือ ด้านการยื่นแบบ (FI) เท่ากับ 0.91 ด้านประเภทเงินได้ (IK) เท่ากับ 0.88 และด้านบทลงโทษ (PK) เท่ากับ 0.88 ตามลำดับ (3) องค์ประกอบด้านพฤติกรรมการชำระภาษี (PB) ตัวแปรที่มีน้ำหนักสำคัญมากที่สุด คือ ด้านการรายงานภาษี (RP) มีน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานเท่ากับ 0.92 มีความแปรผันร่วมกันกับองค์ประกอบพฤติกรรมการชำระภาษีร้อยละ 85 รองลงมา คือ ด้านการจดทะเบียน (RB) เท่ากับ 0.90 ด้านการยื่นและชำระภาษี (FI) เท่ากับ 0.89 และด้านการจัดเก็บเอกสาร (RT) เท่ากับ 0.83 ตามลำดับ

ตารางที่ 5 สรุปผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย	ผลการทดสอบสมมติฐาน
สมมติฐานที่ 1 คุณภาพการให้บริการส่งผลต่อความรู้ความเข้าใจด้านภาษีของผู้ประกอบการ	ยอมรับสมมติฐาน
สมมติฐานที่ 2 ความรู้ความเข้าใจด้านภาษีส่งผลต่อพฤติกรรมการชำระภาษีของผู้ประกอบการ	ยอมรับสมมติฐาน
สมมติฐานที่ 3 คุณภาพการให้บริการมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการชำระภาษี ผ่านความรู้ความเข้าใจด้านภาษี ของผู้ประกอบการธุรกิจ SME ในจังหวัดน่าน	ยอมรับสมมติฐาน

จากตารางที่ 5 ผลการทดสอบสมมติฐานเชิงโครงสร้างของงานวิจัย สามารถสรุปข้อค้นพบเชิงประจักษ์ในประเด็นสำคัญ ได้ดังนี้

1. อิทธิพลระหว่างตัวแปรต้นและตัวแปรส่งผ่าน ผลการทดสอบยอมรับสมมติฐานที่ 1 พบว่า คุณภาพการให้บริการ (SQ) มีผลเชิงบวกต่อความรู้ความเข้าใจด้านภาษี (TK) ของผู้ประกอบการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าระบบการบริหารจัดการและการให้บริการที่มีมาตรฐานของหน่วยงานสรรพากร เป็นฟันเฟืองสำคัญในการขับเคลื่อนและส่งเสริมให้ผู้เสียภาษีเกิดความตระหนักรู้และมีความเข้าใจในข้อกฎหมายที่ถูกต้องมากยิ่งขึ้น

2. อิทธิพลระหว่างตัวแปรส่งผ่านและตัวแปรปลายทาง ผลการทดสอบยอมรับสมมติฐานที่ 2 โดยพบว่าความรู้ความเข้าใจด้านภาษี (TK) มีอิทธิพลเชิงบวกทางตรงต่อพฤติกรรมการชำระภาษี (PB) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งตัวแปรดังกล่าวถือเป็นปัจจัยที่มีขนาดอิทธิพลสูงที่สุดในโมเดลจำลองโครงสร้างเส้นทางนี้

3. การวิเคราะห์อิทธิพลส่งผ่าน (Mediation Analysis) ผลการวิเคราะห์อิทธิพลโดยรวมยอมรับสมมติฐานที่ 3 แม้ว่าคุณภาพการให้บริการ (SQ) จะไม่ได้ส่งอิทธิพลเชิงบวกทางตรงไปยังพฤติกรรมการชำระภาษี (PB) โดยตรง แต่พบการส่งผ่านอิทธิพลเชิงบวกทางอ้อมอย่างมีนัยสำคัญผ่านตัวแปรความรู้ความเข้าใจด้านภาษี (TK) ในลักษณะการส่งผ่านแบบสมบูรณ์ (Full Mediation) ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นว่า คุณภาพการบริการที่ดีเพียงอย่างเดียวอาจไม่สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมการปฏิบัติตามหน้าที่ทางภาษีได้ทันที แต่กระบวนการบริการเหล่านั้นจะต้องทำหน้าที่เป็นตัวเร่งปฏิกิริยาในการสร้างความรู้ทางภาษีอากรให้เกิดขึ้นก่อน จึงจะสามารถผลักดันให้ผู้ประกอบการเกิดพฤติกรรมการชำระภาษีที่ถูกต้องได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผล

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า คุณภาพการให้บริการ (SQ) เป็นปัจจัยต้นน้ำที่สำคัญในการขับเคลื่อนความรู้ความเข้าใจด้านภาษี โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และมีขนาดอิทธิพลทางตรงเท่ากับ 0.60 ซึ่งอธิบายได้ว่าเมื่อเจ้าหน้าที่สรรพากรให้บริการด้วยความเชื่อมั่นและมีความเอาใจใส่ย่อมส่งผลให้ผู้เสียภาษีสามารถเข้าถึงข้อมูลและเปิดรับองค์ความรู้ใหม่ ๆ ได้ดียิ่งขึ้น สามารถอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

สมมติฐานที่ 1 คุณภาพการให้บริการส่งผลต่อความรู้ความเข้าใจด้านภาษีของผู้ประกอบการ (ยอมรับสมมติฐาน) ผลการวิจัยพบว่า คุณภาพการให้บริการ (SQ) มีผลเชิงบวกทางตรงต่อความรู้ความเข้าใจด้านภาษี (TK) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (ขนาดอิทธิพล 0.60) สะท้อนให้เห็นว่าระบบการบริหารจัดการและการให้บริการที่มีมาตรฐานของหน่วยงานสรรพากร เป็นปัจจัยต้นน้ำและฟันเฟืองสำคัญในการขับเคลื่อนความตระหนักรู้เมื่อเจ้าหน้าที่ให้บริการด้วยความเชื่อมั่นและเอาใจใส่ ย่อมส่งผลให้ผู้เสียภาษีสามารถเข้าถึงข้อมูลและเปิดรับองค์ความรู้ใหม่ ๆ ได้ดียิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ Parasuraman, A. et al. ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง SERVQUAL: มาตรวัดแบบหลายข้อคำถามสำหรับการวัดการรับรู้ของผู้บริโภคที่มีต่อคุณภาพการบริการ ผลการศึกษาพบว่าความสำเร็จในการพัฒนาเครื่องมือ SERVQUAL ที่สามารถประเมินคุณภาพการบริการได้อย่างครอบคลุมใน 5 ด้าน ได้แก่ ความเป็นรูปธรรม ความน่าเชื่อถือไว้วางใจ การตอบสนอง ความเชื่อมั่น และความเอาใจใส่ โดยพบความเชื่อมโยงว่าผู้ที่ประเมินคะแนน SERVQUAL สูงจะให้คะแนนคุณภาพโดยรวมสูงตามไปด้วย นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ยังค้นพบประเด็นสำคัญว่า ในบรรดามิติทั้ง 5 ด้านนั้น มิติด้านความน่าเชื่อถือไว้วางใจถือเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญสูงสุดในการทำนายคุณภาพการบริการโดยรวมสำหรับลูกค้าในทุกกลุ่มตัวอย่าง (Parasuraman, A. et al., 1988) รวมถึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุขมงคล เลิศภิรมย์สุข และคณะ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง คุณภาพการให้บริการที่ส่งผลต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำของลูกค้าสำนักงานบัญชีที่เป็นวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม: บทบาทการส่งผ่านของความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ ผลการวิจัยพบว่า คุณภาพการให้บริการมีอิทธิพลเชิงบวกทางตรงต่อความตั้งใจในการใช้บริการซ้ำ และมีอิทธิพลทางอ้อมผ่านความพึงพอใจของผู้ใช้บริการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ผลการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นว่า การมุ่งเน้นพัฒนาและยกระดับคุณภาพการบริการอย่างต่อเนื่อง ถือเป็นกลไกสำคัญในการตอบสนองความต้องการและสร้างความพึงพอใจ ซึ่งจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นและนำไปสู่การตัดสินใจใช้บริการอย่างยั่งยืนของกลุ่มผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) (สุขมงคล เลิศภิรมย์สุข และคณะ, 2567)

ข้อค้นพบเหล่านี้ตอกย้ำว่า คุณภาพการบริการเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างปฏิสัมพันธ์และการยอมรับ ซึ่งในบริบทนี้ คือ การสร้าง “พื้นที่แห่งการเรียนรู้” ให้กับผู้ประกอบการ SME ในจังหวัดน่าน นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาลงลึกถึงค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรสังเกตได้ พบว่า ประเด็นด้านการตอบสนอง (RS) มีน้ำหนักสำคัญสูงสุดในองค์ประกอบคุณภาพการให้บริการ (0.86) ชี้ให้เห็นว่าความรวดเร็วและความพร้อมในการแก้ปัญหาของเจ้าหน้าที่คือ หัวใจสำคัญในการเริ่มต้นสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้แก่ผู้เสียภาษี

สมมติฐานที่ 2 ความรู้ความเข้าใจด้านภาษีส่งผลต่อพฤติกรรมการชำระภาษีของผู้ประกอบการ (ยอมรับสมมติฐาน) ผลการวิจัยพบว่า ความรู้ความเข้าใจด้านภาษี (TK) มีอิทธิพลเชิงบวกทางตรงต่อพฤติกรรมการชำระภาษี (PB) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่มีขนาดอิทธิพลสูงที่สุดในโมเดล (0.99) โดยสามารถร่วมอธิบายความแปรปรวนของพฤติกรรมได้ถึงร้อยละ 98 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ajzen, I. ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน ผลการวิจัยพบว่า ความตั้งใจในการแสดงพฤติกรรมสามารถทำนายได้อย่างแม่นยำผ่านปัจจัย 3 ประการ ได้แก่ ทัศนคติต่อพฤติกรรม บรรทัดฐานเชิงอัตวิสัย และการรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ถูกขับเคลื่อนโดยกลุ่มความเชื่อพื้นฐานของบุคคล และเมื่อนำความตั้งใจมาประกอบกับการรับรู้การควบคุม จะสามารถอธิบายพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพสูง แม้ในงานวิจัยจะยังคงมีข้อจำกัดด้านการวัดผลความสัมพันธ์ของกลุ่มความเชื่อ และประเด็นการทดสอบความเพียงพอของทฤษฎีด้วยการนำพฤติกรรมในอดีตมาร่วมทำนายจะยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนทั้งหมด แต่ภาพรวมก็ยืนยันได้ว่าทฤษฎีนี้ยังคงเป็นแบบจำลองที่สามารถทำนายพฤติกรรมของบุคคลได้อย่างน่าเชื่อถือและมีความแม่นยำค่อนข้างสูง (Ajzen, I., 1991) รวมถึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ เอื้อมพร ศิริมา และคณะ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความรู้ความเข้าใจทางด้านภาษีและระบบการยื่นแบบผ่านอินเทอร์เน็ตที่ส่งผลต่อการยื่นแบบและชำระภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของผู้มีเงินได้เขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการวิจัยพบว่า ความรู้ความเข้าใจด้านภาษี ทั้งในประเด็นประเภทเงินได้ ข้อยกเว้น และรายการลดหย่อน รวมไปถึงคุณภาพของระบบการยื่นแบบผ่านอินเทอร์เน็ต (e-Filing) ทั้งในด้านคุณภาพการให้บริการ ความถูกต้องของข้อมูล และการประหยัดเวลา ล้วนส่งผลเชิงบวกต่อการยื่นแบบและชำระภาษีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการศึกษานี้ยืนยันว่า หากผู้เสียภาษีมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ประกอบกับการมีระบบให้บริการออนไลน์ที่มีคุณภาพรองรับ จะเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้พฤติกรรมการชำระภาษีเกิดประสิทธิภาพสูงสุด (เอื้อมพร ศิริมา และคณะ, 2568) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิภาดา สุขสวัสดิ์ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาความรู้ความเข้าใจของผู้เสียภาษีอากรที่มีผลต่อทัศนคติการเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของสำนักงานสรรพากรพื้นที่กรุงเทพมหานคร 13 (เขตคลองเตย) ผลการวิจัยพบว่า แม้ผู้เสียภาษีส่วนใหญ่จะมีความรู้ความเข้าใจในกฎหมายภาษีระดับปานกลาง แต่ปัจจัยด้านความเข้าใจในเรื่อง “ค่าลดหย่อน” มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทัศนคติด้านความคิดและพฤติกรรมการเสียภาษีอย่างชัดเจน ในขณะที่ปัจจัยด้านรายได้มีความสัมพันธ์กับทัศนคติด้านความรู้สึก ทั้งนี้ในภาพรวมสามารถสรุปได้ว่า ความรู้ความเข้าใจในกฎหมายภาษีเงินได้มีความสัมพันธ์โดยตรงต่อการกำหนดทัศนคติและพฤติกรรมการชำระภาษีของผู้มีเงินได้ (วิภาดา สุขสวัสดิ์, 2563) ข้อค้นพบเหล่านี้ยืนยันว่าความรู้เป็นฐานรากสำคัญของการก่อรูปทัศนคติและการรับรู้ถึงความสามารถในการควบคุมตนเอง เมื่อผู้เสียภาษีมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ จะเกิดความมั่นใจและลดความเสี่ยงจากการถูกลงโทษ ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักองค์ประกอบในโมเดลการวิจัย พบว่า ความรู้ด้านการยกเว้นภาษี (EK) และรายการลดหย่อน (AL) มีน้ำหนักสูงสุด (0.94)

ซึ่งเป็นกลไกความรู้ที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมการชำระภาษีที่ถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมด้านการรายงานภาษี (RP) ที่มีน้ำหนักองค์ประกอบสูงสุด (0.92) ผลลัพธ์เชิงประจักษ์นี้สะท้อนให้เห็นว่า ความเข้าใจในเรื่องสิทธิประโยชน์ลดหย่อน คือ แรงจูงใจสำคัญที่นำไปสู่การรายงานข้อมูลภาษีที่โปร่งใสในที่สุด

สมมติฐานที่ 3 คุณภาพการให้บริการมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการชำระภาษี ผ่านความรู้ความเข้าใจด้านภาษีของผู้ประกอบการธุรกิจ SME (ยอมรับสมมติฐาน) ประเด็นสำคัญจากการวิเคราะห์อิทธิพลส่งผ่าน (Mediation Analysis) พบว่า คุณภาพการให้บริการ (SQ) ไม่ได้ส่งอิทธิพลทางตรงไปยังพฤติกรรมการชำระภาษี (PB) แต่ส่งอิทธิพลทางอ้อมผ่านความรู้ความเข้าใจด้านภาษี (TK) ในลักษณะการส่งผ่านแบบสมบูรณ์ (Full Mediation) ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นว่า คุณภาพการบริการที่ดีเพียงอย่างเดียวอาจไม่สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมการปฏิบัติตามหน้าที่ทางภาษีได้ทันที แต่กระบวนการบริการที่รวดเร็วและตรงจุดนั้น จะต้องทำหน้าที่เป็นตัวเร่งปฏิกิริยาในการปลดล็อคองค์ความรู้ทางภาษีอากรให้เกิดขึ้นเสียก่อน จึงจะสามารถผลักดันให้เกิดพฤติกรรมการชำระภาษีที่ถูกต้องได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ สวรรยา จินดาวงค์ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางภาษีเงินได้นิติบุคคลที่มีต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานสอบบัญชีของผู้สอบบัญชีภาษีอากรในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า ความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขทางภาษีเงินได้นิติบุคคล โดยเฉพาะในประเด็นด้านสิทธิประโยชน์การลดหย่อน อัตราภาษี ระยะเวลาการยื่นแบบ และวิธีการคำนวณภาษี ล้วนส่งผลกระทบเชิงบวกต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านภาษีอากรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการศึกษานี้ยืนยันว่า เมื่อผู้ปฏิบัติงานรับรู้และเข้าใจในรายละเอียดของภาษีอย่างถูกต้อง จะช่วยยกระดับกระบวนการทำงานให้มีมาตรฐาน ทันเวลา และบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (สวรรยา จินดาวงค์, 2563) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธัญชนก เรือนแก้ว และคณะ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความเป็นเลิศในวิธีการสอบบัญชีและคุณภาพรายงานการตรวจสอบของผู้สอบบัญชีภาษีอากรในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการความสัมพันธ์กับลูกค้าได้อย่างเหนือชั้นตลอดจนการวิเคราะห์ความเสี่ยงและการวางแผนกลยุทธ์อย่างชาญฉลาด ส่งผลกระทบเชิงบวกต่อคุณภาพรายงานการตรวจสอบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นว่า การสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีและการให้บริการอย่างมืออาชีพ เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยสนับสนุนให้การดำเนินงานด้านภาษีอากรมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายได้อย่างเป็นรูปธรรม (ธัญชนก เรือนแก้ว และคณะ, 2563) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการเสียภาษีด้วยความสมัครใจอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยคุณภาพการบริการเป็นสะพานเชื่อมโยงไปสู่การสร้างความรู้ความเข้าใจ (Tax Literacy) เสมอ

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ โมเดลเชิงกลไกการส่งเสริมพฤติกรรมทางภาษีสำหรับธุรกิจ SME ซึ่งพิสูจน์ให้เห็นว่า การจะเปลี่ยนพฤติกรรมการชำระภาษีของผู้ประกอบการให้ถูกต้องและยั่งยืนนั้น ไม่สามารถใช้เพียงคุณภาพการให้บริการที่ดีหรือการบังคับใช้กฎหมายโดยตรงได้ แต่ต้องใช้คุณภาพการให้บริการ เช่น ความรวดเร็วและการให้คำปรึกษาที่ตรงจุด เป็นเครื่องมือเบิกทางในการสร้างความรู้ความเข้าใจด้านภาษี โดยเฉพาะสิทธิประโยชน์และรายการลดหย่อน เมื่อผู้ประกอบการมีความรู้ที่ถูกต้อง จึงจะเกิดความสมัครใจในการรายงานและชำระภาษีผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น e-Filing ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพที่ 2 โมเดลเชิงกลไกการส่งเสริมพฤติกรรมทางภาษีสำหรับธุรกิจ SME

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้สะท้อนว่าคุณภาพการให้บริการของสรรพากรไม่ได้มีอิทธิพลทางตรงต่อพฤติกรรมการชำระภาษีของผู้ประกอบการ แต่ส่งอิทธิพลทางอ้อมผ่านความรู้ความเข้าใจด้านภาษีในลักษณะการส่งผ่านแบบสมบูรณ์ ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐโดยเฉพาะกรมสรรพากรและสำนักงานสรรพากรพื้นที่จึงควรนำผลการวิจัยไปใช้เชิงนโยบายในการยกระดับงานบริการเชิงรุกที่มุ่งเน้นสร้างปฏิสัมพันธ์และทัศนคติเชิงบวก เพื่อลดกำแพงระหว่างรัฐกับผู้เสียภาษี ควบคู่ไปกับการจัดทำหลักสูตรอบรมหรือคู่มือภาษีย่อยง่ายที่ตรงกับบริบทของธุรกิจ SMEs ในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมุ่งเน้นเนื้อหาเรื่อง ‘การใช้สิทธิประโยชน์ทางภาษี การยกเว้นภาษี และรายการลดหย่อนเพื่อการเติบโตของธุรกิจ’ ซึ่งเป็นประเด็นที่ผลการวิจัยชี้ชัดว่าผู้ประกอบการให้ความสำคัญสูงสุด สำหรับการวิจัยในอนาคตควรศึกษาเปรียบเทียบระหว่างผู้ประกอบการในพื้นที่เขตเมืองและเขตชายแดน หรือเปรียบเทียบระหว่างจังหวัดที่มีโครงสร้างทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน พร้อมทั้งพิจารณาเพิ่มตัวแปรแฝงด้านจิตวิทยาเชิงสังคม เช่น จรรยาบรรณทางธุรกิจ หรือความไว้วางใจต่อการใช้จ่ายงบประมาณของรัฐ รวมทั้งเน้นศึกษาอิทธิพลของทักษะดิจิทัลต่อการใช้งานระบบ e-Filing และ e-Tax Invoice ตลอดจนประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ประกอบการเพื่อเจาะลึกปัจจัยและอุปสรรคทางจิตวิทยาที่ไม่สามารถวัดได้ด้วยแบบสอบถามเพียงอย่างเดียว อันจะช่วยให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่ครอบคลุมและยกระดับระบบการบริหารจัดการภาษีให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรมพัฒนาธุรกิจการค้า. (2565). รายงานสถานการณ์ธุรกิจ SME ปี 2565. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงพาณิชย์.

ธัญชนก เรือนแก้ว และคณะ. (2563). ความเป็นเลิศในวิธีการสอบบัญชีและคุณภาพรายงานการตรวจสอบของผู้สอบบัญชีภาษีอากรในประเทศไทย. วารสารเทคโนโลยีภาคใต้, 13(1), 99-107.

วิภาดา สุขสวัสดิ์. (2563). การศึกษาความรู้ความเข้าใจของผู้เสียภาษีอากรที่มีผลต่อทัศนคติการเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของสำนักงานสรรพากรพื้นที่กรุงเทพมหานคร 13 (เขตคลองเตย). วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์, 4(2), 1-7.

สวรรยา จินดาวงค์. (2563). ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางภาษีเงินได้นิติบุคคลที่มีต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานสอบบัญชีของผู้สอบบัญชีภาษีอากรในประเทศไทย. ใน วิทยานิพนธ์บัญชีมหาบัณฑิต สาขาวิชาบัญชี. มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดน่าน. (2565). แผนพัฒนาชุมชนจังหวัดน่าน ประจำปีงบประมาณ 2565. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย.

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. (2566). รายงานสถานการณ์วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม รายปี 2566. กรุงเทพมหานคร: สสว.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570). กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.

สุขมงคล เลิศภิรมย์สุข และคณะ. (2567). คุณภาพการให้บริการที่ส่งผลต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำของลูกค้าสำนักงานบัญชีที่เป็นวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม: บทบาทการส่งผ่านของความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ. วารสารวิชาการการตลาดและการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 11(2), 98-117.

เอื้อมพร ศิริมา และคณะ. (2568). ความรู้ความเข้าใจทางด้านภาษีและระบบการยื่นแบบผ่านอินเทอร์เน็ตที่ส่งผลต่อการยื่นแบบและชำระภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของผู้มีเงินได้เขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 5(1), 331-345.

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. Organizational Behavior and Human Decision Processes, 50(2), 179-211.

Arbuckle, J. (2013). Amos 22 user's guide. New York: IBM SPSS.

Dermol, V. (2013). Relationship between learning, knowledge creation and organizational performance. Scientific Annals of the Alexandru Ioan Cuza University of Iaşi. Economic Sciences, 60(1), 79-93.

Diamantopoulos, A. & Siguaw, J. A. (2000). Introducing LISREL: A guide for the uninitiated. London: SAGE Publications.

Hair, J. F. et al. (2010). Multivariate data analysis. (7th ed.). Canada: Pearson Education.

Hooper, D. et al. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. Electronic Journal of Business Research Methods, 6(1), 53-60.

Kline, R. (2005). Principles and practice of structural equation modeling. (2nd ed.). New York: Guilford.

OECD. (2021). SME and entrepreneurship outlook 2021. Paris: OECD Publishing.

Parasuraman, A. et al. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. Journal of Retailing, 64(1), 12-40.

World Bank. (2023). Thailand economic monitor: Resilience and reforms. Bangkok: World Bank Group.

บทความวิจัย

การสังเคราะห์กรอบธรรมาภิบาลเชิงพุทธสำหรับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามแนวคิด ESG*

A SYNTHESIS OF A BUDDHIST GOOD GOVERNANCE FRAMEWORK FOR COMMUNITY ENTERPRISE DEVELOPMENT BASED ON ESG PRINCIPLES

ภาณุพงษ์ ณาภูมิ
Bhanupong Nabhumi
ส่วนพัฒนาความยั่งยืน ฝ่ายสื่อสารองค์กรและการพัฒนาเพื่อความยั่งยืน
ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Sustainable Development Sector, Corporate Communication and Sustainable Development Department,
Small and Medium Enterprise Development Bank of Thailand, Bangkok, Thailand
Corresponding author E-mail: bhanupong.nab@smebank.co.th
Tel: 062-368-3183

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด ESG สำหรับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน วิเคราะห์หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธที่สามารถประยุกต์ใช้ในการบริหารการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน และสังเคราะห์กรอบธรรมาภิบาลเชิงพุทธสำหรับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามแนวคิด ESG ดำเนินการด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพแบบศึกษาเอกสาร โดยคัดเลือกเอกสารแบบเจาะจง 55 รายการจากแหล่งข้อมูลที่ตรวจสอบได้ ช่วงปี 2558 - 2569 ส่วนเอกสารฐานรากไม่จำกัดปี แบ่งเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ เอกสารพระพุทธศาสนาและพุทธธรรม ธรรมาภิบาลและธรรมาภิบาลเชิงพุทธ ESG และการพัฒนาอย่างยั่งยืน วิสาหกิจชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก และงานวิจัยเชิงประจักษ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา การจัดหมวดหมู่มโนทัศน์ และการสังเคราะห์เชิงแนวคิด ผลการวิจัยพบว่า ESG สำหรับวิสาหกิจชุมชนควรปรับจากกรอบรายงานขององค์กรธุรกิจขนาดใหญ่เป็นกรอบบริหารการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน โดยมิติสิ่งแวดล้อมเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างพอประมาณและลดผลกระทบ มิติสังคมเน้นสมาชิก ลูกค้า ชุมชน เครือข่าย และทุนทางสังคม ส่วนมิติธรรมาภิบาลเน้นกติกากลุ่ม บัญชี ความโปร่งใส การมีส่วนร่วม การทบทวนความเสี่ยง และความรับผิดชอบร่วมกัน หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธที่เหมาะสม ได้แก่ ความไม่เบียดเบียน รู้ประมาณ เมตตา - กรุณา สังคหวัตถุ 4 สัปปุริสธรรม 7 และอปริหานิยธรรม 7 ซึ่งสามารถแปลงเป็นกลไกกำกับตนเองขององค์กรชุมชนได้ กรอบที่สังเคราะห์ได้ ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ การใช้ทรัพยากรอย่างพอประมาณและไม่เบียดเบียน ความสุจริตและโปร่งใส การมีส่วนร่วมตามกติกา ความเกื้อกูลและเป็นธรรม ปัญญาและความไม่ประมาท และความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ส่วนรวม กรอบดังกล่าวใช้เป็นฐานพัฒนาแนวปฏิบัติ ตัวชี้วัด และเครื่องมือประเมินความพร้อมด้าน ESG สำหรับวิสาหกิจชุมชน

คำสำคัญ: ธรรมาภิบาลเชิงพุทธ, อีเอสจี, วิสาหกิจชุมชน, การพัฒนาอย่างยั่งยืน, เศรษฐกิจฐานราก

* Received 19 July 2026; Revised 19 August 2026; Accepted 9 September 2026

Abstract

This study aimed to examine ESG concepts relevant to community enterprise development, analyze Buddhist good governance principles applicable to the management of community enterprise development, and synthesize a Buddhist good governance framework for community enterprise development based on ESG principles. A qualitative documentary research design was employed. A total of 55 document entries were purposively selected from verifiable sources. Contemporary documents published during 2015 - 2026 were included, while no publication-year restriction was applied to foundational documents. The documents were classified into five groups: Buddhism and Buddhist teachings; governance and Buddhist good governance; ESG and sustainable development; community enterprises and the grassroots economy; and related empirical studies. Data were analyzed using content analysis, conceptual categorization, and conceptual synthesis. The findings indicate that ESG for community enterprises should be adapted from a reporting framework designed for large corporations into a development management framework aligned with community contexts. The environmental dimension emphasizes moderate resource use and impact reduction. The social dimension focuses on members, customers, communities, networks, and social capital, while the governance dimension emphasizes group rules, accounting, transparency, participation, risk review, and shared accountability. Relevant Buddhist good governance principles include non-harming, moderation, loving-kindness and compassion, Sangahavatthu 4, Sappurisa-dhamma 7, and Aparihaniya-dhamma 7, which can be translated into self-governance mechanisms for community organizations. The synthesized framework comprises six components: moderate and non-harmful resource use; integrity and transparency; rule-based participation; supportive and equitable relations; wisdom and prudence; and accountability for collective outcomes. The framework can serve as a basis for developing practical guidelines, indicators, and ESG readiness assessment tools for community enterprises.

Keywords: Buddhist Good Governance, ESG, Community Enterprise, Sustainable Development, Grassroots Economy

บทนำ

การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นกรอบคิดสำคัญของการบริหารจัดการองค์กรและเศรษฐกิจร่วมสมัย เนื่องจากการเติบโตทางเศรษฐกิจในปัจจุบันไม่อาจพิจารณาเฉพาะผลตอบแทนทางการเงินหรือประสิทธิภาพการผลิตเพียงด้านเดียว หากแต่ต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ความรับผิดชอบต่อสังคม และคุณภาพของระบบการบริหารจัดการควบคู่กัน แนวคิด ESG ซึ่งประกอบด้วย มิติสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล จึงได้รับความสำคัญในฐานะกรอบการดำเนินงานที่ช่วยเชื่อมโยงเป้าหมายทางเศรษฐกิจกับความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและสังคมในระยะยาว

โดยรายงาน Who Cares Wins ได้เสนอให้ประเด็นสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาลเป็นองค์ประกอบสำคัญของการตัดสินใจทางธุรกิจและการลงทุน (United Nations Global Compact, 2004) ขณะที่องค์กรระหว่างประเทศด้านการเงินเพื่อการพัฒนาได้ชี้ว่า การจัดการประเด็น ESG อย่างเป็นระบบสามารถช่วยให้องค์กรยกระดับการบริหารความเสี่ยง ความน่าเชื่อถือ และความสามารถในการแข่งขันได้ดียิ่งขึ้น (International Finance Corporation, 2021) อย่างไรก็ตาม แม้ ESG จะเป็นกรอบที่มีศักยภาพต่อการพัฒนาองค์กร แต่การนำไปใช้ในแต่ละบริบทจำเป็นต้องคำนึงถึงขนาด ศักยภาพ ทรัพยากร วัฒนธรรมองค์กร และความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มิฉะนั้น ESG อาจกลายเป็นเพียงเครื่องมือเชิงเทคนิคหรือรายการตรวจสอบที่ไม่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณค่าได้อย่างแท้จริง

วิสาหกิจชุมชนเป็นกลไกสำคัญของเศรษฐกิจฐานรากไทย เพราะเกิดจากการรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อใช้ทุน ทรัพยากร ภูมิปัญญา และเครือข่ายความสัมพันธ์ในท้องถิ่นในการผลิตสินค้า การให้บริการ และการสร้างรายได้เพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัวและชุมชน ตามเจตนารมณ์ของ พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ที่มุ่งส่งเสริมกิจการของชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ (พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2548) ข้อมูล ณ วันที่ 30 มิถุนายน 2569 ระบุว่า ประเทศไทยมีวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับอนุมัติการจดทะเบียนจำนวน 61,346 แห่ง และมีสมาชิกรวม 1,123,377 ราย สะท้อนถึงขนาดและความสำคัญของวิสาหกิจชุมชนต่อเศรษฐกิจฐานรากของประเทศ (กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2569) ขณะเดียวกัน Thailand Taxonomy ระยะที่ 2 ได้ขยายขอบเขตครอบคลุมภาคเกษตร ภาคก่อสร้างและอสังหาริมทรัพย์ ภาคอุตสาหกรรมการผลิต และภาคการจัดการของเสีย สะท้อนถึงทิศทางที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจต้องให้ความสำคัญกับผลกระทบและความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น (คณะทำงานขับเคลื่อนการกำหนดนิยามและจัดหมวดหมู่โครงการหรือกิจกรรมในภาคเศรษฐกิจที่ยั่งยืน, 2568) อย่างไรก็ดี วิสาหกิจชุมชนจำนวนมากยังเผชิญข้อจำกัดด้านทุน ความรู้ทางการบริหาร การตลาด เทคโนโลยี มาตรฐานผลิตภัณฑ์ และระบบข้อมูล การนำ ESG มาใช้กับวิสาหกิจชุมชนจึงไม่ควรเป็นเพียงการย่อส่วนกรอบของธุรกิจขนาดใหญ่ลงสู่ระดับชุมชน แต่ต้องแปลความหมายใหม่ให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนไทย กล่าวคือ มิติสิ่งแวดล้อมควรเชื่อมโยงกับการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างรู้ประมาณและไม่เบียดเบียนระบบนิเวศ มิติสังคมควรเชื่อมโยงกับความเกื้อกูล การมีส่วนร่วม การกระจายประโยชน์อย่างเป็นธรรม และการรักษาทุนทางสังคม ส่วนมิติธรรมาภิบาลควรเชื่อมโยงกับความโปร่งใส กติกากลุ่ม การตัดสินใจร่วมกัน และความรับผิดชอบต่อสมาชิกและชุมชน ดังนั้น กรอบ ESG สำหรับวิสาหกิจชุมชนจึงต้องเป็นกรอบที่เข้าใจง่าย ใช้ได้จริง และไม่ลดทอนคุณค่าของชุมชนให้เหลือเพียงตัวชี้วัดเชิงธุรกิจ

ในบริบทของสังคมไทย พระพุทธศาสนาเป็นฐานคิดทางจริยธรรมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคม และการอยู่ร่วมกันของชุมชนมาอย่างยาวนาน หลักพุทธธรรมหลายประการสะท้อนคุณค่าที่สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน เช่น ความไม่เบียดเบียน การรู้ประมาณ ความเมตตา ความเกื้อกูล ความรับผิดชอบ และการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล ซึ่งสามารถนำมาเชื่อมโยงกับแนวคิดธรรมาภิบาลและมิติ ESG ได้อย่างมีนัยสำคัญ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2564) แม้งานวิจัยที่ผ่านมาได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธธรรม ธรรมาภิบาล และการเป็นผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อชุมชนในบริบทพื้นที่เฉพาะ โดยพบว่า หลักพรหมวิหาร 4 และธรรมาภิบาลมีความสัมพันธ์กับการเป็นผู้ประกอบการเพื่อชุมชน (ชาญชัย ฤทธิร่วม และโกมินทร์ วังอ่อน, 2567)

แต่งานดังกล่าวยังเน้นการศึกษาความสัมพันธ์เชิงประจักษ์ในบริบทพื้นที่เฉพาะ และยังขาดการสังเคราะห์ธรรมาภิบาลเชิงพุทธให้เป็นกรอบสำหรับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามมิติ ESG อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการเชื่อมโยงหลักพุทธธรรมกับมิติ ESG ในฐานะกรอบบริหารการพัฒนาที่เหมาะสมกับเศรษฐกิจฐานรากไทย การวิจัยครั้งนี้จึงใช้การวิจัยเชิงเอกสาร โดยวิเคราะห์รายการเอกสารตามบทบาทในการวิเคราะห์ จำนวน 55 รายการ จาก 5 กลุ่ม เพื่อสังเคราะห์กรอบธรรมาภิบาลเชิงพุทธสำหรับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามแนวคิด ESG อันสามารถใช้เป็นฐานในการพัฒนาแนวปฏิบัติ ตัวชี้วัดอย่างง่าย หรือเครื่องมือประเมินความพร้อมด้าน ESG ของวิสาหกิจชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิด ESG ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน
2. เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธที่สามารถประยุกต์ใช้ในการบริหารการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน
3. เพื่อสังเคราะห์กรอบธรรมาภิบาลเชิงพุทธสำหรับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามแนวคิด ESG

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบศึกษาเอกสาร (Documentary Qualitative Research) โดยใช้เอกสารเป็นหน่วยข้อมูลหลัก เนื่องจากประเด็นวิจัยเกี่ยวข้องกับองค์ความรู้หลายชุด ได้แก่ แนวคิด ESG หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธ และการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน จึงจำเป็นต้องวิเคราะห์เอกสารต่างประเภทและสังเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดอย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยพิจารณาเอกสารแต่ละรายการในฐานะแหล่งข้อมูลสำหรับสกัดความหมาย แนวคิด หลักการ กลไกการบริหาร และประเด็นที่สัมพันธ์กับบริบทของวิสาหกิจชุมชน แล้วนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่าง และสังเคราะห์เป็นกรอบธรรมาภิบาลเชิงพุทธสำหรับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามแนวคิด ESG ตามแนวทางการวิจัยเอกสารเชิงคุณภาพ (Bowen, G. A., 2009)

เอกสารที่นำเข้าสู่การวิเคราะห์คัดเลือกแบบเจาะจงจาก ThaiJO, Google Scholar เว็บไซต์หน่วยงานรัฐ หนังสือวิชาการ รายงานวิจัย เอกสารกฎหมาย เอกสารนโยบาย และเอกสารขององค์การระหว่างประเทศ โดยใช้คำสำคัญ ได้แก่ ESG, Sustainable Development, Community Enterprise, Good Governance, Buddhist Governance, Buddhist Ethics, ธรรมาภิบาล, ธรรมาภิบาลเชิงพุทธ, พุทธธรรม, วิสาหกิจชุมชน, เศรษฐกิจฐานราก และการพัฒนาชุมชน การสืบค้นและปรับปรุงข้อมูลดำเนินการระหว่างวันที่ 20 เมษายน - 3 สิงหาคม 2569 โดยเอกสารวิชาการ งานวิจัย และรายงานร่วมสมัยกำหนดช่วงการเผยแพร่ระหว่างวันที่ 1 มกราคม 2558 - 31 กรกฎาคม 2569 ส่วนพระไตรปิฎก หนังสือพุทธธรรม เอกสารกฎหมาย และเอกสารหลักที่เป็นรากฐานของแนวคิดไม่จำกัดปีเผยแพร่ เกณฑ์คัดเข้า ได้แก่ 1) มีเนื้อหาสัมพันธ์กับ ESG ธรรมาภิบาลเชิงพุทธ หรือวิสาหกิจชุมชน 2) ระบุผู้แต่ง หน่วยงาน ปีเผยแพร่ และแหล่งที่มาตรวจสอบได้ และ 3) มีสาระที่สามารถสกัดเป็นแนวคิด หลักการ กลไกการบริหาร หรือข้อค้นพบเชิงประจักษ์ได้ ทั้งนี้ เอกสารด้าน ESG มาตรฐาน และสถานการณ์วิสาหกิจชุมชนพิจารณาจากฉบับที่เป็นปัจจุบันหรือยังมีผลใช้อ้างอิง ส่วนพระไตรปิฎก หนังสือพุทธธรรม กฎหมาย และเอกสารหลักที่เป็นรากฐานของแนวคิดพิจารณาจากความสำคัญและความน่าเชื่อถือโดยไม่จำกัดปีเผยแพร่ เกณฑ์คัดออก ได้แก่ เอกสารที่ไม่สามารถตรวจสอบแหล่งที่มา ไม่สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ เป็นเอกสารประชาสัมพันธ์ทั่วไป หรือมีสาระซ้ำ

โดยไม่เพิ่มประเด็นเชิงวิเคราะห์ รายการเอกสารตามกรอบการจัดหมวดหมู่ จำนวน 55 รายการ จึงเป็นหน่วยข้อมูลที่ผ่านเกณฑ์และมีข้อมูลเพียงพอสำหรับตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย มิใช่จำนวนที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ทั้งนี้ เอกสารบางรายการอาจมีบทบาทต่อการวิเคราะห์มากกว่าหนึ่งกลุ่ม การนับจำนวนจึงเป็นการนับตามบทบาทในการวิเคราะห์ กระบวนการคัดเลือกและจำแนกเอกสารแสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กระบวนการคัดเลือกและจำแนกเอกสารที่ใช้ในการวิเคราะห์

ขั้นตอน	วิธีดำเนินการ	ผลลัพธ์
กำหนดขอบเขตเอกสาร	กำหนดเอกสารที่สัมพันธ์กับ 3 แกนหลัก ได้แก่ ESG ธรรมาภิบาลเชิงพุทธ และวิสาหกิจชุมชน	ได้ขอบเขตการสืบค้นตามวัตถุประสงค์
สืบค้นและคัดกรอง	สืบค้นจากฐานข้อมูลวิชาการ เว็บไซต์หน่วยงานรัฐ หนังสือ รายงานวิจัย เอกสารกฎหมาย และเอกสารองค์การระหว่างประเทศ โดยพิจารณาความเกี่ยวข้องและความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มา	ได้เอกสารที่ผ่านเกณฑ์สำหรับอ่านและบันทึกข้อมูล
คัดออกเอกสาร	ตัดเอกสารที่ไม่สามารถตรวจสอบแหล่งที่มา ไม่สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ เป็นเอกสารประชาสัมพันธ์ทั่วไป หรือมีสาระซ้ำโดยไม่เพิ่มประเด็นใหม่	คงเหลือเอกสารที่มีน้ำหนักเชิงวิชาการ
จำแนกรายการเอกสารขั้นสุดท้าย	จัดกลุ่มรายการเอกสารตามบทบาทในการวิเคราะห์ ได้แก่ B เอกสารพระพุทธศาสนาและพุทธธรรม 8 รายการ, G เอกสารธรรมาภิบาลและธรรมาภิบาลเชิงพุทธ 10 รายการ, E เอกสาร ESG และการพัฒนาอย่างยั่งยืน 12 รายการ, C เอกสารวิสาหกิจชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก 13 รายการ และ R งานวิจัยเชิงประจักษ์ที่เกี่ยวข้อง 12 รายการ	ได้หน่วยรายการวิเคราะห์ 55 รายการ
ตรวจสอบความครอบคลุมเชิงมโนทัศน์	เปรียบเทียบข้อมูลข้ามกลุ่มภายหลังการวิเคราะห์หน่วยรายการที่ผ่านเกณฑ์ครบ 55 รายการ และพิจารณาว่าหมวดมโนทัศน์ครอบคลุมวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ	ข้อมูลมีความครอบคลุมเพียงพอต่อการสังเคราะห์เชิงมโนทัศน์

เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลเอกสารและตารางวิเคราะห์มโนทัศน์ ประกอบด้วย รหัสเอกสาร ประเภทเอกสาร แนวคิดสำคัญ มิติ ESG ที่เกี่ยวข้อง หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธที่เกี่ยวข้อง ประเด็นที่เชื่อมโยงกับวิสาหกิจชุมชน และข้อค้นพบที่นำไปสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิด

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา การจัดหมวดหมู่มโนทัศน์ และการสังเคราะห์เชิงแนวคิด โดยอ่านเอกสารอย่างเป็นระบบ สกัดหน่วยความหมาย กำหนดรหัสเบื้องต้น จัดกลุ่มรหัส และเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างมิติ ESG หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธ และบริบทวิสาหกิจชุมชน ก่อนสังเคราะห์เป็นกรอบธรรมาภิบาลเชิงพุทธสำหรับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามแนวคิด ESG การวิจัยนี้มิได้ใช้ความอิ่มตัวของข้อมูลเป็นเกณฑ์ยุติการคัดเลือกเอกสารระหว่างทาง แต่ตรวจสอบความครอบคลุมเชิงมโนทัศน์ภายหลังการวิเคราะห์หน่วยรายการที่ผ่านเกณฑ์จนครบ 55 รายการ โดยพิจารณาว่าหมวดมโนทัศน์จากเอกสารทั้ง 5 กลุ่มสามารถตอบวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อได้ครบถ้วน การตรวจสอบความน่าเชื่อถือดำเนินการด้วยการตรวจสอบข้ามแหล่งข้อมูล การเปรียบเทียบมโนทัศน์ระหว่างเอกสารต่างกลุ่ม การใช้รหัสเอกสารเชื่อมโยงข้อค้นพบกับแหล่งข้อมูล และการจัดเก็บบัญชีเอกสารพร้อมตารางสกัดข้อมูลฉบับเต็มเป็นร่องรอยการวิเคราะห์ เพื่อให้สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ตามหลักการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (Krippendorff, K., 2018) ทั้งนี้ การวิจัยใช้เฉพาะข้อมูลจากเอกสารที่เผยแพร่ต่อสาธารณะ มิได้เก็บข้อมูลจากบุคคลหรือใช้ข้อมูลส่วนบุคคลที่สามารถระบุตัวตนได้ จึงไม่เข้าข่ายการวิจัยในมนุษย์และไม่ต้องขอรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้วิเคราะห์รายการเอกสาร จำนวน 55 รายการ ตามบทบาทในการวิเคราะห์ จำแนกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ เอกสารพระพุทธศาสนาและพุทธธรรม เอกสารธรรมาภิบาลและธรรมาภิบาลเชิงพุทธ เอกสาร ESG และการพัฒนาอย่างยั่งยืน เอกสารวิสาหกิจชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก และงานวิจัยเชิงประจักษ์ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยใช้การอ่านเชิงตีความ การสกัดหน่วยความหมาย การกำหนดรหัสเบื้องต้น การจัดหมวดหมู่มโนทัศน์ และการเปรียบเทียบข้อมูลข้ามหมวดเอกสาร เพื่อสังเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด ESG หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธ และบริบทของวิสาหกิจชุมชนไทย ตัวอย่างร่องรอยการเข้ารหัสและการสังเคราะห์มโนทัศน์แสดงไว้ในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตัวอย่างการเข้ารหัสและการสังเคราะห์มโนทัศน์จากเอกสาร

ประเด็นสกัดจากเอกสาร	รหัสเอกสารตัวแทน	มโนทัศน์ที่ได้จากการเข้ารหัส	มิติ ESG/หลักธรรมที่เชื่อมโยง	ผลสังเคราะห์
การใช้ทรัพยากรและจัดการผลกระทบให้เหมาะสมกับศักยภาพของกลุ่ม	E03, E06, E08, B08	Resource responsibility/ moderation	E/รู้ประมาณ - ไม่เบียดเบียน	การใช้ทรัพยากรอย่างพอประมาณและไม่เบียดเบียน
ความไว้วางใจภายในกลุ่มควบคู่กับการจัดทำบัญชี การเปิดเผยข้อมูล และการตัดสินใจที่ตรวจสอบได้	G01, G05, E05, R03	trust-transparency/ accountability	G/สุจริต - ธรรมาภิบาล	ความสุจริตและโปร่งใส
การบริหารโดยผู้นำควบคู่กับการประชุม การเคารพกติกา และการมีส่วนร่วมของสมาชิก	B01, G06, R03	leadership/participation/ rule-based governance	S-G/ อปริหานิยธรรม 7	การมีส่วนร่วมตามกติกา
การรักษาความสัมพันธ์ภายในกลุ่มควบคู่กับการจัดสรรประโยชน์อย่างเป็นธรรม	B02, B05, C09, C10	social cohesion/ distributive fairness	S/เมตตา - กรุณา - สังคหวัตถุ 4	ความเกื้อกูลและเป็นธรรม
การใช้ข้อมูล เหตุผล และการทบทวนความเสี่ยงก่อนตัดสินใจ	B03, B05, E07, E08	wisdom-based decision/ risk review	G-E/สัปปุริสธรรม - ความไม่ประมาท	ปัญญาและความไม่ประมาท
การติดตามผลลัพธ์ที่เกิดกับสมาชิก ชุมชน และทรัพยากรส่วนรวม	E06, C01, C08, R02	collective outcome/ shared responsibility	E-S-G/ ความรับผิดชอบร่วม	ความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ส่วนรวม

หมายเหตุ: ตารางนี้แสดงเฉพาะตัวอย่างการเข้ารหัสและการสังเคราะห์มโนทัศน์ในประเด็นหลัก โดยเอกสารกลุ่ม C และ R ใช้เป็นฐานข้อมูลด้านบริบทวิสาหกิจชุมชนและหลักฐานเชิงประจักษ์ ส่วนตารางสกัดข้อมูลจากหน่วยรายการวิเคราะห์ 55 รายการฉบับเต็มผู้วิจัยจัดเก็บไว้เป็นร่องรอยการวิเคราะห์เพื่อใช้ตรวจสอบความโปร่งใสของกระบวนการวิจัย

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล สามารถนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ 3 ประเด็น ดังนี้

1. แนวคิด ESG ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

ผลการวิเคราะห์เอกสารกลุ่ม ESG ร่วมกับเอกสารด้านวิสาหกิจชุมชนและงานวิจัยเชิงประจักษ์ พบว่า แนวคิด ESG ที่เหมาะสมกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไม่ควรถูกนำมาใช้ในฐานะกรอบรายงานความยั่งยืนขององค์กรธุรกิจขนาดใหญ่โดยตรง แต่ควรถูกแปลความหมายใหม่ให้เป็น “กรอบบริหารการพัฒนาที่พอดีกับบริบทชุมชน” กล่าวคือ เป็นกรอบที่ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนมองเห็นผลกระทบ ความเสี่ยง ความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และคุณค่าที่กิจการสร้างต่อสมาชิก ชุมชน และฐานทรัพยากรอย่างเป็นระบบ

จากการเข้ารหัสเอกสาร พบมโนทัศน์สำคัญ 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) การจัดการผลกระทบและทรัพยากร 2) การดูแลสมาชิกและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 3) ความโปร่งใสและกติกากลุ่ม และ 4) การกำหนดประเด็นสำคัญที่กลุ่มสามารถจัดการได้จริง เมื่อนำมโนทัศน์ดังกล่าวมาเทียบกับมิติ ESG พบว่า มิติสิ่งแวดล้อม หรือ E ในบริบทวิสาหกิจชุมชนควรเน้นการใช้ทรัพยากร วัตถุดิบ น้ำ พลังงาน การลดของเสีย การลดผลกระทบจากกระบวนการผลิต และการรักษาฐานทรัพยากรท้องถิ่น มากกว่าการวัดประเด็นสิ่งแวดล้อมในระดับซับซ้อนเกินศักยภาพของกลุ่ม

มิติสังคม หรือ S ควรเน้นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ครัวเรือนผู้ผลิต ลูกค้า ชุมชน และเครือข่ายในพื้นที่ เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนมิได้เป็นเพียงหน่วยผลิตสินค้า แต่เป็นกลไกทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในเวลาเดียวกัน ประเด็นทางสังคมจึงครอบคลุมการมีส่วนร่วมของสมาชิก ความปลอดภัยในการทำงาน การกระจายรายได้ การดูแลลูกค้า การสืบทอดภูมิปัญญา การสร้างโอกาสแก่คนในพื้นที่ และการรักษาทุนทางสังคมของกลุ่ม

มิติธรรมาภิบาล หรือ G ควรถูกแปลให้สอดคล้องกับธรรมชาติขององค์กรชุมชน โดยเน้นกติกากลุ่ม บัญชีรายรับรายจ่าย การเปิดเผยข้อมูล การประชุมและบันทึกมติ การกำหนดบทบาทหน้าที่ การรับฟังข้อเสนอหรือข้อร้องเรียน และการทบทวนความเสี่ยงของกลุ่มเป็นระยะ ธรรมาภิบาลในระดับวิสาหกิจชุมชนจึงมิใช่โครงสร้างการกำกับดูแลแบบบริษัทมหาชน แต่เป็นระบบกติกาและความรับผิดชอบร่วมที่ทำให้สมาชิกไว้วางใจและตรวจสอบกันได้

ข้อค้นพบเชิงสังเคราะห์ของวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ ESG สำหรับวิสาหกิจชุมชนควรมีลักษณะ “เรียบง่าย มีนัยสำคัญ เก็บข้อมูลได้จริง และใช้ตัดสินใจได้” โดยเริ่มจากการให้กลุ่มระบุประเด็นสำคัญของตนเอง เช่น ต้นทุนการผลิต การใช้ทรัพยากร การจัดการของเสีย ความปลอดภัย คุณภาพสินค้า รายได้สมาชิก บัญชีกลุ่ม และความโปร่งใส เป็นต้น จากนั้นจึงกำหนดตัวชี้วัดขนาดเล็กที่ติดตามได้ต่อเนื่อง การใช้ ESG ในลักษณะนี้ทำให้ ESG ไม่เป็นภาระทางเอกสาร แต่เป็นเครื่องมือยกระดับการบริหาร การเรียนรู้ และการพึ่งพาตนเองของวิสาหกิจชุมชน

2. หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธที่สามารถประยุกต์ใช้ในการบริหารการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

ผลการวิเคราะห์เอกสารพระพุทธศาสนา เอกสารธรรมาภิบาลเชิงพุทธ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธที่เหมาะกับการบริหารการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนมิใช่เพียงหลักคุณธรรมส่วนบุคคลหรือคำสอนเชิงนามธรรม แต่สามารถแปลงเป็นกลไกกำกับพฤติกรรมองค์กรชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม จากการเข้ารหัสเอกสาร พบหลักธรรมที่สัมพันธ์กับการบริหารกลุ่ม 6 กลุ่ม ได้แก่ 1) ความไม่เบียดเบียนและความรับผิดชอบต่อผลกระทบ 2) รู้ประมาณและความคุ้มค่า 3) เมตตา - กรุณาและการเกื้อกูลอย่างเป็นธรรม 4) สังคหวัตถุ 4 เพื่อประสานสมาชิกและเครือข่าย 5) สัปปุริสธรรม 7 เพื่อการตัดสินใจที่มีเหตุผลและเหมาะกับบริบท และ 6) อปริหานิยธรรม 7 เพื่อความต่อเนื่องของกติกาและการมีส่วนร่วม

เมื่อนำหลักธรรมดังกล่าวมาเทียบกับมิติ ESG พบว่า มิติ E มีฐานคิดสำคัญจากความไม่เบียดเบียนและรู้ประมาณ เพราะช่วยกำกับให้การผลิตและการขยายกิจการไม่สร้างผลกระทบต่อทรัพยากร สิ่งแวดล้อม สมาชิก และชุมชนเกินความจำเป็น มิติ S มีฐานจากเมตตา - กรุณาและสังคหวัตถุ 4 ซึ่งเน้นการเกื้อกูล การแบ่งปัน การสื่อสารที่สร้างสรรค์ การทำประโยชน์ต่อผู้อื่น และการปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ส่วนมิติ G มีฐานจากสัปปุริสธรรม 7 และอปริหานิยธรรม 7 ซึ่งเกี่ยวข้องกับการรู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ชุมชน รู้บุคคล การประชุมสม่ำเสมอ การเคารพกติกา และการตัดสินใจร่วมกันอย่างมีระเบียบ

ข้อค้นพบสำคัญ คือ หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธสามารถทำหน้าที่เป็น “กลไกกำกับตนเอง” ของวิสาหกิจชุมชนได้ 7 ด้าน ได้แก่ การกำหนดกติกาและการตัดสินใจ การบัญชีและการเปิดเผยข้อมูล การมีส่วนร่วมของสมาชิก การจัดสรรผลประโยชน์ การดูแลทรัพยากร การจัดการข้อขัดแย้ง และการเรียนรู้ร่วมกัน กลไกดังกล่าวทำให้การบริหารกลุ่มมิได้ตั้งอยู่บนกฎระเบียบภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่มีฐานคุณค่าภายในที่สมาชิกเข้าใจและยอมรับร่วมกัน

กล่าวโดยสรุป ธรรมาภิบาลเชิงพุทธในบริบทวิสาหกิจชุมชน คือ การแปลงหลักพุทธธรรมให้เป็นระบบบริหารที่ตรวจสอบได้ โดยความไม่เบียดเบียนช่วยกำกับผลกระทบ รู้ประมาณช่วยกำกับทรัพยากรและต้นทุน เมตตา - กรุณาและสังคหวัตถุช่วยรักษาความสัมพันธ์และความเป็นธรรม ส่วนสัปปุริสธรรมและอปริหานิยธรรมช่วยกำกับการใช้เหตุผล กติกา การประชุม และความต่อเนื่องของกลุ่ม หลักธรรมดังกล่าวจึงทำให้ ESG มีรากฐานทางจริยธรรมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชนไทย

3. กรอบธรรมาภิบาลเชิงพุทธสำหรับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามแนวคิด ESG

ผลการสังเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า กรอบธรรมาภิบาลเชิงพุทธสำหรับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามแนวคิด ESG ควรจัดวางความสัมพันธ์ในลักษณะ “หลักพุทธธรรม ⟶ กลไกธรรมาภิบาล ⟶ มิติ ESG ⟶ แนวปฏิบัติระดับกลุ่ม ⟶ ผลลัพธ์ความยั่งยืนของชุมชน” ลำดับดังกล่าวสะท้อนว่า งานวิจัยนี้มิได้เพียงจับคู่คำระหว่างหลักธรรมกับ ESG แต่สังเคราะห์หลักธรรมให้เป็นกลไกกำกับตนเองขององค์กรชุมชน และแปลง ESG ให้เป็นเครื่องมือบริหารที่สอดคล้องกับศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน

เมื่อพิจารณาร่วมกับเอกสารด้านวิสาหกิจชุมชนและงานวิจัยเชิงประจักษ์ พบว่า การบริหารวิสาหกิจชุมชนมีความตึงเครียดระหว่างการรักษาความสัมพันธ์ภายในกลุ่มกับการจัดสรรประโยชน์ตามกติกาที่เป็นธรรม ความไว้วางใจกับความจำเป็นในการจัดทำบัญชีและเปิดเผยข้อมูล การบริหารโดยผู้นำกับการมีส่วนร่วมของสมาชิก และการสร้างรายได้กับการใช้ทรัพยากรอย่างพอประมาณ องค์ประกอบทั้ง 6 จึงเชื่อมโยงกับมิติ E-S-G โดยใช้ความเกื้อกูลควบคู่กับกติกาที่เป็นธรรม ใช้ความไว้วางใจควบคู่กับความโปร่งใส ใช้ภาวะผู้นำควบคู่กับการตัดสินใจร่วมกัน และใช้การพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับความไม่เบียดเบียนและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

องค์ประกอบที่ 1 การใช้ทรัพยากรอย่างพอประมาณและไม่เบียดเบียน เชื่อมมิติ E กับหลักรู้ประมาณและความไม่เบียดเบียน โดยเน้นให้กลุ่มมีหลักฐานง่าย ๆ เช่น บันทึกวัตถุดิบ น้ำ พลังงาน ของเสีย หรือผลกระทบจากการผลิต เป็นต้น เพื่อให้เห็นต้นทุนและความสูญเสียที่เกิดขึ้นจริง

องค์ประกอบที่ 2 ความสุจริตและโปร่งใส เชื่อมมิติ G กับหลักสุจริตและความรับผิดชอบ โดยเน้นบัญชีรายรับรายจ่าย การเปิดเผยข้อมูล และการใช้ข้อมูลประกอบการประชุม กลไกดังกล่าวช่วยให้กลุ่มไม่ต้องพึ่งพาความไว้วางใจส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว และทำให้สมาชิกสามารถตรวจสอบการใช้เงินและการจัดสรรผลประโยชน์ของกลุ่มได้

องค์ประกอบที่ 3 การมีส่วนร่วมตามกติกา เชื่อมมิติ S และ G กับอปริหานิยธรรม 7 โดยเน้นการประชุมสม่ำเสมอ บันทึกมติ การกำหนดผู้รับผิดชอบ และการให้สมาชิกมีสิทธิรับรู้และร่วมตัดสินใจ เป็นต้น กลไกดังกล่าวช่วยลดการรวมศูนย์การตัดสินใจไว้ที่ผู้นำ และสร้างพื้นที่ให้สมาชิกมีส่วนร่วมภายใต้กติกาที่รับรู้และยอมรับร่วมกัน

องค์ประกอบที่ 4 ความเกื้อกูลและเป็นธรรมต่อสมาชิกและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เชื่อมมิติ S กับเมตตา - กรุณา และสังคหวัตถุ 4 โดยเน้นการดูแลสมาชิก การสื่อสารเพื่อลดความขัดแย้ง การรักษาทุนทางสังคม และการแบ่งปันประโยชน์ตามหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน ความเกื้อกูลจึงต้องดำเนินควบคู่กับความเป็นธรรม เพื่อให้การจัดสรรประโยชน์ภายในกลุ่มเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนและตรวจสอบได้

องค์ประกอบที่ 5 ปัญญาและความไม่ประมาท เชื่อมมิติ G และ E กับสัปปุริสธรรมและอัปปมาทะ โดยเน้นการใช้ข้อมูล เหตุผล และการทบทวนความเสี่ยงก่อนตัดสินใจ เช่น การระบุความเสี่ยงด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความเสี่ยงองค์กร โอกาส และแผนตอบสนองของกลุ่ม เป็นต้น

องค์ประกอบที่ 6 ความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ส่วนรวม เชื่อมมิติ E-S-G เข้าด้วยกัน โดยเน้นให้กลุ่มติดตามผลลัพธ์ที่เกิดกับสมาชิก ชุมชน ลูกค้า และทรัพยากรร่วม ไม่ใช่วัดเฉพาะรายได้หรือยอดขายเท่านั้น

ข้อค้นพบเชิงสังเคราะห์ของวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 จึงชี้ว่า กรอบธรรมาภิบาลเชิงพุทธตามแนวคิด ESG สำหรับวิสาหกิจชุมชนควรเป็นกรอบที่มีทั้งฐานคุณค่า กลไกกำกับ และแนวปฏิบัติที่จับต้องได้ ฐานคุณค่า คือ ความพอดี ความไม่เบียดเบียน ความสุจริต ความเกื้อกูล และความไม่ประมาท กลไกกำกับ คือ ความโปร่งใส การมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบ การทบทวนความเสี่ยง และการติดตามผล ส่วนแนวปฏิบัติระดับกลุ่ม คือ บัญชี บันทึกการประชุม กติกากลุ่ม บันทึกทรัพยากร ช่องทางรับฟังสมาชิก และการสรุปผลลัพธ์ชุมชน

โดยสรุป ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามแนวคิด ESG จะเกิดความหมายเชิงปฏิบัติได้เมื่อ ESG ไม่ถูกนำมาใช้เป็นมาตรฐานภายนอกที่ซับซ้อนเกินบริบท แต่ถูกปรับให้เป็นระบบเรียนรู้และกำกับตนเองของกลุ่ม โดยมีหลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธเป็นฐานคุณค่าภายใน กรอบที่สังเคราะห์ได้จึงมีคุณูปการทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ กล่าวคือ ในเชิงวิชาการ ช่วยเชื่อมองค์ความรู้ ESG ธรรมาภิบาลเชิงพุทธ และวิสาหกิจชุมชนเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ส่วนในเชิงปฏิบัติ ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนมีแนวทางจัดการทรัพยากร สมาชิก กติกา ความเสี่ยง และผลลัพธ์ส่วนรวมอย่างเรียบง่าย โปร่งใส และเหมาะสมกับศักยภาพของชุมชน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่องการสังเคราะห์กรอบธรรมาภิบาลเชิงพุทธสำหรับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามแนวคิด ESG สามารถอภิปรายตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ 3 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า แนวคิด ESG ที่เหมาะสมกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไม่ควรถูกนำมาใช้ในฐานะกรอบรายงานความยั่งยืนขององค์กรธุรกิจขนาดใหญ่โดยตรง แต่ควรปรับเป็นกรอบบริหารการพัฒนาที่สอดคล้องกับขนาด ศักยภาพ ระบบข้อมูล ทุนทางสังคม และบริบทของชุมชน ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Global Reporting Initiative ที่ให้ความสำคัญกับการระบุประเด็นสำคัญ หรือ Material Topics ซึ่งสะท้อนผลกระทบที่มีนัยสำคัญต่อเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และผู้คน มากกว่าการรายงานทุกประเด็นอย่างเท่าเทียมกัน (Global Reporting Initiative, 2021b) ขณะเดียวกัน มาตรฐาน IFRS S1 และ IFRS S2 กำหนดให้การจัดการความยั่งยืนเชื่อมโยงกับธรรมาภิบาล กลยุทธ์ ความเสี่ยง โอกาส ตัวชี้วัด และเป้าหมายที่ใช้ประกอบการตัดสินใจขององค์กร (IFRS Foundation, 2023a); (IFRS Foundation, 2023b) เมื่อนำมาพิจารณาในระดับวิสาหกิจชุมชน การใช้ ESG จึงควรเริ่มจากประเด็นที่กลุ่มมองเห็น เก็บข้อมูล และจัดการได้จริง เช่น การใช้ทรัพยากร การลดของเสีย

ความปลอดภัยของสมาชิก คุณภาพสินค้า บัญชีกลุ่ม การประชุม และความโปร่งใส เป็นต้น มากกว่าการนำแบบประเมินที่ซับซ้อนจากภาคธุรกิจขนาดใหญ่มาใช้โดยตรง

ข้อค้นพบดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวคิดที่เสนอว่า ESG ควรทำหน้าที่เป็นเครื่องมือจัดการความเสี่ยง เสริมสร้างความน่าเชื่อถือ และสร้างคุณค่าระยะยาวขององค์กร มิใช่เป็นเพียงการปฏิบัติตามข้อกำหนดเชิงรูปแบบ (International Finance Corporation, 2021) นอกจากนี้ วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมยังต้องเผชิญความท้าทายจากการเปลี่ยนผ่านสีเขียวและดิจิทัล จึงจำเป็นต้องยกระดับทักษะ ระบบข้อมูล และความสามารถในการปรับตัว (OECD, 2023) อย่างไรก็ตาม วิสาหกิจชุมชนไทยมีข้อจำกัดเฉพาะด้านเงินทุน บุคลากร เทคโนโลยี ตลาด และระบบข้อมูล การนำ ESG มาใช้จึงต้องยึดหลัก “เรียบง่าย มีนัยสำคัญ เก็บข้อมูลได้จริง และใช้ตัดสินใจได้” ผลการวิจัยนี้จึงช่วยขยายความเข้าใจเกี่ยวกับ ESG จากกรอบที่มักใช้ในภาคธุรกิจและตลาดทุนไปสู่กรอบการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งเน้นการเรียนรู้ร่วมกัน การบริหารตนเอง และการรักษาสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน

ประเด็นที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธที่สามารถประยุกต์ใช้ในการบริหารการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนมิใช่เพียงหลักคุณธรรมเชิงนามธรรมหรือคุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้นำ แต่สามารถแปลงเป็นกลไกกำกับพฤติกรรมและการบริหารองค์กรชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ ความไม่เบียดเบียน รู้ประมาณ เมตตา - กรุณา สังคหวัตถุ 4 สัปปุริสธรรม 7 และอปริหานิยธรรม 7 ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดพุทธธรรมที่อธิบายหลักธรรมในฐานะระบบฝึกฝนมนุษย์ให้ดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผล รู้ประมาณ ไม่เบียดเบียน และสร้างประโยชน์เกื้อกูลต่อส่วนรวม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2564); (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2566) เมื่อนำหลักธรรมดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในระดับองค์กรชุมชน พุทธธรรมจึงสามารถทำหน้าที่เป็นฐานจริยธรรมของการบริหาร เช่น การใช้ทรัพยากรอย่างพอประมาณ การเปิดเผยข้อมูลอย่างสุจริต การจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม การประชุมตามกติกา และการตัดสินใจโดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสมาชิก ชุมชน และทรัพยากรร่วม เป็นต้น

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับการศึกษา ที่พบว่า หลักพุทธธรรมและธรรมาภิบาลมีความสำคัญต่อการเป็นผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อชุมชน โดยเฉพาะด้านความเป็นผู้นำ การบริหารคน การสร้างขวัญกำลังใจ และการเสริมสร้างประสิทธิภาพการทำงาน (ชาญชัย ฤทธิร่วม และโกมินทร์ วังอ่อน, 2567) ธรรมาภิบาลยังเป็นเงื่อนไขสำคัญของการจัดการและการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้สามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง (สุดเฉลิม ศัสตราพฤกษ์ และไพศาล บรรจุสุวรรณ์, 2558) อีกทั้งการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนตามหลักธรรมาภิบาลยังสามารถนำไปสู่การยกระดับผลิตภัณฑ์และการจัดการกลุ่มได้ (อัครนันท์ อริยศรีพงษ์ และคณะ, 2568) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอเพิ่มเติมจากงานเดิมว่า ธรรมาภิบาลเชิงพุทธไม่ควรถูกอธิบายเพียงในฐานะคุณธรรมของผู้นำหรือสมาชิก แต่ควรถูกแปลงเป็นกลไกบริหารที่ตรวจสอบได้ เช่น กติกากลุ่ม บัญชีรายรับรายจ่าย บันทึกมติประชุม ช่องทางรับข้อเสนอ หลักเกณฑ์การจัดสรรผลประโยชน์ และกระบวนการทบทวนความเสี่ยงของกลุ่ม เป็นต้น

อีกด้านหนึ่ง หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธช่วยอธิบายรากฐานทางสังคมของวิสาหกิจชุมชนได้ชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะหลักเมตตา - กรุณาและสังคหวัตถุ 4 ซึ่งเชื่อมโยงกับทุนทางสังคม ความไว้วางใจ การช่วยเหลือกัน และความสัมพันธ์ที่ทำให้กลุ่มสามารถดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง ทุนทางสังคมสามารถสร้างความได้เปรียบให้แก่วิสาหกิจชุมชนผ่านการมีส่วนร่วม การใช้เครือข่าย การแบ่งปันทรัพยากร และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (ศิริชัย นาคอุดม และคณะ, 2563)

ขณะเดียวกัน ทุนทางสังคมและความเป็นสถาบันเป็นเงื่อนไขสำคัญของความอยู่รอดของวิสาหกิจชุมชนไทย (พรพรรณ เหมะพันธ์, 2562) การสังเคราะห์หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธในงานวิจัยนี้จึงทำให้มิติสังคมของ ESG มีความลึกมากขึ้น เพราะมิได้มองเฉพาะความรับผิดชอบต่อแรงงานหรือชุมชนในเชิงภายนอก แต่ยังชี้ให้เห็นกลไกภายในของชุมชน ได้แก่ ความไว้วางใจ ความเสมอต้นเสมอปลาย การช่วยเหลือกัน การสื่อสารที่รักษาความสัมพันธ์ และการยึดกติกาที่สมาชิกยอมรับร่วมกัน

ประเด็นที่ 3 ผลการวิจัยได้สังเคราะห์กรอบธรรมาภิบาลเชิงพุทธสำหรับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามแนวคิด ESG จำนวน 6 องค์ประกอบ ได้แก่ การใช้ทรัพยากรอย่างพอประมาณและไม่เบียดเบียน ความสุจริตและโปร่งใส การมีส่วนร่วมตามกติกา ความเกื้อกูลและเป็นธรรมต่อสมาชิกและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ปัญญาและความไม่ประมาท และความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ส่วนรวม กรอบดังกล่าวจัดวางความสัมพันธ์ในลักษณะ “หลักพุทธธรรม ⟶ กลไกธรรมาภิบาล ⟶ มิติ ESG ⟶ แนวปฏิบัติระดับกลุ่ม ⟶ ผลลัพธ์ความยั่งยืนของชุมชน” ทำให้กรอบที่สังเคราะห์ได้มิใช่เพียงการจับคู่คำระหว่างหลักธรรมกับ ESG แต่เป็นการแปลงหลักธรรมให้เป็นระบบกำกับตนเองของวิสาหกิจชุมชน

เมื่อพิจารณาเชิงวิชาการ กรอบดังกล่าวสอดคล้องกับพัฒนาการของ ESG สมัยใหม่ที่มิได้มองความยั่งยืนเป็นเพียงการทำกิจกรรมเพื่อสังคมหรือการจัดทำรายงาน แต่ให้ความสำคัญกับการบูรณาการผลกระทบ ความเสี่ยง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และตัวชี้วัดเข้ากับการกำกับดูแลและการตัดสินใจขององค์กร (Global Reporting Initiative, 2021a); (Global Reporting Initiative, 2021b); (IFRS Foundation, 2023a) อย่างไรก็ตาม กรอบที่ได้จากงานวิจัยนี้แตกต่างจากกรอบ ESG ทั่วไปตรงที่มิได้เริ่มจากข้อกำหนดของตลาดทุนหรือความคาดหวังของนักลงทุน แต่เริ่มจากฐานคุณค่าของชุมชน ได้แก่ ความพอดี ความไม่เบียดเบียน ความสุจริต ความเกื้อกูล และความไม่ประมาท แล้วจึงแปลงเป็นแนวปฏิบัติที่กลุ่มสามารถดำเนินการได้จริง เช่น บัญชีกลุ่ม บันทึกการประชุม บันทึกการใช้ทรัพยากร การทบทวนความเสี่ยง และการติดตามผลลัพธ์ต่อชุมชน เป็นต้น ความแตกต่างดังกล่าวทำให้กรอบสังเคราะห์มีความเหมาะสมกับวิสาหกิจชุมชนมากกว่าการนำเกณฑ์ ESG ของธุรกิจขนาดใหญ่มาปรับใช้โดยตรง

ในทางปฏิบัติ เมื่อวิสาหกิจชุมชนเผชิญแรงกดดันจากการแข่งขัน การขยายตลาด การลงทุน หรือการเข้าถึงสินเชื่อที่ใช้เกณฑ์ ESG แบบองค์กรขนาดใหญ่ กรอบธรรมาภิบาลเชิงพุทธมีศักยภาพในการสร้างความยืดหยุ่นให้แก่กลุ่ม โดยหลักรู้ประมาณและความไม่ประมาทช่วยกำกับการตัดสินใจลงทุนและก่อหนี้ให้สอดคล้องกับศักยภาพ ความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมช่วยให้กลุ่มจัดทำข้อมูลและตัดสินใจร่วมกันอย่างตรวจสอบได้ ส่วนความเกื้อกูลและความรับผิดชอบต่อส่วนรวมช่วยลดความเสี่ยงที่เป้าหมายทางการเงินจะลดทอนประโยชน์ของสมาชิก ชุมชน และฐานทรัพยากร กรอบดังกล่าวจึงมิได้ปฏิเสธเกณฑ์หรือความคาดหวังจากภายนอก แต่ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนเลือกประเด็นที่มีนัยสำคัญ จัดทำหลักฐานเท่าที่จำเป็น และรักษาสมดุลระหว่างความอยู่รอดทางเศรษฐกิจกับคุณค่าของชุมชน

เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยเดิม พบว่า งานด้านวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่มุ่งอธิบายปัจจัยความสำเร็จ เช่น การบริหารจัดการ ทุนทางสังคม ภูมิปัญญา เครือข่าย และการมีส่วนร่วม เป็นต้น (ศิริชัย นาคอุดม และคณะ, 2563); (พรพรรณ เหมะพันธ์, 2562); (Nakhonsong, P. & Chamruspanth, V., 2024) ขณะที่งานด้านธรรมาภิบาลและพุทธธรรมมักเน้นบทบาทของหลักธรรมต่อคุณลักษณะของผู้นำ คุณธรรม ความโปร่งใส และการบริหารจัดการที่ดี (ชาญชัย ฤทธิร่วม และโกมินทร์ วังอ่อน, 2567); (พระนพสิทธิ์ สุทฺธจิตฺโต (ปิงยศ), 2562); (สุดเฉลิม ศัสตราพฤกษ์ และไพศาล บรรจุสุวรรณ์, 2558) ความแตกต่างของงานวิจัยนี้อยู่ที่การเชื่อมองค์ความรู้ทั้งสามสาย ได้แก่ ESG

ธรรมาภิบาลเชิงพุทธ และวิสาหกิจชุมชน เข้าด้วยกันเป็นกระบวนการจากฐานคุณค่าไปสู่กลไกธรรมาภิบาล แนวปฏิบัติระดับกลุ่ม และผลลัพธ์ความยั่งยืน มิได้หยุดอยู่เพียงการเสนอหลักธรรมหรือปัจจัยความสำเร็จ แต่แปลงหลักธรรมเป็นระบบกำกับตนเองที่สามารถนำไปพัฒนาเป็นแนวปฏิบัติและตัวชี้วัดอย่างง่ายได้

อย่างไรก็ตาม การวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดจากการใช้เอกสารเป็นแหล่งข้อมูลหลัก ข้อค้นพบจึงขึ้นอยู่กับขอบเขต คุณภาพ และรายละเอียดของเอกสารที่นำมาวิเคราะห์ อีกทั้งกรอบที่สังเคราะห์ขึ้นยังมิได้รับการตรวจสอบร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ ผู้นำ หรือสมาชิกวิสาหกิจชุมชน และยังมิได้ทดลองใช้ในสถานการณ์จริง กรอบดังกล่าวจึงมีสถานะเป็นกรอบเชิงแนวคิดที่ควรได้รับการตรวจสอบความเหมาะสมและทดลองใช้กับวิสาหกิจชุมชนประเภทและบริบทต่าง ๆ ก่อนพัฒนาเป็นเครื่องมือประเมินหรือข้อกำหนดเชิงปฏิบัติอย่างเต็มรูปแบบ

กล่าวโดยสรุป กรอบธรรมาภิบาลเชิงพุทธสำหรับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามแนวคิด ESG มีคุณูปการทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ ในเชิงทฤษฎี กรอบนี้ช่วยขยายองค์ความรู้ด้าน ESG จากบริบทองค์กรธุรกิจขนาดใหญ่ไปสู่บริบทเศรษฐกิจฐานราก และอธิบายว่าหลักพุทธธรรมสามารถทำหน้าที่เป็นฐานจริยธรรมของธรรมาภิบาลร่วมสมัยได้ ในเชิงปฏิบัติ กรอบนี้เสนอแนวทางกำกับตนเองที่เรียบง่าย ตรวจสอบได้ และสอดคล้องกับศักยภาพของกลุ่ม โดยครอบคลุมการจัดการทรัพยากร การเปิดเผยข้อมูล การประชุมร่วม การดูแลสมาชิก การทบทวนความเสี่ยง และการติดตามผลลัพธ์ต่อชุมชน ข้อค้นพบของงานวิจัยจึงสามารถใช้เป็นฐานในการพัฒนาแนวปฏิบัติ ตัวชี้วัดอย่างง่าย หรือเครื่องมือส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนให้เติบโตอย่างยั่งยืนในระยะต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ กรอบ “พุทธธรรมาภิบาล ESG สำหรับวิสาหกิจชุมชน” ซึ่งเป็นกรอบสังเคราะห์ที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ 3 ชุด ได้แก่ แนวคิด ESG หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธ และบริบทการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไทย กรอบดังกล่าวมิได้นำ ESG มาใช้ในฐานะมาตรฐานรายงานความยั่งยืนขององค์กรขนาดใหญ่โดยตรง แต่ปรับให้เป็นกรอบบริหารการพัฒนาที่สอดคล้องกับขนาด ศักยภาพ ทุนทางสังคม และวิถีการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน

สาระสำคัญขององค์ความรู้ใหม่มิได้อยู่เพียงการจับคู่หลักพุทธธรรมกับมิติ ESG แต่อยู่ที่การเสนอเส้นทางการพัฒนาในลักษณะ “หลักพุทธธรรม ⟶ กลไกธรรมาภิบาล ⟶ มิติ ESG ⟶ แนวปฏิบัติระดับกลุ่ม ⟶ ผลลัพธ์ความยั่งยืนของชุมชน” โดยมิติสิ่งแวดล้อมเชื่อมโยงกับหลักรู้ประมาณและความไม่เบียดเบียน มิติสังคมเชื่อมโยงกับเมตตา - กรุณา สังคหวัตถุ 4 และทุนทางสังคม ส่วนมิติธรรมาภิบาลเชื่อมโยงกับหลักสุจริต สัปปุริสธรรม 7 และอปริหานิยธรรม 7 การเชื่อมโยงดังกล่าวช่วยยกระดับหลักพุทธธรรมจากคุณธรรมเชิงนามธรรมไปสู่กลไกกำกับตนเองที่ชุมชนสามารถเข้าใจ ปฏิบัติ และตรวจสอบได้

กรอบที่สังเคราะห์ได้ ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การใช้ทรัพยากรอย่างพอประมาณและไม่เบียดเบียน 2) ความสุจริตและโปร่งใส 3) การมีส่วนร่วมตามกติกา 4) ความเกื้อกูลและเป็นธรรมต่อสมาชิกและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 5) ปัญญาและความไม่ประมาท และ 6) ความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ส่วนรวม องค์ประกอบทั้ง 6 ทำหน้าที่แปลงหลักธรรมให้เป็นกลไกบริหารที่จับต้องได้ เช่น กติกากลุ่ม บัญชีรายรับรายจ่าย บันทึกการประชุม การทบทวนความเสี่ยง การจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม การดูแลสมาชิก และการติดตามผลลัพธ์ของชุมชน เป็นต้น

กรอบดังกล่าวมีคุณูปการทั้งเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ ในเชิงวิชาการ กรอบนี้ช่วยเชื่อมองค์ความรู้ด้าน ESG ธรรมาภิบาลเชิงพุทธ และการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเข้าด้วยกันเป็นกระบวนการเดียว โดยขยายแนวคิด ESG จากบริบทธุรกิจขนาดใหญ่ไปสู่บริบทเศรษฐกิจฐานราก ในเชิงปฏิบัติ กรอบนี้สามารถใช้เป็นฐานในการพัฒนาแนวปฏิบัติ ตัวชี้วัดอย่างง่าย แบบประเมินตนเอง หรือเครื่องมือประเมินความพร้อมด้าน ESG ที่เหมาะสมกับวิสาหกิจชุมชนไทย โดยควรนำไปตรวจสอบและทดลองใช้ในบริบทของวิสาหกิจชุมชนประเภทต่าง ๆ ก่อนพัฒนาเป็นเครื่องมือเชิงปฏิบัติอย่างเต็มรูปแบบ

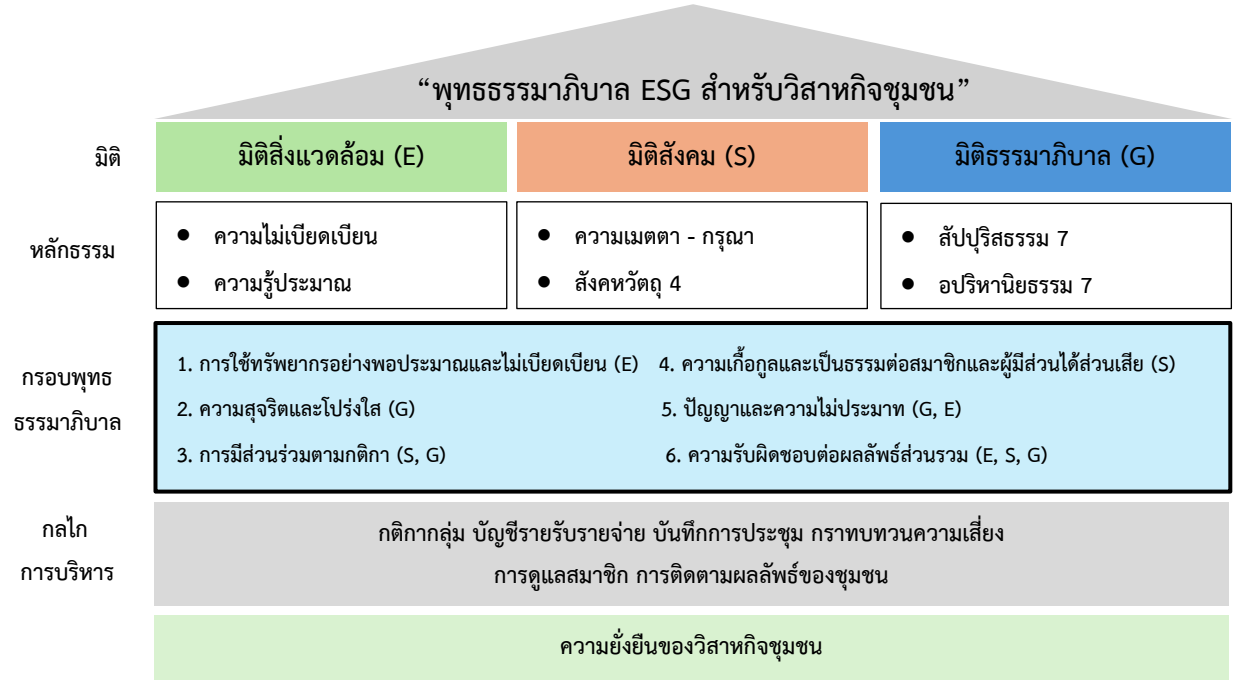

ภาพที่ 1 กรอบพุทธธรรมาภิบาล ESG สำหรับวิสาหกิจชุมชน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยสรุปได้ว่า แนวคิด ESG สำหรับวิสาหกิจชุมชนควรปรับจากกรอบรายงานขององค์กรธุรกิจขนาดใหญ่ให้เป็นกรอบบริหารการพัฒนาที่สอดคล้องกับขนาด ศักยภาพ ระบบข้อมูล ทุนทางสังคม และบริบทของชุมชน หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธ ได้แก่ ความไม่เบียดเบียน รู้ประมาณ เมตตา - กรุณา สังคหวัตถุ 4 สัปปุริสธรรม 7 และอปริหานิยธรรม 7 สามารถแปลงเป็นกลไกกำกับตนเองที่ตรวจสอบได้ ผลการสังเคราะห์นำไปสู่กรอบธรรมาภิบาลเชิงพุทธตามแนวคิด ESG จำนวน 6 องค์ประกอบ ซึ่งเชื่อมโยงฐานคุณค่ากับการจัดการทรัพยากร ความสัมพันธ์ของสมาชิก กติกากลุ่ม ความเสี่ยง และผลลัพธ์ต่อส่วนรวม ข้อเสนอแนะ ได้แก่ 1) วิสาหกิจชุมชนควรประยุกต์ใช้กรอบผ่านแนวปฏิบัติที่ดำเนินการได้จริง ประกอบด้วย การติดตามการใช้ทรัพยากรและของเสียตามองค์ประกอบที่ 1 การเปิดเผยบัญชีรายรับรายจ่ายตามองค์ประกอบที่ 2 การประชุมและบันทึกมติตามองค์ประกอบที่ 3 การกำหนดหลักเกณฑ์จัดสรรประโยชน์อย่างเป็นธรรมตามองค์ประกอบที่ 4 การทบทวนความเสี่ยงก่อนตัดสินใจตามองค์ประกอบที่ 5 และการติดตามผลลัพธ์ต่อสมาชิก ชุมชน และทรัพยากรส่วนรวมตามองค์ประกอบที่ 6 โดยเลือกใช้ตัวชี้วัดเท่าที่จำเป็น

2) หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา และหน่วยงานสนับสนุนเศรษฐกิจฐานรากควรนำกรอบดังกล่าวไปพัฒนาเป็นคู่มือ แบบประเมินตนเอง หรือกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพที่ยืดหยุ่นตามความพร้อมของแต่ละกลุ่ม และ 3) การวิจัยครั้งต่อไปควรตรวจสอบความเหมาะสมของกรอบร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ ผู้นำและสมาชิกวิสาหกิจชุมชน รวมทั้งทดลองใช้กับวิสาหกิจชุมชนประเภทต่าง ๆ เพื่อประเมินผลด้านธรรมาภิบาล การมีส่วนร่วม การจัดการทรัพยากร และความยั่งยืนในสถานการณ์จริง

เอกสารอ้างอิง

กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. (2569). สรุปจำนวนวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนที่อนุมัติการจดทะเบียนแล้ว ตัดยอดข้อมูลวันที่ 30 มิถุนายน 2569. เรียกใช้เมื่อ 3 สิงหาคม 2569 จาก https://sceb.doae.go.th/wp-content/uploads/2026/07/สรุปไตรมาส-3-69-30-6-69.pdf

คณะทำงานขับเคลื่อนการกำหนดนิยามและจัดหมวดหมู่โครงการหรือกิจกรรมในภาคเศรษฐกิจที่ยั่งยืน. (2568). การเผยแพร่มาตรฐานการจัดกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม (Thailand Taxonomy) ระยะที่ 2 ฉบับสมบูรณ์. เรียกใช้เมื่อ 3 สิงหาคม 2569 จาก https://www.bot.or.th/th/news-and-media/news/news-20250527.html

ชาญชัย ฤทธิร่วม และโกมินทร์ วังอ่อน. (2567). หลักพุทธธรรมและธรรมาภิบาลในการเป็นผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อชุมชนในตำบลปงน้อย อำเภอดอยหลวง จังหวัดเชียงราย. วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม, 11(1), 93-106.

พรพรรณ เหมะพันธ์. (2562). ทุนทางสังคมและความเป็นสถาบัน: กุญแจแห่งความอยู่รอดของวิสาหกิจไทย. วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 6(1), 111-134.

พระนพสิทธิ์ สุทฺธจิตฺโต (ปิงยศ). (2562). กระบวนการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเอื้อม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 7(4), 1007-1021.

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. (2548). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 122 ตอนที่ 6 ก หน้า 1-13 (18 มกราคม 2548).

ศิริชัย นาคอุดม และคณะ. (2563). ทุนทางสังคม: ความได้เปรียบเชิงการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชน. วารสารนักบริหาร, 40(1), 115-124.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2564). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 43). นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน.

_____. (2566). เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. (พิมพ์ครั้งที่ 21). นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน.

สุดเฉลิม ศัสตราพฤกษ์ และไพศาล บรรจุสุวรรณ์. (2558). ธรรมาภิบาลเพื่อการจัดการและการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 3(3), 271-283.

อัครนันท์ อริยศรีพงษ์ และคณะ. (2568). การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์สมุนไพรไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ, 8(6), 15-28.

Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. Qualitative Research Journal, 9(2), 27-40. https://doi.org/10.3316/QRJ0902027.

Global Reporting Initiative. (2021a). GRI 2: General Disclosures 2021. Retrieved April 20, 2026, from https://www.globalreporting.org/publications/documents/english/gri-2-general-disclosures-2021/

_____. (2021b). GRI 3: Material Topics 2021. Retrieved April 21, 2026, from https://www.globalreporting.org/pdf.ashx?id=12453

IFRS Foundation. (2023a). IFRS S1 General Requirements for Disclosure of Sustainability-related Financial Information. Retrieved May 12, 2026, from https://shorturl.asia/mWbj7

_____. (2023b). IFRS S2 Climate-related Disclosures. Retrieved May 12, 2026, from https://shorturl.asia/3ceKl

International Finance Corporation. (2021). IFC ESG Guidebook. Retrieved May 26, 2026, from https://www.ifc.org/en/insights-reports/2021/ifc-esg-guidebook

Krippendorff, K. (2018). Content Analysis: An Introduction to Its Methodology. (4th ed.). Thousand Oaks: SAGE Publications.

Nakhonsong, P. & Chamruspanth, V. (2024). Promoting Community Enterprises in Thailand: Challenges and Opportunities. Revista de Gestão Social e Ambiental, 18(4), e06505. https://doi.org/10.24857/rgsa.v18n4-123.

OECD. (2023). OECD SME and Entrepreneurship Outlook 2023. Paris: OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/342b8564-en.

United Nations Global Compact. (2004). Who Cares Wins: Connecting Financial Markets to a Changing World. Retrieved July 19, 2026, from https://www.unepfi.org/industries/investment/global-compact-leaders-summit/

บทความวิจัย

การพัฒนาตลาดวัฒนธรรมเพื่อยกระดับเศรษฐกิจและการมีส่วนร่วมของชุมชนย่านวัฒนธรรมชุมชนคุ้งสำเภา อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท*

DEVELOPMENT OF A CULTURAL MARKET TO ENHANCE THE ECONOMY AND COMMUNITY ENGAGEMENT IN THE CULTURAL DISTRICT OF KHUNG SAMPHAO, MANOROM DISTRICT, CHAI NAT PROVINCE

ภัทรมน กล้าอาษา[1*], วิศิษย์ ปิ่นทองวิชัยกุล[2], สุรชาติ บัวชุม[1], ฐิตาภา บำรุงศิลป์[1], อำพร จินดารัตน์[2], ภูเนศ จันทร์จิต[2], สุดารัตน์ จิณฤทธิ์[3]

Phattaramon Klaasa[1*], Visisya Pinthongvijayakul[2], Surachart Buachuma[1], Titapa Buamrungsilp[1], Amporn Jindarat[2], Phunet Chanjit[2], Sudarat Jinrit[3]

[1]คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[1]Faculty of Management Science, Chandrakasem Rajabhat University, Bangkok, Thailand

[2]คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[2]Faculty of Humanities and Social Sciences, Chandrakasem Rajabhat University, Bangkok, Thailand

[3]สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[3]Research and Development Institute, Chandrakasem Rajabhat University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: phattaramon.k@chandra.ac.th

*Tel: 096-925-5591

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนคุ้งสำเภา จังหวัดชัยนาท เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาตลาดวัฒนธรรมโดยชุมชน 2) ศึกษากระบวนการพัฒนาตลาดผ่านการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในพื้นที่ และ 3) ประเมินผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคมจากการพัฒนาตลาดวัฒนธรรมคุ้งสำเภา การวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคัดเลือกแบบเจาะจงจากผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับทุนวัฒนธรรมและการพัฒนาตลาดวัฒนธรรมในพื้นที่ ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ดูแลศาลเจ้าและผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการวัฒนธรรมและร้านค้าในตลาด เยาวชนและคนในชุมชน และหน่วยงานภาครัฐและภาคีเครือข่ายในพื้นที่ เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แนวคำถามการสนทนากลุ่ม และแบบประเมินผลการดำเนินงาน เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การประชุมร่วม การจัดตลาดวัฒนธรรม จำนวน 7 ครั้ง และการถอดบทเรียนหลังการดำเนินกิจกรรม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วย การวิเคราะห์เนื้อหา และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจจากการลงทุน ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนคุ้งสำเภามีทุนทางวัฒนธรรม 4 มิติ ได้แก่ ประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ไทย - จีน ศรัทธาและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ อาหาร

* Received 18 July 2026; Revised 25 August 2026; Accepted 17 September 2026

และขนมพื้นบ้าน และหัตถกรรมและศิลปะการแสดง กระบวนการพัฒนาตลาดเกิดขึ้นผ่าน 5 ขั้นตอน ได้แก่ ร่วมรับรู้และร่วมคิด ร่วมออกแบบ ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมประเมินผล โดยมีคณะกรรมการตลาดศาลเจ้าคุ้งสำเภาเป็นกลไกกลาง ผลลัพธ์สำคัญ พบว่า ตลาดวัฒนธรรมสร้างผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูงกว่าต้นทุน โดยมีค่า EROI เฉลี่ย 2.97 เท่า และเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจฐานรากร้อยละ 336 รวมทั้งทำให้ทุนวัฒนธรรมปรากฏในพื้นที่สาธารณะ เกิดความภาคภูมิใจ การถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างรุ่น และความร่วมมือของภาคีเครือข่าย

คำสำคัญ: การพัฒนา, ตลาดวัฒนธรรม, เศรษฐกิจฐานราก, การมีส่วนร่วมของชุมชน, วัฒนธรรมชุมชนคุ้งสำเภา

Abstract

This research aimed to: 1) Study the cultural capital of Khung Samphao community, Chainat Province, as a foundation for community-led cultural market development; 2) Examine the market development process through the participatory of local networks partners; and 3) Assess the economic outcomes and social value generated from the development of the Khung Samphao Cultural Market. The study employed a participatory action research design. Key informants were purposively selected from individuals involved in cultural capital and cultural market development in the area, including local wisdom holders, shrine caretakers and community leaders, cultural entrepreneurs and market vendors, youth and community members, as well as government agencies and local network partners. Research instruments included semi-structured in-depth interviews, focus group discussion guidelines, and performance evaluation forms. Data were collected through field surveys, interviews, focus group discussions, joint meetings, seven cultural market events, and post-activity reflection sessions. Qualitative data were analyzed using content analysis, while quantitative data were analyzed using descriptive statistics and Economic Return on Investment (EROI) analysis. The findings revealed that Khung Samphao community possesses cultural capital across four dimensions: Thai-Chinese history and identity, faith and sacred spaces, local food and traditional desserts, and handicrafts and performing arts. The market development process consisted of five stages: co-awareness and co-thinking, co-design, co-decision-making, co-implementation, and co-evaluation, with the Khung Samphao Shrine Market Committee serving as the central coordinating mechanism. Key outcomes demonstrated that the cultural market generated returns exceeding investment costs, with an average EROI of 2.97 times and a grassroots economic value increase of 336%. The market also brought cultural capital into public spaces, fostered community pride, facilitated intergenerational knowledge transfer, and strengthened network collaboration.

Keywords: Development, Cultural Market, Grassroots Economy, Community Participatory, Khung Samphao Community Culture

บทนำ

ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาท้องถิ่นที่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ความเชื่อ ประเพณี อาหาร งานหัตถกรรม และศิลปะการแสด งซึ่งสามารถนำมาต่อยอดเป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคมได้ หากมีการจัดการอย่างเหมาะสม (Bourdieu, P., 1986); (Throsby, D., 2010) แนวคิดนี้ได้รับการสนับสนุนจากกรอบนโยบายระดับนานาชาติ โดย UNCTAD ระบุว่าวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรร่วมของสังคมที่สามารถนำมาใช้พัฒนาได้ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิต (UNCTAD, 2022) สำหรับประเทศไทย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีความหลากหลาย ทั้งแหล่งประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน ประเพณีท้องถิ่น อาหารพื้นบ้าน หัตถกรรม ศิลปะการแสดง และวิถีชีวิตชุมชน จึงเกี่ยวข้องทั้งกับการอนุรักษ์อัตลักษณ์ท้องถิ่นการกระจายรายได้ การสร้างโอกาสให้ผู้ประกอบการรายย่อย และการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ ทั้งนี้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการพัฒนาท้องถิ่นบนฐานทุนทางวัฒนธรรมเพื่อยกระดับเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน

แนวคิดเรื่อง “ตลาดวัฒนธรรม” ได้รับความสนใจมากขึ้นในฐานะกลไกที่ช่วยเชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรมกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางในการแลกเปลี่ยนสินค้า บริการ และประสบการณ์ทางวัฒนธรรม รวมทั้งกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและเสริมสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน (Duxbury, N. et al., 2021) ตลาดวัฒนธรรมจึงไม่ใช่เพียงพื้นที่ซื้อขายสินค้า แต่เป็นพื้นที่ทางสังคมที่ชุมชนใช้ถ่ายทอดอัตลักษณ์ ภูมิปัญญา และเรื่องราวของตนเองสู่ผู้มาเยี่ยมชม อย่างไรก็ตาม งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการพัฒนาชุมชนในช่วงที่ผ่าน พบว่างานวิจัยจำนวนมากมักให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ปลายทาง เช่น รายได้ จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวนนักท่องเที่ยว หรือระดับความพึงพอใจ มากกว่าการอธิบายกระบวนการและกลไกที่เชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรมกับการสร้างมูลค่าเศรษฐกิจและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างชัดเจน (Tuyen, Q. D. et al., 2025)

ในบริบทของประเทศไทย พา ผอมขำ และคณะ พบว่า ชุมชนที่มีทุนทางวัฒนธรรมสูงอาจยังไม่สามารถนำทุนดังกล่าวมาสร้างมูลค่าเพิ่มได้อย่างแท้จริง หากขาดรูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการที่เหมาะสม (พา ผอมขำ และคณะ, 2566) เช่นเดียวกับ ทัชชญา สังขะกูล และคณะ ซึ่งศึกษาการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานทุนนิเวศในจังหวัดสงขลา และพบว่า ปัญหาหลักไม่ได้อยู่ที่ทรัพยากร แต่อยู่ที่การขาดความต่อเนื่องในการพัฒนาและการขาด กลไกการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของคนในชุมชน (ทัชชญา สังขะกูล และคณะ, 2568) ขณะเดียวกัน งานวิจัยเกี่ยวกับตลาดวัฒนธรรมในประเทศไทย ยังสะท้อนข้อจำกัดด้านการวางแผนเชิงระบบ การเชื่อมโยงภาคีเครือข่าย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม และการจัดการตลาดให้เกิดความต่อเนื่อง เช่น พิมภัสสร เด็ดขาด และคณะ ที่ศึกษาตลาดวัฒนธรรมในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า การขาดการวางแผนเชิงระบบ การเชื่อมโยงภาคีเครือข่าย และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม เป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการพัฒนาตลาดวัฒนธรรมให้บรรลุเป้าหมายอย่างยั่งยืน (พิมภัสสร เด็ดขาด และคณะ, 2567) ดังนั้น ปัญหาสำคัญจึงไม่ได้อยู่ที่การขาดทุนทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่อยู่ที่การแปลงทุนทางวัฒนธรรมดังกล่าวให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคมผ่านผ่านกลไกการจัดการที่เข้มแข็งและต่อเนื่อง

ชุมชนคุ้งสำเภา ตำบลคุ้งสำเภา อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท เป็นพื้นที่ที่มีทุนทางวัฒนธรรมหลากหลาย ทั้งประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ไทย - จีน ภูมิทัศน์ชุมชนริมน้ำเจ้าพระยา อาหารพื้นบ้าน งานหัตถกรรม และศิลปะการแสดงท้องถิ่น โดยมีศาลเจ้าพ่อกวนอูที่มีอายุกว่า 200 ปี เป็นศูนย์รวมศรัทธาและเป็นสัญลักษณ์ของการดำรงอยู่ร่วมกันของวัฒนธรรมไทย - จีนในพื้นที่ นอกจากนี้ ชุมชนยังมีศิลปะการแสดงเพลงทรงเครื่อง ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับชาติในปี 2567 แม้พื้นที่จะมีทุนวัฒนธรรมที่โดดเด่น แต่ทุนเหล่านี้ยังไม่ได้ถูกเชื่อมโยงกับการสร้างรายได้และตลาดภายนอกอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมทางวัฒนธรรมส่วนใหญ่ยังเกิดขึ้นตามโอกาสหรือเทศกาล ขณะที่การสื่อสารเรื่องราวของชุมชนยังอยู่ในวงจำกัด จึงจำเป็นต้องมีกลไกในการจัดการและต่อยอดทุนวัฒนธรรมให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ คุณค่าทางสังคม และการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายอย่างเป็นระบบ จากบริบทดังกล่าวจึงเกิดคำถามวิจัยว่า ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนคุ้งสำเภาสามารถนำมาพัฒนาเป็นตลาดวัฒนธรรมโดยชุมชนได้อย่างไร และกระบวนการดังกล่าวจะช่วยสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชุมชนได้ในลักษณะใด งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาการพัฒนาตลาดวัฒนธรรมโดยชุมชนผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อค้นหาแนวทางการจัดการทุนทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนคุ้งสำเภา จังหวัดชัยนาท ที่สามารถนำมาใช้เป็นฐานในการพัฒนาตลาดวัฒนธรรมโดยชุมชน
2. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาตลาดวัฒนธรรมโดยชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในพื้นที่
3. เพื่อประเมินผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคมที่เกิดจากการพัฒนาตลาดวัฒนธรรมโดยชุมชนคุ้งสำเภา จังหวัดชัยนาท

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพัฒนา โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลัก และใช้ข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อประเมินผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจ กระบวนการวิจัยเปิดโอกาสให้ชุมชนและภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการการวิเคราะห์ปัญหา ออกแบบกิจกรรม ดำเนินการ และประเมินผล โดยแบ่งการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 การระบุและคัดเลือกทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน ดำเนินการโดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง สำรวจพื้นที่ สัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่มกับผู้รู้ในชุมชน เพื่อรวบรวมทุนทางวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ จากนั้นจัดหมวดหมู่ วิเคราะห์ศักยภาพ และคัดเลือกทุนที่เหมาะสมต่อการพัฒนาตลาดวัฒนธรรม

ระยะที่ 2 การออกแบบและดำเนินการตลาดวัฒนธรรมโดยชุมชน ดำเนินการผ่านการประชุมร่วมกับชุมชนและภาคีเครือข่าย การจัดตั้งคณะกรรมการตลาดวัฒนธรรม การกำหนดบทบาทผู้เกี่ยวข้อง การออกแบบกิจกรรม การวางแผนพื้นที่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์และการสื่อสารประชาสัมพันธ์ จากนั้นดำเนินการจัดตลาดวัฒนธรรม จำนวน 7 ครั้ง พร้อมเก็บข้อมูลจากผู้ประกอบการ ผู้มาเยี่ยมชม และภาคีเครือข่าย เพื่อนำผลสะท้อนมาปรับปรุงการดำเนินงานในครั้งถัดไป

ระยะที่ 3 การประเมินผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคม ดำเนินการโดยเก็บข้อมูลรายได้ ต้นทุน ยอดขาย พฤติกรรมการใช้จ่าย ความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่าทางวัฒนธรรม และข้อเสนอแนะจากผู้ประกอบการและผู้มาเยี่ยมชมตลาด ด้วยแบบสอบถาม เพื่อนำมาวิเคราะห์ผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคมที่เกิดจากการพัฒนาตลาดวัฒนธรรม

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัย ได้แก่ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาตลาดวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนคุ้งสำเภา ตำบลคุ้งสำเภา อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท แบ่งออกเป็น 5 กลุ่มได้แก่ 1) ผู้ประกอบการวัฒนธรรมและผู้ประกอบการร้านค้าในตลาด 2) หน่วยงานภาครัฐองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3) ภาคเอกชนและภาคีเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวและวัฒนธรรม 4) คนในชุมชน เยาวชน ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำชุมชน และ 5) นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยี่ยมชมตลาดวัฒนธรรม ผู้ให้ข้อมูลและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย แบ่งตามกระบวนการวิจัย ดังนี้

1.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ดูแลศาลเจ้าชาวบ้านในชุมชน ตัวแทนเยาวชนในพื้นที่ และผู้แทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับงานวัฒนธรรม ได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจงกับการแนะนำแบบลูกโซ่ โดยเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 15 คน และการสนทนากลุ่ม จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ประกอบการวัฒนธรรม กลุ่มผู้นำชุมชนและผู้รู้ท้องถิ่น และกลุ่มเยาวชน กลุ่มละประมาณ 8 - 10 คน

1.2 กลุ่มผู้มีส่วนร่วมหลักในการออกแบบและดำเนินงานตลาดวัฒนธรรม ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนตลาดวัฒนธรรมในพื้นที่ จำนวน 57 คน ประกอบด้วย คณะกรรมการตลาดวัฒนธรรม ผู้ประกอบการร้านค้าในตลาด ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ ผู้แทนภาคเอกชน และเยาวชนในพื้นที่ โดยได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจงตามบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตลาดวัฒนธรรม

1.3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเพื่อประเมินผลลัพธ์ของตลาดวัฒนธรรม ได้แก่ ผู้ประกอบการร้านค้าในตลาดและนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยี่ยมชมตลาดวัฒนธรรม จำนวนรวมทั้งสิ้นประมาณ 700 คน ได้มาจากการคัดเลือกตามความสะดวกจากผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมตลาดวัฒนธรรม

2. การสร้างเครื่องมือและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 3 ประเภท ได้แก่

2.1 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาตลาดวัฒนธรรม

2.2 แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม ใช้สำหรับการระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการออกแบบตลาดวัฒนธรรม การกำหนดรูปแบบกิจกรรม การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย และการถอดบทเรียนหลังการจัดกิจกรรม

2.3 แบบประเมินผลการดำเนินงาน แบ่งออกเป็น 2 ชุด ได้แก่ แบบสอบถามผู้ประกอบการและแบบสอบถามผู้มาเยี่ยมชมตลาดวัฒนธรรม ใช้เก็บข้อมูลด้านรายได้ ต้นทุน ยอดขาย พฤติกรรมการใช้จ่าย ความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่าทางวัฒนธรรม และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาตลาด

เครื่องมือสำหรับการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ได้รับการตรวจสอบคุณภาพโดยเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ความครอบคลุมของประเด็นคำถาม ความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย และความเหมาะสมของภาษา จากนั้นคณะผู้วิจัยปรับแก้เครื่องมือตามข้อเสนอแนะ และนำไปทดลองใช้กับผู้ให้ข้อมูลในชุมชนใกล้เคียงที่มีบริบทคล้ายกัน เพื่อตรวจสอบความชัดเจนของคำถาม และความเข้าใจของผู้ตอบก่อนนำไปใช้จริง

ส่วนแบบสอบถามผู้ประกอบการและแบบสอบถามผู้มาเยี่ยมชมตลาดวัฒนธรรม ได้รับการตรวจสอบคุณภาพโดยเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ความครอบคลุมของตัวชี้วัด ความเหมาะสมของข้อคำถาม และความชัดเจนในการสื่อความหมาย จากนั้นปรับปรุงข้อคำถามและรูปแบบคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ ก่อนนำไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อตรวจสอบความชัดเจน ความเข้าใจของผู้ตอบ และความเหมาะสมก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง

คณะผู้วิจัยตรวสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านแหล่งข้อมูล โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ดูแลศาลเจ้า และผู้นำชุมชน 2) ด้านวิธีการเก็บข้อมูล โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การประชุมถอดบทเรียน และเอกสารที่เกี่ยวข้อง และ 3) ด้านช่วงเวลาและสถานการณ์ โดยพิจารณาจากข้อมูลจากการดำเนินงานก่อนจัดตลาด ระหว่างจัดตลาด และหลักการจัดตลาดวัฒนธรรมทั้ง 7 ครั้ง เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลก่อนนำไปวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นผลการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้นำเครื่องมือเข้าสู่กระบวนการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2568 ภายหลังการปรับปรุงเครื่องมือวิจัย รวมถึงก่อนเก็บข้อมูลได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอความยินยอม และรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลตลอดกระบวนการวิจัย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการระหว่างเดือน พฤษภาคม 2568 ถึงเดือน มีนาคม 2569 โดยแบ่งตามระยะของการวิจัย ดังนี้

3.1 ระยะการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน เก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม เพื่อระบุทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนคุ้งสำเภาเพื่อนำมาเป็นฐานในการพัฒนาตลาดวัฒนธรรม

3.2 ระยะการออกแบบและดำเนินการตลาดวัฒนธรรม เก็บข้อมูลการประชุมคณะกรรมการตลาด การประชุมร่วมกับภาคีเครือข่าย การสนทนากลุ่ม เพื่อสะท้อนผลหลักการจัดตลาดวัฒนธรรมทั้ง 7 ครั้ง และนำข้อมูลไปใช้ปรับปรุงรูปแบบกิจกรรม การบริหารจัดการตลาด และการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง

3.3 ระยะการประเมินผลผลลัพธ์ของตลาดวัฒนธรรม เก็บข้อมูลจากแบบประเมินผู้ประกอบการและผู้มาเยี่ยมชมตลาดวัฒนธรรม เพื่อนำมาวิเคราะห์ผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดจากการพัฒนาตลาดวัฒนธรรม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่

4.1 ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกตภาคสนาม และเอกสารที่เกี่ยวข้อง ใช้วิเคราะห์เนื้อหา โดยจำแนกประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ ทุนทางวัฒนธรรม กระบวนการพัฒนาตลาดวัฒนธรรม และคุณค่าทางสังคมที่เกิดขึ้น จากนั้นจัดหมวดหมู่ การตีความประเด็นร่วม และการสังเคราะห์ข้อค้นพบ โดยเฉพาะคุณค่าทางสังคมสังเคราะห์เป็น 4 มิติ ได้แก่ การเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน การถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างรุ่น ความเข้มแข็งของความสัมพันธ์ทางสังคม และการขับเคลื่อนร่วมกับภาคีท้องถิ่น

4.2 ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถาม จะวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมทั้งวิเคราะห์ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจจากการลงทุน (Economic Return on Investment) เพื่อประเมินความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจของตลาดวัฒนธรรม

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

1. ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนคุ้งสำเภา จังหวัดชัยนาทที่สามารถนำมาใช้เป็นฐานในการพัฒนาตลาดวัฒนธรรมโดยชุมชน จากการสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม พบว่า ชุมชนคุ้งสำเภาทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาใช้เป็นฐานในการพัฒนาตลาดวัฒนธรรม ได้ 4 มิติ ได้แก่

มิติที่ 1 ประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ไทย - จีน จากการสำรวจพื้นที่และการสัมภาษณ์ พบว่า ชุมชนคุ้งสำเภามีรากฐานสัมพันธ์กับการค้าทางน้ำริมแม่น้ำเจ้าพระยา โดยมีร่องรอยของตลาดริมน้ำ ท่าน้ำ โรงสี ร้านทอง โรงน้ำแข็ง ตรอกฝิ่น และเส้นทางขนส่งสินค้าทางเรือ ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งกล่าวว่า “คุ้งสำเภาเป็นจุดศูนย์กลางสำคัญของอำเภอมโนรมย์ในด้านการค้า เพราะเป็นจุดขนส่งสินค้าและผู้คนตามลำน้ำเจ้าพระยา” นอกจากนี้ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ยังสะท้อนการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยเชื้อสายจีนหลายกลุ่ม ทั้งจีนแต้จิ๋ว จีนแคะ และจีนไหหลำ ผ่านประวัติสายตระกูลในชุมชน เช่น ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งเล่าว่า “เตี่ยมาจากเมืองจีนพบกับแม่ ครอบครัวแม่เราทำห่อหมกขาย พ่อเย็บผ้าและทำทองขาย” ขณะที่ผู้ให้ข้อมูลอีกรายกล่าวว่า “เตี่ยเขาจ้างครูจีนมาสอน แอบเรียนกันหลังบ้าน... เวลาจะมีงานที่ศาลเจ้ากวนอู กรรมการศาลเจ้าแต่ละรุ่นก็จะมาถามฉันว่าจะให้จัดงานประเพณีจีนได้วันไหน” ข้อมูลเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า ประวัติศาสตร์ไทย - จีนของคุ้งสำเภาไม่ได้ปรากฏเฉพาะในสถานที่เก่าเท่านั้น แต่ยังดำรงอยู่ในสายตระกูล อาชีพ ความทรงจำ ภาษา อาหาร และพิธีกรรมของคนในชุมชน ซึ่งสามารถนำมาใช้สร้างเรื่องเล่า อัตลักษณ์พื้นที่ เส้นทางเรียนรู้ และประสบการณ์ของตลาดวัฒนธรรมได้

มิติที่ 2 ศรัทธาและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ศาลเจ้าพ่อกวนอู ตำบลคุ้งสำเภา อำเภอมโนรมย์ มีอายุมากกว่า 200 ปี ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นศูนย์กลางทางจิตใจของชุมชน และเป็นสัญลักษณ์ของการดำรงอยู่ร่วมกันของวัฒนธรรมไทย - จีนในพื้นที่ ภายในศาลเจ้าเป็นที่ประดิษฐานองค์เจ้าพ่อกวนอู มีสถาปัตยกรรมจีนโบราณ และเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ที่สืบทอดในชุมชน ดังที่ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งกล่าวว่า “ศาลเจ้าพ่อกวนอูเป็นศาลเจ้าที่เก่าแก่ มีสถาปัตยกรรมจีนโบราณ และเชื่อว่าเคยเป็นที่ตั้งของอั้งยี่หรือสมาคมลับของชาวจีนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย”

จากการสัมภาษณ์ พบว่า ศาลเจ้าพ่อกวนอูเป็นพื้นที่สำคัญที่คนในชุมชนใช้ประกอบพิธีกรรมและรวมตัวกันในช่วงเทศกาลประจำปี ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งกล่าวว่า “ศาลเจ้าพ่อกวนอูเป็นศาลเจ้าที่คนในชุมชนให้ความเคารพ สมัยก่อนสถาปัตยกรรมทุกชิ้นภายในศาลเจ้าล่องเรือจากจีน ทุกปีจะมีการจัดเทศกาลแห่เจ้าพ่อกวนอู ซึ่งเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้” ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนว่า ศาลเจ้าพ่อกวนอูมีบทบาทเป็นพื้นที่ทางศรัทธาและความทรงจำร่วมของชุมชน ซึ่งสามารถนำมาเชื่อมโยงกับการออกแบบกิจกรรม การเล่าเรื่องพื้นที่ และการสร้าง ประสบการณ์ของตลาดวัฒนธรรมได้

มิติที่ 3 อาหารและขนมพื้นบ้าน ชุมชนมีอาหาร ขนมพื้นบ้าน และผลผลิตท้องถิ่นที่สามารถนำมาต่อยอดเป็นสินค้าและประสบการณ์ทางวัฒนธรรมได้ เช่น ขนมข้าวโปง ขนมลืมกลืน กระยาสารท น้ำพริก และส้มโอมโนรมย์ อาหารเหล่านี้สะท้อนภูมิปัญญาการใช้วัตถุดิบในพื้นที่และวิถีชีวิตของชุมชน ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มระบุว่า “ของกินพื้นบ้านหลายอย่างคนรุ่นใหม่ไม่ค่อยรู้จัก ถ้านำมาขายในตลาดก็ทำให้คนได้เห็นและได้ชิมอีกครั้ง” ข้อมูลดังกล่าวชี้ว่า อาหารพื้นถิ่นเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถเชื่อมโยงการอนุรักษ์ การเรียนรู้ และการสร้างรายได้แก่ผู้ประกอบการชุมชนได้

มิติที่ 4 หัตถกรรมและศิลปะการแสดง ชุมชนยังคงมีทุนด้านงานฝีมือและศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่สามารถนำมาต่อยอดในตลาดวัฒนธรรมได้ งานจักสานไม้ไผ่สามารถนำมาพัฒนาต่อยอดเป็นสินค้าชุมชน ของที่ระลึก และกิจกรรมสาธิตให้ผู้มาเยี่ยมชมได้เรียนรู้ ผู้ประกอบการรายหนึ่งสะท้อนว่า “งานฝีมือมีคนทำเป็นอยู่ แต่ถ้าไม่มีตลาดหรือไม่มีคนสนใจ ก็ทำต่อได้ยาก” ขณะเดียวกัน ชุมชนยังมีทุนด้านศิลปะการแสดง เช่น เพลงทรงเครื่อง โขนสด โขน อังกะลุง โดยเฉพาะเพลงทรงเครื่องซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับชาติในปี พ.ศ. 2567 อย่างไรก็ตาม ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มสะท้อนข้อกังวลว่า “ตอนนี้นักแสดงส่วนใหญ่แก่ตัวลง เล่นไม่ไหวแล้ว หากมีการถ่ายทอดสู่รุ่นลูกรุ่นหลานจะทำให้ศิลปะการแสดงต่าง ๆ ยังคงอยู่” ข้อมูลเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า หัตถกรรมและศิลปะการแสดงไม่เพียงเป็นองค์ประกอบสร้างสีสันให้ตลาดวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นทุนที่ต้องการพื้นที่รองรับ การออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสม และการถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อรักษาอัตลักษณ์และต่อยอดเป็นกิจกรรมของตลาดวัฒนธรรม

2. กระบวนการพัฒนาตลาดวัฒนธรรมโดยชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาตลาดวัฒนธรรมไม่ได้เป็นการจัดตลาดเพียงครั้งคราว แต่เป็นกระบวนการสร้างกลไกความร่วมมือระหว่างชุมชนและภาคีเครือข่าย โดยภาคีแต่ละกลุ่มมีบทบาทเสริมกัน ได้แก่

- ชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน มีบทบาทในการให้ข้อมูลทุนทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ อาหารพื้นบ้าน หัตถกรรม และศิลปะการแสดง

- คณะกรรมการตลาดศาลเจ้าคุ้งสำเภา มีบทบาทในการประสานงาน จัดการพื้นที่ ร้านค้า และกิจกรรม ทำให้ตลาดมีระบบบริหารที่จัดการโดยชุมชน

- ผู้ประกอบการร้านค้า มีบทบาทในการนำสินค้า อาหาร และผลิตภัณฑ์ชุมชนมาจำหน่าย ก่อให้เกิดรายได้ และการต่อยอดทุนทางวัฒนธรรม

- หน่วยงานภาครัฐ สนับสนุนสถานที่ โครงสร้างพื้นฐาน และการจัดพื้นที่ รวมถึงนโยบาย งบประมาณ และการประชาสัมพันธ์

- ภาคเอกชน และภาคีเครือข่าย สนับสนุนกิจกรรมตลาดวัฒนธรรมและเชื่อมโยงเครือข่ายด้านการท่องเที่ยว

- มหาวิทยาลัย มีบทบาทในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการ การออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับบริบทชุมชน ติดตาม และประเมินผลกระทบของตลาดวัฒนธรรมต่อชุมชน

- เยาวชน ทำหน้าที่เข้าร่วมกิจกรรม การแสดง การสื่อสาร และการเรียนรู้ภูมิปัญญาทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ระหว่างรุ่น

กระบวนการมีส่วนร่วมจะเชื่อมโยงภาคีตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมออกแบบ ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมประเมินผล โดยมีคณะกรรมการตลาดศาลเจ้าคุ้งสำเภาเป็นกลไกกลางในการบริหารจัดการ ประสานงาน และขับเคลื่อนกิจกรรม ดังแสดงในภาพที่ 1 ส่งผลให้ชุมชนยกระดับบทบาทจากการเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมไปสู่การเป็นผู้ร่วมจัดการพื้นที่วัฒนธรรมของตนเอง เกิดการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์จากทุนทางวัฒนธรรมในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ชุมชน รวมทั้งสร้างพื้นที่การเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างคนต่างวัย

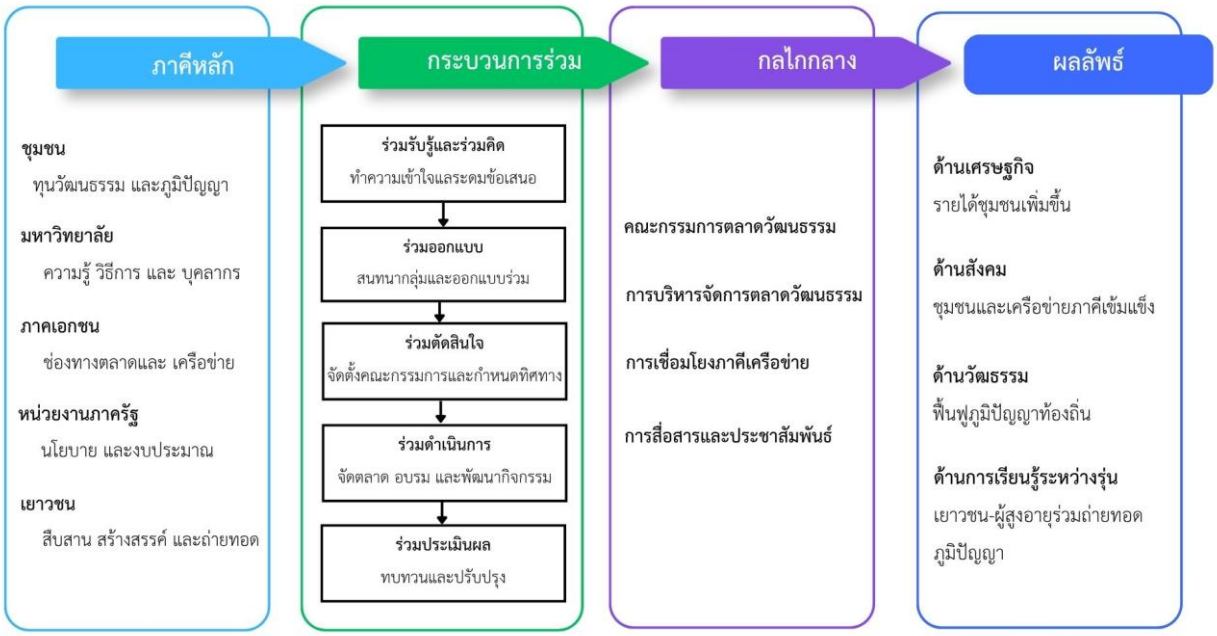

ภาพที่ 1 โมเดลกลไกการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาตลาดวัฒนธรรมชุมชนคุ้งสำเภา

กระบวนการดังกล่าวประยุกต์จากแนวคิดขั้นบันไดการมีส่วนร่วม โดยปรับให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่เป็น 5 ขั้น ดังนี้

2.1 การร่วมรับรู้และร่วมกันคิด เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัย หน่วยงานท้องถิ่น และชุมชน ผ่านการพูดคุยกับเทศบาล คณะกรรมการศาลเจ้าพ่อกวนอู และผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ ข้อเสนอสำคัญ ได้แก่ การเชื่อมโยงกิจกรรมกับวัฒนธรรมดั้งเดิม การจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และการแก้ข้อจำกัดจากการจัดถนนคนเดินในอดีต สะท้อนว่าชุมชนต้องการตลาดที่มีอัตลักษณ์ ต่อเนื่อง และสร้างการจดจำได้

2.2 การร่วมกันออกแบบ เป็นขั้นตอนที่นำทุนทางวัฒนธรรมและข้อเสนอของภาคีเครือข่ายมาแปลงเป็นแนวทางจัดตลาดที่เป็นรูปธรรม การสนทนากลุ่มทำให้เห็นบทบาทของทุนแต่ละกลุ่ม เช่น ศาลเจ้าพ่อกวนอูเป็นฐานของกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงศรัทธา ส้มโอและงานจักสานสามารถต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม เพลงทรงเครื่องเชื่อมโยงกับการฟื้นฟูศิลปะการแสดงผ่านเยาวชน อาหารพื้นถิ่นส่งเสริมเป็นจุดขายของตลาด และผู้สูงอายุเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา ข้อเสนอเหล่านี้ถูกนำไปใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ กิจกรรม การแสดง พื้นที่เรียนรู้ และบทบาทของผู้เกี่ยวข้อง

2.3 การร่วมตัดสินใจ เกิดขึ้นผ่านคณะกรรมการตลาดศาลเจ้าคุ้งสำเภา ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกกลางในการบริหารจัดการ ประสานงาน และกำหนดทิศทางของตลาดร่วมกับภาคีเครือข่าย กลไกนี้ช่วยยกระดับการมีส่วนร่วมจากการเสนอความคิดเห็นไปสู่การตัดสินใจร่วม โดยชุมชนเป็นผู้จัดการพื้นและถ่ายทอดภูมิปัญญา ภาครัฐสนับสนุนด้านนโยบาย และการประสานงาน ภาคเอกชนเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว ส่วนมหาวิทยาลัยสนับสนุนองค์ความรู้การออกแบบกิจกรรม การพัฒนาเยาวชน และการประเมินผล การตั้งชื่อตลาดว่า “ตลาดศาลเจ้าคุ้งสำเภา” รวมถึงการกำหนดอัตลักษณ์ผ่านสี สัญลักษณ์ และปฏิทินกิจกรรมรายเดือน สะท้อนการตัดสินใจร่วม และทำให้ตลาดมีอัตลักษณ์ชัดเจน

2.4 การร่วมดำเนินการ ทำให้ตลาดวัฒนธรรมกลายเป็นพื้นที่ปฏิบัติการจริงของชุมชนและภาคีเครือข่าย การจัดตลาดต่อเนื่อง จำนวน 7 ครั้ง ส่งผลให้เกิดการทดลอง เรียนรู้ และปรับปรุงรูปแบบการดำเนินงาน เช่น การเพิ่มบทบาทของเพลงทรงเครื่อง อังกะลุง และการแสดงของเยาวชน การปรับช่วงเวลาจัดตลาดให้เหมาะกับกำลังซื้อของผู้มาเยี่ยมชม และการขยายการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์และเครือข่ายท่องเที่ยวในจังหวัดชัยนาท นอกจากนี้ กิจกรรมอบรมนักสื่อความหมาย พัฒนาผลิตภัณฑ์ ถ่ายทอดเพลงทรงเครื่อง และแปรรูปส้มโอยังถูกนำมาใช้จริงในตลาด ทั้งในรูปของการแสดง การประกวด และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน

2.5 การร่วมประเมินผล เป็นขั้นตอนที่ทำให้การพัฒนาตลาดวัฒนธรรมไม่หยุดอยู่เพียงการจัดกิจกรรมรายครั้ง แต่เกิดเป็นวงจรการเรียนรู้ร่วมกัน หลังการจัดตลาดแต่ละครั้ง คณะกรรมการตลาด ผู้ประกอบการ หน่วยงานท้องถิ่น และคณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสังเกต ความคิดเห็นของผู้มาเยี่ยมชม และข้อเสนอของผู้เกี่ยวข้องมาทบทวนร่วมกัน เพื่อนำไปปรับกิจกรรม การประชาสัมพันธ์ การจัดพื้นที่ และการเชื่อมโยงสินค้าให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่และความต้องการของผู้เข้าร่วมตลาด

3. ผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคมที่เกิดจากการพัฒนาตลาดวัฒนธรรมโดยชุมชนคุ้งสำเภา จังหวัดชัยนาท พบว่า การจัดตลาดวัฒนธรรมศาลเจ้าคุ้งสำเภา จำนวน 7 ครั้ง มีผู้ประกอบการร้านค้าร่วม รวม 196 ราย และผู้เข้าร่วมงานสะสมประมาณ 3,300 คน โดยผลลัพธ์แต่ละครั้งแตกต่างกันตามลักษณะของกิจกรรม จำนวนผู้เข้าร่วมงาน การเชื่อมโยงกับกิจกรรมในพื้นที่ และต้นทุนการดำเนินงาน ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจจากการจัดตลาดวัฒนธรรมศาลเจ้าคุ้งสำเภา

ครั้งที่	ลักษณะการจัดตลาด	จำนวนร้านค้า (ราย)	ผู้เข้าร่วม (คน)	รายได้ผู้ประกอบการ (% เปลี่ยนแปลง)	EROI
1	จัดร่วมงานรำลึกแม่ผ่องศรี ศิลปินแห่งชาติ	31	~1,000	+160.97%	-

หมายเหตุ: การจัดตลาดครั้งที่ 1 เป็นกิจกรรมนำร่องและไม่มีข้อมูลที่จำเป็นเพียงพอสำหรับการคำนวณ Economic ROI จึงไม่นำมารวมในการคำนวณ EROI เฉลี่ย โดยการวิเคราะห์ EROI ใช้ข้อมูลการจัดตลาดครั้งที่ 2 - 7

ตารางที่ 1 ผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจจากการจัดตลาดวัฒนธรรมศาลเจ้าคุ้งสำเภา (ต่อ)

ครั้งที่	ลักษณะการจัดตลาด	จำนวนร้านค้า (ราย)	ผู้เข้าร่วม (คน)	รายได้ผู้ประกอบการ (% เปลี่ยนแปลง)	EROI
2	ตลาดวัฒนธรรมประจำเดือน และพัฒนาผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม	20	~300	+11.88%	1.28
3	ตลาดวัฒนธรรมร่วมกับเครือข่ายท่องเที่ยวและสื่อดิจิทัล	26	~250	+5.52%	8.55
4	ตลาดวัฒนธรรมร่วมกับการแสดงและกิจกรรมสร้างสรรค์ของเยาวชน	25	~150	+55.87%	6.78
5	ตลาดวัฒนธรรมร่วมกับการแสดงเพลงทรงเครื่อง	31	~500	+47.48%	4.91
6	จัดร่วมเทศกาลแห่เจ้าพ่อกวนอู	40	~1,000	+182.05%	1.27
7	ตลาดวัฒนธรรมประจำเดือนร่วมกับสาธิตงานหัตถกรรมชุมชน	23	~100	-14.30%	3.43
	รวม/เฉลี่ย	**196**	**~3,300**		**2.97**

หมายเหตุ: การจัดตลาดครั้งที่ 1 เป็นกิจกรรมนำร่องและไม่มีข้อมูลที่จำเป็นเพียงพอสำหรับการคำนวณ Economic ROI จึงไม่นำมารวมในการคำนวณ EROI เฉลี่ย โดยการวิเคราะห์ EROI ใช้ข้อมูลการจัดตลาดครั้งที่ 2 - 7

จากตารางที่ 1 พบว่า ตลาดวัฒนธรรมสามารถเพิ่มรายได้ให้แก่ผู้ประกอบการได้เกือบทุกครั้ง โดยเฉพาะครั้งที่ 1 และครั้งที่ 6 ที่จัดร่วมกับกิจกรรมทางวัฒนธรรมและเทศกาลแก่เจ้าพ่อกวนอู ซึ่งมีรายได้เพิ่มขึ้นสูงที่สุด คือ ร้อยละ 160.97 และ 182.05 ตามลำดับ สะท้อนให้เห็นว่าการเชื่อมตลาดกับเทศกาลหรือปฏิทินวัฒนธรรมเดิมของชุมชนช่วยเพิ่มแรงดึงดูดและกระตุ้นการใช้จ่ายได้อย่างชัดเจน ขณะเดียวกันครั้งที่ 3 มีค่า EROI สูงที่สุด แม้มีจำนวนผู้เข้าร่วมไม่มากนัก แสดงให้เห็นว่าการเชื่อมโยงกิจกรรมกับเครือข่ายการท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อดิจิทัลช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวจากภายนอกพื้นที่ ส่งผลให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจเข้าสู่ชุมชน

เมื่อพิจารณาผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสะสม (EROI) พบว่า เฉลี่ย 2.97 เท่า กล่าวคือ การลงทุน 1 บาท สร้างผลตอบแทนทางเศรษฐกิจกลับคืนประมาณ 2.97 บาท และเมื่อเปรียบเทียบกับรายได้ฐานเดิมของผู้ประกอบการ พบว่า มูลค่าทางเศรษฐกิจฐานรากเพิ่มขึ้นร้อยละ 336.56 สะท้อนว่าตลาดวัฒนธรรมเป็นกลไกที่ช่วยแปลงทุนทางวัฒนธรรมให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจในพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้ ตลาดวัฒนธรรมศาลเจ้าคุ้งสำเภายังก่อให้เกิดคุณค่าทางสังคม ใน 4 มิติ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 คุณค่าทางสังคมที่เกิดจากการพัฒนาตลาดวัฒนธรรมศาลเจ้าคุ้งสำเภา

มิติคุณค่าทางสังคม	กิจกรรม/กระบวนการ	รายละเอียด	ตัวชี้วัด
อัตลักษณ์ชุมชนเข้มแข็ง	กำหนดชื่อตลาด โลโก้และอัตลักษณ์ผลิตภัณฑ์	ประชุมร่วมกันและมีมติร่วมในการตั้งชื่อตลาด ออกแบบโลโก้สีแดงสะท้อนวัฒนธรรมไทย - จีน และนำไปใช้บนสื่อและบรรจุภัณฑ์	- โลโก้ 1 แบบ - บรรจุภัณฑ์ 1 ชุด

ตารางที่ 2 คุณค่าทางสังคมที่เกิดจากการพัฒนาตลาดวัฒนธรรมศาลเจ้าคุ้งสำเภา (ต่อ)

มิติคุณค่าทางสังคม	กิจกรรม/กระบวนการ	รายละเอียด	ตัวชี้วัด
การถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างรุ่น	กิจกรรมสืบสานภูมิปัญญาในตลาดและอบรมเชิงปฏิบัติการนอกพื้นที่	กิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญา ได้แก่ - นักเล่าเรื่องศาลเจ้า - เพลงทรงเครื่อง - โขนเยาวชน - เพ้นท์ภาพเอ็งกอ - แปรรูปส้มโอ	- กิจกรรมภูมิปัญญา 5 ประเภท - เยาวชนผ่านอบรม 3 หลักสูตร - โรงเรียนในพื้นที่เข้าร่วมกิจกรรม 6 แห่ง - ผลิตภัณฑ์แปรรูปส้มโอ 3 ผลิตภัณฑ์ - ตราสินค้า MANO 1 แบรนด์
ความเข้มแข็งทางสังคม การขับเคลื่อนร่วมกับท้องถิ่น	ตั้งคณะกรรมการตลาดและถอดบทเรียนหลังจัดงานประสานภาคีและเรียนรู้จากพื้นที่ต้นแบบ	- จัดตั้งคณะกรรมการตลาด 10 คน - ประชุมถอดบทเรียนหลังจัดตลาด - ภาคีเครือข่าย ได้แก่ ภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา - ตัวแทนชุมชน 8 คน ศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบจันทบุรี - ถอดบทเรียนเชิงเปรียบเทียบจากการศึกษาดูงานเพื่อปรับใช้กับตลาดศาลเจ้าคุ้งสำเภา	- คณะกรรมการ 10 คน - ประชุมถอดบทเรียน 7 ครั้ง - ภาคีเครือข่าย 5 หน่วยงาน - ประชุม 9 ครั้ง - ศึกษาดูงาน 2 ชุมชนต้นแบบ - ถอดบทเรียน 5 ประเด็น

จากตารางที่ 2 เมื่อพิจารณาข้อมูลที่ได้จากลงพื้นที่ การสังเกต การประชุมถอดบทเรียน และการสะท้อนผลร่วม ของชุมชนตลอด 7 รอบของกระบวนการวิจัย พบว่า คุณค่าทางสังคมของตลาดวัฒนธรรมศาลเจ้าคุ้งสำเภาเกิดขึ้นพร้อมกับการเรียนรู้และการลงมือทำของคนในพื้นที่ ไม่ใช่ผลจากการจัดตลาดเพียงครั้งใดครั้งหนึ่ง เห็นได้จากการร่วมกันกำหนดชื่อตลาด ตราสัญลักษณ์ สี และเรื่องเล่าของพื้นที่ ทำให้ตลาดมีอัตลักษณ์ที่ชุมชนรับรู้ร่วมกันและนำไปใช้จริงในสื่อ บรรจุภัณฑ์ และผลิตภัณฑ์ สะท้อนการเปลี่ยนบทบาทของชุมชนจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมไปสู่การเป็นผู้ร่วมกำหนดภาพลักษณ์ของพื้นที่ ขณะเดียวกัน การที่เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมโขน เพลงทรงเครื่อง การเล่าเรื่องท้องถิ่น และการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปจากส้มโอ แสดงให้เห็นว่าตลาดทำหน้าที่เป็นพื้นที่ฝึกปฏิบัติและถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างรุ่น ไม่ใช่เพียงพื้นที่จำหน่ายสินค้า

นอกจากนี้ การจัดตั้งคณะกรรมการตลาด การประชุมถอดบทเรียนหลังการจัดงาน และการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องของผู้ประกอบการ สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนมีระบบการทำงานร่วมกันที่ชัดเจนขึ้น ขณะเดียวกัน การที่ภาคีเครือข่ายเข้ามามีบทบาทในการร่วมวางแผน สนับสนุน และติดตามการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นว่าตลาดวัฒนธรรมคุ้งสำเภาไม่ได้ขับเคลื่อนโดยชุมชนเพียงฝ่ายเดียว แต่เกิดจากความร่วมมือของหลายภาคส่วน ทั้งชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1. ทุนวัฒนธรรมของชุมชนคุ้งสำเภาสามารถจำแนกได้ 4 มิติ ได้แก่ 1) ประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ไทย - จีน ที่สั่งสมมากว่า 200 ปี 2) ศรัทธาและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะศาลเจ้าพ่อกวนอู 3) อาหารและขนมพื้นบ้าน และ 4) หัตถกรรมและศิลปะการแสดง โดยเฉพาะเพลงทรงเครื่อง จากการจัดตลาดทั้ง 7 ครั้ง พบว่า ทุนแต่ละมิติทำหน้าที่แตกต่างกัน โดยประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ไทย – จีนเป็นแกนหลักที่สร้างเรื่องเล่าและความแตกต่างให้ตลาดคุ้งสำเภา ขณะที่อาหาร หัตถกรรม และศิลปะการแสดงเป็นเนื้อหาที่แปลงเป็นสินค้า กิจกรรม และประสบการณ์ของผู้มาเยี่ยมชมได้โดยตรง กล่าวได้ว่า ทุนวัฒนธรรมของชุมชนคุ้งสำเภามีทั้งมิติที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ซึ่งต้องนำมาจัดระบบก่อนนออกแบบกิจกรรมตลาดวัฒนธรรม ประเด็นสำคัญ คือ ศักยภาพของทุนวัฒนธรรมไม่ได้อยู่เฉพาะสินค้าที่จับต้องได้ แต่รวมถึงความหมาย เรื่องเล่า และบริบททางประวัติศาสตร์ที่แฝงอยู่ในสินค้านั้นด้วย เช่นเดียวกับที่ Throsby, D. อธิบายว่า สินค้าวัฒนธรรมไม่ได้มีมูลค่าจากต้นทุนการผลิตเพียงอย่างเดียว แต่มูลค่าส่วนหนึ่งเกิดจากเรื่องเล่า ความหมายทางวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่ผูกอยู่กับสินค้านั้น (Throsby, D., 2010) แนวคิดนี้ช่วยอธิบายว่า เหตุใดประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ และพิธีกรรมจึงเป็นรากฐานสำคัญของตลาด แม้บางส่วนจะไม่ใช่สิ่งที่จำหน่ายได้โดยตรง เมื่อเปรียบเทียบกับงานของ สรรเสริญ เหรียญทอง และอนุชา แพ่งเกษร ซึ่งศึกษาทุนวัฒนธรรมในย่านการค้าเก่าภาคกลางของไทย พบว่า ชุมชนเหล่านั้นมีทุนหลายมิติคล้ายกัน ทั้งข้อมูลและความทรงจำ ทักษะและภูมิปัญญา วัตถุและสภาพแวดล้อม และเครือข่ายทางสังคม (สรรเสริญ เหรียญทอง และอนุชา แพ่งเกษร, 2568) กรณีคุ้งสำเภามีลักษณะใกล้เคียงกัน แต่ข้อค้นพบสำคัญ คือ การนำทุนเหล่านี้มาเชื่อมกับกลไกตลาดและการจัดการโดยชุมชน จนพัฒนาเป็นกิจกรรมที่สร้างรายได้และการมีส่วนร่วมได้จริง ข้อค้นพบนี้ชี้ว่า การสำรวจและจัดระบบทุนวัฒนธรรมก่อนออกแบบกิจกรรมเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ตลาดวัฒนธรรมมีฐานชุมชนรองรับและพัฒนาได้ต่อเนื่อง

2. การพัฒนาตลาดวัฒนธรรมชุมชนคุ้งสำเภาไม่ได้เกิดจากการจัดตลาดเป็นรายครั้ง แต่เป็นกระบวนการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและภาคีเครือข่ายผ่าน 5 ขั้นตอน ได้แก่ การร่วมรับรู้และร่วมคิด การร่วมออกแบบ การร่วมตัดสินใจ การร่วมดำเนินการ และการร่วมประเมินผล กระบวนการดังกล่าวทำให้บทบาทของชุมชนค่อย ๆ เปลี่ยนจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมไปสู่ผู้ร่วมจัดการพื้นที่วัฒนธรรมของตนเอง โดยมีคณะกรรมการตลาดศาลเจ้าคุ้งสำเภาเป็นกลไกกลางในการบริหารจัดการและประสานบทบาทของภาคีในพื้นที่ ผลดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในงานวิจัยนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะการเข้าร่วมกิจกรรมแต่ครอบคลุมถึงการตัดสินใจการดำเนินงาน และการประเมินผลร่วมกัน เมื่อพิจารณาผ่านแนวคิดขั้นบันไดการมีส่วนร่วมของ Arnstein, S. R. จะเห็นว่าการมีส่วนร่วมในตลาดวัฒนธรรมในครั้งนี้ไม่ได้หยุดอยู่ที่การรับรู้หรือการให้ความคิดเห็น แต่ค่อย ๆ ขยับไปสู่การร่วมตัดสินใจและการจัดการตนเอง (Arnstein, S. R., 1969) เมื่อเปรียบเทียบกับงานของ ใบเฟิร์น วงษ์บัวงาม และญาณาธร เธียรถาวร ซึ่งศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของจังหวัดเพชรบุรี พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนควรครอบคลุมตั้งแต่การรับรู้ข้อมูล การวางแผนและตัดสินใจ การดำเนินงาน การได้รับผลประโยชน์ ตลอดจนการติดตามและประเมินผล โดยชุมชนควรมีบทบาทเป็นศูนย์กลางของกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยว มิใช่มีส่วนร่วมเฉพาะในขั้นการดำเนินกิจกรรมเท่านั้น (ใบเฟิร์น วงษ์บัวงาม และญาณาธร เธียรถาวร, 2566)

เช่นเดียวกับในกรณีของชุมชนคุ้งสำเภาที่ใช้ตลาดวัฒนธรรม เป็นพื้นที่กลางในการเชื่อมทุนวัฒนธรรม ผู้ประกอบการ ภาคีเครือข่าย และผู้มาเยี่ยมชมเข้าด้วยกัน ตลาดจึงเป็นทั้งพื้นที่ซื้อขายสินค้าและพื้นที่ทดลองจัดการทุนวัฒนธรรมของชุมชนในสถานการณ์จริง นอกจากนี้ ขั้นตอนการร่วมประเมินผล เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้กระบวนการไม่หยุดอยู่ที่การจัดกิจกรรม เพราะหลังการจัดตลาดแต่ละครั้ง ชุมชนและภาคีเครือข่ายจะนำข้อมูลจากการสังเกต ความคิดเห็นของผู้มาเยี่ยมชม และปัญหาการดำเนินงานมาทบทวนร่วมกัน แล้วนำไปปรับกิจกรรม การประชาสัมพันธ์ การจัดพื้นที่และการเชื่อมโยงสินค้าในครั้งถัดไป ดังนั้น กระบวนการพัฒนาตลาดวัฒนธรรมคุ้งสำเภาแสดงให้เห็นว่า ตลาดวัฒนธรรมโดยชุมชนสามารถเป็นเครื่องมือจัดการทุนวัฒนธรรม สร้างการมีส่วนร่วม และเสริมพลังชุมชนได้ เมื่อมีคณะกรรมการตลาดเป็นกลไกกลาง และมีการประเมินผลเพื่อปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

3. ตลาดวัฒนธรรมศาลเจ้าคุ้งสำเภาสามารถสร้างผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคมควบคู่กันได้ ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นสะท้อนว่า ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนไม่ได้มีคุณค่าเฉพาะด้านอัตลักษณ์หรือความทรงจำร่วมเท่านั้น แต่สามารถแปลงเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ เมื่อชุมชนมีบทบาทในการจัดการและออกแบบกิจกรรมให้เชื่อมโยงกับบริบทพื้นที่ ประเด็นนี้สัมพันธ์กับแนวทางของ World Tourism Organization ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจชุมชนที่ขับเคลื่อนจากภายใน เพราะทำให้รายได้และผลประโยชน์จากกิจกรรมต่าง ๆ จะอยู่กับคนในชุมชนและกระจายสู่ผู้ประกอบการในพื้นที่ได้มากขึ้น (World Tourism Organization, 2023) เมื่อพิจารณารูปแบบการจัดตลาด พบว่า ตลาดวัฒนธรรมคุ้งสำเภามีผลทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนเมื่อเชื่อมโยงกับเทศกาลหรือปฏิทินวัฒนธรรมของชุมชน เนื่องจากเทศกาลมีฐานผู้เข้าร่วมและบรรยากาศการมีส่วนร่วมอยู่แล้ว การนำตลาดเข้าไปเชื่อมกับกิจกรรมเหล่านี้จึงทำให้การซื้อขายเกิดขึ้นในฐานะส่วนหนึ่งของประสบการณ์ทางวัฒนธรรม ไม่ใช่เพียงการแลกเปลี่ยนสินค้า ส่งผลให้แรงดึงดูด การใช้จ่าย และความรู้สึกมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมเพิ่มขึ้น (Altun, O. et al., 2024); (Mohanty, S. K. & Dash, P. C., 2023) นอกเหนือจากผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจ ด้านคุณค่าทางสังคม ตลาดวัฒนธรรมทำให้เกิดการสะสมทุนทางสังคมทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชนกับเครือข่ายภายนอก ชุมชนสามารถระดมผู้ประกอบการ เยาวชน ปราชญ์ชาวบ้าน และภาคีเครือข่ายท้องถิ่นเข้ามาทำงานร่วมกันได้ต่อเนื่อง ลักษณะดังกล่าวสัมพันธ์กับข้อเสนอของ Snapp, S. S. et al. ที่มองว่าทุนทางสังคมเป็นเงื่อนไขสำคัญของความยั่งยืนในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Snapp, S. S. et al., 2023) นอกจากนี้ ตลาดวัฒนธรรมทำหน้าที่เป็นพื้นที่มรดกที่มีชีวิต โดยเปิดโอกาสให้อาหาร ดนตรีพื้นบ้าน ศิลปะการแสดง และภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกถ่ายทอดผ่านการปฏิบัติจริง ผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคมของตลาดวัฒนธรรมคุ้งสำเภามีความเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน กล่าวคือ กิจกรรมวัฒนธรรมช่วยสร้างแรงดึงดูดและรายได้ ขณะที่ทุนทางสังคมและความร่วมมือของภาคีเป็นฐานให้ตลาดดำเนินต่อเนื่องได้

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่โดยนำเสนอ โมเดลตลาดวัฒนธรรมชุมชนเพื่อสร้างคุณค่าร่วม (Community Cultural Market for Shared Value Model: C^2V Model) ซึ่งเป็นกรอบเชิงแนวคิดที่พัฒนาจากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชนคุ้งสำเภา โมเดลนี้ ประกอบด้วย องค์ประกอบ 4 ส่วน

ที่เชื่อมโยงกันเป็นระบบ ได้แก่ 1) ทุนชุมชน (Community Capital) 2) กระบวนการมีส่วนร่วม 5 ขั้น 3) ตลาดวัฒนธรรมชุมชน (Community Cultural Market) และ 4) คุณค่าร่วม (Shared Value) ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ดังแสดงในภาพที่ 2

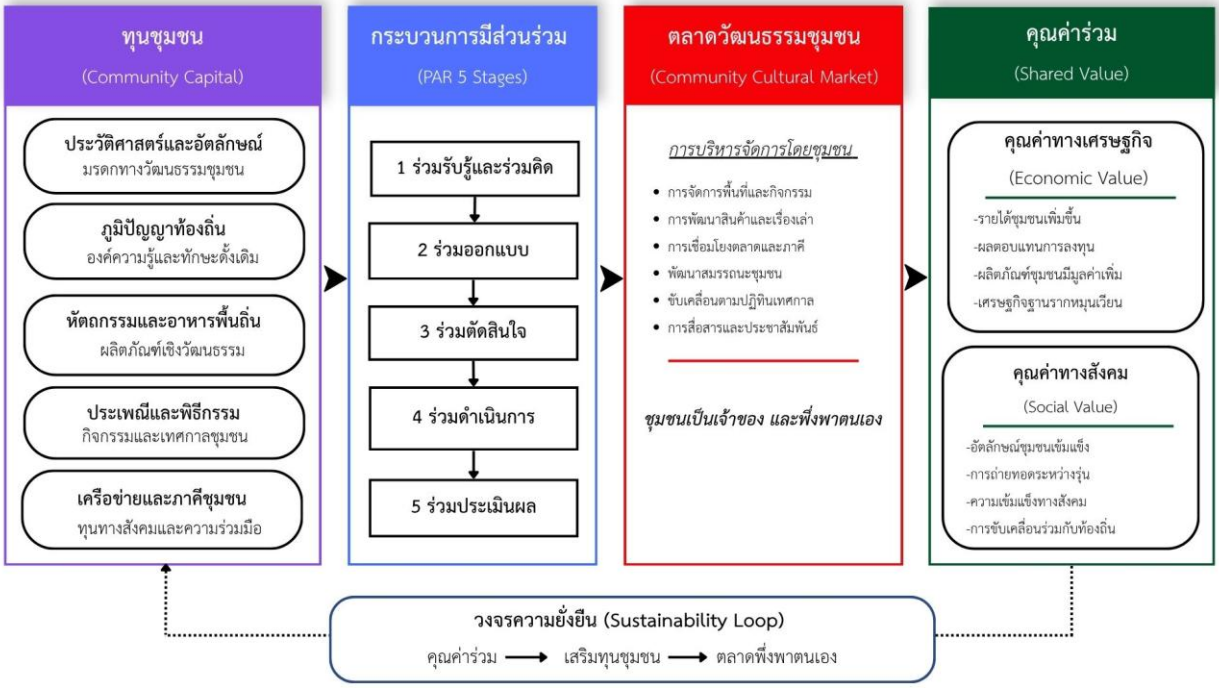

ภาพที่ 2 โมเดลตลาดวัฒนธรรมชุมชนเพื่อสร้างคุณค่าร่วม

จากภาพที่ 2 แสดงถึงโมเดลที่เริ่มจากทุนชุมชนในฐานะทรัพยากรของพื้นที่ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การพัฒนาตลาดวัฒนธรรมโดยชุมชน ตลาดวัฒนธรรมทำหน้าที่เป็นกลไกในการแปลงทุนชุมชนให้เกิดคุณค่าร่วมทั้งในรูปแบบรายได้ การหมุนเวียนเศรษฐกิจฐานราก อัตลักษณ์ชุมชน การถ่ายทอดระหว่างรุ่น และความร่วมมือของภาคีเครือข่าย โดยคุณค่าที่เกิดขึ้นย้อนกลับไปเสริมทุนชุมชน และก่อให้เกิดวงจรความยั่งยืน องค์ความรู้จากโมเดลนี้สรุปได้ 3 ประการ คือ

ประการแรก ตลาดวัฒนธรรมชุมชนเป็นกลไกกลางในการแปลงทุนชุมชนให้เกิดผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมผ่านการบริหารจัดการโดยชุมชน

ประการที่สอง คุณค่าร่วมที่เกิดขึ้นไม่ได้สิ้นสุดที่ผลลัพธ์ปลายทาง แต่สามารถย้อนกลับไปเสริมทุนชุมชนและเพิ่มศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง

ประการที่สาม คุณค่าทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคมสามารถเกิดขึ้นควบคู่กันได้ กล่าวคือ ตลาดสามารถเพิ่มรายได้และการหมุนเวียนเศรษฐกิจฐานราก พร้อมกับฟื้นฟูอัตลักษณ์ สร้างการเรียนรู้ระหว่างรุ่น และเชื่อมโยงความร่วมมือของภาคีในพื้นที่

ดังนั้น โมเดลตลาดวัฒนธรรมชุมชนเพื่อสร้างคุณค่าร่วมจึงสามารถใช้เป็นกรอบในการพัฒนาตลาดวัฒนธรรมในพื้นที่อื่นได้ โดยมีเงื่อนไขสำคัญ คือ การเริ่มต้นจากทุนชุมชนจริง การออกแบบกระบวนการมีส่วนร่วมที่ทำให้ชุมชนเป็นเจ้าของ การใช้ตลาดเป็นพื้นที่เรียนรู้ร่วมกัน และการสร้างวงจรป้อนกลับเพื่อให้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกลับไปเสริมทุนชุมชนอย่างต่อเนื่อง

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาตลาดวัฒนธรรมศาลเจ้าคุ้งสำเภา จังหวัดชัยนาท ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนคุ้งสำเภามีทุนทางวัฒนธรรมที่หลากหลายและสามารถนำมาต่อยอดเป็นฐานของตลาดวัฒนธรรมได้ ทั้งประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ไทย - จีน ศรัทธาและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ อาหารและขนมพื้นบ้าน ตลอดจนหัตถกรรมและศิลปะการแสดง ทุนเหล่านี้ถูกนำมาออกแบบเป็นสินค้า กิจกรรม และประสบการณ์ทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่าย ตั้งแต่การร่วมรับรู้และร่วมคิด การร่วมออกแบบ การร่วมตัดสินใจ การร่วมดำเนินการ และการร่วมประเมินผล โดยมีคณะกรรมการตลาดศาลเจ้าคุ้งสำเภาเป็นกลไกกลางในการประสานงานและขับเคลื่อนกิจกรรม ทำให้ชุมชนยกระดับจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมไปสู่ผู้ร่วมบริหารจัดการพื้นที่วัฒนธรรมของตนเอง ผลดังกล่าวสะท้อนว่า ตลาดวัฒนธรรมสามารถสร้างผลทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคมควบคู่กันได้ โดยเพิ่มรายได้ให้ผู้ประกอบการ กระตุ้นเศรษฐกิจฐานราก ฟื้นฟูทุนวัฒนธรรม สร้างความภาคภูมิใจ ถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างรุ่น และขยายความร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่าย อย่างไรก็ตาม ชุมชนและคณะกรรมการตลาดควรวางแผนการจัดตลาดให้เชื่อมโยงกับปฏิทินวัฒนธรรมของชุมชน โดยเฉพาะงานประเพณี ศาลเจ้า อาหารพื้นถิ่น และการแสดงท้องถิ่น ขณะที่หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรบรรจุตลาดวัฒนธรรมไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่นและแผนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระดับจังหวัด โดยสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณ โครงสร้างพื้นฐาน และการเชื่อมโยงกับเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน นอกจากนี้ ควรมีการติดตามผลระยะยาวหลังสิ้นสุดโครงการ เพื่อประเมินความยั่งยืนของตลาดวัฒนธรรมและศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการด้วยตนเอง รวมทั้งศึกษาพฤติกรรมและความต้องการของผู้มาเยี่ยมชมเชิงลึก เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการออกแบบกิจกรรมและผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมที่ตอบสนองกลุ่มเป้าหมายได้อย่างถูกต้องยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) และกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) คณะผู้วิจัยขอขอบคุณชุมชนคุ้งสำเภาที่ให้ความร่วมมือและสนับสนุนการดำเนินงานวิจัยเป็นอย่างดียิ่ง

เอกสารอ้างอิง

ทัชชญา สังขะกูล และคณะ. (2568). การท่องเที่ยวชุมชนบนฐานทุนนิเวศสู่การขับเคลื่อนเศรษฐกิจและ สังคมฐานราก อย่างสร้างสรรค์ ตำบลบ้านขาว อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. สิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างวินิจฉัย, 24(1), 37-51.

ใบเฟิร์น วงษ์บัวงาม และญาณาธร เธียรถาวร. (2566). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่การเป็นเมืองสร้างสรรค์ จังหวัดเพชรบุรี. วิทยาการจัดการวไลยอลงกรณปริทัศน์, 4(3), 45-61.

พา ผอมขำ และคณะ. (2566). ทุนทางวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาแพลตฟอร์มการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนริมคลองปากประ จังหวัดพัทลุง. วารสารอินทนิลทักษิณสารมหาวิทยาลัยทักษิณ, 18(2), 33-64.

พิมภัสสร เด็ดขาด และคณะ. (2567). การพัฒนารูปแบบตลาดวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านกลไกรัฐและประชาสังคมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วารสารพุทธจิตวิทยา, 9(1), 85-98.

สรรเสริญ เหรียญทอง และอนุชา แพ่งเกษร. (2568). ทุนทางวัฒนธรรมสี่ด้าน ในย่านการค้าเก่าในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย. Asian Creative Architecture, Art and Design, 39(1), e277535. https://doi.org/10.55003/acaad.2025.277535%20.

Altun, O. et al. (2024). Exploring visitors' motivations and perspectives on festival tourism in Northern Cyprus: Economic, cultural and social dimensions in a post-pandemic era. Worldwide Hospitality and Tourism Themes, 16(4), 485-497.

Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. Journal of the American Institute of Planners, 35(4), 216-224.

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In Richardson. J. (Ed.), Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. (pp. 241-258). New York: Greenwood Press.

Duxbury, N. et al. (2021). Creative tourism development models towards sustainable and regenerative tourism. Sustainability, 13(2), 1132. https://doi.org/10.3390/su13021132.

Mohanty, S. K. & Dash, P. C. (2023). The moderating effect of participation on community identity in cultural festivals: A post-pandemic reality check. Journal of Convention & Event Tourism, 24(4), 341-361.

Snapp, S. S. et al. (2023). Participatory action research generates knowledge for Sustainable Development Goals. Frontiers in Ecology and the Environment, 21(7), 341-349.

Throsby, D. (2010). The economics of cultural policy. Cambridge: Cambridge University Press.

Tuyen, Q. D. et al. (2025). How Has Community-Based Tourism Evolved Over Three Decades (1995-2025): A Bibliometric and Systematic Literature Review on Evolution and Future Research Directions. Sustainable Development, 33(6), 8870-8893.

UNCTAD. (2022). Creative Economy Outlook 2022. New York: United Nations Conference on Trade and Development.

World Tourism Organization. (2023). Tourism and Rural Development: Understanding Challenges on the Ground. Madrid: UNWTO.

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*

DEVELOPMENT OF A MULTI-CAMPUS UNIVERSITY MANAGEMENT MODEL TOWARD EXCELLENCE: A CASE STUDY OF KASETSART UNIVERSITY

สมบุญ ศิลป์รุ่งธรรม*, ชนันภรณ์ อารีกุล, จตุพล ยงศร
Somboon Silrungtham*, Chananporn Areekul, Chatupol Yongsorn
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Education, Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: ajdrjoke@gmail.com
*Tel: 081-591-5195

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนารูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ด้วยแบบจำลองสมการโครงสร้าง (SEM) และ 2) ตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของรูปแบบโดยศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ และผลลัพธ์การบริหาร วิธีดำเนินงานวิจัยแบ่งออกเป็นระยะเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารระดับนโยบาย 7 คน และระยะเชิงปริมาณโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากตัวอย่างผู้บริหารมหาวิทยาลัย 226 คน ด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิตามวิทยาเขตและตำแหน่งทางการบริหาร วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ SEM ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นเป็นแบบจำลองเชิงโครงสร้างระบบคุณภาพ บูรณาการ 3 องค์ประกอบหลัก คือ ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ และผลลัพธ์การบริหาร โดยมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับสูง (χ^2 = 88.581, df = 70, p = .066, CFI = .995, RMSEA = .035) ปัจจัยภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (β = .910) และมีอิทธิพลทางอ้อมต่อผลลัพธ์การบริหาร (β = .884) ผ่านตัวแปรส่งผ่านการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้าง พบว่า แบบจำลองร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของผลลัพธ์การบริหารได้ร้อยละ 94.30 (R^2 = .943) สามารถบูรณาการระบบคุณภาพมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (KUQS) เข้ากับเกณฑ์ EdPEx ระดับชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อใช้เป็นกรอบกลยุทธ์ระดับนโยบายในการขับเคลื่อนการดำเนินงานสถาบันอุดมศึกษาในกำกับของรัฐให้เกิดความยั่งยืน

* Received 14 July 2026; Revised 29 August 2026; Accepted 12 September 2026

คำสำคัญ: การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขต, ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์, การบริหารสู่ความเป็นเลิศ, มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ

Abstract

This research employed a mixed-methods research design aimed to: 1) Develop a multi-campus university management model toward excellence for Kasetsart University using Structural Equation Modeling (SEM), and 2) Validate the structural validity of the model by examining the causal relationships among strategic leadership, multi-campus university management toward excellence, and the management outcomes. The operation was divided into a qualitative phase involving in-depth interviews with 7 experts and policy-level administrators, and a quantitative phase collecting data from a sample of 226 university administrators via stratified random sampling based on campuses and administrative positions. Data were analyzed using SEM. The findings revealed that the developed model functions as a quality system structural model, integrating three core components: strategic leadership, multi-campus university management toward excellence, and the management outcomes. The model demonstrated a high fit with the empirical data (χ^2 = 88.581, df = 70, p = .066, CFI = .995, RMSEA = .035). Strategic leadership exerted a significant direct positive effect on multi-campus university management toward excellence (β = .910) and an indirect effect on the management outcomes (β = .884) through the multi-campus university management toward excellence acting as a statistically significant mediator. The structural validity validation revealed that the model accounted for 94.30% of the variance in the management outcomes (R^2 = .943). This model effectively integrates the Kasetsart University Quality System (KUQS) with the national EdPEx framework, serving as a critical strategic policy framework to sustainably enhance the management of autonomous higher education institutions.

Keywords: Multi-Campus University Management, Strategic Leadership, Performance Excellence, Autonomous University

บทนำ

สถาบันอุดมศึกษาทั่วโลกกำลังเผชิญสภาพแวดล้อมที่ซับซ้อนแปรปรวน ทั้งการเปลี่ยนแปลงฉับพลันทางดิจิทัล (Digital Disruption) ความต้องการทางสังคมเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป และการแข่งขันระดับโลกที่รุนแรง เพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ มหาวิทยาลัยจึงต้องปรับเปลี่ยนโครงสร้างพื้นฐานจากหน่วยงานบริหารแบบดั้งเดิมไปสู่องค์กรแห่งความเป็นเลิศที่แข่งขันในระดับสากลได้ ซึ่งต้องการการจัดวางองค์ประกอบอย่างเป็นระบบระหว่างวิสัยทัศน์ของผู้บริหารและการออกแบบปฏิบัติงานรองรับ (Dahlgaard, J. J. et al., 2019)

หลายสถาบันได้นำเกณฑ์คุณภาพการศึกษาเพื่อการดำเนินงานที่เป็นเลิศ (EdPEx) มาใช้เพื่อตอบสนองต่อแรงกดดันระดับโลก แต่การนำไปปฏิบัติในกลุ่มประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่มักพบช่องว่างในการนำไปปฏิบัติ (Gap) ที่สำคัญ ในลักษณะปฏิบัติตามเชิงสัญลักษณ์ นำภาษาของคุณภาพมาใช้โดยไม่ได้ปรับปรุงการดำเนินงานจริง สาเหตุหลักมาจากความล้มเหลวในการแปลงวิสัยทัศน์ของผู้นำไปสู่กระบวนการจัดการเชิงระบบและการปฏิบัติงานจริงในชีวิตประจำวัน (Butterworth, R. & Witcher, B., 2001)

ในบริบทของประเทศไทย นโยบายการพลิกโฉมมหาวิทยาลัย (Reinventing University) ได้เร่งความจำเป็นในการปฏิรูปการบริหารจัดการเพื่อมุ่งสู่ความเป็นเลิศ ซึ่งต้องอาศัยการส่งผ่านอิทธิพลเชิงโครงสร้าง มีการนำองค์กรของผู้บริหารเป็นแรงขับเคลื่อน ผ่านระบบการจัดการกระบวนการภายในที่มีประสิทธิภาพ เพื่อส่งผลต่อผลลัพธ์ความสำเร็จ (สิทธิชัย สอนสุภี, 2554) ความท้าทายนี้เห็นได้ชัดจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีโครงสร้างหลายวิทยาเขตอันเป็นเอกลักษณ์ ส่งผลให้เผชิญความซับซ้อนเชิงภูมิศาสตร์ การจัดสรรทรัพยากร และการควบคุมมาตรฐานทางวิชาการ การบูรณาการระบบคุณภาพมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (KUQS) (สำนักงานพัฒนาคุณภาพ, 2569) เข้ากับเกณฑ์ EdPEx ระดับชาติจึงเป็นแนวทางสำคัญ ทว่ากลไกเชิงสาเหตุขับเคลื่อนความสำเร็จในสภาพแวดล้อมที่ซับซ้อนนี้ มักพบช่องว่างในการนำไปปฏิบัติ และยังขาดการตรวจสอบโครงสร้างความสัมพันธ์ในบริบทหลายวิทยาเขต สะท้อนจากรายงานผลการประเมินคุณภาพปีการศึกษา 2566 โดยผู้บริหารระดับสูง พบว่า ผลการประเมินภาพรวมตามระบบ KUQS อยู่ในระดับกลุ่มที่ 1 (Band 1) มีระดับพัฒนาการเพียง 186 คะแนน (Early Development) จากคะแนนเต็ม 1,000 คะแนน ตัวเลขนี้บ่งชี้ถึงจุดที่ต้องได้รับการปรับปรุงอย่างเร่งด่วนในทุกมิติ ตั้งแต่หมวดการนำองค์การ ยุทธศาสตร์ ลูกค้า การวัดและจัดการความรู้ บุคลากร การปฏิบัติการ ไปจนถึงหมวดผลลัพธ์ โดยคาดว่าอิทธิพลของภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เป็นตัวแปรสำคัญ ที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2566)

เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำแนวคิดภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ (Strategic Leadership) (Hitt, M. A. et al., 2010) มาใช้กำหนดทิศทางและนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ บูรณาการร่วมกับแนวคิดการบริหารจัดการคุณภาพทั่วทั้งองค์กร (TQM) ตามเกณฑ์ EdPEx (Dahlgaard, J. J. et al., 2019) และระบบคุณภาพมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (KUQS) ในการจัดการกระบวนการอย่างเป็นระบบ เพื่อยกระดับผลลัพธ์การดำเนินงานมุ่งสู่ความเป็นเลิศ แต่เนื่องจากยังมีงานวิจัยจำกัดที่ศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและตรวจสอบทางสถิติระหว่างภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศในฐานะตัวแปรส่งผ่าน และผลลัพธ์การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ ผู้วิจัยจึงพัฒนาและตรวจสอบรูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศนี้ขึ้น ด้วยแบบจำลองสมการโครงสร้าง (SEM) เพื่อให้ข้อค้นพบเป็นกรอบเชิงกลยุทธ์และนโยบายในการขับเคลื่อนการบริหารงานของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยใช้แบบจำลองสมการโครงสร้าง (SEM)

2. เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของรูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Design) โดยกำหนดจุดบูรณาการข้อมูล (Integration Point) ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) สู่การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Testing) ด้วยการนำผลลัพธ์เชิงคุณภาพ มาพัฒนาเป็นโครงสร้างเครื่องมือวัดและแบบจำลองสมการโครงสร้าง เพื่อการทดสอบทางสถิติ โดยแบ่งขั้นตอนการดำเนินงานออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Phase)

1. เกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Inclusion Criteria) คัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารระดับนโยบายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 7 คน จากมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ที่มีการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขต โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก คือ ดำรงตำแหน่งผู้บริหารในมหาวิทยาลัยระดับนโยบายและเป็นผู้มีประสบการณ์ด้านการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Guide) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรมและแนวคิดทฤษฎี โดยแบ่งโครงสร้างเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่ มิติด้านภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ มิติด้านการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ และมิติด้านผลลัพธ์การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ จากนั้นนำไปเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ความถูกต้องเหมาะสมของภาษา และการครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย แล้วจึงนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ เครื่องมือที่ใช้ ประกอบด้วย คำถามปลายเปิด (Open-ended Questions) เพื่อกระตุ้นให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสามารถสะท้อนทัศนะและมุมมองเชิงลึกได้อย่างเป็นอิสระ

3. วิธีการสัมภาษณ์และการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured In-depth Interview) ตรวจสอบความน่าเชื่อถือและความตรงของข้อมูลเชิงคุณภาพ (Trustworthiness) ด้วยวิธีตรวจสอบสามเส้าด้านแหล่งข้อมูล (Data Triangulation) ทั้งในมิติช่วงเวลา สถานที่ และระดับตำแหน่งบริหาร ควบคู่กับการตรวจยืนยันข้อมูลโดยผู้ให้สัมภาษณ์ (Member Checking)

4. จริยธรรมการวิจัย งานวิจัยนี้ ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ (IRB) โดยมีการพิทักษ์สิทธิ์และปกปิดตัวตนของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยใช้รหัสแทนชื่อ และผู้เข้าร่วมวิจัยได้ลงนามในเอกสารแสดงความยินยอม (Informed Consent File) ทุกท่านก่อนเริ่มกระบวนการ

ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงปริมาณและการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง (Quantitative Phase & SEM)

1. ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ เป็นผู้บริหารระดับมหาวิทยาลัย คณะ และภาควิชา จากทั้ง 4 วิทยาเขตของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประกอบด้วย บางเขน วิทยาเขตกำแพงแสน วิทยาเขตศรีราชา และวิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสกลนคร รวมจำนวนทั้งสิ้น 718 คน

2. วิธีคำนวณและสุ่มกลุ่มตัวอย่าง คำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างตามหลักเกณฑ์ความเหมาะสมสำหรับสถิติ SEM โดยใช้เกณฑ์สัดส่วน 15 - 20 หน่วยตัวอย่างต่อ 1 ตัวแปรสังเกตได้ (15:1 ถึง 20:1) ซึ่งสอดคล้องตามข้อตกลงเบื้องต้น และเกณฑ์ความเพียงพอของสถิติวิเคราะห์สมการโครงสร้าง ตามทัศนะของ Kline, R. B., Schumacker, R. E. et al ที่ระบุว่าเกณฑ์สัดส่วนขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม และเพียงพอต่อการวิเคราะห์

พารามิเตอร์ควรอยู่ในช่วง 10 ถึง 20 เท่าของจำนวนตัวแปรที่ศึกษา (Kline, R. B., 2023); (Schumacker, R. E. et al., 2022) เมื่อโมเดลมี 15 ตัวแปรสังเกตได้ จึงต้องการกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำ 225 คน ผู้วิจัยดำเนินการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) โดยใช้เกณฑ์วิทยาเขตและตำแหน่งทางการบริหารเป็นชั้นภูมิ ผลคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างได้จำนวนรวมทั้งสิ้น 226 คน (จำแนกเป็นบางเขน 167 คน วิทยาเขตกำแพงแสน 22 คน วิทยาเขตศรีราชา 20 คน และวิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสกลนคร 17 คน)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ตามแนวคิดมาตรวัดประมาณค่า 5 ระดับของ Likert, R. โครงสร้างแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ (Strategic Leadership: lea) มี 3 ตัวแปรสังเกตได้ ได้แก่ การกำหนดทิศทางเชิงกลยุทธ์ (lea1) การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ (lea2) และการควบคุมและประเมินกลยุทธ์ (lea3) ตอนที่ 3 การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (Campus Management for Excellence: pro) มี 6 ตัวแปรสังเกตได้ อ้างอิงตามหมวดกระบวนการของเกณฑ์ EdPEx ได้แก่ การนำองค์กร (pro1) ยุทธศาสตร์ (pro2) ลูกค้าและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (pro3) การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ (pro4) บุคลากร (pro5) และการปฏิบัติการ (pro6) ตอนที่ 4 ผลลัพธ์การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (Outcomes of campus management for excellence: out) มี 6 ตัวแปรสังเกตได้ อ้างอิงตามหมวดผลลัพธ์ของเกณฑ์ EdPEx ได้แก่ ผลลัพธ์ด้านการนำองค์กรและการกำกับดูแลองค์กร (out1) ผลลัพธ์ด้านการเงิน การตลาด และด้านยุทธศาสตร์ (out2) ผลลัพธ์ด้านลูกค้า และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (out3) ผลลัพธ์ด้านกระบวนการ (out4) ผลลัพธ์ด้านบุคลากร (out5) และผลลัพธ์ด้านผลผลิต (out6) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามร่างแรกไปผ่านการตรวจประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) จากผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 5 คน โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา จำนวน 1 คน กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการอุดมศึกษา จำนวน 1 คน กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผลการศึกษา จำนวน 1 คน และกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ จำนวน 2 คน พบว่า มีค่าสูงกว่า 0.50 ทุกข้อคำถาม จากนั้นนำไปทดลองใช้ (Try-Out) กับผู้บริหารที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อวิเคราะห์หาคุณภาพรายข้อและหาค่าความเชื่อมั่น ผลการวิเคราะห์ได้แบบสอบถามที่ผ่านเกณฑ์ จำนวนทั้งสิ้น 45 ข้อ โดยมีค่าอำนาจจำแนกรายข้อ (Item-Total Correlation) อยู่ระหว่าง .415 ถึง .857 (Likert, R., 1932) และมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach, L. J. รายด้านอยู่ในระดับสูงมาก (lea = .918, pro = .958, out = .966) โดยมีค่าความเชื่อมั่นรวมทั้งฉบับเท่ากับ .983 ซึ่งผ่านเกณฑ์ยอมรับทางสถิติ และยืนยันว่าเครื่องมือมีความเที่ยงตรงสูง (Cronbach, L. J., 1951)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการแจกจ่ายแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างจำนวน 226 คน และได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาครบถ้วนสมบูรณ์ คิดเป็นร้อยละ 100 จากนั้นนำข้อมูลมาประมวลผลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป เพื่อทดสอบข้อตกลงเบื้องต้นทางสถิติ ผลการประเมินค่าความแจกแจงพิกัดข้อมูลผ่านเกณฑ์การแจกแจงเป็นปกติ (Normality) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (M) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่ออธิบายลักษณะประชากรและระดับตัวแปร และสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) เพื่อประเมินความตรงของโมเดลการวัด และการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง

(Structural Equation Modeling: SEM) เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนของรูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยพิจารณาตัดสินจากดัชนีชี้วัดความสอดคล้องสากล ($\chi 2/df < 2.00$, $p > .05$, GFI > .90, TLI > .90, CFI > .95, RMSEA < .05)

5. การจัดการข้อมูลสูญหาย (Missing Data) ผู้วิจัยทำการตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของคำตอบในแบบสอบถามทุกฉบับ หากตรวจพบข้อคำถามที่เว้นว่างหรือตกหล่น จะติดต่อขอความอนุเคราะห์จากผู้ตอบแบบสอบถาม ให้ช่วยกรอกข้อมูลเพิ่มเติมให้ครบถ้วน นอกจากนี้ ในขั้นตอนการคัดกรองข้อมูลก่อนการบันทึก (Post-Collection Screening) ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบซ้ำ (Double-Check) อีกรอบ ส่งผลให้ชุดข้อมูลสุดท้ายที่คีย์เข้าสู่โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ไม่พบข้อมูลสูญหาย (Zero Missing Value)

6. การตรวจสอบและการจัดการค่าผิดปกติ (Outliers) ผู้วิจัยดำเนินการคัดแยกค่าผิดปกติพหุตัวแปร (Multivariate Outliers) เนื่องจากแบบจำลองเชิงโครงสร้างนี้ ประกอบด้วย ตัวแปรสังเกตได้รวม 15 ตัวแปร โดยทำการวิเคราะห์คำนวณค่าระยะทางมาฮาลาโนบิส (Mahalanobis Distance: D^2) ผ่านทางโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ผลการวิเคราะห์ พบว่า ไม่มีหน่วยตัวอย่างหรือผู้ตอบแบบสอบถามรายใดที่มีค่าสถิติเกินเกณฑ์นัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) หรือมีลักษณะเบี่ยงเบนออกไปจากรูปแบบการแจกแจงภาพรวมของกลุ่มตัวอย่างอย่างสุดโต่ง ผู้วิจัยจึงทำการคงกลุ่มตัวอย่างไว้ จำนวน 226 คน

7. การแจกแจงพหุตัวแปร (Multivariate Normality) ทดสอบผ่านเกณฑ์ข้อตกลงเบื้องต้น โดยพิจารณาค่าความเบ้ (Skewness) อยู่ระหว่าง -0.194 ถึง -0.705 (ไม่เกิน ±2) และค่าความโด่ง (Kurtosis) อยู่ระหว่าง -0.626 ถึง 0.984 (ไม่เกิน ±7) แสดงการแจกแจงเป็นปกติ

8. ภาวะร่วมเส้นตรง (Multicollinearity) ตรวจสอบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ พบลักษณะความสัมพันธ์ไม่เกิน 0.85 และมีค่าดัชนีการขยายตัวของความแปรปรวน (Variance Inflation Factor: VIF) ต่ำกว่า 5.0 ทุกตัวแปร ยืนยันว่าไม่เกิดปัญหาภาวะร่วมเส้นตรงระหว่างตัวแปร

9. อคติจากวิธีวัดเดียว (Common Method Bias: CMB) เมื่อพิจารณาความตรงของเครื่องมือวัด พบว่าค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน (Standardized Factor Loadings) ของตัวแปรสังเกตได้ทุกตัวมีค่าสูงระหว่าง .747 ถึง .992 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ยอมรับที่ .50 ยืนยันความตรงเชิงลู่เข้า (Convergent Validity) และผ่านเกณฑ์ความตรงจำแนก (Discriminant Validity) ตามมาตรฐาน Fornell-Larcker เนื่องจากค่ารากที่สองของความแปรปรวนที่สกัดได้ (Square root of AVE) ของตัวแปรแฝงแต่ละตัว มีค่าสูงกว่าค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงคู่นั้น ๆ ทุกคู่ (ดังตารางที่ 2) แสดงว่าชุดข้อมูลเชิงประจักษ์นี้มีความเที่ยงตรง ปราศจากปัญหาอคติจากวิธีวัดเดียว

10. การรวมข้อคำถาม (Item Parceling) ดำเนินการรวมข้อคำถาม จากแบบสอบถามฉบับเต็ม จำนวน 45 ข้อ (ที่ผ่านเกณฑ์อำนาจจำแนก .415 - .857 และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา .918 - .966) โดยใช้วิธีคำนวณค่าเฉลี่ยคะแนนของข้อคำถามย่อยในแต่ละมิติ เพื่อยุบรวมและสร้างเป็นตัวแปรสังเกตได้ (Indicators) จำนวน 15 ตัวแปรหลัก ซึ่งช่วยลดทอนพารามิเตอร์ในแบบจำลอง (Model Complexity) และเพิ่มเสถียรภาพในการประมาณค่าสถิติของโมเดล SEM

11. การทดสอบนัยสำคัญทางสถิติของอิทธิพลทางอ้อม (Indirect Effects) ของตัวแปรส่งผ่าน ได้ประยุกต์ใช้วิธีการจำลองสุ่มซ้ำกลุ่มตัวอย่าง (Maximum Likelihood Bootstrapping) โดยการกำหนดรอบการสุ่มซ้ำ จำนวน 5,000 รอบ และกำหนดช่วงความเชื่อมั่นร้อยละ 95 แบบปรับแก้ความเอนเอียง (95% Bias-Corrected Confidence Intervals) ผลการวิเคราะห์ พบว่า อิทธิพลทางอ้อมของภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ที่มีต่อผลลัพธ์การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ ผ่านตัวแปรส่งผ่านการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ มีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลเท่ากับ .884 (β = .884), โดยมีช่วงความเชื่อมั่นไม่ผ่านเลขศูนย์ แสดงว่าการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ ทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่านที่มีนัยสำคัญทางสถิติต่างจากศูนย์จริง

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัย โดยเรียงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.1 ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Findings) จากการดำเนินการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารระดับนโยบาย ที่มีประสบการณ์ด้านการพัฒนาคุณภาพองค์กร จากมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ จำนวน 7 คน ผลการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) พบว่า

1.1.1 ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ (Strategic Leadership: lea) ประกอบด้วย 3 คุณลักษณะสำคัญ คือ

1.1.1.1 การกำหนดทิศทางเชิงกลยุทธ์ (lea1) มุ่งเน้นการวางตำแหน่งยุทธศาสตร์ที่ท้าทาย มุ่งสู่ความเป็นเลิศระดับสากลบนฐานข้อมูลจริง ชูอัตลักษณ์และจุดแข็งของพื้นที่ เพื่อตอบโจทย์สังคมผ่านหลักสูตรบูรณาการและการสร้างพันธมิตร ภายใต้ระบบบริหารงบประมาณที่มีความยืดหยุ่นและต่อเนื่อง

1.1.1.2 การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ (lea2) ถ่ายทอดและกระจายตัวชี้วัดความสำเร็จที่สอดประสานกันทั่วทั้งระบบ (Cascading) ออกแบบโครงสร้างงานที่เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ บริหารอัตรากำลังเชิงรุกแบบลีน (Lean) ใช้ระบบสารสนเทศฐานข้อมูลรวมเพื่อความคล่องตัว และสร้างความร่วมมือกับภาคอุตสาหกรรมเพื่อถอดบทเรียนเป็นแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice)

1.1.1.3 การควบคุมและประเมินกลยุทธ์ (lea3) ติดตามสุขภาพองค์กรอย่างเป็นระบบรอบด้านตามกรอบรางวัลคุณภาพมาตรฐานสากล (TQA/EdPEx) พัฒนาระบบ Dashboard ติดตามผลแบบ Real-time และสร้างระบบข้อมูลป้อนกลับ (Feedback Loop) จากผู้รับบริการ เพื่อวิเคราะห์ช่องว่างและปรับปรุงคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

1.1.1.4 การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (Multi-Campus University Management toward Excellence: pro) ประกอบด้วย 6 กระบวนการจัดการหลัก คือ 1) การนำองค์กร (pro1) ผู้นำต้องกล้าตัดสินใจบนฐานข้อมูลจริงเพื่อทลายข้อจำกัด ถ่ายทอดกลยุทธ์ตามหลักธรรมาภิบาลและความโปร่งใส สร้างระบบผู้สืบทอดตำแหน่ง (Succession Plan) และส่งเสริมบรรยากาศการทำงานที่ปลอดภัยทางจิตวิทยา (Psychological Safety) 2) ยุทธศาสตร์ (pro2) วางแผนยุทธศาสตร์ตามศักยภาพเชิงพื้นที่ โดยอ้างอิงมาตรฐานโลกและคู่เทียบชั้นนำ (Benchmarking) และแปลงวัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์ ไปสู่แผนปฏิบัติการที่ชัดเจนทั่วทั้งองค์กร เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน และการพึ่งพาตนเอง 3) ลูกค้าและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (pro3) จำแนกกลุ่มและรับฟังเสียงของลูกค้า (Voice of Customer: VOC) มุ่งออกแบบหลักสูตรที่เน้นผลลัพธ์การเรียนรู้ (Outcome-Based Education) เพื่อสร้างคุณค่าร่วมและพัฒนาทักษะแห่งอนาคต ที่ตอบสนองความต้องการของภูมิภาค 4) การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ (pro4) บูรณาการระบบวัดผลทุกมิติด้วยฐานข้อมูลขนาดใหญ่ เพื่อความแม่นยำโปร่งใสในการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ และพยากรณ์แนวโน้มผลการดำเนินงานล่วงหน้า พร้อมทั้งถอดบทเรียนจากวิกฤต เพื่อสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ 5) บุคลากร (pro5) คัดเลือกผู้มีทัศนคติสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ วางแผนอัตรากำลังที่มีจำนวนพอดีกับปริมาณงาน (Lean) เร่งพัฒนาทักษะแห่งอนาคต เพื่อปิดช่องว่างสมรรถนะเชิงยุทธศาสตร์ และสร้างระบบแรงจูงใจที่ดูแลคุณภาพชีวิตบุคลากรอย่างสมดุล และ 6) การปฏิบัติการ (pro6) ออกแบบระบบงานที่บูรณาการทุกพันธกิจ และหลักสูตรข้ามศาสตร์ควบคู่กับโมเดลธุรกิจยกระดับกระบวนการด้วยแนวคิดแบบลีน และเทคโนโลยีอัตโนมัติ เพื่อลดขั้นตอนซ้ำซ้อน และกำหนดมาตรฐานเวลาการทำงานที่ชัดเจน

1.1.1.5 ผลลัพธ์การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (Multi-Campus University Management Excellence Outcomes: out) ประกอบด้วย ผลลัพธ์ 6 ด้าน คือ 1) ผลลัพธ์ด้านการนำองค์กรและการกำกับดูแลองค์กร (out1) องค์กรบรรลุผลสำเร็จตามวิสัยทัศน์ มาตรฐานคุณภาพระดับชาติ และธรรมาภิบาล มีระบบงานที่เข้มแข็งผ่านการสื่อสารนโยบายที่เป็นเอกภาพ และได้รับความเชื่อมั่นสูงสุดจากเครือข่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 2) ผลลัพธ์ด้านการเงิน การตลาด และด้านยุทธศาสตร์ (out2) มีเสถียรภาพทางการเงินผ่านโมเดลธุรกิจใหม่ที่พึ่งพาตนเองได้ บริหารงบประมาณมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ ยกระดับอันดับมาตรฐานสากล และสะท้อนความคุ้มค่าผ่านผลตอบแทนทางสังคม 3) ผลลัพธ์ด้านลูกค้า และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (out3) ผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพและสมรรถนะตรงตามความต้องการของตลาดงาน สร้างความผูกพัน และได้รับความไว้วางใจในการสนับสนุนงบประมาณจากพันธมิตรธุรกิจ พร้อมทั้งช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน 4) ผลลัพธ์ด้านกระบวนการ (out4) บรรลุประสิทธิภาพการปฏิบัติงานที่กะทัดรัด คล่องตัว จัดการข้อมูลแบบ Real-time เพื่อตอบสนองการบริการได้รวดเร็วตามมาตรฐาน และมีความเป็นเลิศในการจัดการความรู้เพื่อยกระดับองค์กรอย่างยั่งยืน 5) ผลลัพธ์ด้านบุคลากร (out5) อุดช่องว่างสมรรถนะเชิงยุทธศาสตร์ รักษาบุคลากรที่มีศักยภาพสูง ส่งเสริมทีมงานที่มีทักษะหลากหลาย และลดช่องว่างระหว่างวัย ภายใต้วัฒนธรรมการทำงานที่มีความสุข และ 6) ผลลัพธ์ด้านผลผลิต (out6) มีหลักสูตรที่ได้รับมาตรฐานสากล ผลงานวิจัยได้รับการตีพิมพ์ในระดับสากลเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ สามารถต่อยอดนวัตกรรมและทรัพย์สินทางปัญญา ไปสู่ประโยชน์เชิงพาณิชย์ และบริการวิชาการที่ยกระดับเศรษฐกิจฐานราก

1.2 ผลการพัฒนาลักษณะและองค์ประกอบของรูปแบบ (Model Components) จากการนำผลการวิจัยเชิงคุณภาพข้างต้น มาร่วมสังเคราะห์และทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสามารถกำหนดลักษณะ และองค์ประกอบของรูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ ซึ่งบูรณาการ 3 องค์ประกอบหลัก และ 15 ตัวแปรสังเกตได้ ดังนี้

1.2.1 ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ (Strategic Leadership: lea) ประกอบด้วย 3 ตัวแปรสังเกตได้ ได้แก่ การกำหนดทิศทางเชิงกลยุทธ์ (lea1) การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ (lea2) และการควบคุมและประเมินกลยุทธ์ (lea3)

1.2.2 การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (Multi-Campus University Management toward Excellence: pro) ประกอบด้วย 6 ตัวแปรสังเกตได้ อ้างอิงตามหมวดกระบวนการของเกณฑ์ EdPEx ได้แก่ การนำองค์กร (pro1) ยุทธศาสตร์ (pro2) ลูกค้าและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (pro3) การวัดการวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ (pro4) บุคลากร (pro5) และการปฏิบัติการ (pro6)

1.2.3 ผลลัพธ์การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (Multi-Campus University Management Excellence Outcomes: out) ประกอบด้วย 6 ตัวแปรสังเกตได้ อ้างอิงตามหมวดผลลัพธ์ของเกณฑ์ EdPEx ได้แก่ ผลลัพธ์ด้านการนำองค์กรและการกำกับดูแลองค์กร (out1) ผลลัพธ์ด้านการเงิน การตลาด และด้านยุทธศาสตร์ (out2) ผลลัพธ์ด้านลูกค้า และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (out3) ผลลัพธ์ด้านกระบวนการ (out4) ผลลัพธ์ด้านบุคลากร (out5) และผลลัพธ์ด้านผลผลิต (out6)

2. ผลการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของรูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เพื่อดำเนินงานวิจัยต่อในระยะเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้นำรูปแบบโครงสร้างองค์ประกอบข้างต้นมาตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้าง (Structural Validity) ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์จากกลุ่มตัวอย่างผู้บริหารของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จำนวน 226 คน โดยวิเคราะห์ข้อมูลผ่านแบบจำลองสมการโครงสร้าง (SEM) ซึ่งผลการทดสอบทางสถิติ ปรากฏรายละเอียดตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

2.1 ผลการวิเคราะห์โมเดลการวัดและตรวจสอบความตรงเชิงลู่เข้า (Measurement Model) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) เพื่อประเมินคุณภาพของโมเดลการวัด (Measurement Model) สำหรับตัวแปรแฝงทั้ง 3 ตัวแปร ผลการวิเคราะห์ปรากฏค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน (β) เป็นบวก และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ทุกตัวแปร สรุปได้ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สรุปผลการวิเคราะห์โมเดลการวัดของตัวแปรแฝงภายนอก และตัวแปรแฝงภายใน

ตัวแปรแฝง	ตัวแปรสังเกตได้	ค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (β)	SE	t	R^2	ดัชนีคุณภาพโมเดลการวัด
ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ (lea)	lea1 (การกำหนดทิศทาง)	0.747	0.033	22.636***	.558	χ^2 = 1.328, df = 1, p = .249, CFI = .999, RMSEA = .038 AVE = 0.726, CR = 0.887
	lea2 (การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ)	0.992	-	-	.984	
	lea3 (การควบคุมประเมินผล)	0.798	0.029	27.517***	.637	

***มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

ตารางที่ 1 สรุปผลการวิเคราะห์โมเดลการวัดของตัวแปรแฝงภายนอก และตัวแปรแฝงภายใน (ต่อ)

ตัวแปรแฝง	ตัวแปรสังเกตได้	ค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (β)	SE	t	R^2	ดัชนีคุณภาพโมเดลการวัด
การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขต (pro)	pro1 (การนำองค์กร)	0.872	-	-	.760	χ^2 = 13.518, df = 9, p = .141
	pro2 (กลยุทธ์)	0.904	0.016	56.500***	.817	
	pro3 (ลูกค้า)	0.786	0.029	27.103***	.618	CFI = .996,
	pro4 (การวัดและจัดการความรู้)	0.899	0.016	56.187***	.808	RMSEA = .048
	pro5 (บุคลากร)	0.869	0.019	45.736***	.755	AVE = 0.763,
	pro6 (ระบบปฏิบัติการ)	0.905	0.017	53.235***	.819	CR = 0.951
ผลลัพธ์การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขต (out)	out1 (การนำองค์กร/กำกับดูแล)	0.895	0.017	52.647***	.801	χ^2 = 10.232, df = 8, p = .249
	out2 (การเงิน/ตลาด/กลยุทธ์)	0.874	0.026	33.615***	.764	
	out3 (ลูกค้า/ผู้มีส่วนได้เสีย)	0.755	0.036	20.972***	.570	CFI = .998,
	out4 (กระบวนการ)	0.905	-	-	.819	RMSEA = .035
	out5 (บุคลากร)	0.911	0.017	53.588***	.830	AVE = 0.728,
	out6 (ผลิตภัณฑ์/ผลผลิต)	0.758	0.027	28.074***	.575	CR = 0.941

***มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

จากตารางที่ 1 ผลตรวจสอบความตรงเชิงลู่เข้า (Convergent Validity) พบว่า ค่าความน่าเชื่อถือเชิงประกอบ (Construct Reliability: CR) ของทุกตัวแปรมีค่าอยู่ระหว่าง 0.887 ถึง 0.951 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 0.70 และค่าเฉลี่ยความแปรปรวนที่สกัดได้ (Average Variance Extracted: AVE) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.726 ถึง 0.763 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 0.50 ยืนยันว่าโมเดลการวัดมีความตรงเชิงโครงสร้างที่มีคุณภาพสูง

2.2 ผลการวิเคราะห์เส้นทางอิทธิพล และความสอดคล้องกลมกลืนของแบบจำลองขั้นสุดท้าย (Path Analysis and Model Fit) ในส่วนการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) เพื่อทดสอบสมมติฐานความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ ภายหลังการปรับแก้แบบจำลอง (Model Refinement) ตามดัชนีปรับแก้ร่วมกับกรอบทฤษฎี โดยกำหนดความแปรปรวนร่วมของความคลาดเคลื่อน จำนวน 18 คู่ พบว่า แบบจำลองขั้นสุดท้าย มีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยดัชนีชี้วัดทางสถิติทดสอบผ่านเกณฑ์มาตรฐานทั้งหมด ได้แก่ χ^2 = 88.581, df = 70, p = .066, χ^2/df = 1.265, GFI = .953, NFI = .977, TLI = .993, CFI = .995, RMSEA = .035, RMR = .010 ดังแสดงผลการวิเคราะห์เส้นทางอิทธิพลในภาพที่ 1

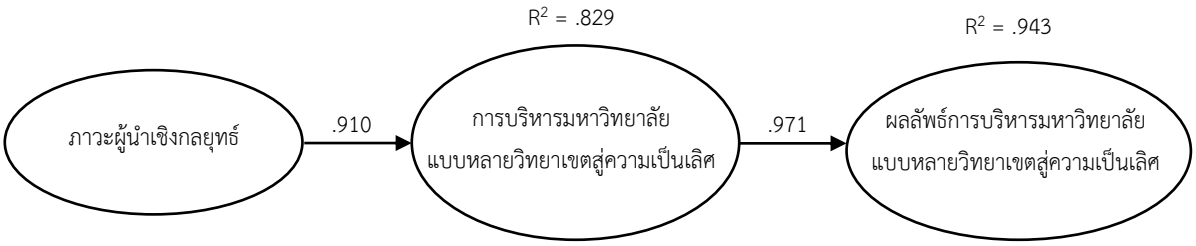

ภาพที่ 1 รูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เกณฑ์ Fornell-Larcker ร่วมกับเมทริกซ์สหสัมพันธ์ ดัชนีเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 เมทริกซ์สหสัมพันธ์ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และดัชนีตรวจสอบความตรงจำแนก

ตัวแปรแฝง	$\bar{x}$	S.D.	1. lea	2. pro	3. out
1. ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ (lea)	3.79	0.67	(.852)		
2. การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (pro)	3.76	0.68	.722**	(.873)	
3. ผลลัพธ์การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (out)	3.76	0.65	.715**	.798**	(.853)

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 2 ผลการทดสอบความตรงจำแนก พบว่า ค่ารากที่สองของค่าเฉลี่ยความแปรปรวนที่สกัดได้ (Square root of AVE) ของตัวแปรแฝงแต่ละมิติ (มีค่าอยู่ระหว่าง .852 ถึง .873) มีค่าสูงกว่าค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงในคู่นั้น ๆ ทุกคู่ (ค่าสหสัมพันธ์สูงสุดเท่ากับ .798) บ่งชี้ว่าองค์ประกอบหลักในรูปแบบการวิจัยมีความตรงจำแนกเชิงโครงสร้าง แยกออกจากกันได้อย่างชัดเจน และปราศจากปัญหาความทับซ้อนเชิงแนวคิด

ในขั้นตอนการทดสอบนัยสำคัญของเส้นทางอิทธิพลเชิงสาเหตุและอิทธิพลส่งผ่าน ผู้วิจัยได้ทำการประเมินค่าขนาดอิทธิพลทางตรง (DE) อิทธิพลทางอ้อม (IE) และอิทธิพลรวม (TE) ด้วยวิธีการจำลองสุ่มซ้ำกลุ่มตัวอย่าง (Maximum Likelihood Bootstrapping) จำนวน 5,000 รอบ ณ ช่วงความเชื่อมั่นร้อยละ 95 แบบปรับแก้ความเอนเอียง (95% BC-CI) ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 สรุปค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลและผลการทดสอบสมมติฐานด้วยวิธี Bootstrapping (5,000 รอบ)

ตัวแปรตาม	ตัวแปรต้น	ประเภทอิทธิพล	สัมประสิทธิ์ (β)	S.E.	P	ช่วงความเชื่อมั่น 95% (BC-CI)	สัมประสิทธิ์ (R^2)
การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (pro)	ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ (lea)	ทางตรง (DE)	.910	.042	.000	[.825, .984]	.829
ผลลัพธ์การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (out)	การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (pro)	ทางตรง (DE)	.971	.035	.000	[.898, 1.042]	.943
	ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ (lea)	ทางอ้อม (IE)	.884	.051	.000	[.784, .981]	
		รวม (TE)	**.884**	**.051**	**.000**	**[.784, .981]**	

จากตารางที่ 3 สามารถสรุปผลการวิเคราะห์เส้นทางความสัมพันธ์ และอิทธิพลส่งผ่าน ได้ดังนี้

1. ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ (lea) มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (pro) เท่ากับ .910 โดยร่วมอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 82.90

2. การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (pro) มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกสูงสุดต่อผลลัพธ์การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (out) เท่ากับ .971

3. ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ (lea) มีอิทธิพลทางอ้อมเชิงบวกต่อผลลัพธ์การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (out) เท่ากับ .884 ผ่านตัวแปรส่งผ่านการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (pro) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าช่วงความเชื่อมั่นไม่ผ่านเลขศูนย์ ยืนยันเสถียรภาพพารามิเตอร์ ซึ่งตัวแปรทั้งหมดร่วมกันอธิบายสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ความแปรปรวนของผลลัพธ์การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ ได้สูงถึงร้อยละ 94.30 (R^2 = .943)

ทั้งนี้ ในกระบวนการปรับแก้แบบจำลอง (Model Refinement) ผู้วิจัยได้พิจารณาปรับเส้นความแปรปรวนร่วมระหว่างความคลาดเคลื่อน (Covariances between error terms) ตามข้อเสนอแนะดัชนีปรับแก้ (Modification Indices: MI) รวมทั้งสิ้น 18 คู่ โดยแต่ละคู่มีเหตุผลความสอดคล้องเชิงทฤษฎีและบริบทองค์กรรองรับอย่างสมเหตุสมผล เนื่องจากรูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ดำเนินงานอยู่ภายใต้โครงสร้างและระบบบริหารจัดการคุณภาพเดียวกัน (ระบบ KUQS และกรอบเกณฑ์ EdPEx) ส่งผลให้เศษเหลือหรือความคลาดเคลื่อนของตัวแปรสังเกตได้ภายในกลุ่มกระบวนการเดียวกัน (pro1 - pro6) และกลุ่มผลลัพธ์การดำเนินงานเดียวกัน (out1 - out6) พบลักษณะความสัมพันธ์ร่วมเชิงระบบ (Systematic Error) อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การปรับแต่งดังกล่าว จึงเป็นการสะท้อนธรรมชาติของข้อมูลเชิงประจักษ์ในระบบประกันคุณภาพสถาบันอุดมศึกษา มิใช่การปรับแต่งเพื่อให้โมเดลสอดคล้องกับข้อมูลเพียงเฉพาะชุด นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ดำเนินการตรวจสอบความตรงข้ามกลุ่ม (Cross-validation) ด้วยวิธีสุ่มซ้ำพารามิเตอร์ร่วม (Maximum Likelihood Bootstrapping) จำนวน 5,000 รอบ เพื่อยืนยันว่าค่าดัชนีพารามิเตอร์และขนาดอิทธิพลทั้งหมดในตัวแบบขั้นสุดท้าย มีความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง (Structural Validity) และมีเสถียรภาพสูงในการนำไปประยุกต์ใช้เป็นตัวแบบพยากรณ์ สำหรับประชากรกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาในกำกับของรัฐได้อย่างแม่นยำ

อภิปรายผล

ผู้วิจัยได้อภิปรายผล โดยเรียงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การพัฒนารูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศที่พัฒนาขึ้น มีลักษณะเป็นแบบจำลองเชิงโครงสร้างระบบคุณภาพ (Quality System Structural Model) ที่บูรณาการ 3 องค์ประกอบหลักเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ได้แก่ 1) ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ 2) การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ และ 3) ผลลัพธ์การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ ข้อค้นพบดังกล่าวสามารถอภิปรายได้ว่า โครงสร้างรูปแบบนี้ มีความสอดคล้องทางทฤษฎีกับการบริหารจัดการคุณภาพทั่วทั้งองค์กร (Total Quality Management: TQM) และระบบการจัดการเชิงกระบวนการตามเกณฑ์รางวัลคุณภาพมาตรฐานสากล (TQA/EdPEx) ของ Dahlgaard, J. J. et al. ที่ระบุว่าองค์กรจะบรรลุความเป็นเลิศได้ จำเป็นต้องร้อยเรียงส่วนผู้นำการจัดการกระบวนการภายใน และผลลัพธ์การดำเนินงานเข้าด้วยกันอย่างเป็นพลวัต (Dahlgaard, J. J. et al., 2019)

รูปแบบเชิงโครงสร้างนี้จึงสามารถนำมาใช้ปิดช่องว่าง (Gap) และลดปัญหาการทำงานแบบแยกส่วน (Silos) ในพื้นที่หลายวิทยาเขตของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ข้อค้นพบนี้เป็นการตอกย้ำทฤษฎีการบริหารจัดการเชิงระบบ (System Approach) ว่าลำพังเพียงการมีนโยบายที่ดี หรือการมีวิสัยทัศน์ที่ก้าวไกลของผู้นำ จะไม่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นผลสัมฤทธิ์หรือผลผลิตที่เป็นเลิศได้เลย หากสถาบันขาดการขับเคลื่อนนโยบายเหล่านั้นผ่านระบบปฏิบัติการและกระบวนการจัดการภายในพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพ ไร้รอยต่อ และเป็นระบบคุณภาพเดียวกัน และสอดรับกับผลการศึกษาของ สิทธิชัย สอนสุภี ที่ระบุว่า การขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุผลลัพธ์ตามเกณฑ์ความเป็นเลิศ จำเป็นต้องพึ่งพากลไกการส่งผ่านอิทธิพลเชิงโครงสร้าง ซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากการนำองค์กรเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหาร และถ่ายทอดอิทธิพลอย่างเป็นระบบผ่านกระบวนการจัดการภายในอันมีประสิทธิภาพ ก่อนจะนำไปสู่ความสำเร็จเชิงผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมของมหาวิทยาลัยอย่างยั่งยืน (สิทธิชัย สอนสุภี, 2554)

2. อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของรูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ

ผลการวิจัยพบว่า แบบจำลองสมการโครงสร้าง (SEM) มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (β = .910) และส่งอิทธิพลทางอ้อมไปยังผลลัพธ์การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (β = .884) โดยมีการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ เป็นตัวแปรส่งผ่าน ซึ่งตัวแปรในแบบจำลองร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของผลลัพธ์การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ ได้สูงถึงร้อยละ 94.30 (R^2 = .943) ประเด็นทางสถิติดังกล่าวอภิปรายได้ว่า ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ทำหน้าที่เป็นดัชนีต้นทางหรือแรงขับเคลื่อนเชิงสาเหตุหลัก (Causal Driver) ที่มีความสำคัญสูงสุดในการกำหนดทิศทางเชิงนโยบาย ซึ่งสอดคล้องตามทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ (Strategic Leadership) ของ Hitt, M. A. et al. ที่เน้นย้ำว่าพฤติกรรมการนำองค์กรของผู้บริหาร เป็นแรงขับเคลื่อนเชิงสาเหตุหลัก (Causal Driver) ในการจัดสรรทรัพยากร พัฒนาทุนมนุษย์ และวางระบบควบคุมการปฏิบัติงานภายในให้เกิดประสิทธิภาพ (Hitt, M. A. et al., 2010) ในขณะที่การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ ทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่าน (Mediator) ไปยังผลลัพธ์การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ สอดคล้องกับคำกล่าวของ Butterworth, R. & Witcher, B. ที่ว่าในระบบสถาบันอุดมศึกษาแบบหลายวิทยาเขต (Multi-campus Systems) การนำองค์กรของผู้นำเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการบรรลุความเป็นเลิศ แต่ผู้นำต้องอาศัยกลไกการจัดการกระบวนการ และระบบประกันคุณภาพภายใน (เช่น ระบบ KUQS และเกณฑ์ EdPEx) เป็นกลไกส่งผ่านอิทธิพล เพื่อผลักดันให้การดำเนินงานในทุกพื้นที่ ยกระดับสู่ผลลัพธ์ความเป็นเลิศร่วมกันอย่างยั่งยืน (Butterworth, R. & Witcher, B., 2001) ในขณะที่งานวิจัยของ เหมือนฝัน นันทิยกุล และพิชญาภา ยืนยาว พบว่า ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ส่งผลต่อการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศในจังหวัดนครปฐม และสามารถทำนายการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศได้ร้อยละ 92.70 (เหมือนฝัน นันทิยกุล และพิชญาภา ยืนยาว, 2563) เช่นเดียวกับงานวิจัยของ สุภัทรา สงครามศรี พบว่า ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์และการบริหารสู่ความเป็นเลิศ เป็นปัจจัยส่งผลในเชิงบวกต่อผลลัพธ์การดำเนินงาน

ที่มุ่งเน้นความเป็นเลิศของสถานศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ (สุภัทรา สงครามศรี, 2563) และงานวิจัยของ อนุธิดา ประเสริฐศักดิ์ และคณะ พบว่า ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์มีอิทธิพลทางอ้อมต่อผลการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยเอกชน โดยผ่านการจัดการนวัตกรรม (อนุธิดา ประเสริฐศักดิ์ และคณะ, 2563)

3. ข้อจำกัดเชิงวิธีวิทยาและการนำผลการวิจัยไปอ้างอิงประโยชน์ (Methodological Considerations & Generalizability)

นอกเหนือจากข้อค้นพบทางสถิติข้างต้น สัมประสิทธิ์การพยากรณ์ความแปรปรวนของตัวแปรผลลัพธ์ความเป็นเลิศที่อยู่ในระดับสูงถึงร้อยละ 94.30 ($R^2 = 0.943$) รวมถึงค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานระหว่างเส้นทางที่อยู่ในเกณฑ์สูงมากนั้น สามารถอภิปรายบนพื้นฐานของข้อจำกัดเชิงวิธีวิทยาได้ว่า ความสัมพันธ์ดังกล่าวได้รับการสนับสนุนภายใต้บริบทโครงสร้างการบริหารและระบบประกันคุณภาพของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งเป็นสถาบันกรณีศึกษาที่มีระบบ KUQS บูรณาการร่วมกับเกณฑ์ EdPEx ควบคุมอยู่ โดยขนาดอิทธิพลที่สูงนี้สะท้อนถึงความซ้ำซ้อนเชิงแนวคิด (Concept Redundancy) และความเชื่อมโยงอย่างหนาแน่นของตัวแปรในระบบคุณภาพเดียวกัน ซึ่งเป็นธรรมชาติของชุดข้อมูลที่มีการสอดแทรกกระบวนการและเกณฑ์ประเมินที่ส่งผลต่อผลลัพธ์การดำเนินงานโดยตรง

ยิ่งไปกว่านั้น เนื่องจากงานวิจัยนี้ดำเนินกระบวนการวิจัยแบบผสมผสาน โดยมุ่งเน้นการศึกษาเฉพาะกรณี (Single Case Study) และรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นข้อมูลภาคตัดขวางผ่านแบบสอบถามที่เป็นแหล่งข้อมูลชุดเดียวกัน (Common Method Data) แม้จะผ่านการตรวจสอบดัชนีความสอดคล้องกลมกลืนและตรวจสอบความตรงข้ามกลุ่ม (Cross-validation) ด้วยวิธี Bootstrapping แล้ว แต่อาจเกิดอคติเชิงวิธีวิทยา (Common Method Bias) ที่เอื้อให้ขนาดอิทธิพลและค่าพารามิเตอร์มีสัดส่วนที่สูง และยังไม่สามารถสรุปความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Cause-and-Effect) ในลักษณะพลวัตได้อย่างเด็ดขาดในทุกบริบทการอุดมศึกษา รูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศที่พัฒนาขึ้นนี้ จึงมีข้อจำกัดในการนำผลไปอ้างอิงสู่ประชากรทั่วไป ดังนั้น การนำกรอบรูปแบบเชิงโครงสร้างนี้ไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ในสถาบันอุดมศึกษาแห่งอื่น ๆ จึงควรพิจารณาปรับปรุง และทดสอบความสอดคล้องเชิงโครงสร้างให้สอดรับกับบริบท วัฒนธรรมองค์กร และระบบคุณภาพเฉพาะของสถาบันนั้น ๆ ก่อนการนำไปปฏิบัติจริง

องค์ความรู้ใหม่

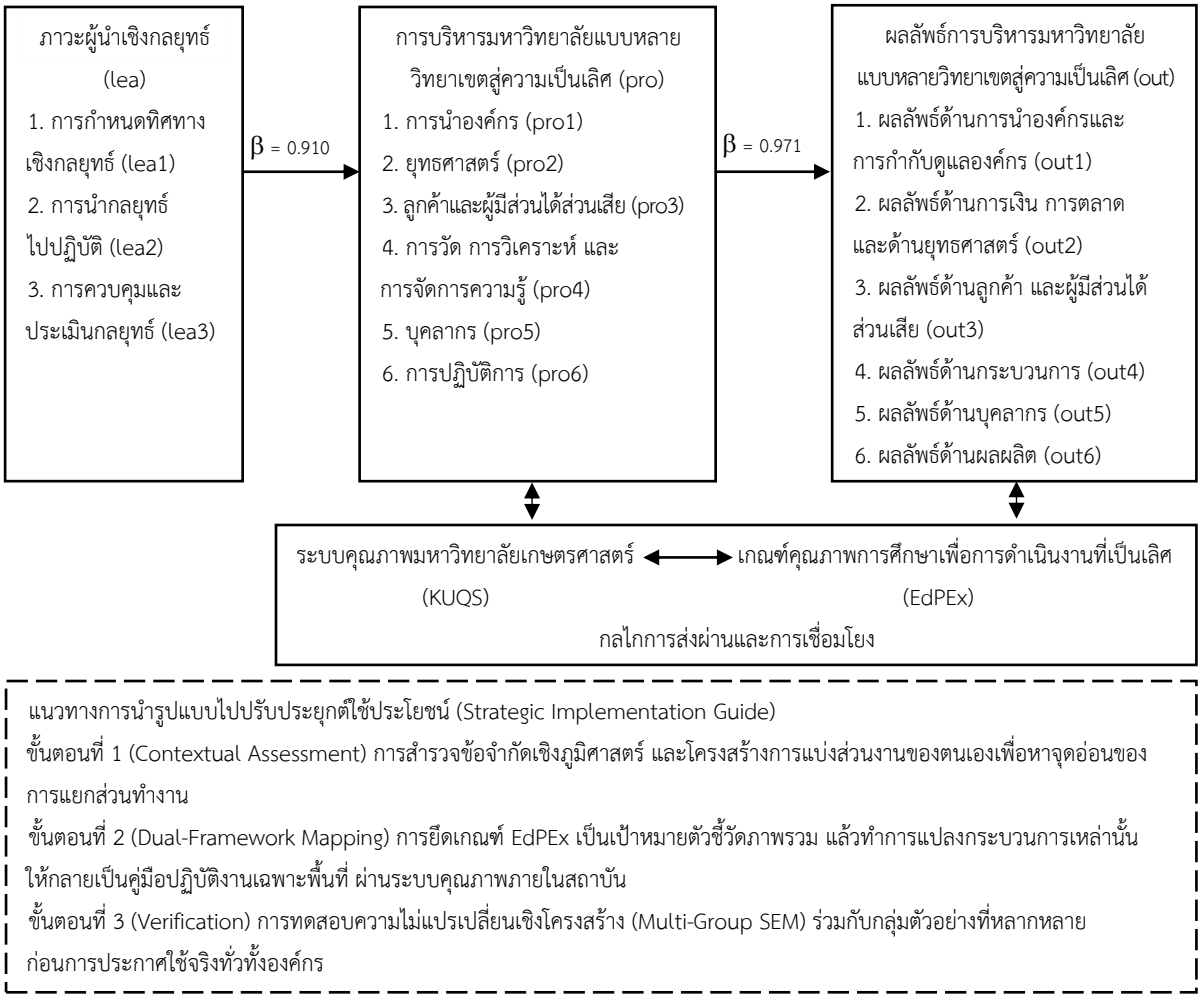

ภาพที่ 2 รูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ

จากภาพที่ 2 แสดงโครงสร้างองค์ความรู้ใหม่ตามแนวคิดการจัดวางองค์ประกอบเชิงระบบ (System Alignment) โดยเน้นองค์ประกอบและตัวแปรสังเกตได้ (Observed Variables) ควบคู่กับการทำหน้าที่เชิงโครงสร้างของตัวแปรส่งผ่าน (Mediator) ดังนี้

1. องค์ประกอบและตัวแปรสังเกตได้ (Comprehensive Observed Variables) รูปแบบนี้ ประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ทั้ง 15 ตัวแปร ที่ผ่านการทดสอบเชิงประจักษ์ (SEM) โดยแบ่งเป็น ตัวแปรอิสระต้นทาง แสดงมิติภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ (lea) ทั้ง 3 ด้าน ตั้งแต่การกำหนดทิศทางเชิงกลยุทธ์ (lea1) ไปจนถึงการควบคุมและประเมินกลยุทธ์ (lea3) ในขณะที่ตัวแปรตามปลายทาง แสดงมิติผลลัพธ์การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ ทั้ง 6 ด้าน ตั้งแต่ผลลัพธ์ด้านการนำองค์กรและการกำกับดูแลองค์กร (out1) ไปจนถึงผลลัพธ์ด้านผลผลิต (out6)

2. การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (Multi-Campus University Management toward Excellence: pro) ในฐานะตัวแปรส่งผ่าน (Mediator) แสดงมิติการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตทั้ง 6 ด้าน ตั้งแต่การนำองค์กร (pro1) ไปจนถึงการปฏิบัติการ (pro6) ทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่านเชิงโครงสร้างที่รองรับอิทธิพลเชิงสาเหตุจากภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ (β = .910) เพื่อส่งผ่านและขับเคลื่อนประสิทธิผลไปยังตัวแปรตามปลายทาง คือ ผลลัพธ์การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (β = .971)

3. กลไกการส่งผ่านและการเชื่อมโยง (Systemic Transmission Mechanism แสดงให้เห็นว่าตัวแปรสังเกตได้ในกลุ่มตัวแปรส่งผ่านไม่ได้ทำงานอย่างแยกส่วน แต่ขับเคลื่อนผ่านกลไกการบูรณาการเชื่อมโยงระบบคุณภาพ คู่ขนานระหว่างระบบคุณภาพมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (KUQS) และเกณฑ์คุณภาพการศึกษาเพื่อการดำเนินงานที่เป็นเลิศ (EdPEx) โดยโยงลูกศรสองทิศทางขึ้นไปกำกับทั้งกลุ่มตัวแปรส่งผ่าน (pro1-pro6) และกลุ่มตัวแปรตาม (out1-out6) สะท้อนทฤษฎีคุณภาพที่ว่าระบบประกันคุณภาพ ทำหน้าที่จัดวางกระบวนการและกำหนดเป้าหมายการวัดผลลัพธ์ให้สอดรับกัน เพื่อส่งผ่านอิทธิพลของภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ไปขจัดการทำงานแยกส่วน (Silos) ทั่วทั้งองค์กร

แนวทางการนำรูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศไปปรับประยุกต์ใช้ประโยชน์ (Actionable Implementation Guide) การนำรูปแบบนี้ไปปรับใช้ แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน (ขั้นตอนที่ 1 - 3) เพื่อเป็นแนวทางให้สถาบันอุดมศึกษาแห่งอื่น นำรูปแบบ โครงสร้าง และกลไกความสัมพันธ์ของตัวแปรสังเกตได้กลุ่มต่าง ๆ นี้ไปใช้ในการสำรวจ ประเมินข้อจำกัด ปรับระดับคู่มือ และทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนเชิงโครงสร้าง (Multi-Group SEM) ก่อนนำไปใช้จริงในบริบทเฉพาะของตนเอง ภายใต้ขอบเขตการศึกษารายกรณี (Kasetsart University Context)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยรูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สามารถสรุปผลและให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อนำไปขับเคลื่อนองค์กรได้อย่างเป็นระบบ ดังนี้ 1) รูปแบบเชิงโครงสร้างระบบคุณภาพที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลักที่ร้อยเรียงกันเชิงระบบ ได้แก่ ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ และผลลัพธ์การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ โดยมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับสูง บูรณาการระบบ KUQS เข้ากับกรอบเกณฑ์ EdPEx เพื่อลดปัญหาระบบงานแยกส่วน (Silos) ซึ่งข้อเสนอแนะในการนำไปปรับใช้ควรพิจารณาเงื่อนไข และบริบทวัฒนธรรมองค์กรเฉพาะตัวของแต่ละสถาบันร่วมด้วย ควบคู่กับการนำคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ไปใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาทุนมนุษย์ และเสริมสร้างสมรรถนะของผู้บริหารในทุกระดับวิทยาเขตเป็นหลัก โดยหลีกเลี่ยงการนำไปกำหนดเป็นเกณฑ์ขั้นต่ำในการสรรหาผู้บริหารโดยตรง เนื่องจากยังไม่มีหลักฐานเชิงประจักษ์ข้ามกลุ่มรองรับความตรงเชิงเกณฑ์อย่างเพียงพอ 2) ผลการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างด้วยแบบจำลองสมการโครงสร้าง (SEM) ยืนยันว่า ตัวแปรทั้งหมดร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของผลลัพธ์การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศได้สูงถึงร้อยละ 94.30 โดยมีปัจจัยภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ส่งอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อการบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (β = .910) และส่งอิทธิพลทางอ้อมผ่านตัวแปรส่งผ่านดังกล่าวไปยังผลลัพธ์การบริหารมหาวิทยาลัยแบบหลายวิทยาเขตสู่ความเป็นเลิศ (β = .884) อย่างมีนัยสำคัญ

ซึ่งข้อเสนอแนะในทางปฏิบัติผู้บริหารสถาบันควรมุ่งเน้นการขับเคลื่อนผ่านระบบคุณภาพและเกณฑ์ EdPEx ทั้ง 6 ด้านร่วมกันเพื่อเป็นเครื่องมือประสานงานระหว่างพื้นที่ และฝ่ายนโยบายแผนงานควรนำตัวแปรสะท้อนผลลัพธ์ทั้ง 6 ด้านไปประยุกต์เป็นดัชนีชี้วัดความสำเร็จ (KPIs) ในแผนยุทธศาสตร์สถาบัน เพื่อกำกับติดตามผลให้เชื่อมโยงกัน และ 3) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป ควรขยายขอบเขตไปทดสอบแบบจำลองกับสถาบันอุดมศึกษาแห่งอื่นเพื่อเพิ่มระดับการอ้างอิงประโยชน์ผลการวิจัย พร้อมทำการทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนของตัวแบบข้ามกลุ่ม (Multi-Group SEM) ระหว่างประเภทสถาบันหรือระหว่างวิทยาเขต ตลอดจนเปลี่ยนวิธีวิทยาไปสู่การเก็บข้อมูลระยะยาวแบบต่อเนื่อง (Longitudinal Study) แยกช่วงเวลาการจัดเก็บตัวแปรอิสระ ตัวแปรส่งผ่าน และตัวแปรผลลัพธ์ออกจากกัน เพื่อยกระดับความแม่นยำในการตรวจสอบพลวัตความสอดคล้องเชิงเหตุและผลทางปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพสูงสุดอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2566). รายงานผลการประเมินคุณภาพภายใน และการประเมินคุณภาพภายนอก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. เรียกใช้เมื่อ 5 สิงหาคม 2569 จาก https://shorturl.asia/F23Og

สำนักงานพัฒนาคุณภาพ. (2569). ระบบคุณภาพมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. เรียกใช้เมื่อ 14 กรกฎาคม 2569 จาก https://qd.ku.ac.th/ku-excellence-model

สิทธิชัย สอนสุภี. (2554). โมเดลสมการโครงสร้างของปัจจัยที่ส่งผลต่อความเป็นเลิศของมหาวิทยาลัย. ใน วิทยานิพนธ์ปรัชญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุภัทรา สงครามศรี. (2563). อิทธิพลของภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ที่มีต่อการบริหารสู่ความเป็นเลิศ และผลลัพธ์การบริหารที่มุ่งเน้นความเป็นเลิศของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารวิชาการเทคโนโลยีการจัดการ, 1(2), 1-11.

เหมือนฝัน นันทิยกุล และพิชญาภา ยืนยาว. (2563). ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศในจังหวัดนครปฐม. วารสารศิลปากรศึกษาศาสตร์วิจัย, 12(1), 232-246.

อนุธิดา ประเสริฐศักดิ์ และคณะ. (2563). โมเดลความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ การจัดการนวัตกรรมกับผลการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยเอกชนในประเทศไทย. วารสารหาดใหญ่วิชาการ, 20(1), 183-200.

Butterworth, R. & Witcher, B. (2001). Realising the Vision: Translating Strategy into Action through Policy Management. Journal of the Institution of British Telecommunications Engineers, 2(4), 1-11.

Cronbach, L. J. (1951). Coefficient Alpha and the Internal Structure of Tests. Psychometrika, 16(3), 297-334.

Dahlgaard, J. J. et al. (2019). Evolution and future of total quality management: management control and organisational learning. Total Quality Management & Business Excellence, 30(1), 1-16.

Hitt, M. A. et al. (2010). Strategic leadership for the 21st century. Business Horizons, 53(5), 437-444.

Kline, R. B. (2023). Principles and Practice of Structural Equation Modeling. (5th ed.). New York: Guilford Press.

Likert, R. (1932). A technique for the measurement of attitudes. Archives of Psychology, 22(140), 5-55.

Schumacker, R. E. et al. (2022). A beginner's Guide to Structural Equation Modeling. (5th ed.). New York: Routledge.

บทความวิจัย

อิทธิพลของความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่มีต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในเขตกรุงเทพมหานคร*

THE EFFECTS OF CULTURAL DIFFERENCES ON THE STREET FOOD CONSUMPTION BEHAVIOR OF FOREIGN TOURISTS IN BANGKOK

ประภากร สีทา
Prapakorn Seetha
คณะมนุษยศาสตร์และการจัดการการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ปทุมธานี ประเทศไทย
Humanities and Tourism Management, Bangkok University, Pathum Thani, Thailand
Corresponding author E-mail: Seethakorn@gmail.com
Tel: 098-884-9588

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความแตกต่างทางวัฒนธรรม ลักษณะทางประชากรศาสตร์ และถิ่นพำนักของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มีต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางในเขตกรุงเทพมหานคร และเพื่อศึกษาอิทธิพลของความรู้ด้านอาหาร ประสบการณ์ด้านอาหารในอดีต และทัศนคติที่มีต่อพฤติกรรม เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ จำนวน 400 คน ด้วยแบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติ One-Way ANOVA และ Binary Logistic Regression ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวมีความรู้ ประสบการณ์ และทัศนคติอาหารริมทางอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเฉพาะด้านความเพลิดเพลินและความน่าจดจำของประสบการณ์ ผลการทดสอบด้วย One-Way ANOVA พบว่า มีเพียงถิ่นพำนัก/ทวีปเท่านั้นที่มีอิทธิพลต่อความถี่ในการบริโภคอาหารริมทางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (Sig. = .045) ในขณะที่เพศและอายุไม่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนผลการทดสอบด้วย Binary Logistic Regression พบว่า โมเดลโดยรวมของความรู้ ประสบการณ์ และทัศนคติไม่มีนัยสำคัญทางสถิติในการทำนายพฤติกรรม (Sig. = .129) เมื่อพิจารณารายตัวแปร พบว่า ทัศนคติมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในทิศทางตรงกันข้ามกับที่คาดไว้ (B = -.521, Sig. = .030) ซึ่งสะท้อนช่องว่างระหว่างทัศนคติกับพฤติกรรมจริง การศึกษาชี้ให้เห็นว่าถิ่นพำนัก/วัฒนธรรมควรเป็นเกณฑ์หลักในการออกแบบกลยุทธ์การตลาดของผู้ประกอบการและหน่วยงานท่องเที่ยว มากกว่าการแบ่งกลุ่มตามเพศหรืออายุ เพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นด้านสุขอนามัยแก่นักท่องเที่ยวและลดช่องว่างระหว่างทัศนคติกับพฤติกรรมจริง ซึ่งงานวิจัยนี้ได้เสนอกรอบแนวคิดวิจัยครั้งต่อไปโดยเพิ่มความตั้งใจเชิงพฤติกรรมเป็นตัวแปรส่งผ่านระหว่างทัศนคติกับพฤติกรรมจริง และให้ถิ่นพำนัก/วัฒนธรรมเป็นบริบทที่กำกับความสัมพันธ์

คำสำคัญ: ชาวต่างชาติ, อิทธิพล, วัฒนธรรม, พฤติกรรมการบริโภค, อาหารริมทาง

* Received 6 August 2026; Revised 29 August 2026; Accepted 23 September 2026

Abstract

This research aimed to study cultural differences, demographic characteristics, and country of residence of international tourists in relation to their street food consumption behavior in Bangkok, and to examine the influence of food knowledge, past food experience, and attitude on that behavior. This was a quantitative study that collected data from 400 international tourists using a questionnaire. The data were analyzed using descriptive statistics (mean and standard deviation), One-Way ANOVA, and Binary Logistic Regression. The results showed that tourists had a high level of street food knowledge, experience, and attitude in every aspect, particularly in terms of the enjoyment and memorability of the experience. The One-Way ANOVA results indicated that only country of residence/ continent had a statistically significant influence on the frequency of street food consumption (Sig. = .045), whereas gender and age did not have a statistically significant influence. The Binary Logistic Regression results showed that the overall model of knowledge, experience, and attitude was not statistically significant in predicting behavior (Sig. = .129). When the individual variables were examined, attitude was found to have a statistically significant relationship in the opposite direction from what had been expected (B = -.521, Sig. = .030), reflecting a gap between attitude and actual behavior. The findings suggested that country of residence/culture should be the primary criterion for designing the marketing strategies of entrepreneurs and tourism agencies, rather than segmentation by gender or age, in order to strengthen tourists' confidence in hygiene and reduce the gap between attitude and actual behavior. This research proposed a framework for future studies by adding behavioral intention as a mediating variable between attitude and actual behavior, and positioning country of residence/culture as a moderating context for the relationship.

Keywords: Foreigners, Influence, Culture, Consumption Behavior, Street Food

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy Tourism) ได้กลายเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจการท่องเที่ยวโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2568) ได้บรรจุ “อาหาร” (Food) ไว้เป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ Soft Power 5F เพื่อผลักดันอาหารไทยให้เป็นจุดขายหลักของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวพร้อมทั้งเปิดแคมเปญ Year of Thai Gastronomy เพื่อนำเสนอวัฒนธรรมอาหารไทยผ่านการท่องเที่ยวเชิงอาหาร โดยตลาดการท่องเที่ยวเชิงอาหารของไทยมีส่วนแบ่งเกือบร้อยละ 4 ของตลาดโลกที่กำลังเติบโตเฉลี่ยปีละกว่าร้อยละ 16 สอดคล้องกับแนวคิด BCG Model ที่ภาครัฐใช้เป็นกรอบนโยบายยกระดับการท่องเที่ยวเชิงอาหารอย่างยั่งยืน โดยแปลงยุทธศาสตร์ดังกล่าว จาก Policy Lab สู่ผลิตภัณฑ์จริง ผลสำรวจภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวเชิงอาหารในสายตานักท่องเที่ยวต่างชาติปี พ.ศ. 2568 ยังจัดให้ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 2 ของโลก รองจากญี่ปุ่นเท่านั้น ซึ่งสะท้อนความพร้อมของไทยทั้งด้านวัตถุดิบ อัตลักษณ์รสชาติ

คุณภาพมาตรฐานอาหาร และนโยบายสนับสนุนจากภาครัฐ อาหารริมทางหรือ “สตรีทฟู้ด” จึงมิใช่เพียงวิถีชีวิตของคนเมือง แต่เป็นสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจและถูกยกระดับให้เป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ชาติด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ (ThaiPr.NET, 2025) ในทางปฏิบัติ แม้กรุงเทพฯ จะได้รับการยกย่องให้เป็นเมืองแห่งอาหารริมทางที่ดีที่สุดในโลกต่อเนื่องหลายปี และในปี พ.ศ. 2561 สำนักข่าวซีเอ็นเอ็น (CNN) ยังจัดให้ประเทศไทยเป็นหนึ่งใน 23 ประเทศที่มีอาหารริมทางดีที่สุดในโลก แต่ในทางวิชาการ กลับพบว่า ยังขาดความเข้าใจที่ลึกซึ้งเพียงพอต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางของนักท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทั้งที่กรุงเทพฯ เป็นจุดหมายปลายทางที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวจากภูมิภาคต่าง ๆ ที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมอาหารแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง งานวิจัยด้านพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเชิงอาหารในระดับสากลยังชี้ให้เห็นความไม่แน่นอนเชิงองค์ความรู้ในประเด็นนี้เช่นกัน ดังนั้น งานวิจัยด้านพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเชิงอาหารในระดับสากลยังชี้ให้เห็นความไม่แน่นอนเชิงองค์ความรู้ในประเด็นนี้เช่นกัน กล่าวคือ ปัจจัยด้าน food neophobia และการแสวงหาความแปลกใหม่มีผลต่อแรงจูงใจในการบริโภคอาหารของนักท่องเที่ยว แต่ยังไม่มีความชัดเจนว่าอิทธิพลดังกล่าวจะแตกต่างกันไปตามสัญชาติหรือภูมิหลังทางวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มหรือไม่ (Promsivapallop, P. & kannaovakun, P., 2020) สะท้อนว่าทั้งในระดับนโยบายและระดับวิชาการ ยังขาดความเข้าใจที่ลึกซึ้งไม่เพียงพอต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางของนักท่องเที่ยวที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม (Wongphan, C. et al., 2026)

ในบริบทของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา กรุงเทพฯ ถือเป็นจุดหมายปลายทางที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวสูงที่สุดแห่งหนึ่งของโลกโดยล่าสุดกรุงเทพฯ ครองอันดับ 1 เมืองที่มีนักท่องเที่ยวต่างชาติมาเยือนมากที่สุดในโลกในปี พ.ศ. 2568 ด้วยจำนวนกว่า 30.3 ล้านคน ซึ่งเดินทางมาจากภูมิภาคที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมอาหารแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ทั้งเอเชีย ยุโรป อเมริกา ตะวันออกกลาง และโอเชียเนีย งานวิจัยเชิงวิชาการชี้ ว่านักท่องเที่ยวจากวัฒนธรรมตะวันตกซึ่งมีระดับการหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอนต่ำ มักมีแนวโน้ม กล้าเสี่ยง ลองอาหารใหม่มากกว่านักท่องเที่ยวจากวัฒนธรรมอื่น (Promsivapallop, P. & kannaovakun, P., 2020) ความแตกต่างเชิงวัฒนธรรมเหล่านี้ส่งผลให้นักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มมีระดับความรู้ด้านอาหาร ประสบการณ์ในอดีต และทัศนคติต่อการบริโภคอาหารริมทางที่ไม่เท่ากัน บางกลุ่มมองว่าอาหารริมทาง คือ เสน่ห์และเป้าหมายหลักของการเดินทาง ขณะที่บางกลุ่มยังกังวลด้านสุขอนามัยและความปลอดภัยของอาหาร ทำให้พฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางของนักท่องเที่ยวต่างชาติในกรุงเทพฯ มีความซับซ้อนและแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งยังไม่มีการศึกษาที่ชี้ชัดในบริบทของประเทศไทยโดยเฉพาะ (ฐานเศรษฐกิจ, 2569) ความสัมพันธ์ระหว่างความแตกต่างทางวัฒนธรรม ความรู้ ประสบการณ์ ทัศนคติ และพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางในการศึกษาครั้งนี้ มีรากฐานเชิงทฤษฎีรองรับหลายประการ กล่าวคือ ทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน (Theory of Planned Behavior: TPB), Ajzen, I. อธิบายว่าทัศนคติ การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง และการรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม เป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดความตั้งใจและพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งเป็นกรอบที่นักวิจัยด้านพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเชิงอาหารนิยมนำมาใช้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับพฤติกรรมการบริโภคอาหารท้องถิ่น และแนวคิดคุณค่าการบริโภคอาหาร (Ajzen, I., 1991) เห็นว่าการตัดสินใจบริโภคอาหารของนักท่องเที่ยวไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านประโยชน์ใช้สอยเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงคุณค่าเชิงอารมณ์ สังคม และความรู้ ซึ่งอาจแปรผันไปตามภูมิหลังทางวัฒนธรรมของผู้บริโภคแต่ละกลุ่ม นอกจากนี้ กรอบพฤติกรรมข้ามวัฒนธรรม ตามแนวคิดมิติวัฒนธรรม (Hofstede, G., 2001)

โดยเฉพาะมิติการหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอน ยังช่วยอธิบายว่าเหตุใดนักท่องเที่ยวจากภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันจึงมีระดับความกล้าเสี่ยงและทัศนคติต่อการบริโภคอาหารต่างถิ่นที่ไม่เท่ากัน ทฤษฎีและแนวคิดดังกล่าวจึงเป็นฐานสำคัญในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้

จากความเป็นมาและกรอบทฤษฎีข้างต้นจะเห็นได้ว่า ประเทศไทยและกรุงเทพฯ จะมีศักยภาพและชื่อเสียงด้านอาหารริมทางระดับโลก แต่งานวิจัยด้านพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเชิงอาหารส่วนใหญ่ในต่างประเทศยังคงศึกษาพฤติกรรมในช่วงก่อนและระหว่างการท่องเที่ยวเป็นหลัก ขณะที่การศึกษาภายหลังประสบการณ์ยังมีอยู่จำกัด (Gupta, V. et al., 2023) ประกอบกับงานวิจัยเชิงข้ามวัฒนธรรมด้านค่านิยมและพฤติกรรมการบริโภคอาหารยังพบช่องว่างทั้งในเชิงบริบทและระเบียบวิธีวิจัย โดยเฉพาะการขาดกรอบวิจัยที่บูรณาการตัวแปรความแตกต่างทางวัฒนธรรมเข้ากับความรู้ ประสบการณ์ในอดีต และทัศนคติไว้ในแบบจำลองเดียวกัน (Lindsey, M., 2024) และแม้จะมีงานวิจัยไทยที่วางกรอบความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวไว้บ้างแล้ว แต่ยังไม่มีการนำตัวแปรความแตกต่างทางวัฒนธรรมมาศึกษาร่วมอย่างเป็นระบบภายใต้กรอบทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนและคุณค่าการบริโภคอาหารในบริบทของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่บริโภคอาหารริมทางในประเทศไทยโดยตรง งานวิจัยนี้จึงมีความสำคัญในการเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว โดยผลการศึกษาที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรุงเทพฯ และผู้ประกอบการอาหารริมทาง ในการออกแบบนโยบายและกลยุทธ์การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอาหารที่สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนต่อยอดองค์ความรู้ทางวิชาการด้านการท่องเที่ยวเชิงอาหารและพฤติกรรมผู้บริโภคข้ามวัฒนธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความแตกต่างทางวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ จำแนกตามลักษณะทางประชากรศาสตร์และถิ่นพำนัก ที่มีต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางในเขตกรุงเทพมหานคร

2. เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของความรู้ด้านอาหาร ประสบการณ์ด้านอาหารในอดีต และทัศนคติต่อพฤติกรรมที่มีต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในเขตกรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวในกรุงเทพ ฯ กลุ่มตัวอย่าง คือ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจากภูมิภาคเอเชีย ยุโรป อเมริกา และโอเชียเนีย เนื่องจากไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน ผู้วิจัยจึงกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ (Cochran, W. G., 1977) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และกำหนดสัดส่วนประชากร (p) เท่ากับ 0.5 ซึ่งมีความคลาดเคลื่อนไม่เกินร้อยละ 5 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำเท่ากับ 384 คน ผู้วิจัยจึงปัดขึ้นเป็น 400 คน เพื่อความครอบคลุมและลดความคลาดเคลื่อนที่อาจเกิดจากแบบสอบถามไม่สมบูรณ์ การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการเลือกแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็น (Non-probability Sampling) โดยเฉพาะการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ร่วมกับการสุ่มตามความสะดวก (Convenience Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้ 1) เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวในเขตกรุงเทพมหานคร

2) มีอายุ 18 ปีขึ้นไป 3) เคยมีประสบการณ์รับประทานอาหารริมทางในกรุงเทพฯ มาก่อนอย่างน้อย 1 ครั้ง และ 4) สามารถสื่อสารและยินยอมตอบแบบสอบถามได้ในช่วงเวลาที่ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ผู้วิจัยเลือกเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มีคุณสมบัติครบตามเกณฑ์ดังกล่าว

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความแตกต่างทางวัฒนธรรมกับพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวในกรุงเทพฯ และบริเวณพื้นที่ที่กำหนด ได้แก่ เยาวราช จตุจักร และถนนข้าวสาร ในช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายน กลุ่มตัวอย่าง คือ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจากภูมิภาคเอเชีย ยุโรป อเมริกา และโอเชียเนีย

วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการเลือกแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็น (Non-probability Sampling) โดยเฉพาะการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ร่วมกับการสุ่มตามความสะดวก (Convenience Sampling) ผู้วิจัยจะเลือกเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่สามารถสื่อสารและยินยอมตอบแบบสอบถามได้ในช่วงเวลาที่ลงพื้นที่เก็บข้อมูล

การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ความคิดเห็นเกี่ยวกับความแตกต่างทางวัฒนธรรม และพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ การสร้างแบบสอบถามโดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำแบบสอบถามไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถาม (IOC: Index of item objective congruence) ได้ค่า 0.84 ซึ่งมีค่าเกิน 0.50 มีความเที่ยงตรง และปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ ก่อนนำไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ ได้ค่าความเชื่อมั่นที่ 0.84 จัดอยู่ในระดับดีมาก มีความน่าเชื่อถือสูง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยตนเองในช่วงเดือนมีนาคม - ถึงเมษายน ณ พื้นที่เยาวราช ถนนข้าวสาร และจตุจักร โดยเลือกเก็บข้อมูลทั้งวันธรรมดาและวันหยุดสุดสัปดาห์ตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ พร้อมอธิบายวัตถุประสงค์ของการวิจัยแก่ผู้ตอบแบบสอบถามก่อนขอความยินยอมในการตอบแบบสอบถาม และเก็บแบบสอบถามกลับทันทีหลังตอบเสร็จ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่รวบรวมได้จะนำมาตรวจสอบความสมบูรณ์ แล้วบันทึกและประมวลผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม รวมทั้งใช้สถิติเชิงอนุมานเพื่อทดสอบความแตกต่างและอิทธิพลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยต้องตอบวัตถุประสงค์ทุกข้อ

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาความแตกต่างทางวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ จำแนกตามลักษณะทางประชากรศาสตร์และถิ่นพำนัก ที่มีต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางในเขตกรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 1 แสดงลักษณะทางประชากรศาสตร์และถิ่นพำนักของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในเขตกรุงเทพมหานคร

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (ความถี่)	ร้อยละ
1. เพศ		
1) ชาย	210	52.50
2) หญิง	178	44.50
3) เพศทางเลือก	12	3.00
รวม	**400**	**100.00**
2. อายุ		
1) อายุ 18 - 25 ปี	130	32.50
2) อายุ 26 - 35 ปี	163	40.80
3) อายุ 36 - 55 ปี	87	21.80
4) อายุ 56 ปีขึ้นไป	20	5.00
รวม	**400**	**100.00**
3. การศึกษา		
1) ต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย	12	3.00
2) จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย	59	14.80
3) อนุปริญญา / ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)	40	10.00
4) ปริญญาตรี	230	57.50
5) ปริญญาโท	47	11.80
6) ปริญญาเอก	12	3.00
รวม	**400**	**100.00**
4. ทวีป (ถิ่นพำนัก)		
1) เอเชีย	127	31.80
2) ยุโรป	177	44.30
3) อเมริกา	71	17.80
4) โอเชียเนีย	25	6.30
รวม	**400**	**100.00**

จากตารางที่ 1 การศึกษาข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ สามารถอธิบายผลได้ดังนี้ ด้าน เพศ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 210 คน คิดเป็นร้อยละ 52.50 รองลงมา คือ เพศหญิง จำนวน 178 คน คิดเป็นร้อยละ 44.50 และเพศทางเลือก จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 3.00 ตามลำดับ

ด้านอายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 26 - 35 ปี จำนวน 163 คน คิดเป็นร้อยละ 40.80 รองลงมา คือ ช่วงอายุ 18 - 25 ปี จำนวน 130 คน คิดเป็นร้อยละ 32.50 ช่วงอายุ 36 - 55 ปี จำนวน 87 คน คิดเป็นร้อยละ 21.80 และช่วงอายุ 56 ปีขึ้นไป จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 5.00 ตามลำดับ

ด้านระดับการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 230 คน คิดเป็นร้อยละ 57.50 รองลงมา คือ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 14.80 ระดับปริญญาโท จำนวน 47 คน คิดเป็นร้อยละ 11.80 ระดับอนุปริญญา/ปวส. จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 10.00 และระดับต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย กับระดับปริญญาเอก มีจำนวนเท่ากัน คือ 12 คน คิดเป็นร้อยละ 3.00 เท่ากัน ตามลำดับ

ด้านทวีปที่พำนักอาศัย พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มาจากทวีปยุโรป จำนวน 177 คน คิดเป็นร้อยละ 44.30 รองลงมา คือ ทวีปเอเชีย จำนวน 127 คน คิดเป็นร้อยละ 31.80 ทวีปอเมริกา จำนวน 71 คน คิดเป็นร้อยละ 17.80 และทวีปโอเชียเนีย จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 6.30 ตามลำดับ

ตารางที่ 2 แสดงพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในเขตกรุงเทพมหานคร

พฤติกรรมนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	จำนวน (ความถี่)	ร้อยละ
1. ท่านเดินทางมากับใคร		
1) เดินทางคนเดียว	128	32.00
2) เดินทางมากับเพื่อน	114	28.50
3) เดินทางมากับครอบครัว	158	39.50
รวม	**400**	**100.00**
2. ท่านเคยมาเที่ยวกรุงเทพฯ กี่ครั้งแล้ว		
1) ครั้งแรก	155	38.80
2) 2 ครั้ง	89	22.30
3) 3 ครั้ง	50	12.40
4) มากกว่า 4 ครั้ง	106	26.50
รวม	**400**	**100.00**
3. ท่านเคยรับประทานอาหารข้างทาง (สตรีทฟู้ด) กี่ครั้งแล้ว (รวมครั้งนี้ด้วย)		
1) ครั้งแรก	82	20.50
2) 2 ครั้ง	52	13.00
3) 3 ครั้ง	54	13.50
4) มากกว่า 4 ครั้ง	212	53.00
รวม	**400**	**100.00**
4. วัตถุประสงค์หลักของการเดินทางท่องเที่ยวครั้งนี้คืออะไร		
1) พักผ่อน/เที่ยวชม	238	60.00
2) ธุรกิจ	66	16.00
3) เยี่ยมญาติ/เพื่อน	96	24.00
รวม	**400**	**100.00**

จากตารางที่ 2 การศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ จำนวนทั้งสิ้น 400 คน สามารถอธิบายผลได้ดังนี้ ด้าน บุคคลที่เดินทางมาด้วย พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เดินทางมากับครอบครัว จำนวน 158 คน คิดเป็นร้อยละ 39.50 รองลงมา คือ เดินทางมาคนเดียว จำนวน 128 คน คิดเป็นร้อยละ 32.00 และเดินทางมากับเพื่อน จำนวน 114 คน คิดเป็นร้อยละ 28.50 ตามลำดับ

ด้านจำนวนครั้งที่เคยมาเที่ยวกรุงเทพฯ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เดินทางมาเที่ยวกรุงเทพฯ เป็นครั้งแรก จำนวน 155 คน คิดเป็นร้อยละ 38.80 รองลงมา คือ เคยมาแล้วมากกว่า 4 ครั้ง จำนวน 106 คน คิดเป็นร้อยละ 26.50 เคยมาแล้ว 2 ครั้ง จำนวน 89 คน คิดเป็นร้อยละ 22.30 และเคยมาแล้ว 3 ครั้ง จำนวน 50 คน คิดเป็นร้อยละ 12.40 ตามลำดับ

ด้านจำนวนครั้งที่รับประทานอาหารข้างทาง (สตรีทฟู้ด) พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เคยรับประทานอาหารข้างทางมาแล้วมากกว่า 4 ครั้ง จำนวน 212 คน คิดเป็นร้อยละ 53.00 รองลงมา คือ เป็นครั้งแรก จำนวน 82 คน คิดเป็นร้อยละ 20.50 เคยรับประทานมาแล้ว 3 ครั้ง จำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 13.50 และเคยรับประทานมาแล้ว 2 ครั้ง จำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 13.00 ตามลำดับ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่านักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่มีความคุ้นเคยและนิยมรับประทานอาหารข้างทางเป็นประจำ

ด้านวัตถุประสงค์หลักของการเดินทางท่องเที่ยว พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เดินทางมาเพื่อการพักผ่อน/ท่องเที่ยว จำนวน 238 คน คิดเป็นร้อยละ 60.00 รองลงมา คือ เดินทางมาเพื่อเยี่ยมญาติ/เพื่อน จำนวน 96 คน คิดเป็นร้อยละ 24.00 และเดินทางมาเพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ จำนวน 66 คน คิดเป็นร้อยละ 16.00 ตามลำดับ

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของความรู้ด้านอาหาร ประสบการณ์ด้านอาหารในอดีต และทัศนคติต่อพฤติกรรม ที่มีต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในเขตกรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 3 แสดงเกี่ยวกับปัจจัยด้านความรู้เกี่ยวกับอาหารและศิลปะการปรุงอาหารแบบไทย

ความรู้ด้านอาหารและศิลปะการปรุงอาหารแบบไทย	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1. ฉันได้อ่านข้อมูลเกี่ยวกับอาหารข้างทางก่อนเดินทางมาเที่ยวกรุงเทพฯ	3.91	1.021	มาก
2. ฉันรับรู้/เข้าใจถึงธรรมเนียมปฏิบัติในการรับประทานอาหารข้างทาง	3.76	.973	มาก
3. ฉันมีความรู้เกี่ยวกับอาหารข้างทางเป็นอย่างมาก	3.57	.997	มาก
4. ฉันรู้จักอาหารข้างทางที่ได้รับความนิยมในกรุงเทพฯ	4.00	.994	มาก
5. ฉันรู้จักสถานที่ที่มีอาหารข้างทางยอดนิยมในกรุงเทพฯ	3.67	1.055	มาก
6. ฉันรู้ว่าจุดหมายปลายทางใดมีอาหารข้างทางที่ดีที่สุด	3.53	1.057	มาก
7. ฉันเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านอาหารข้างทางเมื่อเปรียบเทียบกับเพื่อนของข้าพเจ้า	3.38	1.119	ปานกลาง
8. ฉันรู้จักอาหารข้างทางที่เป็นตัวแทน (สัญลักษณ์) ของแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่ในกรุงเทพฯ	3.41	1.068	มาก
9. ฉันสามารถอธิบายความรู้ของตนเองเกี่ยวกับอาหารข้างทางก่อนมาเที่ยวกรุงเทพฯ ได้	3.53	1.062	มาก
10. ฉันสามารถถูกอธิบายได้ว่าเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับอาหารข้างทาง	3.51	1.085	มาก
รวม	**3.62**	**.718**	**มาก**

จากตารางที่ 3 การศึกษาระดับความรู้ด้านอาหารและศิลปะการปรุงอาหารแบบไทยของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ พบว่า ในภาพรวมนักท่องเที่ยวมีความรู้เกี่ยวกับอาหารข้างทางอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.62 (S.D. = .718) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ “ฉันรู้จักอาหารข้างทางที่ได้รับความนิยมในกรุงเทพฯ” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.00 (S.D. = .994) อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ “ฉันได้อ่านข้อมูลเกี่ยวกับอาหารข้างทางก่อนเดินทางมาเที่ยวกรุงเทพฯ” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.91 (S.D. = 1.021) อยู่ในระดับมาก และ “ฉันรับรู้/เข้าใจถึงธรรมเนียมปฏิบัติในการรับประทานอาหารข้างทาง” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.76 (S.D. = .973) อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ “ฉันเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านอาหารข้างทางเมื่อเปรียบเทียบกับเพื่อนของข้าพเจ้า” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.38 (S.D. = 1.119) อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งเป็นข้อเดียวที่อยู่ในระดับปานกลาง ในขณะที่ข้อคำถามอื่น ๆ ทั้งหมดอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ 4 แสดงเกี่ยวกับปัจจัยด้านประสบการณ์การบริโภคอาหารริมทางและเครื่องดื่มในอดีตของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในเขตกรุงเทพมหานคร

ประสบการณ์อาหารและเครื่องดื่มในอดีต	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1. ฉันเพลิดเพลิน/พึงพอใจกับประสบการณ์การรับประทานอาหารข้างทาง	4.33	.757	มากที่สุด
2. ฉันได้รับประสบการณ์ที่ดีจากผู้ให้บริการอาหารข้างทาง	4.15	.824	มาก
3. ฉันได้เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้นผ่านประสบการณ์การรับประทานอาหารข้างทางในกรุงเทพฯ	4.14	.792	มาก
4. โดยทั่วไปแล้ว ฉันพบว่าอาหารข้างทางในกรุงเทพฯ เป็นไปตามที่ข้าพเจ้าคาดหวังไว้	4.02	.827	มาก
5. ฉันเลือกอาหารข้างทางที่ปรุงด้วยวัตถุดิบและ/หรือเทคนิคแบบท้องถิ่น	3.97	.897	มาก
6. ฉันเคยรับประทานอาหารข้างทางในช่วงวันหยุด	4.14	.919	มาก
7. คุณภาพของอาหารข้างทางทำให้ข้าพเจ้าอยากกลับมารับประทานอีกที่นี่	4.19	.833	มาก
8. ฉันจะจดจำประสบการณ์การรับประทานอาหารข้างทางในกรุงเทพฯ	4.28	.837	มากที่สุด
9. เมื่อเดินทางท่องเที่ยว ประสบการณ์การรับประทานอาหารข้างทางในกรุงเทพฯ มีความสำคัญต่อข้าพเจ้า	4.05	.931	มาก
10. ประสบการณ์การรับประทานอาหารข้างทางทำให้ข้าพเจ้ามีความรู้มากขึ้น	4.06	.833	มาก
รวม	**4.13**	**.526**	**มาก**

จากตารางที่ 4 การศึกษาประสบการณ์ด้านอาหารและเครื่องดื่มในอดีตของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ พบว่า ในภาพรวมนักท่องเที่ยวมีประสบการณ์ด้านอาหารและเครื่องดื่มในอดีตอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.13 (S.D. = .526) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ “ฉันเพลิดเพลิน/พึงพอใจกับประสบการณ์การรับประทานอาหารข้างทาง” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.33 (S.D. = .757) อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ “ฉันจะจดจำประสบการณ์การรับประทานอาหารข้างทางในเขตกรุงเทพฯ” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.28 (S.D. = .837) อยู่ในระดับมากที่สุด และ “คุณภาพของอาหารข้างทางทำให้ข้าพเจ้าอยากกลับมารับประทานอีกที่นี่” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.19 (S.D. = .833) อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ “ฉันเลือกอาหารข้างทางที่ปรุงด้วยวัตถุดิบและ/หรือเทคนิคแบบท้องถิ่น” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.97 (S.D. = .897) อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

ตารางที่ 5 แสดงเกี่ยวกับปัจจัยด้านทัศนคติต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในเขตกรุงเทพมหานคร

ทัศนคติต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในเขตกรุงเทพมหานคร	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1. พ่อค้าแม่ค้าอาหารข้างทางในกรุงเทพฯ ใช้วัตถุดิบที่สดใหม่	4.03	.814	มาก
2. อาหารข้างทางในกรุงเทพฯ เป็นธรรมชาติและปราศจากสารปรุงแต่ง	3.86	.923	มาก
3. อาหารข้างทางในกรุงเทพฯ มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและแปลกใหม่ (Exotic)	4.16	.871	มาก
4. อาหารข้างทางในกรุงเทพฯ มีประโยชน์ต่อสุขภาพและมีคุณค่าทางโภชนาการ	3.87	.933	มาก
5. ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการลองรับประทานอาหารข้างทางในกรุงเทพฯ เป็นประสบการณ์ที่สนุกสนาน	4.23	.878	มากที่สุด
6. ฉันคิดว่าการซื้ออาหารข้างทางในกรุงเทพฯ เป็นเรื่องที่น่าสนใจ	4.24	.823	มากที่สุด
7. ฉันคิดว่าการซื้ออาหารข้างทางในกรุงเทพฯ เป็นความคิดที่ดี	4.23	.859	มากที่สุด
8. ฉันคิดว่าการซื้ออาหารข้างทางในกรุงเทพฯ เป็นสิ่งสำคัญ	4.08	.844	มาก
9. ฉันคิดว่าการซื้ออาหารข้างทางเป็นประโยชน์	4.01	.935	มาก
10. ฉันคิดว่าการซื้ออาหารข้างทางในกรุงเทพฯ เป็นสิ่งที่น่าพึงพอใจ/เป็นผลดี	4.18	.869	มาก
รวม	**4.09**	**.586**	**มาก**

จากตารางที่ 5 การศึกษาทัศนคติต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ในภาพรวมนักท่องเที่ยวมีทัศนคติต่ออาหารริมทางอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.09 (S.D. = .586) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ “ฉันคิดว่าการซื้ออาหารข้างทางในกรุงเทพฯ เป็นเรื่องที่น่าสนใจ” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.24 (S.D. = .823) อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ “ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการลองรับประทานอาหารข้างทางในเขตกรุงเทพฯ เป็นประสบการณ์ที่สนุกสนาน” และ “ฉันคิดว่าการซื้ออาหารข้างทางในเขตกรุงเทพฯ เป็นความคิดที่ดี” มีค่าเฉลี่ยเท่ากันเท่ากับ 4.23 อยู่ในระดับมากที่สุด ตามลำดับ ซึ่งจะเห็นได้ว่าข้อคำถามที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 อันดับแรกล้วนเกี่ยวข้องกับมิติด้านอารมณ์ความรู้สึกเชิงบวกมากกว่ามิติด้านคุณสมบัติของอาหาร ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ “อาหารข้างทางในกรุงเทพฯ เป็นธรรมชาติและปราศจากสารปรุงแต่ง” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.86 (S.D. = .923) อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ “อาหารข้างทางในเขตกรุงเทพฯ มีประโยชน์ต่อสุขภาพและมีคุณค่าทางโภชนาการ” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.87 (S.D. = .933) อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

สมมติฐานที่ 1 นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ลักษณะทางประชากรศาสตร์และถิ่นพำนัก แตกต่างกัน มีพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางในเขตกรุงเทพมหานครที่แตกต่างกัน จากผลการทดสอบสมมติฐานด้วยสถิติ One-Way ANOVA โดยจำแนกตามลักษณะทางประชากรศาสตร์ (เพศ, อายุ) และถิ่นพำนัก (ทวีป) ที่มีต่อพฤติกรรมการเดินทาง 4 ด้าน สามารถสรุปผลการทดสอบสมมติฐานได้ดังตาราง

ตารางที่ 6 สรุปผลการวิเคราะห์ ANOVA จำแนกตามเพศ (จำแนกตามกลุ่ม 4 กลุ่ม, df = 3)

ตัวแปรจำแนก	การเดินทาง มากับใคร (กลุ่มที่ 1)	จำนวนครั้ง ที่มาเที่ยว (กลุ่มที่ 2)	วัตถุประสงค์หลัก (กลุ่มที่ 3)	จำนวนครั้ง ที่รับประทาน (กลุ่มที่ 4)	สรุปผล
เพศ	ไม่แตกต่าง (.067)	ไม่แตกต่าง (.053)	ไม่แตกต่าง (.985)	ไม่แตกต่าง (.089)	ปฏิเสธสมมติฐาน (ทุกด้าน)
อายุ	ไม่แตกต่าง (.832)	ไม่แตกต่าง (.082)	ไม่แตกต่าง (.217)	ไม่แตกต่าง (.051)	ปฏิเสธสมมติฐาน (ทุกด้าน)
ทวีป/ถิ่นพำนัก	ไม่แตกต่าง (.133)	ไม่แตกต่าง (.345)	ไม่แตกต่าง (.559)	แตกต่าง (.045)*	ยอมรับสมมติฐานบางส่วน

จากตารางที่ 6 ผลการวิเคราะห์ การจำแนกเพศของกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ พบว่า เมื่อจำแนกตามเพศและอายุ พบว่า ค่า Sig. ของทุกด้านมีค่ามากกว่า 0.05 ทั้งหมดจึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย กล่าวคือ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มีเพศและอายุแตกต่างกันมีพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อจำแนกตามถิ่นพำนัก (ทวีป) พบว่า โดยส่วนใหญ่ (3 ใน 4 ด้าน) ไม่มีความแตกต่างกัน ยกเว้นด้านจำนวนครั้งที่รับประทานอาหารข้างทาง ที่มีค่า Sig. เท่ากับ .045 ซึ่งน้อยกว่า 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยบางส่วน กล่าวคือ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มีถิ่นพำนักแตกต่างกันมีพฤติกรรมด้านจำนวนครั้งที่รับประทานอาหารข้างทางแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าภูมิหลังทางวัฒนธรรม/ถิ่นที่อยู่อาศัยของนักท่องเที่ยวมีอิทธิพลต่อความคุ้นเคยและความถี่ในการบริโภคอาหารริมทางที่แตกต่างจากวัฒนธรรมอาหารในประเทศของตน มากกว่าปัจจัยด้านเพศหรืออายุ

จากผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) ในตารางที่ 6 พบว่า ด้านจำนวนครั้งที่รับประทานอาหารข้างทาง มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (Sig. = .045) จึงได้ทำการทดสอบเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ (Post Hoc Test) เพื่อหาว่ากลุ่มใดบ้างที่แตกต่างกัน ผลปรากฏ ดังนี้ จากผลการเปรียบเทียบรายคู่ พบว่า มีเพียง 1 คู่เท่านั้น ที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 คือ กลุ่มที่ 1 กับกลุ่มที่ 2 โดยมีผลต่างของค่าเฉลี่ย เท่ากับ -.332 ค่า Sig. เท่ากับ .019 ซึ่งน้อยกว่า 0.05 แสดงว่ากลุ่มที่ 1 คือ การเดินทางมากับใคร และกลุ่มที่ 2 คือ จำนวนครั้งที่มาเที่ยว มีความคิดเห็นต่อจำนวนครั้งที่รับประทานอาหารข้างทางแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยกลุ่มที่ 2 มีค่าเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มที่ 1

สมมติฐานที่ 2 อิทธิพลของความรู้ด้านอาหาร ประสบการณ์ด้านอาหารในอดีต และทัศนคติ ที่มีผลต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในเขตกรุงเทพมหานคร

ผลการวิเคราะห์ Binary Logistic Regression และการทดสอบสมมติฐาน สถิติที่ใช้ทดสอบ คือ Binary Logistic Regression (Method: Enter) โดยกำหนดตัวแปรตามเป็นกลุ่มพฤติกรรม 2 กลุ่ม (พฤติกรรมต่ำ/พฤติกรรมสูง จากการแบ่งกลุ่มด้วย Median Split) และตัวแปรอิสระ 3 ตัว ได้แก่ ความรู้ด้านอาหาร ประสบการณ์ด้านอาหาร และทัศนคติ

ตารางที่ 7 ผลการทดสอบภาพรวมของโมเดล (Omnibus Tests of Model Coefficients)

รายการ	Chi-square	df	Sig.
Step	5.664	3	.129
Block	5.664	3	.129
Model	5.664	3	.129

จากตารางที่ 7 ผลการทดสอบภาพรวมของโมเดล ปรากฏว่า ค่าไค - สแควร์ ของโมเดลมีค่าเท่ากับ 5.664 ที่องศาอิสระ (df) เท่ากับ 3 และมีค่านัยสำคัญทางสถิติ (Sig.) เท่ากับ .129 ซึ่งมากกว่าระดับนัยสำคัญที่กำหนดไว้ที่ .05 พบว่า โมเดลการถดถอยโลจิสติก ที่ประกอบด้วย ตัวแปรอิสระทั้ง 3 ตัว ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($p = .129 > .05$) แสดงให้เห็นว่าตัวแปรอิสระที่นำเข้าสู่โมเดลทั้งชุดนี้ ไม่สามารถร่วมกันทำนายหรืออธิบายความแปรปรวนของตัวแปรตามได้ดีกว่าโมเดลฐาน (baseline model ที่มีเฉพาะค่าคงที่) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ โมเดลโดยรวมยังไม่มีความเหมาะสมเพียงพอที่จะสรุปได้ว่าตัวแปรอิสระที่ศึกษามีอิทธิพลต่อตัวแปรตามในภาพรวม ข้อสรุปนี้ได้รับการยืนยันเพิ่มเติมจากค่า Nagelkerke R^2 ที่เท่ากับ .019 เพียงเท่านั้น ซึ่งหมายความว่าตัวแปรอิสระทั้งสามตัวสามารถอธิบายความผันแปรของพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางได้เพียงร้อยละ 1.9 นับว่าต่ำมากเมื่อเทียบกับเกณฑ์ทั่วไปที่ยอมรับได้ในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ค่าดังกล่าวสะท้อนถึง “ช่องว่างของโมเดล” ที่สำคัญในปัจจัยอื่นอีกจำนวนมากที่ไม่ได้ถูกนำเข้าสู่โมเดลนี้ ซึ่งประเด็นดังกล่าวจะนำเสนอในหัวข้อการอภิปรายผล

ตารางที่ 8 สรุปคุณภาพของโมเดล

-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
540.988	.014	.019

จากตารางที่ 8 สรุปคุณภาพของโมเดล ยืนยันข้อสรุปเรื่องช่องว่างของโมเดล ที่กล่าวถึงข้างต้นอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น โดยค่า -2 Log likelihood มีค่าเท่ากับ 540.988 ซึ่งเป็นค่าที่ค่อนข้างสูง สะท้อนว่าโมเดลยังมีความคลาดเคลื่อนเหลืออยู่มาก ขณะที่ค่า Cox & Snell R Square เท่ากับ .014 สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกับค่า Nagelkerke R Square ที่เท่ากับ .019 กล่าวคือ ตัวแปรอิสระทั้งสามตัวในโมเดลนี้สามารถอธิบายความแปรปรวนของพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางได้เพียงร้อยละ 1.4 ถึง 1.9 เท่านั้น ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ที่ยอมรับได้อย่างมีนัยสำคัญ ผลดังกล่าวตอกย้ำว่าโมเดล ความรู้ - ประสบการณ์ - ทัศนคติ ในรูปแบบเดิมยังไม่เพียงพอที่จะอธิบายพฤติกรรมการบริโภคจริงของนักท่องเที่ยวข้ามวัฒนธรรมได้ และชี้ให้เห็นความจำเป็นในการทบทวนโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรใหม่ดังจะได้อภิปรายรายละเอียดต่อไป

ตารางที่ 9 ผลการทดสอบรายตัวแปร (Variables in the Equation)

ตัวแปร	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
ความรู้ด้านอาหาร	.132	.161	.678	1	.410	1.142
ประสบการณ์ด้านอาหาร	.447	.278	2.578	1	.108	1.563
ทัศนคติ	-.521	.240	4.718	1	.030*	.594
Constant	- .481	.853	.317	1	.573	.618

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 9 ผลการทดสอบรายตัวแปร (Variables in the Equation) ปรากฏว่า เมื่อพิจารณาตัวแปรอิสระแต่ละตัวในโมเดล พบว่า มีเพียงตัวแปร ทัศนคติ เท่านั้นที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (B = -.521, Wald = 4.718, df = 1, Sig. = .030) โดยมีค่า Exp(B) เท่ากับ .594 ซึ่งแสดงว่าทัศนคติมีความสัมพันธ์เชิงลบกับตัวแปรตาม กล่าวคือ เมื่อทัศนคติเพิ่มขึ้น 1 หน่วย โอกาส (odds) ที่จะเกิดผลลัพธ์ตามตัวแปรตาม (กลุ่มที่กำหนดเป็น 1) จะลดลงเป็น 0.594 เท่า หรือคิดเป็นการลดลงประมาณร้อยละ 40.6 (คำนวณจาก 1 - .594) เมื่อควบคุมตัวแปรอื่น ๆ ให้คงที่ ในขณะที่ตัวแปร ความรู้ด้านอาหาร (B = .132, Wald = .678, Sig. = .410) และประสบการณ์ด้านอาหาร (B = .447, Wald = 2.578, Sig. = .108) พบว่า ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (Sig. > .05) แสดงให้เห็นว่าตัวแปรทั้งสองนี้ไม่มีอิทธิพลต่อตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในโมเดลนี้สำหรับค่าคงที่ (Constant) มีค่าเท่ากับ -.481 และไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (Sig. = .573)

จากผลการทดสอบภาพรวมของโมเดล (Omnibus Tests of Model Coefficients) พบว่า มีค่า Chi-square เท่ากับ 5.664, df = 3, Sig. = .129 ซึ่งมากกว่า 0.05 หมายความว่า โมเดลโดยรวม (ความรู้ ประสบการณ์ และทัศนคติร่วมกัน) ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ในการทำนายพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทาง โดยตัวแปรทั้ง 3 ตัว สามารถอธิบายความผันแปรของพฤติกรรมได้เพียงร้อยละ 1.9 (Nagelkerke R Square = .019) ซึ่งถือว่าต่ำมาก อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาผลการทดสอบรายตัวแปร (Variables in the Equation) พบว่า ความรู้ด้านอาหาร (Sig. = .410) และประสบการณ์ด้านอาหาร (Sig. = .108) ไม่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในขณะที่ ทัศนคติ เป็นตัวแปรเดียวที่มีนัยสำคัญทางสถิติ (B = -.521, Sig. = .030, Exp(B) = .594) โดยมีค่า Exp(B) น้อยกว่า 1 หมายความว่า เมื่อคะแนนทัศนคติเพิ่มขึ้น 1 หน่วย โอกาส (odds) ที่นักท่องเที่ยวจะมีพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางในระดับสูงจะลดลงร้อยละ 40.6

สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน เนื่องจากผลการทดสอบภาพรวมของโมเดลไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (Sig. = .129 > 0.05) จึง ปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย กล่าวคือ ความรู้ด้านอาหาร ประสบการณ์ด้านอาหารในอดีต และทัศนคติไม่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทางของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในเขตกรุงเทพมหานครอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

อภิปรายผล

วัตถุประสงค์ที่ 1

เมื่อพิจารณาจากสัดส่วนของผู้ตอบแบบสอบถามตามทวีปที่พำนักอาศัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีนักท่องเที่ยวจากยุโรปเป็นสัดส่วนสูงสุด ซึ่งอาจสะท้อนถึงความนิยมในการเดินทางมาท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานครของนักท่องเที่ยวยุโรป ขณะเดียวกันการมีผู้ตอบจากทวีปเอเชียและทวีปอเมริกาในสัดส่วนใกล้เคียงกัน ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าอาหารท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบสำคัญของประสบการณ์ท่องเที่ยว และความแตกต่างทางวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการรับรู้และการตัดสินใจบริโภคอาหารของนักท่องเที่ยว

นอกจากนี้ งานวิจัยของ Jeaheng, A. et al. ยังพบว่า คุณภาพอาหารริมทาง ราคา และการมีส่วนร่วมมีอิทธิพลต่อความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวต่างชาติ และความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวตะวันออกและตะวันตกส่งผลต่อความสัมพันธ์ดังกล่าว ดังนั้น การที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นผู้มีการศึกษาระดับปริญญาตรี

และมาจากหลายทวีป จึงอาจสะท้อนถึงความสามารถในการประเมินคุณค่าอาหารริมทางทั้งในด้านรสชาติ ความคุ้มค่า และประสบการณ์ทางวัฒนธรรมอย่างรอบด้าน (Jeaheng, A. et al., 2023)

พฤติกรรมการบริโภคของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เดินทางมากับครอบครัว รองลงมา คือ เดินทางมาคนเดียว และเดินทางมากับเพื่อน ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานครของนักท่องเที่ยวต่างชาติไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการเดินทางแบบเดี่ยว แต่ยังเป็นกิจกรรมที่เหมาะกับการเดินทางร่วมกับบุคคลใกล้ชิด โดยเฉพาะครอบครัว ในด้านจำนวนครั้งที่เคยมาเที่ยวกรุงเทพฯ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เดินทางมาเป็นครั้งแรก รองลงมา คือ เคยมาแล้วมากกว่า 4 ครั้ง แสดงให้เห็นว่ากรุงเทพมหานครยังคงเป็นจุดหมายปลายทางที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวหน้าใหม่ ขณะเดียวกัน ก็มีศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้กลับมาเยือนซ้ำ

ด้านจำนวนครั้งที่รับประทานอาหารข้างทาง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เคยรับประทานอาหารข้างทางมาแล้วมากกว่า 4 ครั้ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่านักท่องเที่ยวต่างชาติมีความคุ้นเคยและนิยมบริโภคอาหารริมทางเป็นประจำ ไม่ใช่เพียงการทดลองชั่วครั้งชั่วคราวเท่านั้น พฤติกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ Can kurt, O. & Helhel, Y. ที่พบว่า ประสบการณ์เดิม ทัศนคติ และปัจจัยด้านสังคมมีอิทธิพลต่อความตั้งใจในการบริโภคอาหารริมทางของนักท่องเที่ยว ดังนั้น ความถี่ในการบริโภคที่สูงจึงอาจสะท้อนถึงความเชื่อมั่นในคุณภาพ ความอร่อย และความสะดวกของอาหารริมทางในกรุงเทพมหานคร (Can Kurt, O. & Helhel, Y., 2023)

สำหรับวัตถุประสงค์หลักของการเดินทาง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เดินทางมาเพื่อการพักผ่อนหรือท่องเที่ยว รองลงมา คือ การเยี่ยมญาติหรือเพื่อน และการเดินทางเพื่อธุรกิจ ตามลำดับ ผลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าอาหารริมทางมีบทบาทสำคัญในฐานะกิจกรรมประกอบการท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อน

วัตถุประสงค์ที่ 2

เมื่อพิจารณาข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การรู้จักอาหารข้างทางที่ได้รับความนิยมในกรุงเทพฯ ผลนี้สอดคล้องกับการศึกษาประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงอาหารข้างทางในกรุงเทพฯ ที่พบว่า นักท่องเที่ยวมักแสวงหาประสบการณ์เชิงการเรียนรู้ เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอาหาร โดยให้ความสำคัญกับการได้รับข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับที่มาของอาหาร เคล็ดลับการปรุง และธรรมเนียมปฏิบัติแบบไทย ซึ่งไกด์ท้องถิ่นที่มีความรู้ ให้ข้อมูลได้ดี และมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างประสบการณ์เชิงการเรียนรู้ให้แก่นักท่องเที่ยว (Rewtrakunphaiboon, W. & Sawangdee, Y., 2022) สอดคล้องกับผลการศึกษาครั้งนี้ ที่พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความรู้จักอาหารข้างทางยอดนิยมและได้อ่านข้อมูลก่อนเดินทางมาเที่ยวกรุงเทพฯ ในระดับมากเช่นกัน

ผลการศึกษา ยังสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าความรู้เกี่ยวกับอาหารท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดคุณค่าเชิงองค์ความรู้ ซึ่งเป็นปัจจัยนำไปสู่การเกิดทัศนคติเชิงบวกต่ออาหารท้องถิ่นของนักท่องเที่ยว และทัศนคติดังกล่าวยังส่งผลต่อพฤติกรรมความตั้งใจของนักท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อมอีกด้วย (Rongala, S. & Bellamkonda, R. S., 2023) ซึ่งอธิบายได้ว่าการที่นักท่องเที่ยวในการศึกษานี้ มีความรู้เกี่ยวกับอาหารข้างทางในระดับมาก ที่ส่งเสริมให้เกิดทัศนคติและประสบการณ์เชิงบวกต่ออาหารริมทางในกรุงเทพฯ ในทางกลับกัน ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดและเป็นข้อเดียวที่อยู่ในระดับปานกลาง คือ การรับรู้ว่าตนเองเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านอาหารข้างทางเมื่อเปรียบเทียบกับเพื่อน ผลวิจัยชี้ให้เห็นว่า แม้นักท่องเที่ยวจะมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับอาหารข้างทางอยู่ในระดับมาก แต่ยังมีความไม่มั่นใจ

ในการประเมินระดับความเชี่ยวชาญของตนเองเมื่อเทียบกับผู้อื่น ซึ่งอาจเป็นเพราะความรู้ด้านอาหารท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้เฉพาะทางวัฒนธรรม ที่ต้องอาศัยประสบการณ์และการมีปฏิสัมพันธ์กับคนท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบว่า ความเชื่อมั่นของผู้บริโภคที่มีต่อความปลอดภัยของอาหารริมทางของไทย ซึ่งเป็นตัวกลางที่กำกับความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการบริการ คุณค่าที่รับรู้ และความพึงพอใจของผู้บริโภคที่ส่งผลต่อความภักดีและความตั้งใจซื้อซ้ำ (Teangsompong, T. et al., 2024) และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ (Chompupor, P. et al., 2024) ที่พบว่า ประสบการณ์การบริโภคอาหารข้างทางไทยมีอิทธิพลต่อการรับรู้ความแท้จริงและเจตนาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวต่างชาติ โดยประสบการณ์ดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับอาหารล่วงหน้า แต่เกิดจากการสัมผัสคุณภาพ ความมีเอกลักษณ์ และสุขอนามัยของอาหารในบริบทการบริโภคจริง

สรุปได้ว่านักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับอาหารข้างทางกรุงเทพฯ โดยเฉพาะเมนูยอดนิยม สอดคล้องกับพฤติกรรมค้นคว้าข้อมูลล่วงหน้าของนักท่องเที่ยวเชิงอาหาร แต่ยังสามารถพัฒนาความมั่นใจและความเชี่ยวชาญเพิ่มเติมได้ผ่านกิจกรรมเชิงลึก เช่น ทัวร์อาหารข้างทางกับไกด์ท้องถิ่น หรือการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ขาย

สมมติฐาน

ผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดคุณค่าการบริโภคอาหารที่นักท่องเที่ยวรับรู้นั้นไม่ได้เป็นสากลเหมือนกันในทุกวัฒนธรรม แต่แปรผันไปตามภูมิหลังทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่ม โดยนักท่องเที่ยวจากภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่ต่างกันมีการให้น้ำหนักความสำคัญต่อคุณค่าทางอารมณ์ สุขภาพ และวัฒนธรรมของอาหารแตกต่างกัน ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมการบริโภคที่แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ (Hsu, F. et al., 2022) ข้อค้นพบนี้สนับสนุนผลการทดสอบสมมติฐานของงานวิจัยนี้ พบว่า ตัวแปรถิ่นพำนักเป็นปัจจัยประชากรศาสตร์เพียงตัวเดียวที่แสดงความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในขณะที่เพศและอายุไม่มีอิทธิพลดังกล่าว

จากผลการทดสอบด้วย Binary Logistic Regression พบว่า โมเดลโดยรวม ที่ประกอบด้วย ความรู้ ประสบการณ์ และทัศนคติ ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติในการทำนายพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทาง (Sig. = .129) และสามารถอธิบายความผันแปรของพฤติกรรม ร้อยละ 1.9 ซึ่งถือว่าต่ำมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายตัวแปร พบข้อค้นพบที่น่าสนใจ คือ ทัศนคติมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่เป็นไปในทิศทางตรงกันข้ามกับสมมติฐาน (Exp(B) = .594) คือ ยิ่งมีทัศนคติที่ดีต่ออาหารริมทาง กลับมีแนวโน้มพฤติกรรมการบริโภคจริงในระดับต่ำลง สอดคล้องกับงานวิจัยของ (Chakravorti, S., 2024)

ประเด็นที่ 1 ช่องว่างระหว่างทัศนคติกับพฤติกรรมจริง

สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง ช่องว่างระหว่างความตั้งใจกับพฤติกรรมจริง ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงอาหาร สอดคล้องกับงานวิจัยของ Brich, D. & Memery, J. ซึ่งพบว่า นักท่องเที่ยวจำนวนมากสนใจและมีทัศนคติที่ดีต่ออาหารท้องถิ่น แต่จำนวนไม่น้อยกลับไม่ได้บริโภคอาหารท้องถิ่นเลยระหว่างการเดินทางจริง โดยพบว่า นักท่องเที่ยวที่เคยมาเยือนแล้ว มักมีทัศนคติและความเชื่อที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการบริโภคมากกว่านักท่องเที่ยวที่ยังไม่เคยมา เนื่องจากความคาดหวังไม่ได้รับการตอบสนองตามที่คิดไว้ในครั้งแรก อีกทั้งยังมีอุปสรรคด้านการตลาด การกระจายสินค้า ความไม่สะดวก ราคา และคุณภาพที่ขัดขวางไม่ให้ทัศนคติที่ดีนำไปสู่การบริโภคจริง (Birch, D. & Memery, J., 2020)

ประเด็นที่ 2 บทบาทของปัจจัยเสริมในการเชื่อมโยงทัศนคติสู่พฤติกรรม

งานวิจัยพฤติกรรมผู้บริโภคชี้ว่าทัศนคติเชิงบวกจะนำไปสู่พฤติกรรมจริงได้ ต้องอาศัยปัจจัยเสริม เช่น ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและข้อมูลเชิงปัญญา ไม่ใช่ทัศนคติเพียงอย่างเดียว (Liu, Y. et al., 2024) ซึ่งอาจอธิบายได้ว่าเหตุใดความรู้และประสบการณ์จึงไม่มีนัยสำคัญเช่นกัน เพราะจำเป็นต้องมีความตั้งใจเชิงพฤติกรรมเป็นตัวแปรส่งผ่าน สอดคล้องกับงานวิจัยอาหารท้องถิ่นในเอเชีย ที่พบว่า ทัศนคติมักส่งผลต่อความตั้งใจเชิงพฤติกรรมมากกว่าพฤติกรรมจริงโดยตรง (Thio, S. et al., 2024) ผลที่ไม่คาดคิดนี้จึงสอดคล้องกับปรากฏการณ์ Attitude-Behavior Gap ที่พบในงานวิจัยการท่องเที่ยวเชิงอาหารหลายฉบับ ซึ่งเสนอให้การศึกษาในอนาคตเพิ่มตัวแปรส่งผ่าน เช่น ความตั้งใจเชิงพฤติกรรม หรือปัจจัยด้านอุปสรรคในการบริโภค เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับพฤติกรรมจริงให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

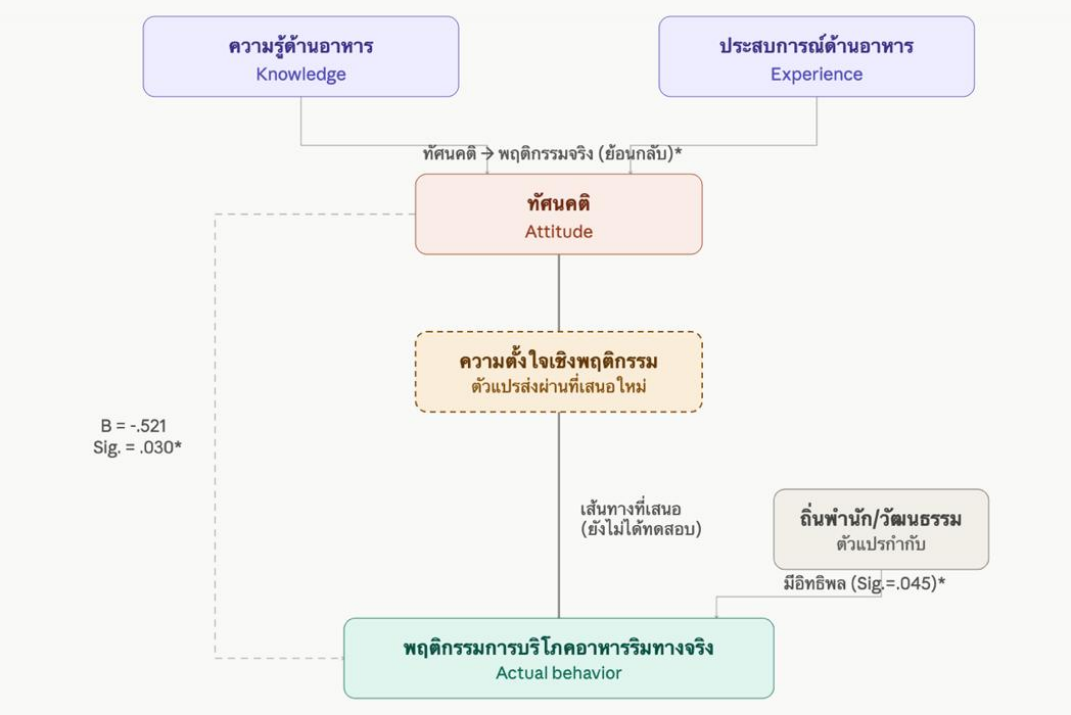

ภาพที่ 1 “โมเดลปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารริมทาง”

โมเดล ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความรู้ด้านอาหาร และ 2) ประสบการณ์ด้านอาหาร ซึ่งไม่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อพฤติกรรมจริง 3) ทัศนคติ ซึ่งมีนัยสำคัญแต่ทิศทางตรงข้ามกับที่คาดไว้ (B = -.521, Sig. = .030) 4) ความตั้งใจเชิงพฤติกรรม เสนอเป็นตัวแปรส่งผ่านระหว่างทัศนคติกับพฤติกรรมจริง เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ที่กลับด้าน และ 5) ถิ่นพำนัก/วัฒนธรรม เสนอเป็นตัวแปรกำกับของทั้งระบบ เนื่องจากเป็นปัจจัยประชากรศาสตร์เดียว

ที่มีนัยสำคัญต่อพฤติกรรมจริง (Sig. = .045) ทั้งนี้ กรอบแนวคิดนี้เป็นเพียงข้อเสนอเชิงทฤษฎีจากการตีความผลวิจัยครั้งนี้ ยังไม่ได้ทดสอบทางสถิติโดยตรง ทั้งบทบาทของความตั้งใจเชิงพฤติกรรมในฐานะตัวแปรส่งผ่าน และถิ่นพำนัก/วัฒนธรรมในฐานะตัวแปรกำกับ จึงควรได้รับการทดสอบเชิงประจักษ์ด้วยสถิติขั้นสูง เช่น SEM หรือ PLS-SEM ในงานวิจัยต่อไป

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปตามวัตถุประสงค์การวิจัย ผลการศึกษาพบว่า ถิ่นพำนัก/ทวีปเป็นปัจจัยประชากรศาสตร์เดียวที่มีอิทธิพลต่อความถี่การบริโภคอาหารริมทางอย่างมีนัยสำคัญ ขณะที่เพศและอายุไม่มีผล จึงควรออกแบบการตลาดตามถิ่นพำนัก/ภูมิภาคแทนเพศหรืออายุ ส่วนโมเดลความรู้ ประสบการณ์ และทัศนคติโดยรวมไม่มีนัยสำคัญในการทำนายพฤติกรรม แต่ทัศนคติกลับมีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงข้ามกับที่คาดไว้ สะท้อนช่องว่างระหว่างทัศนคติกับพฤติกรรมจริง โดยนักท่องเที่ยวให้คะแนนด้านอารมณ์สูงกว่าคุณค่าทางโภชนาการ ผู้ประกอบการจึงควรเสริมข้อมูลสุขอนามัยและโภชนาการให้น่าเชื่อถือควบคู่กับจุดแข็งด้านอารมณ์ ทั้งนี้ผลการศึกษาชี้ว่าทัศนคติเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการทำนายพฤติกรรมจริง แต่ต้องอาศัย “ความตั้งใจเชิงพฤติกรรม” เป็นตัวแปรส่งผ่าน โดยมีวัฒนธรรม/ถิ่นพำนักเป็นบริบทกำกับความสัมพันธ์ ซึ่งข้อเสนอแนะงานวิจัยในอนาคตควรใช้สถิติขั้นสูง เช่น SEM หรือ PLS-SEM ควบคู่กับการขยายขนาดกลุ่มตัวอย่างและวัดความถี่พฤติกรรมให้ละเอียดยิ่งขึ้น เพื่อยืนยันความแม่นยำของโมเดล

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2568). Soft Power ด้านการท่องเที่ยว เพื่อจุดพลังการท่องเที่ยวไทย ปี พ.ศ. 2568-2570. แผนสำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. เรียกใช้เมื่อ 3 มิถุนายน 2569 จาก https://secretary.mots.go.th/strategy/download/article/article_20250506093450.pdf

ฐานเศรษฐกิจ. (2569). ถอดรหัส Food Economy หนุนเศรษฐกิจฐานราก เชื่อมโยงผู้ผลิต SME แรงงาน. เรียกใช้เมื่อ 3 มิถุนายน 2569 จาก https://www.thansettakij.com/business/660419

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. Organizational Behavior and Human Decision Processes, 50(2), 179-211.

Birch, D. & Memery, J. (2020). Exploring the influence of family on adolescents’ seafood consumption choices. International Journal of Consumer Studies, 44(5), 499-510.

Can Kurt, O. & Helhel, Y. (2023). Consume street foods in the Framework of extended TPB: The moderating role of hedonism. An International Journal of Akdeniz University Tourism Faculty, 11(3), 392-416.

Chakravorti, S. (2024). Understanding global street food consumer behavior and experience: A narrative review of literature and development of framework. Journal of Applied Marketing Theory, 11(2), 85-110.

Chompupor, P. et al. (2024). Thai street food as authentic tourism experience: The theory of consumption perspective. Journal of Culinary Science & Technology. https://doi.org/10.1080/15378020.2024.2365010.

Cochran, W. G. (1977). Sampling techniques. (3rd ed.). New York: John Wiley & Sons.

Gupta, V. et al. (2023). Explore, eat and revisit: does local food consumption value influence the destination's food image? British food Journal, 125(12), 4639-466.

Hofstede, G. (2001). Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations. (2nd ed.). California: Sage Publications.

Hsu, F. et al. (2022). Understanding tourists' perceived food consumption values: Do different cultures share similar food values. International Journal of Gastronomy and Food Science, 28(2022), 100533. https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2022.100533/.

Jeaheng, A. et al. (2023). Influence of Thai street food quality, price, and involvement on traveler behavioral intention: Exploring cultural difference (Eastern versus Western). Psychology Research and Behavior Management, 16(2023), 223-240. https://doi.org/10.2147/PRBM.S371806.

Lindsey, M. (2024). Cross-cultural differences in food preferences and consumption patterns. Journal of Food Sciences, 5(1), 30-42.

Liu, Y. et al. (2024). Bridging the intention–behavior gap in organic food consumption: Empirical evidence from China. Foods, 13(14), 2239. https://doi.org/10.3390/foods13142239.

Promsivapallop, P. & kannaovakun, P. (2020). Factors Influencing Tourists' Destination Food Consumption and Satisfaction: A Cross-Cultural Analysis. Asia-Pacific Social Science Review, 20(2), 87-105.

Rewtrakunphaiboon, W. & Sawangdee, Y. (2022). Street food tour experience, satisfaction and behavioural intention: Examining experience economy model. Tourism and Hospitality Management, 28(2), 277-296.

Rongala, S. & Bellamkonda, R. S. (2023). Food tourists' local food consumption value and its effect on their behavioural intentions towards the destination. Academy of Marketing Studies Journal, 27(5), 1-10.

Teangsompong, T. et al. (2024). Consumer trust in Thai street food vendors: Implications for the post-pandemic era. International Journal of Sociology and Social Policy, 44(14), 16-48.

ThaiPr.NET. (2025). Gastronomy tourism: ท่องเที่ยวเชิงอาหาร. เรียกใช้เมื่อ 23 กรกฎาคม 2569 จาก http://www.thaipr.net/finance/3733445

Thio, S. et al. (2024). The role of food consumption value and attitude toward food on behavioral intention: Culinary tourist behavior in Indonesia. Cogent Social Sciences, 10(1), 2371985. https://doi.org/10.1080/23311975.2024.2371985.

Wongphan, C. et al. (2026). The influence of cultural differences on street food consumption Behavior. Sripatum Chonburi Academic Journal, 22(2), 75-96.

บทความวิจัย

ปัจจัยเชิงสาเหตุของผลการดำเนินงานธุรกิจเวลเนสสปาในกรุงเทพมหานคร: บทบาทการส่งผ่านของความสามารถทางนวัตกรรมการบริการ*

CAUSAL ANTECEDENTS OF BUSINESS PERFORMANCE AMONG WELLNESS SPA BUSINESSES IN BANGKOK: THE MEDIATING ROLE OF SERVICE INNOVATION CAPABILITY

ปรียนันท์ ประยูรศักดิ์, อนงค์นาถ ทนันชัย*

Preeyanan Prayoonsak, Anongnart Tananchai*

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

The Faculty of Management Science, Suan Dusit University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: anongnart_tan@dusit.ac.th

*Tel: 085-111-2693

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นผู้ประกอบการบริการ นโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐ การวิจัยและพัฒนา ความสามารถทางนวัตกรรมการบริการ และผลการดำเนินงานของธุรกิจเวลเนสสปาในกรุงเทพมหานคร 2) ตรวจสอบบทบาทการส่งผ่านของความสามารถทางนวัตกรรมการบริการ และ 3) อธิบายข้อค้นพบเชิงปริมาณด้วยผลการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยแบบผสมผสานในรูปแบบลำดับขั้นเชิงอธิบาย มีการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากผู้ใช้บริการธุรกิจเวลเนสสปาในกรุงเทพมหานคร จำนวน 400 คน ทำการวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองสมการโครงสร้าง (SEM) และเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ประกอบการ ผู้บริหาร และผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง จำนวน 30 คน ผลการวิจัยพบว่า แบบจำลองมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์เป็นอย่างดี (χ^2/df = 1.278, CFI = .992, TLI = .989, RMSEA = .026, RMR = .037) และสามารถอธิบายความแปรปรวนของผลการดำเนินงานของธุรกิจได้ร้อยละ 59.60 โดยที่ตัวแปรความเป็นผู้ประกอบการบริการ นโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐ และการวิจัยและพัฒนา มีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจและส่งผลเชิงบวกต่อความสามารถทางนวัตกรรมการบริการ ขณะที่ความสามารถทางนวัตกรรมการบริการมีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจ อย่างไรก็ตาม ผลการทดสอบอิทธิพลทางอ้อมด้วยวิธี Bias-Corrected Bootstrapping จำนวน 5,000 ตัวอย่าง ไม่พบหลักฐานเชิงประจักษ์เพียงพอที่จะยืนยันบทบาทการส่งผ่านของความสามารถทางนวัตกรรมการบริการ สำหรับผลการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า สนับสนุนการวิจัยเชิงปริมาณ คือ การพัฒนาความเป็นผู้ประกอบการ การวิจัยและพัฒนา การสร้างนวัตกรรมบริการ และการประยุกต์ใช้อัตลักษณ์ไทยร่วมกัน มีส่วนสำคัญต่อการยกระดับผลการดำเนินงานและขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจเวลเนสสปา

* Received 15 July 2026; Revised 30 August 2026; Accepted 17 September 2026

คำสำคัญ: ผู้ประกอบการบริการ, นวัตกรรมการบริการ, ผลการดำเนินงานของธุรกิจ, การวิจัยและพัฒนา, ธุรกิจเวลเนสสปา

Abstract

This study aimed to: 1) Examine the relationships among service entrepreneurship, government support, research and development, service innovation capability, and the business performance of wellness spa businesses in Bangkok; 2) Investigate the mediating role of service innovation capability; and 3) Explain the quantitative findings through qualitative inquiry. An explanatory sequential mixed-methods design was employed. Quantitative data were collected from 400 customers of wellness spa businesses in Bangkok and analyzed using Structural Equation Modeling (SEM). Qualitative data were obtained through in-depth interviews with 30 entrepreneurs, managers, and industry experts. The results indicated that the proposed model demonstrated a good fit with the empirical data (χ^2/df = 1.278, CFI = .992, TLI = .989, RMSEA = .026, RMR = .037) and explained 59.60% of the variance in business performance. Service entrepreneurship, government support, and research and development exerted positive effects on both business performance and service innovation capability. In addition, service innovation capability had a significant positive effect on business performance. However, the Bias-Corrected Bootstrapping procedure based on 5,000 resamples did not provide sufficient empirical evidence to support the mediating role of service innovation capability. The qualitative findings further revealed that strengthening service entrepreneurship, promoting research and development, enhancing service innovation, and integrating Thai identity into service design collectively contribute to improving business performance and the competitive capability of wellness spa businesses.

Keywords: Service Entrepreneurship, Service Innovation, Business Performance, Research and Development, Wellness Spa Business

บทนำ

อุตสาหกรรมเวลเนส (Wellness Industry) เป็นส่วนสำคัญของเศรษฐกิจบริการที่เติบโตอย่างต่อเนื่องจากแนวโน้มการดูแลสุขภาพเชิงป้องกัน การดูแลตนเอง และการแสวงหาประสบการณ์สุขภาวะแบบองค์รวม รายงาน Global Wellness Economy Monitor 2024 ระบุว่า เศรษฐกิจเวลเนสโลกมีมูลค่า 6.3 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐในปี 2023 และยังมีแนวโน้มขยายตัวอย่างต่อเนื่องตามพฤติกรรมผู้บริโภคที่ให้ความสำคัญกับสุขภาพและคุณภาพชีวิตมากขึ้น (Global Wellness Institute, 2023) สำหรับประเทศไทย ธุรกิจสปาและนวดเพื่อสุขภาพเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมบริการที่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจสุขภาพและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากฐานข้อมูลสถานประกอบการเพื่อสุขภาพที่ได้รับอนุญาตของกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ

ซึ่งเผยแพร่ผ่าน Government Data Catalog พบว่า ประเทศไทยมีสถานประกอบการเพื่อสุขภาพที่ได้รับอนุญาต 18,180 แห่ง โดยกรุงเทพมหานคร มีจำนวนมากถึง 5,258 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 28.92 ของสถานประกอบการทั้งหมด (กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, 2560) ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่ากรุงเทพมหานครเป็นจังหวัดที่มีจำนวนสถานประกอบการเพื่อสุขภาพมากที่สุดของประเทศ และเป็นศูนย์กลางด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว การแพทย์ และบริการสุขภาพ รวมทั้งเป็นพื้นที่สำคัญในการขับเคลื่อนนโยบาย Thailand Medical Hub และ Wellness Hub จึงเป็นบริบทที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจเวลเนสสปา

ภายใต้บริบทที่กรุงเทพมหานครเป็นจังหวัดที่มีจำนวนสถานประกอบการเพื่อสุขภาพมากที่สุดของประเทศ และมีการแข่งขันทางธุรกิจที่เข้มข้น การสร้างผลการดำเนินงานที่เหนือกว่าคู่แข่งขันมิได้ขึ้นอยู่กับทรัพยากรขององค์กรเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการพัฒนาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านั้นอย่างมีประสิทธิภาพ ทฤษฎีฐานทรัพยากรขององค์กร (Resource-Based View: RBV) อธิบายว่า ความได้เปรียบในการแข่งขันเกิดจากทรัพยากรและความสามารถที่มีคุณค่า หายาก และยากต่อการลอกเลียนแบบ (Barney, J. B., 1991); (Wernerfelt, B., 1984) ขณะที่ทฤษฎีความสามารถเชิงพลวัต (Dynamic Capabilities Theory) อธิบายว่าองค์กรจำเป็นต้องสามารถรับรู้โอกาส ฉกฉวยโอกาส และปรับเปลี่ยนทรัพยากรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม (Teece, D. J. et al., 1997); (Teece, D. J., 2007) ดังนั้น ความเป็นผู้ประกอบการบริการ การวิจัยและพัฒนา และการสนับสนุนจากภาครัฐ น่าจะเป็น ปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนานวัตกรรมบริการ ซึ่งเป็นกลไกในการแปลงองค์ความรู้ เทคโนโลยี และทรัพยากรขององค์กรให้เป็นคุณค่าที่ผู้ใช้บริการรับรู้ และนำไปสู่ผลการดำเนินงานของธุรกิจ (Miller, D., 1983); (Lumpkin, G. T. & Dess, G. G., 1996); (Lusch, R. F. & Nambisan, S., 2015) อย่างไรก็ตาม นโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐอาจส่งผลทั้งในเชิงส่งเสริมผ่านการยกระดับมาตรฐาน การพัฒนาบุคลากร และการสนับสนุนการดำเนินธุรกิจ ขณะเดียวกันข้อกำหนดด้านกฎระเบียบที่เข้มงวดอาจลดความยืดหยุ่นของผู้ประกอบการในการพัฒนานวัตกรรมบริการ

แม้การศึกษาด้านคุณภาพบริการและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจะมีอย่างกว้างขวาง แต่หลักฐานเชิงประจักษ์ที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นผู้ประกอบการบริการ นโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐ การวิจัยและพัฒนา ความสามารถทางนวัตกรรมการบริการ และผลการดำเนินงานของธุรกิจภายใต้แบบจำลองเชิงโครงสร้างเดียวกันยังมีจำกัด โดยเฉพาะในบริบทธุรกิจเวลเนสสปาในกรุงเทพมหานคร ประกอบกับข้อค้นพบเกี่ยวกับบทบาทของการสนับสนุนจากภาครัฐยังไม่สอดคล้องกัน จึงยังมีช่องว่างทางวรรณกรรมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรขององค์กร นวัตกรรมบริการ และผลการดำเนินงานของธุรกิจ งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยดังกล่าว พร้อมตรวจสอบบทบาทการส่งผ่านของความสามารถทางนวัตกรรมการบริการ เพื่อพิจารณาว่านวัตกรรมบริการทำหน้าที่เชื่อมโยงปัจจัยด้านผู้ประกอบการ การสนับสนุนจากภาครัฐ และการวิจัยและพัฒนาไปสู่ผลการดำเนินงานของธุรกิจหรือไม่ ทั้งนี้ ในบริบทธุรกิจเวลเนสสปาซึ่งมีลักษณะการบริการที่ซับซ้อนและพึ่งพาประสบการณ์เฉพาะบุคคล การพิจารณาทั้งอิทธิพลทางตรงและอิทธิพลทางอ้อมจะช่วยให้เข้าใจโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรได้รอบด้านมากขึ้น ขณะเดียวกัน การใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมยังช่วยอธิบายกลไกและเงื่อนไขเชิงบริบทของข้อค้นพบเชิงปริมาณได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่การขยายองค์ความรู้และการเสนอแนวทางเชิงการจัดการและเชิงนโยบายเพื่อยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจเวลเนสสปาอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นผู้ประกอบการบริการ นโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐ การวิจัยและพัฒนาความสามารถทางนวัตกรรมการบริการ และผลการดำเนินงานของธุรกิจเวลเนสสปาในกรุงเทพมหานคร

2. เพื่อตรวจสอบบทบาทการส่งผ่านของความสามารถทางนวัตกรรมการบริการในความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นผู้ประกอบการบริการ นโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐ และการวิจัยและพัฒนา กับผลการดำเนินงานของธุรกิจเวลเนสสปาในกรุงเทพมหานคร

3. เพื่ออธิบายกลไกและเงื่อนไขเชิงบริบทของข้อค้นพบเชิงปริมาณด้วยผลการวิจัยเชิงคุณภาพ และบูรณาการผลการวิจัยทั้งสองระยะ เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงการจัดการและเชิงนโยบายสำหรับการยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจเวลเนสสปาในกรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ในรูปแบบลำดับขั้นเชิงอธิบาย (Explanatory Sequential Design) โดยดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อทดสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างความเป็นผู้ประกอบการบริการ นโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐ การวิจัยและพัฒนา ความสามารถทางนวัตกรรมการบริการ และผลการดำเนินงานของธุรกิจเวลเนสสปาในกรุงเทพมหานคร จากนั้นจึงดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายและบูรณาการข้อค้นพบเชิงปริมาณในเชิงบริบท ทั้งนี้ การวิจัยเชิงปริมาณมุ่งศึกษาการรับรู้ของผู้ใช้บริการต่อคุณลักษณะของธุรกิจที่สะท้อนผ่านประสบการณ์การใช้บริการ มิได้มุ่งวัดทรัพยากร ความสามารถภายใน หรือผลประกอบการที่แท้จริงขององค์กรโดยตรง ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้ข้อมูลจากผู้ประกอบการ ผู้บริหาร และผู้เชี่ยวชาญ เพื่ออธิบายกลไกและเงื่อนไขเชิงบริบทของข้อค้นพบให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ ผู้ใช้บริการชาวไทยที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป ซึ่งมีประสบการณ์ใช้บริการธุรกิจเวลเนสสปาในกรุงเทพมหานคร ภายในระยะเวลา 12 เดือนที่ผ่านมา โดยผู้ใช้บริการครั้งแรกต้องตอบแบบสอบถามภายหลังเสร็จสิ้นการรับบริการ เพื่อให้สามารถประเมินประสบการณ์และคุณลักษณะของสถานประกอบการจากประสบการณ์ตรง กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน โดยแบบจำลองการวิจัย ประกอบด้วย ตัวชี้วัดสังเกตได้ จำนวน 20 ตัว ซึ่งเพียงพอต่อการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง (Hair, J. F. et al., 2019) โดยเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง (Purposive Area Selection) จากสถานประกอบการเวลเนสสปาในกรุงเทพมหานคร และคัดเลือกผู้ตอบแบบสอบถามด้วยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling) โดยผู้ตอบได้รับคำแนะนำให้ตอบแบบสอบถามโดยอ้างอิงจากสถานประกอบการแห่งล่าสุดที่ตนใช้บริการ เพื่อให้การประเมินอยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์ที่ชัดเจน

สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้การเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์ว่าต้องเป็นผู้ประกอบการ ผู้บริหาร หรือผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการกำหนดกลยุทธ์ การพัฒนานวัตกรรมบริการหรือการบริหารประสบการณ์ลูกค้า และมีประสบการณ์ในการดำเนินธุรกิจไม่น้อยกว่า 3 ปี ผู้ให้ข้อมูลสำคัญรวม 30 ราย ประกอบด้วย ผู้แทนจากสปาในโรงแรมหรู 6 ราย ธุรกิจเวลเนสสปาแบบอิสระ 8 ราย ศูนย์สุขภาพแบบองค์รวม 5 ราย

ธุรกิจเวลเนสเชิงการแพทย์และสุขภาพ 4 ราย ธุรกิจสปาเครือข่ายและแฟรนไชส์ 4 ราย และที่ปรึกษาด้านเวลเนส หรือผู้เชี่ยวชาญ 3 ราย การสัมภาษณ์ดำเนินการจนข้อมูลเข้าสู่ภาวะอิ่มตัว (Data Saturation)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถามมาตรประมาณค่า 5 ระดับ พัฒนาจากการทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดการวิจัย ประกอบด้วย ตัวแปรแฝง 5 ตัว ได้แก่ ความเป็นผู้ประกอบการบริการ นโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐ การวิจัยและพัฒนา ความสามารถทางนวัตกรรมการบริการ และผลการดำเนินงานของธุรกิจ ตัวแปรละ 4 ข้อ รวมทั้งสิ้น 20 คำถามมุ่งวัดการรับรู้ของผู้ใช้บริการต่อคุณลักษณะของธุรกิจที่สะท้อนผ่านกระบวนการให้บริการ มิใช่ข้อมูลภายในกิจการโดยตรง โดย

ความเป็นผู้ประกอบการบริการ วัดจากการรับรู้ถึงความทันสมัย ความโดดเด่น ความคิดสร้างสรรค์ และความเป็นมืออาชีพของการให้บริการ

นโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐ วัดจากการรับรู้ต่อผลลัพธ์ที่สะท้อนการกำกับมาตรฐานและการส่งเสริมจากภาครัฐ เช่น เครื่องหมายรับรองมาตรฐาน ภาพลักษณ์ของธุรกิจ การประชาสัมพันธ์ผ่านโครงการภาครัฐ และมาตรฐานของบุคลากรที่ผู้ใช้บริการสามารถสังเกตได้

การวิจัยและพัฒนา วัดจากการรับรู้ต่อผลลัพธ์ที่สะท้อนการพัฒนาองค์ความรู้และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีของธุรกิจ เช่น การใช้ผลิตภัณฑ์หรือสูตรเฉพาะ การผสานองค์ความรู้ดั้งเดิมกับเทคนิคสมัยใหม่ การออกแบบบริการเฉพาะบุคคล และการประยุกต์ใช้อุปกรณ์หรือเทคโนโลยีในการให้บริการ

ความสามารถทางนวัตกรรมการบริการ วัดจากการรับรู้ถึงความแปลกใหม่ของบริการ ความสะดวกของระบบบริการ ประสบการณ์ที่แตกต่าง และการใช้ช่องทางดิจิทัลในการให้บริการ

ผลการดำเนินงานของธุรกิจ วัดจากผลลัพธ์ของธุรกิจตามการรับรู้ของผู้ใช้บริการ ได้แก่ ความพึงพอใจ ความตั้งใจกลับมาใช้บริการ การบอกต่อ และการรับรู้ต่อภาพลักษณ์หรือมาตรฐานของธุรกิจ ซึ่งสะท้อนผลลัพธ์ที่ผู้ใช้บริการสามารถประเมินได้จากประสบการณ์การใช้บริการ มิใช่ผลประกอบการทางการเงินหรือผลการดำเนินงานภายในองค์กรโดยตรง

เครื่องมือเชิงคุณภาพเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ครอบคลุมประเด็นด้านการบริหารธุรกิจ การพัฒนานวัตกรรมบริการ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี การวิจัยและพัฒนา การสนับสนุนจากภาครัฐ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผลการดำเนินงานของธุรกิจเวลเนสสปา โดยแนวคำถามได้รับการพัฒนาจากข้อค้นพบเชิงปริมาณและกรอบแนวคิดการวิจัย

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

แบบสอบถามได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) อยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 จากนั้นนำไปทดลองใช้กับประชากรใกล้เคียงเป้าหมาย 30 คน เพื่อประเมินความชัดเจนของข้อคำถามและความเชื่อมั่นเบื้องต้น ก่อนนำไปเก็บข้อมูลจริง ผู้วิจัยประเมินคุณภาพของเครื่องมือโดยใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) อยู่ระหว่าง 0.844 - 0.894

ค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน (Standardized Factor Loadings) อยู่ระหว่าง 0.702 - 0.869 ค่า Composite Reliability (CR) อยู่ระหว่าง 0.844 - 0.894 และค่า Average Variance Extracted (AVE) อยู่ระหว่าง 0.576 - 0.679 แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือมีความเชื่อมั่น ความตรงเชิงบรรจบ และความตรงเชิงจำแนกอยู่ในระดับที่ยอมรับได้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณทั้งในรูปแบบออนไลน์และภาคสนาม โดยตรวจสอบคุณสมบัติของผู้ตอบ ชี้แจงวัตถุประสงค์ และขอความยินยอมก่อน หลังจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยนำข้อค้นพบมาใช้พัฒนาคำถามสัมภาษณ์ และดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 30 ราย โดยบันทึกเสียงถอดเทปคำสัมภาษณ์แบบคำต่อคำ และใช้รหัสแทนชื่อบุคคลและสถานประกอบการเพื่อรักษาความลับ ข้อมูลเชิงคุณภาพได้รับการตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้ประกอบการ ผู้บริหาร ผู้เชี่ยวชาญ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งทบทวนการเข้ารหัสและการตีความร่วมกับผู้ร่วมวิจัย เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จากนั้นตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล ข้อมูลสูญหาย การแจกแจงปกติ และภาวะร่วมเส้นตรงพหุ ก่อนตรวจสอบโมเดลการวัดด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) และทดสอบแบบจำลองสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) ด้วยโปรแกรม AMOS โดยใช้วิธีประมาณค่าความน่าจะเป็นสูงสุด (Maximum Likelihood Estimation: ML) และรายงานค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางมาตรฐาน (Standardized Estimates) เกณฑ์การประเมินความสอดคล้องของแบบจำลอง ได้แก่ $\chi^2/df < 3.00$, GFI, CFI และ TLI ≥ .90, RMSEA และ SRMR ≤ .08 ส่วนอิทธิพลทางอ้อมทดสอบด้วยวิธี Bias-Corrected Bootstrapping จำนวน 5,000 ตัวอย่าง โดยพิจารณาช่วงความเชื่อมั่นแบบปรับแก้อคติร้อยละ 95 (95% Bias-Corrected Confidence Interval: BC-CI) ที่ไม่ครอบคลุมค่าศูนย์เป็นเกณฑ์การมีนัยสำคัญ

ข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เชิงธีม (Braun, V. & Clarke, V., 2006) และบูรณาการผลการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ (Integration) ในขั้นการตีความ (Interpretation Stage) โดยเปรียบเทียบข้อค้นพบเชิงปริมาณกับประเด็นเชิงธีมจากการสัมภาษณ์ เพื่ออธิบายและตรวจสอบความสอดคล้องเชิงบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ก่อนสังเคราะห์เป็นข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 86.00 มีอายุระหว่าง 40 - 49 ปี ร้อยละ 24.00 ประกอบอาชีพค้าขายหรือธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 26.75 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ 56.25 และมีรายได้เฉลี่ย 40,001 - 60,000 บาทต่อเดือน ร้อยละ 36.25 โดยร้อยละ 96.75 เคยใช้บริการธุรกิจเวลเนสสปาในกรุงเทพมหานครมาก่อน ขณะที่ ร้อยละ 3.25 เป็นผู้ใช้บริการครั้งแรกและเก็บข้อมูลหลังจากใช้บริการทันที

ผลการวิเคราะห์ มีดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

ตัวแปร	Mean	S.D.	CR	AVE	1	2	3	4	5
1. ความเป็นผู้ประกอบการบริการ (SE)	3.901	0.776	0.882	0.653	0.808				
2. นโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐ (GS)	3.773	0.717	0.857	0.600	0.573	0.775			
3. การวิจัยและพัฒนา (RD)	3.759	0.740	0.860	0.606	0.558	0.763	0.778		
4. ความสามารถทางนวัตกรรมการบริการ (SIC)	3.805	0.743	0.844	0.576	0.447	0.552	0.700	0.759	
5. ผลการดำเนินงานของธุรกิจเวลเนสสปาตามการรับรู้ของผู้ใช้บริการ (BP)	3.679	0.823	0.894	0.679	0.495	0.626	0.724	0.641	0.824

หมายเหตุ: แนวทแยงมุม (ตัวหนา) คือ รากที่สองของ AVE (√AVE) และนอกแนวทแยงมุม คือ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

จากตารางที่ 1 พบว่า ตัวแปรแฝงทั้ง 5 ตัวมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 3.679 - 3.901 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ระหว่าง 0.717 - 0.823 สะท้อนว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อทุกตัวแปรอยู่ในระดับมาก และข้อมูลมีการกระจายตัวในระดับปานกลาง ขณะที่ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงอยู่ระหว่าง 0.447 - 0.724 นอกจากนี้ ค่ารากที่สองของค่า AVE (√AVE) ของตัวแปรแฝงทุกตัวมีค่าสูงกว่าค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์กับตัวแปรแฝงอื่นทุกคู่ แสดงให้เห็นว่าตัวแปรแฝงแต่ละตัวมีความตรงเชิงจำแนก (Discriminant Validity) อยู่ในระดับที่ยอมรับได้ และมีความเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง

จากวัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการตรวจสอบโมเดลการวัด พบว่า ตัวแปรแฝงทุกตัวมีความเชื่อมั่นและความตรงเชิงบรรจบอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ โดยมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน (Standardized Factor Loadings) อยู่ระหว่าง 0.702 - 0.869 ค่า Composite Reliability (CR) อยู่ระหว่าง 0.844 - 0.894 ค่า Average Variance Extracted (AVE) อยู่ระหว่าง 0.576 - 0.679 และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) อยู่ระหว่าง 0.844 - 0.894 ขณะที่การตรวจสอบความตรงเชิงจำแนกเป็นไปตามเกณฑ์ โดยค่ารากที่สองของ AVE ของทุกตัวแปรแฝงสูงกว่าค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงอื่น นอกจากนี้ แบบจำลองเชิงโครงสร้างมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์เป็นอย่างดี (χ^2/df = 1.278, GFI = 0.962, AGFI = 0.939, CFI = 0.992, TLI = 0.989, NFI = 0.966, RMSEA = 0.026 และ RMR = 0.037) และตัวแปร SE, GS และ RD สามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของความสามารถทางนวัตกรรมการบริการได้ร้อยละ 33.70 (R^2 = .337) ขณะที่ตัวแปรในแบบจำลองสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของผลการดำเนินงานของธุรกิจเวลเนสสปาตามการรับรู้ของผู้ใช้บริการได้ร้อยละ 59.60 (R^2 = .596)

ตารางที่ 2 ผลการทดสอบอิทธิพลทางตรงของแบบจำลองเชิงโครงสร้าง (Direct Effects)

สมมติฐาน	ความสัมพันธ์	β	S.E.	C.R.	p	ผลการทดสอบ
H1	SE ⟶ BP	.220	.089	3.046	.002	สนับสนุนสมมติฐาน
H2	SE ⟶ SIC	.231	.103	2.615	.009	สนับสนุนสมมติฐาน
H3	GS ⟶ BP	.176	.096	2.383	.017	สนับสนุนสมมติฐาน
H4	GS ⟶ SIC	.179	.109	2.021	.043	สนับสนุนสมมติฐาน

หมายเหตุ: ค่า β เป็นค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลมาตรฐาน (Standardized Regression Weights)

ตารางที่ 2 ผลการทดสอบอิทธิพลทางตรงของแบบจำลองเชิงโครงสร้าง (Direct Effects) (ต่อ)

สมมติฐาน	ความสัมพันธ์	β	S.E.	C.R.	p	ผลการทดสอบ
H5	RD ⟶ SIC	.295	.159	2.245	.025	สนับสนุนสมมติฐาน
H6	RD ⟶ BP	.276	.141	2.516	.012	สนับสนุนสมมติฐาน
H7	SIC ⟶ BP	.307	.055	5.904	< .001	สนับสนุนสมมติฐาน

หมายเหตุ: ค่า β เป็นค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลมาตรฐาน (Standardized Regression Weights)

จากตารางที่ 2 พบว่า สมมติฐาน H1-H7 ได้รับการสนับสนุนจากข้อมูลเชิงประจักษ์ทั้งหมด โดยค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางมีทิศทางเป็นบวกและมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ความเป็นผู้ประกอบการบริการมีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจ (β = .220, p = .002) และความสามารถทางนวัตกรรมการบริการ (β = .231, p = .009) นโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐมีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจ (β = .176, p = .017) และความสามารถทางนวัตกรรมการบริการ (β = .179, p = .043) ขณะที่การวิจัยและพัฒนามีอิทธิพลเชิงบวกต่อความสามารถทางนวัตกรรมการบริการ (β = .295, p = .025) และผลการดำเนินงานของธุรกิจ (β = .276, p = .012) นอกจากนี้ ความสามารถทางนวัตกรรมการบริการมีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจ (β = .307, p < .001) ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าปัจจัยเชิงสาเหตุทั้งสี่มีบทบาทสำคัญต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจเวลเนสสปาตามการรับรู้ของผู้ใช้บริการ และเป็นพื้นฐานสำหรับการตรวจสอบอิทธิพลทางอ้อมของแบบจำลอง

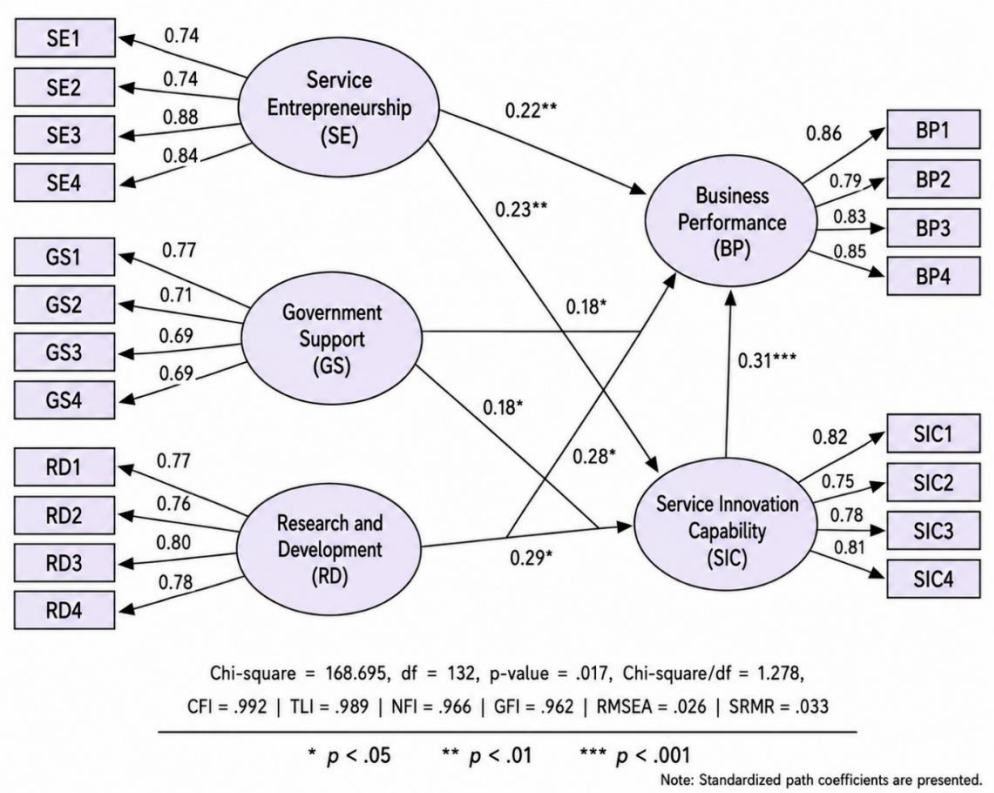

ภาพที่ 1 แบบจำลองสมการโครงสร้างพร้อมค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางมาตรฐาน

จากวัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิเคราะห์อิทธิพลทางอ้อมด้วยวิธี Bias-Corrected Bootstrapping จำนวน 5,000 ตัวอย่าง แสดงดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์อิทธิพลทางอ้อม

สมมติฐาน	เส้นทาง	Direct Effect	Indirect Effect	Total Effect	95% BC-CI	p-value	ผลการทดสอบ
H8	SE ⟶ SIC ⟶ BP	.220	.071	.291	(-.003, 1.058)	.049	ไม่สนับสนุน
H9	GS ⟶ SIC ⟶ BP	.176	.055	.231	(-.110, 1.008)	.203	ไม่สนับสนุน
H10	RD ⟶ SIC ⟶ BP	.276	.090	.366	(-.957, 1.011)	.373	ไม่สนับสนุน

หมายเหตุ: การทดสอบอิทธิพลทางอ้อมใช้วิธี Bootstrap 5,000 ตัวอย่าง และรายงานช่วงความเชื่อมั่นแบบ 95% Bias-Corrected Confidence Interval (BC-CI) โดยพิจารณาว่าอิทธิพลทางอ้อมมีนัยสำคัญเมื่อช่วงความเชื่อมั่นไม่คร่อมศูนย์

จากตารางที่ 3 พบว่า ความสามารถทางนวัตกรรมการบริการ ยังไม่สามารถยืนยันบทบาทการเป็นตัวแปรส่งผ่าน ในความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นผู้ประกอบการบริการ นโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐ และการวิจัยและพัฒนา กับผลการดำเนินงานของธุรกิจเวลเนสสปาตามการรับรู้ของผู้ใช้บริการได้อย่างชัดเจน

สำหรับสมมติฐาน H8 เส้นทาง SE ⟶ SIC ⟶ BP มีค่าอิทธิพลทางอ้อมเท่ากับ .071 โดยช่วงความเชื่อมั่นแบบ 95% BC-CI คร่อมศูนย์ แม้ว่า p-value จะอยู่ที่ .049 จึงยังไม่สามารถยืนยันบทบาทการส่งผ่านได้ตามเกณฑ์ ในทำนองเดียวกัน สมมติฐาน H9 และ H10 พบว่า เส้นทาง GS ⟶ SIC ⟶ BP และ RD ⟶ SIC ⟶ BP มีค่าอิทธิพลทางอ้อมเท่ากับ .055 และ .090 ตามลำดับ โดยช่วงความเชื่อมั่นแบบ 95% BC-CI คร่อมศูนย์ และมี p-value เท่ากับ .203 และ .373 จึงไม่สนับสนุนสมมติฐาน H9 และ H10 ดังนั้น เมื่อพิจารณาร่วมกับผลอิทธิพลทางตรง พบว่า ปัจจัยทั้งสามยังคงมีอิทธิพลโดยตรงต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจ ขณะที่อิทธิพลทางอ้อมผ่าน SIC ไม่มีนัยสำคัญ จึงจัดรูปแบบความสัมพันธ์ทั้งสามเป็น Direct-only non-Mediation กล่าวคือ ตัวแปรต้นมีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจโดยตรง แต่ยังไม่มีหลักฐานเชิงประจักษ์เพียงพอที่จะยืนยันว่าความสามารถทางนวัตกรรมการบริการทำหน้าที่เป็นกลไกส่งผ่านในความสัมพันธ์ดังกล่าว

จากวัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ประกอบการ ผู้บริหาร และผู้เชี่ยวชาญในธุรกิจเวลเนสสปา จำนวน 30 ราย ช่วยอธิบายกลไกและเงื่อนไขเชิงบริบทของข้อค้นพบเชิงปริมาณ โดยสามารถสังเคราะห์เป็น 4 ประเด็นเชิงธีม ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 สรุปผลการวิเคราะห์เชิงธีมจากการวิจัยเชิงคุณภาพ

ประเด็นเชิงธีม (Theme)	ข้อค้นพบสำคัญ (Key Findings)	คำกล่าวตัวอย่างของผู้ให้ข้อมูล
ผู้ประกอบการในฐานะผู้สร้างคุณค่าเชิงบริการ	ผู้ประกอบการที่ประสบความสำเร็จให้ความสำคัญกับการเข้าใจความต้องการของลูกค้า การออกแบบบริการเฉพาะบุคคล และการสร้างประสบการณ์ที่แตกต่างเพื่อเพิ่มคุณค่าให้แก่บริการ	“ลูกค้าไม่ได้ต้องการแค่สปา แต่ต้องการคนที่เข้าใจเขาจริง ๆ บางครั้งรายละเอียดเล็ก ๆ อย่างวิธีพูดหรือการดูแลระหว่างบริการสำคัญกว่าตัวโปรแกรมอีก”

ตารางที่ 4 สรุปผลการวิเคราะห์เชิงธีมจากการวิจัยเชิงคุณภาพ (ต่อ)

ประเด็นเชิงธีม (Theme)	ข้อค้นพบสำคัญ (Key Findings)	คำกล่าวตัวอย่างของผู้ให้ข้อมูล
ผู้ประกอบการในฐานะผู้สร้างคุณค่าเชิงบริการ	ผู้ประกอบการที่ประสบความสำเร็จให้ความสำคัญกับการเข้าใจความต้องการของลูกค้า การออกแบบบริการเฉพาะบุคคล และการสร้างประสบการณ์ที่แตกต่างเพื่อเพิ่มคุณค่าให้แก่บริการ	“ลูกค้าไม่ได้ต้องการแค่สปา แต่ต้องการคนที่เข้าใจเขาจริง ๆ บางครั้งรายละเอียดเล็ก ๆ อย่างวิธีพูดหรือการดูแลระหว่างบริการสำคัญกว่าตัวโปรแกรมอีก”
ความตึงเครียดระหว่างมาตรฐานภาครัฐกับความยืดหยุ่นเชิงนวัตกรรม	มาตรฐานและการรับรองจากภาครัฐช่วยสร้างความน่าเชื่อถือให้ธุรกิจ แต่ในขณะเดียวกันข้อกำหนดบางประการอาจจำกัดความคล่องตัวในการพัฒนา ทดลอง และประยุกต์ใช้นวัตกรรมบริการ	“มาตรฐานของภาครัฐช่วยให้ลูกค้ามั่นใจมากขึ้น แต่ถ้าขั้นตอนเยอะเกินไป ธุรกิจเล็กก็อาจไม่มีแรงพอที่จะพัฒนาสิ่งใหม่”
การเปลี่ยนองค์ความรู้ให้เป็นประสบการณ์บริการ	การวิจัยและพัฒนาจะสร้างผลต่อธุรกิจได้ก็ต่อเมื่อองค์ความรู้ถูกแปลงเป็นบริการหรือประสบการณ์ที่ลูกค้ารับรู้คุณค่าได้จริง	“ลูกค้าไม่ได้สนใจว่าเราวิจัยอะไรมา เขาสนใจว่าพอเข้ามาแล้วรู้สึกดีไหม ผ่อนคลายไหม แล้วอยากกลับมาอีกหรือเปล่า”
อัตลักษณ์ไทยในฐานะทุนเชิงกลยุทธ์	การนวดไทย สมุนไพรไทย วัฒนธรรมการบริการ และบรรยากาศแบบไทยเป็นทรัพยากรสำคัญที่ช่วยสร้างความแตกต่างและความได้เปรียบทางการแข่งขัน	“ความเป็นไทยเป็นจุดแข็งของเรา แต่ต้องนำเสนอให้ร่วมสมัย ไม่ใช่แค่ตกแต่งแบบไทย แต่ต้องทำให้ลูกค้ารู้สึกว่ามีคุณค่าและแตกต่าง”

จากตารางที่ 4 พบว่า ประเด็นเชิงธีมทั้ง 4 สะท้อนกลไกและเงื่อนไขเชิงบริบทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความสามารถทางนวัตกรรมการบริการของธุรกิจเวลเนสสปา กล่าวคือ ความเป็นผู้ประกอบการ การวิจัยและพัฒนา และอัตลักษณ์ไทยช่วยสนับสนุนการสร้างคุณค่าและความแตกต่างของบริการ ขณะที่นโยบาย มาตรฐาน และการรับรองจากภาครัฐมีบทบาทสองด้าน โดยช่วยเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของธุรกิจ แต่ในบางกรณีอาจลดความคล่องตัวในการทดลองและพัฒนานวัตกรรมบริการ

เมื่อบูรณาการผลการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในขั้นการตีความ (Interpretation Stage) พบว่าผลการวิจัยทั้งสองส่วนมีความสอดคล้องกันในประเด็นบทบาทของความเป็นผู้ประกอบการบริการ การวิจัยและพัฒนา และความสามารถทางนวัตกรรมการบริการ โดยผลการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้างแสดงให้เห็นว่าปัจจัยดังกล่าวมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับผลการดำเนินงานของธุรกิจเวลเนสสปาตามการรับรู้ของผู้ใช้บริการ ขณะที่ผลการสัมภาษณ์ช่วยอธิบายว่า องค์ความรู้ การวิจัยและพัฒนา และการริเริ่มเชิงผู้ประกอบการจะก่อให้เกิดคุณค่าทางธุรกิจได้เมื่อได้รับการพัฒนาเป็นบริการและประสบการณ์ที่ผู้ใช้บริการรับรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ผลการสัมภาษณ์ยังสะท้อนว่า มาตรฐานและการสนับสนุนจากภาครัฐช่วยเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของธุรกิจ แต่ข้อกำหนดและขั้นตอนบางประการอาจลดความคล่องตัวในการพัฒนาและประยุกต์ใช้นวัตกรรมบริการ ขณะที่อัตลักษณ์ไทยเป็นทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมที่ช่วยสนับสนุนการออกแบบบริการให้เกิดความแตกต่างและสร้างคุณค่าต่อผู้ใช้บริการ แม้มิได้ถูกทดสอบเป็นตัวแปรในแบบจำลองเชิงปริมาณก็ตาม

อภิปรายผล

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ความเป็นผู้ประกอบการบริการ นโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐและการวิจัยและพัฒนา ล้วนมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความสามารถทางนวัตกรรมการบริการและ/หรือผลการดำเนินงานของธุรกิจเวลเนสสปาในกรุงเทพมหานครตามการรับรู้ของผู้ใช้บริการ โดยเฉพาะความเป็นผู้ประกอบ การบริการที่สะท้อนถึงความสามารถในการแสวงหาโอกาส ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการยอมรับความเสี่ยง ซึ่งเอื้อต่อการพัฒนานวัตกรรมและผลการดำเนินงานของธุรกิจ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดความเป็นผู้ประกอบการ (Lumpkin, G. T. & Dess, G. G., 1996) และทฤษฎีความสามารถเชิงพลวัต (Teece, D. J., 2007) นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบว่า นวัตกรรมด้านองค์กร เทคโนโลยี และทรัพยากรมนุษย์มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับผลการดำเนินงานของธุรกิจบริการในอุตสาหกรรมการโรงแรม (Bhat, D. A. R. & Sharma, V., 2021) อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้ขยายข้อค้นพบเดิมโดยแสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ดังกล่าวสามารถสะท้อนผ่านการรับรู้ของผู้ใช้บริการที่เกิดจากประสบการณ์การใช้บริการ มิได้จำกัดอยู่เฉพาะมุมมองของผู้ประกอบการหรือผู้บริหาร

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ความสามารถทางนวัตกรรมการบริการมีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจเวลเนสสปาในกรุงเทพมหานครตามการรับรู้ของผู้ใช้บริการ สอดคล้องกับแนวคิดนวัตกรรมบริการ (Lusch, R. F. & Nambisan, S., 2015) และแนวคิดตรรกะด้านบริการ (Vargo, S. L. & Lusch, R. F., 2016) อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์อิทธิพลทางอ้อมด้วยวิธี Bias-Corrected Bootstrapping ไม่พบหลักฐานเชิงประจักษ์เพียงพอที่จะยืนยันบทบาทการส่งผ่านของความสามารถทางนวัตกรรมการบริการ ซึ่งแตกต่างจากผลการศึกษาที่พบว่า Service Innovation Capability เป็นตัวแปรส่งผ่านระหว่าง Market Orientation กับ Hotel Performance ในธุรกิจโรงแรมของสหราชอาณาจักร ความแตกต่างดังกล่าวอาจเกิดจากบริบทของการศึกษาและแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน (Alnawas, I. & Hemsley-Brown, J., 2019) โดยการศึกษาที่ผ่านมาใช้ข้อมูลจากผู้บริหารโรงแรม ขณะที่การศึกษาครั้งนี้ใช้ข้อมูลจากการรับรู้ของผู้ใช้บริการ ซึ่งอาจทำให้ผู้ใช้บริการสามารถรับรู้ผลของความเป็นผู้ประกอบการ การวิจัยและพัฒนา การสนับสนุนจากภาครัฐ และนวัตกรรมบริการผ่านประสบการณ์การใช้บริการได้โดยตรง มากกว่าการรับรู้กระบวนการบริหารจัดการภายในองค์กร ทั้งนี้ ผลการวิจัยเชิงคุณภาพช่วยอธิบายเพิ่มเติมว่า ผู้ประกอบการส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า องค์ความรู้ การวิจัยและพัฒนา และการริเริ่มเชิงผู้ประกอบการจะสร้างคุณค่าให้แก่ธุรกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อสามารถพัฒนาเป็นบริการและประสบการณ์ที่ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการได้อย่างเป็นรูปธรรม (พรพิมล ไชยสนิท และคณะ, 2568) ดังนั้น แม้จะไม่พบบทบาทการส่งผ่าน แต่ผลการวิจัยยังยืนยันว่าความสามารถทางนวัตกรรมการบริการเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจ และควรได้รับการศึกษาต่อยอดด้วยข้อมูลและบริบทที่หลากหลาย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การพัฒนาธุรกิจเวลเนสสปาควรมุ่งสร้างนวัตกรรมบริการควบคู่กับการใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ไทย ได้แก่ การนวดไทย สมุนไพรไทย และวัฒนธรรมการบริการ ซึ่งเป็นทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมที่ช่วยสร้างความแตกต่างและเพิ่มคุณค่าให้แก่ธุรกิจ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบว่านวัตกรรมบริการมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงการมุ่งเน้นตลาดและความร่วมมือระหว่างองค์กรไปสู่ผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรมขนาดกลางและขนาดย่อม (Prasertsri, S. et al., 2019) อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้ได้ขยายข้อค้นพบจากงานวิจัยเดิม โดยเสนอว่า ในบริบทธุรกิจเวลเนสสปา “อัตลักษณ์ไทย” เป็นทรัพยากรเชิงวัฒนธรรม

ที่สามารถบูรณาการร่วมกับองค์ความรู้ การวิจัยและพัฒนา และการออกแบบนวัตกรรมบริการ เพื่อสร้างประสบการณ์ที่ผู้ใช้บริการรับรู้คุณค่าได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น ผู้ประกอบการควรบูรณาการอัตลักษณ์ไทยเข้ากับนวัตกรรมบริการและเทคโนโลยีที่เหมาะสม ขณะที่ภาครัฐควรส่งเสริมมาตรการที่สนับสนุนการยกระดับมาตรฐาน การวิจัยและพัฒนา และการสร้างนวัตกรรม เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจเวลเนสสปาในระยะยาว

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับธุรกิจเวลเนสสปาส่วนใหญ่มุ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านผู้ประกอบการนวัตกรรม หรือผลการดำเนินงานจากมุมมองของผู้ประกอบการหรือผู้บริหารเป็นหลัก ขณะที่ ยังมีข้อจำกัดในการบูรณาการผลการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายว่า ปัจจัยดังกล่าวสามารถสร้างคุณค่าที่ผู้ใช้บริการรับรู้ได้อย่างไรในบริบทของธุรกิจเวลเนสสปา นอกจากนี้ งานวิจัยเดิมยังให้ความสำคัญกับทรัพยากรและศักยภาพขององค์กร แต่ยังอธิบายบทบาทของบริบททางวัฒนธรรมและประสบการณ์ของผู้ใช้บริการได้ไม่ชัดเจน

การวิจัยครั้งนี้จึงเสนอ Wellness Spa Service Innovation Model (WSSIM) ซึ่งเป็นแบบจำลองเชิงแนวคิดที่สังเคราะห์จากการบูรณาการผลการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่ออธิบายการยกระดับผลการดำเนินงานของธุรกิจเวลเนสสปาในมุมมองของผู้ใช้บริการ โดยแบบจำลองแสดงให้เห็นว่า ความเป็นผู้ประกอบการบริการ นโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐ การวิจัยและพัฒนา และความสามารถทางนวัตกรรมการบริการ เป็นปัจจัยสำคัญที่ร่วมกันส่งเสริมผลการดำเนินงานของธุรกิจ ขณะที่ ผลการวิจัยเชิงคุณภาพช่วยอธิบายว่า อัตลักษณ์ไทย ได้แก่ การนวดไทย สมุนไพรไทย และวัฒนธรรมการบริการ เป็นทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมที่สนับสนุนการออกแบบบริการและการสร้างประสบการณ์ที่ผู้ใช้บริการรับรู้คุณค่า แม้องค์ประกอบดังกล่าวจะไม่ได้รับการทดสอบเป็นตัวแปรในแบบจำลองเชิงสถิติก็ตาม ดังภาพที่ 2

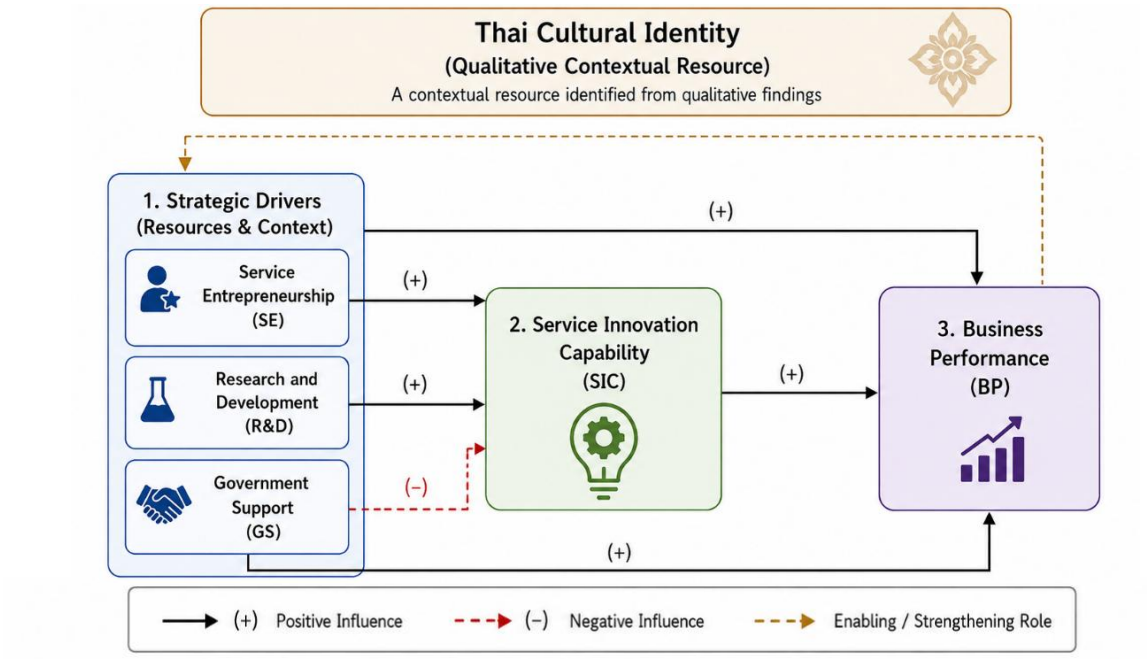

ภาพที่ 2 แบบจำลองนวัตกรรมบริการเวลเนสสปาที่สังเคราะห์จากผลการวิจัยแบบผสม

ในเชิงทฤษฎี แบบจำลอง WSSIM ช่วยขยายแนวคิดว่าความได้เปรียบทางการแข่งขันของธุรกิจเวลเนสสปาไม่ได้เกิดจากการมีทรัพยากรหรือศักยภาพขององค์กรเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากความสามารถในการบูรณาการทรัพยากร องค์ความรู้ และนวัตกรรมบริการให้กลายเป็นประสบการณ์ที่ผู้ใช้บริการรับรู้และให้คุณค่า ซึ่งคุณค่าของบริการเกิดจากการร่วมสร้างคุณค่าระหว่างผู้ให้บริการกับผู้ใช้บริการ ทั้งนี้ งานวิจัยครั้งนี้มิได้เสนอความสัมพันธ์เชิงทฤษฎีใหม่ แต่เสนอกรอบแนวคิดแบบบูรณาการ (Integrated Conceptual Model) ที่เชื่อมโยงทฤษฎีหลายสำนักเข้ากับบริบทของธุรกิจเวลเนสสปาในประเทศไทย

ในเชิงปฏิบัติ แบบจำลอง WSSIM แสดงให้เห็นว่า การยกระดับผลการดำเนินงานของธุรกิจเวลเนสสปาควรดำเนินการอย่างบูรณาการ ทั้งด้านการพัฒนาความเป็นผู้ประกอบการ การส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา การสร้างนวัตกรรมบริการ และการประยุกต์ใช้อัตลักษณ์ไทยในการออกแบบบริการ ขณะเดียวกัน ภาครัฐสามารถใช้ข้อค้นพบนี้เป็นแนวทางในการกำหนดมาตรการสนับสนุนที่ส่งเสริมทั้งการยกระดับมาตรฐาน การพัฒนานวัตกรรม และการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจเวลเนสสปาอย่างยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ความเป็นผู้ประกอบการบริการ นโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐ การวิจัยและพัฒนา และความสามารถทางนวัตกรรมการบริการ ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมผลการดำเนินงานของธุรกิจเวลเนสสปาในกรุงเทพมหานครตามการรับรู้ของผู้ใช้บริการ โดยสะท้อนว่าการพัฒนาความสามารถของผู้ประกอบการ การสนับสนุนเชิงนโยบาย การลงทุนด้านการวิจัยและพัฒนา และการสร้างนวัตกรรมบริการ เป็นองค์ประกอบที่ควรดำเนินการควบคู่กันเพื่อยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจ ผลการวิจัยเชิงคุณภาพยังชี้ให้เห็นว่าการประยุกต์ใช้อัตลักษณ์ไทยร่วมกับองค์ความรู้ เทคโนโลยี และการออกแบบบริการที่ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการ มีส่วนสำคัญในการสร้างความแตกต่างและเพิ่มคุณค่าให้แก่บริการ ดังนั้น ผู้ประกอบการควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาความสามารถด้านนวัตกรรมบริการ การนำผลการวิจัยและพัฒนาไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบบริการ การใช้ข้อมูลและข้อเสนอแนะของผู้ใช้บริการในการปรับปรุงประสบการณ์บริการ และการประยุกต์อัตลักษณ์ไทยร่วมกับเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ขณะที่ ภาครัฐควรดำเนินมาตรการสนับสนุนด้านมาตรฐาน การพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการ การวิจัยและพัฒนา และการสร้างนวัตกรรม เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจเวลเนสสปาอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ การศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดเนื่องจากข้อมูลเชิงปริมาณเก็บจากผู้ใช้บริการด้วยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบสะดวก ซึ่งสะท้อนการรับรู้ต่อคุณลักษณะและผลการดำเนินงานของธุรกิจผ่านประสบการณ์การใช้บริการ มิใช่การวัดผลการดำเนินงานจากข้อมูลขององค์กรโดยตรง อีกทั้งเป็นการศึกษาแบบภาคตัดขวาง จึงไม่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ตามลำดับเวลาได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้น การวิจัยในอนาคตควรเก็บข้อมูลจากหลายแหล่ง ได้แก่ ผู้ประกอบการ ผู้ใช้บริการ และข้อมูลผลการดำเนินงานของธุรกิจ ใช้การสุ่มตัวอย่างเชิงความน่าจะเป็นและการศึกษาแบบติดตามระยะยาว รวมทั้งขยายพื้นที่ศึกษาไปยังจังหวัดหรือเมืองท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอื่น และเปรียบเทียบระหว่างผู้ใช้บริการชาวไทยกับชาวต่างชาติ เพื่อเพิ่มความสามารถในการอธิบายและอ้างอิงผลการวิจัยในบริบทที่กว้างขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ. (2560). ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางสุขภาพนานาชาติ (Medical Hub) พ.ศ. 2560-2569. นนทบุรี: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

พรพิมล ไชยสนิท และคณะ. (2568). การพัฒนาศักยภาพธุรกิจด้วยนวัตกรรม: กรณีศึกษาเดย์สปาในประเทศไทย. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 45(3), 110-133.

Alnawas, I. & Hemsley-Brown, J. (2019). Market orientation and hotel performance: investigating the role of high-order marketing capabilities. International Journal of Contemporary Hospitality Management, 31(4), 1885-1905.

Barney, J. B. (1991). Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. Journal of Management, 17(1), 99-120.

Bhat, D. A. R. & Sharma, V. (2021). Dimensionality and consequences of service innovation: An empirical study of hospitality industry. Cogent Business & Management, 8(1), 1-17.

Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology, 3(2), 77-101.

Global Wellness Institute. (2023). Global Wellness Economy Monitor 2023. Retrieved June 25, 2026, from https://globalwellnessinstitute.org/reports/2023-global-wellness-economy-monitor

Hair, J. F. et al. (2019). Multivariate Data Analysis. (8th ed.). Boston: Cengage Learning.

Lumpkin, G. T. & Dess, G. G. (1996). Clarifying the Entrepreneurial Orientation Construct and Linking It to Performance. Academy of Management Review, 21(1), 135-172.

Lusch, R. F. & Nambisan, S. (2015). Service Innovation: A Service-Dominant Logic Perspective. MIS Quarterly, 39(1), 155-176.

Miller, D. (1983). The Correlates of Entrepreneurship in Three Types of Firms. Management Science, 29(7), 757-868.

Prasertsri, S. et al. (2019). Service Innovation Market Orientation and Alliance Orientation that Affect the Business Performance Case Study: SMEs Hotel in Phitsanulok Province Thailand. WMS Journal of Management, 8(4), 95-107.

Teece, D. J. (2007). Explicating dynamic capabilities: the nature and microfoundations of (sustainable) enterprise performance. Strategic Management Journal, 28(13), 1319-1350.

Teece, D. J. et al. (1997). Dynamic Capabilities and Strategic Management. Strategic Management Journal, 18(7), 509-533.

Vargo, S. L. & Lusch, R. F. (2016). Institutions and axioms: an extension and update of service-dominant logic. Journal of the Academy of Marketing Science, 44(1), 5-23.

Wernerfelt, B. (1984). A Resource-Based View of the Firm. Strategic Management Journal, 5(2), 171-180.

บทความวิชาการ

ถอดรหัสคำสอนผ่านบทคำพรัดโนราตามมุมมองทางพระพุทธศาสนา*

DECODING TEACHINGS THROUGH NORA'S "KAM PHRAT" FROM A BUDDHIST PERSPECTIVE

สุพัฒน์ นาคเสน[1*], เสรี ปานทน[2], โชติกา ชนะสิทธิ์[1]

Supat Narksen[1*], Seree Phanton[2], Chotika Chanasit[1]

[1]วิทยาลัยนาฏศิลปนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

[1]Nakhon Si Thammarat Damatic College Art, Nakhon Si Thammarat, Thailand

[2]คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราชนครศรีธรรมราช ประเทศไทย

[2]Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat Campus, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: norapat.1963@gmail.com

*Tel: 089-589-0203

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์ตีความบทคำพรัดโนราในมิติหลักไตรลักษณ์ตามแนวคิดพระพุทธศาสนา และ 2) เพื่อศึกษากลวิธีถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านศิลปะการแสดงโนรา การศึกษานี้ใช้วิธีวิเคราะห์เชิงคุณภาพจากเอกสาร งานวิชาการที่เกี่ยวข้อง พร้อมใช้การตีความเชิงสัญลักษณ์เป็นกรอบในการศึกษา ผลการวิเคราะห์พบว่า บทคำพรัดโนราทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมสำหรับถ่ายทอดหลักไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ผ่านภาษาวรรณศิลป์ ภาพพจน์ อุปมา สัญลักษณ์จากธรรมชาติ ตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชนภาคใต้ คำพรัดสำคัญ ได้แก่ คำพรัดแสงทองสวรรค์ คำพรัดยางแดง คำพรัดโศกัง สะท้อนความไม่เที่ยงของเวลาชีวิต ความเสื่อมสลายของสังขาร ตลอดจนการลดละความยึดมั่นในตัวตน หลักธรรมเชิงนามธรรมถูกถ่ายทอดผ่านประสบการณ์ทางอารมณ์ สุนทรียภาพ ช่วยให้ผู้ชมเกิดการรับรู้ การใคร่ครวญ ตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงของชีวิต กลวิธีถ่ายทอดหลักธรรมปรากฏผ่านระบบสัญลักษณ์ของการแสดง ได้แก่ ท่ารำ บทกลอน ดนตรี งานศิลป์ ทำหน้าที่เป็นสื่อธรรม เชื่อมโยงหลักพุทธปรัชญาเข้ากับบริบทพิธีกรรม ชุมชน ในพิธีโนราโรงครู บทคำพรัดทำหน้าที่สื่อสารคติธรรม ควบคู่กับการแสดงความเคารพครูบาอาจารย์ กระบวนการดังกล่าวทำให้หลักไตรลักษณ์ปรากฏเป็นประสบการณ์ร่วมทางสังคม จิตวิญญาณ มิใช่เพียงเนื้อหาเชิงนามธรรม ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า บทคำพรัดโนราเป็นกลไกสำคัญในการถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น โนราจึงมิใช่เพียงศิลปะการแสดงพื้นบ้าน หากเป็นระบบความรู้ สื่อทางจิตวิญญาณ ที่มีส่วนหล่อหลอมโลกทัศน์ คุณธรรม ปัญญาของผู้คนในชุมชนภาคใต้อย่างต่อเนื่อง การถ่ายทอดหลักธรรมผ่านบทคำพรัดโนราควรได้รับการอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนารูปแบบการสื่อสารให้สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย

คำสำคัญ: ถอดรหัสคำสอน, คำพรัดโนรา, พระพุทธศาสนา, ไตรลักษณ์, ศิลปะการแสดงพื้นบ้านภาคใต้

* Received 20 July 2026; Revised 1 September 2026; Accepted 22 September 2026

Abstract

This academic article aims: 1) To analyze and interpret Nora kham phrat in relation to the Three Characteristics (Tilakkhaṇa) from a Buddhist perspective; and 2) To examine the strategies for transmitting Buddhist teachings through the performing arts of Nora. The study employs a qualitative approach based on documentary research, relevant academic literature, and symbolic interpretation as an analytical framework. The findings reveal that Nora kham phrat serves as a cultural space for transmitting the Three Characteristics-impermanence (anicca), suffering (dukkha), and non-self (anattā)-through literary language, imagery, metaphors, symbols derived from nature, and the ways of life of Southern Thai communities. Significant kham phrat, including Kham Phrat Saeng Thong Sawan, Kham Phrat Yang Daeng, and Kham Phrat Sokang, reflect the impermanence of time and life, the deterioration of conditioned existence, and the relinquishment of attachment to the self. Abstract Buddhist teachings are transformed into experiences that enable audiences to perceive, contemplate, and recognize the changing nature of life through emotional and aesthetic engagement. The transmission of Buddhist teachings is expressed through an integrated symbolic system of Nora performance, including dance movements, poetic verses, music, and visual arts, which collectively function as a “medium of Dhamma.” This system connects Buddhist philosophy with ritual and community contexts. In the Nora Rong Khru ceremony, kham phrat serves as a means of communicating moral teachings alongside expressions of reverence for teachers and ancestors. This process enables the Three Characteristics to be experienced not merely as abstract doctrines but as shared social and spiritual experiences. The findings demonstrate that Nora kham phrat constitutes an important mechanism for transmitting Buddhist teachings through local cultural heritage. Nora is therefore more than a form of folk performance; it represents a system of knowledge and a spiritual medium that continuously contributes to shaping the worldview, moral values, and wisdom of Southern Thai communities.

Keywords: Decoding Teachings, Nora Kham Phrat, Buddhism, Three Characteristics, Southern Thai Folk Performing Arts

บทนำ

ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัยที่เผชิญการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว มรดกทางวัฒนธรรมจำนวนมากเผชิญความท้าทายด้านการธำรงคุณค่า ความหมาย และความต่อเนื่องของการสืบทอด (UNESCO, 2021) ศิลปะการแสดง “โนรา” ซึ่งเป็นอัตลักษณ์สำคัญของภาคใต้ ได้รับการยอมรับในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อการสืบทอดองค์ความรู้ ความเชื่อ จารีต และวิถีชีวิตของชุมชน นอกเหนือจากบทบาท

ด้านการแสดงและความบันเทิง โนรายังเป็นพื้นที่ที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะ พิธีกรรม ความเชื่อ และคุณค่าทางจริยธรรมของสังคมภาคใต้ (วรรณกร พลพิชัย และเจตนา อินยะรัตน์, 2561) ในองค์ประกอบดังกล่าว “บทคำพรัดโนรา” มีความสำคัญในฐานะตัวบทที่ปรากฏถ้อยคำคติสอนใจ บทเตือนสติ และการกล่าวถึงธรรมชาติของชีวิตผ่านภาษาเชิงวรรณศิลป์

งานศึกษาที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับโนราในหลายมิติ ทั้งองค์ประกอบการแสดง โครงสร้างพิธีกรรม ความเชื่อ ตลอดจนการศึกษาทางชาติพันธุ์วรรณนา ดังที่ พระครูใบฎีกาโกวิท โกวิโท (จิตประสงค์) และคณะ ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในการแสดงโนราโรงครู ซึ่งงานดังกล่าวเป็นฐานความรู้สำคัญที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างโนรากับหลักพุทธธรรม อย่างไรก็ตาม การศึกษาดังกล่าวมุ่งพิจารณาหลักพุทธธรรมในภาพรวมของการแสดงโนราโรงครู (พระครูใบฎีกาโกวิท โกวิโท (จิตประสงค์) และคณะ, 2562) ขณะที่การศึกษาครั้งนี้มุ่งวิเคราะห์ “บทคำพรัดโนรา” ในฐานะตัวบททางวัฒนธรรม โดยกำหนดหลักไตรลักษณ์เป็นกรอบการตีความเพื่อพิจารณาว่าถ้อยคำ ภาพพจน์ อุปมา และสัญลักษณ์ในบทคำพรัดสื่อความหมายเกี่ยวกับอนิจจตา ทุกขตา และอนัตตาอย่างไร ความแตกต่างดังกล่าวสะท้อนช่องว่างของการศึกษาระหว่างการพิจารณาหลักธรรมในระดับภาพรวมของการแสดงกับการวิเคราะห์เนื้อหาและชั้นความหมายของตัวบทคำพรัดในระดับรายบท ช่องว่างดังกล่าวนำไปสู่ประเด็นสำคัญว่า บทคำพรัดโนรามีกลวิธีในการถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างไร และการใช้ภาษาเชิงวรรณศิลป์กับองค์ประกอบของการแสดงมีส่วนสร้างความหมายทางธรรมอย่างไร การวิเคราะห์ด้วยกรอบไตรลักษณ์จึงช่วยเปิดเผยชั้นความหมายของบทคำพรัดในฐานะตัวบททางวัฒนธรรม ตลอดจนทำให้เห็นกระบวนการแปลงหลักธรรมเชิงนามธรรมให้ปรากฏผ่านภาษาและบริบททางศิลปวัฒนธรรม การศึกษานี้จึงมิได้มุ่งอธิบายความหมายของไตรลักษณ์ในเชิงหลักธรรมเพียงอย่างเดียว หากมุ่งค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรม เนื้อหาของบทคำพรัด และบริบทการแสดงโนรา

ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ตีความบทคำพรัดโนราในมิติหลักไตรลักษณ์ตามแนวคิดพระพุทธศาสนา พร้อมศึกษากลวิธีการถ่ายทอดหลักธรรมผ่านศิลปะการแสดงโนรา โดยใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพจากเอกสารและงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง ควบคู่กับการตีความเชิงสัญลักษณ์ ผลการศึกษามุ่งนำเสนอข้อค้นพบเกี่ยวกับชั้นความหมายของบทคำพรัด ตลอดจนกลวิธีการสื่อสารหลักธรรมผ่านองค์ประกอบของการแสดง อันจะช่วยเติมเต็มองค์ความรู้ด้านการศึกษาพุทธธรรมในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และเสนอให้เห็นบทบาทของโนราในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่สามารถสื่อสารองค์ความรู้ทางศาสนาและภูมิปัญญาของชุมชนภาคใต้สู่บริบทการศึกษาในปัจจุบัน

กรอบแนวคิดไตรลักษณ์สำหรับการวิเคราะห์บทคำพรัดโนรา

1. หลักไตรลักษณ์ในฐานะกรอบการวิเคราะห์

หลักไตรลักษณ์ หรือสามัญลักษณะ เป็นแนวคิดสำคัญในพระพุทธศาสนาที่ใช้อธิบายลักษณะร่วมของสรรพสิ่ง ได้แก่ อนิจจตา ทุกขตา และอนัตตตา ซึ่งเป็นแก่นคำสอนว่าด้วยธรรมชาติของโลกและชีวิต (พระพรหมวัชรธีราจารย์, 2568) การศึกษานี้นำหลักไตรลักษณ์มาใช้เป็นกรอบในการตีความบทคำพรัดโนรา โดยมิได้มุ่งอธิบายหลักธรรมในเชิงคำสอนทั่วไป แต่พิจารณาว่าหลักธรรมดังกล่าวปรากฏผ่านภาษา ภาพพจน์ สัญลักษณ์ และองค์ประกอบของการแสดงอย่างไร (พระเรืองเดช โชติธมฺโม (เสียงเพราะ) และคณะ, 2560)

อนิจจตา หมายถึง ภาวะที่สิ่งทั้งหลายมีความเปลี่ยนแปลง ไม่คงที่ มีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป การวิเคราะห์ในบทคำพรัดจึงพิจารณาสัญลักษณ์หรือถ้อยคำที่สื่อถึงความเปลี่ยนแปลง ความเสื่อมสลาย ความพลัดพราก การหมุนเวียนของเวลา และความไม่คงอยู่ของชีวิต

ทุกขตา หมายถึง ภาวะที่สิ่งทั้งหลายไม่อาจคงสภาพเดิมหรือสนองความปรารถนาได้อย่างสมบูรณ์ การวิเคราะห์จึงพิจารณาถ้อยคำหรือสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความสูญเสีย ความพลัดพราก ความไม่สมหวัง ความเสื่อม และภาวะที่มนุษย์ต้องเผชิญภายใต้ความเปลี่ยนแปลง

อนัตตตา หมายถึง ภาวะที่สรรพสิ่งมิได้มีตัวตนถาวรที่สามารถยึดถือหรือควบคุมได้อย่างแท้จริง การวิเคราะห์จึงพิจารณาสัญลักษณ์ที่สะท้อนการคลายความยึดมั่นในตัวตน การสลายอัตตา ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเหตุปัจจัย ตลอดจนการยอมรับข้อจำกัดของความเป็นตัวตน (พระมหาสุนันท์ จนฺทโสภโณ (ดิษฐ์สุนนท์), 2549)

ดังนั้น หลักไตรลักษณ์ในการศึกษานี้จึงทำหน้าที่เป็น “กรอบการตีความ” สำหรับเชื่อมโยง ตัวบทคำพรัด ระบบสัญลักษณ์ ปรากฏการณ์ของชีวิต ความหมายเชิงพุทธธรรม แทนการนำหลักธรรมมาอธิบายแยกออกจากบริบทของโนรา

2. คำพรัดโนราในฐานะตัวบททางวัฒนธรรม

คำพรัดโนราเป็นบทกลอนที่ใช้ประกอบการแสดงโนรา มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับคติสอนใจ หลักธรรม จารีตประเพณี วิถีชีวิต และประสบการณ์ของผู้คนในชุมชนภาคใต้ ลักษณะดังกล่าวทำให้คำพรัดสามารถพิจารณาได้ทั้งในฐานะตัวบททางวรรณศิลป์และตัวบททางวัฒนธรรม เนื้อหาของคำพรัดมิได้สื่อสารผ่านถ้อยคำเพียงอย่างเดียว แต่สัมพันธ์กับท่ารำ ดนตรี เครื่องแต่งกาย พื้นที่การแสดง และบริบทพิธีกรรม คำพรัดมีรูปแบบการขับร้องหลากหลาย ทั้งบทที่เน้นการขับร้องและบทที่ใช้ประกอบการรำ โดยปรากฏในบริบทการแสดงทั่วไป รวมถึงพิธีโนราโรงครู เนื้อหาของคำพรัดจึงมีความสัมพันธ์กับบริบทการใช้ หากนำมาศึกษาเฉพาะตัวบท ย่อมเห็นชั้นความหมายทางภาษาและวรรณศิลป์ แต่เมื่อนำมาพิจารณาร่วมกับระบบการแสดง จะเห็นกระบวนการสร้างความหมายที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคำร้อง เสียงดนตรี การเคลื่อนไหว และภาพทางศิลป์

การศึกษานี้จึงกำหนดคำพรัดเป็นหน่วยวิเคราะห์หลัก โดยใช้หลักไตรลักษณ์เป็นกรอบในการพิจารณาความหมาย ขณะที่องค์ประกอบของการแสดงทำหน้าที่เป็นบริบทประกอบการตีความ การจัดวางดังกล่าวช่วยแยกให้เห็นอย่างชัดเจนว่า สิ่งใดเป็นตัวบทที่นำมาวิเคราะห์ สิ่งใดเป็นกรอบทฤษฎี และสิ่งใดเป็นระบบสัญลักษณ์ที่ช่วยสร้างความหมาย

3. การสังเคราะห์งานศึกษาที่เกี่ยวข้องและช่องว่างของการศึกษา

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับโนราปรากฏในหลายแนวทาง ซึ่ง ปรีชา นุ่นสุข มีการศึกษาด้านประวัติความเป็นมา พัฒนาการ องค์ประกอบการแสดงโนรา ความเชื่อ พิธีกรรม และภูมิปัญญาของชาวใต้ ซึ่งให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับบริบททางวัฒนธรรม องค์ประกอบของโนรา (ปรีชา นุ่นสุข, 2557) ขณะที่ พระครูใบฎีกาโกวิท โกวิโท (จิตประสงค์) และคณะ ศึกษาหลักพุทธธรรมที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างการแสดงโนรากับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏแฝงอยู่ในการแสดงโนราโรงครู ทั้งในระดับบุคคลและระดับสังคม ในฐานะโรงครูเป็นพื้นที่ถ่ายทอดคุณธรรมและแนวทางการดำเนินชีวิต (พระครูใบฎีกาโกวิท โกวิโท (จิตประสงค์) และคณะ, 2562)

เมื่อสังเคราะห์งานดังกล่าว พบว่า งานที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับบริบทของการแสดง ความเชื่อ พิธีกรรม และหลักธรรมในภาพรวม แม้ว่างานมีความใกล้เคียงกับการศึกษาครั้งนี้ในประเด็นหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในการแสดงโนราโรงครู อย่างไรก็ตาม หน่วยวิเคราะห์ของการศึกษาดังกล่าวอยู่ในระดับภาพรวมของการแสดงและพิธีกรรม ขณะที่การศึกษาครั้งนี้กำหนด“บทคำพรัด”เป็นตัวบทหลัก และใช้ “ไตรลักษณ์”เป็นกรอบเฉพาะในการตีความเพื่อพิจารณาความหมายที่ปรากฏในถ้อยคำ ภาพพจน์ อุปมา และสัญลักษณ์ของบทคำพรัดแต่ละบท

ความแตกต่างดังกล่าวทำให้การศึกษาครั้งนี้ มิได้มุ่งยืนยันเพียงว่าโนรามีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา แต่พยายามอธิบายว่า หลักไตรลักษณ์ถูกสร้างความหมายผ่านตัวบทคำพรัดอย่างไร และระบบสัญลักษณ์ของการแสดงช่วยทำให้ความหมายดังกล่าวปรากฏแก่ผู้ชมอย่างไร ประเด็นนี้ถือเป็นส่วนที่ช่วยเติมเต็มการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพุทธธรรม วรรณศิลป์ และศิลปะการแสดงพื้นบ้านภาคใต้

4. ระบบสัญลักษณ์ 4 ภาษาในการแสดงโนรา

การวิเคราะห์ระบบสัญลักษณ์ในการศึกษานี้ กำหนดองค์ประกอบของการแสดงออกเป็น 4 “ภาษา” ได้แก่ ภาษากาย ภาษากลอน ภาษาดนตรี และภาษางานศิลป์ แนวคิดดังกล่าวใช้เพื่ออธิบายว่าความหมายทางพุทธธรรมมิได้เกิดจากบทคำพรัดเพียงส่วนเดียว แต่เกิดจากการทำงานร่วมกันขององค์ประกอบหลายระบบ

ตารางที่ 1 ระบบสัญลักษณ์และแนวทางการตีความบทคำพรัดโนราตามหลักไตรลักษณ์

ระบบสัญลักษณ์	องค์ประกอบที่พิจารณา	สัญญะเชิงพุทธ	ปรากฏการณ์ที่เชื่อมโยงกับไตรลักษณ์	แนวทางตีความ
ภาษากาย	ท่ารำ การเคลื่อนไหว การแสดงอารมณ์ การรำถวายครู	การนอบน้อม การลดอัตตา ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล	อนิจจตา/อนัตตตา	พิจารณาความเปลี่ยนแปลงของท่วงท่า การแสดงความเคารพ และการลดความยึดมั่นในตัวตน
ภาษากลอน	ถ้อยคำ ภาพพจน์ อุปมา คติสอนใจ	ธรรมชาติของชีวิต ความเกิด ความเสื่อม ความพลัดพราก	อนิจจตา/ทุกขตา/ อนัตตตา	วิเคราะห์ความหมายของถ้อยคำและสัญลักษณ์ในตัวบท
ภาษาดนตรี	ทำนอง จังหวะ เสียง การเร่ง-ผ่อน	การเปลี่ยนแปลง ความต่อเนื่อง ความสิ้นสุด	อนิจจตา	พิจารณาความเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงของจังหวะในฐานะสัญญะ
ภาษางานศิลป์	เครื่องแต่งกาย สี เครื่องประดับ อุปกรณ์ พื้นที่แสดง	ความหมายทางพิธีกรรม อัตลักษณ์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์	อนิจจตา/อนัตตตา	วิเคราะห์สัญลักษณ์ที่ปรากฏผ่านวัตถุ สี รูปแบบ และบริบทของการแสดง

จากตารางที่ 1 ระบบสัญลักษณ์และแนวทางการตีความบทคำพรัดโนราตามหลักไตรลักษณ์ พบว่า ระบบสัญลักษณ์ของบทคำพรัดโนราปรากฏผ่านภาษากาย ภาษากลอน ภาษาดนตรี และภาษางานศิลป์ ซึ่งทำหน้าที่สร้างและถ่ายทอดความหมายเชิงพุทธผ่านองค์ประกอบของการแสดงที่หลากหลาย สัญลักษณ์แต่ละประเภทสามารถเชื่อมโยงกับอนิจจตา ทุกขตา และอนัตตตาได้แตกต่างกันตามบริบทของตัวบทและการแสดง การตีความจึงพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างถ้อยคำ การเคลื่อนไหว เสียง จังหวะ วัตถุ และพิธีกรรมกับปรากฏการณ์ของชีวิต ทั้งนี้ มิได้กำหนดว่าสัญลักษณ์หนึ่งต้องสัมพันธ์กับไตรลักษณ์เพียงข้อเดียว หากแต่เปิดให้ความหมายเกิดขึ้นจากบริบทและหลักฐานที่ปรากฏจริง

5. การวิเคราะห์บทคำพรัดผ่านกรอบไตรลักษณ์

การวิเคราะห์ตัวบทมุ่งพิจารณาคำพรัด 3 บท ได้แก่ คำพรัดแสงทองสวรรค์ คำพรัดยางแดง และคำพรัดโศกัง โดยใช้หลักไตรลักษณ์เป็นกรอบหลัก แล้วพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างถ้อยคำ ภาพพจน์ สัญลักษณ์ และบริบทการแสดง

5.1 คำพรัดแสงทองสวรรค์: สัญลักษณ์แห่งความเปลี่ยนแปลงของชีวิต

คำพรัดแสงทองสวรรค์สามารถนำมาตีความผ่านแนวคิดอนิจจตา โดยเฉพาะสัญลักษณ์ “ม่านห้าสี” ซึ่งปรากฏในตัวบท การตีความในที่นี้มองสีที่เปลี่ยนแปลงเป็นสัญญะของช่วงวัยและความเปลี่ยนแปลงของชีวิตตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของชีวิตไปสู่ความเสื่อมและความสิ้นสุด ความหมายดังกล่าวมิได้เกิดจากสีเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างถ้อยคำ ภาพที่ปรากฏ และบริบทการแสดง การตีความ “ม่านห้าสี” ในฐานะสัญลักษณ์ของช่วงวัยจึงสะท้อนอนิจจตาในระดับประสบการณ์ กล่าวคือ ชีวิตมิได้หยุดนิ่งอยู่ในสภาวะใดสภาวะหนึ่ง แต่เปลี่ยนผ่านตามเหตุปัจจัย การใช้สัญลักษณ์ทางสีช่วยแปลงแนวคิดเรื่องความไม่เที่ยงจากนามธรรมให้เป็นภาพที่ผู้ชมสามารถรับรู้ผ่านประสบการณ์ทางสุนทรียภาพ (นที แก้วมี, 2568)

5.2 คำพรัดยางแดง: ความเสื่อมสลายและทุกขตา

คำพรัดยางแดงสะท้อนความเปลี่ยนแปลงและความเสื่อมสลายผ่านภาพพจน์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงของสภาวะธรรมชาติสามารถตีความเป็นสัญญะที่เชื่อมโยงกับความไม่คงที่ของชีวิต เมื่อสิ่งที่ปรากฏว่ามีความมั่นคงต้องเปลี่ยนแปลงหรือเสื่อมสลาย ย่อมทำให้เห็นข้อจำกัดของการยึดถือสิ่งต่าง ๆ ว่าจะคงอยู่ตามความต้องการของมนุษย์ ในมิติของทุกขตา ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมิได้หมายถึงความทุกข์ในความหมายของความเจ็บปวดเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงภาวะที่สิ่งต่าง ๆ ไม่สามารถดำรงอยู่ในสภาพเดิมได้อย่างถาวร การตีความคำพรัดยางแดงจึงช่วยให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาพธรรมชาติ ประสบการณ์ชีวิต และการตระหนักถึงความไม่คงที่ (เดชา ดำเกลี้ยง, 2569)

5.3 คำพรัดโศกัง: ความพลัดพรากและการคลายความยึดมั่น

คำพรัดโศกังมีเนื้อหาที่สัมพันธ์กับความโศก ความพลัดพราก และภาวะสูญเสีย ประเด็นดังกล่าวสามารถพิจารณาในกรอบทุกขตา เนื่องจากประสบการณ์ความสูญเสียสะท้อนข้อจำกัดของมนุษย์ในการควบคุมสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปตามความปรารถนา ขณะเดียวกัน การตระหนักถึงการเกิดขึ้นและดับไปของสิ่งต่าง ๆ ยังเปิดพื้นที่ให้ตีความต่อไปในมิติของอนัตตตา

การวิเคราะห์จึงมิได้หยุดอยู่ที่การระบุว่า “บทนี้กล่าวถึงความทุกข์” แต่พิจารณากระบวนการสร้างความหมายว่า ถ้อยคำและภาพพจน์ทำให้ผู้ชมรับรู้ความพลัดพรากอย่างไร และประสบการณ์ดังกล่าวนำไปสู่การตระหนักถึงข้อจำกัดของการยึดมั่นในบุคคล สิ่งของ หรือสถานะของชีวิตอย่างไร (วิชา ศรีสะอาด, 2569)

6. เมทริกซ์สรุปการวิเคราะห์บทคำพรัดกับไตรลักษณ์

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบทคำพรัดโนรา สัญลักษณ์ ปรากฏการณ์ และหลักไตรลักษณ์

บทคำพรัด	สัญลักษณ์/ภาพพจน์สำคัญ	ปรากฏการณ์ที่สื่อ	หลักไตรลักษณ์	ความหมายเชิงพุทธ
แสงทองสวรรค์	ม่านห้าสี/สี/การเปลี่ยนผ่าน	ช่วงวัยและความเปลี่ยนแปลงของชีวิต	อนิจจตา	ชีวิตไม่คงที่ มีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา
ยางแดง	ภาพธรรมชาติ/ความเสื่อมเปลี่ยน	การเปลี่ยนแปลงและความเสื่อมสลาย	อนิจจตา - ทุกขตา	สิ่งที่ไม่เที่ยงย่อมนำไปสู่ภาวะที่ไม่อาจยึดถือได้อย่างถาวร
โศกัง	ความโศก/ความพลัดพราก	การสูญเสียและข้อจำกัดของมนุษย์	ทุกขตา - อนัตตตา	การยึดมั่นในสิ่งที่เปลี่ยนแปลงนำไปสู่ความทุกข์ และชี้ให้เห็นข้อจำกัดของความเป็นตัวตน

จากตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบทคำพรัดโนรา สัญลักษณ์ ปรากฏการณ์ และหลักไตรลักษณ์ พบว่า บทคำพรัดโนราสามารถสื่อสารหลักไตรลักษณ์ผ่านสัญลักษณ์ ภาพพจน์ และปรากฏการณ์ที่ปรากฏในตัวบทได้อย่างเป็นรูปธรรม โดย “แสงทองสวรรค์” สะท้อนอนิจจตาผ่านความเปลี่ยนแปลงของชีวิต “ยางแดง” สื่อถึงความไม่เที่ยงและความเสื่อมสลาย อันสัมพันธ์กับอนิจจตาและทุกขตา ส่วน “โศกัง” สะท้อนความโศก การพลัดพราก และข้อจำกัดของความเป็นตัวตน เชื่อมโยงกับทุกขตาและอนัตตตา ทั้งนี้ การตีความยึดหลักฐานจากถ้อยคำ สัญลักษณ์ ภาพพจน์ และบริบทการแสดงที่ปรากฏจริง มิได้กำหนดความหมายเชิงพุทธไว้ล่วงหน้า

7. ข้อสังเคราะห์ จากการวิเคราะห์พบว่า ความหมายเชิงพุทธธรรมในคำพรัดโนราเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวบทกับระบบสัญลักษณ์ของการแสดง มากกว่าการปรากฏของคำสอนโดยตรง บทคำพรัดทำหน้าที่เป็นตัวบทหลักในการสื่อความหมาย ขณะที่ภาษากาย ภาษาดนตรี และภาษางานศิลป์ทำหน้าที่เสริม ขยาย หรือทำให้ความหมายดังกล่าวปรากฏในประสบการณ์ของผู้ชม

เมื่อพิจารณาผ่านกรอบไตรลักษณ์ พบว่า “ความเปลี่ยนแปลง” เป็นแกนสำคัญที่เชื่อมโยงอนิจจตา ทุกขตา และอนัตตตาเข้าด้วยกัน กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงของชีวิตนำไปสู่ภาวะที่ไม่อาจคงอยู่ตามความปรารถนา และนำไปสู่การพิจารณาข้อจำกัดของการยึดมั่นในตัวตน ดังนั้น คุณค่าของคำพรัดจึงมิได้อยู่เฉพาะในฐานะวรรณศิลป์ แต่ปรากฏในฐานะตัวบทที่เปิดพื้นที่ให้ผู้ชมตีความประสบการณ์ชีวิตผ่านกรอบความคิดทางพุทธธรรม

ข้อค้นพบดังกล่าวช่วยเติมเต็มงานศึกษาที่มุ่งพิจารณาโนราในระดับองค์ประกอบการแสดง พิธีกรรม หรือหลักพุทธธรรมในภาพรวม ด้วยการนำเสนอการวิเคราะห์ในระดับ “ตัวบทคำพรัด” ซึ่งทำให้เห็นกลไกการสร้างความหมายเชิงพุทธธรรมอย่างเฉพาะเจาะจงมากขึ้น

บทคำพรัดโนราในมิติของหลักไตรลักษณ์

การวิเคราะห์บทคำพรัดโนราในมิติของหลักไตรลักษณ์กำหนดให้ “บทคำพรัด” เป็นหน่วยวิเคราะห์หลัก โดยใช้หลักอนิจจตา ทุกขตา และอนัตตตาเป็นกรอบในการตีความ ร่วมกับระบบสัญลักษณ์ของการแสดงโนรา 4 ด้าน ได้แก่ ภาษากาย ภาษากลอน ภาษาดนตรี และภาษางานศิลป์ เพื่อพิจารณาว่าความหมายทางพุทธธรรมถูกสร้างและถ่ายทอดผ่านการทำงานร่วมกันของตัวบทกับองค์ประกอบการแสดงอย่างไร การวิเคราะห์จึงมิได้พิจารณาเฉพาะความหมายของถ้อยคำ แต่พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างถ้อยคำ ภาพพจน์ สัญลักษณ์ การเคลื่อนไหว เสียงดนตรี และองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ตามบริบทของการแสดง

ในพิธีกรรมโนราโรงครู บทสิบสองคำพรัดปรากฏในกระบวนการแสดงที่สัมพันธ์กับการเคารพครูบาอาจารย์และบริบทของพิธีกรรม (จินตนา อนุวัฒน์, 2566) การนำบทคำพรัดมาวิเคราะห์จึงช่วยให้เห็นกระบวนการที่หลักธรรมซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมถูกทำให้ปรากฏผ่านประสบการณ์ทางภาษา เสียง การเคลื่อนไหว และภาพทางการแสดง บทคำพรัดที่เลือกมาวิเคราะห์ ได้แก่ คำพรัดแสงทองสวรรค์ คำพรัดยางแดง และคำพรัดโศกัง เนื่องจากมีภาพและถ้อยคำที่สามารถเชื่อมโยงกับความเปลี่ยนแปลง ความเสื่อม ความพลัดพราก และข้อจำกัดของการยึดถือสิ่งต่าง ๆ อันเป็นประเด็นสำคัญในการพิจารณาหลักไตรลักษณ์

1. คำพรัดแสงทองสวรรค์: เวลา ความเปลี่ยนแปลง และอนิจจตา

คำพรัดแสงทองสวรรค์ นำเสนอภาพดวงอาทิตย์ที่เคลื่อนผ่านช่วงเวลาตั้งแต่เช้า สาย เที่ยง บ่าย จนถึงค่ำ การเรียงลำดับดังกล่าวทำให้ “เวลา” ซึ่งเป็นนามธรรมปรากฏเป็นภาพที่รับรู้ได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงของแสงและม่าน จึงเป็นโครงสร้างสำคัญในการสร้างความหมายเรื่องความไม่เที่ยงหรืออนิจจตา

“แสงทองสวรรค์เอ๋ย ฉายฉันขึ้นมาเวลาเช้า
พี่ชักม่านผ้าขาว กั้นเจ้าแสงทองสวรรค์เอ๋ย
แสงทองสวรรค์เอ๋ย ฉายฉันขึ้นมาเวลาสาย
ชักม่านผ้าลาย กั้นเจ้าแสงทองสวรรค์เอ๋ย
แสงทองสวรรค์เอ๋ย ฉายฉันขึ้นมาเวลาเที่ยง
พี่ชักม่านเหวี่ยง กั้นเจ้าแสงทองสวรรค์เอ๋ย
แสงทองสวรรค์เอ๋ย ฉายฉันขึ้นมาเวลาบ่าย
พี่ชักม่านสามสาย กั้นเจ้าแสงทองสวรรค์เอ๋ย
แสงทองสวรรค์เอ๋ย ฉายฉันขึ้นมาเวลาค่ำ
พี่ชักม่านผ้าดำ กั้นเจ้าแสงทองสวรรค์เอ๋ย”

(นที แก้วมี, 2568)

จากตัวบทพบการสร้างความหมายผ่านการเคลื่อนผ่านของเวลาและการเปลี่ยนลักษณะของม่านอย่างต่อเนื่อง การเปลี่ยนจากเวลาเช้าไปสู่ค่ำทำให้เห็นว่าปรากฏการณ์หนึ่งไม่สามารถดำรงอยู่ในสภาพเดิมได้ตลอดเวลา ดวงอาทิตย์จึงมิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงภาพธรรมชาติ แต่เป็นสัญลักษณ์ของความเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลง

ในด้าน ภาษากลอน การกล่าวซ้ำคำว่า “แสงทองสวรรค์เอ๋ย” ควบคู่กับการเปลี่ยนช่วงเวลา ทำให้เกิดโครงสร้างการเคลื่อนผ่านอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ ภาษางานศิลป์ โดยเฉพาะการเปรียบเทียบชีวิตกับม่านที่เปลี่ยนไปตามลำดับเวลาของช่วงวัย ตั้งแต่วัยเด็กที่เปรียบเสมือนม่านผ้าขาว ต่อมาเป็นม่านผ้าลาย ม่านเหวี่ยง ม่านสามสาย และม่านผ้าดำ ช่วยทำให้ความเปลี่ยนแปลงที่เป็นนามธรรมปรากฏเป็นภาพที่ผู้ชมสามารถรับรู้ได้โดยตรง ส่วนภาษาดนตรีสามารถทำหน้าที่เสริมโครงสร้างของเวลาและอารมณ์ของบทคำพรัดผ่านจังหวะและทำนองที่สัมพันธ์กับการดำเนินของการแสดง

สำหรับ ภาษากาย หากการแสดงใช้การเคลื่อนไหวหรือท่ารำสัมพันธ์กับการเปลี่ยนช่วงเวลา การเคลื่อนไหวดังกล่าวย่อมทำหน้าที่เสริมความหมายของการเปลี่ยนผ่านที่ปรากฏในบทกลอน การทำงานร่วมกันขององค์ประกอบทั้งสี่จึงทำให้ “เวลา” ไม่ได้ปรากฏเฉพาะในระดับถ้อยคำ แต่กลายเป็นประสบการณ์ทางการแสดง

ดังนั้น คำพรัดแสงทองสวรรค์จึงสะท้อน อนิจจตา ผ่านโครงสร้างของเวลาเป็นสำคัญ กล่าวคือ สิ่งที่ปรากฏในช่วงหนึ่งย่อมเคลื่อนเข้าสู่อีกช่วงหนึ่งอย่างต่อเนื่อง ความหมายดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงกับวงจรชีวิตมนุษย์ได้ในระดับการตีความหมาย

2. คำพรัดยางแดง: ความชรา ความเสื่อม และข้อจำกัดของสังขาร

คำพรัดยางแดง นำเสนอภาพความชราและความเสื่อมของร่างกายผ่านการกล่าวถึงฟันฟางที่ง่อนแง่น การถือไม้เท้า และการมองเห็นที่ไม่ชัดเจน ก่อนเชื่อมโยงภาพของมนุษย์กับ “สำเภาทองอับปาง” และวัสดุที่เสื่อมสภาพ ภาพดังกล่าวทำให้ความเสื่อมของสังขารปรากฏผ่านทั้งภาษาของมนุษย์และภาพเปรียบเทียบจากวัตถุ

“เฒ่ามาแล้วชะแร แก่มาแล้วชรา
แก่แล้วเพื่อนอา ส่วนฟันฟางมันง่อนแง่น
ถือไม้เท้าก้าวย่าง ตาก็ฟางแลนางไม่แม่น
แต่ไหรแต่ก่อน ไชยานครเราไม่ห่อนเล่น
เหมือนอย่างม้าแก้วเสียเช่น เจ้าสำเภาทองอับปาง
ไม้มาดตะลุมพอ เอามาต่อไม้กระดานยาง
เจ้าสำเภาทองอับปาง โอ้บาระยางระยางแดงเหอ”

(เดชา ดำเกลี้ยง, 2569)

ในระดับ ภาษากลอน คำว่า “เฒ่า” “แก่” “ฟันฟางง่อนแง่น” “ถือไม้เท้า” และ “ตาก็ฟาง” ทำหน้าที่สร้างภาพความเสื่อมของร่างกายอย่างเป็นลำดับ ตัวบทจึงไม่ได้กล่าวถึงความไม่เที่ยงในเชิงนามธรรม แต่ทำให้ผู้ฟังเห็นความเปลี่ยนแปลงผ่านประสบการณ์ของร่างกาย

ภาพ “สำเภาทองอับปาง” ทำหน้าที่เป็น สัญลักษณ์ทางงานศิลป์และวัตถุ ของสิ่งที่เคยดำรงอยู่ในสภาพหนึ่ง แต่เมื่อถึงเวลาแล้วกลับหมดสภาพการใช้งานหรือเสื่อมสลาย การเปรียบเทียบดังกล่าวช่วยขยายความหมายจากร่างกายมนุษย์ไปสู่สิ่งของ ทำให้เห็นว่าความเสื่อมมิได้จำกัดอยู่เฉพาะมนุษย์ แต่เป็นลักษณะร่วมของสิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของกาลเวลา

ในด้าน ภาษากาย หากการแสดงใช้ท่ารำที่สื่อความชรา เช่น การเคลื่อนไหวอย่างช้าลง การใช้ท่าทางของผู้สูงอายุ หรือการแสดงอาการของร่างกายที่เสื่อมถอย ท่ารำเหล่านี้จะทำหน้าที่เสริมความหมายจากถ้อยคำให้ผู้ชมรับรู้ “ความเสื่อมของสังขาร” ผ่านร่างกายของผู้แสดงโดยตรง ทั้งนี้ ควรระบุชื่อท่ารำหรือหลักฐานการแสดงจริงประกอบ หากผู้วิจัยมีข้อมูลภาคสนาม

ส่วน ภาษาดนตรี สามารถทำหน้าที่เสริมอารมณ์และจังหวะของบทคำพรัด ขณะที่ ภาษางานศิลป์ เช่น เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง สามารถช่วยสร้างบริบททางภาพให้ความหมายเรื่องวัย ความเสื่อมและการเปลี่ยนแปลงปรากฏชัดขึ้น รายละเอียดเฉพาะขององค์ประกอบเหล่านี้ควรอ้างอิงจากรูปแบบการแสดงที่ผู้วิจัยศึกษา

เมื่อพิจารณาในกรอบไตรลักษณ์ คำพรัดยางแดงสะท้อน อนิจจตา ผ่านความชราและความเสื่อมของร่างกาย สะท้อน ทุกขตา ผ่านสภาวะที่ร่างกายไม่สามารถคงอยู่ในสภาพเดิมและไม่สามารถตอบสนองความต้องการของบุคคลได้อย่างถาวร และเชื่อมโยงกับ อนัตตตา ผ่านข้อจำกัดในการบังคับบัญชาสังขารให้เป็นไปตามความต้องการของตน

ดังนั้น ความหมายสำคัญของคำพรัดยางแดงมิได้อยู่ที่การกล่าวถึงความตายหรือระบบนิเวศ หากอยู่ที่การทำให้เห็น “สภาวะความเสื่อมตามกาลเวลา” และ “การหมดสภาพประโยชน์ใช้งาน” ผ่านภาพชรา อับปาง และผุพัง ซึ่งเป็นหลักฐานจากตัวบทที่สามารถนำไปสู่การตีความอนิจจตาและอนัตตตาได้อย่างตรงประเด็น

3. คำพรัดโศกัง: ความพลัดพราก ความสูญเสีย และการคลายความยึดมั่น

คำพรัดโศกังนำเสนอความเจ็บป่วย ความชรา ความตาย ความพลัดพราก และการสูญเสียทรัพย์สิน จึงเป็นตัวบทที่ขยายความหมายจากการรับรู้ความเปลี่ยนแปลงไปสู่ประสบการณ์ของความทุกข์และการสูญเสีย โดยใช้ภาพจากธรรมชาติและเหตุการณ์ในชีวิตเป็นกลไกในการสร้างความหมาย

“รักข้าเอยโศกัง ถบถบลงมา
ชีวิตของคน บ้างทุกข์บ้างตรอม
อนิจจาชีวิตคน บ้างเจ็บบ้างไข้
ทรัพย์สินทั้งนั้น ลางบ้างผัวตายไปเสียก่อนเมีย
เขาเอาร่างผัวไป เขาเอาไปเผาให้ไหม้
ขึ้นสวรรค์ก็ไม่รอด น้ำค้างหยดลงตรงชายคา
ยังค่ำไม่รู้จะเต็มออม
ลางบ้างก็พีลางบ้างก็ผอม บ้างก็ยอมเหมือนไข้
แก่แล้วมันหล่นเหมือนใบไม้
ลางบ้างผัวตายไปเสียก่อนเมีย แต่ล้วนจะสาบสูญเสีย
พาไหรไปกะไม่ได้ นางเมียคู่ใจนั่งร้องไห้
ที่ในป่าช้าน่าสงสาร เอาคอไปสอดกับบ่วงมาร .....”

(วิชา ศรีสะอาด, 2569)

ในระดับ ภาษากลอน ภาพ “น้ำค้าง” และ “ใบไม้” ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของสิ่งที่เกิดขึ้น ดำรงอยู่ชั่วขณะแล้วเปลี่ยนแปลงหรือสูญสลาย การระบุข้อความ “อนิจจาชีวิตคน” ในตัวบทช่วยยืนยันความสัมพันธ์ระหว่างภาพธรรมชาติกับความไม่เที่ยงของชีวิตอย่างชัดเจน

ความทุกข์ปรากฏผ่านถ้อยคำเกี่ยวกับความเจ็บป่วย ความแก่ การเสียชีวิตของคู่ครอง และการร้องไห้ของผู้สูญเสีย ตัวบทจึงทำให้ ทุกขตา ปรากฏผ่านประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม ไม่ใช่เพียงคำอธิบายเชิงหลักธรรม

ส่วนข้อความ “พาไหรไปกะไม่ได้” ทำหน้าที่สำคัญในระดับการตีความ เพราะชี้ให้เห็นข้อจำกัดของการยึดถือทรัพย์สิน เมื่อชีวิตสิ้นสุดลง ทรัพย์สินไม่สามารถติดตามบุคคลไปได้ การตีความนี้สัมพันธ์กับ อนัตตตา ในแง่ของการไม่สามารถถือครองสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นของตนอย่างถาวร

ในด้าน ภาษากาย การแสดงอาการโศกเศร้า การเคลื่อนไหวที่สอดคล้องกับเนื้อหาความสูญเสีย หรือการแสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้แสดง สามารถทำหน้าที่ขยายอารมณ์ที่ปรากฏในบทกลอน ส่วน ภาษาดนตรี ทำหน้าที่สนับสนุนบรรยากาศและอารมณ์ของบทโศกัง ขณะที่ ภาษางานศิลป์ และองค์ประกอบของพื้นที่การแสดงช่วยสร้างบริบทให้ภาพความสูญเสียและความตายปรากฏเป็นประสบการณ์ทางสุนทรียภาพ

ดังนั้น คำพรัดโศกังจึงทำให้ผู้ชมเคลื่อนจากการรับรู้ ความไม่เที่ยงของชีวิต ไปสู่การเผชิญหน้า ความทุกข์จากความพลัดพราก และท้ายที่สุดนำไปสู่การพิจารณา ข้อจำกัดของการยึดถือชีวิต ความสัมพันธ์ และทรัพย์สิน ซึ่งเป็นพัฒนาการของการตีความจากอนิจจตาไปสู่ทุกขตาและอนัตตตา

4. การบูรณาการระบบสัญลักษณ์ 4 ด้านกับบทคำพรัด

การวิเคราะห์ทั้งสามบทแสดงให้เห็นว่า ความหมายทางพุทธธรรมไม่ได้เกิดจาก “ภาษากลอน” เพียงด้านเดียว แต่เกิดจากการทำงานร่วมกันของระบบสัญลักษณ์ในการแสดงโนรา 4 ด้าน ได้แก่ ภาษากาย ภาษากลอน ภาษาดนตรี และภาษางานศิลป์ โดยแต่ละด้านมีบทบาทแตกต่างกันในการทำให้หลักไตรลักษณ์ปรากฏเป็นประสบการณ์ทางการแสดง

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์การบูรณาการภาษาการแสดงของบทคำพรัดโนราในการสื่อความหมายตามหลักไตรลักษณ์

บทคำพรัด	ภาษากลอน	ภาษากาย	ภาษาดนตรี	ภาษางานศิลป์	มิติไตรลักษณ์เด่น
แสงทองสวรรค์	เวลาเช้า - ค่ำ และการเปลี่ยนม่าน	การเคลื่อนไหวสัมพันธ์กับลำดับการแสดง	ทำนอง/จังหวะสนับสนุนการเคลื่อนผ่านของเวลา	ม่านและองค์ประกอบภาพที่เปลี่ยนตามช่วงเวลา	อนิจจตา
ยางแดง	ความแก่ ฟันง่อนแง่น ไม้เท้า สำเภาอับปาง	ท่าทางสื่อความชราและความเสื่อม	เสียงและจังหวะสนับสนุนอารมณ์ของบท	วัตถุ/เครื่องแต่งกายที่ช่วยสร้างภาพความชราและความเสื่อม	อนิจจตา - ทุกขตา - อนัตตตา
โศกัง	น้ำค้าง ใบไม้ ความเจ็บป่วย ความตาย ทรัพย์สิน	การสื่อความโศกและความสูญเสีย	ทำนองและจังหวะสนับสนุนอารมณ์โศก	พื้นที่/องค์ประกอบประกอบการแสดงที่สื่อความสูญเสีย	อนิจจตา - ทุกขตา - อนัตตตา

จากตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์การบูรณาการภาษาการแสดงของบทคำพรัดโนราในการสื่อความหมายตามหลักไตรลักษณ์ ทำให้เห็นว่า “บทคำพรัด” เป็นศูนย์กลางของการสร้างความหมาย ขณะที่ภาษากาย ภาษาดนตรี และภาษางานศิลป์ทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบที่เสริม ขยาย และทำให้ความหมายในตัวบทปรากฏผ่านประสบการณ์ของการแสดง การวิเคราะห์จึงเปลี่ยนจากการพิจารณาบทกลอนในฐานะข้อความไปสู่การพิจารณาการแสดงโนราในฐานะระบบสัญลักษณ์แบบองค์รวม (Holistic Performance)

5. การสังเคราะห์พัฒนาการของการถ่ายทอดธรรมะ

เมื่อสังเคราะห์บทคำพรัดทั้งสามบท พบว่า แต่ละบทมีน้ำหนักของการนำเสนอแตกต่างกัน แต่สามารถเชื่อมโยงเป็นกระบวนการต่อเนื่องของการรับรู้ธรรมชาติของชีวิต ได้ดังนี้

ตารางที่ 4 การตีความบทคำพรัดโนราจากประสบการณ์ชีวิตสู่ความหมายตามหลักไตรลักษณ์

ลำดับ	บทคำพรัด	ประสบการณ์หลัก	การทำงานของสัญลักษณ์	ระดับการตีความทางธรรม
1	แสงทองสวรรค์	การเปลี่ยนผ่านของเวลา	ดวงอาทิตย์ - เวลา - ม่าน - การเคลื่อนไหว	อนิจจตา: สิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ
2	ยางแดง	ความชราและความเสื่อมของสังขาร	ร่างกาย - สำเภา - สิ่งที่เสื่อมสภาพ-ท่าทางการแสดง	ทุกขตา: สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไม่อาจคงสภาพให้เป็นดังปรารถนา
3	โศกัง	ความพลัดพราก ความตาย และการสูญเสีย	น้ำค้าง - ใบไม้ - ความตาย - ทรัพย์สิน-อารมณ์โศก	อนัตตตา: สิ่งที่ยึดถือไม่สามารถควบคุมหรือครอบครองได้อย่างถาวร

จากตารางที่ 4 การตีความบทคำพรัดโนราจากประสบการณ์ชีวิตสู่ความหมายตามหลักไตรลักษณ์ พบว่า การตีความบทคำพรัดโนราดำเนินจากประสบการณ์ที่ปรากฏในชีวิตไปสู่การทำงานของสัญลักษณ์ และพัฒนาเป็นความหมายทางธรรมตามหลักไตรลักษณ์ โดย “แสงทองสวรรค์” เน้นอนิจจตา “ยางแดง” เชื่อมโยงทุกขตา และ “โศกัง” สะท้อนอนัตตตาผ่านความพลัดพรากและการสูญเสีย ทั้งนี้ กระบวนการตีความตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ระหว่างตัวบท สัญลักษณ์ และบริบทการแสดง มิได้แยกหลักธรรมออกจากประสบการณ์ที่ปรากฏในตัวบท

อย่างไรก็ตาม ลำดับดังกล่าวมิได้หมายความว่า แสงทองสวรรค์มีเฉพาะอนิจจตา ยางแดงมีเฉพาะทุกขตา และโศกังมีเฉพาะอนัตตตา แต่เป็นการจัดลำดับตาม “มิติเด่น” ของแต่ละบท เพื่อให้เห็นพัฒนาการของการถ่ายทอดความหมายจากการรับรู้ความเปลี่ยนแปลง ไปสู่การเผชิญความเสื่อมและความทุกข์ และนำไปสู่การพิจารณาข้อจำกัดของการยึดถือ ในมิตินี้ การถอดรหัสคำสอนจึงมีลักษณะเป็นกระบวนการจาก “เห็นความเปลี่ยนแปลง” “เผชิญความเสื่อมและความทุกข์” “ตระหนักถึงข้อจำกัดของการยึดถือ” ซึ่งเป็นพัฒนาการทางความหมายที่เกิดจากการประสานกันระหว่างตัวบทกับองค์ประกอบของการแสดง

6. ข้อค้นพบจากการวิเคราะห์

ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า บทคำพรัดทั้งสามบททำหน้าที่สร้างความหมายทางพุทธธรรมผ่านประสบการณ์ที่ใกล้ตัวผู้ชม ได้แก่ เวลา ความชรา ความเจ็บป่วย ความพลัดพราก ความตาย และการสูญเสียทรัพย์สิน โดยใช้ภาษากลอนเป็นแกนหลัก และอาศัยภาษากาย ภาษาดนตรี และภาษางานศิลป์ในการขยายความหมายให้เกิดขึ้นในบริบทของการแสดง ข้อค้นพบสำคัญจึงมิใช่เพียงการระบุว่า “บทคำพรัดสะท้อนหลักไตรลักษณ์” แต่คือการแสดงให้เห็น กลไกการถ่ายทอดความหมาย ว่าหลักธรรมเชิงนามธรรมถูกแปลงเป็นประสบการณ์ทางสุนทรียภาพ

ผ่านสัญลักษณ์ของเวลา ร่างกาย ความเสื่อม ธรรมชาติ ความพลัดพราก และความตายอย่างไรเมื่อพิจารณาทั้งสามบทในภาพรวม จึงพบพัฒนาการของการถ่ายทอดธรรมะจาก อนิจจตา ทุกขตา อนัตตตา โดยมีระบบสัญลักษณ์ทั้ง 4 ด้านทำหน้าที่ร่วมกัน มิใช่การสื่อสารผ่านคำร้องเพียงอย่างเดียว การวิเคราะห์ดังกล่าวช่วยทำให้เห็นว่าบทคำพรัดสามารถทำหน้าที่เป็นพื้นที่สร้างความหมายทางพุทธธรรมภายในระบบการแสดงโนรา โดยเชื่อมโยงตัวบท ศิลปะการแสดงและประสบการณ์ของผู้ชมเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม

สรุป

จากการศึกษาพบว่า โนรามิได้เป็นเพียงศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพื่อความบันเทิง หากแต่เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่เป็นพื้นที่สร้างความหมายเชิงสังคมและจิตวิญญาณของชุมชนภาคใต้ โดยมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดโลกทัศน์ ความเชื่อ และคติธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ โนราดำรงสถานะเป็น “สถาบันทางวัฒนธรรม” ที่เชื่อมโยงมนุษย์กับบรรพชน ครูบาอาจารย์ และสัจธรรมของชีวิต ผ่านพิธีกรรมและการแสดงที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน ระบบสัญลักษณ์ในการแสดงโนรา ซึ่งประกอบด้วยภาษากาย ภาษากลอน ภาษาดนตรี และภาษางานศิลป์ ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างการสื่อสารทางวัฒนธรรมที่แปรหลักธรรมอันเป็นนามธรรมให้กลายเป็นประสบการณ์ที่ผู้ชมสามารถรับรู้และเข้าถึงได้โดยตรง ระบบดังกล่าวสะท้อนหลักไตรลักษณ์ในหลายมิติ ทั้งความไม่เที่ยงของการเคลื่อนไหวและเวลา ความเป็นทุกข์จากความไม่คงที่ของสภาวะ และความไม่ใช่ตัวตนถาวรของรูปและนาม บทคำพรัดโนราเป็นสื่อทางวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดหลักไตรลักษณ์ผ่านภาษาและระบบสัญลักษณ์ของการแสดง โดยคำพรัดแสงทองสวรรค์สะท้อนอนิจจังผ่านการเปลี่ยนแปลงของเวลาและช่วงวัย คำพรัดยางแดงสะท้อนความเสื่อมของสังขารและข้อจำกัดในการบังคับบัญชา อันสัมพันธ์กับทุกขังและอนัตตา ส่วนคำพรัดโศกังสะท้อนความพลัดพราก ความสูญเสีย และการลดละความยึดมั่นในตัวตน จึงเห็นพัฒนาการของการถ่ายทอดธรรมจาก อนิจจัง ทุกขัง อนัตตตา การถ่ายทอดหลักธรรมเกิดจากการทำงานร่วมกันของ ระบบสัญลักษณ์ 4 ด้าน ได้แก่ ภาษากาย ภาษากลอน ภาษาดนตรี และภาษางานศิลป์ ซึ่งแปรหลักธรรมเชิงนามธรรมให้เป็นประสบการณ์ทางสุนทรียภาพที่ผู้ชมสามารถรับรู้และใคร่ครวญได้ โดยเฉพาะในบริบทพิธีโนราโรงครู ข้อค้นพบสำคัญ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบทคำพรัด ระบบสัญลักษณ์ และหลักไตรลักษณ์ทำให้เห็นกลไกการสื่อสารพุทธธรรมผ่านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างเป็นองค์รวม อันช่วยขยายความเข้าใจโนราในฐานะ ระบบความรู้เชิงวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ มิใช่เพียงศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ผู้ชมจึงมิได้เพียง “เข้าใจ” หลักธรรมในเชิงเหตุผล แต่สามารถ “ประสบ” และใคร่ครวญสัจธรรมผ่านสุนทรียภาพทางวัฒนธรรมของตนเอง ในเชิงการนำไปใช้ ผลการศึกษาสามารถใช้เป็นแนวทางพัฒนาสื่อการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้บทคำพรัดและระบบสัญลักษณ์ของโนราเป็นฐานในการเรียนรู้หลักธรรมผ่านประสบการณ์ทางศิลปะ ส่วนการวิจัยต่อไปควรศึกษาการรับรู้และการตีความหลักไตรลักษณ์ของผู้แสดงและผู้ชมในบริบทชุมชนที่แตกต่างกัน รวมทั้งศึกษาการเปลี่ยนแปลงของความหมายบทคำพรัดในบริบทสังคมร่วมสมัยเพื่อขยายองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และสัญวิทยาทางวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

จินตนา อนุวัฒน์. (2566). การรำถวายครูในพิธีกรรมโนราโรงครู. วารสารศิลปกรรมศาสตร์วิชาการ วิจัย และงานสร้างสรรค์, 10(1), 68-89.

เดชา ดำเกลี้ยง. (14 ม.ค. 2569). การถ่ายทอดหลักธรรมทางพุทธผ่านบทคำพรัดโนรา. (สุพัฒน์ นาคเสน, ผู้สัมภาษณ์)

นที แก้วมี. (4 ธ.ค. 2568). ความหมายและคุณค่าของบทคำพรัดโนราในปัจจุบัน. (สุพัฒน์ นาคเสน, ผู้สัมภาษณ์)

ปรีชา นุ่นสุข. (2557). โนรา (หนังสือชุดความรู้ไทย). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว.

พระครูใบฎีกาโกวิท โกวิโท (จิตประสงค์) และคณะ. (2562). ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในการแสดงโนราโรงครู. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 6(5), 2481-2500.

พระพรหมวัชรธีราจารย์. (2568). แก่นพุทธธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสุนันท์ จนฺทโสภโณ (ดิษฐ์สุนนท์). (2549). การศึกษาคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเรืองเดช โชติธมฺโม (เสียงเพราะ) และคณะ. (2560). วิเคราะห์หลักไตรลักษณ์ในเชิงสุนทรียศาสตร์. วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม, 6(1), 118-130.

วรรณกร พลพิชัย และเจตนา อินยะรัตน์. (2561). การศึกษาความเชื่อ พิธีกรรม และรูปแบบการสืบทอดครูหมอโนราและโนราโรงครูในตำบลปริก อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย.

วิชา ศรีสะอาด. (14 ม.ค. 2569). องค์ประกอบและความหมายของคำพรัดในการแสดงโนราโรงครู. (สุพัฒน์ นาคเสน, ผู้สัมภาษณ์)

UNESCO. (2021). Nora, dance dram in southern Thailand. UNESCO Intangible Cultural Heritage Lists. Retrieved January 12, 2026, from https://ich.unesco.org/en/RL/nora-dance-drama-in-southern-thailand-01587

บทความวิจัย

รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการเผชิญปัญหา คุณลักษณะทางจิตเชิงบวกที่มีต่อความฉลาดทางดิจิทัล และพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4*

CAUSAL RELATIONSHIP MODEL OF COPING, POSITIVE PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS ON DIGITAL INTELLIGENCE, AND DIGITAL LIFE ADAPTATION BEHAVIORS AMONG GRADE 10 STUDENTS

กุลริศา พลฉวี, อังศินันท์ อินทรกำแหง*, สุดารัตน์ ตันติวิวัทน์

Kulrisa Phonchawee, Ungsinun Intarakamhang*, Sudarat Tuntivivat

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Behavioral Science Research Institute, Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: ungsinun@g.swu.ac.th

*Tel: 089-165-3520

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงสหสัมพันธ์ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบรูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของความคิดสร้างสรรค์ทางจิตวิญญาณ การสนับสนุนทางสังคมในโรงเรียน การเผชิญปัญหา และคุณลักษณะทางจิตเชิงบวกที่มีต่อความฉลาดทางดิจิทัลและพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 420 คน ได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิและเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามที่ใช้มาตราส่วนประมาณค่า 6 ระดับ ที่มีค่าความเชื่อมั่นอยู่ระหว่าง .80 - .92 วิเคราะห์ด้วยสถิติ LISREL ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์เป็นที่ยอมรับได้ (Chi-square = 498.28, df = 172, Chi-square/df = 2.897, RMSEA = .067, SRMR = .047, CFI = .99 และ NFI = .98) เมื่อพิจารณาขนาดและทิศทางอิทธิพลที่มีนัยสำคัญ พบว่า ความคิดสร้างสรรค์ทางจิตวิญญาณมีอิทธิพลทางตรงต่อคุณลักษณะทางจิตเชิงบวก (β = .45, $p < .05$) และมีอิทธิพลทางอ้อมต่อพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัลโดยส่งผ่านการเผชิญปัญหาและคุณลักษณะทางจิตเชิงบวก (β = .24, $p < .05$) ขณะที่การสนับสนุนทางสังคมในโรงเรียนมีอิทธิพลทางตรงต่อความฉลาดทางดิจิทัล (β = .79, $p < .05$) ต่อคุณลักษณะทางจิตเชิงบวก (β = .43, $p < .05$) และมีอิทธิพลทางอ้อมต่อพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัลโดยส่งผ่านการเผชิญปัญหา ความฉลาดทางดิจิทัล และคุณลักษณะทางจิตเชิงบวก (β = .54, $p < .05$) นอกจากนี้ การเผชิญปัญหามีอิทธิพลททางตรงต่อคุณลักษณะทางจิตเชิงบวก (β = .39, $p < .05$) และ ความฉลาดทางดิจิทัล

* Received 4 August 2026; Revised 26 August 2026; Accepted 19 September 2026

และคุณลักษณะทางจิตเชิงบวกมีอิทธิพลทางตรงต่อพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล (β = .48, .38, p < .05 ตามลำดับ)

คำสำคัญ: รูปแบบความสัมพันธ์, การเผชิญปัญหา, คุณลักษณะทางจิตเชิงบวก, ความฉลาดทางดิจิทัล, พฤติกรรมการปรับตัว

Abstract

The purpose of this correlational study was to investigate the goodness-of-fit of a causal relationship model of spiritual creativity, school social support, proactive coping, positive psychological characteristics, digital intelligence, and digital life adaptation behaviors among Grade 10 students. The sample consisted of 420 Grade 10 students, selected through proportional stratified random sampling. Data were collected using a 6-point Likert scale questionnaire, with reliability coefficients ranging from .80 to .92. Data analysis was performed using LISREL for Structural Equation Modeling (SEM). The results indicated that the developed causal relationship model was an acceptable fit with the empirical data, with the following goodness-of-fit indices: chi-square = 498.28, df = 172, p < .001, chi-square/df = 2.897, RMSEA = .067, SRMR = .047, CFI = .99, and NFI = .98. Regarding the magnitude and direction of influences, the findings revealed that Spiritual Creativity had a significant direct effect on positive psychological characteristics (β = .45, p < .05) and exerted a significant indirect effect on digital life adaptation behaviors through proactive coping and positive psychological characteristics (β = .24, p < .05). School Social Support had a significant direct effect on digital intelligence (β = .79, p < .05) and positive psychological characteristics (β = .43, p < .05). While also a exerting a significant indirect effect on digital life adaptation behaviors via proactive coping, digital intelligence, and positive psychological characteristics (β = .54, p < .05). Additionally, Proactive Coping demonstrated a significant direct effect on positive psychological characteristics (β = .39, p < .05). Finally, Digital Intelligence and Positive Psychological Characteristics both exhibited a significant direct effect on digital life adaptation behaviors (β = .48, p < .05 and β = .38, p < .05, respectively).

Keywords: Relationship Model, Proactive Coping, Positive Psychological Characteristics, Digital Intelligence, Adaptation Behaviors

บทนำ

การพลิกโฉมประเทศด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Transformation) เป็นเครื่องมือขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติและการยกระดับคุณภาพชีวิต (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล, 2566) จากรายงานสถิติดิจิทัลระดับโลกสะท้อนให้เห็นว่า อัตราการเติบโตของผู้ใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ทั่วโลกพุ่งสูงขึ้นอย่างก้าวกระโดด โดยมีผู้ใช้งานแพลตฟอร์มในเครือข่ายสังคมออนไลน์รวมกันมากกว่า 5,000 ล้านคนทั่วโลก และประชากรมากกว่าร้อยละ 95 สามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและเว็บไซต์ต่าง ๆ ผ่านอุปกรณ์เคลื่อนที่อัจฉริยะ (Smart Devices) (We Are Social & Meltwater, 2025) ซึ่งวิถีการดำเนินชีวิตแต่ละวันของมนุษย์ถูกรายล้อมด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกที่เชื่อมต่อระบบเครือข่ายอัจฉริยะ สมาร์ตโฟน แท็บเล็ต คอมพิวเตอร์พกพา ตลอดจนระบบอินเทอร์เน็ต จึงถูกนิยามและเรียกขานว่าเป็น ‘ชีวิตดิจิทัล (Digital Life)’ โดยเฉพาะกลุ่มวัยเรียนที่เติบโตมากับวิถีชีวิตดิจิทัล (Himani, B. et al., 2025)

กลุ่มวัยเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านสำคัญเมื่อผู้เรียนจากระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 เลื่อนชั้นเข้าสู่มัธยมศึกษาปีที่ 4 จำเป็นต้องมีความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสามารถบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศในการเรียนรู้ด้วยตนเองที่เข้มข้นขึ้น และต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงสภาพร่างกาย อารมณ์ และสังคมตามพัฒนาการของวัยรุ่น ตลอดจนต้องเผชิญกับสภาวะกดดันทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และวิถีการดำเนินชีวิต เมื่อผู้เรียนไม่สามารถเท่าทันความท้าทายของวิถีชีวิตดิจิทัลและขาดทักษะการปรับตัวในโลกเสมือน ย่อมส่งผลกระทบเชิงลบอย่างรุนแรงต่อการดำเนินชีวิต สุขภาวะจิตใจ ของทั้งตนเองและบุคคลใกล้ชิด ความท้าทายดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัย “ความฉลาดทางดิจิทัล (Digital Intelligence Quotient: DQ)” ซึ่งหมายถึงกลุ่มความสามารถทางสังคม อารมณ์ และการรับรู้ทางปัญญาที่ช่วยให้บุคคลสามารถเผชิญหน้ากับความท้าทายและปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของชีวิตดิจิทัล ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดย DQ Institute ได้แบ่งองค์ประกอบสำคัญออกเป็น 8 ด้าน ได้แก่ อัตลักษณ์ทางดิจิทัล (Digital Citizen Identity) การใช้สอยดิจิทัลอย่างเหมาะสม (Digital Use) ความปลอดภัยทางดิจิทัล (Digital Safety) ความมั่นคงปลอดภัยทางดิจิทัล (Digital Security) ความฉลาดทางอารมณ์ดิจิทัล (Digital Emotional Intelligence) การสื่อสารดิจิทัล (Digital Communication) การรู้เท่าทันดิจิทัล (Digital Literacy) และสิทธิทางดิจิทัล (Digital Rights) การที่นักเรียนจะเกิดความฉลาดทางดิจิทัลและแสดงพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัลได้อย่างเหมาะสมนั้น จำเป็นต้องมีกระบวนการเผชิญปัญหา (Coping) ทำหน้าที่เป็นกลไกส่งผ่านและตัวทำนายสำคัญ เพราะการเผชิญปัญหาเชิงรุกจะช่วยให้นักเรียนเกิดการประเมินทางปัญญา รู้จักควบคุมอารมณ์ ตลอดจนแสวงหาทางออกอย่างมีสติ ซึ่งจะแปลงเปลี่ยนความกดดันทางดิจิทัลให้กลายเป็นการเรียนรู้ นำไปสู่การพัฒนาสมรรถนะความฉลาดทางดิจิทัล และส่งผลต่อพฤติกรรมการปรับตัวในวิถีชีวิตดิจิทัลได้อย่างยั่งยืน (DQ Institute, 2019) สอดคล้องกับทฤษฎีการเผชิญปัญหาเพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Coping Theory) ของ Corry, D. A. S. et al. ที่กล่าวว่า กระบวนการเผชิญปัญหานั้นย่อมมีความแตกต่างกันไปตามคุณลักษณะเฉพาะบุคคล โดยมีปัจจัยขับเคลื่อนจากแหล่งพลังภายในตัวบุคคล (Internal Resources) เช่น ความคิดสร้างสรรค์ทางจิตวิญญาณ ที่เกิดจากการที่บุคคลเรียนรู้ที่จะตอบสนองต่อสิ่งเร้าหรือสภาวะคุกคามโดยอาศัยขีดความสามารถและความพยายามของตนเอง (Corry, D. A. S. et al, 2014) ขณะที่แหล่งพลังภายนอกตัวบุคคล (External Resources) เช่น การสนับสนุนทางสังคมในโรงเรียน เกิดจากการได้รับความช่วยเหลือและการโอบอุ้มทั้งจากครูและกลุ่มเพื่อน (Hamilton, V. & David, M., 1979) และถ้าผู้เรียนมีแนวทาง

ในการเผชิญปัญหาที่เหมาะสม ย่อมเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้สามารถรับมือกับความท้าทายและปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตดิจิทัลได้อย่างเท่าทัน (ปริณุต ไชยนิชย์, 2568) ในการอธิบายเส้นทางความสัมพันธ์อย่างเป็นระบบ สามารถเรียบเรียงได้ว่า เมื่อผู้เรียนได้รับการสนับสนุนทางสังคมในโรงเรียน และมีความคิดสร้างสรรค์ทางจิตวิญญาณภายในตนเอง จะเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่ส่งผลให้เกิดกระบวนการเผชิญปัญหาเชิงบวก ซึ่งกลไกการเผชิญปัญหานี้จะทำหน้าที่เป็นปัจจัยส่งผ่านในการหล่อเลี้ยงคุณลักษณะทางจิตเชิงบวก (ความหวัง ความหมายในชีวิต และการเห็นคุณค่าในตนเอง) และเสริมสร้างความฉลาดทางดิจิทัล จนนำไปสู่การแสดงพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพในที่สุด (Lazarus, R. S. & Folkman, S., 1984); (Corry, D. A. S. et al, 2014) การวิจัยครั้งนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาให้ทราบถึงปัจจัยและกลไกเชิงสาเหตุดังกล่าว เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ในการออกแบบการจัดกิจกรรมเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนสามารถปรับตัวในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคดิจิทัล 5.0 ในฐานะพลเมืองดิจิทัลที่มีคุณภาพ (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล, 2566)

ในการศึกษาครั้งนี้ใช้ทฤษฎีการเผชิญปัญหาเพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Coping Theory) ของ Corry, D. A. S. et al. ซึ่งเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณลักษณะทางจิตวิทยาเชิงบวก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) และจิตวิญญาณ (Spirituality) ควบคู่ไปกับกระบวนการเผชิญปัญหาด้วยวิธีที่เหมาะสม ทั้งการเผชิญปัญหาแบบมุ่งจัดการกับปัญหา (Problem-Focused Strategies) และการเผชิญปัญหาแบบมุ่งจัดการกับอารมณ์ (Emotion-Focused Strategies) โดยความคิดสร้างสรรค์จะช่วยกระตุ้นให้เกิดการสะท้อนคิดและส่งเสริมการตระหนักรู้ในตนเอง (Self-Awareness) ขณะที่มิติจิตวิญญาณจะช่วยส่งเสริมความสามารถในการแสดงออกทางอารมณ์ (Emotional Expression) อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะทางจิตในทางบวก ได้แก่ การรับรู้ความหมายในชีวิต (Meaning-in-Life) ความหวัง (Hope) และการเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-Esteem) ซึ่งจะช่วยให้บุคคลเกิดกระบวนการทางปัญญาในการประเมินสถานการณ์คุกคามใหม่ให้เกิดผลในทางบวก แปรรูปเป็นพลังความยืดหยุ่นทางจิตใจหรือความหยุ่นตัว (Resilience) เพื่อรักษาสมดุลของร่างกายและจิตใจ (Corry, D. A. S. et al, 2013) และแนวคิดทางการศึกษาของ Lazarus, R. S. & Folkman, S. ที่ได้เสนอโมเดลความสัมพันธ์ของความเครียดและการเผชิญความเครียด ซึ่งเป็นแนวคิดที่ใช้อธิบายกระบวนการรับมือกับเหตุการณ์ตึงเครียดและแรงกดดันผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางดิจิทัลกับตัวบุคคล (Lazarus, R. S. & Folkman, S., 1984)

อย่างไรก็ตาม การศึกษาตามแนวคิดการเผชิญปัญหาเพื่อการเปลี่ยนแปลง และรูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการเผชิญความเครียดในงานวิจัยที่ผ่านมานั้น ส่วนใหญ่เป็นแนวคิดที่พัฒนาขึ้นในบริบท ของประเทศแถบตะวันตก สำหรับการศึกษาในประเทศไทยในฐานข้อมูล TCI จากคำค้น “การเผชิญปัญหาเพื่อการเปลี่ยนแปลง” หรือ “Transformative Coping” ปี 2017 - 2026 ไม่พบบทความ แต่คำว่า “Coping” พบ 628 บทความ จึงเป็นช่องว่างของการวิจัยครั้งนี้ และไม่พบการนำแนวคิดดังกล่าวไปประยุกต์ศึกษาร่วมกับตัวแปรความฉลาดทางดิจิทัลและพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัลอย่างเป็นรูปธรรมในบริบทโรงเรียน ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษากระบวนการเผชิญปัญหาเพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำมาอธิบายพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่ต้องผ่านภาวะวิกฤตในช่วงวัยรุ่นตอนต้นที่ต้องเผชิญกับสภาวะกดดันรอบด้าน อันส่งผลให้เกิดความวิตกกังวลต่อบทบาทและการยอมรับในกลุ่มเพื่อน และช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านสถานศึกษาใหม่และรูปแบบการเรียนรู้ใหม่ทำให้นักเรียนวัยนี้มีโอกาสเผชิญกับปัญหาในการปรับตัว เชิงพฤติกรรมมากกว่าช่วงวัยอื่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ตรวจสอบรูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของความคิดสร้างสรรค์ทางจิตวิญญาณ การสนับสนุนทางสังคมในโรงเรียน การเผชิญปัญหา คุณลักษณะทางจิตเชิงบวกที่มีต่อความฉลาดทางดิจิทัล และพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

2. ศึกษาขนาดและทิศทางอิทธิพลของความคิดสร้างสรรค์ทางจิตวิญญาณ การสนับสนุนทางสังคมในโรงเรียน การเผชิญปัญหา และคุณลักษณะทางจิตเชิงบวกที่มีต่อความฉลาดทางดิจิทัล และพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสหสัมพันธ์เพื่อพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Causal Relationship Model) โดยเริ่มต้นพัฒนาขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีการเผชิญปัญหาเพื่อการเปลี่ยนแปลง (Corry, D. A. S. et al, 2014) และโมเดลความสัมพันธ์ของความเครียดและการเผชิญความเครียด (Lazarus, R. S. & Folkman, S., 1984) มาอธิบายสาเหตุและผลของการเผชิญปัญหาที่ส่งผลต่อความฉลาดทางดิจิทัลและพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา และแนวคิดของความฉลาดทางดิจิทัล (Digital Intelligence: DQ) ซึ่งมีองค์ประกอบ 7 มิติ (อัตลักษณ์ทางดิจิทัล การใช้งานดิจิทัล ความปลอดภัยบนโลกดิจิทัล การรักษาความปลอดภัยบนโลกดิจิทัล การรู้ดิจิทัล การสื่อสารบนโลกดิจิทัล และสิทธิทางดิจิทัล) เป็นเกราะป้องกันสำคัญที่ช่วยลดความเสี่ยงบนโลกไซเบอร์ และทักษะความฉลาดทางดิจิทัลยังเป็นปัจจัยเชิงสาเหตุของการแก้ไขปัญหาที่มุ่งเน้นปัญหาเชิงรุก (Mallillina, L. L. D. & Dolbab, S. Q., 2026) ขณะที่ความคิดสร้างสรรค์ทางจิตวิญญาณ (ความคิดสร้างสรรค์ และจิตวิญญาณ) ได้รับการยอมรับว่ามีความสัมพันธ์ทางบวกกับภาวะสุขภาพจิตที่ดี ช่วยให้บุคคลมีสมรรถนะในการเผชิญปัญหา สามารถจัดการอารมณ์ความรู้สึกและปรับเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อสภาวะวิกฤต เป็นแรงผลักดันให้บุคคลแสวงหาแนวทางการเผชิญปัญหาเชิงบวก (Dienlin, T. & Johannes, N., 2020) และความคิดสร้างสรรค์ยังเพิ่มการรับรู้ในด้านคุณลักษณะทางจิตเชิงบวก ได้แก่ ความหวัง ความหมายในชีวิต และการเห็นคุณค่าในตนเอง (Ali, A. S., 2026) ความคิดสร้างสรรค์ทำหน้าที่เป็นกลไกทางจิตวิทยาที่ทำให้เยาวชนสามารถประเมินสถานการณ์ความเครียดใหม่ (Cognitive Reappraisal) และเปลี่ยนความกดดันให้กลายเป็นการเรียนรู้เพื่อการเติบโตภายใน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการเผชิญปัญหาเพื่อการเปลี่ยนแปลง (Ho, S. & Kozhevnikov, M., 2023) นอกจากนี้ การหลอมรวมระหว่างอัตลักษณ์ทางจิตวิญญาณและการคิดเชิงสร้างสรรค์จะช่วยยกระดับความสามารถในการฟื้นคืนพลังภายใน (Psychological Resilience) แม้ต้องเผชิญภาวะกดดัน (Cena, J. B. & Bual, J. M., 2021) และการสนับสนุนทางสังคมในโรงเรียนจากกลุ่มเพื่อนและครูผู้สอนเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะทางจิตเชิงบวก ช่วยลดภาวะเปราะบางทางอารมณ์ และส่งเสริมพฤติกรรมการปรับตัวในการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Rueger, S. Y. et al., 2010) จะทำหน้าที่เป็นปัจจัยที่ช่วยบรรเทาผลกระทบจากความเครียดทางวิชาการและสังคม (Huang, Y. & Abdullah, M. N., 2026) พลังจากการเผชิญปัญหากและการได้รับการสนับสนุนทางสังคมจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผลลัพธ์ปลายทางที่สำคัญ คือ พฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัลของนักเรียนใน 4 ด้านหลัก ได้แก่ การปรับตัวด้านวิชาการ การปรับตัวด้านอารมณ์ส่วนตัว การปรับตัวด้านสังคมออนไลน์ และการปรับตัวด้านสถานศึกษา

ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จในการพัฒนาสุขภาวะทางจิตและการเติบโตหลังผ่านพ้นวิกฤต (Post-traumatic Growth) ของวัยรุ่นในยุคปัจจุบัน (Febrieta, D. & Gina, F., 2024)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ นักเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเพชรบูรณ์ จำนวน 39 โรงเรียน จำนวนทั้งสิ้น 4,856 คน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเพชรบูรณ์, 2565) กลุ่มตัวอย่าง คำนวณจำนวนตัวอย่างจากตัวแปรสังเกต 1 ตัวแปรต่อตัวอย่าง 20 คน (Hair, J. F. et al., 2019) ซึ่งการวิจัยนี้มีตัวแปรสังเกต 21 ตัว ดังนั้น จะใช้ขนาดตัวอย่าง 420 คน และใช้การสุ่ม ด้วยการแบ่งแบ่งกลุ่ม (Cluster Random Sampling) มาจำนวน 20 โรงเรียน และตามด้วยการสุ่มแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) โดยให้โรงเรียนเป็นตัวแบ่งชั้นภูมิ กำหนดโควตาโรงเรียนละ 21 คนรวมเป็น 420 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 6 ระดับ (6-Point Likert Scale) คือ มากที่สุด มาก ค่อนข้างมาก ค่อนข้างน้อย น้อย และน้อยที่สุด โดยเครื่องมือผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง .60 - 1.00 และได้นำไปทดลองใช้ (Try-out) กับนักเรียนที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 100 คน เพื่อวิเคราะห์คุณภาพของเครื่องมือรายข้อและทั้งฉบับ ซึ่งประกอบด้วยแบบวัด จำนวน 6 ชุด ดังนี้ 1) แบบวัดพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล มีค่าอำนาจจำแนกระหว่าง .48 - .72 ความเชื่อมั่นทั้งฉบับ α = .83 2) แบบวัดความฉลาดทางดิจิทัล มีค่าอำนาจจำแนกระหว่าง .39 - .76 ความเชื่อมั่นทั้งฉบับ α = .93 3) แบบวัดความคิดสร้างสรรค์ทางจิตวิญญาณ (ความคิดสร้างสรรค์ จิตวิญญาณ) มีค่าอำนาจจำแนกระหว่าง .45 - .73 ความเชื่อมั่นทั้งฉบับ α = .92 4) แบบวัดการเผชิญปัญหา มีค่าอำนาจจำแนกระหว่าง .50 - .71 ความเชื่อมั่นทั้งฉบับ α = .83 5) แบบวัดคุณลักษณะทางจิตเชิงบวก (ความหวัง ความหมายในชีวิต การเห็นคุณค่าในตนเอง) มีค่าอำนาจจำแนกระหว่าง .47 - .71 ความเชื่อมั่นทั้งฉบับ α = .92 และ 6) แบบวัดการสนับสนุนทางสังคมในโรงเรียน มีค่าอำนาจจำแนกระหว่าง .51 - .66 ความเชื่อมั่นทั้งฉบับ α = .75

การวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) เพื่อทดสอบภาวะร่วมเส้นตรงหรือปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (Multicollinearity) และทดสอบสมมติฐานโดยใช้สถิติวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม LISREL

จริยธรรมในการวิจัย

การพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่าง ได้รับการรับรองโครงการวิจัยเลขที่ SWUEC672649 จากคณะกรรมการวิจัยในมนุษย์ของมหาวิทยาลัย รวมถึงผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์และประโยชน์ของการวิจัยให้ นักเรียนได้ทราบ และการยินยอมเข้าร่วมการวิจัยขึ้นอยู่กับความสมัครใจของนักเรียน ข้อมูลทั้งหมดถูกนำเสนอในภาพรวมเพื่อประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น โดยไม่มีการระบุชื่อของนักเรียน หากนักเรียนไม่ยินดีที่จะเข้าร่วมการวิจัย นักเรียนสามารถยกเลิกการเข้าร่วมโครงการวิจัยได้ทันทีและตลอดเวลา

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไป

นักเรียนเป็นผู้ตอบแบบวัด 420 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 273 คน คิดเป็นร้อยละ 65 ส่วนใหญ่มีอายุ 15 ปี จำนวน 221 คน คิดเป็นร้อยละ 52.62 รองลงมามีอายุ 16 ปี จำนวน 191 คน คิดเป็นร้อยละ 45.48 และส่วนน้อยมีอายุ 17 ปี จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 1.90 ส่วนใหญ่สถานภาพการสมรสของบิดา - มารดา อยู่คู่/อยู่ด้วยกัน จำนวน 268 คน คิดเป็นร้อยละ 63.81 รองลงมาหย่าร้าง/แยกทางกัน จำนวน 131 คน คิดเป็นร้อยละ 31.19 และส่วนน้อยบิดาหรือมารดาเสียชีวิต จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 5

2. ผลการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเพื่อทดสอบข้อตกลงเบื้องต้นการใช้สถิติ

การตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงเส้นโดยใช้การตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสองตัวแปร (Bivariate Relationship) ด้วยการคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient) ความสัมพันธ์ของ ตัวแปรสังเกต 21 ตัวที่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 พบว่า ผลการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรจากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกต พบว่า ทุกตัวแปรสังเกตมีค่าความสัมพันธ์ทางบวกกัน ($p<.05$) คู่ที่มีความสัมพันธ์กันมากที่สุด คือ คู่ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรการสนับสนุนข้อมูลข่าวสารและตัวแปรการสนับสนุนวัตถุสิ่งของ โดยมีค่าเท่ากับ 0.840 รองลงมา คือ คู่ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรความหมายในชีวิตและตัวแปรความหวัง โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน เท่ากับ 0.840 ส่วนคู่ความสัมพันธ์ของตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันน้อยที่สุด คือ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรการปรับตัวด้านอารมณ์ส่วนตัวและตัวแปรอัตลักษณ์ทางดิจิทัลโดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน เท่ากับ 0.342 ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงความเหมาะสมของข้อมูลที่นำไปใช้ในการวิเคราะห์สมการเชิงโครงสร้าง ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ไม่ควรมีค่าสูงกว่า 0.85 ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาภาวะร่วมเส้นตรง (Multicollinearity) ผลจากการวิเคราะห์ค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรของการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทุกค่ามีค่าต่ำกว่า 0.85 ดังนั้น ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีความเหมาะสมที่จะนำมาวิเคราะห์สมการโครงสร้างต่อไป

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

ผลการประมาณค่ารูปแบบความสัมพันธ์ตามสมมติฐาน หลังการปรับรูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ พบว่า รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีค่าดัชนี ได้แก่ Chi-square = 498.28, df = 172, p-value = 0.000, Chi-square/df = 2.897, RMSEA = 0.067, SRMR = 0.047, CFI = 0.99, NFI = 0.98 แม้ว่าเฉพาะเกณฑ์ ค่าไค - สแควร์ จะมีนัยสำคัญทางสถิติ เนื่องมาจาก 1) ความซับซ้อนของรูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่มีเส้นอิทธิพลหรือค่าพารามิเตอร์จำนวนมาก 2) ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่ และ 3) ค่าไค - สแควร์ เป็นค่าที่มีความไวต่อการละเมิดข้อตกลงเบื้องต้นเกี่ยวกับการแจกแจงแบบปกติหลายตัวแปร (Multivariate Normality) ดังนั้น จึงพิจารณาดัชนีความกลมกลืนของรูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุจากค่าอื่นทุกตัวยกเว้นค่าไค - สแควร์ พบว่า อยู่ในเกณฑ์ยอมรับได้ทุกค่า

4. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

ผลการประมาณค่าขนาดและทิศทางอิทธิพล ได้แก่ ค่าอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวม แสดงรายละเอียดตามตาราง 1 - 2 และภาพที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อมและอิทธิพลโดยรวม ระหว่างตัวแปรสาเหตุและผล

ตัวแปรสาเหตุ	ตัวแปรผล											
	การเผชิญปัญหา			ความฉลาดทางดิจิทัล			คุณลักษณะทางจิตเชิงบวก			พฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล		
	DE	IE	TE	DE	IE	TE	DE	IE	TE	DE	IE	TE
ความคิดสร้างสรรค์ทางจิตวิญญาณ	0.35*	-	0.35*	-	-	-	0.45*	-	0.45*	-	0.24*	0.24*
การสนับสนุนทางสังคมในโรงเรียน	0.57*	-	0.57*	0.79*	-	0.79*	0.43*	0.07	0.50*	-	0.54*	0.54*
การเผชิญปัญหา	-	-	-	-	-	-	0.39*	-	0.39*	-	0.06	0.06
ความฉลาดทางดิจิทัล	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.48*	-	0.48*
คุณลักษณะทางจิตเชิงบวก	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.38*	-	0.38*
Chi-square = 498.28, df = 172 p-value = .000, Chi-square/df = 2.897, RMSEA = .067, SRMR = .047, CFI = .99, NFI = .98,												

หมายเหตุ: DE หมายถึง อิทธิพลทางตรง (Direct effect), IE หมายถึง อิทธิพลทางอ้อม (Indirect effect), TE หมายถึง อิทธิพลโดยรวม (Total effect), * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ค่าอิทธิพลทางตรง (DE) อิทธิพลทางอ้อม (IE) และอิทธิพลโดยรวม (TE) ระหว่างตัวแปรสาเหตุและตัวแปรผลในโมเดล พบว่า ตัวแปรผลที่มีอิทธิพลต่อการเผชิญปัญหา คือ ความคิดสร้างสรรค์ทางจิตวิญญาณ มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อการเผชิญปัญหา (DE = .35, TE = .35, p<.05) และการสนับสนุนทางสังคมในโรงเรียน มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อการเผชิญปัญหา (DE = .57, TE = .57, p<.05) การสนับสนุนทางสังคมในโรงเรียนมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อความฉลาดทางดิจิทัล (DE = .79, TE = .79, p<.05) ความคิดสร้างสรรค์ทางจิตวิญญาณ มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อคุณลักษณะทางจิตเชิงบวก (DE = .45, TE = .45, p<.05) การสนับสนุนทางสังคมในโรงเรียน มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อคุณลักษณะทางจิตเชิงบวกเท่ากับ .43 และมีอิทธิพลทางอ้อมส่งผ่านตัวแปรอื่นเท่ากับ .07 (ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ) ส่งผลให้มีอิทธิพลโดยรวมเชิงบวกเท่ากับ .50 (DE = .43, IE = .07, TE = .50, p<.05) และการเผชิญปัญหา มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อคุณลักษณะทางจิตเชิงบวก (DE = .39, TE = .39, p<.05) ความฉลาดทางดิจิทัล มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัลมากที่สุด (DE = .48, TE = .48, p<.05) คุณลักษณะทางจิตเชิงบวก มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล (DE = .38, TE = .38, p<.05) การสนับสนุนทางสังคมในโรงเรียน มีอิทธิพลโดยรวมเชิงบวกต่อพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล เท่ากับ .54 โดยส่งอิทธิพลผ่านตัวแปรส่งผ่านในโมเดลแบบอิทธิพลทางอ้อมเพียงอย่างเดียว (IE = .54, TE = .54, p<.05) ความคิดสร้างสรรค์ทางจิตวิญญาณ มีอิทธิพลโดยรวมเชิงบวกต่อพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล เท่ากับ .24 โดยเป็นการส่งอิทธิพลทางอ้อมผ่านตัวแปรอื่นในโมเดลเช่นเดียวกัน (IE = .24, TE = .24, p<.05) และการเผชิญปัญหา พบว่า ไม่มีอิทธิพลทางตรงและอิทธิพลทางอ้อมต่อพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล (IE = .06, TE = .06, p<.05) เมื่อพิจารณาดัชนีความสอดคล้องของโมเดลสมการโครงสร้างกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนดีและยอมรับได้

ตารางที่ 2 สรุปผลการทดสอบสมมติฐานจากค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลของตัวแปรเหตุและผล

ตัวแปรสาเหตุ	ตัวแปรที่ได้รับอิทธิพลทางตรงเชิงบวก	ค่าน้ำหนักอิทธิพล	ค่าน้ำหนักอิทธิพลรวม	ผลการทดสอบสมมติฐาน
ความคิดสร้างสรรค์ทางจิตวิญญาณ	การเผชิญปัญหา	.35*	.35*	สนับสนุน
	คุณลักษณะทางจิตเชิงบวก	.45*	.45*	สนับสนุน
	พฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล	-	.24*	สนับสนุน
การสนับสนุนทางสังคมในโรงเรียน	การเผชิญปัญหา	.57*	.57*	สนับสนุน
	ความฉลาดทางดิจิทัล	.79*	.79*	สนับสนุน
	คุณลักษณะทางจิตเชิงบวก	.43*	.50*	สนับสนุน
	พฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล	-	.54*	สนับสนุน
การเผชิญปัญหา	คุณลักษณะทางจิตเชิงบวก	.39*	.39*	สนับสนุน
	พฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล	-	.06	ไม่สนับสนุน
ความฉลาดทางดิจิทัล	พฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล	.48*	.48*	สนับสนุน
คุณลักษณะทางจิตเชิงบวก	พฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล	.38*	.38*	สนับสนุน

หมายเหตุ: * P< .05

จากตารางที่ 2 เมื่อนำค่าน้ำหนักอิทธิพลที่ได้จากการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างมาจับคู่เทียบกับสมมติฐานการวิจัยที่กำหนดไว้ เพื่อทดสอบนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 พบว่า กลุ่มสมมติฐานที่ได้รับการสนับสนุนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ ความคิดสร้างสรรค์ทางจิตวิญญาณ: ส่งผลเชิงบวกในการพัฒนาการเผชิญปัญหา (.35*) คุณลักษณะทางจิตเชิงบวก (.45*) และส่งผลโดยรวมต่อพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล (.24*) ซึ่งส่งผลให้สมมติฐานที่เกี่ยวข้องได้รับการสนับสนุนทั้งหมด การสนับสนุนทางสังคมในโรงเรียน: สามารถขับเคลื่อนตัวแปรรับอิทธิพลทุกตัวในโมเดลได้อย่างโดดเด่น โดยสนับสนุนสมมติฐานอิทธิพลเชิงบวกต่อการเผชิญปัญหา (.57*) ความฉลาดทางดิจิทัล (.79*) คุณลักษณะทางจิตเชิงบวก (.50*) และพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล (.54*) ความฉลาดทางดิจิทัล และคุณลักษณะทางจิตเชิงบวก ต่างได้รับการสนับสนุนว่าเป็นปัจจัยเชิงเหตุที่มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัลอย่างแท้จริง (.48* และ .38* ตามลำดับ) และการเผชิญปัญหา: ได้รับการสนับสนุนว่ามีอิทธิพลเชิงบวกต่อการส่งเสริมคุณลักษณะทางจิตเชิงบวก (.39*) และที่ไม่ได้รับการสนับสนุนทางสถิติ ซึ่งมีเพียง 1 สมมติฐานเท่านั้นที่ไม่ได้รับการสนับสนุน คือ อิทธิพลของการเผชิญปัญหาที่มีต่อพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล เนื่องจากค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลรวมมีค่าเพียง .06 ซึ่งไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

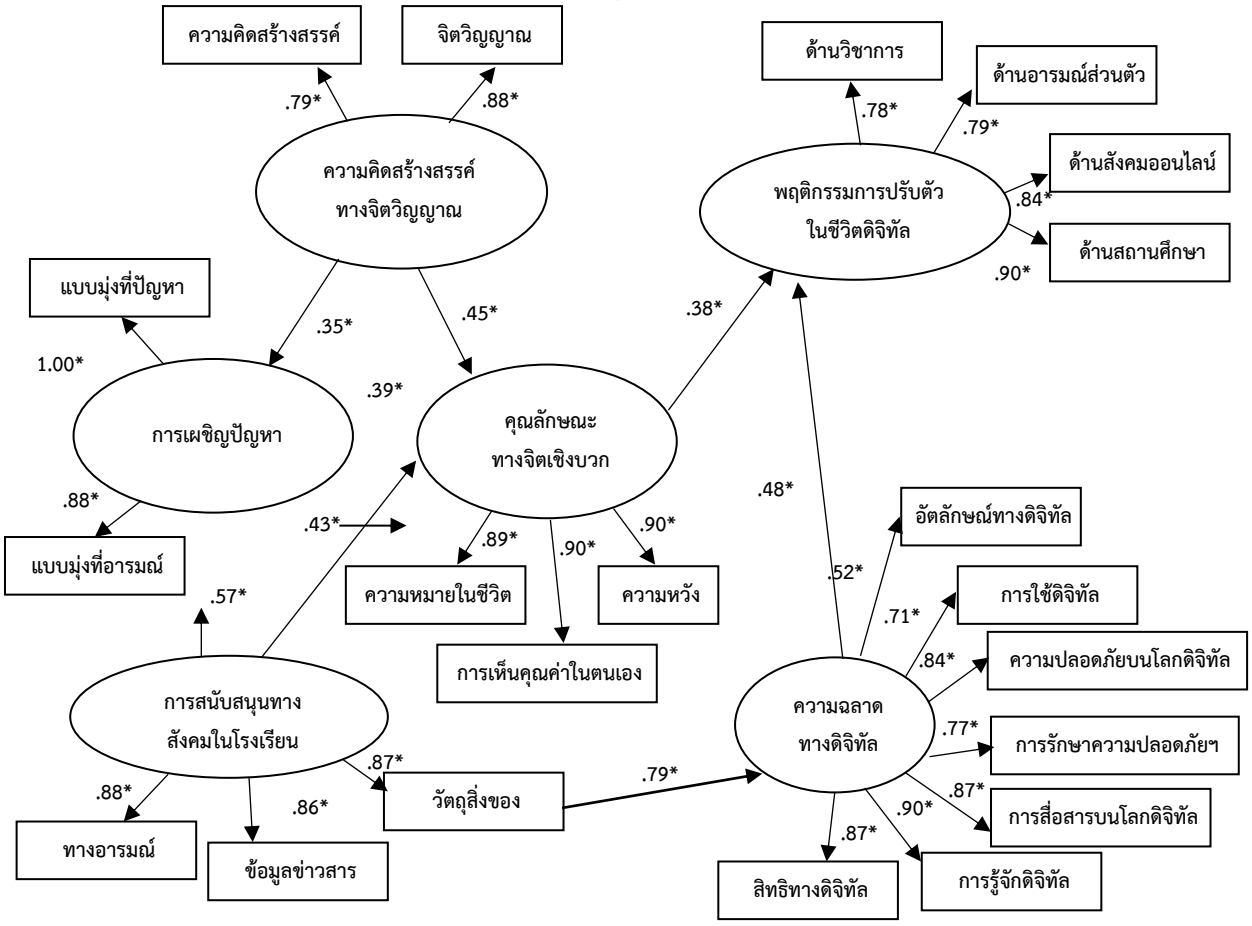

ภาพที่ 1 รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการเผชิญปัญหา คุณลักษณะทางจิตเชิงบวกที่มีต่อความฉลาดทางดิจิทัลและพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล

เมื่อพิจารณาจากตารางที่ 2 และภาพที่ 1 ที่แสดงให้เห็นถึงขนาดและทิศทางของตัวแปรสาเหตุต่าง ๆ ซึ่งสามารถสรุปค่าน้ำหนักอิทธิพลของตัวแปรผลที่ได้รับอิทธิพลทางตรงและทางอ้อม สามารถสรุปผลการทดสอบสมมติฐานตามเส้นอิทธิพลได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์ทางจิตวิญญาณมีอิทธิพลทางตรงต่อการเผชิญปัญหาและคุณลักษณะทางจิตเชิงบวก มีน้ำหนักอิทธิพลเท่ากับ .35 และ .45 ตามลำดับ และความคิดสร้างสรรค์ทางจิตวิญญาณมีอิทธิพลทางอ้อมต่อพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล มีน้ำหนักอิทธิพลเท่ากับ .24 โดยส่งอิทธิพลผ่านตัวแปรการเผชิญปัญหาและคุณลักษณะทางจิตเชิงบวก การสนับสนุนทางสังคมในโรงเรียนมีอิทธิพลทางตรงต่อการเผชิญปัญหาคุณลักษณะทางจิตเชิงบวก และความฉลาดทางดิจิทัล มีน้ำหนักอิทธิพลเท่ากับ .57, .79 และ .50 ตามลำดับ และการสนับสนุนทางสังคมในโรงเรียนมีอิทธิพลทางอ้อมต่อพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล มีน้ำหนักอิทธิพลเท่ากับ .54 โดยส่งอิทธิพลผ่านตัวแปรความฉลาดทางดิจิทัล การเผชิญปัญหาและคุณลักษณะทางจิตเชิงบวก การเผชิญปัญหามีอิทธิพลทางตรงต่อคุณลักษณะทางจิตเชิงบวก มีน้ำหนักอิทธิพลเท่ากับ .39 แต่การเผชิญปัญหามีอิทธิพลทางอ้อมต่อพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล มีค่าน้ำหนักอิทธิพลเท่ากับ .06 คุณลักษณะทางจิตเชิงบวกและความฉลาดทางดิจิทัลมีอิทธิพลทางตรงต่อพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล มีน้ำหนักอิทธิพลเท่ากับ .38 และ .48 ตามลำดับ จึงยอมรับสมมติฐาน

อภิปรายผล

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ จะเห็นได้ว่าเป็นไปตามแนวคิดและทฤษฎีทางพฤติกรรมศาสตร์และจิตวิญญาณร่วมสมัย ที่มองปรากฏการณ์การปรับตัวของมนุษย์ว่าเป็นผลลัพธ์จากการปฏิสัมพันธ์อย่างเป็นระบบระหว่างทรัพยากรภายในตัวบุคคลและทรัพยากรทางสิ่งแวดล้อม โดยสอดคล้องกับทฤษฎีการเผชิญปัญหาเพื่อการเปลี่ยนแปลงของ Corry, D. A. S. et al. ที่อธิบายว่า เมื่อบุคคลเผชิญกับวิกฤต ความเครียด หรือการเปลี่ยนผ่านของยุคสมัย ตามช่วงชีวิต กลไกการเผชิญปัญหาที่มีประสิทธิภาพสูงสุดไม่ใช่การเผชิญปัญหาแบบประคองตัว (Substantive Coping) แต่ต้องเป็น “การเผชิญปัญหาเพื่อการเปลี่ยนแปลง” ซึ่งเป็นกระบวนการยกระดับจิตใจและทางปัญญาอย่างเป็นระบบ โดยกระบวนการนี้จะทำหน้าที่เป็นกลไกกลาง (Mediating Mechanism) ที่คอยแปรเปลี่ยนพลังสนับสนุนทางสังคมและความคิดสร้างสรรค์ทางจิตวิญญาณ ให้กลายสภาพเป็น “คุณลักษณะทางจิตเชิงบวก” และถักทอไปสู่การสร้าง “ความฉลาดทางดิจิทัล” การเผชิญปัญหาในลักษณะนี้จะสร้างสภาวะจิตใจที่ยืดหยุ่นและงอกงามใหม่ (Post-traumatic Growth) ทำให้นักเรียนเกิดความตระหนักรู้ในความปลอดภัยบนโลกออนไลน์ หรือพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัลได้ในที่สุด โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่เชื่อมโยงกันเป็นทอด ๆ เช่นนี้ จึงส่งผลให้โมเดลเชิงโครงสร้างที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างมีนัยสำคัญ (Corry, D. A. S. et al, 2014) และยังสอดคล้องกับแนวคิดโมเดลความสัมพันธ์ของความเครียดและการเผชิญความเครียดของ Lazarus, R. S. & Folkman, S. ที่ชี้ให้เห็นว่า การที่บุคคลจะแสดงพฤติกรรมการปรับตัวต่อสถานการณ์ใด ไม่ได้เกิดขึ้นจากสิ่งเร้าภายนอกโดยตรง แต่เกิดจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ (Transaction) และการประเมินเชิงปัญญา (Cognitive Appraisal) โดยมี “การสนับสนุนทางสังคม” ทำหน้าที่เป็นทรัพยากรทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Resources) ที่คอยโอบอุ้มและบรรเทาความวิตกกังวล และมี “ความคิดสร้างสรรค์ทางจิตวิญญาณ” ทำหน้าที่เป็นทรัพยากรภายในตัวบุคคล (Personal Resources) เมื่อนักเรียนรับรู้ว่าตนเองมีแรงสนับสนุนจากครูและเพื่อนในโรงเรียน ประกอบกับมีความลึกซึ้งทางจิตใจและคิดยืดหยุ่นเชิงสร้างสรรค์ ทรัพยากรทั้งสองส่วนนี้จะร่วมกันขับเคลื่อนกระบวนการประเมินสถานการณ์ (Appraisal Process) ทำให้นักเรียนไม่มองความเปลี่ยนแปลงในโลกดิจิทัลหรือความกดดันทางการเรียนเป็นภัยคุกคาม แต่กลับมองเป็น “ความท้าทาย” (Challenge Appraisal) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่ทำให้เกิดการเลือกใช้กลยุทธ์การรับมือเชิงรุก และส่งผลปลายทางไปยังพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพ ทั้งในมิติการเรียน อารมณ์ และสังคมออนไลน์ (Lazarus, R. S. & Folkman, S., 1984) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Martínez-Martí, M. L. & Ruch, W. ที่พบว่า คุณลักษณะเชิงบวกและการสนับสนุนทางสังคมส่งผลโดยตรงต่อระดับความสำเร็จในการปรับตัว (Martínez-Martí, M. L. & Ruch, W., 2016) และงานวิจัยของ Myruski, S. et al. เกี่ยวกับพฤติกรรมการเผชิญปัญหาและการปรับตัวบนโลกไซเบอร์ของวัยรุ่น พบว่า วัยรุ่นที่มีทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมร่วมกับการได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน จะมีอัตราการเกิดพฤติกรรมการปรับตัวทางเทคโนโลยีที่เหมาะสมสูงกว่ากลุ่มอื่น และมีแนวโน้มใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัย ซึ่งสอดคล้องกับเส้นทางอิทธิพลที่ส่งผ่านไปยังความฉลาดทางดิจิทัลและพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัลของนักเรียน (Myruski, S. et al., 2025)

จากผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ความคิดสร้างสรรค์ทางจิตวิญญาณมีอิทธิพลทางตรงต่อการเผชิญปัญหาและคุณลักษณะทางจิตเชิงบวก และมีอิทธิพลทางอ้อมต่อพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล โดยส่งอิทธิพลผ่านการเผชิญปัญหาและคุณลักษณะทางจิตเชิงบวก ข้อค้นพบที่น่าสนใจชี้ให้เห็นว่า การบูรณาการระหว่างการคิดเชิงสร้างสรรค์และความลึกซึ้งทางจิตวิญญาณภายในตัวนักเรียนเป็นทรัพยากรภายในตัวบุคคล (Personal Resources) ที่สำคัญยิ่ง เมื่อพิจารณาในมิติสังคมไทย โดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเติบโตมาในบริบทวัฒนธรรมพุทธศาสนาและการสั่งสอนทางสังคมที่หล่อหลอมเรื่องสติปัญญาและการปล่อยวาง มิติทางจิตวิญญาณของวัยรุ่นไทยจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงพิธีกรรมทางศาสนา แต่หมายถึง “ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและการเห็นคุณค่าในชีวิต” เมื่อรวมเข้ากับความคิดสร้างสรรค์ของเด็กยุคใหม่ จึงกลายเป็นศักยภาพในการแสวงหาทางออกใหม่ ๆ อย่างมีสติ ท่ามกลางภาวะความกดดันของการเปลี่ยนผ่านสู่ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและการรับมือกับสิ่งเร้าในโลกดิจิทัล เมื่อต้องเผชิญกับสภาวะวิกฤตหรือความเปลี่ยนแปลง ความสามารถในการคิดยืดหยุ่นร่วมกับความสงบทางจิตใจจะช่วยให้นักเรียนเกิดกลไกการประเมินสถานการณ์ใหม่เชิงปัญญา (Cognitive Reappraisal) แสวงหาแนวทางการเผชิญปัญหาเชิงรุก และกระตุ้นให้เกิดสภาวะจิตวิทยาเชิงบวก อันได้แก่ ความหวังและการตระหนักรู้ในคุณค่าของตนเอง ซึ่งพลังอำนาจภายในเหล่านี้จะถูกส่งผ่านไปขับเคลื่อนพฤติกรรมการปรับตัวในโลกดิจิทัลได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเผชิญปัญหาเพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Coping Theory) ของ Corry, D. A. S. et al. ที่ระบุว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจเป็นแกนหลักที่แปรเปลี่ยนความกดดันให้กลายเป็นการเติบโต (Corry, D. A. S. et al, 2014) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Cena, J. B. & Bual, J. M. ที่ค้นพบว่าอัตลักษณ์ทางจิตวิญญาณและการคิดเชิงสร้างสรรค์ในวัยรุ่นมีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุทางบวกสูงกับการสร้างเสริมความยืดหยุ่นทางจิตใจ (Resilience) และการเห็นคุณค่าในตนเอง (Cena, J. B. & Bual, J. M., 2021) ตลอดจนงานวิจัยของ Ho, S. & Kozhevnikov, M. ที่ยืนยันว่าความยืดหยุ่นทางปัญญาที่เกิดจากกระบวนการคิดสร้างสรรค์ทำหน้าที่เป็นกลไกส่งผ่านอิทธิพลเชิงบวกไปสู่สุขภาวะและการปรับตัวเชิงพฤติกรรมของเยาวชน (Ho, S. & Kozhevnikov, M., 2023)

ในส่วนของการศึกษาตามสมมติฐาน ยังพบว่า การสนับสนุนทางสังคมในโรงเรียนมีอิทธิพลทางตรงต่อการเผชิญปัญหา คุณลักษณะทางจิตเชิงบวก และความฉลาดทางดิจิทัล และมีอิทธิพลทางอ้อมต่อพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล โดยส่งอิทธิพลผ่านตัวแปรการเผชิญปัญหา คุณลักษณะทางจิตเชิงบวก และความฉลาดทางดิจิทัล ข้อค้นพบที่น่าสนใจในส่วนนี้ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยเชิงสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะมิติการสนับสนุนทางอารมณ์ ข้อมูลข่าวสาร และวัตถุสิ่งของจากครูและกลุ่มเพื่อน มีอิทธิพลสูงมากเท่ากับ .79 ซึ่งเมื่อพิจารณาประกอบกับบริบทมิติสังคมไทย โดยเฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ข้อค้นพบนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ทางสังคมของการเปลี่ยนผ่านสถานศึกษาใหม่ (School Transition) จากระดับมัธยมศึกษาตอนต้นสู่มัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งวัยรุ่นไทยในต่างจังหวัดช่วงชั้นปีนี้ต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมใหม่ทั้งเพื่อนร่วมชั้น ครูผู้สอน และความคาดหวังทางวิชาการที่สูงขึ้น ในช่วงเวลาแห่งการปรับตัวนี้ นักเรียนยังต้องพึ่งพาคำแนะนำและการโอบอุ้มจากครูและกลุ่มเพื่อนเพื่อเป็น “พื้นที่ปลอดภัย” (Safe Zone) ในการช่วยคัดกรองข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนเป็นเกราะป้องกันและสร้างภูมิคุ้มกันในการปรับตัวบนโลกออนไลน์ บริบทวัฒนธรรมไทย

ที่เน้นสัมพันธภาพและการพึ่งพิงกันในโรงเรียน ทำให้สภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่ปลอดภัยและเกื้อหนุนกลายเป็นฐานรากสำคัญในการหล่อหลอมทักษะการรู้เท่าทันและการสื่อสารบนโลกออนไลน์อย่างปลอดภัย เมื่อนักเรียนรับรู้ถึงการโอบอุ้มทางสังคม จะช่วยบรรเทาความตึงเครียด บ่มเพาะพลังใจเชิงบวก และผลักดันให้นักเรียนกล้าเผชิญหน้ากับปัญหาโดยไม่หลีกหนี ซึ่งสอดคล้องกับโมเดลของความเครียดและการเผชิญความเครียดของ Lazarus, R. S. & Folkman, S. และข้อค้นพบของ Rueger, S. Y. et al. ที่ระบุว่าการสนับสนุนจากครูและเพื่อนช่วยลดความเปราะบางทางอารมณ์ในวัยรุ่น (Lazarus, R. S. & Folkman, S., 1984); (Rueger, S. Y. et al., 2010) รวมถึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ Huang, Y. & Abdullah, M. N. ที่พบว่า ระบบนิเวศในโรงเรียน (School Ecosystem) ทำหน้าที่เป็นทั้งตัวแปรปรับเปลี่ยน (Moderator) และตัวแปรต้นทางที่ส่งอิทธิพลเชิงบวกต่อการสร้างเสริมกลยุทธ์การเผชิญปัญหาและการปรับตัวทางวิชาการและสังคมของนักเรียนในยุคดิจิทัล (Huang, Y. & Abdullah, M. N., 2026)

นอกจากนี้ ผลการศึกษา ยังพบว่า การเผชิญปัญหามีอิทธิพลทางตรงต่อคุณลักษณะทางจิตเชิงบวก และมีอิทธิพลทางอ้อมต่อพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล มีค่าอิทธิพลเท่ากับ .06 อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ข้อค้นพบที่น่าสนใจในส่วนนี้ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการเผชิญปัญหา ส่งผลโดยตรงต่อการยกระดับความหวัง ความหมายในชีวิต และการเห็นคุณค่าในตนเองอย่างมีนัยสำคัญ แต่ว่ากลับส่งอิทธิพลทางอ้อมไปยังพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัลค่อนข้างน้อย (.06) และไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ปรากฏการณ์นี้อาจอธิบายได้ตามหลักทฤษฎีพฤติกรรมศาสตร์ว่า กลยุทธ์การเผชิญปัญหาเน้นไปที่การจัดการสภาวะอารมณ์และการประเมินความคิดภายในตัวบุคคล (Internal State) เป็นหลัก จึงส่งผลสะท้อนต่อโครงสร้างคุณลักษณะทางจิตเชิงบวกภายในใจโดยตรง แต่การที่บุคคลจะแสดงพฤติกรรมปรับตัวออกมาภายนอกในบริบทเฉพาะ เช่น การปรับตัวในชีวิตดิจิทัล จำเป็นต้องอาศัยทักษะเฉพาะด้าน เช่น ความฉลาดทางดิจิทัล มาร่วมขับเคลื่อนด้วย ลำพังเพียงกลไกการเผชิญปัญหาภายในจึงยังไม่เพียงพอที่จะส่งอิทธิพลทางอ้อมอย่างเด่นชัด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Mallillina, L. L. D. & Dolbab, S. Q. ที่ระบุว่ากลยุทธ์การรับมือความเครียดจะส่งผลต่อพฤติกรรมการปรับตัวบนโลกดิจิทัลได้อย่างสมบูรณ์ ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นได้รับการกระตุ้นผ่านระบบการรู้คิดหรือทักษะด้านดิจิทัลที่ตรงบริบทเสียก่อน (Mallillina, L. L. D. & Dolbab, S. Q., 2026)

ในท้ายที่สุดจากผลการศึกษาตามสมมติฐาน ยังพบว่า คุณลักษณะทางจิตเชิงบวกและความฉลาดทางดิจิทัลมีอิทธิพลทางตรงต่อพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล ข้อค้นพบที่น่าสนใจในส่วนนี้ชี้ให้เห็นว่า ทั้งคุณลักษณะทางจิตเชิงบวก (ความหวัง ความหมายในชีวิต การเห็นคุณค่าในตนเอง) ซึ่งเป็นทุนทางจิตวิทยา (Psychological Capital) และความฉลาดทางดิจิทัลทั้ง 7 มิติ ซึ่งเป็นทุนทางปัญญาและทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ต่างร่วมกันเป็นปัจจัยทำนาย (Predictors) ปลายทางที่มีประสิทธิภาพสูงสุดต่อพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัลทั้ง 4 ด้าน โดยเฉพาะความฉลาดทางดิจิทัลที่มีน้ำหนักอิทธิพลสูงที่สุด (.48) ชี้ให้เห็นว่าทักษะการบริหารจัดการอัตลักษณ์ ความปลอดภัย และสิทธิบนโลกดิจิทัล เป็นเครื่องมือที่จับต้องได้และพร้อมใช้งานที่สุดสำหรับวัยรุ่นในการตอบสนองและปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตดิจิทัล ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Mallillina, L. L. D. & Dolbab, S. Q. ที่ระบุว่าเป็นเกราะป้องกันและตัวขับเคลื่อนเชิงพฤติกรรมในการใช้ชีวิตออนไลน์ของวัยรุ่น (Mallillina, L. L. D. & Dolbab, S. Q., 2026) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Febrieta, D. & Gina, F. ที่ว่า ความสมบูรณ์ของสุขภาวะทางจิต

และการมีคุณลักษณะเชิงบวกในชีวิตเมื่อรวมกับความสามารถเชิงดิจิทัลที่ฉลาดเฉลียวจะเป็นปัจจัยสำคัญกำหนดระดับความสำเร็จของการปรับตัวแบบพหุมิติ (Multidimensional Adaptation) ของเยาวชนในยุคเปลี่ยนผ่านทางเทคโนโลยี (Febrieta, D. & Gina, F., 2024)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้สรุปได้ว่า รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีความฉลาดทางดิจิทัลและคุณลักษณะทางจิตเชิงบวกเป็นปัจจัยทำนายทางตรงต่อพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัล ขณะที่การสนับสนุนทางสังคมในโรงเรียนและความคิดสร้างสรรค์ทางจิตวิญญาณเป็นปัจจัยต้นทางสำคัญ และจากการศึกษาอิทธิพล พบว่า ความฉลาดทางดิจิทัลมีน้ำหนักอิทธิพลทางตรงสูงสุด (.48) และสถานศึกษามีอิทธิพลทางอ้อมรวมสูงสุด (.54) ผู้บริหารโรงเรียนจึงควรขับเคลื่อนนโยบายสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่ปลอดภัยและสนับสนุนให้มีพื้นที่ปฏิบัติจริง (Digital Sandbox) ในการฝึกทักษะความฉลาดทางดิจิทัล อย่างเป็นรูปธรรม แทนการเน้นเพียงเทคโนโลยีเชิงทฤษฎี ขณะเดียวกัน ครูผู้สอนและครูแนะแนวควรนำกระบวนการเผชิญปัญหาเพื่อการเปลี่ยนแปลงมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เพื่อฝึกกระบวนการคิดยืดหยุ่นเชิงสร้างสรรค์ บ่มเพาะทุนทางจิตวิทยาเชิงบวก อันได้แก่ การสร้างความหวัง การสร้างความหมายในชีวิต และการเห็นคุณค่าในตนเองให้แก่นักเรียน เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันในการเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงและช่วยให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมการปรับตัวในชีวิตดิจิทัลได้อย่างสมบูรณ์และยั่งยืน จึงมีข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป คือ 1) การศึกษาครั้งต่อไปควรต่อยอดด้วยการวิจัยเชิงทดลอง ในลักษณะการสร้างโปรแกรมเชิงทดลอง หรือการจัดโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อมุ่งพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ทางจิตวิญญาณ ทุนทางจิตวิทยาเชิงบวก และความฉลาดทางดิจิทัลในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งควรออกแบบการวิจัยเชิงทดลองแบบมีการติดตามผลระยะยาว เพื่อประเมินความคงทนของพฤติกรรม ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนเกิดกลไกการเผชิญปัญหาเพื่อการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิภาพ และมีแนวทางการปรับตัวเชิงพฤติกรรมที่เท่าทันต่อสภาวะการณ์ที่ผันผวนในยุคดิจิทัลได้อย่างแท้จริง และ 2) ควรพิจารณาเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยเพิ่มการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) หรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับนักเรียน ครู และผู้ปกครอง หรือเข้ามามีส่วนร่วมแก้ปัญหาเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งและรอบด้านเกี่ยวกับบริบทและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการปรับตัวในชีวิตดิจิทัลของนักเรียนในมิติที่กว้างขวางยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ปริณุต ไชยนิชย์. (2568). การจัดการความรู้ของวัยรุ่นในสังคมดิจิทัลด้วยการจัดการบุคลิกภาพด้านการใช้ซอฟต์พาวเวอร์ผ่านศักยภาพในการสื่อสาร. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 51(1), 85-114.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเพชรบูรณ์. (2565). รายงานสารสนเทศทางการศึกษา ประจำปีการศึกษา 2565. เพชรบูรณ์: กลุ่มนโยบายและแผน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเพชรบูรณ์.

สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล. (2566). แผนแม่บทการส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัลประเทศไทย ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2566-2570). กรุงเทพมหานคร: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.

Ali, A. S. (2026). Technostress and Coping in the Digital Workplace: A Systematic Review of Stress Creators, Coping Strategies, and Organizational Moderators. Policy Journal of Social Science Review, 4(3), 112-128.

Cena, J. B. & Bual, J. M. (2021). Spiritual Well-Being of Senior High School Students of Philippine Public Schools. Philippine Social Science Journal, 4(4), 50-61.

Corry, D. A. S. et al. (2013). The creativity-spirituality construct and its role in transformative coping. Mental Health, Religion & Culture, 16(10), 979-990.

Corry, D. A. S. et al. (2014). Harnessing the mental health benefits of the creativity-spirituality construct: Introducing the theory of transformative coping. Journal of Spirituality in Mental Health, 16(2), 89-110.

Dienlin, T. & Johannes, N. (2020). The impact of digital technology use on adolescent well-being. Dialogues in Clinical Neuroscience, 22(2), 135-142.

DQ Institute. (2019). DQ global standards report: Common framework for digital literacy, skills and readiness. Retrieved July 17, 2026, from https://www.dqinstitute.org/wp-ontent/uploads/2019/03/DQGlobalStandardsReport2019.pdf

Febrieta, D. & Gina, F. (2024). Empowering Adolescents in the Digital Era: A Comprehensive Approach to Digital Well-being. Nusantara Journal of Behavioral and Social Science, 3(3), 143-150.

Hair, J. F. et al. (2019). Multivariate Data Analysis. (8th ed.). Boston: Annabel Ainscow.

Hamilton, V. & David, M. (1979). Human stress and cognition : an information processing approach. Chichester: Wiley.

Himani, B. et al. (2025). The Role of Internet of Things (IoT), Smart Devices, and Data Integration in Transforming Business Operations. European Economics Letters, 15(2), 3035-3046.

Ho, S. & Kozhevnikov, M. (2023). Cognitive style and creativity: The role of education in shaping cognitive style profiles and creativity of adolescents. British Journal of Educational Psychology, 93(4), 978-996.

Huang, Y. & Abdullah, M. N. (2026). Influences of teacher and peer support on academic motivation of adolescents from divorced families: mediating effect of academic resilience. Humanit Soc Sci Commun. https://doi.org/10.1057/s41599-026-08379-2.

Lazarus, R. S. & Folkman, S. (1984). Stress, appraisal, and coping. New York: Springer Publishing Company.

Mallillina, L. L. D. & Dolbab, S. Q. (2026). Digital intelligence (DQ): demands and challenges in the educational system. Journal of Digital and Learning and Distance Education (JDLDE), 4(8), 1845-1854.

Martínez-Martí, M. L. & Ruch, W. (2016). Character strengths predict resilience over and above positive affect, self-efficacy, and social support. The Journal of Positive Psychology, 12(2), 110-119.

Myruski, S. et al. (2025). Adolescent Coping and Social Media Use Moderated Anxiety Change during the COVID-19 Pandemic Buss The Pennsylvania State University. Journal of Adolescence, 96, 177-195. https://doi.org/10.1002/jad.12267.

Rueger, S. Y. et al. (2010). Relationship between multiple sources of perceived social support and psychological and academic adjustment in early adolescence: comparisons across gender. Journal of Youth and Adolescence, 39, 47-61. https://doi.org/10.1007/s10964-008-9368-6.

We Are Social & Meltwater. (2025). Digital 2025: Global Overview Report. Retrieved July 17, 2026, from https://datareportal.com/reports/digital-2025-global-overview-report

บทความวิจัย

การวิเคราะห์องค์ประกอบในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว*

AN ANALYSIS OF COMPONENTS IN ASSESSING TOURISM SITE POTENTIAL

อัศวิน แสงพิกุล
Aswin Sangpikul
คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Tourism and Hospitality, Dhurakij Pundit University, Bangkok, Thailand
Corresponding author E-mail: aswin.sal@dpu.ac.th
Tel: 081-304-2910

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์จำนวนองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว 2) จัดหมวดหมู่องค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว และ 3) วิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวกับหมวดหมู่ที่กำหนดขึ้น โดยจำแนกตามประเภทแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสารและวิเคราะห์บทความวิจัย จำนวน 69 เรื่อง จากฐานข้อมูล Google Scholar และ Thailand Citation Index (TCI) ในรอบ 15 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2553 - 2568) และวิเคราะห์ผลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและสถิติเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) จำนวนองค์ประกอบที่นิยมใช้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวมีตั้งแต่ 3 - 8 องค์ประกอบ 2) การจัดหมวดหมู่องค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้มีขอบเขตที่ชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้น สามารถจัดได้ 4 หมวดหมู่ ได้แก่ 2.1) ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2.2) ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ 2.3) ด้านการบริหารจัดการในชุมชน และ 2.4) ด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และ 3) การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงองค์ประกอบกับหมวดหมู่ที่กำหนดขึ้น พบว่า แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ มีการใช้หมวดหมู่ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวตั้งแต่ 2 - 4 หมวดหมู่ เช่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชนและวัฒนธรรม นิยมใช้ 3 หมวดหมู่พื้นฐาน (เช่น ทรัพยากร สิ่งอำนวยความสะดวก และชุมชน) ในขณะที่แหล่งท่องเชิงธรรมชาติ/เชิงนิเวศ ใช้ทั้ง 3 หมวดหมู่ข้างต้น แต่ได้เพิ่มการพิจารณาศักยภาพด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้วย ประโยชน์ของงานวิจัยนี้จะช่วยชี้แนะนักวิชาการให้เห็นขอบเขตของการประศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในบริบทต่าง ๆ ได้ชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้น เพื่อประยุกต์ใช้ความรู้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสมและครอบคลุมทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน

คำสำคัญ: การวิจัยเชิงเอกสาร, การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว, องค์ประกอบศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว

* Received 24 August 2026; Revised 10 September 2026; Accepted 18 September 2026

Abstract

This research had the objectives to: 1) Analyze the number of components used to assess tourism site potential, 2) Categorize the components used to assess tourism site potential, and 3) Analyze the connection between the components used to assess tourism site potential and the established categories, classified by the specific types of tourism destinations. This study utilized a comprehensive documentary research methodology, which was conducted by analyzing 69 research articles from the two sources: the Google Scholar database and the Thailand Citation Index (TCI) database over the past 15 years from years 2010 to 2025. The collected data were analyzed using content analysis and descriptive statistics. The research findings revealed that: 1) The number of components commonly used to assess tourism site potential in Thailand ranged from 3 to 8 components. 2) The categorization of components used to assess tourism site potential, with the purpose to provide a clearer and more systematic scope, could be classified into 4 main categories. They are: 2.1) Resources within tourism destinations, 2.2) Readiness of facilities and services, 2.3) Management within the local communities, and 2.4) Environmental impacts. and 3) The analysis of the linkage between the elements and the established categories revealed that various tourist sites had utilized between two to four categories in evaluating their site potential. For instance, community-based and cultural sites commonly used three basic categories (i.e., resources, facilities, and community). Meanwhile, the natural and eco-tourism sites utilized all three aforementioned categories but also incorporated an assessment of environmental impact potential. The benefit of this research will help guide academics to clearly and more systematically understand the scope of tourist sites potential assessment in various contexts. In addition, this study will enable the practical application of knowledge in assessing site potential appropriately, while comprehensively aligning with the current tourism development trends.

Keywords: Documentary Research, Tourism Site Potential Assessment, Tourism Site Potential Components

บทนำ

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยมาอย่างต่อเนื่อง หนึ่งในเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้เติบโตและขยายตัวไปสู่ต่างจังหวัดหรือเมืองรองต่าง ๆ คือ การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อวิเคราะห์ขีดความสามารถ ความพร้อม ตลอดจนข้อจำกัดในด้านต่าง ๆ เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลเหล่านี้มาใช้ประโยชน์เพื่อประกอบการวางแผนนโยบายหรือยุทธศาสตร์เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่พื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (กัลยา สว่างคง และประสพชัย พสุนนท์, 2559); (ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และพัชรินทร์ เสริมการดี, 2556)

ในทางวิชาการ ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง ความสามารถหรือความพร้อมของพื้นที่และทรัพยากรในพื้นที่ที่เอื้อต่อการพัฒนา การปรับปรุง หรือการเปลี่ยนแปลงในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยือน เพื่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจในพื้นที่ (กัลยา สว่างคง และประสพชัย พสุนนท์, 2559); (ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และพัชรินทร์ เสริมการดี, 2556) ในช่วงระยะเวลากว่า 10 ปีที่ผ่านมา นักวิชาการจำนวนมากได้ศึกษาหรือประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในบริบทต่าง ๆ หลายประเภท เช่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เชิงวัฒนธรรม เชิงชุมชน หรือเชิงเกษตร เป็นต้น โดยเกณฑ์ที่ใช้ในประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวอาจมีหลายมิติหรือหลายองค์ประกอบ เช่น งานวิจัยบางเรื่องอาจใช้แนวคิดองค์ประกอบพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยือนแหล่งท่องเที่ยว อาทิ 5 A (attraction, accessibility, amenities, accommodation, activities) หรือ 6 A (attraction, accessibility, amenities, accommodation, activities, ancillary services) เพื่อประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว (ณรงค์ เจนใจ และคณะ, 2568); (ปุณยนุช ลีฬหะสุวรรณ และผกามาศ ชัยรัตน์, 2565) ในขณะที่มีงานวิจัยอีกจำนวนหนึ่งอาจใช้เกณฑ์หรือองค์ประกอบเพียง 3 - 4 องค์ประกอบในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ความสะดวกในการเข้าถึง ความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวก และสภาพแวดล้อม และงานวิจัยบางเรื่องอาจใช้ 6 องค์ประกอบ ได้แก่ การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก คุณค่าและความดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว สภาพแวดล้อม การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น (กัลยา สว่างคง และประสพชัย พสุนนท์, 2559) นอกจากนั้น งานวิจัยอีกหลายเรื่องอาจใช้เกณฑ์ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวมากถึง 7 - 8 องค์ประกอบ เช่น คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม การรองรับ ความมีชื่อเสียง การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วม (ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และพัชรินทร์ เสริมการดี, 2556)

อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์ในเชิงลึก จะพบว่า องค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยนั้น มีความคาบเกี่ยวกัน คล้ายคลึงกัน และแตกต่างกัน จึงทำให้องค์ประกอบมีความหลากหลาย ดังที่ยกตัวอย่างข้างต้น ซึ่งอาจมีได้หลายสาเหตุ เช่น แนวคิดที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว การกำหนดวัตถุประสงค์และขอบเขตการวิจัย หรือความแตกต่างของแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการช่วยวางแผนเพื่อกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นหรือระดับจังหวัด เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ดังนั้น จึงควรมีงานวิจัย ที่ศึกษาปรากฏการณ์ดังกล่าว เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวให้มีขอบเขตที่ชัดเจนและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น อันจะช่วยทำให้นักวิชาการมีแนวทางและขอบเขตของการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวได้ชัดเจนขึ้นเพื่อนำองค์ความรู้ไปใช้พัฒนาสังคมและชุมชนได้อย่างเหมาะสมต่อไป งานวิจัยในครั้งนี้จึงได้ใช้แนวคิดในรูปแบบ analyzing-categorizing-connecting pattern ซึ่งมีพื้นฐานมาจากแนวคิดของการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อทำความเข้าใจในปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยขั้นตอนแรกจะวิเคราะห์จำนวนองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว (Analyzing the Components) เพื่อฉายภาพกว้างของการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย จากนั้นจัดหมวดหมู่ขององค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว (Categorizing The Components) เพื่อกำหนดขอบเขตและให้เห็นภาพขององค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพอย่างเป็นระบบ (หมวดหมู่) ได้ชัดเจนขึ้น และสุดท้ายจะวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบกับหมวดหมู่ที่กำหนดขึ้น (Connecting The Components With The Emerging Categories) โดยจำแนกตามประเภทของแหล่งท่องเที่ยว

เพื่อให้เห็นความครอบคลุมและลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละบริบทของพื้นที่ ผลการวิจัยในครั้งนี้จะช่วยชี้แนะนักวิชาการให้เห็นขอบเขตและหมวดหมู่ขององค์ประกอบที่ใช้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวได้ชัดเจนขึ้น และสามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในบริบทต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์จำนวนองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว
2. เพื่อจัดหมวดหมู่องค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว
3. เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวกับหมวดหมู่ที่กำหนดขึ้น โดยจำแนกตามประเภทแหล่งท่องเที่ยว

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีลำดับขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1. ประชากรในการวิจัย คือ บทความวิจัยฉบับเต็ม (Full Articles) ที่ตีพิมพ์ในวารสารที่อยู่ในฐานข้อมูล Thailand Citation Index (TCI) โดยมีหลักเกณฑ์การคัดกรองผลงานวิจัย (Inclusion Criteria) ดังนี้

1.1 เป็นงานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์อย่างน้อย 1 ข้อ ที่ระบุว่าศึกษาหรือประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในบริบทต่าง ๆ เช่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เชิงวัฒนธรรม เชิงศาสนา หรือเชิงเกษตร เป็นต้น

1.2 เป็นบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการ TCI 1 และ 2 ในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2553 - 2568)

1.3 มีผลการวิจัยที่นำเสนอเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย

1.4 ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพได้

1.5 ใช้การจัดประเภทแหล่งท่องเที่ยวจากข้อมูลในบทความวิจัยที่ระบุประเภทแหล่งท่องเที่ยวไว้ เช่น งานวิจัยนี้ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชน/วัฒนธรรม หรือแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เป็นต้น

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกข้อมูล (Data Record Form) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (ธารีทิพย์ เหล่าวิโรจนกุล และอัศวิน แสงพิกุล, 2566); (สรัญญา จันทร์ชูสกุล, 2560) โดยแบ่งการบันทึกข้อมูลออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของงานวิจัย เช่น ชื่อผู้แต่ง ชื่องานวิจัย ปีที่ตีพิมพ์ พื้นที่ที่ศึกษา

ส่วนที่ 2 ระเบียบวิธีวิจัย และองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว

ส่วนที่ 3 ผลการวิจัยเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว

3. การรวบรวมข้อมูล ดำเนินการโดยวิธีการสืบค้นอย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยดำเนินการสืบค้นข้อมูลผ่านระบบออนไลน์จากฐานข้อมูล Google Scholar ในลำดับแรก จากนั้นตรวจสอบข้อมูลอีกครั้งในฐานข้อมูล TCI เพื่อตรวจสอบว่า ได้ค้นหาข้อมูลได้อย่างครบถ้วนและครอบคลุมหรือไม่ โดยใช้คำสืบค้น (Keywords) เช่น การประเมิน/การศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว และศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชน

เชิงวัฒนธรรม หรือเชิงธรรมชาติ เป็นต้น โดยดำเนินการสืบค้นในช่วงเดือนเมษายน 2569 และคัดกรองข้อมูลตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดข้างต้น พบว่า มีงานวิจัยที่สอดคล้องตามเกณฑ์รวมทั้งสิ้น 69 เรื่อง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อวิเคราะห์ จำแนก และสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย และใช้สถิติเชิงพรรณนา (ค่าความถี่และร้อยละ) เพื่อร่วมในการนำเสนอผลการวิจัย นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังมีผู้ช่วยวิเคราะห์ข้อมูล 2 ท่านในการช่วยวิเคราะห์ข้อมูลของการจัดหมวดหมู่และการกำหนดรหัสข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 - 3 เพื่อตรวจสอบข้อมูลย้อนกลับซึ่งกันและกัน หากพบว่าผลการวิจัยที่สรุปได้ไม่ตรงกัน ผู้วิจัยดำเนินการโดยหารือร่วมกันและหาข้อสรุปก่อนการนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 เป็นการวิเคราะห์จำนวนองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย (Analyzing) มีจุดมุ่งหมายเพื่อสำรวจจำนวนองค์ประกอบและรายละเอียดองค์ประกอบที่ใช้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์จำนวนองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว

จำนวนองค์ประกอบ	รายละเอียดองค์ประกอบ
1. 3 องค์ประกอบ	1.1 สิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึง และสิ่งอำนวยความสะดวก
	1.2 คุณค่าแหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง และการมีส่วนร่วม
	1.3 สิ่งดึงดูดใจ ลักษณะทางกายภาพ และการรองรับ
2. 4 องค์ประกอบ	2.1 แหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก และการบริหารจัดการ
	2.2 คุณค่าแหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก และการมีส่วนร่วม
	2.3 พื้นที่ กิจกรรม การมีส่วนร่วม และการบริหารจัดการ
	2.4 กิจกรรม การบริการ สิ่งอำนวยความสะดวก และการบริหารจัดการ
	2.5 ทรัพยากร การบริการ การมีส่วนร่วม และการบริหารจัดการ
	2.6 สิ่งดึงดูดใจ การรองรับ การมีส่วนร่วม และการบริหารจัดการ
	2.7 พื้นที่ กิจกรรม องค์กร และการบริหารจัดการ
	2.8 แหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรม และการมีส่วนร่วม
3. 5 องค์ประกอบ	3.1 สิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรม และที่พัก
	3.2 แหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรม และที่พัก
	3.3 ทรัพยากร สิ่งอำนวยความสะดวก การมีส่วนร่วม การบริหารจัดการ และการจัดการผลกระทบ
4. 6 องค์ประกอบ	4.1 สิ่งดึงดูดใจ การรองรับ สิ่งอำนวยความสะดวก การเข้าถึง การบริหารจัดการ และกิจกรรม
	4.2 สิ่งดึงดูดใจ การรองรับ สิ่งอำนวยความสะดวก การบริการ การบริหารจัดการ และกิจกรรม
	4.3 แหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก ที่พัก กิจกรรม และการมีส่วนร่วม
	4.4 คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม การรองรับ และความมีชื่อเสียง
	4.5 ทรัพยากร โครงสร้างพื้นฐาน การขนส่ง การต้อนรับ ความปลอดภัย และผู้ให้บริการนำเที่ยว
	4.6 ทรัพยากร สิ่งอำนวยความสะดวก การบริการและการสื่อความหมาย การจัดการผลกระทบ การมีส่วนร่วม และการบริหารจัดการ

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์จำนวนองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

จำนวนองค์ประกอบ	รายละเอียดองค์ประกอบ
	4.7 คุณค่าและความดึงดูดใจ การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม การบริหารจัดการและการมีส่วนร่วม
	4.8 คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม สิ่งอำนวยความสะดวก ความปลอดภัย การบริหารจัดการและการรองรับ/การเข้าถึง
	4.9 ความมีชื่อเสียง สภาพแวดล้อม การเข้าถึง ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว การรองรับและความปลอดภัย
5. 7 องค์ประกอบ	5.1 สิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึง ที่พัก ความปลอดภัย กิจกรรม รายการนำเที่ยว และด้านสังคม
6. 8 องค์ประกอบ	6.1 คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม การรองรับความมีชื่อเสียง การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วม

จากตารางที่ 1 สามารถวิเคราะห์และสรุปภาพรวมของจำนวนองค์ประกอบที่นักวิจัยนิยมใช้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย ได้ดังนี้

1. ความหลากหลายของจำนวนองค์ประกอบ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยในเชิงวิชาการอาจไม่ได้จำกัดจำนวนองค์ประกอบไว้อย่างชัดเจน โดยจำนวนองค์ประกอบที่นักวิจัยนิยมใช้มีตั้งแต่ 3 ถึง 8 องค์ประกอบ ทั้งนี้ การใช้จำนวนองค์ประกอบในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวอาจมีความแตกต่างกันได้ ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น การทบทวนวรรณกรรม การกำหนดกรอบแนวคิดที่นำมาใช้ในงานวิจัย และคุณลักษณะ/ความแตกต่างของแหล่งท่องเที่ยว เช่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชน แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา และแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นต้น

2. องค์ประกอบพื้นฐาน จากการวิเคราะห์องค์ประกอบที่ใช้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในภาพรวม พบว่า มีบางองค์ประกอบที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานหรือองค์ประกอบสำคัญของการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว เช่น ด้านพื้นที่ (ทรัพยากร/สิ่งดึงดูดใจ) ด้านการเข้าถึง และด้านสิ่งอำนวยความสะดวกหรือการบริการ ดังนั้น ถึงแม้ว่าจะมีการใช้จำนวนองค์ประกอบในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย เช่น 3 - 8 องค์ประกอบ แต่ทว่าองค์ประกอบเหล่านั้นยังมีองค์ประกอบพื้นฐานร่วมกันดังที่กล่าวข้างต้น

3. องค์ประกอบเพิ่มเติม นอกเหนือจากองค์ประกอบพื้นฐานแล้ว งานวิจัยหลายเรื่องได้เพิ่มองค์ประกอบเชิงกระบวนการ เพื่อประเมินความพร้อมของคนในชุมชนหรือหน่วยงานในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยองค์ประกอบเชิงกระบวนการที่นักวิจัยนำมาใช้อาจมีได้หลายองค์ประกอบ เช่น ด้านการบริหารจัดการ ด้านการมีส่วนร่วม ด้านความสามารถในการรองรับ และด้านการจัดการผลกระทบ เป็นต้น นอกจากนั้น งานวิจัยบางเรื่องยังได้เพิ่มองค์ประกอบอื่น ๆ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเกณฑ์การประเมินด้วย เช่น ด้านความปลอดภัย ความมีชื่อเสียง และการต้อนรับ เพื่อให้ได้ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่มีความลุ่มลึกและรอบด้านมากขึ้น

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 เป็นการจัดหมวดหมู่องค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว (Categorizing) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำองค์ประกอบที่นักวิชาการใช้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวมาจัดหมวดหมู่ใหม่และกำหนดขอบเขตให้มีความชัดเจนและเป็นระบบยิ่งขึ้น โดยผลการวิจัยสามารถจำแนกออกเป็น 4 หมวดหมู่หลัก ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การจัดหมวดหมู่องค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว

หมวดหมู่ (ด้าน)	องค์ประกอบ
1. ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว	สิ่งดึงดูดใจ พื้นที่ ทรัพยากรการท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม ลักษณะทางกายภาพ คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ความดึงดูดใจ ความมีชื่อเสียง
2. ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ	การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก การบริการ ที่พัก กิจกรรม โครงสร้างพื้นฐาน การขนส่ง การต้อนรับ รายการนำเที่ยว/ผู้ให้บริการนำเที่ยว การสื่อความหมาย
3. ด้านการบริหารจัดการของชุมชนหรือของหน่วยงานที่รับผิดชอบ	องค์กร การบริหารจัดการ การมีส่วนร่วม ความปลอดภัย สังคม การตลาด
4. ด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม	การรองรับของพื้นที่ การจัดการผลกระทบ

จากตารางที่ 2 เป็นการจัดหมวดหมู่องค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย โดยนำข้อมูลจากตารางที่ 1 มาวิเคราะห์ให้ลึกซึ้ง จะพบว่า องค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวบางองค์ประกอบมีจุดมุ่งหมายหรือขอบเขตของการประเมินที่คล้ายคลึงกัน เพียงแต่อาจใช้คำที่แตกต่างกันเล็กน้อย ซึ่งองค์ประกอบที่คล้ายคลึงกันเหล่านี้ หากนำมาจัดหมวดหมู่ใหม่ให้มีความชัดเจน มีขอบเขต และเป็นระบบ จะสามารถช่วยลดความซ้ำซ้อนของคำนิยามได้ (Terminological Redundancy) ทั้งนี้ การจำแนกและจัดกลุ่มองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในครั้งนี้ สามารถจัดได้ 4 หมวดหมู่หลัก ได้แก่ 1) ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญ เช่น สิ่งดึงดูดใจ/ทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว สภาพแวดล้อม คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว และความมีชื่อเสียง เป็นต้น 2) ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ ครอบคลุมองค์ประกอบการสำคัญ เช่น ความสะดวกในการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก การบริการต่าง ๆ โครงสร้างพื้นฐาน และการขนส่ง เป็นต้น 3) ด้านการบริหารจัดการของชุมชน ครอบคลุมองค์ประกอบการสำคัญ เช่น ชุมชน การบริหารจัดการ การมีส่วนร่วม การตลาด และความปลอดภัย เป็นต้น และ 4) ด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การรองรับของพื้นที่ และการจัดการผลกระทบ

ทั้งนี้ การจำแนกและจัดกลุ่มองค์ประกอบดังกล่าวมีผลการวิจัยมารองรับ (แหล่งอ้างอิง) ดังแสดงในตารางที่ 2 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การจัดหมวดหมู่ดังกล่าวมีความเหมาะสมและครอบคลุมองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนั้น การจัดหมวดหมู่ทั้ง 4 หมวดหมู่ดังกล่าว เป็นการแบ่งหรือจัดหมวดหมู่ในภาพรวมแบบเบื้องต้น (Preliminary Categorization) เพื่อให้เห็นขอบเขตที่ชัดเจนขององค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 3 เป็นการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวกับหมวดหมู่ที่กำหนดขึ้น (Connecting) โดยจำแนกตามประเภทแหล่งท่องเที่ยว โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการแสดงให้เห็นว่า หากนำองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพในแต่ละประเภทของแหล่งท่องเที่ยว (จำนวน 3 - 8 องค์ประกอบ) มาจัดกลุ่มภายใต้ 4 หมวดหมู่หลัก (จากผลการวิจัยในตารางที่ 2) จะสามารถจัดได้กี่หมวดหมู่ และมีอะไรบ้าง เพื่อให้เห็นขอบเขตและความครอบคลุมของการจัดหมวดหมู่ดังกล่าวได้อย่างชัดเจนขึ้น ดังรายละเอียดในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวกับหมวดหมู่ที่กำหนดขึ้น โดยจำแนกตามประเภทแหล่งท่องเที่ยว

จำนวนองค์ประกอบ	แหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชนและวัฒนธรรม	แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ	แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร	แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์	แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา
3 องค์ประกอบ เช่น คุณค่าแหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง และการมีส่วนร่วม **หรือ** สิ่งดึงดูดใจ ลักษณะทางกายภาพ และการรองรับ	1. ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ 3. ด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม	1. ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ 3. ด้านการบริหารจัดการของชุมชน	ไม่มีการศึกษา	1. ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ 3. ด้านการบริหารจัดการของชุมชน	1. ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ
4 องค์ประกอบ เช่น สิ่งดึงดูดใจ การรองรับ การมีส่วนร่วม และการบริหารจัดการ **หรือ** แหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรม และการมีส่วนร่วม	1. ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ 3. ด้านการบริหารจัดการของชุมชน	1. ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ 3. ด้านการบริหารจัดการของชุมชน 4. ด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม	ไม่มีการศึกษา	ไม่มีการศึกษา	ไม่มีการศึกษา
5 องค์ประกอบ เช่น แหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรม และที่พัก **หรือ** ทรัพยากร สิ่งอำนวยความสะดวก การมีส่วนร่วม การบริหารจัดการ และการจัดการผลกระทบ	1. ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ 3. ด้านการบริหารจัดการของชุมชน	1. ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ 3. ด้านการบริหารจัดการของชุมชน 4. ด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม	ไม่มีการศึกษา	1. ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ	1. ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ
6 องค์ประกอบ เช่น ทรัพยากร สิ่งอำนวยความสะดวก การบริการและการสื่อความหมาย การจัดการผลกระทบ การมีส่วนร่วม	1. ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ	1. ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ	1. ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ	1. ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ	ไม่มีการศึกษา

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวกับหมวดหมู่ที่กำหนดขึ้น โดยจำแนกตามประเภทแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

จำนวนองค์ประกอบ	แหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชนและวัฒนธรรม	แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ	แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร	แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์	แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา
และการบริหารจัดการ **หรือ** คุณค่าและความดึงดูดใจ การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วม	3. ด้านการบริหารจัดการของชุมชน	3. ด้านการบริหารจัดการของชุมชน 4. ด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม	3. ด้านการบริหารจัดการของชุมชน 4. ด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม		
7 องค์ประกอบ เช่น สิ่งดึงดูดใจ การเข้า ถึง ที่พัก ความปลอดภัย กิจกรรม รายการนำเที่ยว และด้านสังคม	1. ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ 3. ด้านการบริหารจัดการของชุมชน	ไม่มีการศึกษา	ไม่มีการศึกษา	ไม่มีการศึกษา	1. ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ 3. ด้านการบริหารจัดการของชุมชน
8 องค์ประกอบ เช่น คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม การรองรับ ความมีชื่อเสียง การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วม	1. ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ 3. ด้านการบริหารจัดการของชุมชน 4. ด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม	1. ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ 3. ด้านการบริหารจัดการของชุมชน 4. ด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม	ไม่มีการศึกษา	ไม่มีการศึกษา	ไม่มีการศึกษา

ตารางที่ 3 สามารถแปลผล ได้ดังนี้ 1) แหล่งท่องเที่ยวประเภทชุมชนและวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า แม้นักวิจัยจะใช้องค์ประกอบในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ตั้งแต่ 3 - 8 องค์ประกอบ แต่หากจัดหมวดหมู่แล้ว พบว่า นักวิจัยส่วนใหญ่นิยมใช้ 3 หมวดหมู่หลักในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชนและวัฒนธรรม ได้แก่ ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ และด้านการบริหารจัดการของชุมชน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยในระยะหลังเริ่มให้ความสำคัญกับมิติด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยมีการเพิ่มด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเข้ามาเป็นองค์ประกอบเพิ่มเติม ทำให้ภาพรวมของการประเมินศักยภาพ

แหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชนและวัฒนธรรมในปัจจุบันครอบคลุมครบทั้ง 4 หมวดหมู่ 2) แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ผลการวิจัยพบว่า แม้นักวิจัยจะมีการเลือกใช้องค์ประกอบในการประเมินศักยภาพแตกต่างกันไปตั้งแต่ 3 - 8 องค์ประกอบ แต่เมื่อนำมาจัดหมวดหมู่ใหม่ พบว่า นักวิจัยส่วนใหญ่นิยมใช้ทั้ง 4 หมวดหมู่ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ ด้านการบริหารจัดการของชุมชน และด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่า หากเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ นักวิจัยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับมิติด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติมากกว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชนและวัฒนธรรมอย่างชัดเจน ผลการวิจัยนี้อาจสะท้อนให้เห็นว่า การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาตินั้น ควรคำนึงถึงมิติด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้วย เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความเปราะบางสูงกว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชน 3) แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ผลการวิจัยพบว่า แม้การศึกษาด้านศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรจะมีจำนวนน้อย แต่มีงานวิจัยที่ใช้องค์ประกอบในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติมากถึง จำนวน 6 องค์ประกอบ ซึ่งหากนำมาจัดหมวดหมู่ใหม่ พบว่า สามารถจัดได้ครอบคลุม 4 หมวดหมู่ ได้แก่ ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ ด้านการบริหารจัดการของชุมชน และด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ มีข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า แม้จะเป็นบริบทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แต่นักวิจัยยังคงให้ความสำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying Capacity) เช่น การกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับขนาดพื้นที่ และการมีบุคลากรที่เพียงพอต่อการให้บริการ ซึ่งเป็นหลักการที่คล้ายคลึงกับการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ผลการวิจัยนี้อาจสะท้อนให้เห็นว่า มิติทางด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เริ่มได้รับความสำคัญมากขึ้นในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในบริบทต่าง ๆ แม้ว่าพื้นที่นั้นจะไม่มีความเปราะบางเท่ากับแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติก็ตาม 4) แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า นักวิจัยมีการเลือกใช้องค์ประกอบในการประเมินที่หลากหลาย ตั้งแต่ 3 - 6 องค์ประกอบ อย่างไรก็ตาม เมื่อนำมาจัดหมวดหมู่ใหม่ พบว่า งานวิจัยในบริบทเชิงประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่มุ่งเน้นความสำคัญไปที่ 2 หมวดหมู่ ได้แก่ ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว และด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ ทั้งนี้ มีข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ ในบริบทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ นักวิจัยอาจให้ความสำคัญกับมิติด้านการบริหารจัดการของชุมชนและมิติด้านสิ่งแวดล้อมน้อยกว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ โดยส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นไปที่สิ่งดึงดูดใจ (คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว) และความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ และ 5) แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ผลการวิจัยพบว่า นักวิจัยมีการเลือกใช้องค์ประกอบในการประเมินตั้งแต่ 3 - 7 องค์ประกอบ อย่างไรก็ตาม เมื่อนำมาจัดหมวดหมู่ใหม่ พบว่า งานวิจัยในบริบทแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่ 2 หมวดหมู่ ได้แก่ ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว และด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ ทั้งนี้ มีข้อสังเกต คือ ในกรณีที่งานวิจัยมีการใช้จำนวนองค์ประกอบสูงถึง 7 องค์ประกอบ นักวิจัยได้เพิ่มความสำคัญในมิติด้านการบริหารจัดการของชุมชน โดยเฉพาะในด้านความปลอดภัยและมิติทางสังคม เพื่อให้สอดคล้องกับบทบาทของศาสนสถานที่มักเป็นศูนย์กลางของชุมชน อย่างไรก็ตาม ในภาพรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนายังคงมีลักษณะคล้ายคลึงกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กล่าวคือ นักวิจัยมุ่งเน้นการประเมินศักยภาพของตัวทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยวและความพร้อมในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเป็นหลัก

อภิปรายผล

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 พบว่า จำนวนองค์ประกอบที่นักวิจัยเลือกใช้มีความหลากหลาย โดยมีตั้งแต่ 3 ถึง 8 องค์ประกอบ ความหลากหลายนี้อาจเป็นเพราะว่าการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในวงการวิชาการไทยยังไม่ได้ใช้เกณฑ์มาตรฐานที่ชัดเจนเป็นแบบเดียวกัน ซึ่งอาจขึ้นอยู่กับหลายสาเหตุ เช่น กรอบแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ วรรณกรรมที่ทบทวน จุดมุ่งหมายหรือขอบเขตของงานวิจัย และลักษณะ/ประเภทแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยในตารางที่ 1 ชี้ให้เห็นว่าไม่ว่าจะมีจำนวนองค์ประกอบเท่าใด งานวิจัยเกือบทั้งหมดยังคงให้ความสำคัญกับองค์ประกอบพื้นฐานในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว เช่น ด้านพื้นที่หรือ ด้านการเข้าถึง และด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เจิมขวัญ รัชชุศานติ และศุภธณิศร์ เติมสงวนวงศ์, วิไลวรรณ วิไลรัตน์ และคณะ ที่ได้ศึกษาองค์ประกอบพื้นฐานเหล่านี้ (เจิมขวัญ รัชชุศานติ และศุภธณิศร์ เติมสงวนวงศ์, 2562); (วิไลวรรณ วิไลรัตน์ และคณะ, 2568) ส่วนงานวิจัยที่ใช้ 5 - 8 องค์ประกอบ จะมีการขยายขอบเขตไปยังองค์ประกอบเชิงกระบวนการมากขึ้น เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชน และการบริหารจัดการ (ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และพัชรินทร์ เสริมการดี, 2556) และมิติด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ซึ่งปัจจุบันทั่วโลกและประเทศไทยต่างให้ความสำคัญกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยนำมิติด้านความยั่งยืนและการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม มาเป็นองค์ประกอบในการพัฒนาหรือการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ เช่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร หรือแหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชน เป็นต้น (วิโรจน์ นาคแท้ และคณะ, 2557); (จติกา คุ้มเรือน และคณะ, 2564)

สำหรับผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 พบว่า แม้นักวิชาการจะใช้เกณฑ์หรือองค์ประกอบในการประเมินทั้งที่คล้ายคลึงกันและที่แตกต่างกัน แต่หากนำมาจัดหมวดหมู่ใหม่ให้มีความชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้น สามารถจัดได้ 4 หมวดหมู่หลักตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเน้นการจัดกลุ่มของข้อมูลที่ใกล้เคียงกันอยู่ในกลุ่มเดียวกัน ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้ สามารถจัดหมวดหมู่องค์ประกอบของการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในบริบทต่าง ๆ ได้ 4 หมวดหมู่ ได้แก่ 1) ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ 3) ด้านการบริหารจัดการของชุมชน และ 4) ด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การจัดหมวดหมู่ดังกล่าวช่วยลดความซ้ำซ้อนและช่วยแยกความแตกต่างของแต่ละหมวดหมู่ให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ทำให้นักวิชาการสามารถมองเห็นโครงสร้างขององค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในภาพรวมได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้ การจัดหมวดหมู่ทั้ง 4 หมวดหมู่ดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณรงค์ เจนใจ และคณะ ที่ได้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวได้ครอบคลุมทั้ง 4 หมวดหมู่ (ณรงค์ เจนใจ และคณะ, 2568) นอกจากนั้น หากพิจารณาแนวคิดการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแบบ 5 A (attraction, accessibility, amenities, accommodation, activities) หรือ 6 A (attraction, accessibility, amenities, accomm odation, activities, ancillary services) ที่นักวิชาการชาวไทยนิยมใช้ ก็พบว่าองค์ประกอบของ 5 A หรือ 6 A นั้น ก็สามารถจัดอยู่ภายใต้ 4 หมวดหมู่ข้างต้นเช่นกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การจัดหมวดหมู่ทั้ง 4 หมวดหมู่ข้างต้น มีความสอดคล้องและสามารถประยุกต์ใช้ได้กับแนวคิดของการประเมินองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวในครั้งนี้ได้

ในส่วนของผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 3 ที่วิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวกับหมวดหมู่ที่กำหนดขึ้น โดยจำแนกตามประเภทแหล่งท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชนและวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ นักวิจัยมักใช้ครบทั้ง 4 หมวดหมู่หลัก

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติที่ให้ความสำคัญกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (วิโรจน์ นาคแท้ และคณะ, 2557) เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความเปราะบางสูง จำเป็นต้องคำนึงถึงในประเด็นด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ในขณะที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แม้จะมีจำนวนงานวิจัยอยู่น้อย แต่ยังคงให้ความสำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ด้วยเช่นกัน (รัชนีวรรณ บุญอนนท์ และคณะ, 2567) ซึ่งคล้ายคลึงกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ส่วนแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และเชิงศาสนา พบความคล้ายคลึงกัน คือ นักวิจัยมักมุ่งเน้นไปที่ 2 หมวดหมู่หลัก ได้แก่ ด้านทรัพยากร (คุณค่าของสถานที่) และด้านสิ่งอำนวยความสะดวก แต่ทั้งนี้แหล่งท่องเที่ยวต่างประเภทกันอาจเน้นหมวดหมู่การประเมินที่แตกต่างกันได้ อาจเป็นเพราะว่าการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละประเภท ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น ลักษณะ/ประเภทแหล่งท่องเที่ยว กรอบแนวคิดทฤษฎี/วรรณกรรมที่นำมาใช้ และขอบเขต/จุดมุ่งหมายของการวิจัย เป็นต้น

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยในครั้งนี้สามารถสรุปได้ว่า จำนวนองค์ประกอบที่นักวิจัยใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยที่ผ่านมา มีจำนวนองค์ประกอบตั้งแต่ 3 - 8 องค์ประกอบ โดยหากนำมาจัดหมวดหมู่ให้เป็นระบบและมีความชัดเจน สามารถจัดได้ 4 หมวดหมู่หลัก ได้แก่ 1) ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ 3) ด้านการบริหารจัดการของชุมชน และ 4) ด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละประเภท อาจไม่ครอบคลุมทั้ง 4 หมวดหมู่ หรืออาจมีความแตกต่างกันได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น ประเภทและลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว และกรอบแนวคิดที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว สำหรับข้อเสนอแนะของการวิจัยในครั้งนี้ ประการแรก การจัดหมวดหมู่โดยแบ่งออกเป็น 4 หมวดหมู่ นั้น สามารถให้กรอบแนวทางแก่นักวิจัยในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในบริบทต่าง ๆ เพื่อให้มีความชัดเจนและความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น โดยนักวิจัยอาจดัดแปลง ประยุกต์ใช้ เพิ่มหรือลดตัวชี้วัดย่อยในแต่ละหมวดหมู่ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะและประเภทแหล่งท่องเที่ยวได้ เพื่อให้การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวครอบคลุมตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย ประการที่สอง การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละประเภทอาจไม่ได้จำกัดว่าควรมีกี่องค์ประกอบ ดังปรากฏในผลการวิจัย อย่างไรก็ตาม ความสำคัญอยู่ที่การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้มีความครบถ้วนสมบูรณ์และน่าเชื่อถือ นักวิจัยควรพิจารณาประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวให้ครอบคลุมทั้ง 4 หมวดหมู่ ประการที่สาม สำหรับการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และเชิงศาสนา แม้ที่ผ่านมาอาจมุ่งเน้นประเมินเฉพาะด้านทรัพยากรและสิ่งอำนวยความสะดวก แต่นักวิจัยอาจพิจารณาเพิ่มองค์ประกอบศักยภาพด้านการบริหารจัดการของชุมชนเข้าไปด้วย และประการที่สี่ การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เริ่มมีบทบาทความสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนในยุคปัจจุบัน ดังนั้น นักวิจัยอาจพิจารณาเพิ่มเติมองค์ประกอบนี้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละประเภทให้ครอบคลุมประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน ประการที่ห้า การจัดหมวดหมู่ทั้ง 4 หมวดหมู่ดังกล่าวจากงานวิจัยในครั้งนี้ เป็นการแบ่งหรือจัดหมวดหมู่ในภาพรวมแบบเบื้องต้น (preliminary categorization) เพื่อให้เห็นขอบเขตที่ชัดเจนขององค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย ทั้งนี้ นักวิจัยอาจแบ่งหมวดหมู่ในด้านอื่น ๆ เพิ่มเติมตามความเหมาะสมหรือตามแนวคิดของงานวิจัยในเรื่องนั้น ๆ ได้ และประการสุดท้ายสำหรับ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย หน่วยงานต่างๆ เช่น กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา หน่วยงานพัฒนาการท่องเที่ยวระดับจังหวัด หรือสถาบันอุดมศึกษา อาจนำกรอบแนวคิดการจัดหมวดหมู่องค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน และองค์ประกอบย่อยจากผลการวิจัยในครั้งนี้ ไปพัฒนาเป็นแนวทางการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ เพื่อให้การประเมินและการจัดระดับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเป็นระบบและมีความชัดเจนมากขึ้น สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป คือ เนื่องจากงานวิจัยในครั้งนี้กำหนดขอบเขตเป็นการวิเคราะห์จำนวนองค์ประกอบและจัดหมวดหมู่องค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว งานวิจัยในอนาคตอาจต่อยอดงานวิจัยนี้ในการกำหนดตัวชี้วัดย่อยของแต่ละหมวดหมู่ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เช่น ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยวอาจกำหนดองค์ประกอบย่อยที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรต่าง ๆ ในพื้นที่ ส่วนด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ อาจกำหนดองค์ประกอบย่อยที่เน้นด้านการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่หรือชุมชน สำหรับด้านการบริหารจัดการของชุมชน อาจเน้นองค์ประกอบย่อยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในมิติต่าง ๆ และด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อาจกำหนดองค์ประกอบย่อยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการหรือการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เป็นต้น นอกจากนั้น งานวิจัยในอนาคตอาจ พิจารณาค่าน้ำหนักของตัวชี้วัดต่อไปเพื่อการวิเคราะห์หรือการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบเชิงปริมาณ รวมถึงงานวิจัยในอนาคตอาจศึกษางานวิจัยของต่างประเทศร่วมด้วย เพื่อให้เห็นความคล้ายคลึงและความแตกต่างของแนวทางการประเมินศักยภาพในประเทศไทยกับต่างประเทศ

เอกสารอ้างอิง

กัลยา สว่างคง และประสพชัย พสุนนท์. (2559). การศึกษาดัชนีศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว กรณีศึกษา แหล่งท่องเที่ยวประเภทน้ำตกในจังหวัดสระบุรี. Veridian E-Journal, Silpakorn University, 9(1), 1157-1172.

จติกา คุ้มเรือน และคณะ. (2564). การศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดปราจีนบุรี. วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, 10(2), 189-198.

เจิมขวัญ รัชชุศานติ และศุภธณิศร์ เติมสงวนวงศ์. (2562). ศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์วัดร้องเม็ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. วารสารวิชาการ, 13(1), 102-107.

ณรงค์ เจนใจ และคณะ. (2568). การศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดเชียงราย. วารสารมหาจุฬาวิชาการ, 12(2), 114-130.

ธารีทิพย์ เหล่าวิโรจนกุล และอัศวิน แสงพิกุล. (2566). การวิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัยด้านการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ: แนวทางสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของประเทศ. ศิลปศาสตร์ปริทัศน์, 18(1), 129-143.

ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และพัชรินทร์ เสริมการดี. (2556). การศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนบ้านทุ่งมะปรัง อำเภอควนโดนและบ้านโตนปาหนัน อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล. สุทธิปริทัศน์, 27(82), 97-112.

ปุณยนุช ลีฬหะสุวรรณ และผกามาศ ชัยรัตน์. (2565). ศักยภาพการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. วารสารการบริหารจัดการและนวัตกรรมท้องถิ่น, 4(6), 168-180.

รัชนีวรรณ บุญอนนท์ และคณะ. (2567). การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร อำเภอพบพระ จังหวัดตาก. วารสารลวะศรี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, 8(1), 1-13.

วิโรจน์ นาคแท้ และคณะ. (2557). การประเมินศักยภาพทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติแบบมีส่วนร่วมบริเวณพื้นที่อ่างเก็บน้ำเขื่อนรัชชประภา ในอุทยานแห่งชาติเขาสก จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารวิจัยสังคม, 37(1), 125-150.

วิไลวรรณ วิไลรัตน์ และคณะ. (2568). การวิเคราะห์ศักยภาพสถานที่ท่องเที่ยววัดบางโทง จังหวัดกระบี่ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. วารสารศรีสุวรรณภูมิปริทรรศน์, 3(1), 10-21.

สรัญญา จันทร์ชูสกุล. (2560). การประเมินคุณภาพวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนระดับประถมศึกษา. Veridian E-Journal, Silpakorn University, 10(2), 1060-1075.

บทความวิจัย

การจัดการการสื่อความหมาย การรับรู้ และผลลัพธ์การเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวเชิงพุทธ: หลักฐานจากวัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร*

INTERPRETATION MANAGEMENT, TOURIST PERCEPTION, AND LEARNING OUTCOMES IN BUDDHIST TOURISM: EVIDENCE FROM WAT PA SUTTHAWAT, SAKON NAKHON PROVINCE

วิศิษย์ศักดิ์ อุดมมาลา[1], เทิดชาย ช่วยบำรุง[2*]

Wisissak Udommala[1], Therdchai Choibamroong[2*]

คณะการจัดการการท่องเที่ยว สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Graduate School of Tourism Management, National Institute of Development Administration, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: ted-choibamroong@hotmail.com

*Tel: 080-055-5669

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อประเมินประสิทธิผลของการจัดการการสื่อความหมายพุทธธรรมตามคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ ณ วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร 2) เพื่อศึกษาการรับรู้และพฤติกรรมการเรียนรู้ตามการรายงานของตนเองของนักท่องเที่ยวชาวไทย และ 3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลตามการรับรู้ดังกล่าว บทความนี้รายงานเฉพาะระยะที่หนึ่งซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปริมาณแบบตัดขวาง เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากนักท่องเที่ยวชาวไทย 400 คน วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจและเชิงยืนยัน และการถดถอยพหุคูณเชิงลำดับขั้น ผลการวิจัยมี 3 ประการ ประการแรก โมเดลการวัดมี 3 องค์ประกอบที่เชื่อถือได้ ได้แก่ ประสิทธิผลของผู้สื่อความหมายที่เป็นบุคคล (HI) คุณภาพการจัดการเนื้อหาและสื่อ (CM) และผลลัพธ์การเรียนรู้และความภักดี (TO) ประการที่สอง นักท่องเที่ยวประเมินทุกองค์ประกอบในระดับมาก โดย TO สูงสุด (M = 4.08) รองลงมา คือ CM (M = 3.90) และ HI (M = 3.78) ข้อที่ได้คะแนนสูงสุดล้วนเป็นเชิงอารมณ์และการนำธรรมะไปใช้ สะท้อนการเรียนรู้เชิงใคร่ครวญมากกว่าการรับสารสนเทศ ประการที่สาม เมื่อควบคุมลักษณะประชากรแล้ว คุณภาพการจัดการเนื้อหาและสื่อธรรมะของพระอาจารย์มั่น อันได้แก่ การจัดแสดงอัฐบริขาร ป้ายสื่อความหมาย และบรรยากาศวิเวก ส่งผลต่อผลลัพธ์สูงกว่าผู้สื่อความหมายที่เป็นบุคคล (β = .441 และ β = .306) ร่วมกันอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 41.2 ขณะที่ลักษณะประชากรมีบทบาทน้อยมาก ข้อค้นพบชี้ว่าคุณภาพประสบการณ์ เป็นสิ่งที่จัดการได้ จึงเสนอให้พัฒนาสื่อใหม่ ออกแบบเส้นทางการเรียนรู้ ติดตั้งป้ายรหัสคิวอาร์ และการสร้างบรรยากาศศักดิ์สิทธิ์เป็นองค์ประกอบของการสื่อความหมาย

คำสำคัญ: การสื่อความหมาย, การท่องเที่ยวเชิงพุทธ, การรับรู้ของนักท่องเที่ยว, ผลลัพธ์การเรียนรู้, วัดป่าสุทธาวาส

* Received 17 July 2026; Revised 20 August 2026; Accepted 19 September 2026

Abstract

This research had three objectives: 1) To evaluate the effectiveness of Buddhist Dhamma interpretation management based on the teachings of Phra Ajahn Mun Bhuridatto Thera at Wat Pa Sutthawas, Sakon Nakhon Province; 2) To study the perceptions and self-reported learning behaviors of Thai tourists; and 3) To examine the factors influencing such perceived effectiveness. This article reports exclusively on the first phase, which was cross-sectional quantitative research collecting data via questionnaires from 400 Thai tourists and analyzing them using descriptive statistics, exploratory and confirmatory factor analyses, and hierarchical multiple regression. The results are threefold: first, the measurement model comprised three reliable components, namely human interpreter effectiveness (HI), content and media management quality (CM), and learning outcomes and loyalty (TO); second, tourists evaluated all components at a high level, with TO being the highest (M = 4.08), followed by CM (M = 3.90) and HI (M = 3.78), where the highest-scoring items were all affective and related to the application of Dhamma, reflecting contemplative learning rather than mere information reception; third, after controlling for demographic characteristics, the quality of content and media management of Phra Ajahn Mun's Dhamma-comprising the exhibition of monastic requisites, interpretive signs, and a secluded atmosphere-had a greater effect on outcomes than human interpreters (β = .441 and β = .306), jointly explaining 41.2% of the variance, whereas demographic characteristics played a negligible role. The findings indicate that experience quality is manageable; therefore, it is suggested to develop new media, design learning trails, install QR-code signs, and create a sacred atmosphere as components of the interpretation.

Keywords: Interpretation, Buddhist Tourism, Tourist Perception, Learning Outcomes, Wat Pa Sutthawat

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นภาคส่วนที่มีพลวัตสูงของเศรษฐกิจการท่องเที่ยวไทย สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวที่สร้างคุณค่าและมูลค่าสูง โดยมีนักท่องเที่ยวภายในประเทศเป็นอุปสงค์หลักที่ผสานการทำบุญ การร่วมประเพณี และการเยี่ยมชมศาสนสถานเข้าด้วยกัน (Somrak, T., 2024) ประกอบกับกระแสความสนใจในสติ สมาธิภาวนา และสุขภาวะทางจิตวิญญาณที่ขยายตัว ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานเชิงประจักษ์ในบริบทไทยที่ยืนยันความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างความผูกพันทางศาสนากับสุขภาวะทางจิต (Pholphirul, P. & Srijamdee, K., 2025) ทั้งนี้ ตามหลักการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของ Tilden, F. คุณค่าที่แท้จริงของการเยี่ยมชมศาสนสถานมิได้อยู่ที่การถ่ายทอดข้อเท็จจริง หากอยู่ที่การเผยแสดงความหมายอย่างจงใจเพื่อเชื่อมโยงผู้มาเยือนเข้ากับนัยสำคัญของพื้นที่ (Tilden, F., 1977)

ในเชิงการจัดการ ประสบการณ์อันลุ่มลึกดังกล่าวถูกส่งมอบผ่านสองช่องทางหลักที่แหล่งท่องเที่ยวสามารถควบคุมได้ ได้แก่ ผู้สื่อความหมายที่เป็นบุคคล (Human Interpreter: HI) และการจัดการเนื้อหาและสื่อ (Content and Media Management: CM) ซึ่งร่วมกันกำหนดผลลัพธ์ของนักท่องเที่ยว (Tourist Outcomes: TO) ทั้งด้านการเรียนรู้ ความผูกพันเชิงอารมณ์ และความภักดี การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธให้สามารถส่งมอบประสบการณ์อันลุ่มลึกจึงเป็นทั้งโอกาสเชิงเศรษฐกิจและภารกิจเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญ

อย่างไรก็ตาม เบื้องหลังการเติบโตเชิงปริมาณ การเยี่ยมชมศาสนสถานส่วนใหญ่ยังคงเป็นการทัศนาจรระยะสั้นที่ยึดการมองเห็นเป็นศูนย์กลาง นักท่องเที่ยวถ่ายภาพ กราบสักการะ แล้วเดินทางต่อ โดยปราศจากปฏิสัมพันธ์เชิงลึกกับเนื้อหาหลักธรรมและการภาวนาอันเป็นแก่นคุณค่าของสถานที่ (Schedneck, B., 2021) ปัญหาเชิงประจักษ์ที่เป็นจุดตั้งต้นของการวิจัยนี้จึงมีลักษณะเป็นลูกโซ่ กล่าวคือ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธสายวัดป่าโดยทั่วไปยังขาดแบบแผนการจัดการการสื่อความหมายอย่างเป็นระบบ การดำเนินงานจึงเป็นไปตามสถานการณ์และพึ่งพาความสามารถเฉพาะบุคคล ผลที่ตามมา คือ ผู้เยี่ยมชมได้รับประสบการณ์เพียงระดับผิวเผินแบบทัศนาจร และไม่สามารถเข้าถึงแก่นพุทธธรรมซึ่งเป็นสารัตถะเชิงนามธรรมได้ ความท้าทายของภาคส่วนนี้จึงมิใช่การขาดแคลนผู้เยี่ยมชม หากเป็นวิกฤตด้านความลุ่มลึกของประสบการณ์ที่ธรรมสถานส่งมอบได้ ซึ่งโดยรากฐาน คือ ปัญหาของ “การสื่อความหมาย” (interpretation) เมื่อการสื่อความหมายผิวเผิน ธรรมสถานที่ลุ่มลึกย่อมถูกลดทอนเป็นเพียงทัศนียภาพ สำหรับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ปัญหานี้ซับซ้อนเป็นพิเศษ เพราะเนื้อหาที่ต้องสื่อ คือ องค์คำสอนเชิงภาวนา ทั้งสติ สมาธิ ศีล และปัญญาเห็นแจ้งในไตรลักษณ์ ซึ่งเป็นสารัตถะเชิงนามธรรมที่ไม่อาจแปลงเป็นป้ายข้อมูลหรือการนำชมโดยสังเขปได้โดยง่าย

ยิ่งไปกว่านั้น องค์ความรู้เชิงประจักษ์ที่วิเคราะห์ปัจจัยการสื่อความหมายในบริบทเช่นนี้ ยังมีจำกัด เพราะวรรณกรรมส่วนใหญ่พัฒนาขึ้นบนฐานมรดกทางโลกและพื้นที่ธรรมชาติ โดยให้มัคคุเทศก์เป็นศูนย์กลาง (Moscardo, G., 1996); (Tilden, F., 1977) แม้ในระยะหลังงานวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและการสื่อความหมายมรดกจะขยายตัวอย่างชัดเจน แต่ทิศทางของงานเหล่านั้นยังมิได้ตอบคำถามเชิงเปรียบเทียบที่การวิจัยนี้สนใจ กล่าวคือ งานทบทวนอย่างเป็นระบบของ Nowacki, M. ชี้ว่าวรรณกรรมการสื่อความหมายส่วนใหญ่มุ่งเชื่อมโยงการสื่อความหมายกับความยั่งยืนในภาพรวมมากกว่าการเปรียบเทียบน้ำหนักของช่องทางการสื่อความหมายแต่ละประเภท (Nowacki, M., 2021) งานของ Weng, L. et al. เปรียบเทียบผู้เยี่ยมชมที่ได้รับและไม่ได้รับการนำชม จึงยังคงวางมัคคุเทศก์เป็นตัวแปรหลักโดยมิได้วัดคุณภาพเนื้อหาและสื่อเป็นองค์ประกอบคู่ขนาน (Weng, L. et al., 2020) ขณะที่งานในบริบทพุทธศาสนาเอเชียของ Shinde, K. A. ประเมินประสิทธิผลของเส้นทางแสวงบุญในระดับผลิตภัณฑ์และกลยุทธ์ มิใช่ระดับกลไกการสื่อความหมาย (Shinde, K. A., 2022) ส่วนงานในบริบทไทยยังคงเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพหรือเชิงพรรณนาเป็นหลัก (Schedneck, B., 2021); (Somrak, T., 2024) ช่องว่างที่ยังเปิดอยู่จึงเป็นการทดสอบเชิงปริมาณว่าด้วยอิทธิพลเชิงสัมพัทธ์ระหว่างผู้สื่อความหมายที่เป็นบุคคลกับการจัดการเนื้อหาและสื่อ ณ แหล่งปฏิบัติธรรมสายวัดป่ากรรมฐาน ซึ่งยังไม่ปรากฏหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ชัดเจน จังหวัดสกลนครเป็นพื้นที่ที่ปัญหาและโอกาสนี้มาบรรจบกันอย่างเข้มข้น ในฐานะศูนย์กลางพระกรรมฐานสายวัดป่าของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อันยึดโยงกับปฏิปทาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ (พ.ศ. 2413 - 2492) ผู้ฟื้นฟูการปฏิบัติกรรมฐานอย่างเคร่งครัดในพุทธศาสนาไทยสมัยใหม่ (Ñāṇasampanno, B., 2005); (Tiyavanich, K., 1997)

วัดป่าสุทธาวาส ซึ่งเป็นสถานที่พำนักในวาระสุดท้ายและที่ตั้งพิพิธภัณฑ์อัฐบริขารของท่าน จึงมีต้นทุนทางจิตวิญญาณสูงยิ่ง ทั้งในฐานะหมุดหมายทางชีวประวัติ ศูนย์ปฏิบัติธรรมที่มีชีวิต และจุดหมายของผู้ศรัทธาในสายธรรม กระนั้น วัดยังขาดแบบแผนการจัดการการสื่อความหมายอย่างเป็นระบบ ทำให้ยากต่อการธำรงคุณภาพและการถ่วงดุลระหว่างการเข้าถึงได้กับการรักษาความสงบวิเวกของพื้นที่

จากสภาพปัญหาดังกล่าว การวิจัยนี้จึงกำหนดคำถามการวิจัยไว้ 3 ข้อ ได้แก่ 1) โครงสร้างและประสิทธิผลของการจัดการการสื่อความหมายพุทธธรรม ณ วัดป่าสุทธาวาส มีคุณภาพและความน่าเชื่อถือเชิงวัดผลอย่างไร 2) นักท่องเที่ยวมีการรับรู้และการรับรู้พฤติกรรมการเรียนรู้เชิงพุทธธรรมอย่างไร และ 3) ระหว่างผู้สื่อความหมายที่เป็นบุคคล (HI) กับการจัดการเนื้อหาและสื่อ (CM) ปัจจัยใดมีอิทธิพลเชิงสัมพัทธ์ต่อผลลัพธ์การเรียนรู้สูงกว่ากัน บทความนี้จึงนำเสนอผลการวิจัยเชิงปริมาณจากนักท่องเที่ยวชาวไทย 400 คน เพื่อให้หลักฐานเชิงประจักษ์อันเป็นประโยชน์ต่อการต่อยอดองค์ความรู้และการพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติสำหรับวัด หน่วยงานการท่องเที่ยว และผู้กำหนดนโยบาย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินประสิทธิผลของการจัดการการสื่อความหมายพุทธธรรมตามคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ ณ วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร

2. เพื่อศึกษาการรับรู้และการรับรู้พฤติกรรมการเรียนรู้ตามการรายงานของตนเองของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการสื่อความหมายดังกล่าว

3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้และประสิทธิผลตามการรับรู้ของการจัดการการสื่อความหมาย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการรายงานผลการศึกษาระยะที่หนึ่งของโครงการวิจัยแบบผสานวิธีเชิงอธิบายตามลำดับ (Sequential Explanatory Mixed-Methods Design) ทั้งนี้ บทความฉบับนี้มุ่งเสนอเฉพาะผลการวิจัยเชิงปริมาณในระยะที่ 1 ซึ่งมีลักษณะเป็นการสำรวจเชิงปริมาณแบบตัดขวาง (Cross-sectional Quantitative Survey Design) โดยผลการวิจัยเชิงคุณภาพในระยะที่ 2 อันประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม จะนำเสนอแยกเป็นอีกบทความหนึ่ง ข้อมูลจากคำถามปลายเปิดที่รายงานในบทความนี้จึงเป็นข้อมูลเสริมประกอบผลเชิงปริมาณ มิใช่ผลของระยะที่ 2 แต่อย่างใด ประชากร คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาเยี่ยมชมวัดป่าสุทธาวาส การจำกัดขอบเขตเฉพาะนักท่องเที่ยวไทยมีเหตุผลเพื่อความเป็นเอกพันธ์ทางวัฒนธรรมและภาษา สอดคล้องกับจุดเน้นของการศึกษาการรับรู้และพฤติกรรมการเรียนรู้ในบริบทพุทธธรรม

กลุ่มตัวอย่าง มีจำนวน 400 คน ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำ 360 คนตามอัตราส่วนหน่วยตัวอย่างต่อข้อคำถามไม่น้อยกว่า 10 ต่อ 1 สำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบและการถดถอยพหุคูณ (เครื่องมือมี 36 ข้อ) (Hair, J. F. et al., 2019); (Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S., 2019) ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีเจาะจงร่วมกับตามสะดวก (Purposive-Convenience Sampling) กล่าวคือ กำหนดเกณฑ์คัดเข้า (inclusion criteria) ไว้ว่าผู้ตอบต้องเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป และต้องผ่านการรับประสบการณ์การสื่อความหมาย ณ พิพิธภัณฑ์พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ หรือจุดจัดแสดงการสื่อความหมายอื่นภายในวัดมาแล้วก่อนตอบแบบสอบถาม

จากนั้นจึงคัดเลือกผู้ที่ผ่านเกณฑ์ตามความสะดวก ณ บริเวณทางออกของจุดสื่อความหมาย เพื่อควบคุมคุณภาพของกลุ่มตัวอย่างมิให้เป็นการสุ่มตามสะดวกโดยปราศจากเงื่อนไข ผู้วิจัยกำหนดโควตาการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบตามช่วงเวลา โดยกระจายการเก็บทั้งวันธรรมดาและวันหยุด และทั้งช่วงเวลาที่ผู้เยี่ยมชมหนาแน่นและเบาบางในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างครอบคลุมรูปแบบการมาเยือนที่หลากหลายมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เครื่องมือเป็นแบบสอบถามชนิดตอบด้วยตนเอง แบ่งเป็นส่วนข้อมูลประชากรและมาตรวัดเชิงประสบการณ์ 3 องค์ประกอบ องค์ประกอบละ 12 ข้อ รวม 36 ข้อ ได้แก่ 1) ประสิทธิผลของผู้สื่อความหมายที่เป็นบุคคล (HI) ครอบคลุมความรู้ ทักษะ ลีลาการสื่อสาร และการถ่ายทอดความแท้จริงทางจิตวิญญาณ 2) คุณภาพการจัดการเนื้อหาและสื่อ (CM) ครอบคลุมความชัดเจนของเนื้อหา การมีส่วนร่วมเชิงประสบการณ์ ความถูกต้องตามพระธรรมวินัย และการส่งเสริมอัตลักษณ์ของสถานที่ และ 3) ผลลัพธ์การเรียนรู้และความภักดีของนักท่องเที่ยว (TO) ครอบคลุมความเข้าใจพุทธธรรม การประยุกต์ใช้ในชีวิต ความผูกพันเชิงอารมณ์ และความตั้งใจเชิงพฤติกรรม ทุกข้อใช้มาตรประมาณค่า 5 ระดับ ผู้วิจัยพัฒนาข้อคำถามจากการสังเคราะห์หลักธรรมคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ อาทิ ชีวประวัติโดย Ñāṇasampanno, B. ร่วมกับการทบทวนวรรณกรรมด้านการสื่อความหมายและการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือดำเนินตามลำดับ เริ่มจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่านตรวจความตรงเชิงเนื้อหาด้วยดัชนี IOC โดยคณะผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว 2 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญด้านการสื่อความหมาย 1 ท่าน เพื่อให้การตรวจสอบครอบคลุมทั้งความเหมาะสมของข้อคำถามในบริบทการจัดการการท่องเที่ยว และความถูกต้องตามหลักการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม คงไว้เฉพาะข้อที่มีค่าตั้งแต่ 0.67 ขึ้นไป จากนั้นทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงประชากรเป้าหมาย จำนวน 50 คน ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค .917 (HI), .913 (CM) และ .937 (TO) ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ .70 ทุกองค์ประกอบ (Hair, J. F. et al., 2019)

การเก็บข้อมูลภาคสนามดำเนินการระหว่างเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคม พ.ศ. 2569 ณ จุดต่าง ๆ ภายในวัด ภายหลังผู้เยี่ยมชมได้รับประสบการณ์การสื่อความหมายแล้ว โดยผู้วิจัยประจำจุดเก็บข้อมูลเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ ตรวจสอบเกณฑ์การคัดเข้า ขอความยินยอม และให้ผู้เข้าร่วมกรอกแบบสอบถามด้วยตนเองตนเอง ในการควบคุมความลำเอียงจากวิธีการวัดร่วม (Common Method Bias) ผู้วิจัยใช้มาตรการป้องกันเชิงกระบวนการ (Procedural Remedies) ตามแนวปฏิบัติที่ยอมรับกัน ได้แก่ การให้ผู้ตอบกรอกแบบสอบถามด้วยตนเองโดยผู้วิจัยไม่อยู่ในระยะสังเกตคำตอบ การไม่ระบุตัวตนผู้ตอบและการยืนยันการรักษาความลับเพื่อลดแรงจูงใจในการตอบตามความพึงปรารถนาทางสังคม การแยกส่วนของแบบสอบถามระหว่างตัวแปรทำนายกับตัวแปรตามให้มีระยะห่างเชิงกายภาพและมีคำชี้แจงคั่นและการสลับลำดับข้อคำถามระหว่างองค์ประกอบเพื่อลดการเดารูปแบบคำตอบ มาตรการเชิงกระบวนการเหล่านี้เป็นแนวทางที่ Podsakoff, P. M. et al. ระบุว่าควรใช้เป็นด่านแรกในการควบคุมความลำเอียงจากวิธีการวัดร่วม เนื่องจากเป็นการป้องกันที่ต้นเหตุก่อนการเก็บข้อมูล มิใช่การตรวจสอบภายหลัง (Podsakoff, P. M. et al., 2003) นอกจากนี้ ลักษณะของผลการวิเคราะห์ยังให้หลักฐานทางอ้อมว่าความลำเอียงดังกล่าวไม่น่าจะรุนแรง กล่าวคือ หากคำตอบถูกครอบงำด้วยวิธีการวัดร่วม ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบย่อมสูงอย่างสม่ำเสมอ แต่ผลที่พบกลับปรากฏสหสัมพันธ์ระดับปานกลางและแตกต่างกันตามคู่ (HI-CM = .410; HI-TO = .457; CM-TO = .544) อีกทั้งตัวแปรทำนายสองตัวยังให้ค่าสัมประสิทธิ์ที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน (β = .441 เทียบกับ β = .306) มิใช่การยกระดับขึ้นอย่างเท่าเทียมกันทั้งระบบ ประกอบกับผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันที่ยืนยันความตรงเชิงจำแนกตามเกณฑ์

Fornell-Larcker ทั้งนี้ ผู้วิจัยตระหนักว่าการทดสอบทางสถิติเพิ่มเติม อาทิ Harman's Single Factor Test หรือการเปรียบเทียบโมเดลที่มีตัวแปรแฝงของวิธีการวัด จะช่วยยืนยันประเด็นนี้ได้หนักแน่นยิ่งขึ้น จึงระบุไว้เป็นข้อจำกัดของการรายงานในระยะนี้และเป็นข้อเสนอแนะสำหรับการวิเคราะห์ในระยะต่อไป ผู้เข้าร่วมทุกคนได้รับการพิทักษ์สิทธิ์ข้อมูลไม่ระบุตัวตนและเก็บรักษาเป็นความลับ การดำเนินงานเคารพต่อจารีตประเพณีทางพุทธศาสนาและวัตรปฏิบัติของสงฆ์ โครงการผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ และได้รับอนุญาตจากทางวัดและหน่วยงานท้องถิ่นก่อนเก็บข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินเป็นลำดับขั้น กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 เริ่มจากสถิติเชิงพรรณนาแปลผลค่าเฉลี่ยตามเกณฑ์ 5 ระดับ (4.21 - 5.00 มากที่สุด ถึง 1.00 - 1.80 น้อยที่สุด) จากนั้นวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (EFA) ด้วยวิธีสกัดแกนหลัก (Principal Axis Factoring) และหมุนแกนแบบโพรแมกซ์ (Promax Rotation) ตรวจสอบความเหมาะสมของข้อมูลด้วยค่า KMO และการทดสอบของบาร์ตเลตต์ ควบคู่กับการวิเคราะห์ความเชื่อมั่น ต่อมาวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) ด้วยการประมาณค่าความเป็นไปได้สูงสุด โดยรวมข้อคำถามในแต่ละองค์ประกอบเป็นพัสดุตัวบ่งชี้ (Item Parcels) องค์ประกอบละ 3 พัสดุ เพื่อเพิ่มเสถียรภาพในการประมาณค่าพารามิเตอร์ และสุดท้ายวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบเชิงชั้น โดยกำหนด TO เป็นตัวแปรตาม ขั้นที่ 1 ป้อนตัวแปรควบคุมด้านประชากร และขั้นที่ 2 ป้อน HI และ CM เพื่อแยกอิทธิพลสุทธิของการจัดการการสื่อความหมาย

การเลือกใช้การถดถอยพหุคูณแบบเชิงชั้นแทนโมเดลสมการโครงสร้างเต็มรูปแบบ (Full Structural Equation Modeling) มีเหตุผลรองรับสามประการ ประการแรก กรอบแนวคิดกำหนดให้ HI และ CM เป็นตัวแปรทำนายคู่ขนาน (Parallel Predictors) ที่ส่งอิทธิพลทางตรงต่อ TO มิได้ตั้งสมมติฐานเชิงทฤษฎีว่าตัวแปรหนึ่งเป็นตัวแปรส่งผ่านของอีกตัวแปรหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับสหสัมพันธ์ระดับปานกลาง (r = .41) อันบ่งชี้ความสัมพันธ์แบบเกื้อหนุนมากกว่าเชิงลำดับเหตุ - ผล การกำหนดเส้นทางส่งผ่านโดยปราศจากฐานทฤษฎีจึงเสี่ยงต่อการระบุโมเดลผิดพลาด (Model Misspecification) ประการที่สอง วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 มุ่งเปรียบเทียบน้ำหนักเชิงสัมพัทธ์ภายใต้การควบคุมอย่างเป็นขั้นตอน ซึ่งการถดถอยเชิงชั้นตอบโจทย์ได้ตรงที่สุด เพราะให้ค่า ΔR^2 ที่แยกส่วนสนับสนุนของตัวแปรแต่ละชุด ประการที่สาม ผู้วิจัยตรวจสอบโครงสร้างการวัดด้วย CFA มาก่อนแล้ว จึงมั่นใจได้ว่าคะแนนองค์ประกอบมีความตรงเพียงพอ อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์ด้วย SEM เต็มรูปแบบนับเป็นแนวทางที่มีคุณค่าและระบุไว้เป็นข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนำเสนอตามลำดับวัตถุประสงค์ทั้งสามประการ โดยส่วนแรกเป็นลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง

1. ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวไทย 400 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 58.8) ช่วงอายุที่มีสัดส่วนสูงสุด คือ 41 - 50 ปี (ร้อยละ 31.0) รองลงมา คือ 31 - 40 ปี (ร้อยละ 24.0) ส่วนใหญ่จบปริญญาตรี (ร้อยละ 60.5) และสูงกว่าปริญญาตรีอีกร้อยละ 25.5 รายได้ต่อเดือนส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 20,001 - 30,000 บาท (ร้อยละ 40.5) เกือบทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ (ร้อยละ 98.2) และส่วนใหญ่มีประสบการณ์ปฏิบัติสมาธิภาวนา (ครั้งคราว ร้อยละ 58.5 สม่ำเสมอร้อยละ 29.2) บ่งชี้ผู้เยี่ยมชมที่มีวุฒิภาวะและคุ้นเคยกับกรอบอ้างอิงทางพุทธศาสนาเป็นทุนเดิม

2. ประสิทธิผลของการจัดการการสื่อความหมาย (ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1) ผู้วิจัยตรวจสอบคุณภาพข้อมูล โครงสร้างการวัด และความเชื่อมั่นความตรงตามลำดับ ข้อมูลผ่านการตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้น ไม่พบค่าสูญหายในข้อที่วิเคราะห์ทั้ง 36 ข้อ และค่าความเบ้และความโด่งรายข้ออยู่ในช่วง ±2 ทุกค่า สนับสนุนการแจกแจงที่ใกล้เคียงปกติ

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (ตารางที่ 1) สนับสนุนโครงสร้าง 3 องค์ประกอบ ซึ่งมีความแปรปรวนสะสมก่อนหมุนแกนร้อยละ 54.79 และภายหลังการหมุนแกนแบบโพรแมกซ์ร้อยละ 54.24 ตัวเลขทั้งสองมิได้ขัดแย้งกัน หากเป็นค่าคนละชุดตามธรรมเนียมของการวิเคราะห์องค์ประกอบ โดยข้อมูลมีความเหมาะสมต่อการวิเคราะห์ (KMO = .881; Bartlett's $\chi^2(630) = 9{,}637.60$, $p < .001$) ทุกข้อมีน้ำหนักองค์ประกอบเด่นชัด ($\geq .40$) โดยไม่มีน้ำหนักไขว้ที่มีสาระสำคัญ แม้ข้อคำถามด้านผลลัพธ์ออกแบบให้ครอบคลุมทั้งการเรียนรู้และความภักดี แต่เชิงประจักษ์รวมตัวเป็นองค์ประกอบเดียวที่มีความสอดคล้องภายในสูง

ตารางที่ 1 ความแปรปรวนที่อธิบายได้จากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ

องค์ประกอบ	ค่าไอเกน	ร้อยละความแปรปรวน	ร้อยละสะสม (ก่อนหมุนแกน)	ร้อยละความแปรปรวนหลังหมุนแกน
1	12.63	35.08	35.08	20.01
2	4.00	11.10	46.18	17.84
3	3.10	8.61	54.79	16.39

หมายเหตุ: คงไว้ 3 องค์ประกอบตามหลักเกณฑ์ของ Kaiser (ค่าไอเกน > 1.00) คอลัมน์ "ร้อยละสะสม" เป็นค่าก่อนหมุนแกน (54.79) ส่วนผลรวมของคอลัมน์สุดท้ายเป็นค่าสะสมหลังหมุนแกน (54.24) KMO = .881; Bartlett's $\chi^2(630) = 9{,}637.60$, $p < .001$

จากตารางที่ 1 พบว่า น้ำหนักขององค์ประกอบทั้งสามภายหลังหมุนแกนใกล้เคียงกัน (20.01, 17.84 และ 16.39 ตามลำดับ) มิใช่กรณีที่องค์ประกอบแรกครอบงำโครงสร้างทั้งหมด ซึ่งสนับสนุนว่าทั้งสามมิติมีน้ำหนักในการอธิบายโครงสร้างการสื่อความหมายใกล้เคียงกัน

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัด 3 องค์ประกอบ 9 ตัวบ่งชี้ แสดงว่าโมเดลสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับดี (ตารางที่ 2) น้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานทุกค่าอยู่ในระดับสูงและมีนัยสำคัญ (.835 - .933, $p < .001$) ความเชื่อมั่นเชิงโครงสร้าง (CR) .894 - .932 และความแปรปรวนเฉลี่ยที่สกัดได้ (AVE) .738-.820 สูงกว่าเกณฑ์ .70 และ .50 ตามลำดับ ส่วนความตรงเชิงจำแนกตามเกณฑ์ Fornell-Larcker พบว่า รากที่สองของ AVE ของแต่ละองค์ประกอบ (HI = .888; CM = .859; TO = .906) สูงกว่าสหสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทุกคู่ (HI-CM = .410; HI-TO = .457; CM-TO = .544)

นอกจากนี้ ค่าความเชื่อมั่นแอลฟาของครอนบาคในการเก็บข้อมูลจริงเท่ากับ .919 (HI), .903 (CM) และ .937 (TO) และทั้งฉบับ 36 ข้อเท่ากับ .946 ค่าสหสัมพันธ์รายข้อกับคะแนนรวมที่ปรับแก้แล้วสูงกว่า .40 ทุกข้อ (พิสัย .57 - .78) ผลส่วนนี้ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ว่าเครื่องมือวัดประสิทธิผลของการจัดการการสื่อความหมายได้อย่างเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ และทั้งสามองค์ประกอบแยกจากกันอย่างแท้จริง

ตารางที่ 2 ดัชนีความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลการวัด (CFA)

ดัชนี	เกณฑ์	ค่าที่ได้	ผล
χ^2/df	< 3.00	2.99	ยอมรับได้

หมายเหตุ: น้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน .835 - .933 ($p < .001$); CR = .894 - .932; AVE = .738 - .820

ตารางที่ 2 ดัชนีความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลการวัด (CFA) (ต่อ)

ดัชนี	เกณฑ์	ค่าที่ได้	ผล
CFI	≥ .95	.983	ดี
TLI	≥ .95	.975	ดี
GFI	≥ .90	.975	ดี
RMSEA	≤ .08	.071	ยอมรับได้
AGFI	≥ .90	.963	ดี
NFI	≥ .90	.975	ดี

หมายเหตุ: น้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน .835 - .933 ($p < .001$); CR = .894 - .932; AVE = .738 - .820

จากตารางที่ 2 พบว่า ดัชนีความสอดคล้องกลมกลืนทุกตัวผ่านเกณฑ์ โดย χ^2/df อยู่ต่ำกว่า 3.00 เพียงเล็กน้อย ซึ่งยอมรับได้เมื่อพิจารณาร่วมกับดัชนีอื่น เนื่องจากค่าไค - สแควร์อ่อนไหวต่อขนาดตัวอย่างที่ใหญ่ ขณะที่ CFI, TLI, GFI, AGFI และ NFI ล้วนสูงกว่าเกณฑ์อย่างชัดเจน โมเดลจึงไม่จำเป็นต้องปรับเพิ่มเติมก่อนนำไปวิเคราะห์ขั้นถัดไป

3. การรับรู้และการรับรู้พฤติกรรมการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว (ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2) ก่อนนำเสนอผล ผู้วิจัยขอระบุขอบเขตของการวัดให้ชัดเจนว่า ข้อมูลจากมาตรประมาณค่า 5 ระดับในส่วนนี้ คือ การรับรู้พฤติกรรมการเรียนรู้ตามการรายงานของตนเอง (Perceived Learning Behaviours, Self-reported) และความตั้งใจเชิงพฤติกรรม (Behavioural Intention) มิใช่การสังเกตพฤติกรรมจริง ผลการวิเคราะห์ระดับของตัวแปร (ตารางที่ 3) พบว่า ทุกองค์ประกอบอยู่ในระดับมาก โดยผลลัพธ์การเรียนรู้และความภักดีมีค่าเฉลี่ยสูงสุด (M = 4.08, SD = 0.53) รองลงมา คือ คุณภาพการจัดการเนื้อหาและสื่อ (M = 3.90, SD = 0.41) และประสิทธิผลของผู้สื่อความหมายที่เป็นบุคคล (M = 3.78, SD = 0.45)

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับของตัวแปร (N = 400)

ตัวแปร	M	SD	ระดับ
ประสิทธิผลของผู้สื่อความหมายที่เป็นบุคคล (HI)	3.78	0.45	มาก
คุณภาพการจัดการเนื้อหาและสื่อ (CM)	3.90	0.41	มาก
ผลลัพธ์การเรียนรู้และความภักดี (TO)	4.08	0.53	มาก
ความพึงพอใจโดยรวม (ข้อเดี่ยว)	3.90	0.62	มาก

จากตารางที่ 3 พบว่า นักท่องเที่ยวให้คุณค่ากับสิ่งที่ตนเองได้รับกลับไปสูงกว่าการประเมินองค์ประกอบที่ทำหน้าที่ส่งมอบเนื้อหา ทั้งในรูปของบุคคลและสื่อ นอกจากนี้ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของ TO (0.53) สูงกว่า HI (0.45) และ CM (0.41) แสดงว่าความคิดเห็นต่อผลลัพธ์กระจายตัวมากกว่า ซึ่งอาจสัมพันธ์กับความแตกต่างระหว่างบุคคลในพื้นฐานความคุ้นเคยกับพุทธศาสนา

เมื่อพิจารณารายข้อภายในองค์ประกอบผลลัพธ์ สามารถจำแนกข้อคำถามออกเป็นสองกลุ่มเพื่อเปรียบเทียบทิศทางของการเรียนรู้ กลุ่มแรก คือ ข้อเชิงอารมณ์และการประยุกต์ (Affective And Application Items) ซึ่งวัดความรู้สึกและการนำธรรมะไปใช้ กลุ่มที่สอง คือ ข้อเชิงพุทธิปัญญา (Cognitive Items) ซึ่งวัดความเข้าใจเนื้อหาหลักธรรมและการจดจำสาระเชิงข้อเท็จจริง ผลปรากฏว่าข้อที่ได้รับการประเมินสูงสุดสามอันดับแรกล้วนอยู่ในกลุ่มแรกทั้งสิ้น

ได้แก่ ความรู้สึกสงบและผ่อนคลายระหว่างเยี่ยมชม (M = 4.14) ความซาบซึ้งในชีวประวัติและคำสอน (M = 4.12) และการได้แนวทางนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวัน (M = 4.12) ขณะที่ข้อในกลุ่มเชิงพุทธิปัญญาได้รับคะแนนรองลงมาทุกข้อ แบบแผนนี้บ่งชี้อย่างชัดเจนว่าการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวไทย ณ วัดป่าสุทธาวาสเอนเอียงไปทางการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการใคร่ครวญ มากกว่าการรับสารสนเทศเชิงข้อเท็จจริง ซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติของแหล่งปฏิบัติธรรมสายวัดป่า

ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยสถิติทีแบบจับคู่ (ตารางที่ 4) ยืนยันว่าความแตกต่างระหว่างองค์ประกอบทั้งสามคู่มีนัยสำคัญทางสถิติ โดยผลลัพธ์สูงกว่าคุณภาพการจัดการเนื้อหาและสื่อ (ผลต่าง = 0.18, $t(399) = 7.85$, $p < .001$, $d = 0.39$) คุณภาพเนื้อหาและสื่อสูงกว่าผู้สื่อความหมายที่เป็นบุคคล (ผลต่าง = 0.12, $t(399) = 4.97$, $p < .001$, $d = 0.25$) และช่องว่างที่กว้างที่สุดอยู่ระหว่างผลลัพธ์กับผู้สื่อความหมาย (ผลต่าง = 0.30, $t(399) = 11.55$, $p < .001$, $d = 0.58$) ลำดับ ผลลัพธ์ > เนื้อหาและสื่อ > ผู้สื่อความหมาย สอดรับกับผลการวิเคราะห์การถดถอยในลำดับถัดไป

ตารางที่ 4 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ระหว่างองค์ประกอบ

คู่เปรียบเทียบ	ผลต่างค่าเฉลี่ย	t(399)	p	d
ผลลัพธ์ vs เนื้อหาและสื่อ (TO - CM)	0.18	7.85	< .001	0.39
เนื้อหาและสื่อ vs ผู้สื่อความหมาย (CM - HI)	0.12	4.97	< .001	0.25
ผลลัพธ์ vs ผู้สื่อความหมาย (TO - HI)	0.30	11.55	< .001	0.58

หมายเหตุ: N = 400; มีนัยสำคัญทุกคู่ที่ $p < .001$

จากตารางที่ 4 พบว่า ขนาดอิทธิพลของความแตกต่างทั้งสามคู่อยู่ในระดับเล็กถึงปานกลางตามเกณฑ์ของ Cohen โดยคู่ผลลัพธ์เทียบกับผู้สื่อความหมายที่เป็นบุคคลมีขนาดใหญ่ที่สุด ($d = 0.58$) แสดงว่าความแตกต่างดังกล่าวมิใช่เพียงมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่มีขนาดที่มีความหมายในทางปฏิบัติด้วยข้อมูลจากคำถามปลายเปิดเสริมภาพการรับรู้และพฤติกรรมการเรียนรู้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เมื่อถามถึงสิ่งที่ควรปรับปรุงเพื่อเข้าถึงมิติทางจิตวิญญาณได้ลึกขึ้น นักท่องเที่ยวเสนอการเพิ่มรหัสคิวอาร์เชื่อมโยงเสียงบรรยายหรือวีดิทัศน์สั้นมากที่สุด (ร้อยละ 16.00) ตามด้วยการลดป้ายข้อความยาว (ร้อยละ 14.75) และการจัดพื้นที่สงบสำหรับการภาวนา (ร้อยละ 14.75) เมื่อถามถึงกิจกรรมที่ต้องการ อันดับแรก คือ สมุดบันทึกธรรมะหรือกิจกรรมใคร่ครวญหลังการเยี่ยมชม (ร้อยละ 19.75) ตามด้วยเสียงบรรยายผ่านรหัสคิวอาร์พร้อมแผนที่ดิจิทัล (ร้อยละ 18.25) และในข้อเสนอแนะทั่วไป นักท่องเที่ยวเรียกร้องให้พัฒนาสื่อโดยไม่บั่นทอนความศักดิ์สิทธิ์ (ร้อยละ 15.50) และให้สื่อสารเข้าถึงคนรุ่นใหม่ได้ดีขึ้น (ร้อยละ 14.50)

4. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้และประสิทธิผลตามการรับรู้ (ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3)

ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบเชิงชั้น (ตารางที่ 5) แสดงว่า ในขั้นที่ 1 ตัวแปรควบคุมด้านลักษณะประชากรอธิบายความแปรปรวนของผลลัพธ์ได้เพียงร้อยละ 2.2 ซึ่งไม่มีนัยสำคัญ ($R^2 = .022$, $F(5, 394) = 1.77$, $p = .12$) เมื่อเพิ่ม HI และ CM ในขั้นที่ 2 ความแปรปรวนที่อธิบายได้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ($\Delta R^2 = .390$, F-change $(2, 392) = 129.96$, $p < .001$) โดยโมเดลเต็มอธิบายได้ร้อยละ 41.2 ($R^2 = .412$, adjusted $R^2 = .401$, $F(7, 392) = 39.22$, $p < .001$) ทั้งนี้ ภาวะร่วมเส้นตรงพหุอยู่ในระดับต่ำมาก (VIF ≤ 1.30) และความคลาดเคลื่อนเป็นอิสระต่อกัน (Durbin-Watson = 2.07)

ตัวแปรการจัดการการสื่อความหมายทั้งสองเป็นตัวพยากรณ์ทางบวกที่มีนัยสำคัญ โดยคุณภาพการจัดการเนื้อหาและสื่อมีอิทธิพลสูงกว่า (β = .441, p < .001) รองลงมา คือ ประสิทธิผลของผู้สื่อความหมายที่เป็นบุคคล (β = .306, p < .001) เมื่อพิจารณาในหน่วยของมาตรวัด การรับรู้คุณภาพเนื้อหาและสื่อที่เพิ่มขึ้น 1 คะแนน สัมพันธ์กับผลลัพธ์ที่เพิ่มขึ้นประมาณ 0.57 คะแนน ขณะที่ผู้สื่อความหมายเพิ่มขึ้น 1 คะแนน สัมพันธ์กับผลลัพธ์ที่เพิ่มขึ้นประมาณ 0.36 คะแนน ในบรรดาตัวแปรควบคุม มีเพียงอายุ (β = - .175) และรายได้ (β = - .105) ที่คงความสัมพันธ์ทางลบขนาดเล็ก

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบเชิงชั้นพยากรณ์ผลลัพธ์ของนักท่องเที่ยว (TO)

ตัวพยากรณ์	B	β	t	p
อายุ	-0.075	-.175	-4.44	< .001
เพศ (หญิง)	-0.039	-.036	-0.93	.351
การศึกษา	0.022	.025	0.63	.530
รายได้	-0.044	-.105	-2.59	.010
ประสบการณ์ปฏิบัติสมาธิ	-0.066	-.078	-1.97	.050
ผู้สื่อความหมายที่เป็นบุคคล (HI)	0.356	.306	6.93	< .001
การจัดการเนื้อหาและสื่อ (CM)	0.565	.441	10.10	< .001

หมายเหตุ: N = 400; ขั้นที่ 1 R^2 = .022 (ns); ขั้นที่ 2 R^2 = .412, adjusted R^2 = .401; ΔR^2 = .390, p < .001; F(7, 392) = 39.22, p < .001; VIF ≤ 1.30; Durbin-Watson = 2.07

จากตารางที่ 5 พบว่า การจัดการเนื้อหาและสื่อ (β = .441) มีน้ำหนักการทำนายสูงกว่าผู้สื่อความหมายที่เป็นบุคคล (β = .306) อย่างชัดเจน และสูงกว่าตัวแปรควบคุมทุกตัวหลายเท่า เมื่อพิจารณาร่วมกับค่า ΔR^2 = .390 ในขั้นที่ 2 ซึ่งมากกว่าค่า R^2 ของขั้นที่ 1 เกือบ 18 เท่า ผลจึงชี้ว่าการจัดการการสื่อความหมายมีบทบาทอธิบายผลลัพธ์มากกว่าคุณลักษณะทางประชากรอย่างเด่นชัด เพื่อขยายความบทบาทของลักษณะประชากร ผู้วิจัยวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวโดยไม่ควบคุมตัวแปรอื่น พบว่าความแตกต่างไม่มีนัยสำคัญสำหรับเพศและประสบการณ์ปฏิบัติสมาธิ แต่มีนัยสำคัญสำหรับอายุ (F(5, 394) = 6.41, p < .001) การศึกษา (F (2, 397) = 12.90, p < .001) และรายได้ (F (5, 394) = 6.32, p < .001) โดยแบบแผนตามอายุไม่เป็นเชิงเส้น ผลลัพธ์สูงสุดอยู่ในกลุ่มอายุ 21 - 30 ปี (M = 4.34) และต่ำสุดในกลุ่มต่ำกว่า 20 ปี (M = 3.50) ในจุดนี้ผู้วิจัยขอชี้แจงว่า การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวจัดอายุเป็นตัวแปรกลุ่มจึงตรวจจับแบบแผนที่ไม่เป็นเชิงเส้นได้ ขณะที่สมการถดถอยกำหนดอายุเป็นตัวแปรต่อเนื่องภายใต้ข้อตกลงเชิงเส้น ค่าเบต้าที่เป็นลบจึงสะท้อนเพียงแนวโน้มโดยรวม การตีความจึงควรทำอย่างระมัดระวังและการทดสอบพจน์กำลังสองของอายุเป็นแนวทางที่ควรดำเนินการต่อไป อนึ่ง เมื่อควบคุมคุณภาพการจัดการการสื่อความหมายแล้ว คงเหลือเพียงอายุและรายได้ที่มีความสัมพันธ์อิสระ

ผลส่วนนี้ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ว่า ปัจจัยที่กำหนดการรับรู้และประสิทธิผลตามการรับรู้ คือ คุณลักษณะของการสื่อความหมายที่จัดการได้ มิใช่คุณลักษณะติดตัวของผู้เยี่ยมชม

อภิปรายผล

ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การที่โครงสร้างการวัดของการจัดการการสื่อความหมายประกอบด้วยสามองค์ประกอบที่เชื่อถือได้และมีความสอดคล้องกับฐานคิดของ Tilden, F., Ham, S. H. ที่ถือว่าการสื่อความหมายที่มีประสิทธิผลต้องวัดความสำเร็จที่ความหมายซึ่งผู้เยี่ยมชมสร้างขึ้น มิใช่ปริมาณสารสนเทศ (Tilden, F., 1977); (Ham, S. H., 2013) การพบว่าทั้งช่องทางบุคคลและช่องทางเนื้อหาและสื่อเป็นองค์ประกอบที่แยกจากกัน ยังสอดคล้องกับตัวแบบการเรียนรู้เชิง Falk, J. H. & Dierking, L. D. ที่มองประสบการณ์ของผู้เยี่ยมชมเป็นผลของปฏิสัมพันธ์หลายปัจจัย (Falk, J. H. & Dierking, L. D., 2018) ทั้งนี้ การที่ข้อคำถามด้านผลลัพธ์รวมตัวเป็นองค์ประกอบเดียวแทนที่จะแยกการเรียนรู้ออกจากความภักดี สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดประสบการณ์เชิงเปลี่ยนผ่าน (Transformative Experience) ซึ่งถือว่าประสบการณ์การเดินทางที่ลึกซึ้งก่อให้เกิดการทบทวนตนเองและการเปลี่ยนแปลงมุมมอง อันเป็นกระบวนการที่หลอมรวมมิติเชิงพุทธิปัญญา อารมณ์ และความตั้งใจเชิงพฤติกรรมเข้าด้วยกันจนแยกจากกันได้ยากในการรับรู้ของผู้มีประสบการณ์ (Soulard, J. et al., 2021) เมื่อพิจารณาร่วมกับลักษณะเฉพาะของบริบทพุทธศาสนาไทย ซึ่งการเข้าถึงหลักธรรมมิใช่การจดจำสาระ หากเป็นการเกิดศรัทธาและความผูกพันต่อครูบาอาจารย์และสถานที่ไปพร้อมกัน ผลเชิงโครงสร้างที่พบจึงมิใช่ความบกพร่องของเครื่องมือ หากเป็นภาพสะท้อนของกลไกการเรียนรู้เชิงจิตวิญญาณที่การเรียนรู้และความภักดีเกิดขึ้นเป็นเนื้อเดียวกัน

ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การที่นักท่องเที่ยวประเมินทุกองค์ประกอบในระดับมาก โดยให้คะแนนผลลัพธ์เชิงอารมณ์และการประยุกต์สูงที่สุด สอดคล้องกับงานของ Huang, K. et al. ที่พบว่า การเยี่ยมชมแหล่งมรดกพุทธเชื่อมโยงกับความสุขและสุขภาวะผ่านการปะทะสังสรรค์กับแก่นคำสอน (Huang, K. et al., 2019) และสอดคล้องกับการศึกษาโปรแกรมพักวัด Song, H. J. et al., Ross, S. L. et al.ที่พบว่ามิติด้านการผ่อนคลาย การหลีกหนี และการเติบโตของตนเป็นตัวขับเคลื่อนคุณค่าที่แข็งแรงกว่ามิติเชิงสารสนเทศล้วน (Song, H. J. et al., 2015); (Ross, S. L. et al., 2020) ผลนี้ยังสะท้อนมุมมองสุขภาวะเชิงยูไดโมนิกของ Ryff, C. D. ที่เน้นความหมายและการเติบโตส่วนบุคคล มากกว่าความเพลิดเพลินเชิงเฮโดนิก (Ryff, C. D., 1989) เมื่อเทียบกับบริบทไทยและเอเชีย โดยเฉพาะข้อค้นพบนี้ขยายงานของ Schedneck, B. ซึ่งชี้ว่าการพบปะระหว่างนักท่องเที่ยวกับพระสงฆ์ในภาคเหนือของไทยมักหยุดอยู่ที่การสัมผัสเชิงวัฒนธรรมโดยไม่ก้าวสู่การเปลี่ยนแปลงภายใน (Schedneck, B., 2021) กล่าวคือ ณ วัดป่าสุทธาวาส ผลลัพธ์ที่วัดได้เอนไปทางการใคร่ครวญและการนำธรรมะไปใช้ ซึ่งลึกกว่าระดับการสัมผัสเชิงวัฒนธรรมที่งานดังกล่าวรายงาน และสอดรับกับหลักฐานในบริบทไทยของ Pholphirul, P. & Srijamdee, K. ที่ยืนยันความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างความผูกพันทางศาสนากับสุขภาวะทางจิต (Pholphirul, P. & Srijamdee, K., 2025) ขณะเดียวกัน เมื่อเทียบกับข้อเสนอของ Somrak, T. ที่มองศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณผ่านมิติของอุปสงค์และการพัฒนาพื้นที่ (Somrak, T., 2024) และงานของ Shinde, K. A. ที่ประเมินเส้นทางแสวงบุญในระดับผลิตภัณฑ์ (Shinde, K. A., 2022) ผลการวิจัยนี้เสนอข้อถกเถียงเพิ่มเติมว่า ศักยภาพเชิงอุปสงค์และความพร้อมของผลิตภัณฑ์ยังไม่เพียงพอ หากกลไกการสื่อความหมายภายในแหล่งไม่ได้รับการออกแบบให้รองรับการเรียนรู้เชิงใคร่ครวญ

ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ซึ่งเป็นข้อค้นพบเด่นที่สุด คือ คุณภาพการจัดการเนื้อหาและสื่อมีอิทธิพลต่อผลลัพธ์สูงกว่าผู้สื่อความหมายที่เป็นบุคคล (β = .441 เทียบกับ β = .306) ข้อค้นพบนี้ไม่สอดคล้องกับข้อสมมติหลักของวรรณกรรมการสื่อความหมายกระแสหลัก ซึ่งนับแต่ Tilden, F. จนถึง Moscardo, G. วางผู้สื่อความหมายที่เป็นบุคคลไว้ที่ศูนย์กลางของการสร้างความหมาย และถือว่าสื่อที่มิใช่บุคคลเป็นเพียงส่วนสนับสนุน (Tilden, F., 1977); (Moscardo, G., 1996) ผลที่ได้กลับปรากฏในทิศทางตรงกันข้าม กล่าวคือ ช่องทางที่วรรณกรรมถือว่าเป็นส่วนสนับสนุนกลับมีน้ำหนักการทำนายสูงกว่าช่องทางที่ถือว่าเป็นแกนกลางอย่างมีนัยสำคัญ คำอธิบายประการแรกอยู่ที่ธรรมชาติของแหล่งสายวัดป่า ซึ่งสื่อที่ทรงพลังที่สุดเป็นเชิงวัตถุและสภาพแวดล้อม ทั้งอัฐบริขารและอัฐิธาตุของพระอาจารย์มั่น และบรรยากาศป่าอันสงบ ที่ทำหน้าที่เป็นความแท้จริงเชิงวัตถุและเชิงอัตถิภาวะตามแนวคิดของ Wang, N., Chhabra, D. กล่าวให้ชัด คือ ในบริบทที่แก่นของสาร คือ ความสงบ ความสันโดษ และการมีสติรู้ตัว ตัวสื่อและสภาพแวดล้อมมิได้ทำหน้าที่เพียง “บอกเล่า” สาร หากทำหน้าที่ “เป็น” สารเสียเอง ความเก่าแก่และความเรียบง่ายอันประจักษ์ชัดของอัฐบริขารถ่ายทอดสารแห่งความมักน้อยสันโดษได้โดยตรงและน่าเชื่อถือยิ่งกว่าคำบรรยายใด ขณะที่ความเงียบของพื้นที่เป็นเงื่อนไขที่ทำให้การใคร่ครวญเกิดขึ้นได้ ในทางกลับกัน การนำชมโดยบุคคลซึ่งต้องอาศัยการพูดและการเคลื่อนที่เป็นกลุ่ม อาจรบกวนเงื่อนไขดังกล่าวได้ในบางสถานการณ์ ข้อเสนอเชิงทฤษฎีของงานวิจัยนี้จึงเป็นการเติมเต็มช่องว่างของวรรณกรรมการสื่อความหมายระดับสากลว่า น้ำหนักเชิงสัมพัทธ์ของช่องทางการสื่อความหมายมิใช่ค่าคงที่ หากแปรตามลักษณะของสารที่ต้องสื่อ กล่าวคือ ณ แหล่งที่สารเป็นเชิงภาวนาและเชิงผัสสะ ช่องทางวัตถุและสภาพแวดล้อมย่อมมีน้ำหนักเหนือกว่าช่องทางวจนภาษา (Wang, N., 1999); (Chhabra, D., 2008) ซึ่งสอดรับกับวิทยานิพนธ์เศรษฐกิจเชิงประสบการณ์ของ Pine, B. J. & Gilmore, J. H. ที่ว่าการเผชิญหน้าเชิงผัสสะที่จัดวางอย่างมีเจตนาสร้างคุณค่าเกินกว่าการถ่ายโอนสารสนเทศ (Pine, B. J. & Gilmore, J. H., 1999)

อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบนี้มิได้ลดทอนความสำคัญของผู้สื่อความหมายที่เป็นบุคคล ซึ่งยังคงเป็นตัวพยากรณ์ที่มีนัยสำคัญและมีขนาดอิทธิพลที่มีสาระ สอดคล้องกับหลักฐานว่าด้วยบทบาทของมัคคุเทศก์ในการอำนวยความเข้าใจและความเชื่อมโยง Weng, L. et al. และงานทบทวนอย่างเป็นระบบของ Nowacki, M. (Weng, L. et al., 2020); (Nowacki, M., 2021) ที่น่าสังเกต คือ สหสัมพันธ์ระดับปานกลางระหว่างสององค์ประกอบ (r = .41) บ่งชี้ว่าทั้งสองทำงานเป็นช่องทางที่เกื้อหนุนกัน มิใช่ทดแทนกัน กล่าวคือ การสื่อความหมายที่มีประสิทธิผลที่สุดน่าจะเกิดเมื่อผู้สื่อความหมายที่ชำนาญปลุกความหมายที่แฝงอยู่ในวัตถุและสถานที่อันแท้จริงให้ตื่นขึ้นสำหรับผู้เยี่ยมชม

ส่วนการที่ลักษณะประชากรแทบไม่มีอิทธิพลเมื่อควบคุมคุณภาพการสื่อความหมายแล้ว ให้นัยเชิงบวกว่าประสบการณ์เชิงคุณภาพเข้าถึงได้กว้างขวาง มิได้สงวนไว้เฉพาะผู้เคร่งศรัทธาหรือผู้มีการศึกษาสูง กระนั้น ตัวแปรควบคุมสองตัวที่ยังมีนัยสำคัญสมควรได้รับการอภิปราย ประการแรก สัมประสิทธิ์อายุที่เป็นลบอธิบายได้ด้วยระดับความคาดหวังที่ต่างกัน กล่าวคือ ผู้เยี่ยมชมอาวุโสในบริบทไทยมักมีทุนความรู้ทางพุทธศาสนาสะสมมาก่อน จึงมีกรอบอ้างอิงในการประเมินที่เข้มงวดกว่า ขณะที่ผู้เยี่ยมชมรุ่นใหม่ซึ่งมีจุดเริ่มต้นต่ำกว่ารับรู้ส่วนเพิ่มของการเรียนรู้ได้ชัดกว่า ประการที่สอง สัมประสิทธิ์รายได้ที่เป็นลบสอดรับกับตรรกะเดียวกันในมิติมาตรฐานการบริการ กล่าวคือ ผู้มีรายได้สูงมักมีมาตรฐานเปรียบเทียบด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและคุณภาพสื่อสูงกว่า จึงประเมินประสบการณ์

ณ แหล่งที่ยึดความเรียบง่ายตามวิถีวัดป่าอย่างระมัดระวังกว่า ข้อสังเกตนี้มีนัยเชิงการจัดการว่าการยกระดับคุณภาพสื่อควรดำเนินไปโดยไม่ละทิ้งความเรียบง่าย เพราะความเรียบง่าย คือ สารัตถะ มิใช่ข้อจำกัดด้านทรัพยากร

ประการสุดท้าย ข้อมูลจากคำถามปลายเปิดมิได้เป็นเพียงข้อมูลประกอบ หากยืนยันกลไกเชิงทฤษฎีที่ผลเชิงสถิติชี้ไว้ได้อย่างตรงจุด กล่าวคือ การที่นักท่องเที่ยวเรียกร้องสมุดบันทึกธรรมะและกิจกรรมใคร่ครวญหลังการเยี่ยมชมมากที่สุด (ร้อยละ 19.75) เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนว่าสิ่งที่ผู้เยี่ยมชมแสวงหามิใช่สารสนเทศเพิ่มเติม หากเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้กระบวนการใคร่ครวญดำเนินต่อไปได้หลังออกจากพื้นที่ ซึ่งตรงกับข้อเสนอของ Ham, S. H. ที่ว่าการสื่อความหมายที่ได้ผล คือ การกระตุ้นให้ผู้ฟังคิดต่อด้วยตนเอง (Ham, S. H., 2013) ในทำนองเดียวกัน ความต้องการเสียงบรรยายผ่านรหัสคิวอาร์ (ร้อยละ 18.25) ควบคู่กับการเรียกร้องพื้นที่สงบที่ไม่ถูกรบกวน (ร้อยละ 14.75) มิได้ขัดแย้งกันเอง หากสะท้อนความต้องการสื่อที่ให้ผู้เยี่ยมชมกำหนดจังหวะการเรียนรู้ด้วยตนเองแบบเงียบ ๆ แทนการนำชมเป็นหมู่คณะที่มีเสียงรบกวน ข้อมูลเชิงคุณภาพส่วนนี้จึงอธิบายว่าเหตุใด CM จึงมีน้ำหนักเหนือ HI ในเชิงสถิติ และตอกย้ำเงื่อนไขว่าการพัฒนาสื่อต้องไม่บั่นทอนความศักดิ์สิทธิ์ (ร้อยละ 15.50) อันเป็นทรัพยากรการสื่อความหมายที่ทดแทนไม่ได้

องค์ความรู้ใหม่

ผลสัมฤทธิ์จากการวิจัยสังเคราะห์ออกมาเป็นโมเดลความสัมพันธ์ของปัจจัยการจัดการการสื่อความหมายที่มีต่อผลลัพธ์ของนักท่องเที่ยว ณ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธสายวัดป่า เรียกว่า โมเดลการสื่อความหมายที่จัดการได้ (Manageable Interpretation Model) ดังภาพที่ 1 โดยมีคำอธิบายรูปแบบและโครงสร้างของโมเดลตามลำดับต่อจากภาพ

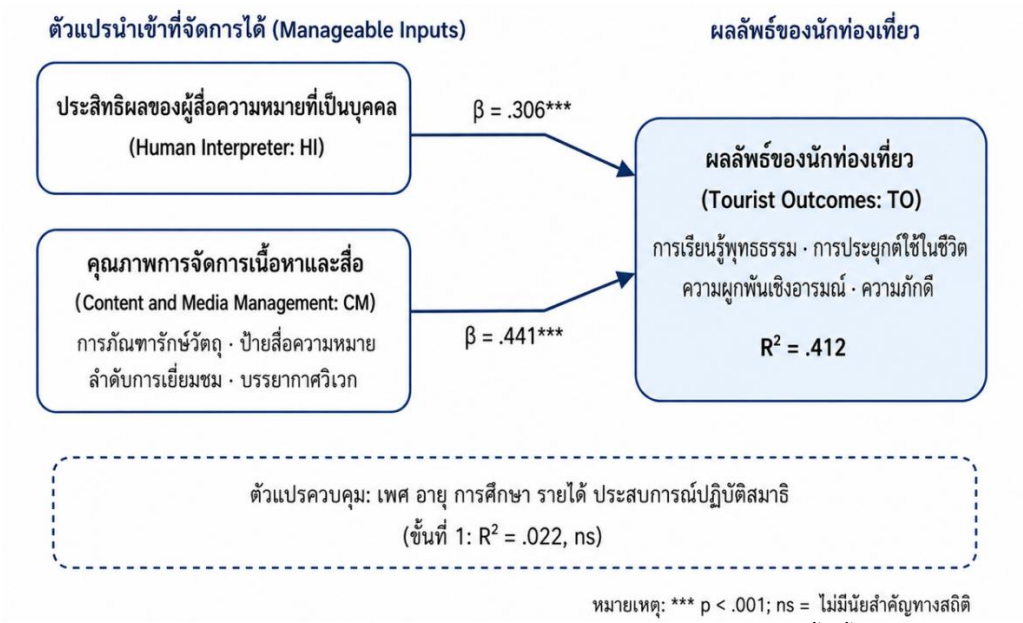

หมายเหตุ: *** p < .001; ค่าสัมประสิทธิ์เป็นค่าเบต้ามาตรฐานจากการถดถอยพหุคูณแบบเชิงชั้น ขั้นที่ 2 (N = 400)
ลูกศรแสดงอิทธิพลทางตรงเชิงบวก

ภาพที่ 1 โมเดลการสื่อความหมายที่จัดการได้ ณ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธสายวัดป่า

โครงสร้างของโมเดล ประกอบด้วย สามส่วน ส่วนที่หนึ่ง คือ ตัวแปรนำเข้าเชิงการจัดการที่แปรค่าได้สองด้าน ได้แก่ ประสิทธิผลของผู้สื่อความหมายที่เป็นบุคคล (HI) และคุณภาพการจัดการเนื้อหาและสื่อ (CM) ส่วนที่สอง คือ ผลลัพธ์ของนักท่องเที่ยว (TO) ซึ่งหลอมรวมการเรียนรู้พุทธธรรม การประยุกต์ใช้ ความผูกพันเชิงอารมณ์ และความภักดีไว้เป็นมิติเดียว และส่วนที่สาม คือ ตัวแปรลักษณะประชากรที่ทำหน้าที่เป็นตัวแปรควบคุมเพื่อให้ประมาณค่าอิทธิพลสุทธิได้อย่างเที่ยงตรง จุดเด่นเชิงองค์ความรู้ใหม่ของโมเดลนี้มีสามประการ ประการแรก โมเดลให้น้ำหนักเชิงสัมพัทธ์ที่ชัดเจนเป็นครั้งแรกในบริบทแหล่งศักดิ์สิทธิ์สายวัดป่าว่า คุณภาพการจัดการเนื้อหาและสื่อ (β = .441) ทรงอิทธิพลกว่าผู้สื่อความหมายที่เป็นบุคคล (β = .306) ซึ่งทวนกระแสกรอบดั้งเดิมที่ยึดมัคคุเทศก์เป็นศูนย์กลาง และชี้ว่าการภัณฑารักษ์วัตถุ ป้าย ลำดับการเยี่ยมชม และบรรยากาศอย่างจงใจ เป็นภาระงานสื่อความหมายที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าการนำชม ประการที่สอง โมเดลระบุปริมาณว่าปัจจัยทั้งสองร่วมกันอธิบายผลลัพธ์ได้ร้อยละ 41.2 ขณะที่ลักษณะประชากรอธิบายได้เพียงร้อยละ 2.2 และไม่มีนัยสำคัญ จึงให้ข้อสรุปเชิงหลักการว่าคุณภาพประสบการณ์เป็นสิ่งที่ “จัดการได้” ข้อค้นพบนี้เปลี่ยนกรอบการพัฒนาแหล่งจากการดึงดูดผู้เยี่ยมชมบางกลุ่ม ไปสู่การยกระดับคุณภาพการจัดการการสื่อความหมายซึ่งอยู่ในวิสัยที่วัดควบคุมได้ ประการที่สาม โมเดลชี้ว่าทั้งสองช่องทางมีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง (r = .41) จึงเกื้อหนุนกันมิใช่ทดแทนกัน การลงทุนพัฒนาคู่ขนานจึงให้ผลดีกว่าการเลือกด้านใดด้านหนึ่ง โมเดลนี้จึงเป็นกรอบเชิงปฏิบัติที่มีหลักฐานเชิงประจักษ์รองรับ ช่วยให้วัดและหน่วยงานจัดลำดับความสำคัญของการลงทุนพัฒนาการสื่อความหมายได้อย่างเป็นระบบ

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้ให้หลักฐานเชิงปริมาณจากนักท่องเที่ยวชาวไทย 400 คน ว่าการจัดการการสื่อความหมาย ณ วัดป่าสุทธาวาสมีโครงสร้างสามองค์ประกอบที่เชื่อถือได้และมีความตรงในระดับดี นักท่องเที่ยวประเมินทุกด้านในระดับมากโดยผลลัพธ์เชิงอารมณ์และการประยุกต์โดดเด่นที่สุด และคุณภาพการจัดการเนื้อหาและสื่อร่วมกับประสิทธิผลของผู้สื่อความหมายอธิบายผลลัพธ์ได้ร้อยละ 41.2 โดยเนื้อหาและสื่อมีน้ำหนักสูงกว่า ขณะที่ลักษณะประชากรในภาพรวมมีบทบาทน้อยมาก คงเหลือเพียงอายุและรายได้ที่มีอิทธิพลเชิงลบขนาดเล็ก ข้อสรุปเชิงหลักการ คือ คุณภาพประสบการณ์ ณ แหล่งศักดิ์สิทธิ์เชิงพุทธเป็นสิ่งที่จัดการได้ มากกว่าจะถูกกำหนดโดยว่าผู้เยี่ยมชมเป็นใคร ในเชิงนโยบายและการจัดการ จึงควรพัฒนาสื่อการสื่อความหมายเป็นลำดับแรก ทั้งป้ายสองภาษาที่กระชับ สื่อเสียง และวีดิทัศน์สั้นเชื่อมโยงด้วยรหัสคิวอาร์ แผนที่เส้นทางการเรียนรู้เชิงดิจิทัล และสมุดบันทึกธรรมะเชิงใคร่ครวญ เนื่องจากเป็นตัวขับเคลื่อนที่แข็งแรงที่สุด (β = .441) และดำเนินการได้โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้สื่อความหมายประจำทุกขณะ ควบคู่กับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมผู้สื่อความหมายที่ผสานความถูกต้องทางหลักธรรมกับทักษะการสื่อสารและการเตรียมการสืบทอดสู่รุ่นใหม่ เพราะช่องทางบุคคลยังมีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญ (β = .306) และเกื้อหนุนกับช่องทางสื่อ ตลอดจนถือการรักษาความศักดิ์สิทธิ์เป็นองค์ประกอบของการสื่อความหมายผ่านการแบ่งเขตพื้นที่และการจัดการรอบเข้าชม โดยสื่อที่พัฒนาขึ้นต้องมีรูปลักษณ์สำรวมสอดคล้องกับความเรียบง่ายของสายวัดป่า ในเชิงทฤษฎีและการออกแบบการเรียนรู้ งานวิจัยนี้เสนอให้ทบทวนข้อสมมติที่ยึดผู้สื่อความหมายที่เป็นบุคคลเป็นศูนย์กลาง โดยเสนอหลักการว่าน้ำหนักเชิงสัมพัทธ์ของช่องทางการสื่อความหมายแปรตามลักษณะของสารที่ต้องสื่อ และควรลำดับประสบการณ์อย่างมีเจตนาจากการพบวัตถุอันแท้จริงสู่พื้นที่สงบสำหรับการใคร่ครวญ

พร้อมจัดเครื่องมือที่ประคองการใคร่ครวญให้ดำเนินต่อหลังออกจากพื้นที่ อนึ่ง การวิจัยนี้มีข้อจำกัดสามประการ คือ การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงร่วมกับตามสะดวกมิใช่การสุ่มความน่าจะเป็น แม้ได้ชดเชยด้วยเกณฑ์คัดเข้าและการกระจายการเก็บข้อมูลตามช่วงเวลาแล้ว ข้อมูลเก็บจากแหล่งเดียวและเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวไทย และข้อมูลเป็นการรายงานตนเองในช่วงเวลาเดียวซึ่งควบคุมความลำเอียงจากวิธีการวัดร่วมด้วยมาตรการเชิงกระบวนการเป็นหลัก อีกทั้งการกำหนดอายุเป็นตัวแปรต่อเนื่องยังไม่สะท้อนแบบแผนที่ไม่เป็นเชิงเส้น การวิจัยครั้งต่อไปจึงควรวิเคราะห์ด้วยโมเดลสมการโครงสร้างเต็มรูปแบบพร้อมรายงานการทดสอบความลำเอียงด้วยวิธีทางสถิติ ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพในระยะที่ 2 เพื่ออธิบายกลไกเบื้องหลังการที่สื่อและวัตถุจัดแสดงทรงพลังกว่าตัวบุคคล ขยายบริบทไปยังวัดป่าแห่งอื่นและนักท่องเที่ยวต่างชาติ และพัฒนาเครื่องมือที่แยกมิติการเรียนรู้เชิงพุทธิปัญญา อารมณ์ และความภักดีให้ละเอียดขึ้น

เอกสารอ้างอิง

Chhabra, D. (2008). Positioning museums on an authenticity continuum. Annals of Tourism Research, 35(2), 427-447.

Falk, J. H. & Dierking, L. D. (2018). Learning from museums. (2nd ed.). Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield.

Hair, J. F. et al. (2019). Multivariate data analysis. (8th ed.). Boston: Cengage.

Ham, S. H. (2013). Interpretation: Making a difference on purpose. Golden, Colorado: Fulcrum Publishing.

Huang, K. et al. (2019). Tourists and Buddhist heritage sites: An integrative analysis of visitors' experience and happiness through positive psychology constructs. Tourist Studies, 19(4), 549-568.

Moscardo, G. (1996). Mindful visitors: Heritage and tourism. Annals of Tourism Research, 23(2), 376-397.

Ñāṇasampanno, B. (2005). Venerable Ācariya Mun Bhūridatta Thera: A spiritual biography (Bhikkhu Dick Sīlaratano, Trans.). Udon Thani: Forest Dhamma of Wat Pa Baan Taad.

Nowacki, M. (2021). Heritage interpretation and sustainable development: A systematic literature review. Sustainability, 13(8), Article 4383. https://doi.org/10.3390/su13084383.

Pholphirul, P. & Srijamdee, K. (2025). Religious engagement and mental well-being: Empirical evidence from Thailand. Journal of Religion and Health, https://doi.org/10.1007/s10943-025-02354-y.

Pine, B. J. & Gilmore, J. H. (1999). The experience economy: Work is theatre and every business a stage. Boston: Harvard Business School Press.

Podsakoff, P. M. et al. (2003). Common method biases in behavioral research: A critical review of the literature and recommended remedies. Journal of Applied Psychology, 88(5), 879-903. https://doi.org/10.1037/0021-9010.88.5.879.

Ross, S. L. et al. (2020). Temple stay as transformative travel: An experience of the Buddhist temple stay program in Korea. Journal of Tourism Insights, 9(1), Article 8. https://doi.org/10.9707/2328-0824.1090.

Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. Journal of Personality and Social Psychology, 57(6), 1069-1081.

Schedneck, B. (2021). Religious tourism in northern Thailand: Encounters with Buddhist monks. Seattle: University of Washington Press.

Shinde, K. A. (2022). How effective is a Buddhist pilgrimage circuit as a product and strategy for heritage tourism in India? Heritage, 5(4), 3846-3863.

Somrak, T. (2024). Spiritual and cultural tourism opportunities in the Si Thep District, Phetchabun, Thailand. Journal of Tourism and Heritage Research, 7(1), 40-58.

Song, H. J. et al. (2015). The influence of tourist experience on perceived value and satisfaction with temple stays: The experience economy theory. Journal of Travel & Tourism Marketing, 32(4), 401-415.

Soulard, J. et al. (2021). Developing and testing the Transformative Travel Experience Scale (TTES). Journal of Travel Research, 60(5), 923-946.

Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2019). Using multivariate statistics. (7th ed.). Boston: Pearson.

Tilden, F. (1977). Interpreting our heritage. (3rd ed.). Chapel Hill: University of North Carolina Press.

Tiyavanich, K. (1997). Forest recollections: Wandering monks in twentieth-century Thailand. Honolulu: University of Hawai'i Press.

Wang, N. (1999). Rethinking authenticity in tourism experience. Annals of Tourism Research, 26(2), 349-370. https://doi.org/10.1016/S0160-7383(98)00103-0.

Weng, L. et al. (2020). The effect of tour interpretation on perceived heritage values: A comparison of tourists with and without tour guiding interpretation at a heritage destination. Journal of Destination Marketing & Management, 16, 100431. https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2020.100431.

บทความวิจัย

บทเรียนจากหลักสูตรพัฒนานักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย: กลไกการเปลี่ยนผ่านบทบาทนักบริการวิชาการสู่การร่วมสร้างสรรค์ชุมชนตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย*

LESSONS FROM THE AREA-BASED ACADEMIC SERVICE DEVELOPER PROGRAM AT CHIANG RAI RAJABHAT UNIVERSITY: TRANSFORMING ACADEMIC ROLES TOWARDS COMMUNITY CO-CREATION IN BAN DU SUB-DISTRICT, MUEANG DISTRICT, CHIANG RAI PROVINCE

จามรี พระสุนิล*, กฤติณา นิวรัตน์, นารีรัตน์ เมืองสุวรรณ, จงกลพรรณ ศรีคำ, ธันวา เอี่ยมงาม, เพ็ญพรรณ โกมลมิศร์, สุภินันท์ สุธนาธิชาพงษ์, จันทราวรรณ พ่อนาแสนธง, ภูบดินทร์ รำไพ

Jamaree Prasunin*, Krittina Niwarat, Naleerat Mueangsuwan, Jongkonphan Srikham, Tanwa Iam-ngam, Phenphan Komonmit, Suphinan Suthanathichapong, Janthrawan Phonasaenthong, Phubadin Rumphai

สำนักยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นและบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เชียงราย ประเทศไทย

Strategic Office of Local Development and Academic Service, Chiang Rai Rajabhat University, Chiang Rai, Thailand

*Corresponding author E-mail: jamaree.pra@crru.ac.th

*Tel: 088-519-5290

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเชิงพื้นที่ของคณาจารย์และบุคลากรมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย และ 2) ประเมินผลสัมฤทธิ์เชิงพฤติกรรมในการประยุกต์ใช้ทักษะผ่านพื้นที่ทดลองนำร่องตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ในผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 60 คน เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยการประเมินสมรรถนะด้านการจัดการเชิงพื้นที่ของผู้เข้าร่วมอบรมด้วยเกณฑ์รูบริค ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์พื้นที่และทุนทางสังคม 2) การบูรณาการความร่วมมือ 3) การออกแบบนวัตกรรมและการเขียนโครงร่างดำเนินการ และ 4) การตระหนักรู้ถึงผลกระทบเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน และการประเมินความพึงพอใจจากหลักสูตรพัฒนานักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ (ABM) ผลการวิจัยพบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจภาพรวมในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.53 - 4.63) โดยเฉพาะด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในมิติของสมรรถนะ ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่สามารถยกระดับทักษะจากระดับพื้นฐานสู่ระดับประยุกต์ใช้ได้ เกิดการเปลี่ยนผ่านบทบาทจากผู้บรรยายสู่กระบวนกรที่สามารถใช้เครื่องมือสำรวจชุมชนและการฟังเชิงลึกได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสังเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชนในรูปแบบของการร่วมสร้างผลลัพธ์ที่สำคัญ ได้แก่ การเกิดร่างข้อเสนอโครงการที่บูรณาการความร่วมมือเครือข่ายในเครือข่ายภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคเอกชน ประชาสังคม และเครือข่ายการสนับสนุนการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม

* Received 1 August 2026; Revised 31 August 2026; Accepted 23 September 2026

เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่และแหล่งทุนระดับชาติ ตลอดจนเกิดการสะท้อนคิด ที่นำไปสู่แนวทางการพัฒนานวัตกรรมชุมชนอย่างมีส่วนร่วม เพื่อยกระดับเศรษฐกิจฐานราก ความสำเร็จของการยกระดับนักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ สามารถเป็นกลไกสำคัญในการพลิกโฉมสถาบันอุดมศึกษา ให้สามารถออกแบบการบริการวิชาการที่สร้างผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

คำสำคัญ: การจัดการเชิงพื้นที่, นวัตกรรมสังคม, การวิจัยเชิงปฏิบัติการ, เครือข่าย 5 ประสาน

Abstract

The article aimed to 1) Develop the area-based management competencies of faculty members and personnel at Chiang Rai Rajabhat University and 2) To evaluate the behavioral achievement in applying these skills through a pilot project in Ban Du Subdistrict, Mueang District, Chiang Rai Province. An action research methodology conducted among a total of 60 key informants. The research instruments comprised rubrics assessment for evaluating the participants' area-based management competencies across four key domains: 1) Area and social capital analysis, 2) Collaborative integration, 3) Innovation design and project proposal writing, and 4) Awareness of Sustainable Development Goals (SDGs) targets. Additionally, a satisfaction survey regarding the Area-Based Management (ABM) Academic Service Practitioner Development Course was administered. The research findings revealed that overall participant satisfaction was at the highest level (mean = 4.53 - 4.63), with particularly high satisfaction in the domain of knowledge sharing. Regarding competency enhancement, the majority of participants successfully elevated their skills from the basic level to the application level. A significant role transition was observed from lecturer to facilitator, capable of effectively utilizing community survey tools and active listening to synthesize problems collaboratively with the community. This co-creation yielded key outputs, including draft project proposals that integrated multi-sectoral collaboration-encompassing the public, academic, private, civil society, and environmental management support sectors to drive the foundational economy in alignment with the SDGs, local needs, and national funding sources. Furthermore, reflective practices led to actionable guidelines for participatory community innovation development aimed at boosting the foundational economy. The successful capacity-building of area-based academic service practitioners serves as a crucial mechanism in transforming higher education institutions, enabling them to design academic services that generate tangible and sustainable economic and social impacts.

Keywords: Area-Based Management, Social Innovation, Action Research, Quintuple Helix Model

บทนำ

มหาวิทยาลัยราชภัฏในฐานะ “สถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น” มีพันธกิจสำคัญตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 ในการสร้างองค์ความรู้และบูรณาการศาสตร์เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจชุมชน (ราชกิจจานุเบกษา, 2547) ทิศทางการอุดมศึกษาไทยในปัจจุบันได้มุ่งเน้นการพลิกโฉมสถาบันอุดมศึกษาโดยเฉพาะกลุ่มมหาวิทยาลัยพัฒนาท้องถิ่นและฐานรากที่ต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นเพียงผู้ให้บริการทางวิชาการไปสู่การเป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์ในการร่วมแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่กับภาคีเครือข่าย (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564) การดำเนินงานด้านบริการวิชาการที่ผ่านมา ปรากฏผลการดำเนินโครงการในลักษณะกิจกรรมระยะสั้น มีการบูรณาการข้ามศาสตร์น้อย และขาดกระบวนการวิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่าทางสังคมอย่างเป็นระบบ และที่สำคัญ คือ ผลลัพธ์จากการบริการวิชาการไม่สามารถนำไปสู่การยกระดับเศรษฐกิจฐานรากได้อย่างยั่งยืนตามเป้าหมาย (หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่, 2565) การพัฒนาขีดความสามารถ (Capacity Building) ของบุคลากรสายวิชาการให้มีทักษะในการทำงานร่วมกับชุมชนจึงถือเป็นวาระสำคัญ จึงเกิดแนวคิดในการออกแบบโครงการหลักสูตรพัฒนานักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ขึ้น เพื่อเป็นกลไกขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนมนุษย์ของมหาวิทยาลัย โดยใช้วิธีการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ในการดำเนินงานครั้งนี้จึงนำเอาวิจัยเชิงปฏิบัติการมาใช้นำร่องในรูปแบบพื้นที่ทดลองในพื้นที่จังหวัดเชียงราย เพื่อใช้ประโยชน์จากความยืดหยุ่นเชิงพื้นที่ในการพัฒนานักวิชาการให้ก้าวข้ามข้อจำกัดเดิมของการบริการวิชาการ และเปลี่ยนผ่านไปสู่การเป็นนักพัฒนาพื้นที่เชิงรุก (Active Change Agents) ที่สามารถถอดรหัสทุนทางสังคม ผสานเทคนิคด้านการพัฒนาท้องถิ่น และสร้างนวัตกรรมชุมชนที่ตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเป็นกลไกการขับเคลื่อนงานบริการวิชาการเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ (University Social Engagement) รวมถึงให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์โจทย์และศักยภาพของพื้นที่ และการมีส่วนร่วม (Co-Creation) บริหารจัดการปัญหาตามความต้องการจริงของท้องถิ่น (สำนักยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นและบริการวิชาการ, 2568) บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอต้นแบบเชิงประจักษ์ในการยกระดับงานบริการวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นในบริบทของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญทางชายแดนภาคเหนือตอนบนมีพรมแดนเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ที่มีพลวัตสูงทั้งในมิติของการค้าชายแดน ความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ และความอุดมสมบูรณ์ของทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนสอดคล้องกับผลการศึกษาในปัจจุบันที่ให้ความสำคัญในด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทุนวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เพื่อการขับเคลื่อนงานพัฒนา (อัชรี กุลบุตร และคณะ, 2567) ซึ่งพื้นที่จังหวัดเชียงรายยังคงเผชิญกับความท้าทายเชิงซ้อนในหลายมิติ อาทิ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และความจำเป็นในการยกระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มเปราะบาง (มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 2565) ภายใต้วิสัยทัศน์ที่มุ่งสู่การเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน การขับเคลื่อนภารกิจของมหาวิทยาลัยจึงต้องอาศัยนวัตกรรมการพัฒนาสังคมที่สอดคล้องกับบริบทเฉพาะตัว (Context-specific) จึงเกิดการพัฒนาโครงการหลักสูตรพัฒนานักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ขึ้น

ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการพลิกโฉมบทบาทบุคลากรสายวิชาการและบุคลากรสายสนับสนุนด้านการพัฒนาท้องถิ่นและบริการวิชาการ จากผู้จัดกิจกรรมบริการวิชาการระยะสั้น สู่การเป็นนักพัฒนาพื้นที่เชิงรุก ด้วยการบูรณาการวิธีวิทยาการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ร่วมกับการจัดการศึกษาแบบมุ่งเน้นผลลัพธ์ โดยกำหนดให้พื้นที่ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นพื้นที่ทดลองนวัตกรรม (Sandbox) เพื่อเป็นพื้นที่ในการพัฒนานักวิชาการเป็นนักขับเคลื่อนพื้นที่ สร้างนวัตกรรมชุมชนสู่ความยั่งยืน ซึ่งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของพื้นที่ บรรลุการพัฒนานักบริหารจัดการงานพัฒนาและบริการวิชาการเชิงพื้นที่ (Area-based Management: ABM) อย่างเป็นรูปธรรม (สำนักยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นและบริการวิชาการ, 2568) การวัดผลความสำเร็จครอบคลุม 2 มิติ ได้แก่ มิติความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ และมิติการประเมินสมรรถนะเชิงพฤติกรรมระหว่างการลงพื้นที่จริงด้วยเกณฑ์รูบริค (Scoring Rubric) รวมถึงแผนการต่อยอดพื้นที่การพัฒนาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายอย่างตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นพื้นที่ดำเนินการพัฒนาท้องถิ่นในปีต่อไป ซึ่งกระบวนการนี้ไม่เพียงแต่สะท้อนผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตรอย่างเป็นรูปธรรม แต่ยังสร้างต้นแบบกลไกการทำงานร่วมกับชุมชน เพื่อยกระดับเศรษฐกิจฐานราก การพัฒนาสังคมวัฒนธรรม การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของจังหวัดเชียงรายอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาหลักสูตรและยกระดับสมรรถนะด้านการจัดการเชิงพื้นที่ (Area-Based Management: ABM) ของคณาจารย์และบุคลากรมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

2. เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์เชิงพฤติกรรมในการประยุกต์ใช้ทักษะของผู้เข้าร่วมโครงการ ผ่านการลงพื้นที่ปฏิบัติการจริงเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่นำร่อง (Sandbox) ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการมุ่งเน้นการพัฒนาทรรศนะและสมรรถนะของบุคลากรโดยบูรณาการการเรียนรู้สู่การปฏิบัติจริงในพื้นที่ (Action-Learning) มีขั้นตอนและรายละเอียด ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย ประยุกต์ใช้วงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการของ Kemmis & McTaggart ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง (Spiral of Action Research) ได้แก่ การวางแผน (Plan) การออกแบบหลักสูตรพัฒนานักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ (ABM) ร่วมกับโจทย์จริงพื้นที่ตำบลบ้านดู่ การปฏิบัติ (Act) การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการและการนำผู้เข้าร่วมลงพื้นที่ Sandbox ตำบลบ้านดู่ เพื่อวิเคราะห์ทุนทางสังคมและปัญหา การสังเกต (Observe) การติดตามกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชน การเจรจาต่อรอง และการจัดทำข้อเสนอโครงการ (Proposal) และการสะท้อนคิด (Reflect) ถอดบทเรียน (After Action Review: AAR) เพื่อประเมินสมรรถนะและปรับปรุงกระบวนการทำงานเชิงพื้นที่

2. พื้นที่ปฏิบัติการและกลุ่มเป้าหมายการวิจัย ดำเนินงานในพื้นที่ปฏิบัติการตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ทดลอง (Sandbox) เนื่องจากมีบริบทของความหลากหลาย และมีโจทย์การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่ชัดเจน

ประชากร ได้แก่ บุคลากรมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ทุกสายงานทั้งด้านวิชาการ และสายสนับสนุน อาจารย์และบุคลากรมีจำนวนรวม 1,081 คน คณะผู้วิจัยกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจงในกระบวนการวิจัยครั้งนี้ โดยเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานบริการวิชาการของหน่วยงานระดับคณะ สำนักวิชา และหน่วยงานสนับสนุนในมหาวิทยาลัย จำนวน 19 หน่วยงาน และประชาสัมพันธ์การส่งรายชื่อเพื่อเข้าร่วมโครงการอบรมหลักสูตรการจัดการเชิงพื้นที่ (Area-Based Management: ABM) โดย กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ผู้ที่เข้าร่วมโครงการอบรมหลักสูตรการจัดการเชิงพื้นที่ (สำนักยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นและบริการวิชาการ, 2568) จำนวน 60 คน โดยระบุความเชี่ยวชาญตามศาสตร์และประสบการณ์ทำงาน ในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การศึกษา สังคมศาสตร์ ภาษาศาสตร์ สุขภาพ และการร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก

3. เครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้การประเมินครอบคลุมทั้งมิติความพึงพอใจและผลสัมฤทธิ์เชิงประจักษ์ เครื่องมือที่ใช้แบ่งเป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่

ส่วนที่ 1 การประเมินระดับปฏิกิริยาตอบสนอง (Reaction Level) คณะผู้วิจัย ใช้เครื่องมือแบบสอบถามความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมอบรมหลักสูตร ABM (มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ) ครอบคลุมด้านเนื้อหา ด้านวิทยากร และด้านการนำไปใช้ประโยชน์

ส่วนที่ 2 การประเมินระดับพฤติกรรมและผลลัพธ์ (Behavior & Results Level) คณะผู้วิจัยใช้เครื่องมือ แบบประเมินสมรรถนะการต่อยอดทักษะในพื้นที่ Sandbox ตำบลบ้านดู่ (Performance Rubric) ซึ่งออกแบบสำหรับบริบทพื้นที่ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมืองเชียงราย ซึ่งมีความโดดเด่นทั้งความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทุนวัฒนธรรม และภูมินิเวศ ได้ดำเนินการพัฒนาเกณฑ์การประเมินสมรรถนะนักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ (Area-Based Facilitator Competency Rubric) แบ่งเป็น 4 ระดับ เพื่อใช้วัดผลพฤติกรรมระหว่างการลงพื้นที่จริง ได้แก่ ระดับ 1 ต้องปรับปรุง (Beginning) ระดับ 2 ระดับพื้นฐาน (Developing) ระดับ 3 การประยุกต์ใช้ได้ (Proficient) และ ระดับ 4 ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Exemplary)

โดยประกอบไปด้วยประเด็นการประเมินสมรรถนะนักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ ดังนี้

3.1 สมรรถนะด้านการวิเคราะห์พื้นที่และทุนทางสังคม เกณฑ์การประเมินสมรรถนะ ประกอบไปด้วย ระดับ 1 ต้องปรับปรุง หมายถึง มีคุณสมบัติการวิเคราะห์พื้นที่และทุนทางสังคมโดยด่วนสรุปปัญหาของพื้นที่โดยใช้มุมมองส่วนตัว ขาดการสำรวจข้อมูลจริง ระดับ 2 ระดับพื้นฐาน หมายถึง มีคุณสมบัติการวิเคราะห์พื้นที่และทุนทางสังคมโดย ระดับ 3 การประยุกต์ใช้ได้ หมายถึง มีคุณสมบัติการวิเคราะห์พื้นที่และทุนทางสังคมโดย และระดับ 4 ผู้นำการเปลี่ยนแปลง หมายถึง มีคุณสมบัติการวิเคราะห์พื้นที่และทุนทางสังคมโดยสามารถถอดรหัสทุนทางสังคมและรากเหง้าปัญหาได้อย่างลึกซึ้ง เชื่อมโยงบริบทพหุวัฒนธรรมได้

3.2 สมรรถนะการบูรณาการความร่วมมือ เกณฑ์การประเมินสมรรถนะ ประกอบไปด้วย ระดับ 1 ต้องปรับปรุง หมายถึง มีคุณสมบัติการบูรณาการความร่วมมือ โดยขาดทักษะการฟัง มีพฤติกรรม หรือการดำเนินการที่ยัดเยียดกรอบความคิดของตนเองให้กับชุมชน ระดับ 2 ระดับพื้นฐาน หมายถึง มีการสื่อสารทางเดียวเป็นส่วนใหญ่ มองชุมชนเป็นเพียงผู้ให้ข้อมูล ระดับ 3 การประยุกต์ใช้ได้ หมายถึง มีการสื่อสารเชิงบวก สร้างความไว้วางใจได้ดี แต่ยังเป็นผู้ชี้นำกระบวนการหลัก และระดับ 4 ผู้นำการเปลี่ยนแปลง หมายถึง มีการบูรณาการความร่วมมือ ด้วยการฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) กระตุ้นให้ชุมชนร่วมเป็นผู้นำความคิด

3.3 สมรรถนะการออกแบบนวัตกรรมและการเขียนโครงร่าง เกณฑ์การประเมินสมรรถนะ ประกอบไปด้วย ระดับ 1 ต้องปรับปรุง หมายถึง มีการออกแบบนวัตกรรมและเสนอโครงการที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของชุมชน ระดับ 2 ระดับพื้นฐาน หมายถึง มีการออกแบบนวัตกรรมและการเขียนโครงร่างโดยเสนอโครงการแบบสำเร็จรูปที่อาจไม่พอดีกับบริบทความท้าทายของบ้านดู่ ระดับ 3 การประยุกต์ใช้ได้ หมายถึง มีการออกแบบนวัตกรรมและการเขียนโครงร่างโครงการที่สอดคล้องกับข้อมูลชุมชน มีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริง และ ระดับ 4 ผู้นำการเปลี่ยนแปลง หมายถึง มีการออกแบบนวัตกรรมและการเขียนโครงร่างในรูปแบบและลักษณะของการร่วมสร้าง (Co-create) ข้อเสนอที่แก้ปัญหาได้จริง และตอบโจทย์แหล่งทุนระดับ ประเทศ

3.4 การตระหนักรู้ถึงผลกระทบและเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) เกณฑ์การประเมินสมรรถนะ ประกอบไปด้วย ระดับ 1 ต้องปรับปรุง หมายถึง ไม่มีการวางแผนหรือคำนึงถึงความยั่งยืนหลังจากจบโครงการ ระดับ 2 ระดับพื้นฐาน หมายถึง มีการตระหนักรู้ถึงผลกระทบและเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยสามารถระบุได้เพียงผลผลิตจากการจัดกิจกรรม ขาดการมองผลกระทบระยะยาว ระดับ 3 การประยุกต์ใช้ได้ หมายถึง มีการตระหนักรู้ถึงผลกระทบและเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน สามารถระบุผลผลิตและผลลัพธ์ของโครงการได้ สอดคล้องกับหลักการพัฒนาท้องถิ่น และ ระดับ 4 ผู้นำการเปลี่ยนแปลง หมายถึง มีการตระหนักรู้ถึงผลกระทบและเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน สามารถสะท้อนการเชื่อมโยงผลลัพธ์โครงการกับเป้าหมาย SDGs ได้ชัดเจน และมีตัวชี้วัดผลกระทบทางสังคมที่วัดได้จริง

ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ระหว่างกระบวนการฝึกอบรมและการลงพื้นที่ รวมถึงการประเมินคุณภาพของข้อเสนอโครงการ (Proposal) หรือนวัตกรรมชุมชนที่ผู้เข้าร่วมอบรมพัฒนาร่วมกับชุมชนตำบลบ้านดู่ ร่วมกับการทำ AAR (After Action Review) ในช่วงท้ายของแต่ละวันที่มีการลงพื้นที่ เพื่อให้อาจารย์และบุคลากรของมหาวิทยาลัยที่เข้าอบรมได้สะท้อนคิดว่าตนเองอยู่ในระดับใด และจะปรับปรุงพฤติกรรมการทำงานในวันถัดไปอย่างไร

ทั้งนี้ ได้ดำเนินงานภายใต้ความตระหนักรู้และยึดมั่นในมาตรฐานจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยไม่ก่อให้เกิดอันตรายหรือผลกระทบเชิงลบต่อพื้นที่ ในกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลทุกมิติ จึงเป็นการเข้าไปเรียนรู้ร่วมกับชุมชนด้วยความโปร่งใส ปกป้องสิทธิส่วนบุคคล และรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลอย่างรัดกุม เพื่อสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และคณะผู้วิจัยขออนุญาตบันทึกภาพตัวแทนประชาชน ผู้นำชุมชน รวมทั้งคณาจารย์และบุคลากรนักบริหารจัดการงานบริการวิชาการเชิงพื้นที่ (ABM) ในขั้นตอนการอบรมหลักสูตรการจัดการเชิงพื้นที่ (Area-Based Management: ABM) สำหรับการรายงานผลการดำเนินงาน และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) วิเคราะห์ระดับความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมอบรม ABM โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) วิเคราะห์ข้อมูลจากการลงพื้นที่ การสังเกตพฤติกรรม และการสะท้อนคิด (AAR) ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่ออธิบายพลวัตการเปลี่ยนแปลงทักษะของผู้เข้าร่วมอบรมและผลกระทบเบื้องต้นที่เกิดขึ้นกับชุมชนตำบลบ้านดู่

ผลการวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการในโครงการหลักสูตรพัฒนานักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ดำเนินการโดยสำนักยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นและบริการวิชาการ ได้ดำเนินการตามวงจรการเรียนรู้สู่การปฏิบัติจริง (Action-Learning) โดยมีผลการดำเนินงานแบ่งตามระยะกิจกรรม ดังนี้

1. ผลลัพธ์จากการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรพัฒนานักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ ABM

การยกระดับสมรรถนะ (Capacity Building) คณาจารย์และบุคลากรที่เข้าร่วมโครงการได้รับการปรับฐานคิด (Mindset) จากการบริการวิชาการแบบจัดกิจกรรมทางเดียว สู่การวิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) และการออกแบบกรอบตรรกะ (Logical Framework) เพื่อตอบโจทย์แหล่งทุนระดับพื้นที่ อาทิ หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) หรือยุทธศาสตร์จังหวัดเชียงราย ตลอดจนกองทุนสนับสนุนการวิจัยและการพัฒนา งบประมาณบริการวิชาการและพัฒนาท้องถิ่น เป็นต้น

ภาพที่ 1 การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรพัฒนานักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ ABM

ผลการประเมินความพึงพอใจ ผู้เข้าร่วมโครงการมีระดับความพึงพอใจในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะในประเด็นความสามารถของวิทยากร และการได้รับเครื่องมือที่สามารถนำไปปรับใช้ในการเขียนข้อเสนอโครงการได้จริง

ตารางที่ 1 ผลการประเมินภาพรวมความพึงพอใจการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรพัฒนานักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ ABM

ความพึงพอใจการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรพัฒนานักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ ABM	ค่าเฉลี่ย (เต็ม 5)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับ
มิติอรรถประโยชน์			
ด้านเนื้อหาหลักสูตรพัฒนานักบริการวิชาการเชิงพื้นที่	4.42	0.74	มาก
ด้านวิทยากรและทีม	4.55	0.70	มากที่สุด
ด้านเทคนิคกระบวนการ	4.35	0.65	มาก
ด้านการสังเคราะห์ปัญหาอย่างมีส่วนร่วม	4.42	0.63	มาก

ตารางที่ 1 ผลการประเมินภาพรวมความพึงพอใจการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรพัฒนานักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ ABM (ต่อ)

ความพึงพอใจการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรพัฒนานักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ ABM	ค่าเฉลี่ย (เต็ม 5)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับ
มิติบริหารจัดการ			
ด้านสถานที่ดำเนินการจัดกิจกรรมฝึกอบรม	4.35	0.54	มาก
ด้านเทคโนโลยี อุปกรณ์ และสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้	4.32	0.69	มาก
ด้านการอำนวยความสะดวก	4.45	0.70	มาก
ด้านความเหมาะสมของระยะเวลา	4.35	0.70	มาก

จากตารางที่ 1 แสดงผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการต่อการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรพัฒนานักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ (ABM) พบว่า ในภาพรวมผู้เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ ในมิติอรรถประโยชน์ พบว่า ประเด็นที่มีระดับความพึงพอใจเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านวิทยากรและทีม (ค่าเฉลี่ย = 4.55, S.D. = 0.70) ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด มิติบริหารจัดการ พบว่า ประเด็นที่มีระดับความพึงพอใจเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการอำนวยความสะดวก (ค่าเฉลี่ย = 4.45, S.D. = 0.70) รองลงมา คือ ด้านสถานที่ดำเนินการจัดกิจกรรมฝึกอบรม และด้านความเหมาะสมของระยะเวลา ซึ่งมีระดับความพึงพอใจเท่ากัน (ค่าเฉลี่ย = 4.35) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในระยะนี้สะท้อนให้เห็นว่า ความเชี่ยวชาญของทีมวิทยากรและกระบวนกร (Facilitator) เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการสร้างความพึงพอใจและกระตุ้นการเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมโครงการในช่วงการปรับฐานคิด (Mindset) ก่อนลงพื้นที่จริง

คณะผู้วิจัย ตั้งข้อสังเกตผลการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า ผลการประเมินในทุกประเด็นมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด (4.32 - 4.55) และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ค่อนข้างต่ำ (0.54 - 0.74) ซึ่ง S.D. ที่ต่ำกว่า 1.00 บ่งชี้ว่า ผู้เข้าร่วมอบรมมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกัน จุดแข็งที่สุดของหลักสูตรนี้ คือ ด้านวิทยากรและทีม ซึ่งได้คะแนนสูงสุด (4.55 ระดับมากที่สุด) สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนกร (Facilitator) หรือทีมงานมีศักยภาพสูงมากในการถ่ายทอดความรู้และดึงการมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับหัวใจสำคัญของการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่วิทยากรต้องทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง (Mentor) ที่ดี ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่า มิติอรรถประโยชน์ พบว่า เนื้อหาหลักสูตรและการสังเคราะห์ปัญหาได้คะแนนสูงเท่ากัน (4.42) แสดงว่าผู้เข้าร่วมมองว่าเนื้อหา ABM ที่นำมาใช้นั้นตอบโจทย์ และสามารถนำไปวิเคราะห์ปัญหาชุมชนได้จริง รวมถึงในมิติบริหารจัดการ พบว่า ด้านการอำนวยความสะดวกได้คะแนนสูงสุดในกลุ่มนี้ (4.45) ตามมาด้วยด้านสถานที่ (4.35) ซึ่งได้ค่า S.D. ต่ำสุดเพียง 0.54 สามารถอธิบายได้ว่า ผู้เข้าร่วมเกือบทุกคนเห็นพ้องต้องกันว่าสถานที่จัดกิจกรรมมีความเหมาะสมมาก

ตารางที่ 2 ผลการประเมินภาพรวมความพึงพอใจการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรพัฒนานักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ ABM ปฏิบัติการภาคสนาม

ความพึงพอใจในระยะปฏิบัติการภาคสนาม	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับ
มิติอรรถประโยชน์			
ด้านเนื้อหาหลักสูตรการปฏิบัติการภาคสนาม	4.51	0.63	มากที่สุด
ด้านความเชี่ยวชาญนวัตกรชุมชน	4.35	0.71	มาก

ตารางที่ 2 ผลการประเมินภาพรวมความพึงพอใจการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรพัฒนานักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ ABM ปฏิบัติการภาคสนาม (ต่อ)

ความพึงพอใจในระยะปฏิบัติการภาคสนาม	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับ
ด้านเทคนิคกระบวนการ	4.45	0.84	มาก
ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และตอบคำถาม	4.53	0.84	มากที่สุด
มิติบริหารจัดการ			
ด้านสถานที่ดำเนินการจัดกิจกรรมฝึกอบรม	4.57	0.71	มากที่สุด
ด้านเทคโนโลยี อุปกรณ์ และสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้	4.53	0.60	มากที่สุด
ด้านการอำนวยความสะดวก	4.63	0.62	มากที่สุด
ด้านความเหมาะสมของระยะเวลา	4.59	0.54	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 แสดงผลการประเมินความพึงพอใจในระยะการปฏิบัติการภาคสนาม (Fieldwork) พบว่า ระดับความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างชัดเจน โดยส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อ ในมิติอรรถประโยชน์ พบว่า ประเด็นที่ได้รับความพึงพอใจสูงสุด คือ ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และตอบคำถาม (ค่าเฉลี่ย = 4.53, S.D. = 0.84) รองลงมา คือ ด้านเนื้อหาหลักสูตรการปฏิบัติการภาคสนาม (ค่าเฉลี่ย = 4.51, S.D. = 0.63) ส่วนใน มิติบริหารจัดการ พบว่า ทุกประเด็นมีคะแนนเฉลี่ยในระดับมากที่สุด โดยประเด็นที่มีระดับความพึงพอใจสูงสุดอันดับหนึ่ง คือ ด้านการอำนวยความสะดวก (ค่าเฉลี่ย = 4.63, S.D. = 0.62) รองลงมา คือ ด้านความเหมาะสมของระยะเวลา (ค่าเฉลี่ย = 4.59, S.D. = 0.54) และด้านสถานที่ดำเนินการจัดกิจกรรม (ค่าเฉลี่ย = 4.57, S.D. = 0.71) ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาภาพรวมจากทั้งสองระยะชี้ให้เห็นว่า กระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Action-Learning) ในพื้นที่นำร่อง (Sandbox) ส่งผลให้คณาจารย์เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามศาสตร์อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ การบริหารจัดการพื้นที่และการอำนวยความสะดวกที่มีประสิทธิภาพ ยังเป็นปัจจัยหนุนเสริมที่ทำให้การลงพื้นที่วิเคราะห์ปัญหาของชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการได้อย่างสมบูรณ์ โดยสามารถสรุปได้ใน 3 ประเด็นสำคัญดังนี้

1.1 คะแนนความพึงพอใจพุ่งสูงขึ้นในระยะภาคสนาม พบว่า คะแนนในตารางที่ 2 อยู่ในระดับมากที่สุด ถึง 6 จาก 8 รายการ ต่างจากตารางที่ 1 ที่ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก สิ่งนี้เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ (Empirical Evidence) ที่ยืนยันว่า การเรียนรู้แบบ Action-Learning หรือการลงพื้นที่ Sandbox ตอบโจทย์นักวิชาการ (ทั้งคณาจารย์และบุคลากรมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย) มากกว่าการนั่งอบรมเชิงปฏิบัติการในห้อง

1.2 การบริหารจัดการ คือ หัวใจของการลงพื้นที่ ในมิติบริหารจัดการ คะแนน 4.50 ทุกข้อ โดยเฉพาะด้านการอำนวยความสะดวก ได้คะแนนสูงสุดของโครงการ (4.63) และความเหมาะสมของเวลา (4.59) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ทีมบริหารจัดการโครงการเตรียมตัวประสานงานกับพื้นที่เป้าหมายตำบลบ้านดู่ได้อย่างยอดเยี่ยม ทำให้นักบริหารงานบริการวิชาการเชิงพื้นที่สามารถโฟกัสกับการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ชุมชนได้เต็มที่โดยไม่ต้องกังวลเรื่องระบบจัดการ

1.3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คือ หัวใจของอรรถประโยชน์ ในมิติอรรถประโยชน์ ข้อที่ได้คะแนนสูงสุด คือ ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และตอบคำถาม (4.53) แสดงให้เห็นว่าระหว่างการลงพื้นที่ ผู้เข้าร่วมไม่ได้แค่ไปดูงาน แต่เกิดกระบวนการวิพากษ์ ถกเถียง และแลกเปลี่ยนมุมมองข้ามศาสตร์ ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการสร้างนักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ ABM

2. ผลสัมฤทธิ์จากการลงพื้นที่ปฏิบัติการร่วม ณ พื้นที่นำร่อง ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

ตำบลบ้านดู่ ถูกใช้เป็นพื้นที่ Sandbox ทดลอง เนื่องจากเป็นพื้นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยที่มีพลวัตสูง (กึ่งเมืองกึ่งชนบท) มีทั้งประเด็นเศรษฐกิจชุมชนและชุมชนรอบรั้วมหาวิทยาลัย พบว่า ผลสัมฤทธิ์เชิงพฤติกรรมในการประยุกต์ใช้ทักษะของผู้เข้าร่วมโครงการ ผ่านการลงพื้นที่ปฏิบัติการจริงเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่นำร่องตำบลบ้านดู่ สามารถนำเสนอได้ดังนี้

ตารางที่ 3 สรุปผลการประเมินสมรรถนะ

ด้านสมรรถนะ/ ประเด็นการประเมิน	ระดับก่อนพัฒนา ระดับ 2 (พื้นฐาน)	ระดับหลังพัฒนา ระดับ 3 (ประยุกต์ใช้)	พฤติกรรม/ ผลลัพธ์ที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลง
สมรรถนะด้านการวิเคราะห์พื้นที่และทุนทางสังคม	48 (80.00%)	52 (86.67%)	ฟัง Pain points แท้จริงโดยปราศจากอคติด้วยเครื่องมือเปลี่ยนจากการคิดแทน (Top-down) สู่การร่วมสร้างสรรค์ (Co-creation)
สมรรถนะการบูรณาการความร่วมมือ	45 (75.00%)	55 (91.67%)	ก้าวข้ามการมองปัญหาแบบแยกส่วน (Silo) และบูรณาการข้ามศาสตร์
สมรรถนะการออกแบบนวัตกรรมและการเขียนโครงร่าง	50 (83.33%)	51 (85.00%)	เครือข่ายความร่วมมือในการขับเคลื่อนต่อเนื่องการพัฒนาข้อเสนอโครงการและนวัตกรรม
การตระหนักรู้ถึงผลกระทบและเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs)	42 (70.00%)	56 (93.33%)	การต่อยอดสู่การพัฒนาข้อเสนอโครงการที่เกี่ยวกับการขับเคลื่อน SDGs

เกณฑ์การแปลผลระดับสมรรถนะ (Rubric Level)
ระดับ 1 (เริ่มต้น-Novice) มีความรู้เชิงทฤษฎี แต่ยังไม่สามารถลงมือปฏิบัติในพื้นที่จริงได้
ระดับ 2 (พื้นฐาน-Basic) นำเครื่องมือไปใช้ได้ตามขั้นตอนเดิม แต่ยังยึดติดกรอบวิชาการและมองปัญหาแยกส่วน
ระดับ 3 (ประยุกต์ใช้ได้-Proficient) ปรับใช้เครื่องมือยืดหยุ่นตามบริบท ฟังเชิงลึก และร่วมแก้ปัญหากับชุมชนได้จริง
ระดับ 4 (เชี่ยวชาญ/ผู้นำการเปลี่ยนแปลง-Advanced) ถอดบทเรียน ขับเคลื่อนนโยบาย และขยายนวัตกรรมชุมชนสู่ความยั่งยืนได้

จากผลการประเมินสมรรถนะของผู้เข้าร่วมโครงการ จำนวน 60 คน ผ่านเกณฑ์การประเมินตามสภาพจริงด้วยรูบริก พบว่า ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่มีพัฒนาการก้าวข้ามจากระดับที่ 2 (ระดับพื้นฐาน) ขึ้นสู่ระดับที่ 3 ระดับประยุกต์ใช้ได้ ในทุกด้านอย่างชัดเจน โดยสมรรถนะด้านการตระหนักรู้ถึงผลกระทบและเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) มีผู้ผ่านเกณฑ์ระดับที่ 3 สูงสุด คิดเป็นร้อยละ 93.33 (56 คน) รองลงมา คือ ด้านสมรรถนะการบูรณาการความร่วมมือ คิดเป็นร้อยละ 91.67 (55 คน) ด้านสมรรถนะด้านการวิเคราะห์พื้นที่และทุนทางสังคม คิดเป็นร้อยละ 86.67 (52 คน) และด้านสมรรถนะการออกแบบนวัตกรรมและการเขียนโครงร่างคิดเป็นร้อยละ 85.00 (51 คน) ตามลำดับ

สามารถจัดหมวดหมู่และสรุปผลสัมฤทธิ์เชิงพฤติกรรมในการประยุกต์ใช้ทักษะของผู้เข้าร่วมโครงการผ่านการลงพื้นที่ปฏิบัติการจริงเพื่อแก้ไขปัญหาพื้นที่นำร่อง ดังนี้

2.1 ด้านการประยุกต์ใช้เครื่องมือ พบว่า ผู้เข้าร่วมได้ทดลองใช้เครื่องมือสำรวจชุมชน (Community Mapping) และเทคนิคการฟังเชิงลึก (Deep Listening) ร่วมกับผู้นำชุมชนและกลุ่มอาชีพในตำบลบ้านดู่ ตลอดจนต้นไม้ของชุมชน เพื่อสังเคราะห์ประเด็นปัญหาและแนวทางแก้ไขด้วยโครงการพัฒนาร่วมกับผู้นำ ตัวแทนชุมชน การจัดทำแผนที่ชุมชนร่วมกับชุมชนตำบลบ้านดู่ในครั้งนี้ จึงไม่ใช่เพียงการวาดแผนที่ทางภูมิศาสตร์ แต่คือ การทำแผนที่ทุนทางสังคม (Social Capital Mapping) เพื่อค้นหาจุดแข็งและโอกาสที่ซ่อนอยู่ เช่น การเชื่อมโยงเส้นทางเศรษฐกิจระหว่างตลาดชุมชนกับกลุ่มนักศึกษา หรือการระบุพื้นที่ที่มีปราชญ์ชาวบ้านอาศัยอยู่

สำหรับเทคนิคการฟังเชิงลึก (Deep Listening) ผู้เข้าร่วมได้ลดช่องว่างแห่งอำนาจ (Power Distance) ระหว่างนักวิชาการกับชาวบ้าน เปิดใจรับฟังปัญหาความเดือดร้อนที่แท้จริง (Pain points) ของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ โดยปราศจากอคติหรือการด่วนสรุปจากทฤษฎีในตำรา

การใช้เครื่องมือต้นไม้ชุมชน/ต้นไม้ปัญหา (Problem/Objective Tree) เป็นการสังเคราะห์ปัญหาร่วมกับผู้นำและตัวแทนชุมชน โดยช่วยกันวิเคราะห์ตั้งแต่ “รากเหง้า” ของปัญหา (Root causes) ไปจนถึง “ผลกระทบ” (Impacts) ที่เกิดขึ้น กระบวนการนี้ทำให้ข้อเสนอโครงการที่เกิดขึ้นตามมา ไม่ใช่โครงการที่เกิดจากการคิดแทนโดยนักวิชาการ (Top-down) แต่เป็นโครงการพัฒนานวัตกรรมที่ชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน (Co-creation)

2.2 ด้านการประเมินด้วยรูบริค (Rubric Assessment) จากการสังเกตพฤติกรรม พบว่า ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่สามารถขยับสมรรถนะจาก “ระดับที่ 2 (ระดับพื้นฐาน)” ขึ้นสู่ “ระดับที่ 3 (ประยุกต์ใช้ได้)” โดยสามารถระบุปัญหาหลัก เชื่อมโยงบริบทของพื้นที่ และเริ่มสื่อสารเพื่อสร้างความไว้วางใจกับชาวบ้านได้ดีขึ้น

การเชื่อมโยงบริบทพื้นที่ (Contextualization) ผู้เข้าร่วมก้าวข้ามการมองปัญหาแบบแยกส่วน (Silo) สามารถระบุความเชื่อมโยงได้ว่า ปัญหาของกลุ่มอาชีพหนึ่งอาจส่งผลกระทบต่ออีกกลุ่มหนึ่งในตำบลบ้านดู่ และสามารถนำความรู้ข้ามศาสตร์มาวิเคราะห์หาทางออกได้

การสร้างความไว้วางใจ (Trust & Rapport Building) พฤติกรรมที่เด่นชัดที่สุด คือ ผู้เข้าร่วมมีทักษะในการสื่อสารด้วยภาษาที่เข้าถึงง่าย แสดงความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) และให้เกียรติภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้แกนนำชุมชนเกิดความไว้วางใจ กล้าที่จะเปิดเผยข้อมูลเชิงลึก และพร้อมที่จะร่วมเป็นเครือข่ายในการขับเคลื่อนโครงการบริการวิชาการต่อไปในอนาคต

ภาพที่ 2 การลงพื้นที่ปฏิบัติการร่วม

3. ผลการกระจายตัวลงพื้นที่ด้วยตนเองของผู้เข้าร่วมอบรม

หลังจากผ่านการลงพื้นที่ร่วมกัน ผู้เข้าร่วมได้กระจายตัวลงพื้นที่เป้าหมายของตนเองอย่างอิสระ เพื่อเจาะลึกประเด็นปัญหาเฉพาะด้าน ซึ่งสำนักยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นและบริการวิชาการ ดำเนินการกำกับติดตามร่วมกับคณะผู้วิจัย พบว่า มีผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการสำคัญ ในการสร้างเครือข่าย 5 ประสาน (Quintuple Helix) ซึ่งผู้เข้าร่วมสามารถระบุและเข้าถึงกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก (Stakeholders) ในพื้นที่ของตนเองได้อย่างแม่นยำขึ้น เช่น การทำงานร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้ประกอบการรายย่อย และมีผลสะท้อนในเวทีการถอดบทเรียนด้านการเปลี่ยนบทบาท (Role Transformation) คณาจารย์และบุคลากรสามารถแสดงบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) มากกว่าการเป็นผู้สอน โดยปล่อยให้ชุมชนเป็นผู้นำในการสะท้อนปัญหาและความต้องการของตนเองได้อย่างแท้จริง

4. ผลลัพธ์เชิงประจักษ์ ข้อเสนอโครงการและการสะท้อนคิดนวัตกรรมชุมชน

ในระยะสุดท้าย ผู้เข้าร่วมโครงการได้สังเคราะห์ข้อมูลจากการลงพื้นที่ นำมาสู่ผลผลิต (Outputs) ที่สำคัญ ดังนี้

4.1 การพัฒนาข้อเสนอโครงการ (Proposal Development) เกิดร่างข้อเสนอโครงการบริการวิชาการเชิงพื้นที่ที่มุ่งเป้าขอรับทุนสนับสนุนภายนอก โดยตัวโครงการมีความแหลมคมขึ้น มุ่งเน้นไปที่การสร้างนวัตกรรมการพัฒนาสังคม การจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน และการยกระดับเศรษฐกิจฐานรากที่สอดคล้องกับเป้าหมาย SDGs ทั้งเป้าหมายที่ 1 การมุ่งขจัดความยากจน สอดคล้องเชื่อมโยงกับเป้าหมายที่ 10 ขับเคลื่อนการลดความเหลื่อมล้ำ และเป้าหมายที่ 11 การร่วมสร้างสรรค์เมืองยั่งยืน จากชุมชนฐานรากตำบลบ้านดู่

4.2 การสะท้อนคิดเพื่อพัฒนานวัตกรรม (AAR & Reflection) กระบวนการถอดบทเรียน (After Action Review) พบว่า ผู้เข้าร่วมเกิดความตระหนักรู้ว่านวัตกรรมชุมชน ไม่จำเป็นต้องเป็นเทคโนโลยีขั้นสูงเสมอไป แต่คือ การจัดการทุนทางสังคมที่มีอยู่ (เช่น ภูมิปัญญา ทรัพยากรท้องถิ่น) มาผนวกกับองค์ความรู้ข้ามศาสตร์ของมหาวิทยาลัย เพื่อแก้ปัญหาปากท้องและคุณภาพชีวิตของชุมชนได้อย่างตรงจุด

การวิจัยเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ บรรลุวัตถุประสงค์ในการยกระดับสมรรถนะคณาจารย์และบุคลากรของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายอย่างเป็นรูปธรรม ผ่านกระบวนการอบรมเชิงปฏิบัติการ (ABM) ผสานกับการลงพื้นที่นำร่อง (Sandbox) ณ ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และการกระจายตัวลงพื้นที่จริงด้วยตนเอง ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะของผู้เข้าร่วมสามารถเกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรม (Behavioral Change) ด้วยการปรับเปลี่ยนบทบาทจากผู้บรรยาย มาเป็นกระบวนกร (Facilitator) ที่สามารถประยุกต์ใช้เครื่องมือการสำรวจชุมชนและการฟังเชิงลึกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ สิ่งที่เกิดขึ้น คือ การพัฒนาข้อเสนอโครงการ (Proposal) ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนพื้นที่และแหล่งทุนระดับชาติ ตลอดจนเกิดการสะท้อนคิด (Reflection) ที่นำไปสู่แนวทางการพัฒนานวัตกรรมชุมชนร่วมกับภาคีเครือข่าย เพื่อยกระดับเศรษฐกิจฐานรากตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)

อภิปรายผล

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ (Systemic Change) ในการทำหน้าที่บริการวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งสามารถอภิปรายข้อค้นพบที่สำคัญได้ 3 ประเด็น ดังนี้

1. พื้นที่ปฏิบัติการ (Sandbox) คือ กลไกสำคัญในการเปลี่ยนผ่านกรอบคิด จากการประเมินด้วยเกณฑ์รูบริคพบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการสามารถยกระดับสมรรถนะจากระดับพื้นฐาน สู่ระดับการประยุกต์ใช้ได้ ปรากฏการณ์นี้อภิปรายได้ว่า การใช้ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีพลวัตแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท ผู้เข้าร่วมต้องเผชิญกับบริบทปัญหาจริง ด้วยการเรียนรู้ในพื้นที่จริง กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) คณาจารย์และบุคลากรของมหาวิทยาลัยต้องทลายไซโล (Silo) ทางวิชาการ และนำแนวคิดการมุ่งเน้นผลลัพธ์มาใช้ ซึ่งพิสูจน์แล้วว่าสมรรถนะการวิเคราะห์พื้นที่เกิดจากการปฏิบัติจริงมากกว่าการอบรมแบบบรรยายอย่างเดียว โดยสอดคล้องกับผลการศึกษาทบทวนกรอบแนวคิดปัญหาการไม่ประสานงานกันและไซโลซินโดรม (Silo syndrome) ในหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งการประสานงานถือเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งโดยเฉพาะกระแสการจัดการแนวใหม่ที่ปรับเปลี่ยนจากระบบราชการขนาดใหญ่แบบหลากหลายวัตถุประสงค์ ไปสู่หน่วยงานย่อยที่เน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะขึ้นเป็นจำนวนมากและต้องอาศัยการประสานงานระหว่างกันเพื่อลดความซ้ำซ้อนและความขัดแย้ง (กิตติ วิสารกาญจน, 2566)

2. นักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ ABM ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ต้องใช้กลยุทธ์การพลิกบทบาทกระบวนการสร้างนวัตกรรมการพัฒนาสังคมจากฐานราก ผลการประเมินความพึงพอใจในระยะปฏิบัติการภาคสนามที่สูงถึง 4.53 ในด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สอดคล้องกับพฤติกรรมเชิงประจักษ์ที่ผู้เข้าร่วมสามารถประยุกต์ใช้เครื่องมือฝึกอบรม ABM อาทิ แผนที่ชุมชน การฟังเชิงลึก ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเปลี่ยนบทบาทจากผู้สอนเป็นกระบวนกร ลดช่องว่างทางอำนาจระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน ทำให้แกนนำชุมชนกล้าเปิดเผยปัญหาที่แท้จริง ข้อเสนอโครงการที่เกิดขึ้นจึงเปลี่ยนผ่านจากกระบวนการที่มหาวิทยาลัยคิดให้ ไปสู่การสร้างสรรค์ร่วมกันที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง เป็นไปตามกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่มีความสอดคล้องกับผลการศึกษาที่นำเสนอถึงแบบจำลองการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยใช้ตัวอย่างจากโครงการทางสังคมของรัฐบาลกลาง 3 โครงการ ได้แก่ การฟื้นฟูเมือง การต่อต้านความยากจน และโครงการเมืองต้นแบบของอเมริกา (Arnstein, S. R., 1969) ดังนั้น นักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ของมหาวิทยาลัยจึงมุ่งเน้นกลไกการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมด้วยเครื่องมือฝึกอบรมเพื่อการรับทราบข้อมูลบริบทที่แท้จริงและต่อยอดสู่การสร้างสรรค์โครงการตอบโจทย์ของพื้นที่

ตลอดจนปรากฏผลการวิจัยด้านบูรณาการความร่วมมือ (ร้อยละ 91.67) แสดงถึงการก้าวข้ามกรอบความรู้เดิมแบบแยกส่วน (Silo) ผู้เข้าร่วมเริ่มมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในตำบลบ้านดู่ ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะของ “นักพัฒนาพื้นที่เชิงรุก (Active Change Agents)” ที่สามารถเชื่อมโยงโจทย์จริงของชุมชนเข้ากับองค์ความรู้หลากมิติเพื่อสร้างแนวทางแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายจะต้องมีการขับเคลื่อนเชิงนโยบายในมิติด้านการบริหารการศึกษา ซึ่งผู้บริหารสามารถนำศักยภาพของมหาวิทยาลัยขับเคลื่อนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สู่การบริการวิชาการ ที่เป็นรูปธรรมจากการปฏิบัติการภาคสนามของนักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ รวมถึงกลไกการจัดการความรู้ที่ครอบคลุมการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างมีดุลยภาพ

3. การขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก จากผลการวิจัยสามารถสะท้อนถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตจากเศรษฐกิจฐานรากด้วยกลไกนักบริหารจัดการงานบริการวิชาการเชิงพื้นที่ ที่สามารถถอดบทเรียนความสำเร็จของการสังเคราะห์ปัญหาโดยใช้เครื่องมือต้นไม้ปัญหา นำไปสู่การออกแบบโครงการที่เชื่อมโยงการจัดการทุนทางสังคมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก สอดคล้องกับแนวคิดเครือข่าย 5 ประสานของ Cohen, J. M. & Uphoff, N. T. ที่ว่าด้วยเรื่องการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม และประเด็นนี้ได้รับการสนับสนุนอย่างชัดเจนจากการศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการบริการวิชาการเชิงพื้นที่ ตลอดจนแนวคิดการพัฒนาที่เริ่มเปลี่ยนผ่านจากรูปแบบการเติบโตที่เน้นการลงทุนด้านทุนตั้งแต่เมื่อทศวรรษ 1960 ไปสู่แนวทางที่เน้นประชาชนเป็นศูนย์กลางและมุ่งตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน โดยพบว่า มีความสอดคล้องในการให้ความสำคัญกับเครือข่ายการพัฒนาและการมีส่วนร่วม โดยกลายเป็นกระแสหลักในแนวคิดการพัฒนาช่วงทศวรรษ 1970 ในกระบวนการดังกล่าว มีการหันมาใช้กลยุทธ์การพัฒนาที่เกี่ยวข้องหลายประการ โดยหนึ่งในกลยุทธ์ที่สำคัญที่สุดแต่กลับเป็นที่เข้าใจน้อยที่สุด คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน (Popular Participation) (Cohen, J. M. & Uphoff, N. T., 1980)

ปัจจุบันมีการศึกษาวิจัยและดำเนินกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของภาครัฐและองค์กรผู้ให้ทุนในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนา ได้แก่ ผลการศึกษาของ ต่อศักดิ์ โกษาวัง และคณะ กรณีศึกษาการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก กลุ่มมีภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตเครื่องจักสานดั้งเดิม อาทิ ชะลอม พัด ตะกร้า ลายสองและลายสาม แต่เผชิญความท้าทายในการปรับตัวเข้าสู่ตลาดสมัยใหม่ เมื่อนักวิชาการเข้าไปมีส่วนร่วมพัฒนาผลิตภัณฑ์และปรับรูปแบบให้ร่วมสมัย โดยยังคงอัตลักษณ์ชุมชนไว้ ส่งผลให้เกิดการเพิ่มมูลค่าและตอบสนองผู้บริโภคยุคใหม่โดยไม่สูญเสียคุณค่าทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ การศึกษาดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงความคุ้มค่าของการทำงานเชิงพื้นที่ โดยพบว่าผลการประเมินผลตอบแทนทางสังคมมีค่าเท่ากับ 3.02 ซึ่งหมายความว่าการลงทุน 1 บาท สามารถสร้างผลตอบแทนทางสังคมได้ถึง 3.02 บาท ข้อมูลเชิงประจักษ์นี้เป็นเครื่องยืนยันว่า หากบุคลากรมหาวิทยาลัยได้รับการพัฒนาสมรรถนะผ่านหลักสูตรนักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ และลงไปปฏิบัติงานในฐานะผู้ร่วมขับเคลื่อนอย่างแท้จริง จะไม่เพียงแต่ช่วยรักษาความยั่งยืนของมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ยังสร้างผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่สามารถวัดผลได้อย่างเป็นรูปธรรม (ต่อศักดิ์ โกษาวัง และคณะ, 2569)

4. ด้านนโยบายและการบริหารการศึกษา โดยพบว่า มีแนวทางการปฏิรูปพันธกิจบริการวิชาการสู่การบริหารจัดการเชิงพื้นที่ ในบริบทของการบริหารสถาบันอุดมศึกษา ผลลัพธ์สมรรถนะด้านเครื่องมือและการร่วมสร้างสรรค์ (ร้อยละ 86.67) สะท้อนความสำเร็จในการปรับบทบาทมหาวิทยาลัยสู่การเป็น “มหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่ (Area-based University)” ผู้บริหารสามารถนำผลนี้ไปออกแบบโครงสร้างการบริหารงานบริการวิชาการ ให้เปลี่ยนจากการส่งมอบโครงการแบบครั้งคราว (Transactional Service) ไปสู่การเป็นหุ้นส่วนยุทธศาสตร์ร่วมพัฒนาชุมชน (Strategic Community Partnership) ที่เน้นการแก้ปัญหาเชิงประเด็นจริง รวมถึงต่อยอดจากการพัฒนานักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ ABM ซึ่งผลการวิจัยสะท้อนถึงสมรรถนะด้านการตระหนักรู้ถึงผลกระทบและเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) ร้อยละ 93.33 สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารทรัพยากรบุคคลแบบองค์รวม ที่มุ่งสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงปรับตัวที่ต้องบูรณาการงานสอน การวิจัย และการบริการสังคมเข้าด้วยกันอย่างไร้รอยต่อ การบริหารการศึกษาที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Engagement) เปลี่ยนสภาพแวดล้อมการเรียนรู้จากห้องเรียน เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยและท้องถิ่นอย่างแท้จริง

ดังนั้น ผลการวิจัยนี้สามารถอภิปรายถึงการออกแบบข้อเสนอโครงการที่ก้าวข้ามการบริการวิชาการแบบให้เปล่าสู่การสร้างกลไกเครือข่ายความร่วมมือโดยกระบวนการเชิงพื้นที่ เกิดการบูรณาการความรู้ร่วมกับภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่การเคารพและรักษาระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น การทำงานแบบบูรณาการนี้ ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดนวัตกรรมการพัฒนาสังคมที่ตอบสนองความต้องการของพื้นที่ แต่ยังเป็นฟันเฟืองสำคัญในการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะการต่อยอดพันธกิจดำเนินงานของมหาวิทยาลัยสู่เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 17 ที่มุ่งเน้นการสร้างหุ้นส่วนความร่วมมือเพื่อการพัฒนา ซึ่งถือเป็นบทพิสูจน์ถึงศักยภาพของมหาวิทยาลัยในการทำหน้าที่เป็นแกนกลางเชื่อมการดำเนินงานทุกภาคส่วน เป็นมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์ข้อค้นพบและผลการวิจัยทั้งหมด องค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ (Body of Knowledge) ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถสกัดผังเชิงระบบที่เรียกว่า “การบริการวิชาการเชิงพื้นที่แบบร่วมสร้างสรรค์ผ่านกลไกพื้นที่ตำบลบ้านดู่ (BANDU Sandbox Co-creation Model for Area-Based Academic Service) โดยโมเดลนี้แสดงให้เห็นกระบวนการทำงานที่เป็นพลวัต (Dynamic Process) ตั้งแต่จุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนผ่านวิธีคิดไปจนถึงการสร้างผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมสู่การยกระดับหลักสูตรพัฒนานักบริหารจัดการงานบริการวิชาการเชิงพื้นที่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายอย่างเป็นรูปธรรม ดังภาพที่ 3

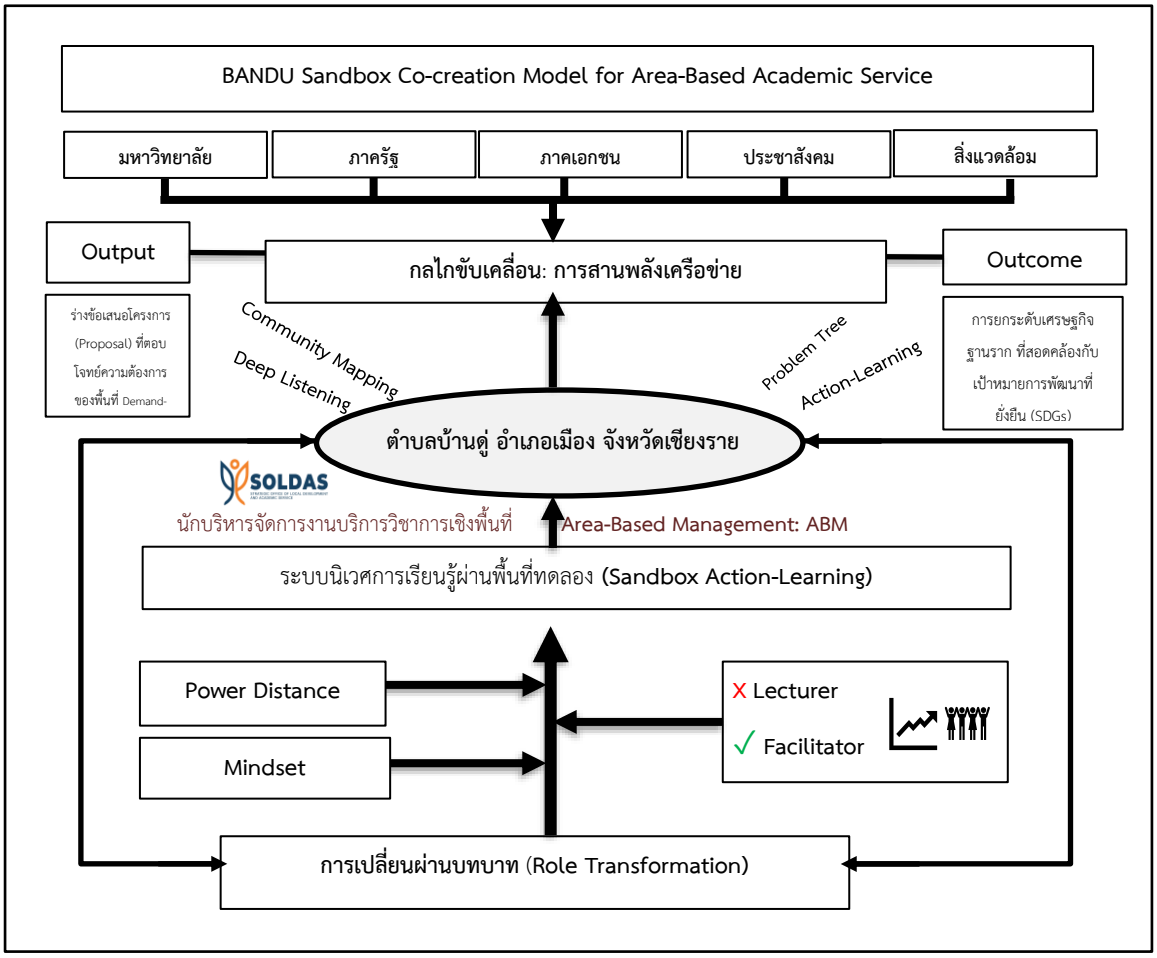

ภาพที่ 3 รูปภาพแสดงความเชื่อมโยงองค์ความรู้จากกระบวนการวิจัย

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการพัฒนาหลักสูตรและยกระดับสมรรถนะด้านการจัดการเชิงพื้นที่ (ABM) สามารถสรุปได้ว่า หลักสูตรประสบความสำเร็จในการยกระดับสมรรถนะของคณาจารย์และบุคลากร จำนวน 60 ท่าน พบว่า ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่สามารถยกระดับสมรรถนะเชิงพฤติกรรมซึ่งมีกลไกนักบริหารการจัดการงานบริการวิชาการเชิงพื้นที่ ที่ช่วยปรับเปลี่ยนกรอบคิด และพลิกบทบาทของกระบวนกรที่มีผลลัพธ์เชิงประจักษ์ในพื้นที่ Sandbox ตำบลบ้านดู่ที่สามารถประยุกต์ใช้เครื่องมือเพื่อร่วมสร้างนวัตกรรมกับพื้นที่ได้จริง มีตัวชี้วัดการส่งข้อเสนอโครงการด้านการพัฒนาท้องถิ่น งบประมาณ พ.ศ. 2570 เพื่อดำเนินการในพื้นที่จังหวัดเชียงราย จำนวน 18 โครงการ โดยจากข้อค้นพบและการอภิปรายผล คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากการวิจัย ได้แก่ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ที่นำเสนอว่าในการพัฒนาระบบสนับสนุนและกลไกพี่เลี้ยง (Mentoring System) มหาวิทยาลัยควรจัดตั้งกลไกพี่เลี้ยงเพื่อติดตามและสนับสนุนผู้ผ่านการอบรมอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงการนำร่างข้อเสนอโครงการ (Proposal) ไปยื่นขอรับทุนสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เพื่อให้เกิดการผลักดันโครงการสู่การปฏิบัติจริง ตลอดจนการบูรณาการหลักเกณฑ์ภาระงาน (KPI Integration) ผู้บริหารระดับคณะและมหาวิทยาลัยควรพิจารณาปรับปรุงเกณฑ์การนับภาระงานของสายวิชาการ

โดยให้ความสำคัญกับการลงพื้นที่บริการวิชาการเชิงพื้นที่และการขับเคลื่อนนวัตกรรมชุมชน ให้สามารถเทียบเคียงหรือทดแทนภาระงานสอนและงานวิจัยทั่วไปได้ เพื่อสร้างแรงจูงใจในการทำงานระยะยาวรวมทั้งการต่อยอดชุดความรู้ (Knowledge Management) ควรนำชุดเครื่องมือและบทเรียนจากการทำ Sandbox ในพื้นที่ตำบลบ้านดู่นี้ ไปจัดทำเป็นคู่มือแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) และผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน เพื่อพัฒนานักศึกษาให้มีสมรรถนะในการเป็นนักนวัตกรรมการพัฒนาสังคมตั้งแต่ยังศึกษาอยู่ ทั้งนี้ ในการวิจัยครั้งต่อไป ได้มีข้อเสนอแนะควรพิจารณา 2 ประเด็น คือ 1) ควรมีการดำเนินการวิจัยด้านประเมินผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment) ซึ่งติดตามผลในระยะยาว (Longitudinal Study) 1 - 2 ปี เพื่อประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ตำบลบ้านดู่ หลังจากที่ข้อเสนอโครงการได้รับการสนับสนุนงบประมาณและนำไปขับเคลื่อนแล้ว และ 2) ในการขยายผลพื้นที่ Sandbox ควรขยายขอบเขตการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการไปยังพื้นที่ที่มีบริบททางนิเวศและวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไป เช่น พื้นที่บริการวิชาการของมหาวิทยาลัยอย่างตำบลแม่ยาว หรือพื้นที่ชายแดน เช่น อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ เพื่อเปรียบเทียบพลวัตการทำงานของบุคลากร และพัฒนาเครื่องมือ ABM ให้มีความยืดหยุ่นครอบคลุมความหลากหลายของจังหวัดเชียงรายมากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

กระบวนการวิจัยเชิงบูรณาการนี้ เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมฝึกอบรมนักบริหารจัดการงานพัฒนาและบริการวิชาการเชิงพื้นที่ ABM ภายใต้โครงการ เรื่อง “การพัฒนานวัตกรรมชุมชนเชิงพื้นที่ด้วยกระบวนการวิศวกรสังคม (บริหารจัดการเชิงพื้นที่)” ได้รับการสนับสนุนงบประมาณบริหารโครงการ ประจำปีงบประมาณ 2569 สำนักยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นและบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2564). ประกาศกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม เรื่อง การกำหนดกลุ่มสถาบันอุดมศึกษา ประจำปี พ.ศ. 2564. เรียกใช้เมื่อ 1 พฤษภาคม 2569 จาก https://shorturl.asia/2PHU3

กิตติ วิสารกาญจน. (2566). กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ปัญหาการไม่ประสานงานกันและไซโลซินโดรม. วารสารรัฐศาสตร์นิเทศ, 9(2), 51-84.

ต่อศักดิ์ โกษาวัง และคณะ. (2569). การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของผู้ประกอบการ กลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่บ้านวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 14(2), 221-234.

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. (2565). แผนยุทธศาสตร์การพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566-2570). (พิมพ์ครั้งที่ 1). เชียงราย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

ราชกิจจานุเบกษา. (2547). พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547. เล่ม 121 ตอนพิเศษ 23 ก หน้า 1-25 (14 มิถุนายน 2547).

สำนักยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นและบริการวิชาการ. (2568). ลงพื้นที่ขับเคลื่อนโครงการหลักสูตรพัฒนานักบริการวิชาการเชิงพื้นที่ ณ ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เพื่อร่วมแลกเปลี่ยน. เรียกใช้เมื่อ 12 มิถุนายน 2569 จาก https://soldas.crru.ac.th/

หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่. (2565). ยุทธศาสตร์และทิศทางการจัดสรรทุนวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาพื้นที่. กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. เรียกใช้เมื่อ 12 มิถุนายน 2569 จาก https://shorturl.asia/0IDtf

อัชรี กุลบุตร และคณะ. (2567). รูปแบบการจัดการทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง. Journal of Roi Kaensarn Academi, 9(4), 137-157.

Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. Journal of the American Institute of Planners, 35(4), 216-224. https://doi.org/10.1080/01944366908977225.

Cohen, J. M. & Uphoff, N. T. (1980). Participation's place in rural development: Seeking clarity through specificity. World Development, 8(3), 213-235. https://doi.org/10.1016/0305-750X(80)90011-X.

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

1. นโยบายการตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นวารสารวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิตนักศึกษา และคณะครู ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน บริหารการศึกษา และสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed) เปิดรับบทความเฉพาะภาษาไทย โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวา รสาร ทัศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น มิใช่ความคิดของคณะผู้จัดทำ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ ทั้งนี้กองบรรณาธิการไม่สงวนลิขสิทธิ์ในการคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแสดงที่มา ทางวารสารกำหนดออกวารสารปีละ 12 ฉบับ (รายเดือน) ดังต่อไปนี้

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม	ฉบับที่ 2 เดือนกุมภาพันธ์	ฉบับที่ 3 เดือนมีนาคม
ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน	ฉบับที่ 5 เดือนพฤษภาคม	ฉบับที่ 6 เดือนมิถุนายน
ฉบับที่ 7 เดือนกรกฎาคม	ฉบับที่ 8 เดือนสิงหาคม	ฉบับที่ 9 เดือนกันยายน
ฉบับที่ 10 เดือนตุลาคม	ฉบับที่ 11 เดือนพฤศจิกายน	ฉบับที่ 12 เดือนธันวาคม

2. ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

1) บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่นำเสนอการค้นคว้าวิจัย เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน บริหารการศึกษา และสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

2) บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความวิเคราะห์ วิจารณ์หรือเสนอแนวคิดใหม่

3. รูปแบบของการจัดเตรียมต้นฉบับ

1) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาว 8 - 12 หน้ากระดาษ A4 (ไม่รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ THSarabunPSK ตั้งค่าหน้ากระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง

พิมพ์เป็นตัวหนา เช่น ตารางที่ 1 หรือ Table 1 และ ภาพที่ 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่จำเป็นต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

2) ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้ตรงกลางหน้าแรก

3) ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุชื่อสังกัดหรือหน่วยงาน

4) มีบทคัดย่อภาษาไทย จำนวนคำอยู่ที่ 300 คำ

5) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) 3 - 5 คำ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

6) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจาก หัวข้อใหญ่ 3 - 5 ตัวอักษร และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ให้เว้นระยะห่าง 1 บรรทัด

7) การใช้ตัวเลข คำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็น สากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ ดังนี้ (Student Centred Learning)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัยโดยสรุปสั้นกะทัดรัดได้ใจความ

2) บทนำ (Introduction) ระบุความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาในการวิจัยและระบุวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3) วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

4) ผลการวิจัย (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ

5) อภิปรายผล (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด

6) องค์ความรู้ใหม่ (ถ้ามี) (Originality and Body of Knowledge) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย

7) สรุปและข้อเสนอแนะ (Conclusion and Recommendation) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

8) กิตติกรรมประกาศ (ถ้ามี) (Acknowledgement) ระบุเฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีชื่อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์

9) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการอ้างอิงที่มีปรากฏในบทความเท่านั้น

บทความวิชาการ ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract)

2) บทนำ (Introduction)

3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ

4) สรุป (Conclusion)

5) เอกสารอ้างอิง (Reference)

4. ระบบการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ

เอกสารที่นำมาใช้ในการอ้างอิงบทความ ควรมีที่มาจากแหล่งตีพิมพ์ที่ชัดเจน และมีความน่าเชื่อถือ สามารถสืบค้นได้ เช่น หนังสือ วารสาร หรืองานวิจัย เป็นต้น ผู้เขียนบทความจะต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการอ้างอิง เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้อง จะไม่ได้รับการส่งต่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา จนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้สมบูรณ์

การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม - ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้วงเล็บ เปิด - ปิด แล้วระบุชื่อ - นามสกุล ของผู้เขียนและปีที่ตีพิมพ์ กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง ตัวอย่างเช่น การปฏิวัติทางอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (Industry 4.0) ภาครัฐและภาคอุตสาหกรรมจะต้องเตรียมพร้อมในหลาย ๆ ด้านและสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ การเตรียมพร้อมด้านทรัพยากรมนุษย์ เพื่อรองรับอุตสาหกรรมใหม่และเศรษฐกิจยุคใหม่ เป็นการพัฒนาคนสู่อุตสาหกรรมอนาคต เชื่อมโยงทรัพยากรบุคคล ความรอบรู้ นวัตกรรมทางความคิด และเทคโนโลยีดิจิทัล เป็นหนึ่งเดียวกับการขับเคลื่อนอุตสาหกรรม (ธนิต โสรัตน์, 2559) โดยเอกสารอ้างอิงที่ใช้ในการอ้างอิงในบทความ จะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ โดยรูปแบบของเอกสารอ้างอิง มีดังนี้

อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1) พระไตรปิฎกและอรรถกถาให้อ้างชื่อคัมภีร์/เล่มที่/ข้อที่/เลขหน้า แล้วตามด้วยชื่อหน่วยงานผู้จัดทำ ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) พร้อมปีที่พิมพ์ ตัวอย่างเช่น “ภิกษุทั้งหลายรูปเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเป็นอนัตตา ภิกษุทั้งหลาย ถ้ารูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้จักเป็นอัตตาแล้วไซร้รูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ” (วิ.ม. 4/20/27) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2) ผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างชื่อ - นามสกุลผู้แต่ง แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (เกสาวดี เชี่ยวชาญ, 2557)

3) ผู้แต่งสองราย ให้อ้างชื่อ - นามสกุลของผู้แต่งทั้งสองรายโดยใช้คำว่า “และ” ในการเชื่อมผู้เขียนทั้งสองแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (นิรมัย คุ้มรักษา และอัจจิมา ศิริพิบูลย์ผล, 2560)

4) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างชื่อ - นามสกุลของผู้แต่งรายแรก แล้วเพิ่มคำว่า “และคณะ” แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (ทศพร คำผลศิริ และคณะ, 2560)

5) กรณีที่เนื้อความเป็นเรื่องเดียวกัน หรือผลการวิจัยเหมือนกัน แต่มีผู้อ้างอิงหลายคนให้ใช้รายการอ้างอิงที่ใกล้เคียงกับปีปัจจุบันมากที่สุด (ค้นพบล่าสุด) หรือหากเป็นแนวคิดทฤษฎีก็ควรอ้างอิงเจ้าของแนวคิดทฤษฎี หรือบุคคลผู้เป็นที่ยอมรับของวงการวิชาการส่วนใหญ่เป็นสำคัญ

อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1) ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Kiarash, A., 2007)

2) ถ้ามีผู้แต่งสองราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วยเครื่องหมายแอนด์ (&) คั่นกลาง ตามด้วยนามสกุลของผู้แต่งรายที่สองและตามด้วยอักษรย่อของชื่อภาษาอังกฤษ แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Werker, J. F. & Desjardins, R. N., 2004)

3) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วย et al. ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Bloom, B. S. et al., 2005)

เอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อพระไตรปิฎกอรรถกถา.//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(2) หนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อหนังสือ.//(ครั้งที่พิมพ์).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

หนังสือ

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร. (2548). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.

หนังสือ ที่มี DOI

Ewert, A. W. at el. (2014). Outcomes and benefits. England: CAB International. https://doi.org/10.1079/9781845939199.0140.

(3) บทความในหนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ใน/ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ).//ชื่อเรื่อง/(เลขหน้าที่อ้าง).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

บทความในหนังสือ

ชลิตา บัณฑุวงศ์. (2556). ข้าวและชาวนาไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง ใน พจนก กาญจนจันทร (บรรณาธิการ), คน ข้าว นา ควาย ในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (หน้า 39-68). กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์.

บทความในหนังสือ ที่มี DOI

Sparks, D. L. (2003). Inorganic Soil Components. In Sparks, D. L. (Ed.), Environmental Soil Chemistry. (2nd ed.). (pp. 47-73). England: Academic Press. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-656446-4.X5000-2.

(4) บทความจากวารสาร

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ชื่อวารสาร.//ปีที่/(ฉบับที่),//เลขหน้าแรกที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง :

บทความจากวารสาร

พระสถาพร ปุณฺณนนฺโท (รำจวนจร) และคณะ. (2562). การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา ของชุมชนวัดสระเกษ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 3(2), 16-31.

บทความจากวารสาร ที่มี DOI

Baker, D. (2006). The Political Economy of Fascism: Myth or Reality, or Myth and Reality?. New Political Economy, 11(2), 227-250. https://doi.org/10.1080/13563460600655581.

(5) บทความในสารานุกรม

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ใน/ชื่อสารานุกรม,//(เล่มที่อ้าง, เลขหน้าที่อ้าง).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

สนิทอาจพันธ์. (2537). หม้อคอควาย. ใน สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตเขต หัวเมืองฝ่ายเหนือ, (หน้า 274-275). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้น.

(6) หนังสือพิมพ์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ชื่อหนังสือพิมพ์,//เลขหน้า.

ตัวอย่าง :

สุชาติ เผือกสกนธ์. (9 มิถุนายน 2549). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น.13.

(7) สารนิพนธ์, วิทยานิพนธ์, ดุษฎีนิพนธ์, รายงานการวิจัย

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อวิทยานิพนธ์.//ใน/ระดับวิทยานิพนธ์/สาขา.//ชื่อมหาวิทยาลัยที่พิมพ์.

ตัวอย่าง :

พรไทย ศิริสาธิตกิจ. (2558). การพัฒนารูปแบบการปรับตัวของชาวนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นายมนัส ภาคภูมิ. (2540). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน. ในรายงานการวิจัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(8) สัมภาษณ์

รูปแบบ:

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์.//(วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์).//ชื่อเรื่องที่สัมภาษณ์.//(ชื่อผู้สัมภาษณ์)

ตัวอย่าง :

ไชยศิริ ลีศิริกุล. (5 พ.ย. 2562). วิถีการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานข้าว. (พระมหาปรัชญ์ อัตถาพร, สัมภาษณ์)

(9) สื่อออนไลน์ (ไม่อนุญาตให้ใช้แหล่งข้อมูลที่มาจาก Facebook)

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่เผยแพร่).//ชื่อเรื่อง.//เรียกใช้เมื่อ/จาก แหล่งที่มาของข้อมูล (URL)

ตัวอย่าง :

ฤทัยชนก จริงจิตร. (2555). กลยุทธ์ข้าวไทยบนฐาน AEC เพื่อก้าวสู่การเป็น Trading Nation เรียกใช้เมื่อ 1 สิงหาคม 2563 จาก http://www.tpso.moc.go.th/sites/default/files/862-img.pdf

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2561). เลื่อนข้าราชการให้ดำรงตำแหน่งประเภททั่วไป ระดับชำนาญงาน คำสั่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่ 593/2562. เรียกใช้เมื่อ 15 มกราคม 2562 จาก http://www.onab.go.th/category/news/คำสั่ง-ประกาศ/

(10) ราชกิจจานุเบกษา

รูปแบบ:

ชื่อกฎหมาย.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อเรื่อง (ถ้ามี).//ราชกิจจานุเบกษา/เล่มที่/ตอนที่/หน้า/(วันเดือนปี).

ตัวอย่าง:

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). เรื่อง กำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการซึ่งต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และหลักเกณฑ์ วิธีการ ระเบียบปฏิบัติและแนวทางการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระบทสิ่งแวดล้อม. ราชกิจจนุเบกษา เล่ม 129 ตอนพิเศษ 97 ง หน้า 1 (20 มิถุนายน 2555).

ตัวอย่างเอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงสาธารณสุข. (2558). คู่มือเฝ้าระวังและส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย Developmental Surveillance and Promotion Manual (DSPM) Promotion Manual (DSPM). เชียงใหม่: สยามพิมพ์นานา.

ประภัสสร ปรี่เอี่ยม และธรรมนูญ รวีผ่อง. (2554). ผลการส่งเสริมพัฒนาการ กล้ามเนื้อมัดเล็กสำหรับเด็กพัฒนาการช้าโดยพ่อแม่ของเด็กที่มีความต้องการพิเศษใน จังหวัดมหาสารคาม. ใน รายงานการวิจัย. สถาบันราชภัฏมหาสารคาม.

พระสุดรักษ์ วิสุทฺโธ และเดชชาติ ตรีทรัพย์. (2561). บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชนในตำบลทรายขาว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 2(2), 8-13

พระสถาพร ปุณฺณนนฺโท (รำจวนจร) และคณะ. (2562). การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา ของชุมชนวัดสระเกษ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 3(2), 16-31.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานสาธารณสุขอ่างทอง. (2560). รายงานทารกน้ำหนักน้อยกว่า 2,500 กรัม ได้รับการคัดกรองพัฒนาการ DSPM ปีงบประมาณ 2560 (อินเตอร์เน็ต). เรียกใช้เมื่อ 15 มิถุนายน 2562 จาก http://atg.hdc.moph.go.th

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง. (2563). ศิลปะการแห่งโนราห์. เรียกใช้เมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2563 จาก https://www.m-culture.go.th/phatthalung/ewt_news.php?nid=508&filename=index.

Dunst, C. J. & Triette, C. M. (1996). Empowerment, effective helpgiving practices and family-Centered care. Pediatr Nurs, 22(2), 334-337.

5. หลักเกณฑ์การส่งต้นฉบับบทความเพื่อได้รับการตีพิมพ์

การส่งในระบบ (Online Submission) สามารถส่งเข้าระบบออนไลน์ได้เว็บไซต์ ของวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม ได้ที่ https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JSC เมื่อส่งเข้าระบบสำเร็จให้แจ้งข้อมูลเพิ่มเติมทาง Email : suriya.sur@mcu.ac.th

6. ขั้นตอนการนำบทความลงตีพิมพ์ลงในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

ต้นฉบับบทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารให้อยู่ในรูปแบบของไฟล์เอกสาร *.docx ของ Microsoft Word Version 2010 หรือมากกว่า หากต้นฉบับประกอบ ด้วยภาพ ตาราง หรือสมการ ให้ส่งแยกจากไฟล์เอกสาร ในรูปแบบไฟล์ภาพ สกุล *.PDF*.JPG*.GIF หรือ *.bmp ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน 12 หน้า (ไม่รวมเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้น เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบทั่วไป ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับไปแก้ไข ถ้าผ่านจะเข้าสู่การพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิเมื่อผลการประเมินผ่านหรือไม่ผ่านหรือมีการแก้ไข จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบ โดยการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึงความหลากหลายและความเหมาะสม

7. สิทธิของบรรณาธิการ

ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินบทความมีความเห็นว่าควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก และหรือขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ ในกรณีที่รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยไม่ตรงกับแนวทางของวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญเมื่อบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผู้เขียนจะได้รับวารสาร ลิ้งค์ฉบับที่นำบทความลงตีพิมพ์ พร้อมกับหนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย

บทความวิจัย (12 pt)

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[2], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3] (ภาษาไทย) (14 pt)

Author's name-surname[1], Author's name-surname[1], Author's name-surname[2], Author's name-surname[3], Author's name-surname[3], (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[1]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[1]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[2]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[2]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[3]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[3]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[*]Corresponding author E-mail: (12 pt)

[*]Tel: XX-XXXX-XXXX (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 คำ)

(16 pt) วัตถุประสงค์ของการวิจัย ระบุประเภทของวิจัย ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยที่พบ (เลือกนำเสนอเฉพาะผลการวิจัยที่มีความน่าสนใจมากที่สุด)

คำสำคัญ: 3 - 5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt) ให้ตรงตามบทคัดย่อภาษาไทย

Keywords: 3-5 words

บทนำ (18 pt) (ไม่เกิน 4 ย่อหน้า)

(16 pt) 1. กล่าวถึงความเป็นมาแล้วความสำคัญของปัญหา โดยกว้าง ๆ (อ้างนโยบาย กฎหมาย หรือแนวคิดทฤษฎีมารองรับ)

2. กล่าวถึงสภาพปัญหาปัจจุบันที่เกิดขึ้น (อ้างงานวิจัยหรือทฤษฎีมารองรับ)

3. กล่าวถึงสภาพปัญหาของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา

4. สรุปความเป็นมาทั้งหมดชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการวิจัยและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (16 pt)

1. (16 pt)
2. (16 pt)
3. (16 pt)

วิธีดำเนินการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ระบุรูปแบบของการวิจัย, ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง, วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง, การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ, การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ผลการวิจัยต้องตอบวัตถุประสงค์ทุกข้อ

ภาพที่ 1 (ถ้ามี) .....ชื่อภาพ..... (16 pt)

ตารางที่ 1 (ถ้ามี) .....ชื่อตาราง..... (16 pt)

อภิปรายผล (18 pt)

(16 pt) อภิปรายผลการวิจัยที่พบตามวัตถุประสงค์ ผลการวิจัยสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของใคร สามารถนำมาอภิปรายได้ทั้งหมด

องค์ความรู้ใหม่ (18 pt) (ถ้ามี)

(16 pt) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย

สรุปและข้อเสนอแนะ (18 pt)

(16 pt) สรุปผลการวิจัยทั้งหมด สั้น ๆ กะทัดรัดได้ใจความ พร้อมข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยและการนำผลการวิจัยไปใช้ ร่วมถึงเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป

กิตติกรรมประกาศ (18 pt) (ถ้ามี) (ระบุเฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีชื่อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์)

(16 pt)

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt)

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิชาการ

บทความวิชาการ (12 pt)

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[2], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3] (ภาษาไทย) (14 pt)

Author's name-surname[1], Author's name-surname[1], Author's name-surname[2], Author's name-surname[3], Author's name-surname[3], (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[1]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[1]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[2]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[2]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[3]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[3]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[*]Corresponding author E-mail: (12 pt)

[*]Tel: XX-XXXX-XXXX (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 คำ)

(16 pt) .....

.....

.....

.....

คำสำคัญ: 3 - 5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt) .....

.....

.....

.....

Keywords: 3-5 words

บทนำ (18 pt)

(16 pt)

เนื้อหา (18 pt)

(16 pt)

สรุป (18 pt)

(16 pt)

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt)